મોતીભાઈ અંક

॥ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥

પુસ્તકાલય

તંત્રી : ચીમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળા

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૫૯ [અંક ૭

અનુક્રમણિકા

સ્મરત, સ્મરત,	૩૬૫	પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણ	૩૯૬
તંત્રીસ્થાનેથી	૩૬૬	અણમોલ મોતી	૩૯૯
મારા જીવનમાં મોતીભાઈ અમીનનું સ્થાન	૩૬૯	લો જ્ઞાનનો લ્હાવો	૪૦૦
સ્વ. મોતીભાઈને	૩૭૩	લેખક બનાવી દીધો	૪૦૧
જીવનસુવાસ	૩૭૪	ગ્રંથાલય અને તેનો પૂજારી ગ્રંથપાલ	૪૦૩
જ્ઞાનયજ્ઞના સ્થાપકને સ્મરણાંજલિ	૩૭૬	પુસ્તકાલય પર્વણીદિન	૪૦૪
સદ્ગત મોતીભાઈ સાહેબનાં સંસ્મરણો	૩૭૭	મોતીભાઈ અમીનની જીવનસુવાસ	૪૦૫
મોતીભાઈ સ્મારક વ્યાખ્યાનમાળા યોજો	૩૮૧	વાઘોડીયામાં ફરતુંગ્ગા મહિલા પુસ્તકાલય	૪૦૭
પુસ્તકાલય પર્વણી	૩૮૩	પુસ્તકાલય પર્વણીદિન	૪૦૯
મોતીભાઈ સાહેબ	૩૮૫	પુસ્તકાલય નોંધ	૪૧૧
ગુર્જરીનું મોતી	૩૮૬	સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની જીવનસુવાસ	૪૧૩
શ્રી મોતીભાઈ અમીનનો અક્ષરદેહ	૩૮૭	શ્રી મોતીભાઈ અમીનની વિચારદૃષ્ટિ	૪૧૭
પુસ્તકાલયનો લાડીલો	૩૯૧	સાહિત્ય સૃષ્ટિનું અવનવું	૪૧૯
દેવદૂત મોતીભાઈ અમીન	૩૯૨	સૂચના-સમાચાર	૪૨૦
આર્ષદૃષ્ટિ	૩૯૫	પુસ્તક પરિચય	૪૨૨

વાર્ષિક લવાજમ :

દેશમાં : રૂ. ૫-૫૦

પરદેશમાં : રૂ. ૬-૫૦

છૂટક નકલ : રૂ. ૦-૬૨

વ્યવસ્થાપક :

લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમાર

મંત્રી : પુ. સ. સ. મંડળ લિમિટેડ,

પો. બો. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

અમારાં તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ત્રિશંકુ (નવલકથા)	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૪.૦૦
મધ્યાહ્નનાં મૃગજળ (જીવનસંસ્મરણો)	,, ,,	૪.૫૦
કવિદર્શન (નાટકો)	,, ,,	૨.૫૦
હીરીની ચમક (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩.૭૫
શકુંતલા (નવલકથા)	શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર	૪.૫૦
આકાશગંગા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૪.૦૦
સંસારનાં વમળ (લેખો)	,, ,,	૫.૦૦
ઘેર બેઠાં ગંગા (નવલિકાઓ)	શ્રી પીતાંબર પટેલ	૫.૦૦
કલ્પના (,,)	,, ,,	૪.૫૦
ભારતનાં નવાં યાત્રાધામો (પ્રવાસવર્ણન)	,, ,,	૩.૫૦
સંધ્યાના રંગ (નવલકથા)	શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪.૫૦
મુક્તાત્મા (,,)	શ્રી ગ. ત્ર્યં. માડખોલકર	૬.૨૫
આધાર (,,)	ડૉ. કુ સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪.૦૦
વૃન્દા (,,)	,, ,,	૭.૫૦
હદપાર (,,)	શ્રી શ્રી. ના. પેંડસે	૪.૦૦
રાગવૈરાગ (નવલિકાઓ)	શ્રી સારંગ બારોટ	૬.૦૦
સૌંદર્યપૂજા ૧–૨ (નવલકથા)	શ્રી ' શયદા '	૭.૫૦
જ્યોતિ (,,)	શ્રી ' ગૌતમ '	૫.૫૦
અણપ્રીછ્યાં હેત (,,)	શ્રી ' વિશ્વમિત્ર '	૪.૫૦
ટારઝનનું શૌર્ય (,,)	શ્રી એડગર રાઈસ બરો	૪.૦૦
લીલુડી ધરતી ૧–૨ (,,)	શ્રી ચુનીલાલ મડિયા	૧૦.૦૦
શુન્ય શેષ (ત્રિઅંકી નાટક)	,, ,,	૨.૫૦
અંતઃસ્રોતા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩.૦૦
ધરતીનો પ્રછેડો (નવલકથા)	શ્રી દેવશંકર મહેતા	૫.૦૦
રત્નદીપ (,,)	શ્રી પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય	૫.૫૦
હું, સરલા અને મિત્રમંડળ (હાસ્યલેખો)	શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા	૪.૫૦

: મળવાનું મુખ્ય સ્થળ :

આર. આર. શેઠની કંપની : મુંબઇ-૨

કેશવ બાગ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ; પો. બૉક્સ નં. ૨૫૧૭

ફોન નંબર : ૩૪૩૪૧ ☆ તાર : 'LITERATURE'

મોતીભાઈ અંક

॥ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥

પુસ્તકાલય

તંત્રી : ચીમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળા

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૫૯ [અંક ૭

॥ "स्मरत, स्मरत, लोका नारसिंहं सुपुत्रम्" ॥

कर्मयोगी तथा त्यागी । भेदभ्रान्त्योरपोहकः ॥
अेवमादर्शयुक्तः नः । ऋमुश्च नरसिंहजः ॥ १

प्रख्यातश्चाधुना लोके । पुस्तकालयप्रेरकः ।
अेकमत्यं वदन्त्येवं । "सुपुत्रो नरसिंहजः ॥ २

सरलता सहजा नरसिंहजे ।
स्वकुलतः खलु दानशीलिना ॥
स्थितप्रज्ञा, ननु कर्मयोगतः ।
मुक्तिमान्विमान्नरसिंहजः ॥ ३

सदृशो यत भारतभूदशाम् ।
अपहृष्टा चाज्ञानभंयिजाम् ॥
तदपोहकः पुस्तकालयः ।
प्रतिग्रामं खलु येन स्थापितः ॥ ४

सर्वेभ्यश्च यथायोग्यम् । विद्यार्थिभ्यो विशेषतः ।
उपकर्तुमना नित्यम् । त्यक्तस्वार्थो धनं ददौ ॥ ५

याष्पगद्गदकण्ठः सः । निवृत्तोऽभूद्यदा व्रती ।
आपप्रच्छे स्वयं सर्वान् । निरपेक्षो महामनाः ॥
शुभप्रियैश्च शब्दैः सः । सर्वेभ्य आशिषं ददौ ॥ ६

(मालिनी)

जयतु, जयतु, राष्ट्रं भारतं सुप्रतिष्ठम् ।
त्यजतु, त्यजतु सर्वो मानसं स्वार्थदृष्टिं ॥
प्रनतुत, हितकार्यं प्रस्तुतं तेन, प्रीत्या ।
स्मरत, स्मरत, लोका नारसिंहं सुपुत्रम् ॥ ७

या. वि. देवासकर

તંત્રીસ્થાનેથી 1

સૌજન્યમૂર્તિ મોતીભાઈ સાહેબ

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણ અને પ્રેરક પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબની આ વીસમી પુણ્ય તિથિએ શ્રદ્ધાંજલિ અર્પતાં હૈયું દ્રવે છે, સેવાની એમની ઉત્કટ ભાવના, જ્ઞાનની પિપાસા, અને આદર્શ-પરાયણતાના પ્રતાપે ગાંધી સર્જ્યા નૂતન ગુજરાતના એ અરુણદેવ હતા.

સત્તાની ભૂખ કે લાલસાથી સદૈવ દૂર જ ભાગતા. કામ, કામ, ને કામ એ જ એમનો જીવનમંત્ર હતો.

અમલદાર હોવા છતાં અમલદારીનો કેફ લવલેશ જોવા નહોતો મળતો. બાકી સતત વ્યવસાયો જીવન જીવી એમણે પ્રતીતિ કરાવી આપી હતી કે અમલદારો સમાજ અને લોકોના સાચા સેવક બનીને સુંદર કાર્ય કરી લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પોતાના કામનાં બણગાં પોતે થઈને યા તો પરાયા પાસે ક્યારે પણ ફૂંકાવવામાં એ બિલકુલ માનતા ન હતા. સાચે જ અમીન સાહેબ એક સંસ્થા રૂપ જીવ્યા અને સુંદર સુવાસ મૂકતા ગયા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ., પુસ્તકાલય માસિક, શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા, એ શ્રી મોતીભાઈ સાહેબનાં સર્જન.

શિક્ષકો તેમ જ પોતાના તાબાના નોકરો પ્રત્યે ખૂબ જ વહાલસોઈ દૃષ્ટિ તેઓ રાખતા. પ્રેમાળ, મિલનસાર સ્વભાવ અને બીલકુલ શાંત પ્રકૃતિ એ એમના જીવનમાં ઓતપ્રોત ભરેલાં હતાં.

કીર્તિદાન કરતાં ગુપ્તદાનમાં માનનાર મોતીભાઈ સાહેબનાં ગુપ્તદાન ગણ્યાં ગણાય તેમ નથી. ગરીબ તેમ જ પ્રાણવાન અને સ્વાશ્રયને ચીલે આગળ વધવા ઇચ્છતા વિદ્યાર્થીઓના તો તેઓ અજબ ઉદ્ધારક હતા, આર્થિક મદદ આપનાર હતા.

એમના દરેક કાર્યમાં સ્થિરતા અને મક્કમતા ભરી પડી હતી. નિશ્ચિત લક્ષ્યબિંદુ તરફ દૃષ્ટિ રાખીને સતત કર્તવ્યમાં રચ્યા પચ્યા રહેનારા એક સાચા સંત અને આદર્શ ઋષિ હતા.

એમને કોટિ કોટિ વંદન.

પુસ્તકાલયના પ્રાણ, પ્રેરક અને પ્રણેતા

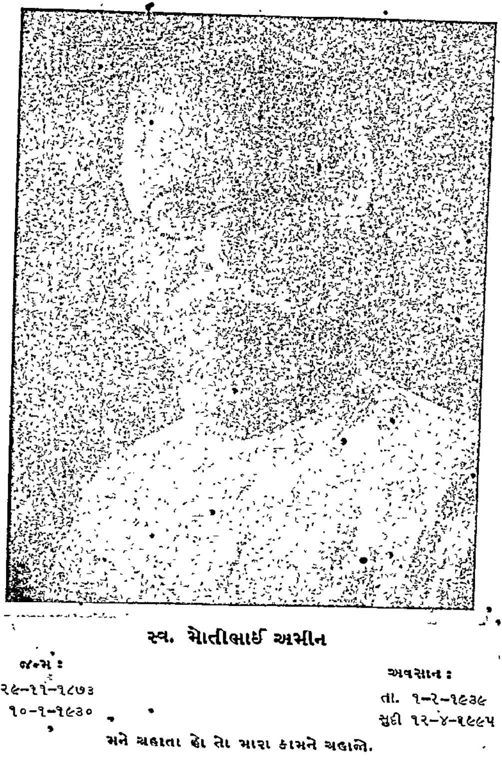

સ્વ. મોતીભાઈ અમીન

જન્મ :
તા. ૨૯-૧૧-૧૮૭૩
સુદી ૧૦-૧-૧૯૩૦

અવસાન :
તા. ૧-૨-૧૯૩૯
સુદી ૧૨-૪-૧૯૯૫

મને ચહાતા હો તો મારા કામને ચહાજો.

योजकस्तत्र दुर्लभम्

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ
શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ

સદ્‌ગત મોતીભાઈ અમીન સા. ની સાથે મારો પરિચય સને ૧૯૨૮માં થયો. તે અગાઉ એમના કાર્યોની સુવાસ મહેંકતી મેં જાણેલી.

હું વડોદરા જિલ્લા લોકલબોર્ડનો ઉપાધ્યક્ષ હતો ત્યારે શ્રીમંત સરકાર તરફથી શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબને સરકારનિયુક્ત સભ્ય તરીકે લોકલ બોર્ડમાં નીમવામાં આવેલા. વ્યાયામ શાળાઓ અને છાત્રાલયોને મદદ કરવામા તેમની પ્રેરણાએ અગ્રભાગ ભજવેલો. તેમની માગણી ઉપરથી બોર્ડે યોજના તૈયાર કરેલી તેમાં તેમણે સુધારા વધારા-સૂચવેલા.

ઉપરાંત આયુર્વેદ દવાખાનાં જે વડોદરા પ્રાંતમાં શરૂ થયાં તેની પાછળ શ્રી મોતીભાઈ સાહેબની પ્રેરણા કામ કરી રહી હતી. પેટલાદ તાલુકામાં આરોગ્ય મંડળની સ્થાપના થઈ અને દવાખાનાં ખોલવાની યોજના લોકલ બોર્ડે સ્વીકારી. તેમાં સરકારમદદ, લોકલ બોર્ડમદદ, અને ગ્રામ મદદ એમ ત્રણની મદદથી દવાખાનાં ખોલવામાં આવેલાં.

સને ૧૯૩૨માં મહિલા પુસ્તકાલયની યોજનાની વાત કરી. ચર્ચાવિચારણા પછી સરકાર પાસે યોજના રજૂ કરવામાં આવી. સરકાર મદદ આપે તે વિષે પ્રયત્ન થયા.

શરૂઆતમાં રાજ્યમા પાચ પુસ્તકાલય ખોલવાનું વિચારાયું. મેં મોતીભાઈ સાહેબને ઓફર કરી કે ભાદરણ પહેલું લખો. મદદ અમે આપીશુ. રૂપિયા બાર હજારના ખર્ચે અમે ૭ સાત મિત્રોએ રૂપિયા પાચસો પાચસોની મદદ કરી પુસ્તકાલય ઊભું કર્યું. સોજીત્રા, વસો, મોતીભાઈ સાહેબે નક્કી કરેલ. પણ મકાન નહિ થએલું. મહિલા પુસ્તકાલયોની શરૂઆત ત્યારથી થઈ.

શ્રી મોતીભાઈ સાહેબની યાદ-દાસ્તનો એક પ્રસંગ અહીં ટાંક્યા વગર રહી શકતો નથી. સને ૧૯૧૭-૧૮ની સાલમાં રામજીમંદિરમા શ્રી મોતીભાઈ સાહેબના મુકામે રૂ. ૧૦૦ની રકમ યોગ્ય લાગે ત્યાં વાપરવા મોકલી આપેલી. તે વાત સને ૧૯૩૧માં હું વધારે નિકટના સંપર્કમાં આવ્યો ત્યારે તેમણે વાતવાતમા યાદ કરી.

શ્રી મોતીભાઈ સાહેબ જેવા યોજક દુર્લભ જ.

શ્રી ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના ઉપપ્રમુખ અને ગુજરાત યુનીવર્સીટીના ઉપકુલપતિ

શ્રી મગનભાઈ દેસાઈનો સંદેશો

'પુસ્તકાલય'નો આવતો અંક 'મોતીભાઈ અંક' તરિકે કાઢવા ધારો છો, એ જાણી આનંદ થયો. આજે જ્યારે સૌ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જોરથી ઉપાડવા વિચારે છે, ત્યારે સ્વ. મુરબ્બી મોતીભાઈ અમીનના કામને યાદ કરવામાં અમુક ઉચિતતા રહેલી છે તે નિમિત્તે યોજાતો ખાસ અંક તે ઉદ્દેશ સારવામાં સફળ નીવડો, એ જ શુભેચ્છા.

દા. સેવક

મગનભાઈ દેસાઈના વં. મા.

મારાં જીવનમાં સ્વ. શ્રી મોતીભાઈ અમીનનું સ્થાન

શ્રી ચીમનભાઈ હ. અમીન
મંત્રી, ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ

ચરોતરના જાણીતા કેળવણીકાર, સમાજસેવક અને વડોદરા રાજ્યની જગવિખ્યાત પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રણેતા પૂજ્ય સ્વ. શ્રી મોતીભાઈ ન. અમીન ગુજરાતના સમાજસેવકોના મહાન ઘડવૈયા હતા. એમની પ્રેરણાથી અનેક સેવકો વ્યવસ્થિત અને હાથમાં લીધેલું કામ નિષ્ઠાપૂર્વક સફળતાથી પૂરું કરનારા પ્રામાણિક અને ખડતલ કાર્યકર્તાઓ બની શક્યા છે.

એમની ઝીણી નજર અને જેમને દાઢમાં ઘાલ્યા હોય તેમના તરફની અમીભરી કાળજીનો હું વર્ષોજૂનો સાક્ષી જ નહિ પણ એ મીઠા અનુભવો લેનાર પૈકીમાંનો એક પેઢી જેટલાં વર્ષોજૂનો અનુભવી છું.

અનેક વર્ષોનાં એ સંસ્મરણો એટલાં તાજાં લાગે છે કે જાણે સ્વ. શ્રી અમીન સાહેબ હજુએ જીવતા જાગતા અને હસતા વદને સેવાકાર્યોની અનેક યોજનાઓ ઘડતા, સાથીદારો અને કાર્યકરો સાથે ચર્ચાવિચારણા કરતા મને દેખાયા જ કરે છે.

મારા જીવનઘડતરમાં એમણે ભજવેલો અગત્યનો ભાગ મારાથી જીવનભર ભુલાય તેમ નથી. પીસ્તાળીસ વર્ષપરનો એ બનાવ રોજ નજર સામે દેખાયા કરે છે. મારી ઉંમર ત્યારે માત્ર દશ વર્ષની હતી. વરણામામાં હું ગુજરાતી ચોથા ધોરણમાં ત્યારે ભણતો હતો.

મારા વર્ગમાં પૂજ્ય શ્રી મોતીભાઈ અમીન આવ્યા. એમનો એક સામાન્ય નિયમ કે કોઈ પણ ગામે પુસ્તકાલયની મુલાકાતે જાય ત્યારે એની સાથે-જ્ઞાનપ્રચાર સાથે ઘાડો સંબંધ ધરાવતી શાળાની મુલાકાત પણ લેતા. એમની સાથે મારા કાકા અને એમના મિત્ર-વડોદરા રાજ્યના પ્રખર કાર્યકર્તા મુરબ્બી શ્રી ભાઈલાલભાઈ જોરાભાઈ અમીન પણ હતા.

શાળાના કેટલાક વર્ગોમાં એમણે શિક્ષકોને પૂછેલું કે "વિદ્યાર્થીઓને બહારનું વંચાવો છો કે?" શિક્ષકોએ જવાબ દીધેલો કે "બહારનું વાંચે ત્યારે ભણે ક્યારે?" એમણે શિક્ષકોને સમજ આપી હતી કે "બહારના વાચનથી વિદ્યાર્થીઓની સમજ કેળવાય અને એનાથી અભ્યાસમાં મદદ થાય છે."

મારા વર્ગમાં આવીને વિદ્યાર્થીઓને કહ્યું કે "તમારામાંથી જે બહારનું વાંચતા હોય-પુસ્તકાલયની ચોપડીઓ વાંચતા હોય તે ઊભા થાવ." ત્રણ-ચાર વિદ્યાર્થીઓની સાથે હું પણ ઊભો થયો. એમને આનંદ થયો અને દરેકને પૂછ્યું કે "કઈ કઈ ચોપડીઓ વાંચી છે?" દરેકે કહી તેમ મેં પણ જે વાંચી હતી તે કહી. એમણે મારા જેવા એક બાળક સાથે ચર્ચા શરૂ કરી. એ વાચેલી ચોપડીઓમાંનાં-નાનકડાં જીવનચરિત્રો અને બોધક વાર્તાઓના કેટલાક પ્રસંગો પૂછ્યા. મેં આવડ્યા તેવા જવાબ દીધા. એમને કંઈક સંતોષ થયો અને ભાવપૂર્વક પૂછ્યું કે "તમે જ્યારે મોટા થાવ ત્યારે બીજાને વંચાવવાનું કામ કરશો કે?"

મેં કહ્યું "હું તો આજેય જે ચોપડી વાંચું છું તે ફળિયાની સ્ત્રીઓને પણ વાંચી સંભળાવું છું."

મને પૂછ્યું "તમને આ બહારનું વાંચવાનો રસ કોણે લગાડયો ?"

મેં કહ્યું "આ અમારા માસ્તરે. અમારા શિક્ષક અહીંના પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાલ છે. વાંચવા અને વંચાવવાનો એમને ઘણો શોખ છે."

એ વખતે સન ૧૯૧૪માં જર્મન યુદ્ધ ચાલતું હતું. અંગ્રેજો અને જર્મનોના દેશપ્રેમની ત્યાગ અને બલિદાનની, સ્ત્રીઓ અને વિદ્યાર્થીઓના પણ દેશપ્રેમની જે વાતો કહેતા તે તેમના દેશના અને જગતના અવનવા બનાવોની શાળાના વર્ગમાં રોજ અર્ધો કલાક વાતો કરે છે અને એમાં જે બોધક આનંદ આવે છે એ પણ કહ્યું, ત્યારે પૂજ્ય શ્રી મોતીભાઈ સાહેબને જે આનંદ થયો એ શબ્દોમાં ઉતારાય તેમ નથી. અમારા એ શિક્ષક મહેળાવ (તા. પેટલાદ)ના શ્રી ગુલાબભાઈ બહેચરભાઈ પટેલને એમણે ખૂબ જ ધન્યવાદ આપ્યા. અને હવે પછી મને વંચાવવાની ચોપડીઓ-પુસ્તિકાઓની નામાવલી પણ સુપ્રત કરી.

મારા કાકા પૂ. શ્રી ભાઈલાલભાઈએ "આ મારો ભત્રિજો છે" એમ કહ્યું. ત્યારે સામેથી એમણે જે કહ્યું તે મને આજે પીસ્તાલીસ વર્ષે પણ પૂરેપૂરું યાદ છે.

"ભાઈલાલ! તમે જ્યારે જ્યારે વડોદરા મારે ત્યાં આવો ત્યારે ત્યારે આ છોકરાને મારે ત્યાં સાથે લેતા આવશો. એટલું જ નહિ પણ તમે જાહેર સભાઓમાં પ્રજામંડળ પારષદમાં કે કોંગ્રેસમાં જ્યાં જાવ ત્યા આ છોકરાને સાથે લઈ જજો. એનો અભ્યાસ બગડશે એવો ખ્યાલ ન કરશો. એને માટે એ અભ્યાસ જ છે.

ભવિષ્યમાં આ છોકરા પાસેથી મારે ઘણું કામ લેવાનું છે. એને તૈયાર કરજો."

મુ. કાકાશ્રી ભાઈલાલભાઈએ પણ પૂજ્ય શ્રી અમીન સાહેબે કરેલી સુપ્રતનું કાર્ય પૂરી કાળજીથી ઉપાડી લીધું અને મને સભાઓ અને પરિષદોમાં બધે સાથે રાખવા માંડ્યા. વડોદરા પ્રજામંડળની કાર્યવાહીમાં જાય તોય સાથે લે, અને ગુજરાતભરના અમદાવાદ, સુરત, વડોદરા વ.ના નાના-મોટા નેતાઓ જે મોટે ભાગે એમના સ્નેહી સંબંધીઓ હતા એમની પાસે પણ મને વખતોવખત લઈ જતા અને અનેક ચર્ચા-વિચારણાઓ સાંભળવાનો મને લાભ મળતો. પિતાશ્રીના ગુજરી જવાથી આગળ ભણવાની તિવ્ર ઈચ્છા હોવા છતાંય પેટલાદ બોર્ડીંગમાં રહેતા મોટા ભાઈને ભણવાની સરળતા કરી આપવા મારે ગુજરાતી પૂરૂં કરી ગામ આગેવાનો પાસે શરૂ કરાવેલી અંગ્રેજી શાળામાંથી માત્ર અં. બીજી ચોપડીની શરૂઆતથી જ શાળા છોડવી પડી. સાથીદાર વિદ્યાર્થીઓ પણ ઉઠી ગયા. અં. શાળા પડી ભાંગી અને મારે પૂ. કાકાશ્રી શંકરભાઈની સાથે ધંધોરોજગાર સંભાળવા માટે ચૌદ વર્ષની ઉંમરે જ જોડાવું પડયું. પરંતુ સાથે એ જ વર્ષમાં કાકાશ્રી અને પૂ. શ્રી મોતીભાઈ અમીનની પ્રેરણાથી વરણામા મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયનો સન ૧૯૧૮માં ગ્રંથપાલ બન્યો અને પછી પાંચેક વર્ષે મંત્રી થયો.

સત્તર વર્ષની ઉંમરે સન ૧૯૨૧માં પૂ. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબની પ્રેરણાથી વરણામા સેવાસમાજની સ્થાપના કરી એનો મંત્રી થયો. ગામનાં અને આજુબાજુનાં નાનાં નાનાં સેવાકાર્યો સાથે પ્રજામંડળના અને કોંગ્રેસના સભ્યો બનાવું પણ અઢાર વર્ષ પૂરાં કરેલાં નહિ એટલે નિયમ પ્રમાણે મારાથી જ સભ્ય થવાય નહિ એટલે એ બાબત કાકા સાથે લડતો પણ

ખરો. અને એ માટે સેવાસમાજના બંધારણમાં સભ્ય બનવા માટે અઢાર નહિ પણ સોળ વર્ષની ઉંમર રાખી.

અંગ્રેજી ભણવાની મારી ઇચ્છા તો ફળી નહિ પરંતુ પાંચ વર્ષ પછી ગામના અને આજુબાજુના વિદ્યાર્થીઓને આગળ ભણાવવા માટે અંગ્રેજી શાળા સ્થાપી અને બીજાના અભ્યાસ માટે કાળજી રાખી એ સંસ્થાના સંચાલનમાં આનંદ લેવા માંડયો. એ પ્રેરણા પણ પૂજ્ય શ્રી મોતીભાઈ સાહેબની. એમની પાસેથી જ તમામ માહિતી અને સલાહ–સૂચનો મળ્યા કરતાં એટલું જ નહિ પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ અંગે એઓશ્રી બીજા પ્રાંતો (જિલ્લાઓ)માં જાય ત્યારે મને પણ સાથે લેવા માંડયો અને જે તે સ્થળની કેળવણી, જ્ઞાનપ્રચાર અને સમાજસેવા અંગેની પ્રવૃત્તિઓ બતાવવા માંડી. વસોમાં તો હર પ્રસંગે સાથે લઈ જ જાય અને સૌ કાર્યકરોના પરિચયમાં લાવે. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. માં નાનપણથી વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્ય અને તાલુકા તથા જિલ્લાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મંત્રી બનાવવામાં પણ એમનો જ હાથ અને પ્રજામંડળમાં જવાબદારીની જગ્યાઓ સંભાળવામાં પણ એમની જ પ્રેરણા હતી. એઓ તો ઘણી વખત મને " પ્રજામંડળ " કહીને બોલાવતા અને હાસ્યમાં કહેતા કે " બોલો પ્રજામંડળ આ બાબતમાં તમારો શો અભિપ્રાય છે ? "

મને કંઈક લખવાની અને બોલવાની ટેવ પાડેલી તે પણ એમણે જ અને એમણે સુપ્રત કર્યા પ્રમાણે મુ. કાકા શ્રી ભાઈલાલભાઈએ.

વડોદરા રાત રહેવાનું થાય ત્યારે એ ઐતિહાસિક સ્થળ કમાટીબાગના રામજી મંદિરમાં પૂ. શ્રી અમીન સાહેબને ત્યાં જ. એઓ મળસ્કે ઉઠીને વાંચવા કે લખવા બેસતા પરંતુ હું જાગી જાઉં ના એટલા માટે મારા તરફ અંધારું રાખવા ફાનસમાં કાર્ડ ખોસતા. પરંતુ હું તો જાગી જતો અને કહેતો કે " સાહેબ, હું અહીં ઉંઘવા માટે નહિ પણ જાગવા અને શીખવા માટે જ આવું છું. " અને છતાંય હરવખત આ ફાનસની આડે કાર્ડ ભરાવવાની અને મારા જાગી ગયા પછી એ કાઢી લેવાની ક્રિયા વર્ષો સુધી ચાલ્યા જ કરી. જાગ્યા પછી મને મળસ્કેથી કામમાં જોડી દેતા. એમણે લખેલું વાંચવા આપતા અને વાંચેલા પુસ્તકમાંથી પસંદ કરેલા ફકરા બતાવી વાંચી જવા કહેતા.

પોતે કરેલા પત્રવ્યવહાર વંચાવતા, એમના પરમમિત્ર પૂ. શ્રી ઠક્કર બાપાના કે બીજા કર્મકરોના આવેલા પત્રો વાંચવા આપતા અને ઘણી વખત એમનો પત્રવ્યવહાર લખવા બેસાડી દેતા ત્યારે એમની સેવાકાર્યો તરફની ઝીણવટભરી કાળજી, અનેકને અપાતી પ્રેરણાઓ, અને નિરાશામાંથી આશામાં મૂકી દેવાના પ્રયત્નો કોઈપણ ગામના બહાર કમાતા ભાઈ પાસેથી પોતપોતાના ગામના સાર્વજનિક કામ માટે પૈસા કઢાવવાના પ્રયત્નો, અને એ, સખાવત બહાર પડે ત્યારે એની પાછળ પૂ. શ્રી અમીન સાહેબ છે એની દુનીઆને ખબર પણ પડે નહિ. એટલી પ્રતિષ્ઠા પણ નહિ લેવાની ત્યાગભાવના. મુઝાતા માણસોને ઉકેલ બતાવવા અને સેવાભાવીને ઝડપી લઈ એને કાર્યકર બનાવવાની તમન્ના અને સતત પ્રયત્નો એ તો એમનો નિત્યનો વ્યવસાય હતો. આ બધું જોવા જાણવાનું અને અનુભવવાનું સદ્ભાગ્ય મને એક પેઢી જેટલાં વર્ષો સુધી એક કુટુંબીજનની જેમ તદ્દન નિકટમાં રહી મળ્યા જ કર્યું છે.

એમનું સાદું નિરાભિમાની, કર્તવ્યપરાયણ અને સતત પ્રેરણા આપતું જીવન જોવા જાણવાનો પણ વર્ષો સુધી જે લાભ લીધો છે એ જીવનભર ભૂલાય તેમ નથી. એનાં સુખદ સ્મરણો નજર સામે વારંવાર આવ્યા જ કરે છે. મને બાળપણમાં એ અનેક યોજનાઓ સહ કહેતા કે "તમે જ્યારે ગ્રામપંચાયતમાં, પ્રાંત પંચાયતમાં, (જિલ્લા લોકલબોર્ડ)માં અને ધારાસભામાં જાવ ત્યારે આમ કરજો અને તેમ કરજો." હું કહેતો "સાહેબ! હું તો ભાગોળ જેટલું ભણેલો માણસ. આ બધી મોટી સંસ્થાઓમાં હું કેવી રીતે જવાનો છું?" શ્રી અમીન સાહેબ કહેતા "તમારે બધે જ જવાનું છે. એની તૈયારી કરતા રહેજો." મને તો એમાં કંઈ સમજ પડતી નહિ. એ બધુ અશક્ય લાગતું. પરંતુ એક નાના ગામમાં કંઈક વ્યવસ્થિત સેવાકાર્ય કરવાની હોંસ રહેતી. પછી તો બધે જ જવાનું થયું—જવાબદાર જગ્યાએ; પણ એમાં મને કદી મારી શક્તિથી ગયાનું લાગ્યું નથી. પણ એમાં આ મહાપુરુષની આશિષ અને સદ્ભાવના જ દેખાય છે. ઘણા મુરબ્બીઓના પ્રેમ અને પ્રોત્સાહન જ જોયાં છે કે જેને લાયક હજુ સુધી બન્યો જ નથી.

સ્વરાજ્યની લડતો વખતે જ્યારે દેશમાં નિરાશા વ્યાપી જતી ત્યારે પણ એ કહેતા કે "સ્વરાજ્ય તો દોડતું આવતું મારી નજર સામે મને દેખાયા જ કરે છે. પરંતુ સ્વરાજ્યના એ તેજને ઝીલનાર સમાજને જ્ઞાનપ્રચારથી ઘડવો પડશે. નહિ તો જ્યારે સ્વરાજ્ય આવશે ત્યારે વહેલું આવ્યું લાગશે અને એના તેજથી અંજાઈ ગયેલી પ્રજા એ મહામૂલા સ્વરાજ્યને ગોવવા લાગશે, અને આઝાદીનો આનંદ લઈ શકશે નહિ. માટે તમે સૌ એ કામમાં જ લાગી જશો. હું જીવતો હોઈશ તો સ્વરાજ્ય પછી નવી જુવાની લેવાનો છું અને જ્યારે ગુજરાત, કચ્છ, કાઠિયાવાડના સીમાડા ભુંસાઈ જઈ સૌ એક થવાનું છે ત્યારે એના ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો સ્થાપવાના કામમાં લાગી જવાનો છું. પણ હું જીવતો ના હોઉં તો આ અતિ જરૂરી કાર્ય તમે સૌ મને માનનારાઓ ઉપાડી લેજો. તે દિવસે તો સ્વરાજ્યની સરકાર પણ તમારી સાથે હશે અને કામ કરવાની ખૂબ જ અનુકૂળતા થશે. એનો લાભ લેજો અને દેશને અપાવજો."

આ સત્ય સ્વપ્નો સેવનાર કર્મવીર તો ગયા પરંતુ એમની પ્રેરણા જીવતીજાગતી નજર સામે ઉભેલી છે. અને રોજ દિલમાં પ્રશ્ન ઊઠે છે કે એ પ્રેરણા ઝીલાઈ છે? પીસ્તાળીસ વર્ષ પર બાળપણમાં વરણામાની એ શાળામાં સાંભળેલા એમના શબ્દો "ભવિષ્યમાં આ છોકરા પાસેથી મારે ઘણું કામ લેવાનું છે" એ સાચા પડ્યા છે? જવાબમાં માત્ર શરમના શેરડા સિવાય કંઈ જ દેખાતું નથી અને આ જન્મે એ સાચા પાડી શકીશ કે કેમ એજ શંકા છે. સંતોષ માત્ર એટલો છે કે એ શબ્દો રોજ નજર સામે રહી પ્રેરણા આપે છે અને માર્ગ ચીંધે છે એટલે શ્રદ્ધા રહે છે કે આ જન્મે નહિ તો આવતા જન્મે પણ એ રસ્તે જવાશે અને એ જીવનગુરુના આત્માને કંઈક સંતોષ આપે એવું કોઈ શુભ કાર્ય થશે. પ્રભુ એ માટે પ્રેરણા અને શક્તિ આપે એ જ પ્રાર્થના.

સ્વ. મોતીભાઈને

[સોરઠા]

આ રુ ત ર ને ચોક નગરી એક વસુમતી,
જન્મ્યો તેને અંક "મોતી" મોંઘા મૂલનો.

ભણી ગણી વ્યવસાય શિક્ષકનો સ્વીકારીને,
રેડયા શુભ સંસ્કાર ભાવિ નાગરિકો મહીં.

છવાએલાં ચોપાસ અંધારાં અજ્ઞાનનાં,
ભરવા જ્ઞાન—પ્રકાશ સેવાવ્રત હૈડે ધર્યાં.

જ્ઞાનગંગનાં નીર પિપાસુને મળતાં રહે,
*મિત્ર સભા મંદિર તે માટે સરજાવીયાં.

રત્ન પારખુ રાય શ્રી સયાજી વટપદ્રના,
પરખ્યું પાણીદાર મોતી છે અણમૂલ આ.

સત્કારી નિજ ધામ સોંપ્યું કાર્ય સુમંગલ,
"ચોગમ ઠામો ઠામ પેટાવો દીપ જ્ઞાનના."

સોના મહીં સુગંધ ભળતાં બાકી નવ રહે,
તેમ સયાજી—સંગ મળતાં મોતી ઝળહળ્યું.

જ્યાં વિદ્યા મંદિર ત્યાં ત્યાં મંદિર જ્ઞાનનાં,
એ સુંદર સિધ્ધાન્ત ધારી કાર્ય ઉપાડિયું.

ભણ્યું ભૂલી ન જવાય જ્ઞાન વળી વધતું રહે,
સમજાવીને સાથ જનતાનો પણ મેળવ્યો.

મંદિર ગામે ગામ શારદનાં ઉઘડાવીને,
જ્ઞાન સુધાનાં પાન પાયાં ખોબલે ખોબલે.

દિવડિયાની જ્યોત ત્હારી જલશે જ્યાં લગી,
"મોતી" મોંઘું નામ ઝગમગશે ઇતિહાસમાં.

અર્પું દઈ પ્રણામ ઉરની મોંઘી અંજલી,
ત્હારૂં જીવન-કામ જગ આદર્શ બની રહો.

ગંગાશંકર લ. પંડયા

* મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો.

જીવન–સુવાસ

સ્વ. શ્રી પૂ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબની કીર્તિ જેટલી તેમનાં ભણતર તથા બુદ્ધિચાતુર્યને આભારી નથી, તેટલી તેઓશ્રીની જનસેવા, પ્રામાણિકતા, ઉદારતા તથા નિજ જન્મપ્રદેશ ચરોતર પ્રત્યેના અંગ સદ્ભાવને આભારી છે અને તેમાંયે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રે એમણે બજાવેલી એકધારી ઉત્સાહભરી સેવા એ તો એમની કીર્તિના કળશ રૂપ છે. એમના આ સદ્ગુણોનાં કેટલાંક સંસ્મરણો જે મારી જાણમાં છે તે એમની આ સમયની વાર્ષિક જયંતી પ્રસંગે રજૂ કરવાની તક લઉં છું.

(૧)

હું એઓશ્રીના સંસર્ગમાં સને ૧૯૧૧ની સાલમાં આવ્યો એ સાલમાં એમણે વડોદરાની સેન્ટ્રલ લાઈબ્રેરી અંગે હિંદભરમાં પહેલી એવી ફરતા પુસ્તકાલયની યોજના શરૂ કરવાનું ઠરાવ્યું. તેને માટે કોઈ સાહિત્યપ્રેમી ચબરાક કારકુનની શોધમાં હતા. તે વખતે હું 'પુસ્તક–આપલે' વિભાગમા કારકુની કરતો હતો. મારા પર એમની નજર ઠરતાં એમણે પુસ્તકાલય ખાતાના વડા શ્રી બોર્ડન સાહેબને વાત કરી મને પોતાની ઓફિસમાં ખેંચી લીધો. ફ. પુ. અંગેની એમની યોજનાની રૂપરેખા સમજી લઈ મેં તેને ટૂંક વખતમાં ખીલવી દીધી એટલું જ નહિ પણ બીજા કારકુનને પણ તૈયાર કરી દીધો. એટલે પછી જરૂર ઊભી થતાં તેઓએ મને ગ્રામપુસ્તકાલયોની શાખામા ખસેડી દીધો. એ શાખામાં ત્રણેક વર્ષની નાણાંકીય જવાબદારી ને માથાકૂટભરી સેવા બજાવ્યા બાદ, સેન્ટ્રલ લાઈબ્રેરી ખાતામાં મારે માટે ખાસ કોઈ ચાન્સ નહિ હોવાથી એઓશ્રીની સંપૂર્ણ સમ્મતિથી મારી નોકરી મેં કલાભવન લાઈબ્રેરીના ગ્રંથપાલ પદે ટ્રાન્સફર કરાવી લીધી. ત્યાંના અવ્યવસ્થિત હજારોની સંખ્યાના પુસ્તકસંગ્રહને બરાબર વ્યવસ્થિત ને ઉપયોગી બનાવી દીધા બાદ ૧૯૨૦ની સાલમાં મેં મહાત્મા ગાંધીજીની ચળવળથી પ્રેરાઈને મારી સરકારી નોકરીનું રાજીનામું આપી દીધું. અને ભરૂચખાતે સ્વ. શ્રી છોટુભાઈ પુરાણીએ શરૂ કરેલા '**ભરૂચ કેળવણી મંડળ**'માં જોડાયો. મહાત્માજીએ પ્રેરેલા રાષ્ટ્રીય કેળવણીના પ્રબળ મોજાને કારણે ભરૂચમાં સર્વોત્તમ ગણાતી પામેલી અમારી હાઈસ્કૂલને રાષ્ટ્રીય બનાવી તેને બેએક વર્ષ ચલાવ્યા બાદ, રાષ્ટ્રીય કેળવણીનાં પૂર ઓસરવા માંડતાં અને ભરૂચ ખાતે અત્યારે તો ખૂબ લોકોપકારક થઈ પડેલી '**સેવાશ્રમ**' નામની સંસ્થા શરૂ કરી તેમાં નાના પાયાપરથી એક નાનકડી રાષ્ટ્રીય ગૃહ શાળા ચલાવવા માંડી. એ સંસ્થા અંગે પાંચેક વર્ષની સેવા આપ્યા બાદ મારે અંગત મતભેદને કારણે એ સંસ્થામાંથી છૂટા થઈને વડોદરાના વતન ભેગું થવું પડયું.

મહાત્માજીને આ વાતની જાણ થતાં તેઓશ્રીએ મને મુલાકાતે બોલાવ્યો અને ખાસ સૂચવ્યું કે "મારે તમારી સેવાની જરૂર છે માટે ખાસ રજા સિવાય બીજે ક્યાંય પણ જોડાવું નહિ."

હવે બન્યું એમ કે મહાત્માજીની રજા લઈ હું વડોદરે પાછો ફર્યો, તેની સાથે જ મને ઘરનાં માણસો તરફથી સંદેશો મળ્યો કે–"લાયબ્રેરીવાળા અમીન સાહેબને તમારી જરૂર હોઈ વહેલામાં વહેલી તકે મળવાને તમને બોલાવ્યા છે." બીજી સવારે નહાઈ ધોઈ ને હું અમદાવાદી પોળ (એ સમયે અમીન સાહેબ અમદાવાદી પોળમાં રહેતા હતા) એમને ઘેર મળવાને ગયો.

ત્યારે તત્કાળ એમણે પૂછ્યું કે 'કહો ક્યારે જોડાઓ છો ?' મેં પૂછ્યું કે 'ક્યાં ?' જવાબ મળ્યો કે 'મેં વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયમંડળ નામની એક સંસ્થા શરૂ કરી છે અને તેને અંગે 'વાર્તાનાં પુસ્તકોનો પરિચય' નામનો ગ્રંથ બહાર પાડવો છે. તે અંગે પુસ્તકો વંચાવવા મોકલી આપવા તથા આવતા અભિપ્રાયોનું સંકલન કરી તે પરથી આવશ્યક પ્રેસમેટર તૈયાર કરીને ગ્રંથને બહાર પાડવાની કામગીરી હાલ તરતમાં ઉપાડી લેવાની છે. ત્યારબાદ મંડળને વિકસાવવાનું પણ છે.'

જવાબમાં મે જણાવ્યું કે, "સાહેબ, આપના હાથ તળે આપની સૂચનાનુસાર કામ કરતાં તો મને અત્યંત ખુશી ઉપજે તેમ છે, પરંતુ... "

"પરંતુ, શું વળી ?" શ્રી અમીન સાહેબે પૂછ્યું. જવાબમાં મેં જણાવ્યું કે "પૂ. બાપુજીએ મને એમની પરવાનગી વગર બીજે ક્યાંય ન જોડાવાનું ફરમાવ્યું છે. છતાં આપની દરખાસ્ત તેઓશ્રી આગળ રજૂ કરીને પુછાવી જોઈશ ને પછી છેવટનો જવાબ આપીશ."

શ્રી અમીન સાહેબે મારી વાતને કબૂલ રાખતાં મેં બાપુજીને વિગતવાર કાગળ લખ્યો તેનો જે જવાબ તેઓશ્રીનો મારા પર આવ્યો તે, સ્વ. શ્રી અમીન સાહેબની જીવનસુવાસ છેક મહાત્માજી સુધી પહોંચી જવા પામેલી તેના દૃષ્ટાંતરૂપ હોઈ વાચકોની જાણ ખાતર એ આખું પત્ત્ું આ પ્રસંગે રજૂ કરવાનું ઉચિત ગણું છું.

મહાત્માજીનો પત્ર નીચે મુજબ હતોઃ—

"આશ્રમ, સાબરમતી
તા. ૮-૮-'૨૯

ભાઈ.......

તમારો કાગળ મળ્યો. અબઘડી તમારા જોગું મારા હાથમાં કંઈ આવ્યું નથી. મોતીભાઈની માગણી સ્વીકારી લેજો. મારે હાથ જ્યારે સારૂં યોગ્ય કંઈ આવશે ત્યારે તમને પુરતી નોટીસ આપીને બોલાવીશ.

બાપુના આશીર્વાદ."

*

(૨)

બીજું સંસ્મરણ એમની પ્રામાણિકતાને લગતું હોઈ તે નીચે મુજબઃ—

એક વખતે તેમણે બહાર ગામની મુસાફરીમાંથી પરત ઓફિસમાં હાજર થતાં મને તેડાવ્યો, અને સૂચવ્યું કે "આ બાબતનો મારો પ્રવાસ અંગત હોઈ મેં થર્ડ ક્લાસની ટિકિટ ખરીદેલી. છતાં વચમાં અમુક સ્ટેશને સેકંડ ક્લાસમાં મુસાફરી કરતાં એક સન્મિત્રનો ભેટો થઈ જવાથી હું સેકંડના ડબ્બામાં ચઢી ગયો ને ઠેઠ વડોદરે ઊતર્યો. માટે એ બે વર્ગના તફાવતની રકમ મોકલી આપવાનો પત્ર રેલવે ખાતાના હેડ ઓફીસમાં લખીને રકમનો મનીઑર્ડર કરી દ્યો."

મેં કહ્યું—"પણ સાહેબ, તમને કોઈએ રોક્યા નથી, ટોક્યા નથી, છતાં આમ વગર કારણનું ચળ શાને ઊભું કરવું ?"

સાહેબે સામેથી કહ્યું કે—"એમ કર્યે જ છુટકો. પ્રામાણિકતા એમ જ માગે."

સૂચના મુજબ મેં પત્ર લખ્યો ને રકમનો મનીઑર્ડર કરી દીધો. બેચાર દિવસમાં જ રેલવે ખાતાનો આભારદર્શક જવાબ ફરી વળ્યો.

બીજી એક વાર એમણે સેકંડની ટિકિટ લીધેલી અને થર્ડમાં મુસાફરી કરી રહેલા સ્વ. શ્રી ઠક્કર બાપાની સોબત મેળવવા ખાતર સેકંડને બદલે થર્ડમાં મુસાફરી કરીને વડોદરે ઊતરેલા. તે પ્રસંગે પણ મને બોલાવીને સૂચવ્યું કે—" જુઓ, આ બીજી વાર પણ તમારે રેલવે ખાતા સાથે પત્રવ્યવહાર કરવાનો છે, અને સેકંડ અને થર્ડ ક્લાસનાં ભાડાં વચ્ચેનું વળતર માગવાનું છે. "

હું આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયો ને વિમાસવા લાગ્યો કે—" પેલી વાત જુદી હતી. એ પ્રસંગે રેલવે ખાતાને પૈસા મળવાના હતા, જ્યારે આ પ્રસંગે પૈસા સામેથી છોડવાના છે. એ વાત બનવી અશક્ય છે. "

છતાં સાહેબના આગ્રહથી મેં કાગળનો ડ્રાફ્ટ કરી તેમની સમક્ષ રજૂ કર્યો, અને તેના પર સહી થતાં રવાના પણ કરી દીધો. અને જોઈ લો મજા ! આઠદસ દિવસમાં પત્રની પહોંચ અને વળતરની રકમ આવી પહોંચ્યાં !

આ પ્રસંગો સાબિત કરે છે કે સ્વ. શ્રી અમીન સાહેબની પ્રામાણિકતાની સુવાસ ઠેઠ રેલવેખાતા સુધી પણ પહોંચેલી.

*

બીજાં પણ કેટલાંક સંસ્મરણો જાગૃત થઈ આવે છે. પણ આ પ્રસંગે તો આટલેથી જ અલમ્.

ના. નં. ચોકસી

જ્ઞાન—પરબના સ્થાપકને સ્મરણાંજલિ

(એકત્રીસા સવૈયા)

મદન, પવન, મદ, મન, મધુકર ને માનિની, મર્કટ, મત્સ્ય, મેઘ, એ
નવ ચંચળ છે ત્યમ સમજીને રે'તાં શીખવ્યું સૌને જેણે,
પુસ્તકાલયો—વાચનાલયો સરખી સંસ્થા જેની સાજી,
એવા સદ્ગત મો. નં. અમીનની યાદ હમેશાં રે'તી તાજી. ૧

ત્યાગને અનુસરતી કીર્તિ છે; સાચને અનુસરતી લક્ષ્મી છે;
કર્મને અનુસરતી બુદ્ધિ છે; પઠનને અનુસરતી વિદ્યા છે;
એવું જાતે સાબિત કરીને અનુપમ કીર્તિ પામી ગયા,
કર્મયોગી ને નિત અભ્યાસી એ મોતીભાઈ નથી વિસરાયા. ૨

ચંદ્ર રિપુ છે ચોરી તણો ને બોધક દુશ્મન મૂર્ખ તણો છે;
જારનારીનો શત્રુ પતિ છે; લોભીનો રિપુ તો જાચક છે;
જઠર, જળાશય, જમાઈ જાચા, એ સૌ દુર્ભર નવ પુરાયે;
એવું વરતતા દ્રષ્ટા સ્રષ્ટા મોતીભાઈને કેમ ભુલાયે? ૩

ગિરિ—ગિરિએ માણેક ન હોયે; વન—વનમાં ચંદન નવ હોયે;
સ્થળ—સ્થળમાં સાધુ નવ હોયે; ગજ—ગજમાં મોતી નવ હોયે;
તદપિ મોતી શા, ચંદન સરખા, માણેક સરખા નિત્ય હતા જે
એવા સાધુચરિત મોતીભાઈ આવે યાદ ન નિત શાં કાજે? ૪

હંસલ

સદ્‌ગત મોતીભાઈ સાહેબનાં સંસ્મરણો

ગુજરાતે અર્વાચીન કાળમાં જે ગણ્યાગાંઠ્યા મિશનરીની ધગશવાળા સેવાભાવી સપૂત જન્માવ્યા છે તેમાં સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબનું સ્થાન મોખરે છે. તેમની વિશિષ્ટતા છે કે, તેમણે પોતાના ઉદર અર્થે વ્યવસાયની સાથે સાથે, પોતાની સેવા-પ્રવૃત્તિઓ આરંભી અને તે તમામને સફળ રીતે પાર પણ પાડી બતાવી. ચરોતર અને વડોદરા રાજ્ય એ તેમની જન્મભૂમિ અને કર્મભૂમિ સાથે સાથે બની રહ્યાં. પોતાની કર્મભૂમિનું ક્ષેત્ર સીમિત રાખવાથી, તેઓ જે સંગીન સેવાઓ અર્પી શક્યા, તેની અસર, વણમાગ્યે, ગુજરાતમાં તેમ જ ગુજરાત બહાર મૂંગી રીતે પહોંચી છે, એમ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ થતી નથી.

વર્ષો પૂર્વે તેમણે ચલાવેલા પેટલાદ બોર્ડિંગહાઉસની જે કીર્તિ હતી, તેને આજે પણ ઘણા કૃતજ્ઞતાપૂર્વક યાદ કરે છે. 'ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી', 'ચરોતર વિદ્યાર્થી-સહાયક સહકારી મંડળ, લિ,' 'પુસ્તકાલય—સહાયક સહકારી મંડળ, લિ.' વગેરે તેમની નાની મોટી સફળ રીતે ચાલી રહેલી પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા આજે પણ તેઓ આપણી વચ્ચે જીવતા જાગતા છે. આઠથી દશ હજાર જેટલી વસ્તીવાળા જ તેમની જન્મભૂમિના ગામ વસોમા કેળવણીનાં અને સહકારી પ્રવૃત્તિનાં જે બીજ તેમણે વાવ્યાં, તે આજે ફાલીફૂલી ઘેરગંભીર વડલાની જેમ સૌને શીતળતા અને ફૂંફ આપી રહ્યાં છે. વસતીના પ્રમાણમા, વસો જેટલી વિવિધ પુણ્યપ્રવૃત્તિઓથી ધમધમી રહેલું કોઈ પણ બીજું ગામ હિંદભરમાં હશે કે કેમ, તે કોઈ પણ સમજુ વિવેકી માટે શંકાનો પ્રશ્ન સહેજે બની રહે છે!

* * *

મોતીભાઈ સાહેબે સહકારી તત્ત્વના સિદ્ધાંતો સમજીને તેમ જ પચાવીને, જે રીતે કેળવણીનાં કાર્યોમાં તેમને સફળ રીતે મૂર્તિમંત કરી બતાવ્યાં છે, તેનો જોટો ઓછો જડી શકે તેમ છે. 'ચરોતર-વિદ્યાર્થી-સહાયક સહકારી મંડળ', અને 'પુસ્તકાલય-સહાયક સહકારી મંડળ'—આ બંને સંસ્થાઓ આ કથનનાં જીવતાં જાગતાં ઉદાહરણ છે. આ બંને દ્વારા, તેમણે "સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ"ને વણી લેવાની કુશળ બુદ્ધિનું, જે કુનેહપૂર્વક દર્શન તેમણે કરાવ્યું છે, તે તો તેઓ જ કરી શકે. આમ કરવામાં, તેમણે મધ્યમ અને ગરીબ જનતા—ખાસ કરીને, વિદ્યાર્થીઓ—દેશની ઊગતી પ્રજા—નું હિત હૈયેથી લેશ પણ અળગું થવા દીધું નથી, એ એમની ખાસ ખૂબી છે. આ વાતની પ્રતીતિ ઉપર ટપકે જોનારને પણ ભાગ્યે જ થયા વિના રહે. મને લાગે છે કે, પ્રારબ્ધે તેમને અમેરિકા કે ઇંગ્લેન્ડ જેવા દેશમાં જન્માવ્યા હોત તો તેમને તે તે રાજ્યે દેશનું કેળવણીનું દફતર પરાણે પણ બઝાડ્યું હોત! "પરાણે"—એટલા માટે કે, તેમણે પોતે પોતાને માટે કશી ઇચ્છા ભાગ્યે જ વ્યક્ત કરી હશે. તેમણે કોઈ પણ સંસ્થાના કે સભાના પ્રમુખ થવામાંથી પોતાની જાતને પ્રયત્નપૂર્વક મુક્ત જ રાખી છે. આ હકીકત તેમની નિરાભિમાનતા તેમ જ નિઃસ્વાર્થતાની દ્યોતક છે.

* * *

સને ૧૯૨૦માં હું સુરતથી નોકરી પરથી મારે વતન ઊમરેઠ તબિયતના કારણે રજા પર

હતો અમદાવાદમા 'શ્રેયસ્'વાળા શ્રી છોટુભાઈ ભટ્ટ મને મળવા આવેલા તેમના હાથમા "જ્ઞાનપ્રચાર" માસિક, જે મોતિભાઈ સા કાઢતા, તેના બે અ કો હતા એ અ કો મે વાચવા રાખી લીધા તેમાના એકમા "ચરોતર વિદ્યાર્થી સહાયક સહકારી મ ડળ, લિ "ની રૂપરેખા છાપેલી હતી એ વાચનામા આવતાવેત જ મને ખૂબ ગમી ગઈ હુ તેનો આપમેળે જ સભ્ય બની ગયો ત્યારથી તે આજ સુધી મને આવી સ સ્થાઓનો એક યા બીજી રીતે સ પર્ક રહ્યા જ કર્યો છે તેના અનુભવ પરથી દુ ખની સાથે કહેવુ પડે છે કે આવી પ્રજાના ઘડતરમા સ ગીન ફાળો આપતી સ સ્થાની જાણ છતા, આજે "સેવા" "સેવા"ની બૂમોના દિવસોમા પણ, જૂજ અપવાદ સિવાય, કોઈ એવી વ્યક્તિ મે ભાગ્યે જ જાણી છે કે, જેણે આપમેળે આવી સ સ્થાના સભ્ય તરીકે જોડાવાની ઇચ્છા સ્વય પ્રકટ કરી હોય! મારી નમ્ર માન્યતા પ્રમાણે, આ પરિસ્થિતિ, એક પ્રજા તરીકે આપણે કઈ દિશામા વિચારી રહ્યા છીએ તેની સૂચક પારાશીશી લાગે છે પણ, આ તો સહેજ આડકથા થઈ ત્યારે મારો પુત્ર કૉલેજમા ભણતો હતો એ રૂપરેખા વાચતા જ મને લાગ્યુ કે, ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના સ તાનોને, જો કોઈ પણ પ્રકારે દેશની કે વિદેશી ઊંચી મોઘી કેળવણી મેળવવામા સાચી રીતે સહાયભૂત નીવડી શકે એમ હોય તો તે મોતીભાઈ સા એ જેની રૂપરેખા દોરી છે તે 'ચરોતર વિદ્યાર્થી-સહાયક સહકારી મ ડળ'ના ધોરણે ચાલતી કોઈ સ સ્થા દ્વારા જ બની શકે તેમ છે આ વિચારરત્ન પરિણામે ૧૯૨૫મા સુરત જિલ્લા માટે અને ૧૯૩૧મા ભરૂચ જિલ્લા માટે પણ એના મ ડળો અસ્તિત્વમા આવ્યા, જે આજે પણ સફળતાપૂર્વક ચાલી રહ્યા છે આ જિલ્લા માટેના મ ડળો ઉપરાત, દશાલાડ વણિક, બાજખેડાવાળ બ્રાહ્મણ અને અનાવિલ બ્રાહ્મણ વગેરે માટે તેમ જ વસો ગામ માટે પણ આ ધોરણે ચાલતા વિદ્યાર્થીમ ડળો પોતપોતાની દિશામા સુન્દર સેવા અર્પણ કરી રહ્યા છે આ બધાંનો યશ સદ્ગત મોતીભાઈ સા ની હમદર્દીયુક્ત સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ તેમ જ દૂર દેશીપણાને ઘટે છે!

* * *

મને મોતીભાઈ સા નો એક વખત આણ દ સ્ટેશને મેળાપ થયો ત્યારે મે મારા પુત્રની કૉલેજની કેળવણી સ બ ધમા તેમનો અભિપ્રાય પૂછેલો એમણે ત્યારે આપેલો જવાબ આજે પણ કાનમા ગુ જે છે અને દરેક વિદ્યાર્થીના વાલીએ તે હૃદયમા કોતરી રાખવા જેવો પણ છે તેમણે કહ્યુ, "કેળવણી દિનપરદિન મોઘી થતી જાય છે, અને મોઘી રહેવાની એટલે, માબાપે છોકરાને ભણાવવો તો એ વિચારે ભણાવવો કે, તે ના જ ભણ્યો હોત ને જે ધ ધો કરત, તે જ તેણે ભણ્યા પછી પણ કરવાનો છે જે માબાપ પોતાના સ તાનને આ વિચારે કેળવણી આપશે, તેને પસ્તાવુ નહી પડે" "કેળવણી ખાતર જ કેળવણી, નોકરી માટે કેળવણી નહી" આ નગ્ન સત્ય તેમણે તેમના આ શબ્દોમા કેવુ સુન્દર તેમજ સચોટ રીતે રજૂ કરી દીધુ! સાચે જ, કેળવણીની બાબતમા એમના અનુભવની આખ નિર્મળ, સૂક્ષ્મ અને વ્યાપક હતી!

* * *

મોતીભાઈ સા ને પોતાને સારા પુસ્તકો વાચવાનો તેમ જ વ ચાવવાનો અજબ શોખ હતો આ હેતુથી તેઓ પોતાના ખર્ચે સારા પુસ્તકોની એક કરતા વધારે નકલો ખરીદતા,

અને મિત્રોને ભેટ આપતા. તેમણે મને નીચેનાં ત્રણ અંગ્રેજી કીમતી પુસ્તકો ભેટ આપેલાં.

(૧) Character & Conduct; (૨) Being & Doing; અને (૩) Precept & Practice-ત્રણેયના કર્તા ; Constance M. Whishaw. (૧) ને (૨)ના પ્રકાશક : Henry young & Sons Ltd. Liverpool. (૩)ના પ્રકાશક Samuel Bagster & Sons Ltd., 80, Wigmore street, London. W. I.

આ ત્રણેયમાં સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ લેખકો, કવિઓ, વિચારકો અને ધર્મોપદેશકોનાં લખાણોમાંથી ચારિત્ર્યને ઘડે અને સેવાભાવને પાંગરાવે અને બહલાવે એવાં ચેતનપ્રદ-મડદાંને બેઠાં કરે એવાં-અવતરણો તારીખવાર છાપેલાં છે. મને લાગે છે કે, મોતીભાઈ સા. કદાચ, આ પુસ્તકોનો નિત્યપાઠ કરતા હશે. તેમાંનાં લખાણનું આકર્ષણ મને પોતાને આજે પણ કોઈ રીતે ઓછું થયું નથી-બલકે, દિનપરદિન વધે છે. મોતીભાઈ સા.નું સેવાભાવી, મિશનરીની ધગશવાળું ઉન્નત માનસ ઘડવામાં, કદાચ, આ પુસ્તકોએ મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો હોય તો નવાઈ નહીં !

* * *

મોતીભાઈ સા. ગરીબ, સ્વાશ્રયી અને સેવારત વિદ્યાર્થીઓની કદર બુઝવાને તેમ જ તેમને બનતી બધી જ સહાય તાત્કાલિક કરવાને કેટલા બધા આતુર હતા તેનો પ્રસંગ યાદ આવે છે. ચરોતરનો એક ગરીબ મારી ઓળખનો વિદ્યાર્થી થર્ડ ગ્રેડ પાસ થયેલો. સુરતમા મ્યુનિસીપાલિટી શાળામાં શિક્ષકની નોકરી કરી તેણે થોડાંક નાણાં બચાવ્યાં. તેને એન્જિનિયરીંગનો આગળ અભ્યાસ કરવાની ઇચ્છા થઈ અને ટેકનીકલ સ્કૂલમાં દાખલ થયો. પોતાની બચતમૂડી અને "નવજીવન" વગેરે પત્રો વેચી તેણે પ્રથમનાં બે વર્ષનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો. ત્રીજા વર્ષમાં તેનાથી પહોંચાય તેમ ન હોતું. એવામાં મોતીભાઈ સા. સુરત આવ્યા. મેં એમને વાત કરી. એમણે એ વિદ્યાર્થીને રૂ. ૮૦૦ ની લોન "ચરોતર વિ. સ સ. મંડળ" માંથી મંજૂર કરીને ત્રીજે કે ચોથે દિવસે નાણાં પણ મોકલી આપ્યાં. આ વિદ્યાર્થી સાથે સાથે પોતાના નાના ભાઈને પણ રાખતો, ભણાવતો અને ભણતો. ત્રીજું વર્ષ પાસ કરી, તે અમદાવાદમા કોઈ મીલમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવનું પ્રમાણપત્ર મેળવવાને દાખલ થયો. અહીંનુ દૃશ્ય જોઈ તેની વૃત્તિ ફરી ગઈ. તેને એન્જિનિયરીંગના ધંધા પર ઘૃણા છૂટી. તે ભાવનગરની કોઈ અંત્યજ શાળામાં માસ્તર બન્યો. એ શાળા તેણે એટલી તો સુન્દર ચલાવી કે તેની તારીફ ઠક્કરબાપા જેવાએ પણ કરેલી. શાળામાં જે વેતન તેને મળતું તે ટૂંક હતું. પરિણામે, તેણે લીધેલી લોન ભરાઈ નહીં. જામીન તરીકે મોતીભાઈ સાહેબે મને ખબર આપી. મેં લખ્યું કે, એ નાણાં નહીં ભરે તો હું ભરી દઈશ, અને માનીશ કે, એમ કરીને, મેં એક લાયક વિદ્યાર્થીની સેવાઓ દેશને ચરણે ધરી છે. મોતીભાઈ સા. નો જવાબમાં તરત જ પત્ર આવ્યો કે એ ભાઈને વ્યાજમાંથી રાહત આપવાનો પ્રબંધ તેમણે અન્ય રીતે વિચારી લીધો છે ને મુદ્દલ ધીમે ધીમે વસૂલ થશે. પછી તો, એ ભાઈએ જ મુદ્દલ નાણાં ધીમે ધીમે પરત્ કરી દીધાં.

* * *

જગતમાં સજાતીય તત્ત્વનો પ્રવાહ સતત વહ્યાં જ કરે છે. "ગુણથી ગુણ મળતાં

જગતમાં સહજ સ્વભાવે જઈ ભળે" આ સનાતન સત્ય છે. મોતીભાઈ સા. સને ૧૯૩૮માં છેલ્લી વેળા પૂને આવેલા. સંતપરોણા સંતને ઘેર જ શોભે, એટલે, એમનો મુકામ ત્યારે સાધુચરિત ત્રિવેદી સાહેબ (સ્વ. પ્રો. જે. પી. ત્રિવેદી) ને ત્યાં હતો. હું ત્યારે પૂને નોકરી અર્થે હતો. એક સવારે એ હૃદયના રામને ઓળખી સેવા કરનારી ભરત-લક્ષ્મણની જોડી મારે ત્યાં મોટરમાં પધારી. આ પ્રસંગને હું ભૂલી શકીશ નહીં. મોતીભાઈ સા. નો મને ભેટો કરાવતાં આતિથ્યભાવનાના મૂર્તિમંત અવતારરૂપ ત્રિવેદી સા. કહે: "લ્યો," આ મોતીભાઈ સા. આપને મળવા પધાર્યા છે. આજે સાંજે એમની સાથે જ આપણે સૌએ ભોજન પણ આપણે ત્યાં જ લેવાનું છે." સૌજન્ય અને સદ્ભાવથી ઊભરાતું મીઠું મધ જેવું આમંત્રણ કોઈ દુશ્મન પણ પાછું ઠેલી શકે ખરો?! આ બંને સાધુ પુરુષોનો મેળાપ ત્યારે આખરનો હતો. એ મિલનની મધુરતા ઓછી જ વિસરી શકાય એમ છે! મોતીભાઈ સાહેબે પૂનામાં ત્યારે ઘણું ઘણું જોયું હશે. છતાં, મારી નમ્ર સમજ પ્રમાણે ફર્ગ્યુસન કૉલેજની ટેકરીની કેડપર મ્યુનિસિપાલિટી સેગ્રેગેશન કેમ્પની તાડછાંની ઝુંપડીઓમાં મહારાષ્ટ્રીય સમર્થ સમાજસેવક શ્રી ભાઉરાવ પાટીલ સંચાલિત "કોસ્મૉપોલીટન બોર્ડીંગ" જોઈ તેઓ ખૂબ પ્રભાવિત થયેલા. એ બોર્ડિંગના બધા જ સ્કૉલરની કક્ષાના ઊંચી કેળવણી લેતા વિદ્યાર્થીઓ, ઝાડુથી માંડી રાંધવા, માંજવાનું બધું જ કામ હાથે કરી લેતા. બોર્ડિંગમાં બોર્ડર દીઠ માસિક ખાધાખર્ચ ત્યારે ફક્ત રૂા. ત્રણ જ આવતો, એ હકીકત, બોર્ડિંગ ત્યારે કેટલી બધી સાદાઈપૂર્વક ચાલતી હશે. તેનો ખ્યાલ આપે છે. મોતીભાઈ સા. નું પછી ટૂંકમાં-૧૯૩૯માં-અવસાન ના થયું હોત અને એમની જીવનદોરી ભગવાને લંબાવી હોત તો, તેમણે એ બોર્ડિંગની ઢબે જરૂર એક કોસ્મો પોલીટન બોર્ડિંગ ગૂજરાતમાં પણ શરૂ કરી દીધી હોત!

મોતીભાઈ સાહેબની જેમ ત્રિવેદી સાહેબ પણ ગૂજરાતના એક સાચા પ્રથમ પંક્તિના સપૂત હતા, જેમને ૧૯૪૧ માં તેમના અવસાન પ્રસંગે, ખુદ ગાંધીજીએ પોતાની ચાદર ઓઢાડી "સંત" તરીકે બિરદાવેલા. બંનેએ નોકરીની સાથે સાથે જ લોકસેવાની દીક્ષા જીવનભર ગ્રહણ કરી પાળી બતાવેલી. એકે-મોતીભાઈ સા. એ ગૂજરાતીપ્રધાન દક્ષિણી વસતીવાળા વડોદરામાં નોકરી કરી તો બીજાએ-ત્રિવેદી સા. એ-દક્ષિણીપ્રધાન ગૂજરાતી વસતીવાળા પૂનામાં કરી. હૃદયના રામને એકનિષ્ઠાથી જીવનભર ભજનાર મોટા ભાઈ ભરતે-મોતીભાઈ સા. એ પોતાના અવસાન બાદ, ટૂંક વખતમાં, નાના ભાઈ લક્ષ્મણને,-ત્રિવેદી સા. ને પોતાની કર્મભૂમિ ચરોતરના કેન્દ્રરૂપ આણંદમાં કૃષિગોવિદ્યાભવન નિમિત્તે ખેંચ્યા અને આખરે બંનેય બે વર્ષને અંતરે 'કૃષિગોવિદ્યાભવન' અને ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી દ્વારા ત્યાં જ સૂક્ષ્મ દેહે પાછા ફરી ભેટ્યા. કોણ કહી શકે કે, એ બંને સાધુ પુરુષોના અમર આત્માઓ આજના હિન્દમશહૂર વલ્લભ વિદ્યાનગરને પોતાનાં દિવ્ય આંદોલનો દ્વારા, અદશ્ય રીતે, આજે યે પ્રેરણાપાન નહીં કરાવતા હોય? ભગવાનની લીલા અગમ્ય છે!

વિલા પારલા: તા. ૬-૧-૫૯ ચૂનીલાલ રામચન્દ્ર શેલત

વડોદરામાં મોતીભાઈ અમીન સ્મારક
વ્યાખ્યાનમાળા યોજો

[લેખક: પુરુષોત્તમ છ. શાહ એમ. એ., બી.ટી.]

અઢાર વર્ષના ગાળા પછી 'પુસ્તકાલય' માસિકે 'મોતીભાઈ અમીન' વિશેષાંક પ્રગટ કરવાનું જાહેર કર્યું એ બતાવે છે કે સદેહે વિલય પામવા છતાં પ્રેરણા રૂપે સદ્ગત મોતીભાઈ અમીન હજી પણ જીવંત છે અને પોતાનું કાર્ય કરી રહ્યા છે. ઈ. સ. ૧૯૩૭માં પ્રથમવાર કોંગ્રેસી સરકાર મુંબઈ ઇલાકામાં રચાઈ ત્યારે નવરચનાનાં અનેક કાર્યોનો આરંભ થતો જોઈ તેઓ અપૂર્વ ઉત્સાહ અનુભવતા. પોતે સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈ સેવાનાં પોતાનાં વિવિધ કાર્યોને આખરી સ્વરૂપ આપવામાં ગૂંથાયા હતા. ત્રણ વર્ષ પછી બધાં જ કામો છોડી દેવાનો અને જવાબદારીથી મુક્ત વિહાર કરવાનો એમનો સંકલ્પ હતો. સાથે એમ પણ કહેતા કે કામ એ જ મારો ખોરાક છે. જે દહાડે મેં કામ છોડયું તે દહાડે મારું મૃત્યુ સમજવું. અને ખરેખર એ ત્રણ વર્ષની મુદત પૂરી થતા પહેલા જ એ ગયા હતા! એ પ્રથમ રાષ્ટ્રીય સરકારનાં કામો જોઈ તેઓ કહેતા કે 'સ્વરાજ્ય શું એનાં પ્રથમ દર્શન અત્યારે જ થાય છે. એમ થાય છે કે આ યુગમાં ફરીથી અવતાર લઉં ને અધૂરાં કાર્યો પૂરાં કરું!' અત્યારે સ્વરાજ્ય ચાલી રહ્યું છે ને એમનાં અધૂરાં કાર્યો અનેક ભાઈબહેનો પૂરાં કરી રહ્યાં છે. અનેક પ્રસંગોએ એ બધાં એમને સંભારી અંજલિ આપતા હોય છે, એ જોઈ-જાણી એમ જ લાગે છે કે ફરી અવતાર લઈ આદરેલાં-અધૂરાં પૂરાં કરવાની એમની ઝંખના આ ભાઈબહેનો દ્વારા સંતોષાઈ રહી છે.

આમ પોતાની પ્રવૃત્તિઓના વિકાસ દ્વારા મોતીભાઈ અમીન આજે પણ જીવંત છે. એમનો એ જીવનવિકાસ સતત ચાલુ રહે એ માટે કંઈ કરવાની જરૂર ખરી? છેલ્લાં ઓગણીસ વર્ષથી એમની સંવત્સરી અનેક સ્થળે ઉજવાય છે. એમના સંપર્કમાં આવેલાં ભાઈબહેનો હજી હયાત છે. તેઓ અનેક પાવનકારી સંસ્મરણો સંભારી આજે પણ ઊંડાં સંવેદનો અનુભવે છે ને એ પુણ્યાત્માને અંતરની અંજલીઓ અર્પે છે. આવે વખતે એમ લાગે છે કે ચાલુ પેઢી પછી નવી પેઢીમાં આ સંવત્સરી કેટલો સમય જીવંત રહેશે? આજની આબાદીના પ્રકાશમાં મહાલતી નવી પ્રજા એ આબાદીનાં બીજ વાવનારને શી રીતે પિછાનશે? સંભવ છે કે ફળનો સ્વાદ માણનાર બીજનો વિચાર કરવાની ઝાઝી પરવા ન કરે. તેમ છતાં નવાં નવાં બીજ વાવવાનું ચાલુ રહે એવી કોઈ વ્યવસ્થા હોય તો મૂળ પુરુષનો આત્માવિકાસ ચિરંજીવી બનાવી શકાય.

આ હેતુથી એક સૂચના કરવાનું ઘણાં વર્ષોથી થયાં કરે છે. તે આ તકે રજૂ કરવાનું યોગ્ય લાગે છે. મોતીભાઈ અમીનનાં મુખ્ય કાર્યક્ષેત્રો ત્રણ: વસો, આણંદ અને વડોદરા. આ ત્રણે સ્થળે એમની સંવત્સરી ઉજવાય છે. તેમાં વડોદરાનું સ્થાન અનોખું છે. આ શહેરમાં રહી એમણે ઉત્તમ સંસ્કારો ઝીલ્યા હતા અને તમામ પ્રવૃત્તિઓ આદરી હતી. વસોને એમણે પોતાની

પ્રયોગશાળા તરીકે ઓળખાવ્યું હતું. એ પ્રયોગશાળાના અનુભવોનો વિસ્તૃત ઉપયોગ કરવાના ક્ષેત્ર તરીકે આણંદ હતું. પરંતુ વડોદરા તો એમની તપોભૂમિ હતું. એમનો અભ્યાસ, સત્સંગ, ચિંતન, મનન બધું વડોદરામાં થયું હતું. આ દૃષ્ટિએ વડોદરામાં ઉજવાતી એમની સંવત્સરી એમના જીવનની આધ્યાત્મિક પ્રેરણાને જીવંત રાખવાનું સાધન બને એ ઇષ્ટ છે. અને એ હેતુથી, વડોદરામાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. તરફથી જે સંવત્સરી ઉજવાય છે તે એ સંસ્થાપૂરતી મર્યાદિત ન રહેતાં જાહેર સ્વરૂપ પામે એવું કંઈક થવાની જરૂર છે. અને એ માટે દર વર્ષે પહેલી ફેબ્રુઆરીને દિવસે પુસ્તકાલય પર્વણી ઉજવાય તે સાથે ન્યાયમંદિર કે એવે જાહેર સ્થળે મોતીભાઈ અમીન સ્મારક વ્યાખ્યાન કોઈ પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન કે જનસેવક આપે એવી પ્રથા શરૂ કરવામાં આવે તો સદ્‌ગત મોતીભાઈ સાહેબના જીવનકાર્યની આધ્યાત્મિક ચેતના જાગ્રત રહે એવું વાતાવરણ પ્રગટે અને નવી પેઢીને એ પ્રેરણા આપ્યાં કરે. આ વ્યાખ્યાન ઓછામાં ઓછું એક કલાક ચાલે એવું વિસ્તૃત, સેવાભાવનું તત્ત્વજ્ઞાન સમજાવે એવું અથવા સેવાના નવીન માર્ગો ચીંધે એવું હોવું જોઈએ. એ જાહેર પ્રજાને પ્રેરક ને બોધક નીવડવું જોઈએ. આ માટે અગાઉથી ગોઠવણ થવી જોઈએ, તેનો પ્રચાર થવો જોઈએ અને વ્યાખ્યાતાને તે માટે પુરસ્કાર આપવાની જોગવાઈ હોવી જોઈએ. આ માટે જરૂરી નાણાં પુસ્તકાલય મંડળ સહેલાઈથી ફાજલ પાડી શકે અથવા મેળવી શકે. આગળ જતાં આ વ્યાખ્યાનો પુસ્તકાકારે છાપી શકાય.

દેશના પુનરુત્થાનના આજના યુગમાં જાહેર પ્રવૃત્તિઓ ચોતરફ વધી રહી છે અને વધતી વાની છે. આવી જાહેર પ્રવૃત્તિઓ જેના શ્વાસોચ્છ્‌વાસમાં હતી અને પ્રતિક્ષણ જેનું જીવન એમાં વ્યતીત થતું હતું, એવી એક વિભૂતિને યાદ કરીએ ત્યારે એટલું ધ્યાનમાં રાખીએ કે જનતાની સેવામાં જ જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણ વાપરનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ લોકોત્તર ભૂમિકામાંથી પ્રેરણા અને બળ મેળવતી હોય છે. એ ભૂમિકા જાણવી સમજવી એ એના અનુગામીઓ માટે જરૂરી હોય છે. એમ થાય તો જ સેવાધર્મ પેઢી દર પેઢી જીવંત રહે અને સમાજનું ધારણપોષણ કરનારું બળ બની રહે. સદ્‌ગત મોતીભાઈ અમીનના જીવનકાર્યની આ આધ્યાત્મિક ભૂમિકાની સમાલોચના ભાગ્યે જ સાંભળવા મળે છે. છતાં જનસેવાનાં કાર્યો કરવા માટે એમણે જરૂરી જ્ઞાન અને ચારિત્ર્યનું ભાથું મેળવેલું હતું, એટલું જ નહિ પણ સેવાનાં કાર્યો દ્વારા અદ્‌ભુત આત્મવિકાસ સાધ્યો હતો, એ એક હકીકત છે. જાહેર પ્રવૃત્તિઓમાં કામ કરનાર માટે આ દૃષ્ટિએ એમનું જીવન એક અનુકરણીય દૃષ્ટાન્ત છે અને રહેશે. એને સ્મારક વ્યાખ્યાનની યોજના દ્વારા જીવંત રાખી આપણે કૃતાર્થ થઈએ અને ભાવિ પેઢીને એક અમૂલ્ય વારસો આપીએ.

પુસ્તકાલય પર્વણી

[લેખક : શ્રી મણિલાલ મં.. કાશીવાળા]

રસિકલાલ—કેમ ભાઈ મોહનલાલ શું ચાલી રહ્યું છે?

મોહનલાલ—ઓહો ભાઈ રસિકલાલ! ઘણા દિવસે તમો તો જણાયા! ચાલો ઠીક થયું કે તમો આજે પણ આવી શકયા. જુઓ! તા. ૧ ફેબ્રુઆરીએ પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબની શ્રાદ્ધતિથિ છે. એટલું જ નહિ પણ ઘણી પુસ્તકાલય પરિષદોએ આ દિવસને જ પુસ્તકાલય પર્વણી તરીકે ઉજવવાનું ઠરાવ્યું છે. એટલે એ પર્વણી ઉજવવાની ગોઠવણમાં પડ્યા છીએ.

રસિકલાલ—ભાઈ, એ ગોઠવણી શી રીતે કરવા ધારો છો તે તો જણાવો!

મોહનલાલ—ભાઈ, જુઓ! પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબ જ્યારે શિક્ષક હતા ત્યારે પણ પોતાના વિદ્યાર્થીઓમાં વાચનરસ ઉત્પન્ન કરવા જે વર્તમાનપત્રો કે માસિકો આવતાં તે પોતે વાંચતા અને વિદ્યાર્થીઓમાં રસ ઉત્પન્ન કરવા વાંચવા જેવા ફકરાઓ ઉપર પેન્સીલથી નિશાન કરતા અને વિદ્યાર્થીઓને તે નિશાનવાળા ફકરાઓ વાંચવા ભલામણ કરતા. મેં પણ આ માસથી એ રીત અમલમાં મુકવા માંડી છે. અને આથી વિદ્યાર્થીઓમાં વાંચવા પ્રત્યે રસ ઉત્પન્ન થવા માંડ્યો છે.

રસિકલાલ—ભાઈ, એ તો સારું. હવે તો આપણા ગામના પુસ્તકાલયનો વિદ્યાર્થીઓ અને યુવાનો રસપૂર્વક ઉપયોગ કરતા થશે. પણ પૂજ્ય અમીન સાહેબ એકલા વિદ્યાર્થીઓના નહોતા. એ તો આખાય જનસમાજને ઉંચે લાવવા પ્રયત્ન કરતા હતા. તેનું શું?

મોહનલાલ—ભાઈ, તમો ન સમજ્યા? આ વખતની પુસ્તકાલય પર્વણી પહેલાં પૂજ્ય અમીન સાહેબના જીવનમાંથી ઘણા પ્રસંગો વિદ્યાર્થીઓમાં કહેવા શરૂ કર્યા છે. આ માટે દરરોજ સાંજે શાળા છૂટયા પછી વિદ્યાર્થીઓ પુસ્તકાલયમાં આવે છે. અને એમના પ્રસંગો વંચાય છે. જુઓ! મોતીભાઈ સાહેબ ગરીબો પ્રત્યે કેવી હમદર્દી રાખતા હતા, કોઈ વિદ્યાર્થી ભણી શકે તેવો હોય પણ ફી કે પુસ્તકોના અભાવે ભણતો અટકી ન જાય એ માટે કેવી ગોઠવણ કરતા, કોઈ ગામમાં દવાનાં સાધન ન હોય તો તે મેળવવા શું કરવું જોઈએ એ સમજાવતા ને ગોઠવણ કરાવી આપતા, કોઈનાં ઘર બળી ગયાં હોય તો શેઠીઆઓ પાસેથી અનાજ, વસ્ત્ર કે માલ સમાન અપાવી ઘર ઊભું કરાવી આપતા, કોઈ ઊચ્ચ કુટુંબની નિરાધારતા નિવારતા આવા આવા પ્રસંગો વિદ્યાર્થીઓમાં વાંચી બતાવવામાં આવે છે કે એમના જીવનમાંથી કંઈ ને કંઈ મેળવી શકાય.

રસિકલાલ—ભાઈ, એ તો બધું ખરું, પણ આ બધા પ્રસંગો વિદ્યાર્થીઓ યાદ કરે અને એમના જીવનમાં ઊતારી શકે એ માટે શું કરશો?

મોહનલાલ—ભાઈ, આ માટે વિદ્યાર્થી મંડળ વિચારી રહ્યું છે કે પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબના જીવનવાળા પુસ્તકની પરીક્ષા રાખવી અને એમના જીવનમાંથી ઘણી ઘણી વાતો યાદ રાખી તેમે જીવનમાં ઉતારવાના પ્રયત્ન કરવા. વિદ્યાર્થીઓએ પોતે જ આ વાત ઝીલી લીધી છે. એટલે આ કામ સહેલું થઈ જશે.

રસિકલાલ—ભાઈ, તા. ૧લી ફેબ્રુઆરીએ પર્વણી ઉજવવા શું યોજના વિચારી છે? હું કંઈ કામ લાગુ તેમ છું?

મોહનલાલ—ભાઈ, તમો તો શું પણ તમારા બધા જ મિત્રો મદદ કરે તો આ પર્વણી આપણે એવી ઉજવીએ કે ગામનું એક પણ ઘર આનો લાભ લીધા વિના ન રહે.

રસિકલાલ—ભાઈ, તમારી યોજના તો બતાવો?

મોહનલાલ—જુઓ! ૩૧મી જાન્યુઆરીએ ગામના તમામ યુવાનો ગ્રામસફાઈ માટે બહાર પડશે. પોતે પોતાના ઘેરથી પાવડા, તગારાં, કોદાળા, કુહાડી, કે જ કંઈ જરૂર હશે તે લઈને આવશે. આખાય ગામનો નકામો કચરોપૂંજો ગામની ભાગોળે ખાડાઓ કરી ત્યાં નાંખી દેશે. પછી ગામમાં તોરણો બંધાશે. ૧લી તારીખે એકેએક ઘેર સવારમાં પોતાનાં આંગણાં સ્વચ્છ કરી સાથીઆ પૂરશે. પછી નગરકીર્તન માટે નીકળશું. આપણા ગામની ભજનમંડળી સૌથી મોખરે હશે. નગરકીર્તનમાંથી પરવારી બાળકોની સભા રાખીશું. રમતગમતો ગોઠવીશું. વાંચેલાં પુસ્તકો યાદ કરાવીશું ને એ પુસ્તકોનું રહસ્ય જાણીશું.

બપોરે બહેનોની સભા ગોઠવીશું પાંચ વાગ્યે જાહેર સભા પુરુષો માટે ગોઠવીશું. બહેનોની સભામાં રાસ ગરબા ઉપરાંત સારાં સારાં પુસ્તકોમાંથી વાંચવા ને જાણવા જેવા પ્રસંગો વાંચી બતાવીશું અને બહેનો પુસ્તકાલયનો સારો ઉપયોગ કરે તેવા પ્રયત્ન કરીશુ. પુરુષોની સભામાં આપણા પુસ્તકાલયનો વાર્ષિક હેવાલ અને બજેટ રજુ કરીશું. પુસ્તકાલયનો લોકો વધારે ઉપયોગ કરતા થાય તેવા રસ્તા શોધીશું અને વિચારીશું.

રસિકલાલ—ભાઈ પણ રાત્રે શું કરશો?

મોહનલાલ—રસિકભાઈ! રાત્રે આપણી પાસે જાદુઈ ફાનસ (મેજીકલેન્ટર્ન) છે તેના વડે રામાયણનાં ચિત્રો બતાવીશુ. વળી આપણા ગામની ભજન મંડળીનાં ભજનો ગોઠવીશુ અને આખાય ગામનાં આબાલવૃદ્ધ સૌ તેમાં ભાગ લે તેવા પ્રયત્ન કરીશું.

રસિકલાલ—ભાઈ, ત્યારે તો ખરેખર આ વખતે દર વર્ષના કરતાં વધારે ઉત્સાહથી આ કામ ઉપાડયું છે તે ઠીક કર્યું છે. હું અને મારા મિત્રો પણ તમોને જોઈતી મદદ જરૂર કરીશું.

મોહનલાલ—ત્યારે તો, ભાઈ, સોનામાં સુગંધ મળવા જેવું થાય. આપણે બધાય ભેગા મળી આ કામ કરીએ તો ધાર્યા પ્રમાણે વધારે સારી રીતે પ્રચાર કરી શકાય. અને જન-સમાજ એ પુણ્યશ્લોક પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબના જીવનની ઝાંખી કરી શકે.

રસિકલાલ—ભાઈ, જરૂર જરૂર, બોલો પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબની જય, શ્રીમંત મહારાજા સાહેબની જય વંદેમાતરમ્

મોતીભાઈ સાહેબ

[લેખક : શ્રી ચીમનભાઈ મૂ. અમીન]

સ્વ. પૂ. મોતીભાઈ સાહેબનું અવસાન થયે લગભગ વીસ વર્ષ થયાં. એમનો કોઈ વારસ નથી. અને છતાં તેમના સંપર્કમાં આવેલા સેંકડો માણસો તેમને વારંવાર યાદ કર્યા કરે છે.શાથી ?

જેમ જેમ તેમને યાદ કરીએ છીએ તેમ તેમ તેમનામાં રહેલી અપાર માનવતાનો વધુ ને વધુ ખ્યાલ આવતો જાય છે. અનેક પ્રકારની મુસીબતોના જમાનામાં તેમણે કામ કરેલું હતું. છતાં કદી ધીરજ અને આશા ગુમાવી ન હતી. આજના સ્વરાજ્યના જમાનામાં સરકાર અને દેશનેતાઓ પ્રજાની ઉન્નતિ માટે અનેક કામો કરવા લાગ્યા છે. આ પ્રયત્નોમાં ઉન્નતિનો જ વિચાર થાય છે પરંતુ પ્રજાના ઘડતરનો વિચાર કે પ્રવૃત્તિ બહુ ઓછાં થાય છે. એટલે પ્રજામા ઉન્નતિની–જીવનધોરણ ઉંચું લાવવાની–ભૂખ મોટા પ્રમાણમાં જાગી છે. અને મોટા વર્ગની ભૂખ સંતોષાતી નથી એટલે બધો ભારે અસંતોષ અને અદેખાઈની ભાવના પ્રબળ થતી જોવામાં આવે છે. એટલે લોકોમાં શાન્તિ નથી. સ્વર્ગસ્થ મોતીભાઇ સાહેબ પ્રગતિ જરૂર ઇચ્છતા. પરંતુ સૌ પ્રથમ તે સારા ચારિત્ર અને સંસ્કારને વધુમાં વધુ મહત્વ આપતા. ચારિત્રના ભોગે તેમને કંઈ ખપતું નહિ. વળી તે હંમેશાં પ્રગતિનાં ફળ ભોગવવાની વાત આવે ત્યારે પોતાની જાતને છેલ્લી મૂકતા એટલે કે પોતાનું જીવન તો તેમણે સદાય સાદું અને કરકસરવાળું ઘડેલું. એટલે તેમને કોઈની અદેખાઈ–ઇર્ષ્યા ન થતી, હરીફાઈમાં તે કદી ન પડતા. તે કહેતા કે આપણા જીવનમાં રોજ અને દરેક સ્થળે સેવા કરવાની તક પડેલી છે. એટલે સેવાના ક્ષેત્રમાં કોઈની હરીફાઈ કરી અસંતોષ–વેરભાવ વિ. જગાડવાની જરૂર નથી. એટલે તે સેવાની સંસ્થાઓમાં કદી સત્તાનો લોભ રાખી હોદ્દા સ્વીકારતા નહિ. પોતે બધું જ કરે છતાં હોદ્દાનું અને સત્તાનું સ્થાન અને માન બીજાને જ આપે. અને એ રીતે તે અનેક કાર્યકરોમાં ઉત્સાહ જાગ્રત રાખી કામ કરાવી શકતા અને સેવાની ભાવનાને પ્રોત્સાહન આપતા હતા.

સેવાના ક્ષેત્રમાં તે પોતાની જાત માટે નૈતિક સિદ્ધાન્તોનું ચુસ્તપણે પાલન કરતા હતા. પરંતુ પોતાના સાથીદારો તે પ્રમાણે ન કરી શકે તો તે ગુસ્સો કરી કોઈને તોડી ન પાડતા. પરંતુ *મિઠાશથી આપણને આપણી ફરજ સમજાવતા.*

તેમનામાં સૌથી મોટો ગુણ એ હતો કે તે સામા માણસની પરિસ્થિતિ અને મનોદશા સમજી લેતા અને તે સમજીને ન્યાય આપતા. એક પ્રસંગ એવો જાણ્યામાં છે કે એક જણે ચોરી કરી તેને એકદમ જેલમાં મોકલવાને બદલે તેને બોલાવીને મિઠાશથી તેના વર્તનનું કારણ પૂછ્યું. કારણ એવું હતું કે તે સંજોગોમાં સામાન્ય માણસ એમ જ કરે એમ લાગવાથી ચોરી કરનાર વતી પોતે રકમ ભરી દીધી. અને ફરી પ્રસંગ આવતાં ચોરી ન કરતાં દુઃખ આવે ત્યારે પોતાને મળવા જણાવ્યું. અને ધીમે ધીમે રકમ વસુલ કરી. ચોરી કરનાર તેમના વર્તનથી ધાઈ ગયો. ફરી ચોરી ન કરી.

પોતાના સાથીદારોના જીવનમાં સુખદુઃખના જે પ્રસંગો હોય તેમાં તે ખૂબ રસ લેતા. આપણું દુઃખ જાણ્યા પછી એ દુઃખનો ઉપાય કરવાનું આપણા કરતાં તે જ વધુ વિચારતા અને થોડા

દિવસમાં કંઇને કંઈ ઉપાય કરતા જ હતા. આ રીતે અનેક બાબતોમાં દુઃખી માણસોને તેમણે સુખી કર્યા છે. ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોના તે સાચા મિત્ર હતા.

સમાજસેવાના ક્ષેત્રમાં સંસ્થાઓ ઉભી કરવામાં તે એક્કા હતા. કોઈ પણ પ્રશ્ન આવે તો તેની યોજના તે થોડા જ વખતમાં વિચારી કાઢતા અને કોઈ પણ ભાવનાશાળી માણસ મળે કે તુર્ત જ તેને માટે કામ ઉભું કરતા. કામ કરનારના જીવનના બીજા પ્રશ્નો તે ઉકેલતા. સંસ્થાની આર્થિક જવાબદારી તે લેતા એટલે કામ કરનારને તો ફક્ત કામ જ કરવાનું રહેતું. આ રીતે પૈસાની ભીડવાળા અનેક વિદ્યાર્થીઓને તેમણે પૈસાની ચિંતાથી મુક્ત થઇ અભ્યાસ કરવાનું કહ્યું છે ને પૈસાની ચિંતા પોતે કરી પૈસા આપ્યા છે.

સામાજિક–આર્થિક અને કેળવણીના ક્ષેત્રમાં ગુજરાતે પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ જેવા લોકસેવક બહુ ઓછા પકવ્યા છે. એમ તેમના સંપર્કમાં આવેલા લગભગ તમામને હજુ પણ લાગે છે. એમની માનવતા અદ્દભુત હતી. એમને ગુરુ ગણતા હજુ પણ કેટલીય બાબતોમાં માને છે કે મોતીભાઈ સાહેબના વિદ્યાર્થી તરીકે અમુક ન જ થાય. અને તેથી મોતીભાઈના વિદ્યાર્થીઓનું હજુ પણ સમાજમાં સારું માન છે ! એમના સંપર્કમાં આવેલ ભાગ્યે જ કોઈ એમને ભૂલી શકશે !

ગુર્જરીનું મોતી

લે. પ્રભાવતી પજવાણી (અસ્મિતા) વડોદરા

ગુર્જરી માનું તે મોતી એક અણમૂલ રે
મોતીડાનાં પાણીના કર્યા કોણે મૂલ રે ?
વટપૂરના રાજવી બન્યા તા ઝવેરી
ગુર્જરી મા નુ...

જ્ઞાન તણી પરબુ માંડી તે ગામ ગામડે
વિદ્યાના ભૂખ્યા તે બેઠાં રોજ શાળે છાંયડે
ચણી ગુર્જરીના ચોકમાં કીર્તિની હવેલી!
ગુર્જરી મા નુ...

અજ્ઞાન તણા અંધકાર ટાળવાને દીપ જળ્યાં
જ્ઞાન તણા દાન લેવા જનતાના ભાગ્ય ફળ્યાં
અંધાપા ટાળવાને નિજ આંખ અમીની ભરેલી
ગુર્જરી મા નુ...

કીર્તિ તણા કોટડાં અડ્યાં આભ શિખરે
ધર્મ તણી ધજા એની હવા મહીં ફરફરે
રેહેશે ચિરકાળ યાદ સહુને અંતરે ઉભરેલી.

શ્રી મોતીભાઈ અમીનનો અક્ષરદેહ

મારે શ્રી મોતીભાઈ સાથે લોકશિક્ષણનાં કાર્યો માટેની જુદી જુદી યોજનાઓ વિષે વાર્તાલાપ અને ચર્ચામાં ભાગ લેવાના પ્રસંગો ઘણી વાર ઊભા થતા હતા. એવે પ્રસંગે મને શ્રી મોતીભાઈના અક્ષર-દેહનું દર્શન ઠીક ઠીક થતું હતું. એમના અક્ષરદેહની મૂળભૂત ધાતુઓમાં શ્રદ્ધા અને સેવા મુખ્ય હતાં એમના અક્ષરદેહનું સંચારબળ એમની નાની મોટી યોજનાઓના ઘડતરમાં નજરે પડતું હતું. એમના અક્ષરદેહને ઓપ આપતો અંચળો – શિક્ષણનાં અંગો અને ઉપાંગોના વાણાતાણાનો બનેલો હતો. શ્રી મોતીભાઈની વાણીમાં જો કંઈ શોભા હોય તો તે કેવળ "સત્યની" જ હતી.

મોતીભાઈના જીવનની અનેક ધન્ય પળો હતી; પરંતુ ધન્યતર–કે કહોને–ધન્યતમ પળ એ હતી કે જ્યારે ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીની પ્રથમ વાર્ષિક સભા પેટલાદમાં સ્વ. શ્રી. મગનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ (બેરિસ્ટર-એટ-લૉ)ના પ્રમુખપણા નીચે ભરવામાં આવી હતી અને તે સભામાં શ્રી મોતીભાઈએ ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીના ઉદ્દેશ અને કાર્યપ્રદેશ સમજાવવા સભા સમક્ષ વજનદાર શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા. આ ધન્યતમ પ્રસંગ આજથી એકતાલીસ વર્ષ પહેલાં ઘડાયો હતો. (તા. ૧૫-૪-૧૯૧૭)

તે પ્રસંગે શ્રી મોતીભાઈએ ઉચ્ચારેલાં વાક્યોમાં એમના અક્ષરદેહની શ્રદ્ધા, સેવા અને યોજકવૃત્તિ તથા શિક્ષણ કાર્યોનાં અંગ અને ઉપાંગોની સતત વિચારણા-દ્રષ્ટાની નજરે તરવરી આવી હતી. મને પોતાને એ દિન મીઠાં સ્વપ્ન જેવો આજે સ્મૃતિપટ પર ખડો થયેલો ભાસે છે.

શ્રી મોતીભાઈએ તે દિવસે ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીના ચાર પાંચ ઉદ્દેશોની અને ભવિષ્યના કાર્યક્ષેત્રની વાત સભા સમક્ષ મૂકી હતી. એ વાતને હું આજે સંભારું અને શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરદેહને વાચક આગળ રજૂ કરું એ મને બહુ વાજબી જણાય છે.

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીનો ઉદ્દેશ—(૧) પૂનામાં ડક્કન એજ્યુકેશન સોસાયટીમાં કેળવણીના ક્ષેત્રમાં જે કામ થાય છે, તે કામ કરનારાને પગલે ચાલવાની ભાવના આ ચરોતર સુધારો આગળ રાખવી; જેમનામાં તેવી ભાવના ન હોય તેમનામાં તે જાગૃત કરવી, તથા જેમનામાં એ ભાવના જીવંત હોય તેમના માટે કાર્યક્ષેત્ર પૂરું પાડવું એ સોસાયટીનો પહેલો અને મુખ્ય ઉદ્દેશ મનાયો છે. (૨) પેટલાદની પ્રવૃત્તિને અંગે છેલ્લાં દશ વર્ષોમાં જે કાર્યો થયાં છે તે બધાં ઉપયોગી જણાયાં છે. તેવાં કાર્યો અને તેવી પ્રવૃત્તિ જીવંત રાખી તેનો વિસ્તાર વધારવો એ સોસાયટીનો બીજો ઉદ્દેશ છે.

[પેટલાદ બોર્ડીંગ હાઉસ ઉપાડયા પછી શ્રી મોતીભાઈએ મુગે મોઢે એકલે હાથે ઘણી પ્રવૃત્તિઓ–મોટે ભાગે શિક્ષણીય–એ સંસ્થાને કેંદ્રમાં રાખી–હાથ પર લીધી હતી. એ પ્રવૃત્તિનું સાચું ચિત્ર મારા સદ્‌ગત મિત્ર શ્રી હરિલાલ માણેકલાલ દેસાઈ (કપડવંજવાળા) એમણે એક લેખમાં આલેખ્યું હતું. અને તે લેખથી શ્રી મોતીભાઈની શિક્ષણીય ક્ષેત્રની પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ ચરોતરની બહારના ગુજરાત-પ્રદેશમાં યોગ્ય રીતે જામ્યો હતો.]

કેળવણીના અનેકવિધ પ્રશ્નોનો હાલના જમાનાની જરૂરીઆતો લક્ષમાં રાખી વિચાર કરવો અને એ સંબંધમાં લોકમત કેળવવો, અને કેળવણીના સ્વરૂપ અને દિશામાં ઘટીત ફેરફાર કરવા પ્રયત્નો કરવા એ સોસાયટીનો **ત્રીજો** ઉદ્દેશ રાખવામાં આવ્યો છે.

ઈ. સ. ૧૯૧૬માં ચરોતર પ્રદેશમાં કેટલાંક સ્થળમાં કેળવણીના ક્ષેત્રનું કામ કરવા પૈસા હોય તો સારા માણસો–કાર્યકર–ન હોય, કોઈ સ્થળે શિક્ષકો અને નાણાંની સગવડ પણ હોય છતાં સુવ્યવસ્થા ન હોય, કોઈ સ્થળે શિક્ષકોને પગાર અપાતો હોય પણ તેમની નોકરીની સ્થિરતા ન હોય, કેટલેક સ્થળે અભ્યાસક્રમ સંબંધી ચોક્કસ નિર્ણય લઈ શકાયા ન હોય –આવા સંજોગોમાં ખરી સલાહ આપવી તથા જોઈતી સગવડો કરી આપવી તે સોસાયટીનો **ચોથો** ઉદ્દેશ રહેલો છે.

સોસાયટીનો **પાંચમો** ઉદ્દેશ એ છે કે ચરોતર પ્રદેશની દાનવૃત્તિને સત્પથ પર ઢળતી કરવી. આ સોસાયટી લોકોનો વિશ્વાસ મેળવશે અને કેળવણીના કાર્ય વાસ્તે જે જે ટ્રસ્ટો લોકોએ ઊભાં કર્યાં હશે પણ તેનો સુવહીવટ થઈ શકતો નહિ હોય તે ટ્રસ્ટો આ સોસાયટી પોતાના હસ્તકના વહિવટ તળે લઈ દેશમાં દાનવૃત્તિથી એકઠાં થયેલાં નાણાંનો સુવિનિયોગ કરશે.

આ પાંચ ઉદ્દેશવાળી સોસાયટીની સ્થાપના ચરોતરમાં થઈ એ શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરદેહનું એક અંગ ગણી શકાય.

સોસાયટીનું કાર્યક્ષેત્ર સુસ્પષ્ટ કરી આપવામાં શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરદેહનું સંચાલનબળ નજરે ચડી આવે છે.

કાર્યક્ષેત્રનાં અંગો—વિદ્યાર્થીઓ માટે લોન ફંડ, લોનફંડ માટે નાણાં મેળવવાની યોજના, વ્યાયામના અખાડા, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ, રાત્રિશાળા, હાઈસ્કૂલનું સંચાલન, નવી દષ્ટિવાળી પ્રાથમિક શાળા, બાળમંદિરો, છાત્રાલયો–ગોરોનાવ્રત માટેની વ્યવસ્થા—વગેરે કાર્યો તો શ્રી મોતીભાઈએ સોસાયટી દ્વારા ઉપાડયાં હતાં; અને એ રીતે લોકશિક્ષણની સાધનામાં સોસાયટીને સફળતા મળી હતી.

એ યાદગાર દિવસે શ્રી મોતીભાઈએ નીચેની ભવિષ્યવાણી ભાખી હતી. " આ જગ્યાએ હું ભવિષ્યવાણી ભાખું છું કે દશ વર્ષમાં સોસાયટીનું સ્વરૂપ એવું થશે કે સોસાયટી આજુબાજુની ખાનગી શાળાને શિક્ષકો પૂરા પાડશે; શાળાઓની પરીક્ષા લેશે, અને સોસાયટી કેળવણીના કામમાં લોકોને તેમ જ સરકારને બહુ મદદગાર થઈ પડશે–"

સાથે સાથે એમણે એક મુશ્કેલી પણ સભા સમક્ષ રજૂ કરી હતી. તેમણે કહ્યું હતું કે **સ્ત્રીકેળવણીનો પ્રશ્ન** અમને મુશ્કેલી ભરેલો જણાય છે. આવા કામમાં સ્ત્રીશિક્ષકો મળે નહિ ત્યાં સુધી તે દિશામાં પ્રવૃત્તિ ચલાવવાનું બંધ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ આછી રેખા પરથી શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરદેહનો આછો સાક્ષાત્કાર આજના યુવાનોને અંશતઃ થશે. શ્રી મોતીભાઈને પોતાના જીવનના કાર્યથી સંતોષ તો થયો હતો. તો પણ તેમની ઇચ્છા હજુ વધુ સેવા અર્પણ કરવાની હતી. શ્રી મોતીભાઈ એમની છેવટની માંદગીની નબળાઈને દૂર કરવા અને સુદૃઢ સ્વાસ્થ્ય મેળવવા આપ્તજનો સિવાયના એકાંતમાં રહેવાની વૃત્તિથી થોડા દિવસ મહેસાણા જિલ્લાના ખેરાળુ ગામના સરકારી ઉતારામાં રહ્યા હતા. તે વખતે તે ડૉકટરે

ઘડી આપેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે ખાવાપીવાના, ઉંઘવાના અને કામ કરવાના નિયમોને ચુસ્ત રીતે વળગી રહ્યા હતા. હું એ દિવસોમાં વિસનગરની હાઈસ્કૂલનું સંચાલન કરતો હતો. એટલે જે સમય શાળાના કામમાંથી ફાજલ પાડી શકતો તે સમય પૂરતો શ્રી મોતીભાઈને સહવાસ આપતો. એમણે તે વખતે અનેક લોકકલ્યાણનાં કરેલાં કામોના જમાઉધારનો ચોપડો મારી પાસે પ્રેમપૂર્વક ઉખેડ્યો હતો. એમને સ્ત્રી કેળવણી માટે વસોમાં ઘણું કરવાની ઇચ્છા હતી. એમણે ઉદ્‌ગાર પણ કાઢ્યા હતા કે વસોમાં કન્યા હાઈસ્કૂલ અને છેવટે કન્યા કૉલેજ બને તો એમનું ચિત્ત ખૂબ પ્રસન્ન થાય. મારી સ્ત્રીશિક્ષણ માટે દૃષ્ટિ વિશુદ્ધ અને જોમવાળી છે એવી એમની પ્રતીતિ હોવાથી જ્યારે જ્યારે વડોદરામાં કે વિસનગરમાં એઓ મારે ઘેર આવી ચઢતા ત્યારે ત્યારે મારી દીકરીના શિક્ષણના કાર્યો ઉપર અને મેં એમના માટે પસંદ કરેલાં પુસ્તકો ઉપર બહુ બારીકાઈથી એઓ નજર નાખતા. પાટણમાં ઊભા થયેલા મહિલા મંડળના જન્મમાં અને વિકાસમાં, અમરેલીમાં ઊભા થયેલા પીઢ સ્ત્રીઓ માટેના કૉલેજના શિક્ષણની વ્યવસ્થામાં – મારો દોરી સંચાર હતો તેની એ કદર કરતા હતા. તે ઇચ્છતા પણ હતા કે મારે એકાદ ઉનાળાની રજા વસોમાં ગાળવી અને ત્યાંના કાર્યકરો સાથે સ્ત્રીકેળવણીના કૂટ પ્રશ્નને ઉકેલવામાં મદદરૂપ થવું. પરંતુ મારાથી એ બની શક્યું નથી. શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરધનના વારસ શ્રી રામભાઈ સાથે પેટ ભરીને વાતો કરવાની મારી મુરાદ હજુ વણપ્હોંચી રહી છે. શ્રી મોતીભાઈનો દેહવિલીન થયા પછી મારે વસોની યાત્રા કરવાનું બન્યું નથી. એ યાત્રા મારે ભારે હૃદયથી પણ કરવી જ છે.

શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરદેહનું બીજું એક અંગ દેશોન્નતિનાં કાર્યોમાં રસ લેનાર પ્રત્યેની અનન્ય ભક્તિ ગણાવી શકાય. ભારતના દેશભક્તો એમના સાચા આપ્તજનો હતા, પછી તે બંગાળી હો કે મહારાષ્ટ્રીય હો, તે હિંદુ હો કે પારસી હો–તે સ્ત્રી હો કે પુરુષ હો.

ચરોતરમાં નવી સંસ્થાઓ એમને હાથે ઊભી થતી ત્યારે ત્યારે શ્રી દાદાભાઈ નવરોજીનું અને શ્રી ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલેનું નામ તે સંસ્થા સાથે જોડવાનું તે પસંદ કરતા હતા. આજના યુવાનોને ખબર ક્યાંથી હોય કે ચરોત્તરમાં ગામડે ગામડે ગોખલે વાચનાલય અને દાદાભાઈ પુસ્તકાલય ઊભાં થયાં છે તેમાં શ્રી મોતીભાઈના અક્ષરદેહની વિભૂતિ રહેલી છે, વસોમાં ઑનરેબલ શ્રી પ્રાંજપે, પ્રોફેસર ભાટે, શ્રી અમૃતલાલ ઠક્કર બાપા, સૌ. શારદા મહેતા વગેરેને આમંત્રણ આપી વસોની જનતા પાસે એમને રજૂ કરવામાં શ્રી મોતીભાઈની દૃષ્ટિ દેશભક્તોની પીછાન ઊભી થતી થાય એ હતી. એમની એ યોજના ફળદાયી નીવડી હતી. ૧૯૨૦ ની અને ૧૯૩૧ ની સ્વાતંત્ર્યની લડતમાં ચરોતરના યુવાનોએ જે ફાળો આપ્યો હતો તેનો પ્રેરક ભાવ વરસો પહેલાં શ્રી મોતીભાઈએ જગાડ્યો હતો. આપણે એટલે આ લેખ લખનાર અને વાંચનાર શ્રી મોતીભાઈના પ્રશંસકોએ ચરોતર પ્રદેશમાં સ્ત્રીકેળવણીનું મહાન–ભગીરથ–કાર્ય ઉપાડી લેવાની તજવીજ કરવી ઘટે છે. જે પ્રદેશમાં સ્વતંત્ર યુનિવર્સિટી ઊભી થઈ શકી છે, એકથી વધારે કોલેજો ઊભી થઈ ગઈ છે, તે પ્રદેશમાં કન્યા હાઈસ્કૂલ અને કન્યા કૉલેજ ઊભી કરવાનું કાર્ય બહુ વિકટ તો ન જ ગણાય.

ચરોતર પ્રદેશની સમજુ બેનોએ પણ સ્ત્રીકેળવણીની મહાન સંસ્થા એ પ્રદેશમાં ઊભી કરાવવા માટે, સક્રિય ફાળો આપવો જોઈએ.

શ્રી મોતીભાઈ શ્રીમતી રમાબેન રાનડેના પ્રશંસક હતા. રમાબાઈ પંડિતાના પ્રશંસક હતા, શ્રી ધોંડો કેશવ કર્વેના અનન્ય પ્રશંસક હતા. શ્રીમતી શારદાબેન મહેતાને વસો અને

પેટલાદમાં બોલાવી સ્ત્રીશિક્ષણના પ્રશ્ન ઉપરના મત કેળવવાનું કામ તેમણે આદર્યું હતું. આ બધી નગદ હકીકત છે; છતાં તેમનાથી સ્ત્રીકેળવણીના ક્ષેત્રમાં ચરોતરમાં કોઈ સંગીન કામ આરંભી શકાયું નહોતું. એ બાબતનો એમને વસવસો પણ થતો હતો એ હું જાણું છું.

શ્રી મોતીભાઈનાં સંસ્મરણો તાજાં કરવા અને સુદઢ કરવા "પુસ્તકાલય" નો એક પ્રકટ થાય છે તો શ્રી મોતીભાઈનું અધૂરું રહેલું કાર્ય એમના પ્રશંસકો દેશસેવાની દષ્ટિએ ઉપાડી લેવા માગતા હોય તો તેને અંગે શું શું થઈ શકે તેની આછી રેખા અહિં દોરી આ લેખ સમેટી લઉં છું—

ચરોતર પ્રદેશમાં સ્ત્રી કેળવણી માટે થવાં જોઈતાં કાર્યો

(૧) આણંદમાં કે વસોમાં–કન્યાછાત્રાલયની સ્થાપના.

(૨) આણંદમાં કે પેટલાદમાં–સ્ત્રીશિક્ષિકા માટે ટ્રેનિંગ કૉલેજ.

(૩) એસ. એન. ડી. ટી. સ્ત્રીઓની યુનિવર્સિટી સાથે સંલગ્ન હોય એવી કન્યા માટેની કૉલેજ.

(૪) પાયાના શિક્ષણની સારી સમજ આપે તેવી બહુ લક્ષી કન્યાશાળાની સ્થાપના.

(૫) પેટલાદ, નાર, સોજીત્રા, વસો, ધર્મજ, ભાદરણ, સુણાવ, બોરસદ, કરમસદ, જેવાં સ્થળોની કન્યાઓ માટે વાર્ષિક રમતગમતની હરીફાઈનાં સંમેલનો.

(૬) વસોમાં કે પેટલાદમાં સ્ત્રીઓની સ્વતંત્ર કલબ.

(૭) ચરોતર પ્રદેશની સ્ત્રીઓના પ્રતિનિધિત્વવાળી વાર્ષિક "મહિલા પરિષદ."

(૮) ગૃહવિજ્ઞાન– Home Science શીખવતી સ્ત્રીઓ માટે શાળા અને કૉલેજની સ્થાપના.

(૯) કન્યાઓને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવા ઇચ્છતાં માબાપોને તેને અંગે થતા ખર્ચમાં રાહત આપવાની કોઈ યોજના.

(૧૦) પ્રતિવર્ષે ચરોતરની શીખેલી ભણેલી બેનોના જૂથને– (૧૦–૧૨) યૂરોપ, અમેરિકા, જપાન, ઑસ્ટ્રેલીઆ વગેરે પરદેશી વાતાવરણવાળા દેશમાં પ્રવાસે મોકલી શકાય, એવી કોઈ ભંડોળની વ્યવસ્થા.

"ઉદ્ધવ–નિકેતન", દ્વારકા. ૨૫–૧૨–૫૮ **કલ્યાણરાય ન. જોષી.**

કાયદામાં સુધારો.

રાજ્ય પુનર્રચના પહેલાંના મુબઈ રાજ્યને લાગુ પડતા તથા જાહેર પુસ્તકાલયો (પબ્લિક લાયબ્રેરી) ને મોકલવાના પુસ્તકો સંબંધમાં ૧૯૨૩ ના મુબઇ પ્રેસ અને પુસ્તકોની નોંધણીના નિયમોમાં મુંબઇ સરકારે સુધારો કર્યો છે.

પરિણામે જૂના મુબઈ રાજ્યમાં છપાયેલા અથવા લીથોગ્રાફ થયેલા દરેક પુસ્તકની માત્ર એક જ નકલ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય, મુબઈ, મહારાષ્ટ્ર પ્રદેશ પુસ્તકાલય, પૂના (મરાઠી પુસ્તકોની બાબતમાં) અને ગુજરાત પ્રદેશ પુસ્તકાલય, અમદાવાદ (ગુજરાતી પુસ્તકોની બાબતમાં)ને મોકલવાની રહેશે.

અત્યાર સુધી આવા પુસ્તકની મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય, મુંબઈ ને બે નકલો અને મરાઠી અને ગુજરાતી પુસ્તકની એક નકલ અનુક્રમે પૂના અને અમદાવાદ ખાતેનાં પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયને અને બીજા કોઈ પણ પ્રકારના પુસ્તકો મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય, મુંબઈ ને મોકલવાનાં રહેતાં હતાં.

—: પુસ્તકાલયનો 'લાડીલો :—

ચેતનવંતુ પુસ્તક સુંદર, પુસ્તકઘરથી આવે.
મીઠી મીઠી એની વાતો, હૈયે હુંફ ભરે,
ઘાયલ આળસ મરડી ને
પુસ્તકની વાતો ગાયે...
કોની વનીતા, કોની માતા, ભગિની પુસ્તક વાચે
સ્નેહ ભર્યા એ પતિ સુત વીરને, ઝટપટ રસ પીવડાવે,
વિનોદી વાતે વળગાડે
હાસ્યથી આગણુ ઉજાળે
થોકે થોકે લોક ઉમટતા, પુસ્તક મહેફીલ જોવાને,
શાહબાશી ના શબ્દ બોલતાં, દરેક પુસ્તકને પાને.
*પુસ્તકના ગૌરવગાને,
પ્યાસી જન જાગે અભિમાને
સૌ ગ્રામીણના વહાલા જનનો, મળાયો જ્યાં સુખ મેળો,
છેવાડો ને એકલવાયો, અબોલ કોણ ઉભેલો.
અણ પૂછ્યો, અણ પ્રીછેલો,
*પુસ્તકનો અજાણ લાડીલો.
એનુ શીર ખોળામા લઈ ને, ઘેર જનેતા આવે,
એનુ પીણી પુસ્તક-કટોરો, હરિ કોઈ એની લાવે.
કુટુંબના લાડકવાયાને
નીત નીત *પુસ્તક રસે નવડાવે
ભાલે એને બચીઓ ભરતી, રસની સુરખી સતી;
સનમુખ ઝીલ્યા પુસ્તકમાથી, પળપળ સુખ ચુતી.
*પુસ્તકના લાડકવાયાની
આખડી અમૃત નીતરતી.
પુસ્તક વીણુ એ લાડકવાયાના, લોચન તેજ વિહોણા
પૂર્વે વાચેલ સ્મૃતિના, એ આસુ સ્મૃતિપટ પર લ્હેરાયા,
આતમ દિપક ઓલાયા,
ઓષ્ટના ગુલાબ કરમાયા.
*પુસ્તકના એ લાડકડા પાસે, હળવે પગ સંચરજો,
હળવે એના હૈયાપર, એક જ ફૂલ ધરજો.
પાસે ધુપસળી ધરજો,
હાથમા કુમકુમ મૂકજો.
ખિછેલા 'અમીન' લાડકડાને, મનાવજો. કો ધીરે
એને ઓષ્ટ કપાળે ભાલે, ધરજો અંજલી ધીરે.
'ચીમન' માતા ને ભગીની રે
સા કરજો વંદન ધીરે

સંખેડા

ચીમનલાલ આશારામ પંડ્યા

* પુસ્તકાલય સબ્દનો પ્રાસ ન બેસતો હોવાથી ફક્ત પુસ્તક શબ્દ વાપર્યો છે,

દેવદૂત મોતીભાઈ અમીન

(ડૉ. મોતીભાઈ દ. પટેલ
એમ. એલ. સી., એફ. આર. સી. એસ.)

પૂજ્ય મોતીભાઈ અમીનના નામની અને કામની કંઈક ઝાંખી મને ઈ. સ. ૧૯૧૩માં થઈ. તે વખતે ચરોતર પ્રદેશમાં અંગ્રેજી નિશાળો સંબંધી કંઈક ખ્યાલ કરીએ તો પૂ. મોતીભાઈ સાહેબના કામની આપણને કંઈ કિંમત સમજાય. તે વખતે નડીઆદમાં એક સરકારી હાઈસ્કૂલ અને એક ખાનગી સ્કૂલ હતી. બીજે સ્થળે થોડાં ધોરણોવાળી સ્કૂલો ગણી ગાંઠી હતી. હું જ્યાં અંગ્રેજી પહેલી ભણેલો ત્યાં ચિખોદ્રામાં એક મેટ્રીક ફેઈલ માસ્તર અને ત્રણ ધોરણ અને નવ વિદ્યાર્થી હતા. ગાયકવાડી રાજ્યમાં પેટલાદમાં હાઈસ્કૂલ હતી. બોર્ડિંગ તો નડીઆદ સિવાય બીજે નહિ. પેટલાદમા ઈ. સ. ૧૯૦૬માં પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે આની સ્થાપના કરી. શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડને સમજાવી પેટલાદની જેલની ઓરડીઓનો ઉપયોગ કર્યો. જેલનું મકાન એટલે એક ઘણો જ ઊંચો ફરતો કોટ તેના પર ચાર બાજુ બાંધેલા ટાવર. ચાર લાઈનમાં બે સામસામી લાઈનો અને બે એક પાછળ એમ બબ્બે ઓરડીની લાઈન હતી. સામે ઑફિસ માટે વપરાતું મકાન. રસ્તામાં બંને બાજુ લીંમડાનાં મોટાં ઝાડ, કૂવો, જમવાને માટે બે જુદાં રસોડાં આમ સગવડવાળું મકાન હતું. દરેક રૂમમાં છથી આઠ વિદ્યાર્થી રહેતા. એકંદરે ૧૧૦ વિદ્યાર્થીઓને રહેવાની પણ સગવડ હતી. હેડ માસ્તર સાહેબ શ્રી ઇશ્વરલાલ કાકા, સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ શ્રી રામરાવ ભોકરી અને શ્રી કરુણાશંકર માસ્તર પણ ત્યાં જ રહેતા. સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ જાતે પાંચ વાગે ઊઠી દરેક રૂમે રૂમે ફરી તપાસ કરે કે સઘળા વિદ્યાર્થી ઉઠ્યા છે. રાત્રે દશ વાગે સૂવાનું તે પણ તે જુએ કે સઘળા સૂતા છે. વિદ્યાર્થીઓ પોતે શાક લાવતા, બાગ કામ કરતા, લાકડાં વિગેરે ગોઠવતા સ્ટેશનરીની દુકાન પણ ચલાવતા અને એ રીતે વહીવટી તાલીમ લેતા. લાયબ્રેરીમાં પસંદ કરેલા જ પુસ્તકો એટલે બહારના વાચનમાં ઉત્તમ કૃતિ જ વિદ્યાર્થીના હાથમાં આવે. સ્કુલના અભ્યાસ બહારનું પ્રથમ પુસ્તક મેં ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરની જીંદગી વાંચેલું તેમાંથી મારે ભારપૂર્વક જણાવવું જોઈએ કે મને ઘણી દોરવણી મળી કે જે મને જીંદગીમાં ઉપયોગી નીવડી. સાદો છતાં પણ તે વખતે ગામડામાં ન વપરાતો ખોરાક જેવું કે રોટલી — તે વખતે ગામડામાં બહુ જ થોડા ઘઉં વપરાતા અને તે દરરોજ તો ભાગ્યે જ કોઈ વાપરતું હશે. રાત્રે બાજરીના રોટલા અને દૂધ. ફી, કુંવારા રૂ. ૭ અને પરણેલા માટે રૂ. સાડાસાત આ રાખવાનું કારણ કે તે વખતે લગ્નો નાની ઉમ્મરમાં થતા તે રોકવાનો પ્રયત્ન, વળી પરણેલા વિદ્યાર્થીને સ્કોલરશીપ કે જે બે ત્રણ રહેતી તે પણ ન મળે. આમ સામાજિક સુધારો તેમણે ભણતરમાંથી જ શરૂ કર્યો દરેકને સમજાતું કે બાળલગ્ન તે બરાબર નથી. મૃત્યુ પાછળ જમવાનું પણ પેટલાદબોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી ન જ જમે. મને યાદ છે કે મારા ગામમાં એક સુખી કુટુંબના વડીલ ગુજરી જતાં આખું ગામ જમાડેલું. હું એકલો જ ઘેર ખીચડી રંધાવી જમેલો. આવી રીતે ચાલતી બોર્ડિંગમાં હું ઈ. સ. ૧૯૧૩માં દાખલ થયો. મારા ગામમાં અંગ્રેજી સ્કૂલ ન હતી પણ ચિખોદ્રા ગામમાં એક મેટ્રીક ફેઈલ માસ્તરથી ત્રણ ધોરણ ચલાવવામાં આવતાં. નવ વિદ્યાર્થી. આ સ્કૂલમાં ત્રણ વર્ષ ગાળી હું પેટલાદ ગયો. સોંઘું પડે

તેટલા માટે પેટલાદથી એક ગાઉ દૂર એક ગામમાં રહી જાતે રાંધી ખાઈ ભણવા જતો. ચોમાસાની ઋતુમાં રસ્તે પાણી ભરાઈ જતુ એટલે તે ન ફાવવાથી ન છૂટકે બોર્ડિંગમાં દાખલ થયો. પણ તે બોર્ડિંગ તો મારો ઉદ્ધાર જ કરનાર હતી એમ કહું તો ચાલે. ત્યાં મને ઉપર જણાવેલા માસ્તરો–મહાપુરુષોનો–પરિચય થયો. પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબ તે વખતે વડોદરા લાયબ્રેરીમાં નોકરી કરતા. તે મહિને એકાદ વખત પેટલાદ બોર્ડિંગમાં આવે જ. સાથે કોઈ મોટા માણસને લઈને આવે. આમ વિદ્યાર્થીઓને આવનાર ગૃહસ્થના કામની વગેરે ખબર મળતી અને પ્રોત્સાહન મળતુ. સદ્ગત ડૉ. પી. ટી. પટેલને પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ પેટલાદ લાવેલા. તે વિલાયતથી તુરતમાં પાછા આવેલા અને તેમને જોઈને જ થએલું કે વિલાયત જઈ સારા ડૉક્ટર થયા હોય તો સારું.

તે વખતે વડોદરામાં પણ તેઓએ રામજી મંદિરમાં અમુક વિદ્યાર્થીઓને સસ્તી રીતે રહી શકે તેવી ગોઠવણ કરી આપેલી.

પેટલાદ હાઈસ્કૂલમાંથી મેટ્રીક પાસ થઈ તે વખતે ઘણા વિદ્યાર્થી પૂના ફરગ્યુસન કૉલેજમાં ભણવા જતા. તે કૉલેજ સ્વયંસેવકોની સહાયથી ચાલતી હોઈ તેનું અનુકરણ કરવાનું સૌ કોઈ ઈચ્છે. સ્વયંસેવકોથી કેળવણી સંસ્થા ઉભી કરવાના વિચારે પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે ઈ સ. ૧૯૧૬માં ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીની સ્થાપના કરી. તે વખતે પૂનાથી પ્રીન્સીપાલ આર. પી. પરાંજપે આવેલા. આ સંસ્થાનું મુખ્ય સ્થળ આણંદ નક્કી થયું અને એ રીતે દા. ન. હાઈસ્કૂલ વગેરે સંસ્થાઓ સ્થપાઈ.

પછી તેમણે ચ. વિ. સહાયક સહકારી મંડળની સ્થાપના કરી. આ મંડળમાંથી લોન મેળવી ઘણા વિદ્યાર્થીઓ કૉલેજોમાં અને પરદેશમાં પણ વિદ્યાભ્યાસ કરી શકયા. અને હજુ આ ફંડ વિદ્યર્થીઓને મદદ કરી રહ્યું છે.

મારે તો મેટ્રીકથી જ પૈસાનો સવડ ઘેરથી મેળવવો મુશ્કેલ બન્યો. એટલે પેટલાદના દાતા શેઠ રમણલાલ કેશવલાલે મને મેટ્રીકના અભ્યાસ માટે જ રૂા. ૧૨૦ની મદદ કરી. તેના ગેરન્ટર તરીકે અમારી સ્કૂલના હેડમાસ્તર શ્રી ઈશ્વરકાકા રહ્યા. કેટલી ઉદારતા! કૉલેજ માટે તો ચ. વિ. સ. સ. મંડળ સ્થપાઈ ચુક્યું હતું એટલે વાર્ષિક રૂા. ૨૪૦ની લોન મને મળી અને પછી વિલાયતના અભ્યાસ માટે પણ તે સંસ્થામાંથી વાર્ષિક રૂા. ૨૦૦૦ ત્રણ વર્ષ માટે મળેલા. હું ચોક્કસ માનું છું કે મફત મદદ આપી વિદ્યાર્થીને ખોટી ટેવ પાડવી તેના કરતાં લોન આપી –તે કમાય ત્યારે પાછી આપે-ભણાવવો એ વધુ સારું છે. તેનાથી સ્વમાન સચવાય છે અને માણસ જ્યારે કમાય ત્યારે પાછા આપે એટલે તે રકમ બીજાને વધુ મદદ માટે વાપરી શકાય. આ ફંડની સ્થાપના જાણે મારા માટે જ ન થઈ હોય એમ બન્યું કારણ કે હું તેનો લાભ લેનાર પ્રથમ વિદ્યાર્થીઓમાંનો એક હતો.

પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ આમ તો મને અંગત ઓળખે નહિ. પણ જ્યારે મેં ઈન્ટર એમ. બી. બી. એસ. પ્રથમ વર્ગમાં બીજા નંબરે પાસ કરી ત્યારે તુરત જ મારા સંબંધે હકીકત મેળવી મને બોલાવ્યો અને કહી દીધું કે તમારે આગળ ભણવામાં આર્થિક મુશ્કેલીનો વિચાર ન કરવો. અને જ્યારે હું છેલ્લી એમ. બી. બી. એસ.માં બીજા નંબરે પાસ થયો ત્યારે મને સસ્તા સાહિત્યના કાલબાદેવી રોડ પર આવેલા હાથી બિલ્ડીંગમાં રાત્રે તેમની સાથે સુવાડી રાતના મોડા સુધી મારા પરદેશ ભણવાની વાતો વગેરે કરી મને અત્યંત ઉત્સાહિત કર્યો.

વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તેજન મળતું રહે તે હેતુસર એલેમ્બિકવાળા સદ્‌ગત મુ. ભાઈલાલભાઈ અમીન પાસેથી રૂપિયા એક હજારનું ટ્રસ્ટ મેળવ્યું.

જ્ઞાન વિના, ને સામાન્ય જ્ઞાનના અભાવે લોકશાહીની સફળતામાં મુશ્કેલીનો અનુભવ કે દર્શન આજે સૌ સમાજસેવકો ને સમાજવિધાયકોને થાય છે એટલે સમાજ શિક્ષણ ને ભણેલું ભૂલાઈ ન જાય તે માટે સરકારી ને અર્ધ સરકારી સાધનો પ્રયત્ન કરે છે. મોતીભાઈ સાહેબે વિદ્યાર્થીકાળથી જ્ઞાનની પરખની અગત્ય પારખી, એકલે હાથે મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો શરૂ કર્યાં ને કે. સયાજીરાવ મહારાજની નિગાહ હેઠળ વડોદરા રાજ્યના હરેક શાળાવાળા ગામે પુસ્તકાલય સ્થાપ્યા પછી જ નિવૃત્તિ લીધી.

ચરોતરનો બ્રિટિશ અમલ હેઠળનો પ્રદેશ આ લાભથી વંચિત ન રહી જાય તે હેતુસર એઓશ્રીએ ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીની સ્થાપનાકાળથી ચરોતર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આદરી ને આજે એના ફળરૂપે ચરોતર પ્રદેશમાં ૨૫૬ દાદાભાઈ નવરોજી વાચનાલયો ગામલોકોની જ્ઞાનભૂખ ભાગવા યત્ન કરે છે.

સહકાર ને સહકારી સંસ્થાઓની સર્વક્ષેત્રીય જરૂરિયાત ને સિદ્ધિનું ભાન દિનપ્રતિદિન આગ્રહભર્યું થતું જાય છે તે ' વિના સહકાર નહીં ઉદ્ધાર ' એમ આપણે બોલતા જઈએ છીએ. છતાંયે હજુયે આપણી દૃષ્ટિ, ઉત્પાદન કે વિનિમયનાં ક્ષેત્રો પૂરતી જ સહકારનો આશ્રય દેખતી કે લેતી દેખાય છે. મોતીભાઈ સાહેબે ત્રણ દાયકા પહેલાં આ સત્યને ભાળ્યું ને કેળવણી કે બહોળા અર્થમા સમાજશિક્ષણના વિકાસ, પોષણ ને વર્ધન અર્થે સહકારી પદ્ધતિનો આશરો શોધ્યો એ આશરામાથી જન્મી બે સંસ્થાઓ-પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા અને ચરોતર વિદ્યાર્થી સહાયક સહકારી મંડળ લિ. આણંદ એકે જ્ઞાનપ્રચારના ઉદ્દેશને સહાયક બનવાની નેમ રાખી તો બીજાએ જ્ઞાનસંપાદનમા મદદકર્તા થવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું. આજે સૌને વિદિત છે તેમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ગુજરાત ભરનાં પુસ્તકાલયોને કીમતી સહાય ને માર્ગદર્શન આપી સૌના વિકાસપાયા પૂરે છે તો પચીસ પચીસના શેરમાથી લાખની મૂડી જમાવી શકેલ ચરોતર વિદ્યાર્થી સહાયક સહકારી મંડળે આજદિન સુધી આડત્રીસ વરસમાં ૨૭૨ વિદ્યાર્થીઓને દેશપરદેશમા અભ્યાસાર્થે મોકલવામાં સક્રિય સહાય કરી છે ને આ મદદ પ્રાપ્ત કરી આવેલા વિદ્યાર્થીઓમાથી સંખ્યાબંધ આજેય ભારતના વહીવટી, ધંધાકીય, સમાજસેવા વિષયક ને અન્ય ક્ષેત્રોમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ ભજવે છે, એ કોઈ પણ કેળવણી પ્રેમી માટે ઓછા ગૌરવ કે આનંદનો વિષય નથી.

એ જ પ્રમાણે ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીની સ્થાપના પ્રસંગે સ્થાન પસંદગીમાં બે વિકલ્પો આવ્યા-આણંદ ને વસો—ત્યારે દીર્ઘ દૃષ્ટિથી, પોતાનુ વતન ને એને મળતા હોવા છતાં, એમણે આણંદ પર વ્યવહાર કેન્દ્ર ને મધ્યસ્થાન તરીકે એમણે મહોર મારી તેમાંય એમની આર્ષદૃષ્ટિના દર્શન આપણને બે બિનાથી થશે કે પોતાની પરખી શાળાકીય પ્રવૃત્તિના બીજમાંથી આજે ' સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ વિદ્યાપીઠ, જેવું એક શિક્ષણક્ષેત્રીય વટવૃક્ષ વિકસ્યું છે

એમની આ સ્વયંભૂ દૃષ્ટિનો સાનંદાનુભવ હમણા એક અણધારી દિશામાથી થયો. મુબઈ રાજ્યમા વિલીન થયેલાં રાજ્યોમાં પ્રાથમિક કેળવણી અંગે અલગ અલગ ધોરણો પ્રચલિત

હતાં ને છે. એ સૌના એકીકરણ માટે સરકારે એક સમિતિ નીમી છે. તે સમિતિના સભ્યો થોડા સમય પર સોસાયટીની અવિધિસરની મુલાકાતે આવેલા ત્યારે એની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાંની ટ્રસ્ટફંડની પ્રવૃત્તિએ એમનું સૌનું ધ્યાન ખેંચ્યું. નાનાં નાનાં ગામોમાં કેળવણીની છોટી મોટી પ્રવૃત્તિઓ અવિરતપણે ચાલુ રહે તે માટે સોસાયટી ન્યાસ સ્વીકાર કરે છે ને, આજે સોસાયટી પાસે બે લાખ ઉપરાંતની મૂડીનાં સવાસો જેટલાં ટ્રસ્ટફંડોનો વહીવટ છે. આ વાત તે સૌને એવી ગમી ગઈ કે દિવસો પછી સમિતિના મંત્રીનો પત્ર આવ્યો કે ટ્રસ્ટની વિગતો મોકલવી કારણ કે રાજ્યમાં પ્રાથમિક કેળવણીને વિકસાવવામાં ઘણાં સૂચનોમાંનું એક સૂચન આ ટ્રસ્ટ યોજનાની ભલામણનું એ વિચારે છે. ધોધમાર પડતા વરસાદમાં સોસાયટીના મહેમાનગૃહમાં બેઠાં બેઠા કરેલી વાતમાંથી જન્મનાર આ ભલામણ ને એમાં ગર્ભિત રહેલી એ યોજનાની હિતકરતાનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એના સ્થાપકની આર્ષદૃષ્ટિ પર વારી ગયા સિવાય રહેવાતું નથી.

ચરોતર પ્રદેશની કેળવણીના વિધાયક એવા એ શિક્ષણઋષિને આપણાં સૌનાં કોટિ કોટિ વંદન એમની આ પુણ્યતિથિએ હજો એ જ પ્રાર્થના.

ચરોતર એજ્યુ. સોસાયટી
આણંદ, તા. ૨૦-૧૯-૫૮

ઈશ્વરભાઈ પટેલ

વેચાણ વેરામાંથી મુક્તિ

મુબઈ સરકારે ટિપણાં અને પંચાંગ સહિત પુસ્તકો અને સામયિકોને વેચાણવેરામાંથી મુક્ત કર્યા છે, પણ જે મુખ્યત્વે વ્યાપારી હેતુઓ માટે ચીજ-વસ્તુઓનો પ્રચાર કરતાં હોય તેના સૂચિપત્રો અને પ્રકાશનો, રેસ-કાર્ડઝ, હિસાબના ચોપડાઓ, ડાયરીઓ, કેલેંડરો અને લખવા માટે આઠથી વધુ પાનાની જગ્યાવાળી ચોપડીઓ (એકસરસાઈઝ બૂકો નહીં) નો આમાં સમાવેશ થતો નથી.

એકસરસાઈઝ બૂકો અને ડ્રોઇંગ બૂકો જે અગાઉના મુબઈ રાજ્યમાં વેચાણવેરાથી મુક્ત હતી તેને હવે મરાઠવાડા અને વિદર્ભમા પણ વેરામાંથી મુક્ત કરવામાં આવી છે.

મરાઠવાડા વિસ્તાર અને ફેર-બદલ થયેલા પ્રદેશો સિવાય અગાઉના મુંબઈ રાજ્યમાં આ મુક્તિ તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બરથી અમલી બની છે, જ્યારે વિદર્ભ વિસ્તારમાં તે આવતા જાન્યુઆરીની ૨૧ મીએ અથવા તે બાદ અમલી બનશે.

સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છ વિસ્તારોમા આ બાબતો વેચાણવેરાથી મુક્ત છે જ.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રાણ

લેખક : મૂળજીભાઈ પી. શાહ

Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime,
And by their overflow
Raise us from what is low.

—Longfellow

જગતમાં કેટલીક વ્યક્તિઓ સંદેશ લઈને આવે છે, સેવા લઈને આવે છે ને જગત આગળ સેવાનો આદર્શ રજૂ કરી પોતાનું જીવન ધન્ય કરે છે. ને એ કર્તવ્યદર્શન કરાવનારની અમર સ્મૃતિઓ આપણાં અંતરમાં એનાં અમૂલાં સંભારણાં જગાવે છે.

સ્વ. મોતીભાઈ અમીન પણ એવી જ એક અનોખી વ્યક્તિ. શાંત સ્વભાવ. કામ કરવાની ધગશ. સેવાનો રંગ. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સાથે ઓતપ્રોત. ભૂતપૂર્વ વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના એ પ્રાણ સામાન્યમાં સામાન્ય સ્થિતિના માનવીઓને પણ સારા ગ્રંથોનો લાભ જોઈતો હોય તો એને માટે પુસ્તકાલયોની જરૂર છે એ વાત એમને સારી રીતે સમજાઈ હતી. દેશની આબાદી ને આઝાદીનો આધાર જ્ઞાન ઉપર છે એ વાત એમના અંતરમાં ઊતરી ચૂકી હતી. પથ્થરને પણ પારસ કરવાની તાકાત સદ્ગ્રંથોમાં છે એ વાત એમણે અનેકને સમજાવી હતી એટલું જ નહિ પણ એ પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટે એમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન સમર્પણ કર્યું હતું.

નાનાં નાનાં ગામડાંઓમાં પણ એમણે અનેક ગ્રંથમંદિરોની સ્થાપના કરાવી જ્ઞાનદેવ સ્થપાવ્યા હતા. એમણે રોપેલો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો વડલો કબીરવડ સમો આજ ફાલ્યો ફૂલ્યો છે.

વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયને એમણે આદર્શ પુસ્તકાલય બનાવ્યું હતું. મારે એમને મળવાના પ્રસંગો આવ્યા હતા, તે વખતે હું જોઈ શક્યો હતો કે એમના હૈયામાં પુસ્તકાલયોના વિકાસની જ વાતો હોય. એ વાતો સાંભળતાં આપણને એમ લાગે કે તેઓ આ જગતમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો સંદેશ લઈને જ આવ્યા છે. એ સંદેશને એમણે જીવનમાં ઉતારી બીજાઓ માટે સારું દૃષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે. એમનો મુદ્રાલેખ હતો: 'કર્તવ્યની કેડી ઉપર ચાલ્યા જવું એ ધર્મ છે; સમજી શકે તો માનવી જીવનતણો એ મર્મ છે.' અને એમણે પણ કર્તવ્યની કેડી ઉપર ચાલી બીજાને એ માર્ગ દર્શાવ્યો છે.

જગતમાં હમેશાં સાચા મોતીની કિંમત મોંઘામૂલી અંકાય છે. એવું જ એ આપણા ગુજરાતનું અમૂલું મોતી હતું—પાણીદાર મોતી. આજ એમના સ્વર્ગવાસને વર્ષો વીતી ગયાં છે છતાં એ અદશ્ય મોતીનાં તેજ આજ પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પંથને અજવાળે છે.

દીવડે દીવડો પ્રગટે એમ એમણે ફેલાવેલી એ જ્ઞાનજ્યોત આજ પણ આપણને એ મહાનુભાવનું સ્મરણ કરાવે છે.

ખરેખર મોતીભાઈ અમીન મહાન હતા. એમણે એમનું જીવન ધન્ય કર્યું છે.

ગુજરાત આજ એમને અને એમના ગુણોને સંભારે છે.

અણમોલ મોતી

(ઝેર ગયાં ને વેર ગયાં...એ રાગ)

ભવ્ય ભારતની દિવ્ય ભૂમિમાં ગરવી દીસે ગુર્જર માત,
એને કંઠે હાર અમુલો, ચારૂ ચરોતર છે પ્રખ્યાત;
મહી માત ને સાબર માતા રક્ષણ કરતી દિન ને રાત;
વિધ વિધ વૈભવશાળી ગામો, તેમાં વતન વસો વિખ્યાત. ૧

નંદનવનનાં મઘમઘતાં ફુલડાં સમ જાતિ વર્ણ અનેક,
પીઢ પટેલની કોમ નિરાળી, નિડર, ગૌરવશાળી નેક;
જ્ઞાતિરત્ન સમ ઝળકયા તેમાં નૃસિંહ સરખા **નરસીભાઈ**,
માત જીબાબા કુક્ષે જનમ્યા મૌકિતક સરખા **મોતીભાઈ**. ૨

બે માતની મમતા પામ્યા, સ્નેહોર્મિ હૈયે છલકાય,
માટીમાંથી માનવ કીધા, દઈ પ્રેરણા અને સહાય;
લઘુવયથી હૈયામાં ભાવના, સેવા, ત્યાગ ને પરોપકાર,
શ્રદ્ધા, ભક્તિ સંસ્કારે કીધા અવિશ્રાંત પરિશ્રમ કરનાર. ૩

પાણીદાર મોતીનાં પાણી, ધરતીને ધાવણ દેતાં,
જનહૈયાં હરિયાળાં રાખે, દિનરાત ઝરણાં વહેતાં;
દરિદ્રનારાયણના સેવક બન્યા 'રોટલાના રાજા',
એક નિષ્ઠને શક્તિશાળી, લોકતણા સેવક સાચા. ૪

પ્રકાશમાંહી પગલાં પાડયાં, સ્થાપ્યાં સરસ્વતીમંદિર,
સંસ્કારનાં સત્ર ઉછેર્યાં સીંચી કેળવણીનાં નીર;
જ્ઞાનતણો દીપક લઈ હાથે, પ્રગટાવીને ઝળહળ જ્યોત,
તિમિર ટાળી અજ્ઞાનતણાં, ત્યાં પ્રકાશનું પરખાવ્યું પોત. ૫

કાવ્યસુધારસના ઉપાસક, ગ્રામોન્નતિતણા ચ્હાનાર,
મુંગા સેવક, મહાગુજરાતી, ભરી ભાવના ગ્રામોદ્ધાર;
અસહકારના યુગ મહીં જીવન પ્રવૃત્તિ પામી વેગ;
'પાટીદાર પત્રિકા' દ્વારા ઘરઘર પહોંચાડયો સંદેશ. ૬

'ચારૂતર યુવક મંડળ' ને 'એજ્યુકેશનલ સોસાયટી'
'મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો' માં જ્ઞાનપુંજની ઝાંખી થતી;
વાચનાલયો, પુસ્તકાલયો, સંગીત સાથે સાધ્યો પ્રેમ,
અક્ષરજ્ઞાન એ સ્વાધ્યાય તણાં કાર્યનો રાખ્યો નેમ. ૭

બાળ વિહોણા જીવનમાં પણ પ્રભુતણો ભાળી સંકેત,
વાચ્-કાય-મન નિશ્ચલ રાખ્યાં, એકપત્ની વ્રત ધારી ટેક;
અમી ભરેલા અમીન હૈયે, લેશ નહીં જડતા કે વ્હેમ,
રૂપ ના રૂપ મહીં રૂપ દીઠાં, વિશ્વબાળને માતૃપ્રેમ. ૮

હૈયાના ઉદ્યાને હરનીશ નૌતમ ગુલો ખીલી રહ્યાં,
પ્રભુપ્રાર્થના, ચર્ચા ને વ્યાખ્યાન સુધારસ વહી રહ્યાં;
વિધિતણી ઘટમાળ, કાળના ચક્ર મહીં માનવ અટવાય,
સમય વ્હેણમાં, માનવનું ભૌતિક જીવન પણ વ્હેતું જાય. ૯

'કેન્સર' આવ્યું પંચભૂતના દેહને 'કેન્સલ' કરી ગયું,
વિદેહી, સાધુવૃત્તિ આત્માને અમર ધામમાં હરી ગયું;
અણમોલ મોતી, પુસ્તકાલયનું પ્રાણપુષ્પ એ ખરી ગયું.
"મગન," જ્ઞાનીને કર્મયોગી માનવનું મૃત્યુ મરી ગયું. ૧૦

વડોદરા. કવિ મગનલાલ પંડ્યા
(પલાણાવાળા)

લો જ્ઞાનનો લ્હાવો

આવો ભાઈ આવો; લો જ્ઞાનનો લ્હાવો,
હેતે વધાવો 'પર્વણી દિન' ને.
આજ આવ્યો છે ઉમંગ ભર્યો એ દિન;
એના પ્રણેતા સ્વ. 'મોતી' અમીન,
તમે દૂર દૂર લઈ જાઓ એનો સંદેશ.
આવો ભાઈ......

પુસ્તકમાંહી, રચ્યા પચ્યા રહેતા;
સ્વ. શ્રીમંત સાહેબ,
જ્ઞાનનો દીપ એમણે સળગાવીને,
કર્યો ભભકતો પ્રકાશ.
આવો ભાઈ......

જ્ઞાનની પરબના સૈનિક થઈ ને;
પુસ્તક વંચાવો ઘેર ઘેર જઈ ને,
હોંસે હોંસે તમે જ્ઞાનને ફેલાવો;
દીપાવો એ જ્ઞાનજ્યોતને,
આવો ભાઈ......

સાચો સુકાની ચાલ્યો ગયો છે;
પણ એનો આત્મા રહ્યો છે અમર
જીવનજ્યોત એની સદી પ્રકાશી,
એવું વરસે છે ઝરમર તેજ......'આવો.'

શંકરભાઈ ટીંબરવાવાળા.

'લેખક બનાવી દીધો'

'બાહ્ય દેખાવ પરથી માનવીનું મૂલ્યાંકન ન કરવું,' એવું શ્રી અરવિંદે કહ્યું છે. પરંતુ ઘણીવાર આપણે અહીંતહીંથી સાંભળેલી વાતો, તત્ક્ષણ પૂરતો પરિચય, બહારની ટાપટીપ અને સજાવટ અને દેખાવ જોઈને અભિપ્રાય બાંધી લઈને ભૂલ કરીએ છીએ.

શ્રી મોતીભાઈ અમીનની પહેલી મુલાકાતે મને એવું જ કંઈ થયેલું. 'મત્સ્યગંધા અને ગાંગેય' નામનાં નાટકો શકવર્તી મનાએલાં, જપ્ત થયેલાં અને એ છૂટાં થતાં ખપાવવાની ખટપટ રહેલી.

આપણાં આ પહેલાં એકાંકીની ગુણવત્તા અને સત્ત્વશીલતા સ્વીકારાયેલી. સ્વ. નરસિંહરાવે અને વિજયરાયે વખાણેલાં. આ પુસ્તક તેમ જ એકાદ ભલામણ પત્ર લઈને મોતીભાઈ સાહેબની એ માટે મુલાકાત લીધી. પણ કંઈ જ પ્રોત્સાહન ન મળ્યું. ઉલટું લાગ્યું કે અહીં શી આશા રાખવી? એમનો ખરબચડો ચહેરો, તેને લઈને પહેલી નજરે ટાઢું લાગે એવું ઓછાબોલાપણું લાગણીની કુમાશ દર્શાવતાં ન હતાં. એમની પાસે, નાટક, નવલ, કવિતાને શું કરવાં છે? એવું જ કંઈ લાગે.

આ અરસામાં 'બે નાટકો' લખાયાં. પણ જીર્ણજ્વર મારો નિત્ય સાથી સમો થઈ રહેલો. એની ખાતર–બરદાસ્તમાં બીજી બધી પ્રવૃત્તિ ખોરંભે પડવા લાગી. સારાંનરસાં સ્મરણો જાગતાં હતાં. નાનપણમાં વાંચેલી કેટલીક ચોપડી તાજી થઈ. તેમાં અંગ્રેજો, અંગ્રેજ બાળકોના ઉદાત્ત પ્રસંગો આલેખાયાં હતાં. સેંટ ઝેવીયર્સ સ્કૂલમાં ઇતિહાસ પણ એવો જ ભણ્યો. ત્યારનું થતું હતું કે આપણી પ્રજાએ કંઈ પરાક્રમો નહિ કર્યાં હોય? આપણાં બાળકો, આપણા મહાપુરુષોએ પોતાના બાલ્યકાળમાં કંઈ એવું ઉમદા કાર્ય કર્યું નહિ હોય? એમ બને? એ પછી જીવનચરિત્રો વાંચતાં માનવી નોંધપોથીમા સંગ્રહાઈ ગયેલા એવા બેપાંચ પ્રસંગો લખ્યા. બાલજીવનમાં મોકલ્યા. તેના તંત્રી ભાઈશ્રી રમણલાલ શાહે તે વખાણ્યાં.

આ થોડા પ્રસંગો, જેની ત્યારે આપણા સાહિત્યમા જરૂર હતી તેના સૂચન માટે, ચોપડીરૂપે પ્રગટ કર્યો. ત્યારે તો હતું કે, 'ચાલો, આ મારી પહેલી અને છેલ્લી ચોપડી.'

આમ આ નાની બત્રીશ પાનાંની ચોપડી દૂધ જેવા સફેદ એન્ટિક કાગળ પર છાપી. કુમારમાં બ્લોક અને પૂઠું તૈયાર કરાવ્યાં ને પ્રમાણમાં ઠીક ખર્ચ કર્યો. એથી એ સેવાના વિચારથી થયેલી પ્રવૃત્તિ શોખ જેવી થઈ ગઈ. પણ એવો સાહિત્યશોખ વધુ પોષાય એમ ન હતું.

આ ચોપડી સ્નેહીઓ, મિત્રો, વડીલોએ વખાણી. બને તેટલે સ્થળે રીવ્યુ અને મંજૂરી માટે મોકલવાનું ઠર્યું ને એ રીતે ખાસ કાંઈ આશા કે ઉદ્દેશ વિના વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય અને કેળવણી ખાતાને પણ મોકલી.

આ ચોપડી,—'ફૉરસ'ની પહેલી લહરી, 'ગાંધીજી અને બીજા નરવીરો' શ્રી મોતીભાઈના હાથમાં આવી ગઈ. એ અરસામાં એમને સુરત તરફ આવવાનું હતું, જે પુસ્તકો એમને જોવાં

હોય તે એમના થેલામા સાથે જતા, ટ્રેનમા વચાતા ! એમના મદદનીશો પણ તે વાંચતા ને ચર્ચા ચે'થતી હડા અતડા, ઓછાબોલા મોતીભાઈમા એમાનુ કશુ ન હતુ તે ત્યારે જાણી શકાતુ એમનામા કેટલી ઉષ્મા હતી, એમના ભાવહીણા દેખાતા મુખ પાછળ કેવી પ્રેમાળ હૈયાની લાગણી ભરી હતી, તે પણ જાણી શકાતું એમા ઊંચનીચ, નાનામોટાના ભેદ ન હતા

ટ્રેન ચાલુ થઈ ને એમણે કહ્યુ હતુ તેમ આ ચોપડી નાની જાણી, જોઈ જવા પહેલી હાથમા આવી પણ આ નાની અમથી ચોપડી, અજાણ્યો એનો લેખકને પ્રકાશક છતા આ પ્રવાસની એ મુખ્ય બીના બની રહી

એમણે એ વાચી, એમના સાથી અને મદદનીશોને વચાવી આખે રસ્તે એ વિરે વાતો કરી અને કહોર ગામે પહોચતા જાણે તેની ‘ કથા ’ માડી જે આવે તેને વચાવી તે લેખકને મુલાકાત માટે લખ્યુ એ માટે એક કેળવણી અધિકારીને ભલામણ કરી એમના પ્રશસક, મારા એક મિત્ર સાથે થયા અને વર્ષો પહેલા મારા મનમા કેવો ભૂલ ભર્યો ખ્યાલ ભરાઈ ગયો હતો તે તરત સમજાયુ ‘ ફોરમ ’ની બીજી લહરીઓ, ભાગો તૈયાર કરવા એ મને કહી રહ્યા હતા એ માટેની જોઈતી સાધનસામગ્રી, પુસ્તકો એમના તરફથી મળશે અને કઈ નહિ તો ખર્ચ છૂટી રહેશે એની એમણે ખાતરી આપી દીધી હતી

આમ ‘ ફોરમ ’ની લહરી તૈયાર થઈ તેની સુઘડ, સુદર પુસ્તકાલય આવૃત્તિ કરીને એમને અર્પણ કરી એમણે નારાજી દર્શાવી હવે આ ચોપડી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય તરફથી નહિ ખરીદાય અને પોતે સાથ પણ આપી નહિ શકે કારણ આ માટે એમણે કઈ બધુ કર્યુ ન હતુ, એવુ એમણે કહ્યુ

પણ મે કયા એ માટે જ એમને અર્પણ કરી હતી ? છતા આમ અનાયાસે મોતીભાઈ જેવા સત માણસને દુભાવ્યા તે સાલવા લાગ્યુ પણ એ ઉદાર છે, પ્રેમાળ છે, એમના આશીર્વાદ અને પ્રોત્સાહન પુસ્તકખપત કરતા વધુ મૂલના છે ને એવો ઉત્તર આપ્યો કઈ પણ ખાસ ભાવ દર્શાવ્યા વિના એમણે સાભળ્યા કર્યુ

પણ એ પછી તો આશીર્વાદ પ્રોત્સાહન સાથે શિષ્ટવાચનની અનેક પરીક્ષાઓમા આ લહરીઓને સ્થાન મળી ગયુ

આમ મને એમણે લેખક બનાવી દીધો આજની મારી પ્રવૃત્તિ કહો, પ્રગતિ કહો, જે કહો તે અગર તેની અસર સમગ્ર જીવન પર પડે છે એટલે જે છુ તે તેમને કેટલેક અગે આભારી !

શારદાપ્રસાદ વર્મા

—સાર્વજનિક કામો અને પરોપકારી પ્રવૃત્તિઓના સબધે અસતોષ રહ્યા કરે છે, કોઈ કોઈ વખતે નિરાશા પણ થાય છે અને પરિણામે મન ખિન્ન થાય છે કાર્ય કરવુ એ જ આપણું કર્તવ્ય છે. ફળ આપવુ ન આપવુ એ ઈશ્વરની ઇચ્છાને આધીન છે એ સિદ્ધાંત હુ સારી રીતે સમજુ છુ છતા “અસતોષ” અને “ નિરાશા ” બન્ને મનની શાતિનો ભગ કરી નાખે છે

ગ્રંથાલય અને તેનો પૂજારી ગ્રંથપાલ

જેમ નાવનો સાચો સુકાની તેનો નાવિક છે, મોટરનો સાચો સુકાની તેનો ડ્રાઈવર છે, તેમ ગ્રંથાલયનો સાચો સુકાની તેનો ગ્રંથપાલ છે. નાવિકને પણ તેના જ્ઞાનની જરૂર છે. ડ્રાઈવરને પણ મોટરના અભ્યાસની જરૂર છે અને તેમણે તે તે જાતની તાલીમો લીધેલી હોય છે. તેવી રીતે ગ્રંથાલયનો પૂજારી જે ગ્રંથપાલ તેણે પણ ગ્રંથોના અભ્યાસની, તેનાં રજિસ્ટરો, તેની ગોઠવણી, તેનું વર્ગીકરણ વગેરે બાબતોથી અપરિચિત રહેવું ન જોઈએ. જેમ પૂજારી મંદિરમાં ઓતપ્રોત થઈ પૂજા કરે છે તેમ પુસ્તકાલયોના પૂજારી ગ્રંથપાલો પણ ગ્રંથોમાં એટલા જ ઓતપ્રોત થશે તો જરૂર આપણી પૂજા દીપશે અને આજે દેશમાં જે નિરક્ષરતા પહેલાં કરતાં દૂર થઈ છે, તે સહેજમાં સમૂળગી દૂર થશે. અને દેશમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો થશે. પુસ્તકાલયોનું કામ મોટે ભાગે પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો જ કરે છે. કારણ કે તેઓ કેળવાયેલી વ્યક્તિ છે અને સાથે સાથે પુસ્તકોનું સ્થાન પણ મોટે ભાગે ધલાયદા ગ્રંથપાલ સિવાય શાળાઓમાં જ હોય છે. ગ્રંથપાલે લોકોમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ એવી રીતે રેલાવવો જોઈએ કે તે હોંસે હોંસે ઝીલવા તૈયાર થાય ગ્રંથાલયની સજાવટ પણ એવી હોવી જોઈએ કે વાચકો તે પ્રત્યે પ્રેરાય અને કયા વાચકને કયા પ્રકારના પુસ્તકનો શોખ-મોહ છે તે ગ્રંથપાલે ઓળખવા પ્રયત્ન કરવો ઘટે. આજે તો ગ્રંથપાલો માટે તાલીમ વર્ગો પણ ખાતું ચલાવે છે જેથી તેઓ વાચકવર્ગથી અળગા નથી. શાળામાં જે જ્ઞાન મળે છે તેને મોટી ઉંમરમાં ટકાવી રાખવાનું કામ આપણાં ગ્રંથાલયો જ કરે છે. પુસ્તકાલયનો શોખ આપણા સ્વ. શ્રીમંત મહારાજા સાહેબને ઘણો હતો. તેઓ જ્યાં જ્યાં પ્રવાસે જતા ત્યાંથી કાંઈ ને કાંઈ નવીનતા લાવી રાજ્યમાં તેનો અમલ કરતા. તે વખતે રાજ્યનાં ગામે ગામે પુસ્તકાલયો ખોલ્યા અને એ વિકસાવવા માટે પંચાયતો, લોકલ બૉર્ડ, વ. પાસેથી મદદ લઈને આમજનોને મફત લાભ આપ્યો. ત્યાર બાદ પુસ્તકાલયોના સુકાની સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબને પણ એમા ખૂબ તમન્ના લાગી. અને તેઓ પુસ્તકાલયોમાં જઈ ચોપડીઓના થોકડાઓ સાથે સેવકો લઈને ગામડાંના ફળિયે ફળિયે તથા પછાત વર્ગમાં જઈ તેમને વાંચવા આપતા. અભણ વર્ગને તેઓ વાંચી બતાવતા. અને આવી રીતે તેમણે ઠેર ઠેર પ્રજાને જ્ઞાનનો લાભ લેતી કરી. અને પુસ્તકાલયો વિકસાવ્યાં. ગ્રંથપાલ આ બાબતનો રસ સાચે જ લેશે-તો જરૂર વાચક વર્ગ હોંસથી ગ્રંથાલયમાં આવશે, સારાં પુસ્તકોની માગણી કરશે, અને જરૂર પડચે મદદ પણ કરશે. જેમ મંદિરનો પૂજારી મંદિરમાં બિરાજેલા દેવને સારા સારા વાઘાથી તથા ઘરેણાંથી ફૂલદીપથી સજાવશે તો ભાવિક ભક્તો અસંખ્ય પ્રમાણમાં મંદિરોમાં આવતા થશે. તેમ આપણા ગ્રંથપાલ બંધુઓ પણ સારી સજાવટથી પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરી વાચકને આકર્ષી શકશે. સ્વ. મોતીભાઈ સા. એ ગુજરાતના પુસ્તકાલયના મૂક સેવક હતા. બલકે સાચે જ સેવક હતા. તેઓ આ ફાની દુનિયામાંથી ગયા છે પણ એમનો અમર વારસો 'પુસ્તકાલયો' મૂકતા ગયા છે. આપણે એમનો 'પર્વણીદિન' ઉજવીને વધાવીશું. એ જ.

-શંકરભાઈ પી. પટેલ, ટીંબરવાવાળા
મંત્રી, સા. પુ. કોઠાવ, તા. કરજણ

પુસ્તકાલય પર્વણી દિન

આગામી તા. ૧ લી ફેબ્રુ. એ આપણાં પુસ્તકાલયો માટે એક અનોખો દિન છે. આજે આપણાં પુસ્તકાલયો જે ફળ્યાં ફૂલ્યાં છે અને જે વિકાસને પંથે ધપી રહ્યાં છે તેને વિકસાવનાર આપણા ગુરુ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબની તે ૨૦મી પુણ્ય તિથિ છે. તે આપણે કેમ ભૂલી જઈએ ? તે દિવસ આપણાં પુસ્તકાલયો માટે એક સુવર્ણ અક્ષરે લખાશે. સ્વ. અમીન સાહેબે પ્રજા માટે પોતાની ઉંમરનો ખ્યાલ ન રાખતાં તનતોડ પ્રયત્ન કરી પ્રજામાં અનેરો જ્ઞાન-રસ રેડ્યો છે. તેમણે જે જે જીવનમાં ઉતાર્યું છે તે તે આચરણમાં પણ મૂક્યું છે. તેમનાં સંસ્મરણો યાદ આવે છે. તે એક સેવાભાવી સેવક પણ હતા. તે વસોમાં રહેતા ત્યારે સ્ટેશનથી ગામ દૂર હોય અને ચરોતરમાં સ્ત્રીઓને લાજ શરમ પણ ઘણી જ. તે વખતે સ્ત્રીઓ લોકોને દેખતાં ચંપલ સપાટ પહેરે નહીં. હવે બપોરનો વખત હોય અને સ્ત્રીઓને સ્ટેશનથી ગામમાં ધોમ ધખતા તાપમાં આવવું પડે તો તેઓ ઉઘાડા પગે આવે. આ દુઃખ મોતીભાઈ સાહેબથી ન સહેવાયું. તેઓ થોડાક સેવકો સાથે લઈને ચંપલો લઇને સ્ટેશન પર આવ્યા અને સ્ત્રીઓને પહેરાવ્યાં. અને તેમનું દુઃખ દૂર કર્યું. સ્ત્રીઓને પણ આનાથી શરમ આવી. અને ત્યારથી તેઓ તેવી ખોટી શરમથી દૂર થયાં. તેઓશ્રીએ ' લાજ ' કાઢવાની પ્રથાને નાબૂદ કરવા માટે પણ ઝુંબેશ ઉપાડી અને તેનો પણ ત્યાગ કરાવ્યો. આવા સેવાભાવી મૂક રૂપકને આપણે તા. ૧લી ફેબ્રુ. એ કેમ ભૂલીએ ? ગત વર્ષે આપણે પ્રાચ્ય વિદ્યા મંદિરના ડાય. પ્રા. શ્રી ગોવિંદલાલ ભટ્ટને પ્રમુખસ્થાને ' પર્વણી દિન ' અંગે સભા ભરી હતી. તેવી જ રીતે આગામી પર્વણી દિને પણ જાહેર સભા ભરી પૂજ્ય સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબનાં સંસ્મરણો તાજાં કરીશું. રાજ્યની લાયબ્રેરીઓ પણ તે દિવસે સવારમાં સાફસૂફી કરી ધ્વજ-પતાકાથી સુંદર સજાવટ કરે. પુસ્તકો વર્ગવાર ખુલ્લાં મૂકે. જાત જાતનાં સુત્રોનાં બોર્ડો બનાવી લાયબ્રેરીના મકાનમાં ભીંત પર ચોડે, તથા મકાનને આસોપાલવથી સણગારે અને સાંજના જાહેર સભા ભરી તે સભામાં ગામના આગેવાનને પ્રમુખસ્થાન આપે, અને સભામાં પૂજ્ય સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબના જીવનપ્રસંગોનું વર્ણન કરે. અને આપણા પુસ્તકાલયોના સુકાની સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબની આ ૨૦મી સંવત્સરી દિને આપણે પ્રભુ એમના આત્માને શાંતિ બક્ષો અને તેમના જેવું જીવન જીવવાને આપણને શક્તિ આપો એ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

શંકરભાઈ પી. પટેલ ટીંબરવાવાળા

—કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વગેરે મનુષ્યના મોટા શત્રુઓ છે. અને તેમને જીતવા એમાં જ મનુષ્યત્વ રહેલું છે. આત્મપરીક્ષા કરતા મને સમજાય છે કે ઉપર જણાવેલા શત્રુઓને મેં સંપૂર્ણ રીતે જીત્યા નથી. તો પણ તેમાંના કોઈને આધીન થઈ આજ સુધીના મારા જીવનમાં કોઈ અયોગ્ય વિચાર, અયોગ્ય શબ્દોનો ઉચ્ચાર કે અયોગ્ય ક્રિયા થઈ હોય તેમ પણ સાંભરતું નથી.

ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણ

સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની જીવન સુવાસ

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એ બાળકો, બહેનો, શિક્ષકો, વિદ્યાર્થી ભાઈબહેનો સૌ પ્રત્યે "આપણે સૌ ભાઈ! ભાઈ! ની ભાવનાસહિત – માનની દૃષ્ટિએ જોનાર **"જનસેવક"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એ વૃધ્ધો, અને યુવાનો વચ્ચેના વિચારોના સુમેળની સાંકળ ગૂંથી, બન્નેનો વિશ્વાસ મેળવી સેવા, સહકાર અને સમાનભાવથી સાર્વજનિક દૃષ્ટિરૂપ કાર્યો કરનાર સેવાપરાયણ **"નગર જન"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એક નોકરથી માંડીને સર્વ વર્ગના માણસો પ્રત્યે કૌટુંબિક ભાવના રાખી તેમની સાથે પ્રેમથી કામ કરનાર અને વળી કોઈ પ્રકારનો ભેદભાવ – દોષ જોયા સિવાય સામાના ગુણો – સત્કાર્યોને પૂજનાર એક અચ્છા આદર્શ **"ભક્ત"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન સૌ વિદ્યાર્થીઓને સ્વાશ્રયના પાઠો શીખવનાર અને નિરાશાવાદી વિદ્યાર્થીઓને આશાવાદી – પ્રોત્સાહન આપી ઉત્સાહિત કરનાર એક માર્ગદર્શક **"શિક્ષક"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન વિરોધીઓનું અહિત ન ઇચ્છતાં શાંત અને વિનયપૂર્વક તેમનું ભલું થાય – તેઓ સારે માર્ગે વળે તેવી રીતે તેમને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરનાર સેવાભાવી **"કાર્યકર"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એ સરકારી નોકરીને સત્તાનું નહીં પરંતુ સેવાનું ક્ષેત્ર ગણનાર એક આદર્શ નમૂનેદાર ('અમલદાર' હતા) **"સેવક"**, હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એક દ્રવ્યના વારસા કરતાં સેવા – સંસ્કારના વારસાને વધુ મહત્ત્વનો માનનારા અને તેવી રીતનું જીવન જીવનાર – જીવી બતાવનાર **"સાધુ પુરુષ"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એ કોઈ પ્રકારનો ભેદભાવ રાખ્યા સિવાય સૌ કોઈને સમાનભાવે સહાય કરનાર એક આદર્શ **"મદદનીશ"** હતા – **"સહાયક"** હતા. "પ્રવૃત્તિમાં જ નિવૃત્તિ માનનાર **"સિદ્ધાંતવાદી"** હતા.

સમાજમાં સંસ્કારનાં બીજ રાતદિન શ્રમ લઈ વેરવા સારુ ખડે પગે પ્રયત્નશીલ રહેનાર **"સમાજસેવક"** હતા.

પરસ્પર સહાય, સેવા, સમાનદૃષ્ટિ અને વિશ્વાસનો મંત્ર ફૂંકનાર-શંખનાદ ગજવનાર એક ઉમદા ભક્તજન **"પૂજારી"** હતા.

નિઃસંતાન હોવા છતાં અનેક બાળકોને પ્રેમથી વિકસાવી સત્ત્વશાળી બનાવનાર **"બાળગુરુ"** હતા.

અનેક છૂપી મદદો કરનાર આદર્શ **"દાનવીર"** હતા.

જનસેવાને જ ઈશ્વરભક્તિ માનનારા અને અનેક સાર્વજનિક સંસ્થાઓના સંસ્થાપક અને પ્રામાણિક સંચાલક **"સેવામૂર્તિ"** હતા.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન ખરેખર ગુજરાતના સાચા, મૂગા, વીરલ લોકસેવક અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના **"પ્રાણ"** હતા.

તેઓશ્રીના જીવનસિદ્ધાંતો, વિચારો વગેરેના વાચનથી-અભ્યાસથી ખરેખર દરેક વર્ગની જનતાના-હરેકના કુમળા મન ઉપર સાદાઈ, સંયમ, પરોપકારવૃત્તિ, સેવા, સહકાર અને સમાનભાવ, પ્રામાણિકતા, ખંત, ઉત્સાહ, ગરીબો પ્રત્યે સમભાવ, દયાભાવ, શુભનિષ્ઠા, પરિશ્રમ અને વળી સૌ પ્રત્યે શુભ લાગણીની ભાવનાની ઊંડી છાપ પડી તેમનું એટલે સર્વ કોઈનું જીવન ઉન્નત બનશે એમાં શંકાને સ્થાન નથી જ. એ બાબત તેમના જીવનપ્રસંગોમાંથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

પૂ. મોતીભાઈ અમીન એક સામાન્ય મનુષ્ય હોવા છતા પણ તેઓશ્રી કર્તવ્યનિષ્ઠ બની સાદું, સરળ, સંયમી અને પરોપકારી જીવન ગાળી પોતાના વતનની જીવનપર્યંત સેવા કરી અનેકના એટલે સારાયે ગુજરાતની સમસ્ત જનતાના જીવનમાં સંસ્કાર અને સેવાભાવનો સ્પર્શ કરાવ્યો છે.

પૂ. મોતીભાઈનો સેવાભાવનો સિદ્ધાંત :— "સેવા કાર્યક્ષેત્ર. તેઓશ્રી તેમના સને ૧૯૩૧ના પત્રમાં જણાવે છે કે :—

"મારું કામ જ્યાં અંધારુ હોય ત્યાં અજવાળું કરવાનુ છે."

"જ્યાં કંઈ ન હોય ત્યાં કંઈક કરી બતાવવા માર્ગદર્શક બનવાનું છે."

"ઊંઘતાને જગાડવાનું અને જાગતાને બેઠા કરવાનું છે."

"બેઠેલાને ઊભા કરવાનું અને ઉભેલાઓને ચાલતા કરવાનું છે."

—અને વળી—

"ચાલતાને દોડતા કરવાનું" કામ સહેલાઈથી પાર પાડવાનું છે.

આ મતલબનુ સેવા-પરાયણ સાર્વજનિક સિદ્ધાંતોથી ભરપુર તેઓશ્રીનુ જીવન સાચે જ આપણને સુખી થવા, સુખી જીવન જીવવાની જડીબુટ્ટી સમાન છે— જીવન જીવવાની ચાવીરૂપ છે. તેમના જીવનકાર્ય-પ્રસંગો અને સિદ્ધાંતોમાંથી આપણને આદર્શ જીવન જીવવા માટેના પાઠો મળી આવે છે, જીવનને ઉન્નત કરવાની ચાવીઓ મળે છે; અને ધન્ય જીવન જીવવાનો લ્હાવો લેવાનો સરળ માર્ગ જડે છે.

આજના દિને (તા. ૧-૨-'૫૯) સ્વ. પૂ. મોતીભાઈ અમીનને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છવી એ જ એકલુ આપણું કર્તવ્ય છે એમ ન હોવું જોઈએ પરંતુ તેઓશ્રીનાં કાર્યો, પ્રવૃત્તિઓ, યોજનાઓ, તેમના જીવનસિદ્ધાંતો-વિચારોને આપણે આપણા જીવનમાં સતેજ રહે-જીવંત રહે તે માટે સદા જાગ્રત રહી તે રીતે જીવન જીવવા પ્રયત્નશીલ રહીએ-રહેવા સંકલ્પ કરીએ તો જ સાચી શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરી તેમનું તર્પણ કર્યું સાર્થક ગણાય.

લાખ લાખ વંદન હો એ પુસ્તકાલય—
પ્રવૃત્તિના "પિતામહને"— ! વહાલા "લોકસેવક"ને !
પરમકૃપાળુ પરમાત્મા આપણને સૌને તેમના ચીંધેલા
માર્ગે જવા સદ્બુદ્ધિ-સદ્વિચારો આપે એ જ પ્રાર્થના ! ! !

મધુસૂદન પુ. ત્રિવેદી
ગ્રંથપાલ, શ્રી પુ. હે. મહાજન લાયબ્રેરી, કપડવણજ

વાઘોડિયામાં ભારે ઉત્સાહ વચ્ચે ખૂલ્લું મૂકાયેલું

શ્રી કસ્તુરબા મહિલા પુસ્તકાલય

શ્રીમંત શાંતાદેવી બાઈસાહેબ અને શ્રી પુષ્પાબહેન મહેતાનાં પ્રેરક પ્રવચન

વાઘોડિયામાં તા. ૨ શુક્રવારે સાંજના ૪॥ વાગે બજાર ચોકમાં શ્રી કસ્તુરબા મહિલા પુસ્તકાલયના ચોગાનમાં એક ભવ્ય મંડપ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં **શ્રીમંત માતુશ્રી શાન્તાદેવી બાઈસાહેબ**, શ્રી સમાજકલ્યાણ બોર્ડ મુંબઈરાજ્યનાં પ્રમુખ **શ્રી પુષ્પાબહેન મહેતા, શ્રી કુસુમબેન દેસાઈ, શ્રી સુમતિબેન કોઠારી**, વડોદરા જિલ્લા સમાજકલ્યાણ બોર્ડનાં પ્રમુખ **શ્રી હેમલતાબેન**, ધારાસભ્ય **શ્રી મણિબેન પટેલ**, જિલ્લા કોંગ્રેસ પ્રમુખ **શ્રી ચિમનભાઈ અમીન** તાલુકાના આગેવાનો શ્રી **ડૉ. નટવરલાલ શાહ** મુંબઈ, શ્રી છોટુભાઈ વૈદ્ય, શ્રી મંગળદાસ પોલા, શ્રી મફતભાઈ રાવજીભાઈ, શ્રી હીરાભાઈ ત્રીભોવનદાસ, શ્રી ચંદુલાલ મોતીલાલ, શ્રી શાંતિલાલ ગાંધી ઉપરાંત તાલુકાના તથા ગામના આગેવાનોની હાજરી મંચ ઉપર દેખાતી હતી. મંડપ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો. શરૂઆતમાં બહેનોએ પ્રાર્થના અને સ્વાગત ગીત ગાયા પછી **શ્રી મણિલાલ કાશીવાળાએ** શ્રીમંત માતુશ્રી શાન્તાદેવી બાઈસાહેબને પ્રમુખસ્થાન લેવા વિનંતી કરી હતી. તેને શ્રી મંગળદાસ પોલાના અનુમોદન આપ્યા પછી તેનો સ્વીકાર થયા બાદ મંત્રી શ્રી નટવરલાલે સંદેશા વાંચી બતાવ્યાપછી મુખ્ય વ્યવસ્થાપક શ્રીમતી ઉપાસનીએ નિવેદન વાંચી બતાવ્યું હતું. તે પછી પ્રાસંગિક પ્રવચનો શ્રીમતી મણિબેન પટેલ અને શ્રી ચીમનભાઈ અમીને કર્યાં હતાં. જેમાં આ ગામમાં આ સંસ્થાદ્વારા બહેનોની વધારે ઉન્નતિ થાઓ એવા આશીર્વાદ આપ્યા હતા. તે પછી ડૉ. નટવરલાલે શ્રી પુષ્પાબેનનો પરિચય આપી મકાન ખૂલ્લું મૂકવા વિનંતી કરી હતી. જેને શ્રીમતી ડૉ. સંતે અનુમોદન આપ્યા પછી શ્રી પુષ્પાબેને બોલતાં જણાવ્યું હતું કે:

શ્રીમતિ પુષ્પાબહેન મહેતાનું ઉદ્બોધન

શ્રીમંત માતુશ્રી મહારાણી સાહેબ, બહેનો અને ભાઈઓ,

મને આજે અહીં આવી બહેનો અને ભાઈઓની આટલી મોટી મેદની જોઈ આનંદ થાય છે. નાનાં ગામમાં પણ બહેનો સભામાં હાજરી આપી શકે છે એ જાણીને વિશેષ આનંદ થાય છે. આજે આ ગામમાં બહેનોના વિકાસ માટે આ સુંદર મકાન બંધાવ્યું છે તે ખૂલ્લું મૂકાય છે. ખરેખર દેશમાં સ્વરાજ્ય આવ્યું. અને આપણે સૌએ ભારતનું બંધારણ ઘડયું. બંધારણમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓને સમાન હક્ક પ્રાપ્ત થયા છે. એટલે આપણે પુરુષો આપણા અધિકાર સમજીએ તેમ બહેનોને પણ પોતાના અધિકાર સમજવાની જરૂર છે. હવે આપણે બહેનોને ઘરમાં ગોંધી રાખી શકીએ નહિ. જગત જેમ આગળ વધી રહ્યું છે તેમ ભારત દેશે આગળ વધવું પડશે. મતાધિકારના સૌ કોઈને હક્ક પ્રાપ્ત થયા છે એટલે હવે બહેનોને અજ્ઞાન રાખે નહિ ચાલે. બહેનો પણ જ્ઞાનવાન બને અને પોતાના ધર્મ-હક્ક સમજતી થાય તેવા સૌ કોઈએ પ્રયત્ન કરવા જોઈશે. હું મુંબઈ રાજ્યમાં ફરું છું પણ ગામની બહેનો આવા કાર્યક્રમમાં મોટા પ્રમાણમાં ભાગ લેતી હોય તો તે હું જૂના ગાયકવાડી રાજ્યમાં જ જોઉં છું. આવી સુંદર પ્રવૃત્તિની સાથે આપણે જાગૃત રહેવું જોઈએ. હવે તો બહેનો માટે ઘણાં પુસ્તકો છે બહેનોએ વાચન વધારવું જોઈએ. આપણે સૌએ વાચનની રૂચિ વધારવી પડશે. પુસ્તકાલયમાં નવલિકાઓ જ નહિ પણ જ્ઞાન મેળવવા માટે અનેક વિષયનાં પુસ્તકો છે. રાષ્ટ્રની આબાદી માટે

સામાજિક સ્વતંત્રતા સ્થાય એ ઇચ્છનીય છે. મહિલા પુસ્તકાલય દ્વારા બહેનોમાં જ્ઞાન પ્રકટે અને એમની ઉન્નતિ સધાય તેવા સૌ પ્રયત્ન કરજો. આપણા બંધારણમાં પુરુષો જેટલા જ અધિકાર બહેનોને મળ્યા છે એટલે બહેનો ઘરકામ કરે એટલું જ પુરતું નથી. સંસારરૂપી રથમાં સ્ત્રીનું બરાબર સ્થાન ન હોય એ હવે આપણને પરવડે નહિ માટે સ્ત્રીઓ પણ સરખા હક્ક ભોગવે તેવાં જ્ઞાન અને શીલવાળી થાય તેવા પ્રયત્ન સૌ કરજો. ભાઈઓને પણ એક વાત કહી દઉં. જ્યારે જ્યારે આવી સભાઓ થાય ત્યારે ત્યારે અથવા સ્ત્રીઉદ્યોગાલય ને પુસ્તકાલય જેવી સંસ્થામાં તમો તમારા ઘરની સ્ત્રીઓ અને બાળાઓને જરૂર મોકલજો. તેમને ત્યાં જવા અટકાવશો નહિ, અને એમનું જ્ઞાન વધશે તો તમારો સંસાર વધારે સુખી અને સમૃદ્ધિવાન બનશે. જ્ઞાન પામેલી બહેનો તો તમારા સંસારવ્યવહારમાં પણ તમોને મદદરૂપ થઈ પડશે.

આવા નાના ગામમાં તમોએ પંચવર્ષીય યોજનાનો લાભ લઈ આવું સુંદર બહેનો માટે મકાન બંધાવી આપ્યું છે તે જોઈ-જાણી મને ખૂબ આનંદ થાય છે હું આના સંસ્થાપકોને અભિનંદન આપું છું. ને આ મકાન ખુલ્લું મૂકાયેલું જાહેર કરું છું.

શ્રીમંત માતુશ્રી શાંતાદેવી બાઈસાહેબે પ્રમુખસ્થાનેથી જણાવ્યું કે :—

આજના પ્રસંગે મને વાઘોડિયાના ભાઈઓએ બોલાવીને જે પ્રમુખસ્થાન આપ્યું છે તે માટે મને આનંદ થાય છે

વાઘોડિયા જેવા પછાત તાલુકામાં શ્રીમંત નિર્મળારાજે ભોંસલેના હાથે સ્ત્રીઓના ઉપયોગ માટે મહિલા પુસ્તકાલય સ્થપાયું હતું જેને બે જ વર્ષ થયાં છે. તેટલા ટૂંકા ગાળામાં એ સંસ્થા માટે સ્વતંત્ર મકાન બંધાવી શકયા છો તે માટે તમોને ધન્યવાદ ઘટે છે.

સ્વરાજ્ય મળ્યું છે અને પૂજ્ય ગાંધીજીના આદેશો પ્રમાણે આપણે સ્વરાજ્ય ઇચ્છીએ છીએ તેવે પ્રસંગે બહેનો પણ રાજકારણમાં ભાગ લઈ શકે તેવાં તૈયાર થાય અને સ્વરાજ્ય ભોગવવામાં ભાગીદાર બને તેવાં તૈયાર કરવામાં આ સંસ્થા ખુબ સુંદર ફાળો આપી શકશે. આજની આપણી સરકારે પંચવર્ષીય યોજના કરી છે અને ગામડામાં લોકોને જરૂરી સાધનો લોકો અને સરકારે ભેગાં મળી પૂરાં કરી શકાય તેવી યોજનાઓ અમલમાં મુકી છે. તમોએ એ યોજનાનો લાભ લઈ આવું ગામ વચ્ચે સુંદર મકાન ઉભું કર્યું છે તેથી મને ખૂબ આનંદ થાય છે. વળી આ મકાનમા શ્રીમંત મહારાજાસાહેબ હીરકનિધિ ટ્રસ્ટ ફંડમાંથી પણ રૂ. ૨૦૦૦ બે હજાર મેળવી શકયા છો તે જાણી વિશેષ આનંદ થાય છે. મ. **શ્રીમંત સયાજીરાવ** દીર્ઘદૃષ્ટિ-વાળા હતા. તેઓએ જે જે યોજનાઓ કરી હતી તે ગામડાની પ્રજાના ઉદ્ધાર અર્થે જ કરી હતી. તમો સૌ ગ્રામજનો સંપ અને સહકારથી આ સંસ્થા ચલાવી બહેનોને ઉત્તેજન આપી તેમને જ્ઞાનવાળાં બનાવશો તો સાચું સ્વરાજ્ય ભોગવી શકાશે.

અંતમાં તમો આ સંસ્થા દ્વારા બહેનોની અધિકાધિક પ્રગતિ સાધો એવા આશીર્વાદ ઉચ્ચારું છું.

પછી શ્રી ઉપાસનીએ સૌનો આભાર માની સંસ્થાના અધ્યક્ષ શ્રી મણિલાલ કાશીવાળાએ શ્રીમંત માતુશ્રી મહારાણી સાહેબને અને શ્રી પુષ્પા બેનને ફુલહાર કર્યા હતા. આ પ્રસંગે કોંગ્રેસ પ્રમુખ શ્રી છોટુભાઈ વૈદ્ય, ગ્રામપંચાયત સરપંચ શ્રી રતીલાલ ગાંધી અને યુવક મંડળના મંત્રી શ્રી બળદેવભાઈએ પણ ફુલહાર કર્યા પછી વંદેમાતરમ્ ગવાઈ સૌ છૂટા પડયા હતા. વળતાં મકાન જોઈ તથા તેનો ઉપયોગ થતો જોઈ સૌએ આનંદ વ્યક્ત કર્યો હતો.

આગામી તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી '૫૯નો .

પુસ્તકાલય પર્વણી દિન

ગુજરાતનાં તમામ પુસ્તકાલયો આ પર્વ જરૂર ઉજવે

ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આદ્યપિતા **પૂ. શ્રી મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબ** તા. ૧લી ફેબ્રુઆરીએ સ્વર્ગવાસ પામ્યા. એ દિન દર વર્ષે **"પુસ્તકાલય પર્વણીદિન"** તરીકે ઉજવવાનું ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળે ઠરાવ્યું છે. તે મુજબ આ વર્ષનો એ દિન (૧લી ફેબ્રુઆરી '૫૯ રવિવાર) નજીક આવી રહ્યો છે. ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયોના સંચાલકો, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ચાહકો અને ભક્તો એ દિનને ભાવભરી રીતે ઉજવીને પૂ. અમીન સાહેબ પ્રત્યેનું પોતાનું ઋણ અદા કરે. અને તે દિને વિધવિધ કાર્યક્રમો યોજી જનતાને પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની અગત્યતા અને તેનું મહત્ત્વ સમજાવવા પણ પ્રયત્ન કરે.

આ દિન આપણે નીચે પ્રમાણે ઉજવીએ

૧ પુસ્તકાલયનું મકાન વ સ્થળ, "પુસ્તકાલય પર્વણીદિન"ના એક બે દિવસ અગાઉ વાળી-ઝૂડીને સ્વચ્છ કરવું. કબાટ તથા બીજું જે ફરનીચર હોય તે પણ સાફ કરવું. કબાટોમાં પુસ્તકો પણ વ્યવસ્થિત ગોઠવી દેવાં.

૨ પુસ્તકાલય પર્વણીદિન તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી '૫૯ રવિવાર: એ પ્રમાણેનું એક બોર્ડ બનાવીને, પુસ્તકાલય જ્યાં હોય તે સ્થળે એક બે દિવસ અગાઉ મૂકી, લોકોમાં એ દિનની ઉજવણીમાં ભાગ લેવાની ઉત્સુકતા જગાવવી. તથા પુસ્તકાલયના સ્થળને, આસોપાલવનાં તોરણો તથા ધજાપતાકાથી તેમ જ પુસ્તકાલયનાં અને બીજાં સૂત્રો વગેરેથી સારી રીતે શણગારવું.

૩ પુસ્તકાલયના મકાનમાં પૂ. અમીન સાહેબ અને બીજા દેશનેતાઓ તથા મહાપુરુષોના ફોટાઓ ટાંગવા. પુસ્તકાલય સૂત્રોનાં બોર્ડ ટાંગવાં. પત્રો, માસિકો તથા પુસ્તકોનું એક નાનું સરખું પણ કલાત્મક પ્રદર્શન ગોઠવવું.

૪ "આવતા પર્વણીદિન સુધીમાં આટલું તો જરૂર વાંચો જ" એમ એક બોર્ડ ઉપર લખી તેની નીચે ચારિત્ર્ય અને સંસ્કાર બક્ષે તથા

સાહસિકવૃત્તિ ખીલવે એવાં દસ કે પંદર પુસ્તકોનાં નામ લખો અને તે બોર્ડ ભીંતે ટાંગી, તેની નીચે ટેબલ ઉપર બોર્ડમાં લખેલાં પુસ્તકો પણ ગોઠવો. પૂ. ગાંધીજી તેમ જ બીજું સાહિત્ય પણ આવી જ રીતે બોર્ડ ઉપર લખી તેની નીચે ગોઠવવું.

૫ તારીખ ૧લી ફેબ્રુઆરીએ સવારના ૮ વાગે "**પુસ્તકાલય પર્વણી-દિન**"ના બોર્ડ સાથે બાળકોનું એક સરઘસ કાઢવું અને તેમની પાસે પુસ્તકાલયને લગતાં સૂત્રો ઉચ્ચારાવવાં. તથા "પૂ. ગાંધીજી અમર રહો",...."પૂ. અમીન સાહેબ અમર રહો"ની જય ઘોષણા ગજાવવી. આ સરઘસમાં મોખરે ગાંધીજી અને અમીન સાહેબનો ફોટો પણ રાખવો. આ સરઘસ પુસ્તકાલયના સ્થળે પાછું આવ્યા બાદ સ્ટીરીઓસ્કોપ, રમતગમતનાં સાધનો, ચિત્રપોથીઓ, વાર્તાઓ વગેરે દ્વારા બાળકોનુ મનરંજન કરવું. બાળકો માટે જ ખાસ પ્રસિદ્ધ થયેલ પુસ્તકો તેમની પાસે રજુ કરવાં અને તે વાંચવા સમજ આપવી.

૬ બપોરના ત્રણ વાગે ગામની બહેનોની સભા રાખવી. અને તેમાં બાળકો પાસે રજૂ કરેલું મનોરંજનનું સાહિત્ય મૂકવું. તે પછી કેટલાંક સારાં પુસ્તકોની વાતો તેમની પાસે મૂકી તે પુસ્તકો વાંચવા પ્રેરણા આપવી.

૭ સાંજના ચાર વાગે જાહેર સભા રાખવી. આ સભામાં શરૂમાં પૂ. અમીન સાહેબના જીવનની થોડીક વાતો કહેવી અને એઓશ્રીને સ્મરણાંજલિ અર્પવી. તે બાદ પુસ્તકાલયનું નિવેદન, હિસાબ ટૂંકમાં રજૂ કરી, લોકોના લક્ષમાં પુસ્તકાલય-ની ઉપયોગિતા મૂકવી, વાચનપ્રચારની વિધવિધ યોજનાઓ સમજાવવી તથા શિષ્ટવાચન પરીક્ષા તરફ પણ લક્ષ ખેંચવું.

૮ રાતના સંવાદ, રાસ, ગરબા, ભજનમંડળી વગેરે કાર્યક્રમ રાખવો. પુસ્તકાલયના મકાનને રોશની પણ કરવી.

ઉપર મુજબ પોતપોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે સૌ તે દિવસ ઉજવે, અને એ રીતે પૂ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબના સ્મૃતિદિનને યાદ કરી એમના પ્રત્યેનું ઋણ અદા કરે.

પર્વણી ઉત્સવોના અહેવાલ છાપામાં તથા નીચેના સ્થળે મોકલી આપવા આગ્રહ ભરી વિનંતી છે.

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ
C/o સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી, વડોદરા.

વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ
સહમંત્રી

પુસ્તકાલય નોંધ

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

સર્ટિફિકેટ તથા ઈનામઃ શિષ્ટ વાચનની આઠમી પરીક્ષામાં જેઓ ઉત્તીર્ણ થાય છે. તે તમામને મળતાં સર્ટિફિકેટ, માર્ચ '૫૯ આખર સુધીમાં જે તે કેન્દ્રો ઉપર મોકલાશે તથા ઈનામને પાત્ર થતા ઉમેદવારને મળનારું ઈનામનું પુસ્તક પણ સર્ટિફિકેટ સાથે જે તે કેન્દ્ર ઉપર મોકલાશે. તેની ઉત્તીર્ણ થનાર સર્વ ઉમેદવારને નોંધ લેવા વિનંતી.

નવમી પરીક્ષા : શિષ્ટવાચનની નવમી પરીક્ષા આપણા લાડીલા નેતા શ્રી જવાહરલાલના જીવન ચરિત્રની આગામી સપ્ટેમ્બરમાં લેવાશે. પણ તે અંગેનું પુસ્તક જાન્યુઆરી આખરે નવજીવન પ્રકાશન મંદિર તરફથી પ્રસિદ્ધ થનાર હોઈ, તેની સવિસ્તર જાહેરાત ફેબ્રુઆરીમાં થશે.

ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ : ઝગડિયાના શ્રી અનર્કેશ્વર પુસ્તકાલયને ૫૦ વર્ષ પૂરાં થતાં હોઈ, તેનો સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવવા તથા તે સાથે ભરૂચ જિલ્લાની પુસ્તકાલય પરિષદ પણ ભરવા ત્યાંની પુસ્તકાલય કમિટીએ ઠરાવ્યું છે. તે બાબતમાં પ્રાથમિક વિચારણા કરવા ડીસેમ્બરની તા. ૧૩મીના રોજ ઝગડિયામાં શ્રી અનર્કેશ્વર પુસ્તકાલયના મકાનમાં ઝગડિયાના નાગરિકોની એક સભા ભરાઈ હતી. એ સભાએ મે માસમાં પુસ્તકાલયનો સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવવા તથા જિલ્લાની પરિષદ ભરવા ઠરાવ્યું છે તથા તે અંગે એક પુસ્તકાલય પ્રદર્શન પણ યોજવાનું વિચાર્યું છે. આ માટે એક કામચલાઉ સ્વાગત સમિતિ પણ રચાઈ છે. અને તે સમિતિએ સ્વાગત સભ્યો નોંધવાનું કાર્ય હાથ પણ ધર્યું છે. આ સભામાં વડોદરાથી શ્રી વલ્લભભાઈ તથા ભરૂચથી શ્રી. શાસ્ત્રીજી અને શ્રી ગજાનન દવેએ પણ હાજરી આપી હતી.

પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ : સંખેડા તાલુકાનો પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ, તા. ૩૧, અને ૧, ૨-૧-૫૯ એ ત્રણ દિવસ સંખેડા મુકામે તાલુકા સ્કૂલમાં ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. આ વર્ગનું ઉદ્‌ઘાટન સંખેડા હાઈસ્કૂલના આચાર્ય શ્રી પરીખે અને પૂર્ણાહુતિ વડોદરા જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી રણછોડલાલ શાહના પ્રવચનથી થઈ હતી. વર્ગમાં શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય વડોદરા વિ. પુ. મંડળના સહમંત્રી શ્રી વલ્લભભાઈ તથા પ્રચારક શ્રી છગનભાઈ અને ભાગ શાળાધિકારી શ્રી ફુલજીભાઈએ કર્યું હતું. સંખેડા તાલુકા પુ. મંડળના પ્રમુખ શ્રી-ફુલજીભાઈ પટેલ, ઉપપ્રમુખ શ્રી જેઠાલાલ મ. વ્યાસ અને મંત્રી શ્રી ગોવિંદલાલ શાહે આ વર્ગને સફળ બનાવવામાં સારી જહેમત ઉઠાવી હતી.

પ્રચારકોની કામગીરી : વડોદરા પંચમહાલ જિ. પુ. પ્ર. શ્રી છ. મ. પટેલે માહે ડીસેમ્બર '૫૮માં પંચમહાલ જિલ્લાના શહેરા તાલુકામાં ૧ દલવાડા, ૨ મોતાલ, ૩ બાહી,

૪ શહેરા, ૫ ધાંધલપુર, ૬ વાઘજીપુરા, ૭ પાદરડી, ૮ મંગલીઆણા, ૯ સુરેલી, ૧૦ રેણા, ૧૧ મોરવા, ૧૨ ગોકળપુરા અને ૧૩ વાડી એ ગામનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન કર્યું છે. તથા એ તાલુકામાં ૧ હાસેલાવ, ૨ ભેંસાલ, ૩ નાંદરવા, ૪ સાજીવાવ, ૫ અણીયાદ, ૬ ધામણોદ, ૭ ઓરીઆવી, ૮ વક્તાપુરા એ ગામોએ પ્રચાર કરી નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડયાં છે. તથા ૧ ગાંગડીયા, ૨ ખોજલવાસા, ૩ તરસંગ, ૪ પોયડા, ૫ ઉજડા અને ૬ વલ્લવપુર એ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલય ખોલવાનો પ્રચાર કર્યો છે. સદર માસમાં ગુ. પુ. મંડળના સભ્યો ૪૩ નોંધ્યા છે.

ભરૂચ-સુરત જિલ્લા પુ. પ્ર. શ્રી મહંતે ડિસેમ્બરમાં સુરત શહેરમાં સગરામપુરામાં આવેલાં ૪ અને હરિપુરામાં આવેલા ૧ અને તે ઉપરાંત કામરેજ તાલુકામાં (૧) પાસોદ્રા. ૨ કઠોદ્રા, ૩ અબ્રામા તથા ગણદેવી તાલુકામાં ૧ ઉંડાચ, ૨ દેસરા, ૩ નાંદરખાં, ૪ કેશલી ૫ પાટી, ૬ વડસાંગળ, ૭ વેગામ, ૮ માણેકપોર, ૯ ઇચ્છાપોર, ૧૦ ગડત, ૧૧ તલોધ ફળીયા, ૧૨ વલોટી, ૧૩ તલીધારા, ૧૪ ધમડાછા, ૧૫ ગંગોર, ૧૬ સરીખુર્દ, ૧૭ લુસવાડા, ૧૮ ભાઠા અને ૧૯ બીલીમોરા એ ગામના પુસ્તકાલયોની મુલાકાત લઈ માગદર્શન કર્યું હતું. તથા કામરેજ તાલુકામાં વાલક અને ગણદેવી તાલુકામા દેશાડ, ખેરગામ, છાપર, કલીઠા અને વાઘરેચ એ ગામોમાં નવીન પુસ્તકાલય ખોલવાનો પ્રચાર કર્યો છે. ગુ. પુ. મં.ના સભ્યો ૨૪ નોંધ્યા છે. અને ૩૦ પુસ્તકો વાંચવા આપ્યાં છે.

પુસ્તકાલય પર્વણી: ફેબ્રુઆરીની તા. ૧લીએ ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આદ્યપિતા શ્રી મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબ ગુજરી જતાં, તે દિવસને પુસ્તકાલય પર્વણી દિન તરીકે ઉજવવા ગુજરાત પુ. મંડળે ઠરાવ્યું છે. સદર દિન ગુજરાતનાં તમામ પુસ્તકાલયો ખૂબ ઉત્સાહથી ઉજવે એવી સૌને વિનંતી છે. આ દિન ઉજવવા બાબતમાં આ જ અંકમાં અન્યત્ર 'પુસ્તકાલય પર્વણી દિન' નામનો લેખ છે. તે પુસ્તકાલયોના મંત્રી ગ્રંથપાલોને વાંચી જવા વિનંતિ છે.

વિનતી: વડોદરા વિભાગમાં આવેલાં જિલ્લા અને તાલુકા પુસ્તકાલયોને, ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના સભાસદ તરીકેનુ પોતાનુ લવાજમ અનુક્રમે રૂ. ૬ અને ૪ માર્ચ આખર સુધીમાં મોકલી આપવા વિનંતી છે.

વ. મૂ. પટેલ,
હમંત્રી.

— ઉમરેઠના સ્વ. રા. સા. મયારામ જોઈતારામ ઠાકર સા. પુસ્તકાલયનો સુવર્ણ જયંતી મહોત્સવ ગુજરાતના જાણીતા સાક્ષર કવિ અને તત્ત્વચિંતક શ્રી ઉમાશંકર જોષીના અધ્યક્ષપદે તા. ૧-૧-૫૯ના રોજ ઉજવાયો.

— અંકલેશ્વરના ધી જે. એન. પીટીટ લાયબ્રેરીને ૭૦ વર્ષ પૂરાં થતાં હોવાથી તેની ઉજવણી કરવાનું સંચાલકોએ વિચાર્યું છે. એ અંગે ગામના નાગરિકોની મદદ લઈ સમિતિઓ રચવામાં આવી છે.

— કડી તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીએ માહે ડીસેમ્બર માસમાં કોલાદ, સોનવડ, આદુંદરા ને કુલેત્રા પુસ્તકાલયોની મુલાકાત લીધી તથા કડી પગાર કેન્દ્રના પ્રચારક શ્રી લક્ષ્મણદાસ આચાર્યે શીયાપુરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી.

ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પિતામહ

સ્વ. મોતીભાઈ અમીન—જીવન સુવાસ

ગરવી ગુજરાતમા યુગાતરે એવી મહાન વિભૂતિઓ જન્મ ધારણ કરી જાય છે કે જેઓ જનતા સમક્ષ જનસેવા, ચારિત્ર્ય, જીવનઘડતર, સત્યનિષ્ઠા અને રાષ્ટ્રાભિમાનની પ્રેરણા પાનાર ચિરસ્થાયી પ્રતિમાઓ બની રહે છે—

જગતવંદ્ય પૂ મહાત્મા ગાંધીજી જેમ નૂતન ભારતના સ્રષ્ટા હતા તેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પિતામહ સ્વ મોતીભાઈ અમીન જેઓ નૂતન ચરોતર પ્રદેશના જ નહિ પણ સારાયે **ગુજરાતભરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સ્રષ્ટા હતા** એમ કહીએ તો અસ્થાને નથી

જેમણે ગુજરાતની જનતા સમક્ષ સેવાભાવ, સ્વાર્થત્યાગ, નિર્મળ બુદ્ધિ, વતનપ્રેમ અને વળી વ્યવહાર કુશળતા—સહકાર અને સમાનભાવથી સેવાકાર્યો કરવાના જીવન આદર્શો—પોતાના જીવનમા આચરી બતાવી આપણી આગળ ખડા કર્યા અને એ દ્વારા સારાયે ગુજરાતમા જ્ઞાનગંગાનો પ્રવાહ વહેતો કર્યો "સ્વ મોતીભાઈ એટલે ચરોતર અને ચરોતર એટલે મોતીભાઈ" એવા જેઓશ્રીની સેવાકાર્યોની સુવાસ આજે સારાયે ગુજરાતમા ખ્યાતનામ છે. એમની વિશાળ અને ઉદાર ભાવનાશાળી છત્રછાયામા કેટલાયે વૃદ્ધો, યુવાનો, વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ બાળકો આરામથી શિક્ષણ અને સદ્ભાગ્યભાવી શાંતિભર્યું માર્ગદર્શન મેળવતા—એવા કર્મવીર સ્વ મોતીભાઈ અમીનનો જન્મ ચરોતર પ્રદેશની પુણ્યશાળી—સસ્કારભૂમિ જ્યા કેટલાયે કર્મવીરો અને ધર્મવીરોએ જન્મ ધારણ કરી જનતાજનાર્દનની અપૂર્વ સેવા કરી સારાયે ગુજરાતને ગૌરવવતુ કીધુ છે એ જ તપોભૂમિમા—વસો ગામે એક સસ્કારપ્રેમી કુળવાન અમીન કુટુબમા થયો હતો

પૂ મોતીભાઈ અમીનને પુસ્તકો ઉપર નાનપણથી જ ખૂબ શોખ હતો, વાચન—મનન અને અધ્યયન એ એમનુ નિત્યકર્મ હતુ તેઓશ્રી જે વાચતા, મનન કરતા અને અધ્યયન કરતા તે બધુ જ જીવનના આચારમા મુકવા હમેશ પ્રયત્નશીલ રહેતા અને તે માટે સદા જાગ્રત રહી શક્ય પુરુષાર્થ કરતા અને બીજાઓને ઉપદેશ કરી તે પ્રમાણે જીવનના આચારમા મૂકવા સમજાવતા તેઓશ્રીએ શરૂઆતમા નાની વયે જ **સરસ્વતીચંદ્ર અને પઢિયારનાં સસ્કારી સાહિત્યનાં તમામ પુસ્તકોનું વાચન—મનન અને અધ્યયન કર્યું હતું, જેના પરિણામે તેમના જીવન ઘડતર ઉપર સારી એવી ઉંચા પ્રકારની છાપ પડી હતી. તેઓ કહેતા કે પુસ્તકો એ તો મનુષ્યના સન્મિત્રોની અને સદ્ગુરુ તરીકેની ગરજ સારે છે** એવી તેમને ખાત્રી થઈ હતી અને તેને પરિણામે તેમના જીવનમા જ્ઞાનજ્યોતિનો પ્રકાશ પ્રગટ્યો હતો જે પ્રકાશ તેઓશ્રીએ પોતાના જ જીવનધ્યેયની સિદ્ધિ મેળવવા અર્થે જ નહિ પણ સારાયે ગુજરાતભરની જનતાને તેનો લાભ મળે તે માટે તેઓએ તે દિશામાં અપૂર્વ ઉત્સાહથી આખુયે જીવન અર્પણ કર્યું હતુ સૌ કોઈને જ્ઞાનનો પ્રકાશ સરળતાથી—સહેલાઈથી મળી રહે તે માટે જ્ઞાનની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ ગુજરાતભરમા ઉભી કરી ગુજરાતની જનતાને જ્ઞાનના અમૃતબિન્દુ એ રીતે પાયા જે જ્ઞાનના અમૃતબિન્દુરૂપી "જ્ઞાનપરબો" આજે સારાયે ગુજરાતમા વિકસી—ફુલીફાલી પ્રભાત—કૃત્ય કરી રહ્યા છે તે ખરેખર તેઓશ્રીના પરિશ્રમ અને આશીર્વાદને આભારી છે

વળી આ સમય દરમ્યાન સ્વમોમા અભ્યાસ કરવા આવતા વિદ્યાર્થીઓને પડતી મુશ્કેલીઓ તરફ ધ્યાન દોરાયુ જેથી તે મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા તેમણે નિર્ણય લીધો. પ્રયત્ન અને પુરુષાર્થ

બળ થકી તે મુશ્કેલી દૂર કરી શકાય અને જે રહેવા માટેની મુશ્કેલી હતી તે દૂર કરવા માટે **તેઓશ્રીએ કમાટી બાગમા રામજી મ દિરમા "સરસ્વતી મ દિર" નામે છાત્રાલય શરૂ કર્યું.** પાછળથી આ નામ બદલાયુ અને તેનુ નામ **"ચરોતર વિદ્યાર્થીગૃહ"** રાખવામા આવ્યુ આ નાના વિદ્યાર્થીગૃહે એના વિદ્યાર્થીઓનો મોટો એવા ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે—એ જ વિદ્યાર્થીગૃહે આપણા **દેશભક્ત સરદાર શ્રી વલ્લભભાઈ** પટેલ, પણ ભણવા આવેલા અને વળી **શ્રી નરસીહભાઇ ઇ પટેલે પણ આ વિદ્યાર્થીગૃહમા દાખલ થઈ** અભ્યાસ કરેલો આ ઉપરાત આવા કેટલાયે નરરત્નો—દેશભક્તો ગુજરાતમા થઈ ગયા તેમાના મોટા ભાગના મહાનુભાવોએ આ વિદ્યાર્થીગૃહનો લાભ લીધો હતો સ્વ મોતીભાઈ અમીન પણ **આ જ વિદ્યાર્થીગૃહમા રહી બી. એ. થયા હતા** આ છાત્રાલયમા એક અજબ **પ્રકારની વિશેષતા હતી કે ત્યા ન મળે ગૃહપતિ કે ન મળે રસોઈયો** જ્યા જીવન ચોખ્ખુ સ્વાશ્રયી અને સાદાઈના પાયા પર જ ઘડાતુ હતુ એવી આ વિદ્યાર્થીગૃહની રચના હતી સૌ કોઈ સ્વાશ્રયી બની, ખ ત—ઉત્સાહ પ્રેમથી આખાયે છાત્રાલયનું સર્વ કામકાજ વિદ્યાર્થીઓ પોતે જ કરતા આમ આ વિદ્યાર્થીગૃહની રચના શ્રમ—સાદાઈ—સેવા—સહકાર—સમાનભાવ અને નીતિના ધોરણે કરવામા આવી હતી એ વિદ્યાર્થીગૃહે સારાયે ગુજરાતના "સ્વાશ્રયી જીવનનો" આદર્શ જડો કર્યો હતો

શ્રી મોતીભાઈ અમીન બી એ થઈ નોકરીની શોધમા રહ્યા એક સન્મિત્રની લાગવગથી તેઓશ્રીને દિવાન—કચેરીમા માસિક રૂા ૪૫)ના પગારથી નોકરી મળી પર તુ ક્યા દિવાન કચેરીનુ અમલદારી વાતાવરણ અને ક્યા આપણા શ્રી મોતીભાઈ અમીનનુ સેવાપરાયણ—સ્વાશ્રયી—સત્યનિષ્ઠાવાન માનસ! નોકરીની પહેલી જ સાજે તેઓશ્રી નોકરીને રામ રામ કરી ઘેર આવ્યા અને નિશ્ચય કર્યો કે હવે પછી જીવનમા—**"શિક્ષક અને શિક્ષણ" ક્ષેત્ર સિવાય બીજી કોઇ નોકરી કરવી નહિ** આમ નિર્ણય લીધા બાદ તેમના ગામ વસો ગયા ત્યારબાદ સ ૧૯૦૨મા પાટણની માધ્યમિક શાળામા શિક્ષક તરીકે જોડાયા આમ આ રીતે તેઓશ્રીને પોતાનુ પ્રિય અને અનુકૂળ ક્ષેત્ર મળી રહ્યુ જેથી તેઓશ્રીએ ખ ત—ઉત્સાહ અને પ્રેમથી સુ દર કામગીરી બજાવી અને તે ક્ષેત્રે પોતાની સેવા સુવાસ સર્વત્ર મહેકતી કરી તેઓ કહેતા કે **શિક્ષક એટલે ટૂકી દૃષ્ટિવાળા મહેતાજી નહિ પણ "લોકસેવક"** છે સાચો **લોકસેવક** શિક્ષણક્ષેત્રે સારી એવી જનતાની સેવા કરી શકે છે તે તેમણે પોતાના જીવનમા **આચરી બતાવી તે "આદર્શ"** ખરો કર્યો.

ત્યારબાદ સમય જતા સને ૧૯૦૫મા પેટલાદ હાઇસ્કૂલમા મુખ્ય આચાર્યપદે નિમાયા આ નવી નિમણુક થતા પાટણમા એક વિદાયસમાર ભ યોજી માનપત્ર આપવાનુ નક્કી થયુ પર તુ શ્રી મોતીભાઈ તો માન—પાન વગેરેથી ખૂબ જ દૂર રહેતા તેઓને આવા માનપત્રો, મહેફીલો કે સમાર ભોમા સેવા અર્થેની કામગીરીની વાહ! વાહ! જાહેર કરવાનુ બિલકુલ પસ દ ન હતુ **તેઓ જણાવે છે કે માનપત્ર ઘણી વાર માણસને હેઠો પાડે છે વળી સારા સાચા નિષ્ઠાવાન સેવાવાળાને તેના થકી કઈ પોતાના કાર્યમા વધુ ઉત્તેજના મળતી નથી.** આમ છતા પણ પાટણની જનતાએ તેમની વિદાય વેળાએ-વિદાય દિને તેમના માનપત્રની નકલો જાહેરમા વહેંચી પોતાનો ભાવ અને આન દ વ્યક્ત કર્યો અને એ રીતે તેઓશ્રીનુ પાટણની જનતાએ બહુમાન કર્યું

વળી ત્યારબાદ બોર્ડના વહીવટમાં મોતીભાઈને વિદ્યાર્થીઓની સગવડતાઓનો ખ્યાલ આવ્યો. આવી મુશ્કેલીઓ તથા અગવડતાઓ દૂર કરી વિદ્યાર્થીઓને સહાયરૂપ–મદદરૂપ અને માર્ગદર્શનરૂપ થવું જોઈએ એ નિર્ણય પર આવી તેઓશ્રીએ "પેટલાદ લોનફંડ" કાઢ્યું અને તેની વ્યવસ્થા અને સંચાલનપદ્ધતિ નક્કી કરી વિદ્યાર્થીઓને મદદરૂપ થવા ઝંપલાવ્યું. પરિણામે જરૂરી એવી સહાય સમયસરતી વિદ્યાર્થીઓને મળી રહેતાં સૌ વિદ્યાર્થીઓ તેમના તરફ આકર્ષાયા અને તેઓશ્રી પાસે મોટા સમૂહમાં ભેગા થઈ માર્ગદર્શન મેળવતા થયા. આમ પૂ. મોતીભાઈએ સારાય વિદ્યાર્થીઓના આ રીતે આશીર્વાદ મેળવ્યા અને પોતાના જીવનધ્યેયની સિદ્ધિ–સડક પર આગળ વધતા રહ્યા.

આમ કેળવણીક્ષેત્રે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ક્રમે ક્રમે હાથ ધરતા રહ્યા તેવામાં વળી તેઓશ્રીએ **વિદ્યાર્થીસમાજ પુસ્તકાલય અને મિત્રમંડળ પુસ્તકાલય વિગેરેની સ્થાપના કરી.** આમ કેળવણીક્ષેત્રે તથા જ્ઞાન પ્રચારક્ષેત્રે સુંદર સેવા આપતા હતા. તેવામાં સને ૧૯૦૪માં કેળવણીપ્રેમી **મહારાજા શ્રીમંત સર સયાજીરાવ સાથે મુલાકાતનો પ્રસંગ સાંપડયો.** આ મુલાકાત એટલે જાણે '**સોનામાં સુગંધ**'—તેમના સર્વ ક્ષેત્રના વિકાસકામો એટલે સારો એવો સાથ અને સહકાર આ મુલાકાત પ્રસંગથી મલ્યાં અને જેથી કરી તેઓશ્રી સાથે સારાયે ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગવંતી કરી શકયા. આ મુલાકાત પ્રસંગની શ્રીમંત સરકાર પર તેમના માટે ઊંડી છાપ પડી અને તેઓશ્રીને આ પુસ્તકાલય ખાતાની તમામ પ્રવૃત્તિઓનો વહીવટ સંભાળવા જણાવ્યું અને સર્વ જવાબદારી ઉઠાવવા માટે આમંત્રણ આપ્યું. શ્રી મોતીભાઈ અમીને ખંત, ઉત્સાહ અને પ્રેમથી સ્વીકાર કરી તે કાર્ય સારી રીતે દિપાવી તે ક્ષેત્રનો વિકાસ કર્યો અને સારાયે ગુજરાતભરમાં દા. ત. વાચનાલયો તથા ગોખલે પુસ્તકાલયમાં પ્રિયંવદા વાચનાલયો, ચરોતર વાચનાલયો વિગેરે પ્રવૃત્તિઓની ફુલેગુંથણી કરી અને એ રીતે **જ્ઞાનજ્યોતનો પ્રકાશ ફેલાવ્યો** અને એ રીતે તેઓ પોતાનું જીવનધ્યેય સિદ્ધ કરી શકવા **ભાગ્યશાળી બન્યા.** સાચા મનની મુરાદો હંમેશાં ફળે છે. આમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અર્પિત્ સમા ગણનાર પૂ. મોતીભાઈ અમીનની મુરાદ-કૃપાથી અને ગામે ગામે જ્ઞાનપરબો સ્થાપવામાં આવી છે. જ્ઞાનપરબો પ્રોતાનાં અમૃતજળ જનતાને પાઈ જે સાચા જ્ઞાનની લહાણી કરી રહી છે તે ખરેખર તેઓશ્રીના પરિશ્રમ, માર્ગદર્શન અને આશીર્વાદને આભારી છે.

વળી પૂ. મોતીભાઈ અમીને પુસ્તકાલયના રક્ષકો, ગ્રંથપાલો અને આ પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતા શિક્ષકબંધુઓ એક બીજાને મળી શકે, વિચારોની આપ લે કરી શકે તે માટે **"વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ"ની રચના કરી. આમ એ રીતે**જ્ઞાનપ્રચારનું ક્ષેત્ર વિશાળ બનાવ્યું. "તરસ્યાને પાણી તો જિજ્ઞાસુને જ્ઞાન" સરળતા અને સહેલાઈથી મળી રહે તે આ મંડળની રચનાનો મુખ્ય હેતુ રાખ્યો અને આ મંડળદ્વારા વહીવટ હેઠળ ગામડેગામડે પુસ્તકાલયો, સ્થપાયાં અને જ્ઞાનજ્યોત ઝળહળતી કરી મુકી અને તેનો પ્રકાશ સૌ કોઈ સહેલાઇથી અને સરળતાથી મેળવી શકે તેવી સુંદર વ્યવસ્થા ઉભી કરી.

આમ તેઓશ્રીની જ્ઞાનપ્રચાર સેવા કાર્યની સુવાસ સારાયે ગુજરાતમાં નહિ પણ હિંદમાં પ્રસરી પરિણામે **મદ્રાસમાં મળેલી અખિલ હિંદ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પરિષદમાં તેઓશ્રીને "પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પિતામહ" તરીકે નવાજ્યા** અને એ રીતે તેમની સેવાઓની કદર કરી બહુમાન કર્યું.

ત્યારબાદ તેઓશ્રીએ તા. ૧૭–૪–૧૯૧૬ના રોજ સૌ મિત્રો-શુભેચ્છક અને સહાયકોની

મદદથી **"ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી"ની સ્થાપના કરી** જે **સંસ્થા આજે** સારાયે ગુજરાતમાં કેળવણી ક્ષેત્રે એક અનોખું સ્થાન ધરાવે છે અને બાળગૃહથી માંડીને બોર્ડીંગો, આશ્રમો, વ્યાયામશાળાઓ, હાઈસ્કૂલો અને પુસ્તકાલયો વિગેરેના કાર્યક્ષેત્રનું સુવ્યવસ્થિત સંચાલન કરી રહી છે.

વળી આમ જ્ઞાન પ્રચાર સાથે જ્ઞાન ગંગામાં સ્નાન કરતા કરતા અને જનતાજનાર્દનને તેમની સેવાની સુવાસ આપતાં આપતાં તેઓશ્રીએ શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓ સાથે પ્રેમ અને ભાઈ! ભાઈ! તરીકેની લાગણી પ્રવર્તે અને એક બીજાઓ વિના સંકોચે શિક્ષણ ક્ષેત્રે વિચારોની આપ-લે કરે અને માર્ગદર્શન મેળવી શકે તે માટે **"કુમાર મંડળો"ની** રચના શરૂ કરી હતી ઉપરાંત **પત્રવ્યવહાર દ્વારા પણ "શિક્ષણવર્ગો" શરૂ કરી વિદ્યાર્થીઓને તેમ વિદ્યાભ્યાસમાં મદદરૂપ થવાય તેના** માટે **સુંદર યોજનાઓ પણ અપનાવી** હતી આ મુજબના વર્ગો આજે પણ ગુજરાતમાં ઘણે ઠેકાણે ચાલે છે. અને તેનો લાભ ઘણા વિદ્યાર્થીઓ લઈ રહ્યા છે તે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. વળી પ્રૌઢશિક્ષણ પ્રવૃત્તિમાં પણ તેઓ ઉંડો રસ ધરાવતા હતા અને તે ક્ષેત્રે પણ સુંદર ફાળો નોંધાવી **પ્રૌઢ શિક્ષણ પ્રવૃત્તિને** વિકસાવી હતી.

આમ જ્ઞાનપ્રચાર, કેળવણી ક્ષેત્ર ઉપરાંત પણ બીજાં સામાજિક, આર્થિક, તેમ જ નૈતિક ક્ષેત્રોમાં પણ જરૂરી એવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી જનતાની સુંદર સેવા બજાવી સારાયે ગુજરાતમાં સેવાની સુવાસ મહેંકતી કરી છે.

તેઓશ્રીએ સામાજિક અને લોકહિતની અનેક-વિધ પ્રવૃત્તિઓ, સંસ્થાઓ ઊભી કરી તેની વ્યવસ્થા સંભાળી તેમ જ જરૂરી તન—મન અને ધન ખર્ચીને પગભર બનાવી તેનો સારો એવો વિકાસ થાય તે તરફ ખૂબ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો હતો અને સારાયે ચરોતરમાં અને ગુજરાતની ઉછરતી પ્રજાના જીવનઘડતરમાં, કેળવણી અને પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવામાં, ગુજરાત પ્રદેશની અસ્મિતા જગાવવામાં અને વિદ્યાર્થીઓ, ગરીબો, પછાત કોમો તથા ગામડાની પ્રજાને હરેક સમયે હરેક પ્રકારની મદદ કરી સારાયે ગુજરાતની કીમતી સેવા બજાવી છે.

આમ સેવાયજ્ઞનું કામ કરતાં કરતાં **સને ૧૯૩૯માં તેઓશ્રી** બિમાર પડ્યા. આ બિમારી તેઓને જીવલેણ નીવડી **અને તા. ૧-૨-૧૯૩૯ના રોજ ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રાણ સાબરમતીના પવિત્ર તીરે 'મંગળમંદિર ખોલો'ની ધૂન વચ્ચે માટીમાં મળી ગયો.**

આજે ભલે તેઓશ્રી આપણી વચ્ચે નથી પરંતુ તેઓશ્રીએ જે સેવાસંસ્થાઓ ઊભી છે તે સર્વ તેઓના સ્મારક રૂપે સાક્ષી પુરે છે. જે **"જ્ઞાનબાગ" ગુજરાતમાં ઊભો કરી સેવાની સુવાસ મહેંકાઈ રહી છે** તે તેઓનું હાજરાહજુર સ્મારક છે. એમાંથી આપણે સૌ પ્રેરણા લેવા હંમેશ જાગૃત રહીએ અને લોકકલ્યાણની તેમની ભાવનાને લાખ લાખ વંદન **કરી શ્રદ્ધાજંલિ અર્પણ કરવા પ્રયત્ન કરીએ.**

પરમકૃપાળુ પરમાત્મા તે માટે આપણુ સૌને શક્તિ, બુદ્ધિ અને પ્રેરણા બક્ષો એ જ આજના તા. ૧-૨-૧૯૫૯ના દિને સંકલ્પ સાથે પ્રાર્થના છે

મધુસૂદન પુ. ત્રિવેદી
ગ્રંથપાલ—શ્રી. પુ. હ. મહાજન લાયબ્રેરી
કપડવણજ

શ્રી મોતીભાઈ અમીનની વિચાર-દૃષ્ટિ

મારે સને ૧૯૧૯માં વડોદરા જવાનું થએલું. મર્હુમ શ્રી હરિલાલ માણેકલાલ દેસાઈ નો હું મહેમાન હતો. તેઓશ્રી મને શ્રી કલ્યાણરાય જોશી, શ્રી મોતીભાઈ અમીન પાસે તથા શ્રી માણેકરાવના અખાડામાં લેઈ ગએલા. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબ સાથેનો મારો મિલાપ પહેલો અને વળી છેલ્લો કહીએ તો પણ ખોટું નથી. શ્રી અમીન અને શ્રી દેસાઈની વાતમાં શ્રી અમીને કહ્યું કે બારીઓના કઠેડાના સળીઆ ઉભાને બદલે આડા રાખવા જોઈએ. અનુક્રમે સળીઆમાં એક, બે, ત્રણ અને તેથી વધુ લખોટા રાખવા જોઈએ અને જુદા જુદા રંગ આપવા જોઈએ. જેથી નાના બાળકોને સંખ્યા, રંગ વિગેરેનું જ્ઞાન ઘેર બેઠા આપવામાં સુલભ પડે. આવા સુંદર અને માર્ગદર્શનીય વિચારોથી તેઓશ્રી પ્રત્યે માન ઉપજ્યું અને તે સ્મરણ આજ સુધી કાયમ છે. તેઓ સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેમના સંસ્કારીજીવન અને કાર્યથી તેઓશ્રીનાં આદરેલાં કાર્યો ફૂલીફાલી રહ્યાં છે. એવા નિરાભિમાની સેવકે સારાએ સમાજની સેવા કરી છે. તે 'પુસ્તકાલય અને ચરોતર માસિક વગેરે' વાંચતાં પ્રતીત થાય છે. કપડવણજની શ્રી પુ હ. મહાજન લાયબ્રેરીના ઉદય કાળમાં જે વિકાસ થયો તેમાં તેઓશ્રીનો સારો સહકાર હતો તે જણાવતાં આનંદ થાય છે. ગુજરાતનાં નાના મોટાં સર્વ વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયોમાં તેઓશ્રીનો ફોટો હોવો જોઈએ એવો મારો નમ્ર મત છે. કારણ કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં તેમણે જે રસ રેડયા છે તેની કોઈની સાથે સરખામણી થાય તેમ નથી.

ડૉ. વાડીલાલ બા. દેસાઈ

ભ્રામક જાહેર ખબરોથી પુસ્તકાલયો ચેતે

તંત્રીશ્રી,

ધ્રાંગધ્રાના ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રચાર કેન્દ્ર તરફથી વર્તમાનપત્રોમાં એવી જાહેરાત કરવામાં આવેલ છે કે એક સંસ્કારપ્રેમી સદ્‌ગૃહસ્થ પંચાયતો તથા લાઈબ્રેરીઓને પુસ્તકો ખરીદ કરવા મદદ આપવા ઈચ્છે છે તો મદદ મેળવવી હોય તેમણે પુસ્તકો ખરીદવા માટે જેટલું બજેટ નક્કી કર્યું હશે તે રકમના **પચાસ ટકા મદદ આપવામાં આવશે.** એ રીતે મદદ આપતાં જે રકમ થાય તે કુલ રકમની તેમની પસંદગીનાં પુસ્તકો તેમને મળે, તેવી ગોઠવણ કરવામાં આવશે.

પહેલી દૃષ્ટિએ તો કોઈ બીજા મેઘજી પ્રેમરાજ જાગ્યા હોય તેમ લાગે છે.

ખરી હકીકત તો એ છે કે ૩૩ ટકા (**૫૦ ટકા નહિ**) કમિશનથી પુસ્તકો આપવાની **આ કેવળ જાહેર ખબર જ છે.** પણ તે એવા શબ્દોમાં ગુંથવામાં આવી છે કે સૌ કોઈને ભ્રમ થાય છે.

આટલા કમીશનથી અપાતા પુસ્તકોમાં 'નવજીવન' 'ગૂર્જર ગ્રંથ રત્ન કાર્યાલય' 'ત્રિપાઠી' 'સસ્તું સાહિત્ય' વગેરેનાં કેટલાં પુસ્તકો અપાતાં હશે તેનો તો જેને અનુભવ થયો હોય તે જણાવે ત્યારે ખબર પડે. દરમિયાન પુસ્તકાલયોના સંચાલકોને સ્પષ્ટ જણાવવાની ફરજ લાગી છે.

છો. મા. કામદાર

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવલોકન

—એવી દરખાસ્ત થઈ છે કે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંસ્થા 'શાંતિ માટે અણુ'ના ગ્રંથો પ્રગટ કરશે. અંગ્રેજી ભાષામાં ૩૪ ગ્રંથો પ્રગટ થશે, ત્યારે ફ્રેંચ, સ્પેનિશ તથા રશિયન ભાષામાં સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવામાં આવશે.

આ પુસ્તકોના વેચાણ માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંસ્થાએ આવશ્યક ગોઠવણો કરી છે.

પહેલો ભાગ ૧૯૫૮ના ડિસેમ્બરમાં પ્રગટ થવાનો હતો, છેલ્લો ભાગ ૧૯૫૯ના જુલાઈમાં પ્રગટ થશે.

—ગયા નવેંબરમાં રાષ્ટ્રીય બાલસાહિત્ય સપ્તાહની ઉજવણી યુનાઈટેડ સ્ટેટસ (અ) માં કરવામાં આવી હતી. આ ચાળીસમી વાર્ષિક ઉજવણી હતી. બાલ સાહિત્યની કાઉન્સિલ સપ્તાહને અંતે સાત મોટા મેળા ભરવાના હતા. સપ્તાહ દરમિયાન કાઉન્સિલ બાળસાહિત્યનાં હજારો પુસ્તકો વેચવાની આશા રાખતી હતી.

—૧૯૫૯ ના રાષ્ટ્રીય પુસ્તક પારિતોષિક માટે યુનાઈટેડ સ્ટેટસમાં તૈયારીઓ થઇ ચૂકી છે. ખૂબ જ વિખ્યાત પુસ્તકોને આ પારિતોષિકો આપવામાં આવશે. પારિતોષિક આપવાની શરૂઆત થયાને દશ વર્ષ થઈ ગયાં છે.

—જર્મનીમાં ફ્રેન્કફર્ટ ખાતે ભરવામાં આવતા દશમા વાર્ષિક પુસ્તક મેળાના પ્રદર્શનમાં ૨૫ દેશોમાંથી ૧૩૦૦ પ્રકાશકોએ પોતાનાં પુસ્તકો બતાવવા નામ નોંધાવ્યાં છે. આ દેશો, આલ્બેનિયા, ઑસ્ટ્રિયા, બેલ્જિયમ, બલ્ગેરિયા, સીલોન, ચીન, ચેકોસ્લોવેકિયા, ડેન્માર્ક, ફ્રાન્સ, જર્મની, ગ્રીસ, ગ્રેટબ્રિટન, હંગરી, ઇસરાયલ, ઇટલી, જાપાન, નેધર્લેન્ડઝ, નોર્વે, પોલંડ, રશિયા, સ્પેન, સ્વિટઝર્લેન્ડ, દક્ષિણ આફ્રિકા, યુનાઈટેડ સ્ટેટસ તથા યુગોસ્લેવિયા છે. ભારતનું પ્રતિનિધિત્વ આ મેળામાં નથી.

સુપ્રસિદ્ધ અમેરિકન નાટ્યલેખક શ્રી બ્રુસ મિલ્હોલેન્ડે યોગાભ્યાસને અંગે પાંચ અઠવાડિયામાં પાંચ નાટકો લખી કાઢ્યાં છે. સામાન્યતઃ આ નાટકો લખતાં તેને પાંચ વર્ષ લાગત.

નાટ્યકારનું મંતવ્ય નાટકોદ્વારા યોગને લોકપ્રિય કરવાનું પોતાનું જીવન ધ્યેય છે.

—ચાલુ વર્ષની શરૂઆતમાં 'વૃક્ષમિત્રો' તરફથી વૃક્ષોસંબંધી એક ત્રૈમાસિક પ્રગટ થવાનું છે. આ ત્રૈમાસિકનું નામ 'વનશ્રી' રહેશે. પહેલો અંક મોટે ભાગે અખિલ ભારત વનસ્પતિ, ફળો તથા પુષ્પોના પ્રદર્શન સમયે બહાર પડશે.

—જાદવપુર (કલકત્તા)ની વિજ્ઞાન એડાણુની ઇન્ડિયન અકાદમીએ બે ભાગમાં પ્રગટ કરેલ 'વિજ્ઞાનેર ઇતિહાસ'ને પ્રાગૈતિહાસિક સમયથી શરૂ કરીને આધુનિક સમય સુધીના વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાનની કીમતી નોંધ તરીકે 'રવીન્દ્ર સ્મારક પારિતોષિક' તથા 'નરસિંગદાસ પારિતોષિક' આપવામાં આવેલ છે. પહેલા ગ્રંથમાં 'ઇજીપ્ત, બેબિલોન, વૈદિકભારત, ચીન, ગ્રીસ, અલેકઝાંડ્રીયા તથા રોમનો મોટે ભાગે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે બીજા ભાગમાં

વેદકાળ પછીના ભારત, અરેબિયા, યુરોપ તથા આધુનિક વિજ્ઞાનના ઉદ્‌ભવનો સમાવેશ કરેલ છે. લેખક ડૉ. સમરેન્દ્રનાથ સેન છે.

—*કન્નડભાષાના ખૂબ જ લોકપ્રિય લેખક શ્રી એ. એન. કૃષ્ણરાવના પચાસમા જન્મદિનની ઉજવણી પ્રસંગે તેમની પચાસમી નવલકથા ' વિજય વિદ્યારણ્ય ' પ્રગટ કરવામાં આવી હતી. દક્ષિણના વિજયનગરના પ્રસિદ્ધ સામ્રાજ્યના સ્થાપક સંબંધી આ ઐતિહાસિક નવલકથા છે.

શ્રી કૃષ્ણરાવનાં અત્યારસુધીમાં ૧૦૭ પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે. તેમાં જીવનચરિત્રો, નિબંધો, વિવેચન, નવલિકા, નવલકથા તથા રંગભૂમિ તથા રેડિયો નાટકોનો સમાવેશ થાય છે.

—*' કેસરી–મરાઠા સંસ્થા તરફથી દરવર્ષે અપાતું ' એન. સી. કેલ્કર ઇનામ ' ચાલુવર્ષે શ્રી. કે. બી. મહાબલ (નાસિક)ને વડોદરાના પ્રોફેસર માણેકરાવજીના જીવનચરિત્ર માટે તથા હૈદરાબાદના શ્રી એસ. આર. કુલકર્ણીને ' નાથાંચા ભાગવત ધર્મ ' માટે આપવામાં આવેલ છે.

—*જાણીતા સંસ્કૃત વિદ્વાન સ્વ. મહામહોપાધ્યાય વાસુદેવશાસ્ત્રી અભ્યંકરે શ્રી શંકરાચાર્યનાં ' બ્રહ્મસૂત્રો ' નું કરેલ મરાઠી ભાષાંતર વર્ષોથી અપ્રાપ્ય હતું. તેની એકથી ત્રણ ભાગની બીજી આવૃત્તિ તાજેતરમાં પ્રગટ થઈ છે. નવી આવૃત્તિની કીંમત રૂ. ૩૬ છે.

—મોસ્કોના બાલસાહિત્ય પ્રકાશનની રાજ્યની સંસ્થાએ ' હિતોપદેશના રશિયન ભાષાંતરની મોટી સંખ્યામાં નકલો પ્રગટ કરી છે. ' હિતોપદેશ ' બહાર પડ્યાને હજારથી વધારે વર્ષ વીતી ગયા છતાં અત્યાર સુધી તેની લોકપ્રિયતા જળવાઈ રહી છે.

જગતની ઘણી ભાષાઓમાં તેનું ભાષાંતર પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે. સંસ્કૃતમાંથી કરવામાં આવેલ રશિયન ભાષાંતર પહેલવહેલાં ૧૯૧૧–૧૩ માં પ્રગટ થયું હતું.

આ નવું ભાષાંતર દિલ્હીના રાજપાલ એન્ડ સન્સે પ્રગટ કરેલ હિંદી ભાષાંતર પર રચાયેલ છે. અત્યારના ભાષાંતર કર્તા વી. બાયકોવ તથા આર. ચેર્ન્યાકોવા છે. ભાષાંતરની મુશ્કેલીને અંગે કેટલાક શ્લોકોનું ગદ્યમાં ભાષાંતર કરવામાં આવ્યું છે અને કેટલાક પડતા મૂકવામાં આવ્યા છે.

—રૂપરંગમાં આકર્ષક આ પુસ્તક સોવિયેટ બાળકોમાં પ્રિય થઈ પડયું છે.

—પ્રમુખ આઈઝનહોવરના આગલા મદદનીશ શ્રી શેરમેન એડમ્સ પોતાનાં સ્મરણો લખી રહેલ છે. તેનાથી તેને અઢળક કમાણી થશે.

અમેરિકાના એક અગ્રગણ્ય સામયિકે તે ક્રમશઃ પ્રગટ કરવા દેવા માટે દશ લાખ ડોલર આપવાની દરખાસ્ત કરી છે. પરંતુ શ્રી એડમ્સે ન્યુ યોર્કની એક પ્રકાશન સંસ્થા સાથે તેનાથી વધારે પૈસા લઈને કોન્ટ્રેક્ટ કરેલ છે.

એવો અડસટ્ટો છે કે શ્રી એડમ્સ વ્હાઈટ હાઉસમાં ૭ વર્ષ રહીને જેટલું કમાયા તેના કરતાં આ પુસ્તકથી વધારે કમાશે.

વાંકાનેર, તા. ૧–૧–૫૯ છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

* નિશાનીવાળી નોંધો ' ઇન્ડિયન પી. ઈ. એન.માંથી સાભાર ઉદ્ધૃત

'પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા.

સૂચના સમાચાર

૧. જે પુસ્તકાલયનાં બજેટ તથા તેમની લોકમદદ તા. ૨૦–૧૨–'૫૮ સુધીમાં મંડળમાં આવી ગયાં છે તેમનાં સાધેલાં પત્રોનાં લવાજમ ભરી દેવામાં આવ્યાં છે. પત્રોમાં કોઈ પણ ફેરફાર હવે સ્વીકારવામાં આવશે નહીં. ૨૧–૧૨–'૫૮થી ૨૦–૧–'૫૯ સુધીમાં જેની લોકમદદ આવી હશે તેમને ૧–૨–'૫૯થી પત્રો શરૂ થશે.

૨. સામયિકોના વ્યવસ્થાપકો તરફથી પુસ્તકાલયો તરફ લવાજમની વારંવાર ઉઘરાણી કરવામાં આવે છે એ એમનો સામાન્ય રિવાજ છે. જે પત્રોનાં લવાજમ ભરવા મંડળને બજેટમાં જણાવ્યું હોય એ પત્રનું વી. પી. સ્વીકારવું નહીં તેમ જ મ. ઓ.થી લવાજમની રકમ મોકલવી નહીં.

૩. 'જનકલ્યાણ' માસિકનું વર્ષ ફેબ્રુઆરી માસથી શરૂ થાય છે અને એ રીતે નવીન ગ્રાહકને આ પત્ર ફેબ્રુઆરીથી મળશે.

૪. કેટલાક પુસ્તક પ્રકાશકો પોતાનાં પ્રકાશનો ઉપરાંત ઇતર પ્રકાશનોનું વેચાણ કરી પુસ્તકાલયોને ભ્રમમાં નાખવાની જાહેરાતો કરે છે. અમારી પાસે એક પ્રકાશન સસ્થાની જાહેરાત જોવામાં આવી. તેમાં જાહેર કર્યું છે કે રૂા. ૨૦૦) નેટનાં પુસ્તકો ખરીદનારને રૂા. ૧૦૦)નાં પ્રકાશનો ભેટ મળશે. ઉપર છલકે દેખાય કે ૫૦ ટકા કમીશન મળશે. જ્યારે ખરેખર રૂા. ૩૦૦)ની છાપેલી કિંમતનાં પુસ્તકો મેળવી રૂા. ૨૦૦) રોકડા ચુકવે છે અને એ રીતે ૩૩⅓% કમીશન આપ્યું કહેવાય. આ પ્રકાશનો મંડળ પાંત્રીસ કે ચાલીસ ટકા કમીશનથી આપે છે. આવી છેતરાવનારી જાહેરાતથી પુસ્તકાલયો ચેતે એવી વિનંતી છે.

૫. રા. રા. ડાયરેક્ટર ઑફ એજ્યુકેશન, પુના તેમના જા. ન. ૧૭૨/૫૧૫–ડી (એસ)થી તેમણે ડેપ્યુટી એજ્યુકેશન ઇન્સ્પેક્ટર પાટણ, અમરેલી, સુરત અને નડીઆદને લખી દીધુ છે કે જે પુસ્તકાલયોના ઠરાવ મળી ગયા હોય તેમની સરકાર મદદ પુ. સ. સ. મં. લિ. વડોદરાને તુરત અદા કરી દેવી.

જે પુસ્તકાલયોએ હજી તેમના ઠરાવ મંડળમાં ન મોકલ્યા હોય તે જલ્દી મોકલી આપે એવી આગ્રહભરી વિનંતિ છે. જેમના ઠરાવ વહેલા આવશે તેમના ખર્ચના હિસાબો, હિસાબી વર્ષ પૂરું થતા પહેલાં મોકલી શકાશે.

ઠરાવની ચાર નકલો મંડળમાં મોકલવાની હોય છે. સપ્ટેંબર '૫૮ના પુસ્તકાલયના અંકમાં આ નકલો છાપીને મોકલવામાં આવી છે જેમની પાસે ઠરાવની નકલો ન હોય એ મંડળમાં જણાવેથી પુરી પાડવામાં આવશે.

૬. "હિંદી–બાલજગત" બંધ થયું છે જેથી તેનું લવાજમ ભરવામાં નહિ આવે તેની નોંધ લેવા વિનંતી છે.

તા. ૬–૧–'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ–વડોદરા.

રજાઓની યાદી

સને ૧૯૫૯

મકરસંક્રાન્તિ	૧૪મી જાન્યુઆરી	બુધવાર	૧
ભારતનો પ્રજાસત્તાક દિન	૨૬મી જાન્યુઆરી	સોમવાર	૧
શિવરાત્રી	૭મી માર્ચ	શનિવાર	૧
હોળી તથા ધૂળેટી	૨૪–૨૫મી માર્ચ	મંગળ–બુધ	૨
ગુડીપડવો	૯મી એપ્રિલ	ગુરૂવાર	૧
રામનવમી	૧૭મી એપ્રિલ	શુક્રવાર	૧
મહાવીર જયંતી	૨૧મી એપ્રિલ	મંગળવાર	૧
શિવાજી જયંતી	૯મી મે	શનિવાર	૧
બેન્કના અર્ધ વાર્ષિક હિસાબી કામકાજ દિન	૩૦મી જુન	મંગળવાર	૧
દેવશયની એકાદશી	૧૬મી જુલાઈ	ગુરૂવાર	૧
મહોરમ	૧૭મી જુલાઈ	શુક્રવાર	૧
ગુરુપૂર્ણીમા	૨૦મી જુલાઈ	સોમવાર	૧
લોકમાન્ય ટિળક મહારાજની પૂણ્યતિથિ	૧લી ઓગસ્ટ	શનિવાર	૧
ભારતનો સ્વાતંત્ર્ય દિન	૧૫મી ઓગસ્ટ	શનિવાર	૧
નારીએળી પૂનમ	૧૮મી ઓગસ્ટ	મંગળવાર	૧
ગોકુલાષ્ટમી	૨૭મી ઓગસ્ટ	ગુરૂવાર	૧
મહાત્મા ગાંધીજીનો જન્મદિવસ	૨જી ઓકટોબર	શુક્રવાર	૧
દિવાળી	૨૯મો ઓકટો. થી ૪થી નવે.	ગુરૂથી બુધ	૬
નાતાલ	૨૫ ડિસેમ્બર	શુક્રવાર	૧

વડોદરા,
તા. ૧–૧–૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી

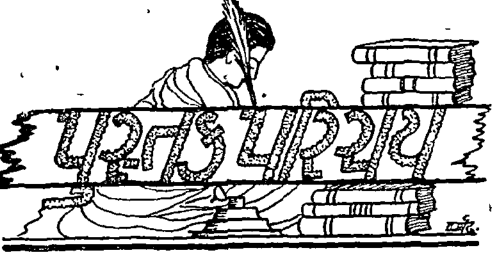

જય સોમનાથ આવૃત્તિ છઠ્ઠી—લેખક : શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી. પ્રકાશક : શ્રી ભારતીય વિદ્યાભવન તરફથી ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૬૦ કિંમત સવાપાંચ રૂપિયા.

'સોલંકી યુગ' એ ગુજરાતનો સુવર્ણ યુગ. એ યુગની ઐતિહાસિક ગ્રંથમાળા શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી તથા શ્રી ધૂમકેતુએ ગુજરાતી વાચકોને અર્પીને ગુજરાતની અનેરી સેવા કરી છે. 'જય સોમનાથ' એ ભોળા ભીમદેવના સમયની નવલકથા. મુખ્ય પાત્રોમાં ગુજરાતનો સમર્થ રાજવી ભોળા ભીમ બાણાવળી, ભગવાન સોમનાથનો નર્તકી-પાછળથી ભીમદેવની પટરાણી બનેલી ચૌલા દેવી, ઘોઘાપટ્ટનના વીર રાજવી ઘોઘાબાપા તેનો પુત્ર સજ્જન ચૌહાણ અને પ્રપૌત્ર સામંત ચૌહાણ મહમદ ગીજની-અને સોમનાથના મહાધિપતિ ગંગ સર્વજ્ઞ અને તેમનો શિષ્ય શિવરાશી. આટલાં પાત્રોની આસપાસ રચાયલી મુનશીજીની આ નવલકથા તેમની શ્રેષ્ઠ નવલકથાઓમાંની એક છે. એની છઠ્ઠી આવૃતિ પ્રસિદ્ધ થાય છે તે જ તેની લોકપ્રિયતા દર્શાવે છે. પુસ્તકાલયોમાં વસાવવા લાયક છે.

પડઘા ડૂબી ગયા—લેખક : શ્રી ચંદ્રકાંત બક્ષી. પ્રકાશક : સ્વાતી પ્રકાશન, ૨૨૬, સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૩. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૨૭. કિંમત ચાર રૂપિયા.

ગુજરાતના લોકપ્રિય માસિક 'કુમાર'માં શ્રી ચંદ્રકાંત બક્ષીની વાર્તાઓ અવારનવાર વાંચવામાં આવતી. શ્રી ચંદ્રકાંત બક્ષીની આ પહેલી જ નવલકથા છે. પ્રસ્તાવનામાં શ્રી શિવકુમાર જોષીએ જણાવ્યું છે કે Existentialism—મનુષ્યની પોતાની જાતને કાયમ રાખવાની—મનુષ્યજાતિ કાયમ રાખવાની એક વૃત્તિ માનવીમાં હોય છે જ. એ Existentialismની વૃત્તિનું કંઈક દર્શન આ નવલકથામાં લેખકે કરાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આ હેતુ સચવાયો છે ખરો ? કેટલો સચવાયો છે? સાહિત્યની દૃષ્ટિએ આ નવલકથા કઈ કક્ષાએ આવે એ તો સાહિત્યકારોનો વિષય રહ્યો. પરંતુ સાધારણ જનસમાજ એ દૃષ્ટિએ જોતા નથી. એ દૃષ્ટિએ નવલકથા વાંચતો પણ નથી.

સામાન્ય જનસમાજની દૃષ્ટિએ આ નવલકથામાં રસ પડે એવું કાંઈ જણાયું નહિ. હાલમાં જાતીય સંબંધોનાં ગલગલિયાં ઉપજાવતા પ્રસંગો નવલકથા અગર ટૂંકી વાર્તાઓમાં

દાખલ કરવાની એક પ્રથા પડી ગઈ છે. અને નવલકથા હેતુલક્ષી ન હોવી જોઈએ, વાસ્તવદર્શી–Realistic હોવી જોઈએ એમ કહી આવા પ્રસંગોનો બચાવ કરવામાં આવે છે. આ નવલકથામાં પણ કેટલાક પ્રસંગો એવા જાતીય લાગણી ઉશ્કેરે એવા લેખકે રજૂ કર્યા છે. એ પ્રસંગો જુગુપ્સા ઉપજાવે એવા છે. નવલકથા સામાન્ય કોટીની લાગી.—

'કુમાર'ના લેખક શ્રી ચંદ્રકાંત બક્ષી પાસે વધુ ઉચ્ચ કોટીની નવલકથાની આશા રાખી હતી. એ આશા એક દિવસ ફળશે એવી શ્રદ્ધા છે. હ.

એક માળાનાં ત્રણ પંખી–ભાગ ૧-૨. લેખક : ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ. પ્રકાશક : ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત. પાન ૨૨૪+૨૩૮. કિંમત આઠ રૂપિયા.

સિદ્ધહસ્ત નવલકથાકાર શ્રી ચુનીલાલ શાહની આ સામાજિક નવલકથામાં 'સંધિકાળનું વિશિષ્ટ દર્શન' વ્યક્ત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. સંધિકાળે વિશેષ વેગીલી બનેલી સંસ્કૃતિની કટોકટીનો ખ્યાલ કથાનાં ત્રિગુણાત્મક ત્રણ પંખી–વિનોદ, ધીમંત, સુદર્શન તેમનાં આપ્તવર્તુળો અને તેમની જીવનકેડીઓ આપી શકશે અને 'એ વર્તુળમાંનાં ગપચાંગાડયાં વિચારશીલ તથા પ્રૌઢ પાત્રો જીવનચર્યા માટે આવશ્યક એવી વિવેક દષ્ટિનાં દ્વાર ઉઘાડનારાં બનશે.' પ્રસ્તાવનામાં લેખકે કરેલું આ વિધાન નવલકથાના સળંગ વાચન બાદ અમુક અંશે સાચું લાગે છે. વાર્તારસ પણ આદિથી અંત સુધી સારી રીતે જળવાઈ રહ્યો છે.

મોત સામે મોરચો—મૂળ લેખક : અમેગાર્ડ એબરલે. ભાષાંતર કરનાર : રામુ પરમાનન્દ ઠક્કર. પ્રકાશક : ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત. પાન ૧૭૪. કિંમત બે રૂપિયા.

છેલ્લાં ૫૦–૬૦ વરસના ગાળામાં અમેરિકા અને યુરોપના પ્રખર વૈજ્ઞાનિકો અને તબીબોએ જે ભારે સમર્થ અને અસરકારક ઔષધો કાઢ્યાં છે તેની વાર્તારૂપે કથા આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે. જીવનરક્ષક પેનિસિલિન, સલ્ફા ઔષધો, વિટામિનો વગેરેના વિવિધ પ્રયોગો માનવીના મોત સામે મોરચો જમાવવામાં કેવા સફળ નીવડે છે એનું આછું દર્શન આપણને આમાથી થાય છે.

અભિનવ રામાયણ—લેખક : સંતબાલજી. પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશનમંદિર, અમદાવાદ. પાન ૩૬૨. કિંમત અઢી રૂપિયા.

અહીં સંતબાલજીએ પોતાના મનમાં રમતી રામકથાને રજૂ કરી છે, અને તેથી એને આપેલું 'અભિનવ' નામ યોગ્ય છે. આ રામાયણમાં ઠેકઠેકાણે ગાંધીયુગની હવા—સત્ય અને અહિંસાની તથા અહલ્યા ઉદ્ધાર, વાલીવધ, સુવર્ણનગરી લંકા વગેરે અંગે લેખકે આપેલાં પોતાનાં મંતવ્યોમાં નવા પ્રકારની વિચારસરણી જોવા મળે છે. પ્રસંગોના આલેખનમાં ઠેકઠેકાણે આવતાં ટૂંકાં તથા સચોટ પદ્યો મનનીય ભાવથી સભર બનેલાં લાગે છે.

સાહિત્યનિકષ—લેખક : અનંતરાય રાવળ. પ્રકાશક : ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ. પાન ૨૬૨. કિંમત ૪–૨૫.

ગુજરાતી ભાષાના લબ્ધપ્રતિષ્ઠ વિવેચક અનંતરાય રાવળના જુદા જુદા સમયે પ્રસિદ્ધિ થયેલા લેખો આ સંગ્રહમાં છે. એમાં શામળ અને તેની કૃતિ મદનમોહના, ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીનું ગદ્યસાહિત્ય, અર્વાચીન કવિતા તથા બોટાદકરની કાવ્યસરિતા, બટુભાઈનાં નાટકો તથા પન્નાલાલની વાર્તાઓ વગેરે વિષયો ઉપર અભ્યાસપૂર્ણ લેખો છે. ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસીઓ માટે આ પુસ્તક અનિવાર્ય ગણી શકાય.

બાળકોના વિવેકાનંદ—અનુવાદક : પ્રફુલ્લ પ્રા. ઠાકોર. પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય-વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ. પાન ૬૪. કિંમત ૦-૨૫.

વિવેકાનંદની ટૂંકી જીવનકથા રૂપે લખાયેલા આ પુસ્તકમાં એમણે કરેલી સાધના, હિંદ તથા પરદેશના પ્રવાસો વગેરેની વિગતો બાલોપયોગી થાય એ રીતે આપવામાં આવી છે. એ મહાપુરુષના જીવનમાંથી આ પુસ્તક વાંચનાર બાળકોને થોડું કંઈક પણ ઉપયોગી થાય અને તે પ્રમાણે તેઓ અનુસરે તેમાં આ પુસ્તકની સાર્થકતા છે.

જીવનનું ભાથું—(શ્રી રવિશંકર મહારાજનાં પ્રવાસ-પ્રવચનોમાંથી) સંપાદક : મગનભાઈ જે. પટેલ, પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશનમંદિર, અમદાવાદ. પાન ૭૬. કિંમત આઠ આના.

ભૂદાનના કાર્ય અંગે ખેડેલા પગપાળા પ્રવાસ દરમિયાન એમના સાન્નિધ્યમાં રહી સંપાદકે સાંભળેલા કેટલાક પ્રસંગો અહીં સંગૃહિત કર્યા છે. મહારાજની તળપદી વાણીમાં વર્ણવાયેલા આ વિવિધ પ્રસંગો 'જીવનસંજીવની' સમાન નીવડે તથા ઘણાના જીવનને ઉજ્જ્વળ કરવા શક્તિમાન બને એ સ્વાભાવિક છે.

રાયચુરાની રસીલી વાતો—લેખક : સ્વ. ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા. પ્રકાશક : હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવરરોડ, સુરત. ચોથી આવૃત્તિ. પાન. ૧૭૯. કિંમત ત્રણ રૂપિયા.

રાયચુરાની રસઝરતી કલમે લખાયેલી નવલિકાઓનો આ સંગ્રહ છે. એમાં સરલ છતાં રસિક બાનીમાં 'મુંબઈના કૃત્રિમ જીવનની ને કાઠિયાવાડના ગ્રામજીવનની ઉર્મિઓની આછી રેખા અને ગતિનું વર્ણન જોવા મળે છે. પતિ કરતાં પણ ચતુરાઈમાં ચઢે એવી રંભા, પાશેર પૂણીમાંથી પાદશાહી મેળવનાર ફૂલકુંવર, અદલ ઈન્સાફ આપનાર ચંદા વગેરે પાત્રો જીવંત છે. રાયચુરાનાં સ્ત્રીપાત્રો આ નવલિકાઓમાં પુરુષપાત્રોને પણ ટપી જાય એવાં તેજસ્વી લાગે છે. એકંદરે આખુંયે પુસ્તક વાંચવા લાયક છે.

સંત જ્ઞાનેશ્વર—પ્રકાશક : વોરા ઍન્ડ કું. પબ્લિશર્સ, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૩ રાઉન્ડ બિલ્ડીંગ, મુંબઈ, ૨. પાન ૧૬, કિંમત ૯૦ નયા પૈસા.

સંત જ્ઞાનેશ્વરના સમગ્ર જીવનના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગોને સુંદર રંગબેરંગી ચિત્રોમાં, સમજૂતી સાથે રજૂ કરવાના આ પ્રશસ્ય પ્રયત્ન બદલ પ્રકાશકને ધન્યવાદ આપવા ઘટે છે. મુખપૃષ્ઠ ઉપરનું ચિત્ર આકર્ષક છે.

સંતતિ નિયમનની સરળ રીતો—લેખક : ડૉ. અનસૂયા અમીન. સંપાદક : વાડીલાલ ડગલી. પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, રુસ્તમ હાઉસ, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ—૧. પાન ૩૪. કિંમત ચાલીસ નયા પૈસા.

અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના કુટુંબનિયોજનના ડૉક્ટર તરીકે કામ કરતાં લેખિકાના વિશાળ અનુભવ બાદ લખાયેલી આ પુસ્તિકામાં ગર્ભાધાન, સ્ત્રી તથા પુરુષના જનન અવયવો વગેરેની માહિતી મળે છે. એ ઉપરાંત આજના યુગના એક આગળ પડતા પ્રશ્ન સંતતિ નિયમનની વિવિધ રીતો તથા સાધનોનો પરિચય આપી, એ રીતો તથા સાધનોના ઉપયોગ અંગે સમજૂતી આપવામાં આવી છે.

વાયદાનો વેપાર—લેખક : બાપાલાલ દોશી. સંપાદક તથા કિંમત ઉપર પ્રમાણે. પાન ૩૬.

અર્થકારણ તથા વ્યાપારનાં વિવિધ પાસાંઓ અંગે વખતોવખત લખતા લેખકે એક વાર્તારૂપે લખેલી આ પુસ્તિકામાં વાયદાનો વેપાર ક્યારે અને કેવા સંજોગોમાં કરવો લાભદાયક છે અને ક્યારે ખોટ આવે એની ચર્ચા કરી છે પુસ્તિકાને અંતે વાયદા બજારના કેટલાક શબ્દોની આપેલી વ્યાખ્યાઓ આ પુસ્તિકાની ઉપયોગિતામાં વધારો કરે છે.

ફુલદોલ—(કાવ્યસંગ્રહ)—કર્તા : મનસુખલાલ ઝવેરી. પ્રકાશક : એન. એમ. ત્રિપાઠી આઈવેટ લિ., પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ—૨. ત્રીજી આવૃત્તિ પાન ૯૬. કિંમત રૂ. ૬-૫૦.

ફૂલદોલ, આરાધના તથા અભિસાર-આમ અનુક્રમે ત્રણ કાવ્યસંગ્રહો ગુજરાતને ચરણે ધરનાર મનસુખલાલ ઝવેરીનો આ સંગ્રહ 'સંસ્કૃતપ્રચુર ભાષાથી અને વિચારોને ગંભીર વાઘાથી ભારેખમ બનાવનારો' છે 'છન્દપ્રભુત્વ, કાઠિયાવાડી ભાષાનો રણકો, લાગણીથી ઉછાળો મારતી ભાષા, આશ્ચર્યજનક સૌષ્ઠવ, ભાષાપ્રૌઢિ, વૃત્તકૌશલ અને શૈલી ગૌરવ–' એ આ સંગ્રહનાં આગળ પડતાં લક્ષણો છે. એમાં 'ને' જેવાં પ્રણયકાવ્યો, 'માડી' જેવાં રાષ્ટ્રકાવ્યો, 'ભૂચરમોરી' જેવાં કથાગીત વગેરે આવેલાં છે આમ આખોયે સંગ્રહ વાંચવા યોગ્ય છે.

વિક્રમોર્વશી —મૂળ લેખક : મહાકવિ કાલિદાસ. અનુવાદક : પ્રો. બલવંતરાય ક. ઠાકોર પ્રકાશક : અધ્યક્ષ, ગુજરાતી વિભાગ, મ. સ. વિશ્વવિદ્યાલય, વડોદરા. પાન ૧૪૪ કિંમત પોણાબે રૂપિયા.

મહાકવિ કાલિદાસની આ કૃતિનો પ્રો. બ. ક. ઠાકોરે કરેલો અનુવાદ પુસ્તકાકારે બહાર પડ્યો એ ઠીક જ થયું છે. અનુવાદ સાથે અનુવાદકે તૈયાર કરેલી મનનિકા પણ આપવામાં આવી છે. આ મનનિકા અભ્યાસીને અનુવાદનો ઉપયોગ કરવામાં તથા અનુવાદ પાછળ રહેલી અનુવાદકની દૃષ્ટિને સમજવામાં મદદગાર થાય એમ છે. છેડે આપેલી શ્લોકસૂચિ પણ ઉપયોગી ગણાવી શકાય. આમ એક સારો અનુવાદ ગુજરાતીમાં પ્રાપ્ત કરી આપવા બદલ અનુવાદક તેમ જ પ્રકાશક બંનેને ધન્યવાદ ઘટે છે.

ભક્તકવિ ઇસરદાન—લેખક : ભિખુભાઈ ગોહિલ. પ્રકાશક : જયંતિલાલ રેવાશંકર દોસી, હંસ પ્રકાશન, રાજકોટ. પાન ૧૦૮. કિંમત એક રૂપિયો

નરસિંહ મહેતાના સમકાલિક એવા ભક્તકવિ ઇસરદાનના જીવનનાં તમામ પાસાંને તથા જીવનના નિચોડ સમો ભક્તિકવિતા ગ્રંથ 'હરિરસ' દ્વારકાધીશને ચરણે ધરનાર એ ઉત્તમ કવિની તમામ વિશિષ્ટતાઓને, સરળ અને સુવાચ્ય શૈલીમાં લેખકે આ પુસ્તકમાં રજૂ કરી છે પૂર્વજન્મની પોતાની પત્ની સાથે બીજીવાર થયેલાં લગ્ન જેવા ચમત્કારિક પ્રસંગોથી ભરપૂર આ ચરિત્ર તથા છેડે આપેલી 'હરિરસ'ની કૃતિ—બંને વાંચવા વિચારવા યોગ્ય છે.

સ્વામી—મૂળ લેખક : શરતચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય. અનુવાદક : શ્રીકાંત ત્રિવેદી. પ્રકાશક : સ્વાણી પ્રકાશનગૃહ, ટિળક માર્ગ, અમદાવાદ–૧. પાન ૧૬૪. કિંમત સવાત્રણ રૂપિયા.

સમર્થ બંગાળી વાર્તાકાર શરતચંદ્રની 'સ્વામી' તથા બીજી ત્રણ વાર્તાઓનો આ અનુવાદ છે આ પુસ્તકમાં 'મુખ્ય વાર્તા 'સ્વામી'ની નાયિકા સૌદામિની ઓગણીસ વરસની ઉંમરે, અનુતપ્ત હૈયે પોતાનાં છેલ્લાં આઠનવ વરસના જીવન-ઇતિહાસને આલેખે છે.' નાયિકાના મુખે

વાર્તા કહેવાના કલાપ્રકારવાળી આ કથામાં નાયકને વાચકોની સહાનુભૂતિ પામવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય એમ લાગતું નથી. એકંદરે આ સંગ્રહ વાંચવાયોગ્ય છે.

લગ્નસૌરભ—લેખક : ભૂપત વડોદરિયા. પ્રકાશક : ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ ગાંધીરોડ, અમદાવાદ-૧. પાન ૧૯૭. કિંમત ત્રણ રૂપિયા.

'લગ્નજીવનના પ્રથમ દશ વર્ષ દરમ્યાન મળતા અનુભવો અને સામે આવતા પ્રશ્નોને નજરમાં રાખીને લખાયેલા આ પુસ્તકમાં પ્રેમ, કામ, શરીરવિજ્ઞાન, માનવસ્વભાવ અને વર્તણૂક, બાળકોનાં દર્દો, કુટુંબનિયોજન વગેરે બાબતોની તલસ્પર્શી ચર્ચા જોવા મળે છે. ત્યાગ, સંયમ અને સમર્પણની ઉત્કટ ભાવનાનું માર્ગદર્શન કરાવનાર આ પુસ્તક ઘણાના લગ્નને સૌરભવંતું બનાવે એવું છે.

દેવકીજી ૭ ભાયારો રાસ—સંપાદક : ડૉ. બિપિનચંદ્ર ઝવેરી. પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય. પાન ૧૨૯. કિંમત ત્રણ રૂપિયા.

અજ્ઞાતકવિકૃત આ રાસના સંપાદન પાછળ સંપાદકે સારો એવો શ્રમ લીધો લાગે છે. ૩૫ પાનામાં સમાયેલા આ રાસ અંગે ટિપ્પણ અને શબ્દકોશ ૫૫ પાનાંનો તથા પ્રવેશક ૬૫ પાનાંનો લખાયો છે. આ ટિપ્પણ અને પ્રવેશકમાંથી આ રાસ અંગેની જરૂરી બધી માહિતી તથા ભાષા વિજ્ઞાનની મહત્ત્વની સામગ્રી મળે છે. આમ સંપાદકનો આ પ્રયત્ન સફળ થયો લાગે છે.

કાળજાં કોરાણાં—(વિવિધ ભાષાઓની વાર્તાઓ) અનુવાદક : ચુનીલાલ મડિયા. પ્રકાશક : સ્વાણી પ્રકાશન ગૃહ : ટિળકમાર્ગ, અમદાવાદ-૧. પાન ૨૦૮. કિંમત ચાર રૂપિયા.

'સંસ્કૃતિ' તથા બીજાં માસિકો માટે પરભાષામાંથી ઉતારેલી ૧૮ વાર્તાઓનો આ સંગ્રહ છે. જે વાર્તા ઉપરથી આ સંગ્રહનું નામ આપવામાં આવ્યું છે એ 'કાળજાં કોરાણાં'માં મિલાની, ફ્રેન્ટનો, પાદરી વગેરે પાત્રો, પતિતા ઝરીના, પત્નીનું ખૂન કરવા પ્રેરનાર કાળો બિલાડો, પક્ષીપ્રેમી ડોસો વગેરે પાત્રો જીવંત અને આંખ સમક્ષ ખડાં થાય એવાં છે. રૂપાંતર હોવા છતાં વાંચતાં આપણને એવું લાગતું નથી એ જ એની સફળતા છે.

મનોવિહાર—લેખક : રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક. પ્રકાશક : ગૂર્જર, ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ. પાન ૨૫૦. કિંમત સવાચાર રૂપિયા.

ગુજરાતીના પ્રથમ કક્ષાના વિવેચક સ્વ. રા. વિ. પાઠકના 'તાત્ત્વિક ચર્ચાના, વ્યક્તિવિશેષના, સ્થળનાં, શિલ્પસ્થાપત્યના, અન્ય કલાના તથા પ્રકીર્ણ વિષયના,' જુદાં જુદાં માસિકો માટે તૈયાર કરેલા લેખોનો આ સંગ્રહ છે. તાત્ત્વિક ચર્ચાના લેખોમાં લેખકની સર્જનાત્મક મૌલિક વિચારશક્તિ, વ્યક્તિવિશેષના લેખોમાં યુગની લાક્ષણિકતાઓ, શિલ્પસ્થાપત્યના લેખોમાં શિલ્પકલાની પિછાન તથા બીજા લેખોમાં કલાને જીવંત રાખવાનાં મહત્ત્વનાં સૂચનો વગેરે મળે છે. આમ આખોય સંગ્રહ મનનયોગ્ય છે.

ઉત્તરાપથ—લેખક : રમેશનાથ રંગનાથ ગૌતમ (સ્વામી પ્રણવતીર્થજી). પ્રકાશક : પ્રો. ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા, સંચાલક, પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા. પાન ૩૪૨. કિં. રૂ. ૪.

લેખકે પૂર્વાશ્રમમાં કરેલાં પર્યટનોની સ્મૃતિ રૂપી લખાયેલા આ ગ્રંથમાં આપણને

'પ્રવાસની મુશ્કેલીઓ, સૈરળતાઓ, રમૂજ, વિચિત્રતાઓ, દૃશ્યોની ગંભીરતા' વગેરેની માહિતી મળે છે. એક તેજસ્વી ગુર્જર પ્રવાસી અને એક મોજી છતાં મુમુક્ષુ ગુર્જર યાત્રાળુના પ્રવાસ-કથનનો આ સંગ્રહ પ્રવાસસાહિત્યમાં ઉમેરો કરે છે. અગિયાર ચિત્રો, વિગત ભરેલો નકશો, જરૂરી માહિતી અને માર્ગદર્શન, યાત્રાનું સંક્ષેપન, પુરવણી વગેરેથી આ પુસ્તક યાત્રાળુઓ માટે અમૂલ્ય બને છે.

સાહિત્યમાં વિવેક—મૂળલેખક : વર્સફોલ્ડ. અનુવાદક : નગીનદાસ પારેખ. પ્રકાશક : વોરા એન્ડ કંપની પબ્લિશર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, કાલબાદેવી, મુંબઈ–૨. પાન ૧૪૬. કિંમત અઢી રૂપિયા.

પશ્ચિમના વિદ્વાન વિવેચકોના પુસ્તકોનો ગુજરાતીમાં સારો એવો અનુવાદ કરનાર શ્રી પારેખે મૂળલેખકના 'Judgement of Literature' નામના પુસ્તકનો કરેલો આ અનુવાદ છે. આ પુસ્તકમાં કલા, સાહિત્ય, પ્રાચીન, આધુનિક તથા સમકાલીન વિવેચન, સાહિત્યમાં વિવેક, સર્જક સાહિત્યની કલ્પના પર અસર, કલાસીકલ અને રોમાન્ટીક શૈલી વગેરે વિષયો ઉપર ચર્ચા કરતાં પ્રકરણોનો સમાવેશ થાય છે. મહાવિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓને આ પુસ્તક ઉપયોગી થાય એમાં શંકા નથી.

હીરાની ચમક—લેખક : રમણલાલ વ. દેસાઈ. પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની કેશવબાગ, મુંબઈ–૨. પાન ૨૬૮. કિંમત ત્રણ રૂપિયા બાર આના.

'યુગમૂર્તિ વાર્તાકાર' રમણલાલ દેસાઈની કલમે જુદાં જુદાં માસિકો માટે લખાયેલી પંદર ટૂંકી વાર્તાઓનો આ સંગ્રહ છે. અભણ ગ્રામકન્યા 'જડી'માંથી શિક્ષિત અને સંસ્કારી 'જયા' સર્જનાર ગ્રામશિક્ષક ગિરજાશંકર, પતિના ધર્મ, વિકાસ, પ્રગતિને કદી ન રોધતી અરુન્ધતી, મનપસંદ પત્નીને મેળવવા અઢળક સંપત્તિને લાત મારી ગૃહત્યાગ કરનાર અમર, સંગીત અને સંસ્કાર વડે સામાન્ય દાસીમાંથી ઔરંગઝેબ જેવા બાદશાહની બેગમ બનેલી હીરા વગેરે પાત્રો મનોનયન સમક્ષ હંમેશાં રમ્યા કરે એવાં છે. પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં શ્રી અક્ષયકુમાર ર. દેસાઈએ, 'ટૂંકી વાર્તાના સ્વરૂપ તથા ગુજરાતી સાહિત્યમાં થયેલા તેના વિકાસ અંગે' આપેલી માહિતી ખૂબ ઉપયોગી થાય એવી છે.

પંદર નાટકો અને અગિયાર ટચુકડીઓ—લેખક અને પ્રકાશક : ફિરોઝ આંટિયા. પાન ૩૧૦. કિંમત બે રૂપિયા.

ગુજરાતીના એક સારા એકાંકીકાર ફિરોઝ આંટિયાએ લખેલાં નાટકો તથા ટચુકડીઓના આ સંગ્રહમાં લેખકની વેધકતા, સચોટતા અને સ-રસતા સાધવાની કલા, અ-ગંભીર રીતે ગંભીર વાર્તાની રજૂઆત, નાટકોની અભિનયક્ષમતા સંઘટિત મૌલિક શૈલી વગેરે લાક્ષણિકતાઓનો અનુભવ થાય છે. પોતે અભિનેતા, દિગ્દર્શક અને લેખક–ત્રણેમાં પાવરધા હોઈ એમનાં નાટકો સફળ બને એ સ્વાભાવિક છે. 'પુતલી'માં જાલ અને રોશન, 'ભાકુતી બૈરી'માં ફિરોઝ અને ઘનશ્યામ, પ્રેતાનો માલ વેચવા અજબ યુક્તિ કરતો બહેરામ વગેરે પાત્રો પેટ પકડીને હસાવે છે. આમ આખોય સંગ્રહ વાંચવા લાયક છે.

ચિ.

ઈ. સ. ૧૮૮૪માં ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ સંસ્થાપિત

"ગુજરાતી" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસનાં

સસ્તાં, સુબોધ ને સંસ્કારી પુસ્તકો

હિંદુઓનાં બધાં વ્રતોનો સચિત્ર ને સંપૂર્ણ ઇતિહાસ		વિવેકાનંદ વિચારમાળા	
વ્રતરાજ (મૂળ સં.+સરળ ગુ. ભા.)	રૂા. ૨૦.૦૦	ભા. ૧, ૨, ૪ ને ૫ દરેકના	રૂા ૩-૦૦
સુખી જીવનનો સહેલો માર્ગ		રામકૃષ્ણ પરમહંસનાં બોધવચનો	રૂા. ૧-૦૦
અનન્તાનુભૂતિ અથવા અનંતજીવન	રૂા. ૨.૫૦	સ્વ. ઇ. સૂ. દેસાઈ વિરચિત	
એકાદશ સ્કંધ (મૂળ સં +સરળ ગુ. ભા.)	રૂા. ૧.૫૦	મહાભારત (સચિત્ર) (ત્રણ ભાગમા સંપૂર્ણ)	રૂા. ૬૦.૦૦
૨૬ એકાદશીઓની આધારભૂત વ્રતકથા		(ભા. ૧, રૂા ૧૮; ભા. ૨, રૂા. ૧૮; ભા. ૩, રૂા ૨૪)	
એકાદશી માહાત્મ્ય (સચિત્ર)	રૂા. ૧.૫૦	શનિમાહાત્મ્ય (૨૬ ચિત્રો સાથે)	રૂા. ૧.૨૫
(ખિલ અથવા ઉત્તર મહાભારત)		યોગાનંદ સ્વાનુભૂતિ	રૂા. ૩.૦૦
હરિવંશ (પુરાણ)	રૂા ૧૨.૦૦	ભર્તૃહરિ શતક ચતુષ્ટય	રૂા. ૩ ૦૦

વેદાન્ત તત્ત્વજ્ઞાનનું સરળ, અનોખું, રસિક અને બોધદાયક વાર્તાસ્વરૂપ
એટલે
સ્વ ઈ. સૂ. દેસાઈ વિરચિત અમર ને અનન્ય ગ્રન્થત્રયી

ચન્દ્રકાન્ત { મૂળ ગુજરાતી, હિન્દી ને મરાઠીમાં—ત્રણ ભાષામાં.
ભા. ૧, ૨, ને ૩—ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ }

દરેક ભાગમા ૬૦૦થી વધારે પાનાં—દરેક ભાગની કિંમત રૂા. ૧૦

દેશની સંસ્કૃતિ જાણવા માટે આ નવલકથાઓ તમારે વાંચવી જ પડશે

ઐતિહાસિક		સામાજિક	
		સિદ્ધેશ્વરી	૫ ૦૦
પાટણની પ્રભુતા (ક. મા. મુનશી)	૪.૫૦	આદર્શ આર્ય ગૃહવધૂ	૬.૦૦
પાટણની પ્રતિષ્ઠા (મા. ત્રિ. રાવળ)	૩ ૦૦	દાન અને ગ્રહણ (દુ. મ દેસાઈ)	૭.૦૦
અમર ગર્જના (ના વિ. ઠક્કર)	૨.૦૦	સાહિત્યકીય પુસ્તકો	
હિંદ અને બ્રિટાનિયા (ઈ. સૂ. દેસાઈ)	૨.૦૦	કાવ્ય દોહન ભા. ૧	૧૦.૦૦
મીસરની મહારાણી (વ દા મર્ચંટ)	૩ ૦૦	કાવ્ય દોહન ભા. ૮	૬.૦૦
મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ (ન વ. દ્વિવેદી)	૩.૦૦	હારાર્પણ (ન. ઈ. દેસાઈ)	૧.૨૫

બીજાં પુસ્તકો માટે અમારું નવું સૂચિપત્ર મંગાવો.

૬૮ વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થતાં પંચાંગ. મોટું પંચાગ કિં. ૧.૮૦. બુક સાઈઝ પંચાંગ ૦.૯૦

ગુજરાત સૌરાષ્ટ્રના બધા બુકસેલરો પાસેથી મળશે. નહિ મળે, તો અમને સીધું લખો:

"ગુજરાતી" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ રીઝર્વ બેન્કની પાછળ,
૩૦૮, બજારગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ—૧

॥ नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥

પુસ્તકાલય

તંત્રી : ચીમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળા

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૯ [અંક ૮

પુસ્તકાલય-જ્ઞાનમંદિર

પુસ્તકાલય એ સાહિત્યનું મુખ્ય અંગ છે. પુસ્તકાલયો જ્ઞાનમંદિરો છે તેનો સદુપયોગ ભણેલા સહુ કોઈ કરે તો તેમના જ્ઞાનમાં વધારો થાય. થોડું ભણેલા ને લખતાં વાંચતા શીખેલાઓ આ પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ કરે તો હિતકર છે જ્ઞાન સુખની ચાવી છે નર મટીને નારાયણ પણ જ્ઞાનથી જ થવાય પ્રાચીન ઋષિમુનિઓ દ્વારા આપણને જ્ઞાન મળતું. આજે પુસ્તકાલયો તેની ગરજ સારે છે. એકલા પુસ્તક વાચનથી જ કંઈ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. તેમાના જ્ઞાનને પચાવવું અને આચરણમાં ઉતારવું એ જ ઉત્તમ છે.

અનુક્રમણિકા

તંત્રીસ્થાનેથી ૪૨૯
સંવત્સરીદિને શ્રદ્ધાંજલિઓ ૪૩૦
પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ ૪૩૭
જ્ઞાનપ્રચારના પ્ર. પુરસ્કર્તા ૪૩૯
જ્ઞાનપ્રચારપ્રેમી ૨૧ મો સા ૪૪૨
પુસ્તકાલય પ્ર.નાં જ્યોતિર્ધરો ૪૪૪
સાહિત્ય સૃષ્ટિનું અમનવું ૪૪૮
સાહિત્ય સંભાર ૪૫૦
પુસ્તકાલય નોંધ ૪૫૩
પુસ્તક પરિચય ૪૫૭
માનવ શક્તિનો સદુપયોગ ૪૬૭
આણંદમાં અંતમાં અનાવરણ સમારંભ ૪૬૯
પુ પત્તણીની ઠેર ઠેર ઉજવણી ૪૭૧
સૂચના-સમાચાર ૪૭૫
પાશ્રમમાં ચર્ચાસભા પુસ્તકાલય ૪૭૭
સાભાર સ્વીકાર ૪૮૧

વાર્ષિક લવાજમ :

દેશમાં :	રૂ ૫-૦૦
પરદેશમાં :	રૂ. ૬-૫૦
છૂટક નકલ :	રૂ ૦-૧૨

વ્યવસ્થાપક :
લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમાર
મંત્રી : પુ સ સ. મંડળ લિમિટેડ,
પો બો ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

અમારાં તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ત્રિશંકુ (નવલકથા)	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૪·૦૦
મધ્યાહ્નનાં મૃગજળ (જીવનસંસ્મરણો)	,, ,,	૪·૫૦
કવિદર્શન (નાટકો)	,, ,,	૨·૫૦
હીરાની ચમક (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૭૫
શકુંતલા (નવલકથા)	શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર	૪·૫૦
આકાશગંગા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૪·૦૦
સંસારનાં વમળ (લેખો)	,, ,,	૫·૦૦
ઘેર બેઠાં ગંગા (નવલિકાઓ)	શ્રી પીતાંબર પટેલ	૫·૦૦
કલ્પના (,,)	,, ,,	૪·૫૦
ભારતનાં નવાં યાત્રાધામો (પ્રવાસવર્ણન)	,, ,,	૩·૫૦
સંધ્યાના રંગ (નવલકથા)	શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪·૫૦
મુક્તાત્મા (,,)	શ્રી ગ. ત્ર્યં. માડખોલકર	૬·૨૫
આધાર (,,)	ડૉ. કુ. સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪·૦૦
વૃન્દા (,,)	,, ,,	૭·૫૦
હદપાર (,,)	શ્રી શ્રી. ના. પેંડસે	૪·૦૦
રાગવૈરાગ (નવલિકાઓ)	શ્રી સારંગ બારોટ	૪·૦૦
સૌંદર્યપૂજા ૧–૨ (નવલકથા)	શ્રી 'શયદા'	૭·૫૦
જ્યોતિ (,,)	શ્રી 'ગૌતમ'	૫·૫૦
અણપ્રીછ્યાં હેત (,,)	શ્રી 'વિશ્વમિત્ર'	૪·૫૦
ટારઝનનું શૌર્ય (,,)	શ્રી એડગર રાઈસ બરો	૪·૦૦
લીલુડી ધરતી ૧–૨ (,,)	શ્રી ચુનીલાલ મડિયા	૧૦·૦૦
શૂન્ય શેષ (ત્રિઅંકી નાટક)	,, ,,	૨·૫૦
અંતઃસ્રોતા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૦૦
ધરતીનો પછેડો (નવલકથા)	શ્રી દેવશંકર મહેતા	૫·૦૦
રત્નદીપ (,,)	શ્રી પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય	૫·૫૦
હું, સરલા અને મિત્રમંડળ (હાસ્યલેખો)	શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા	૪·૫૦

—: મળવાનું મુખ્ય સ્થળ :—

આર. આર. શેઠની કંપની : મુંબઈ-૨

કેશવ બાગ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ;
ફોન નંબર : ૩૪૩૪૧ ☆

પો. બોક્સ નં. ૨૫૧૭
તાર : 'LITERATURE'

॥ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥

પુસ્તકાલય

તંત્રી : ચીમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળા

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૯ [અંક ૮

તંત્રીસ્થાનેથી

સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સ્મારક વ્યાખ્યાનમાળા યોજો

અમારા ગતાંકમાં "મોતીભાઈ અંકમાં પાન ૩૮૧ ઉપર પૂ. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબના અનન્ય ઉપાસક, એમના જીવનના ઊંડા અભ્યાસી અને "મોતીભાઈ અમીન—જીવન અને કાર્ય"ના વિદ્વાન લેખક શ્રી પુરુષોત્તમ છગનલાલ શાહ, એમ.એ. બી.ટી.નો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે. પૂ. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબના સ્મારક અંગે વ્યાખ્યાનમાળા યોજવાનું એ લેખમાં થયેલું સૂચન મૌલિક છે. અને તે એકલા વડોદરાએ નહિ પણ સારાયે બૃહદ્ ગુજરાતે વધાવી લેવા જેવું છે.

અમે ગુજરાતનાં શહેરો, કસ્બાઓ અને ગામોનું આ પ્રસંગે ખાસ ધ્યાન ખેંચવા માગીએ છીએ કે જ્યાં જ્યાં પુસ્તકાલય-વાચનાલય છે એ પૂ. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબના સ્મારકના પ્રતીકસમ છે. ત્યાંની નાની મોટી સાર્વજનિક સંસ્થાઓ, સાહિત્યસભાઓ, અભ્યાસવર્તુળો, વિદ્યાર્થી મંડળો, પુસ્તકાલયપ્રેમીઓ, પ્રગતિમંડળો જેવી વિધવિધ સંસ્થાઓ આવા આદર્શ લોકશિક્ષકના સ્મરણાર્થે અભ્યાસની દૃષ્ટિએ અભ્યાસ વર્ગો કે વ્યાખ્યાનમાળા યોજવાની પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લે એ ઇચ્છવા જોગ છે.

મોતીભાઈ અમીનના જીવન અને કાર્યના કીમતી ગ્રંથલેખકે બહુ જ ઝીણવટથી એમના જીવનનાં વિધવિધ પાસાંનો અભ્યાસ કરી, શક્ય તેટલી ઉપયોગી માહિતી અને વિગતોથી ભરપૂર જીવનચરિત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યું છે જેની અમારા જાણવા મુજબ હજુ ઘણી પ્રતો વેચાયા વિનાની પડી રહેલી છે તે શિક્ષિત સમાજ, સાર્વજનિક સંસ્થાઓ વગેરે ચપોચપ ઉપાડી લઈ તેનું સદોદિત વાચન કરવાનું ચાલુ રાખે. પુસ્તકાલયમાં સૌને ભેગા કરી વાંચી સંભળાવે, મોતીભાઈ સાહેબની સંવત્સરી નિમિત્તે એકાદ સપ્તાહ યોજી વ્યાખ્યાનો કરાવે અને એ દ્વારા ગુજરાતમાં થઈ ગયેલા મૂગા મહાન લોકસેવકના જીવનની ઝાંખી કરતા થાય એમાં જ જીવનની સાર્થકતા સમાયેલી છે.

મહાપુરુષો જન્મે છે કોઈ ને કોઈ કાર્યસિદ્ધિ અર્થે જ. મોતીભાઈ સાહેબનો જન્મ તેવી જ કોઈ કાર્યસિદ્ધિ અર્થે નિર્માયેલો કે જનતાના જ્ઞાનોપાર્જનના કાર્યમાં પુસ્તકો–પુસ્તકાલયો દ્વારા જનતાનાં દિવ્ય જ્ઞાનચક્ષુ ખૂલે અને તેઓશ્રી જીવનની અંતિમ પળો સુધી તે જ કાર્યમાં તલ્લીન રહ્યા.

એમનાં આદર્યાં અધૂરાં રહેલાં કાર્યો પૂરાં કરવાની પ્રેરણા એમના જીવનમાંથી ગુજરાતની જનતા ઝીલતી થાય એવી આશા કોઈ વધારે પડતી નહિ માને.

સેવામૂર્તિ સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ
૨૦મી સંવત્સરીદિને અપાયેલી
શ્રદ્ધાંજલિઓ

વડોદરા તા. ૧–૨–'૫૯

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણ, પ્રણેતા અને પ્રેરક, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.ના તથા 'પુસ્તકાલય' માસિકના આદ્યસ્થાપક સેવામૂર્તિ સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબની ૨૦મી સંવત્સરી નિમિત્તે આજ સવારે ૧૦ વાગે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.ના કાર્યાલયમાં તેઓશ્રીને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પવા સભા યોજવામાં આવી હતી.

સભાસ્થાને આશોપાલવનાં તોરણો લટકાવવામાં આવ્યા હતાં.

પૂ. મોતીભાઈ સાહેબની મોટી પ્રતિકૃતિને પુષ્પહારથી વિભૂષિત કરવામાં આવી હતી.

સભામાં હાજરી

આ સભામા સ્વર્ગસ્થના ગુણાનુરાગી સ્નેહીઓ, પ્રશંસકોની હાજરી સારા પ્રમાણમાં હતી શ્રી મોતીભાઈ સાહેબના વિશેષ સંસર્ગમા આવેલા જાણીતા પીઢ કાર્યકર્તા શ્રી ચુનીલાઈ પુ. શાહ, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.ના ઉત્સાહી વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યો શ્રી ચીમનભાઈ હ અમીન, શ્રી વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ, વડોદરા સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીના આસી. ક્યુરેટર શ્રી ઉમેદભાઈ પટેલ, શ્રી પ્રા. ગોવિંદલાલ હ. ભટ્ટ, શ્રી કૃષ્ણલાલ છ. ઝવેરી, શ્રી કુસુમબહેન દેસાઈ, શ્રી સુમતિબહેન કોઠારી, શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર પંડ્યા, શ્રી લક્ષ્મણસિંહ પરમાર અને મંડળના કાર્યકરોની હાજરી ધ્યાન ખેંચતી હતી.

શરૂઆતમા **શ્રી યા. વિ. દેવાસકરે** સ્વરચિત સંસ્કૃત કાવ્ય ગાયું હતું.

શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ પંડ્યાની દરખાસ્ત અને **શ્રી વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલના** અનુમોદનથી **શ્રી ગોવિંદલાલ હ. ભટ્ટે** પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું.

પુસ્તકાલય સ. સ. મં. લિ.ના **મંત્રીશ્રી લક્ષ્મણસિંહ પરમારે** આ પ્રસંગે આવેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા હતા

ગુજરાત હરિજન સેવકસંઘના પ્રમુખ **શ્રી પરીક્ષિતલાલ મજમુંદાર** અમદાવાદથી લખે છે: લગભગ ૨૦ વર્ષ વીસાં હોવા છતાં તેમની સેવા તાજી જ છે.

પુ. સ. સ. મં. લિ. ના વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્ય **શ્રી. દલસુખરામ કેશવરામ શાસ્ત્રી** શુકલતીર્થથી જણાવે છે:

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળના સ્થાપક અને કૈ. શ્રી. સયાજીરાવ મહારાજા જેવા પિતામહની છત્ર છાયા નીચે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણરૂપ સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની ૨૦ મી સંવત્સરીની ઉજવણીમાં ભાગ લઈ શકતો નથી એ મારું કમભાગ્ય છે. પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થું છું કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સંચાલકોને સ્વ. અમીન સાહેબે પોષેલી પ્રવૃત્તિઓને વેગપૂર્વક સમસ્ત ગુજરાતમાં પાંગરતી કરવા બળ આપે, પ્રવૃત્તિના સંચાલકો તન મન ધનથી પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવે એ જ એમની સંવત્સરીની ઉજવણી ગણાય.

દિલ્હી ગુજરાતી લેખક સંઘના મંત્રી **શ્રી વિષ્ણુકુમાર કુ પંડ્યા** ન્યૂ દિલ્હીથી લખે છેઃ

સ્વ. મોતીભાઈ ન. અમીનની ૨૦ મી સંવત્સરીના પ્રસંગના કાર્યક્રમને પૂર્ણ સફળતા ઈચ્છું છું. જ્યાં સુધી ગુજરાતમાં ‘ છાપેલો શબ્દ ’ (પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ) જીવશે ત્યાં સુધી સ્વ. મોતીભાઈનું નામ અમર રહેવાનું છે જ. તેમને પરમપ્રિય એવી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વધુ ને વધુ વિસ્તરે એવી શુભ કામના સાથે વિરમું છુ.

‘ભૂમિપુત્ર’ના તંત્રી **શ્રી પ્રબોધ ચોકસી** લખે છે : સ્વર્ગસ્થનો વિચાર કરતાં મન ભરાઈ આવે છે. હૃદય એમની ધગશ અનુભવવા ઝંખે છે. એમના અંતરને જે પ્રિય લાગતું તે જ કાર્યમાં પડયો છું. ને તેને અંજેજ આવી શકતો નથી, પણ કાલે જ પૂજ્ય વિનોબાના એક પ્રવચનનું સંપાદન કરતાં કરતાં જ્યાં અત્યંત તીવ્રતાથી સ્વર્ગસ્થ મોતીભાઈનું સ્મરણ થઈ આવ્યું હતું, તે હિસ્સો આ સાથે તારવીને મોકલું છું. આ અપ્રત્યક્ષ સંદેશો કદાચ અણધાર્યો હશે અને તેથી જ આશા છે કે આ તિથિનુ ભાગ્ય પામશે.

વિનોબા—વિચાર

આ વિજ્ઞાનયુગમાં જ્ઞાનવિજ્ઞાનનો ઘેરઘેર જઈને ફેલાવો કરવો પડશે. આજે તો જ્ઞાન-કેદ થઈ ગયું છે. અગાઉ ચાલતી ફરતી વિદ્યાપીઠો હતી. બુદ્ધ–મહાવીર, શંકર–રામાનુજ, કબીર–તુલસી ને નાનક જેવા ગામડે ગામડે જઈને ટહેલ નાંખતા : “ કોઈ લેશો કે? ભગવાનનો માલ લાવ્યા છીએ ! કોઈ લેશો કે ? ” જેમ પેલા કહે છે ને ?—“ કોઈ ભારો લેશો કે ભારો ? ” —“ દહીં લેશો કે દહીં ? ” તેમ આ લોકો કહેતા : “ કોઈ જ્ઞાન લેશો કે જ્ઞાન ? ”...ફરી આવી ફરતી વિદ્યાપીઠો ને નિશાળો વિજ્ઞાનયુગમાં પેદા કરવી પડશે. ગામેગામ જઈને પોતાના અનુભવમાંથી ને પુસ્તકોમાંથી મળેલું હોય તે લોકો પાસે પહોંચાડવું પડશે. અને જ્ઞાની લોકો તો તે મફત પહોંચાડે.

તો એક તો આવી જ્ઞાન–વિતરણની યોજના કરવી પડશે...અને બીજી લોકોમાં ગુણવિકાસ કરવાની યોજના કરવી પડશે...આજે તો લોકમાં દયા ઓછી છે ને તે ગુણ તેમનામાં પેદા કરવાનો વિશ્વાસ નેતાઓમાં નથી, માટે દયાનો ગુણવિકાસ કરવાને બદલે દવાખાનાં ખોલે છે ને કહે છે કે તમે તમારે ટેકસ આપજો !...પણ દયાનો ગુણ વિકાસ ન થાય તે ન ચાલે. પણ તે સરકાર ન કરી શકે...એ બહુ તો દોષ વિનાની પંચવર્ષીય યોજના કરી શકે. અને એ કામ એના વિના બીજું કોઈ કરી પણ ન શકે...સરકાર સેના સજ્જ કરી શકે, નિર્ભયતાનો ગુણ ન આણી શકે. સરકાર કોલેજ ખોલી શકે, જિજ્ઞાસા વધારવાની યોજના ન કરી શકે; રસ્તા બંધાવી શકે પગપાળા જ્ઞાનપ્રચારની યાત્રાઓ ન કરી શકે; સરકાર પુસ્તકાલયો ખોલવાની યોજના કરી શકે, પણ વાંચવાની વૃત્તિ પેદા ન કરી શકે.

એક વાર મને લાયબ્રેરીમાં લઈ ગયા. મેં થોડું જોયું ને પછી વિનોદમાં કહ્યું: "વધુ જોવા માટે મારી પાસે સાધન નથી ! હું સાથે ચપ્પુ લાવ્યો નથી !" પેલા વિચારમાં પડ્યા, પણ મારો તો અનુભવ છે. ઉત્તમ પુસ્તકોનાં પાનાં ચોંટેલાં જ હોય છે. બહુ વંચાયેલાં પુસ્તકો રદ્દી હોય અને વાંચવા જેવા પુસ્તકો પંઢરીનાથ વિઠોબાની જેમ ઊભા ઊભા રાહ જોતા હોય ને નિસાસા મૂકતા હોય "અરે ભક્તો ! અરે વાચકો ! કોઈ આવો રે આવો ! ક્યારે કોઈ આવશે ને મારાં બિડાયેલાં પાનાં ખોલશે ?"

તો પુસ્તકાલયો ઉઘાડી શકાય, પણ જિજ્ઞાસા કઈ રીતે જગાડી શકાય ? પંચવર્ષીય યોજનાઓ દ્વારા કાંઈ સરકાર ગુણસંવર્ધન ન કરી શકે. તો એ ભલે જે કરી શકે છે તે કરે, પણ આપણે જાતે લોકોના ગુણસંવર્ધનની યોજના કરીએ. તો પછી એમની લાયબ્રેરી યોજના ને આપણી જિજ્ઞાસા વધારવાની યોજના, એ બંને મળીને જ્ઞાન–વિજ્ઞાન વધશે.

આજે જ્યાં જાઉં છું ત્યાં, દરેક પ્રાંતમાં નિશાળોની માગણી સાંભળું છું. અત્યાર સુધી મને મૂરખાને થતું કે આ બધી શ્રમમાથી છટકવાની યુક્તિ છે, પોતાનાં છોકરાં ભણીગણીને નોકરીએ લાગે ને મહેનતમાંથી છૂટે, તે માટે નિશાળો માગે છે, પણ આજે મને સૂઝ્યું કે ના, એવું નથી. આ તો વિજ્ઞાનયુગની પ્રેરણા છે. લોકોને જ્ઞાનની ભૂખ લાગી છે. ખાવાનું પૂરતું ના મળે તો કદાચ ચાલે, પણ વિજ્ઞાનયુગમાં જ્ઞાન વિના નહીં ચાલે, એવું લોકો મનમાં પામી ગયા છે.

માટે આપણે જ્ઞાન–વિજ્ઞાન મેળવવાની અને તેને માટે લોકોની રુચિ કેળવીને તે તેમને ઘરઆંગણે પહોંચતાં કરવાનું કામ ઉપાડી લેવું પડશે. હવેના વિજ્ઞાનયુગમાં દરેક જણમાં જ્ઞાન–વિજ્ઞાન દ્વારા અનેક ગુણોનો વિકાસ થશે. વળી વિજ્ઞાન લોકોને એકત્ર રહેવાની પ્રેરણા આપશે. ને એનાથી એકના ગુણની ઊણપ બીજાથી પુરાશે, ગુણ સમુચ્ચય બંધાશે. અને વિજ્ઞાનયુગમાં ગુણ સમુચ્ચય નેતાનું સ્થાન લેશે. અનેક ગુણોએ અમુક નેતાઓની આગવી વસ્તુ નહીં રહે. ને તેથી વિજ્ઞાનયુગમાં નેતાઓ નેતા નહીં રહે, પણ વર્ડ્ઝવર્થની જેમ અને ગોપાલકૃષ્ણની જેમ "અનેકોમાં એક" બની જશે.

[ઇંદર તા. ૮-૧-૧૯૫૯ના માર્ચના પ્રવચનનો સારાંશ] —વિનોબા

વીલાપારલાથી **શ્રી ચુનીલાલ રામચંદ્ર શેલત** લખે છે :

સ્વ. શ્રી મોતીભાઈ સા. ની સંવત્સરીના સમારંભને હાર્દિક સફળતા ઇચ્છું છું અને આશા રાખું છું કે આવા સંવત્સરી સમારંભોની ઉજવણી દ્વારા સ્વ. ના અનુપમ ગુણો, લાગતાવળગતા સૌમાં સવિશેષ દઢીભૂત બનશે.

૨. સ્વ. શ્રી મોતીભાઈ સા. બૃહદ ગુજરાતનું એક અણમોલું રત્ન હતા. એમણે ઉદર નિર્વાહ અર્થે વડોદરા રાજ્યની સેવા સ્વીકારી હતી, છતાં સાથે સાથે, જે જૈનતા–જનાર્દનની સતત મહામૂલી સેવા બજાવી છે, તેમાં તેમની સાચી મહત્તા છે.

૩. એમનું જીવનકાર્ય એમના અવસાનની સાથે ખતમ ના થતાં, અને જીવંત રાખવાને એમણે પોતાની આસપાસ પોતાના સ્નેહી મિત્રો શિષ્યો અને પ્રશંસક વગેરે જ્યોતિર્ધરોની જે જમાત ઊભી કરી છે તેમાં એમનું દૂરંદેશી પ્રબળ વ્યક્તિત્વ સહેજે તરી આવે છે.

૪. ગ્રંથાલયોના પિતા યાને આદ્ય પુરસ્કર્તા એવા એમણે, જાણ્યે કે અજાણ્યે નીચેના

સાચા શબ્દનો અમર નીચોડ પોતાના જીવનમાં અણુ અણુ ભરી દીધો હતો. એમ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી.

"ગ્રંથ પંથ સબ જગત કે, બાત બતાવત તીન
રામ-હૃદય, મનમેં દયા, તન સેવામેં લીન"

હૃદયમાં રામ રૂપે જનતા-જનાર્દન, મનમાં દયા અને તનદ્વારા અવિરત સેવા—આ ત્રિવેણી સંગમ રૂપી તેમની ત્રણ લાક્ષણિક વિશિષ્ટતાઓને જ કારણે આજે ૨૦-૨૦ વર્ષ થયાં તો પણ આપણે તેમને સંભારતાં થાકતા નથી. એ વાત ભુલાવી જોઈતી નથી.

૫. સ્વ.ના અનેક ગુણોનું વર્ણન કરતાં કદાચ કોઈ ને પિષ્ટપેષણ જેવું લાગે, છતાં તેમણે પોતાના વતન વસો જેવા નાના ગામમાં કેળવણી અને સહકારને લગતી જે અનેક સુંદર પ્રવૃત્તિઓ જન્માવી છે તેમાંથી આજના સ્વરાજના દિવસોમાં કોઈપણ રાજ્યના કોઈપણ શિક્ષણપ્રધાન કે શિક્ષણમંત્રીને કંઈ ને કંઈ ધડો લેવા યોગ્ય વસ્તુ ના જડી આવે તો જ નવાઈ!

૬. મારા નમ્ર મતે, રામકૃષ્ણ-વિવેકાનંદ-મિશન અને ડેક્કન એજ્યુકેશન સોસાયટીના પ્રણેતાઓની હૈયા ઉકલત અને બુદ્ધિમત્તાની સાચી પકડ વર્ષો પહેલાં ગુજરાત ખાતે સૌથી પ્રથમ તેમને જ લાધી હતી, એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી થતી.

૭. સાચે જ સ્વર્ગસ્થ સાચા અર્થમાં ગૃહસ્થી સંત હતા.

"પારસમેં અરુ સંતમેં, બડો અંતરો જાન,
વહ લોહા કંચન કરે, વહ કરે આપ સમાન."

સ્વર્ગસ્થે કંઈકને પોતાને રંગે રંગીને પોતાના જીવનને અમર કર્યું છે.

મુંબઈથી **મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી પ્રાઈવેટ લિ.વાળા લક્ષ્મીકાંત પંડ્યા** લખે છે:

આમંત્રણ મળ્યું. સંજોગવશાત્ હાજરી આપવાનું તો શક્ય નથી તે બદલ દર ગુજર કરશો પરંતુ આ પત્રદ્વારા સદ્ગતની મૂક છતાં સ્થાયી સેવાઓને અમારી અંતરની અંજલિ અર્પવાની આથી તક લઈએ છીએ.

શ્રી મોતીભાઈ માનવતાના અનન્ય ઉપાસક હતા અને જનસેવામાં જ તેમણે પ્રભુસેવા જોઈ હતી. સેવાભાવની સાચી દીક્ષા અને તાલીમ તેમના જીવનમાંથી મળી શકે તેમ હોઈ તેમના જીવન પ્રસંગોની પુસ્તિકા શાળા-મહાશાળાના વિદ્યાર્થીઓના હાથમાં પહોંચાડવી જરૂરી છે.

ધામણથી **શ્રી માધવલાલ કાલીદાસ પટેલ** લખે છે:

મોતીભાઈ સાહેબે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં એટલું બધું કર્યું છે કે તેમનું નામ એ ક્ષેત્રમાં અમર થઈ ગયું છે. તેમના હાથે તાલીમ પામેલા ભાઈઓ આજ સુધી એ પ્રવૃત્તિને વળગી રહ્યા છે અને ચલાવી રહ્યા છે તે સંતોષની વાત છે. હવે એ પ્રવૃત્તિનો વધુ ને વધુ વિકાસ થાય અને પ્રજાને વાચનની વધુ ને વધુ સગવડ મળે તે જોવું જોઈએ. એ માટેનો સમય હવે આવે છે. તાલીમ પામેલા ગ્રંથપાલો પણ આપણી પાસે નથી તો ગ્રંથપાલોના તાલીમવર્ગો ચલાવવાની મારી સૂચના છે.

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીવાળા **શ્રી રાવજીભાઈ ચ. પટેલ**નો પણ સમારંભને ફતેહ ઇચ્છતો પત્ર આવ્યો છે.

મોતીભાઈ સાહેબના અનન્ય સેવક અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ઊંડો રસ લઈ રહેલા

શ્રી ચીમનભાઈ હ. અમીને સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબને અંજલિ આપતાં જણાવ્યું હતું કે અમીન સાહેબના સ્વર્ગવાસને ૨૦ વર્ષ થયાં છતાંય હજુ તેમની સ્મૃતિઓ આજ જેવી ને તેવી તાજી જ મને તો જણાયા કરે છે. મેં તો તેમના ચરણે બેસીને, તેમની નિકટમાં વસીને તેમની પાસેથી ઘણી ઘણી પ્રેરણા મેળવી છે. સ્વર્ગસ્થનો ઉમદામાં ઉમદા ગુણ કોઈ વ્યક્તિ અન્યના દોષો કે અવગુણોની વાતો કરે કે તરત જ તેઓ તેમને કહી દેતા કે બીજાના દોષો જોવા પહેલાં તમારા પોતાના દોષો તપાસો. કોઈના અવગુણો જોવા કરતાં ગુણગ્રાહી થવા તેઓ સતત સૌને કહેતા.

મોતીભાઈ સાહેબ એવું એક સુંદર કાર્ય કરી ગયા છે કે તેઓ હજારોના દિલમાં આજ વસી રહ્યા છે. વાતવાતમાં તેઓ હમેશાં કહેતા કે આપણે આપણા દોષ જોવાની ટેવ પાડીશું તો પછી આપણને બીજાના દોષ દેખાશે નહિ. તેઓ કદી પણ વર્ગભેદ કે પક્ષભેદમાં માનતા નહિ હતા. તેમને તો સેવા એ જ મુખ્ય વસ્તુ દેખાતી અને તે માટે તેઓ સદા તત્પર રહેતા. કોઈ પણ માણસ તેમની પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારની સહાય કે મદદ મેળવવા નિઃસંકોચ તેમની પાસે ગમે ત્યારે જઈ શકતો. અને તેને શાંતિથી સાંભળી તેનું દુઃખ દૂર કરવા મોતીભાઈ પ્રયાસ કર્યા વિના નહિ રહેતા. એમના સદ્‌ગુણોનું બ્યાન કરતાં કરતાં શ્રી ચીમનભાઈ બહુ ગળગળા થઈ ગયા હતા અને આંખમાંથી અશ્રુબિંદુ ટપકવા લાગ્યાં હતા.

શ્રી શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

એમણે બોલતાં જણાવ્યું કે તેમણે ઘણા ઘણા વિદ્યાર્થીઓને સહાય કરી વિદ્યાભ્યાસ આગળ વધારવામા ખૂબ કાળજી લીધેલી. આફ્રિકા સુધીના દૂરદૂર દેશોમાં પણ તેમની સુવાસ મ્હેંકી હતી. ચરોતર કેળવણી મંડળની સંસ્થાઓમા અભ્યાસ કરી જે જે વિદ્યાર્થીઓ બહાર પડ્યા છે તેમના જીવન પર આજે પણ મોતીભાઈના જીવનના આદર્શો અને આદેશો ઉપરાંત સદ્‌ગુણોની છાપ બહુ ઊંડી પડેલી જોવા મળે છે. ઘણાઘણા લોકોને એમણે પ્રેરણાઓ આપી છે. તેઓ તેમના સંસર્ગમા આવતા સૌને પિતાસમ લાગતા, અર્થાત્ પ્રત્યેક જણ ઉપર પેટના દીકરાના જેટલી જ મમતા અને લાગણી રાખતા હતા કંઈકંઈનાં જીવન એમણે સુધાર્યા છે. કેટલાયને ઊંચે ચઢાવ્યા છે આવા માનવીઓ આ અવનિ પર હોય તો અવનિ પરના માનવીમાત્રનો અને આપણા સમાજનો વહેનાર બહુ જ સરળ બને.

આગળ બોલતા તેમણે જણાવ્યું હતું કે અહીં કમાટીબાગ પાસે રામજીમંદિરમાં મોતીભાઈ સાહેબ ચરોતર બોર્ડીંગ હાઉસ ચલાવતા હતા. તેમની સામે તે મંદિરના મહંતે કેસ કરેલો તે કેસમાં સ્ટેંપ લગાડવા કે, બીજાં કામો માટે મહંત જ્યારે જ્યારે મોતીભાઈ સાહેબ પાસે નાણાંની મદદ માગે ત્યારે તેને સાહેબે પોતાની સામે કેસ લઢવા નાણાં આપેલાં. આવી વ્યક્તિ વિરલ જ જોવામાં આવે છે.

સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીના આસી. ક્યુરેટર **શ્રી ઉમેદભાઈ પરેલે** બોલતાં જણાવ્યું કે મોતીભાઈ સાહેબને પુસ્તકાલયો સંતાનસમાં હતાં. તેને જીવંત રાખવા માટે તેઓ પોતાના ખિસ્સામાંથી પણ પૈસા આપ્યા વગર રહેતા નહિ અને એવી તો ઘણી મોટી રકમ એમના ખિસ્સાની ખર્ચાઈ જતી. ઊંઝા ગયો ત્યારે ત્યાંની લાયબ્રેરીનો ઇતિહાસ મારા જાણવામાં આવ્યો કે એ પુસ્તકાલય

શરૂ કરાવવામાં પ્રથમ રકમ શ્રી મોતીભાઈ સાહેબે આપેલી. આમ તેમણે રોપેલાં બીજમાંથી આજે ઘણી મોટી મોટી સંસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં આવી છે. પુસ્તકાલયો માટે આજે સારા ગ્રંથપાલો મળતા નથી ને સારા સામાજિક કાર્યકરો યે મળવા દુર્લભ થઈ ગયા છે. સારા ગ્રંથપાલો ઊભા કરવા અને સારા સામાજિક કાર્યકરો ઘડવા માટે આપણે તેમને દૃષ્ટિ સમીપ રાખી કર્તવ્ય કરતા થવું જરૂરી છે. મોતીભાઈ સાહેબ હમેશાં કાર્ય શોધતા અને કાર્યકરો કામ કરે તે બદલ તેમને પ્રોત્સાહન આપવાનું એમનું જીવન ધ્યેય હતું. વિદ્યાર્થીઓને સારી દોરવણી મળે, તેઓ સુસંસ્કારી બને, શિક્ષિત વ્યક્તિઓના સંચાલન હેઠળ શિક્ષણ મેળવે અને સારા ભાવિ નાગરિકો બને તે માટે તેમણે ઠેર ઠેર પુસ્તકાલયો ઉપરાંત શિક્ષણસંસ્થાઓ, છાત્રાલયો સ્થાપ્યાં છે. વાકળ પ્રદેશમાં જે ભાગમાં શિક્ષણ માટે કોઈ પણ સાધન નથી ત્યાં વાકળ કેળવણી મંડળ સંસ્થાની જે સ્થાપના થઈ અને આજે એ સારી એવી ફૂલીફાલીને કેળવણીના ક્ષેત્રમાં કામ કરી રહી છે તેનું શ્રેય સ્વ. મોતીભાઈને જ ફાળે જાય. તેમના જીવનમાંથી પ્રેરણા મળે છે અને મુશ્કેલીઓ કેમ દૂર કરવી તેનો સુંદર બોધપાઠ તેમના જીવનમાંથી મળી રહે છે.

વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી **શ્રી વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલે** બોલતાં જણાવ્યું કે મોતીભાઈ સાહેબને હું મારા ગુરુ માનતો હતો. છેલ્લા વીસ વરસથી હું કોઈ દિવસ ભાષણ કરવા ઊભો થયો નથી. પણ આજની સભામાં મને બોલવાની તીવ્ર ઇચ્છા થતાં હું ઊભો થયો છું. ચરોતરમાં ચરોતર કેળવણી મંડળ અને વાકળમાં વાકળ એજ્યુકેશન સોસાયટી ઊભી થઈ તે રૂડા પ્રતાપ મોતીભાઈ સાહેબના. તેમની પ્રેરણાથી જ આ સંસ્થાઓ જન્મી અને પગભર થઈ છે. પ્રામાણિકતા તો મોતીભાઈ સાહેબની જ. જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી તેમણે માનપત્રો લીધાં નથી કે માનપત્રો લેવા ઇચ્છા સરખી કરી નથી પણ તેનાથી દૂર ને દૂર ભાગતા. માનપત્ર આપવાના સમારંભ યોજાયાનું જાણીને મોતીભાઈએ સ્થળેથી નીકળી જતા. જીવતાં કોઈ માનપત્ર નહિ સ્વીકારવું એ એમનો સિદ્ધાંત હતો. તેમ તેઓ કોઈ પણ ઠેકાણે કે સમારંભમાં ફોટો પડાવવાની વિરુદ્ધ હતા. પોતે આગળ આવવું નહિ પણ ખૂબ કામ કરવામાં માનતા હતા. એ જ એમનું જીવન ધ્યેય હતું. તેઓ સાહેબ તો આખી જિંદગી કાર્ય કરી અમર બની ગયા છે. મેં ૨૦ વરસ સુધી તેમની સાથે કામ કર્યું છે વાકળ કેળવણી મંડળ ઊભું કરવાની પ્રેરણા મને તેમના તરફથી મળેલી. અને કોઈની પણ મદદ વિના ઊભી કરેલી સંસ્થા આજે એ બે હાઈસ્કૂલો ચલાવવા સદ્‌ભાગી બની છે. પાટણમાં પ્લેગ ચાલતો હતો તે વખતે મોતીભાઈ સાહેબે ભારે પરિશ્રમ કરી સેવાકાર્ય કરેલું તે ઉપરથી પાટણની જનતાને મોતીભાઈ સાહેબનું ગૌરવ કરવાનું અને તેમને માનપત્ર આપવાનું દિલ થયું તેની ગંધ આવતાં જ વહેલી પરોઢમાં પાટણથી મોતીભાઈ સાહેબ નીકળી ગયા. વર્ષોની તેમની સેવાઓની કદરમાં તેમની પ્રતિમા મૂકાઈ છે અને આજે આણંદમાં આરસપહાણની પ્રતિમા ખૂલ્લી મુકાય છે.

શ્રી. વાઘજીભાઈ અમીને સ્વર્ગસ્થને અંજલિ આપતાં જણાવ્યું કે મોતીભાઈ સાહેબની એ માન્યતા હતી કે જનતાને સુધારવી હોય અને શાણી બનાવવી હોય તો બાળપણથી જ બાળકોને સારા સંસ્કાર આપવા જોઈએ અને એ માટે સારા શિક્ષકોની દેખરેખ હેઠળ છાત્રાલયો શરૂ કરવાં જોઈએ અને એ યોજનાને તેમણે અમલમાં મૂકી હતી. મોતીભાઈ સાહેબ જે રીતે કામ કરતા હતા તેવા કામ કરનારા ખંતીલા માણસો પણ જોવા મળતા નથી.

વડોદરામાં તેમણે શરૂ કરેલી બોર્ડીંગ ૧૮ વરસ ચાલ્યા બાદ તે બંધ પડી છે. તે સેવાભાવી કાર્ય કરનારાઓના અભાવે.

શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. પંડયાએ બોલતાં જણાવ્યું કે કોઈ કાર્યને મોતીભાઈની દોરવણી મળ્યા છતાં સફળ ન બન્યું હોય એવું કોઈ દિવસ બન્યું નથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અત્યુત્તમ વિકસે તે વાસ્તે વડોદરા રાજ્ય વખતે રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોનો સહકાર અને સાથ મેળવી તેમના દ્વારા પુસ્તકાલયોનો વિકાસ કર્યો હતો. હવે તો શાળામંડળો રચાયાં છે એટલે સરકારે કેળવણીના વહીવટનો અર્ધો હિસ્સો જનતાના હાથમાં સુપરત કર્યો છે ત્યારે પ્રથમ જે શિક્ષકો કામ કરતા હતા તેવું પુસ્તકાલયો માટે કામ કરી શકતા નથી. શિક્ષકો પૂર્વવત્ પુસ્તકાલયનું કામ પોતાનુ કામ ગણી ઉપાડી લઈ તે દિશામાં કામ કરતા થાય ત્યારે જ સ્વર્ગસ્થ શ્રી મોતીભાઈનો સ્મૃતિદિન ઉજવ્યો ગણાય.

શ્રી. કુસુમબહેન દેસાઈએ જણાવ્યું કે મોતીભાઈએ કોઈ પણ નાનું કે મોટું કાર્ય કર્યું હોય તો તેમાં પોતાનો આત્મા રેડીને કામ કર્યું છે અને પોતાની પાછળ ખુબ મોટા કાર્યકર્તાઓનું જુથ મૂકતા ગયા છે. સમાજનો મુખ્ય પાયો સ્ત્રીઓ અને બાળકો છે એવું સમજીને તેમણે સ્ત્રી ઉન્નતિ માટે મહિલા પુસ્તકાલયો અને બાળકો માટે બાળવાચનાલયો શરૂ કર્યાં હતાં.

શ્રી. સુમતિબહેન કોઠારીનું વિવેચન, શ્રી. મગનલાલ પંડયાનુ સ્વરચિત કાવ્યગાન, તથા શ્રી. પ્રભાવતીબહેન પજવાણીએ સ્વરચિત કાવ્ય ગાઈ સંભળાવ્યા બાદ પ્રમુખ શ્રી ગોવિંદલાલ હ. ભટ્ટે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે સ્વ. મોતીભાઈનું જીવન એટલે એક મુનીના જેવું જીવન. ભગવાને સ્વયં જનતાને ઉપદેશ આપવા ખાતર વ્યાસ ભગવાનનો અવતાર લીધો હતો. અને તેમણે મહાભારત-ઉપનિષદ વગેરે રચીને જનતાને જ્ઞાનદાન દીધું હતું. અને તેમના પુત્ર શુકદેવે વૈરાગ્ય દ્વારા ત્યાગની ભાવના આપી હતી. મોતીભાઈ ગુજરાતના વ્યાસ અને શુકદેવના અવતાર સમા હતા. તેમણે જ્ઞાનની પરબો બેસાડી ગુજરાતને જ્ઞાનવાન બનાવ્યું છે અને પોતાની પાસે જે કંઈ હતું તે બધું ન્યોછાવર કરીને વિરાગી બનેલા. શ્રી મોતીભાઈએ કીર્તિનો મોહ કદાપિ રાખ્યો ન હતો, ધંધા તરફ વૃત્તિ રાખી ન હતી કે પૈસાના મોહમાં કદી પડયા ન હતા. સમગ્ર જનતા એમને પોતાના બાળકો સમાન હતી. એમને જ્ઞાન સાથે વૈરાગ્ય હતું. એવા વિરક્ત પુરુષો બહુ દુર્લભ. એમના જીવનમાંથી આપણને બહુ બહુ પ્રેરણા મળે છે. આજની એમની ૨૮મી સંવત્સરી દિને એમની પ્રેરણા ઝીલી જીવનમા ઉતારવા પ્રયત્ન કરીશું તો સાર્થક થયું ગણાશે. ખરેખર મોતીભાઈ તો બ્રહ્મનિષ્ઠ અને બ્રહ્મરૂપ બની ગયા.

આભારવિધિ અને ફૂલગુલાબ પછી વંદેમાતરમ્ ગવાયા બાદ આજનો સમારંભ પૂરો થયો હતો.

પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ

(લેખક : શ્રી બાબુભાઈ જશભાઈ પટેલ)

ઉપકુલપતિ : સરદાર વલ્લભભાઈ વિદ્યાપીઠ, વલ્લભવિદ્યાનગર

પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબે અર્ધશતાબ્દી સુધી ગુજરાતના સંસ્કારદાતાનુ પદ યશસ્વીપણે શોભાવ્યું છે. એમણે છાત્રાલયો, કેળવણી સંસ્થાઓ, પત્રો, પ્રવાસો, પર્યટનો, લેખો, સામયિકો, પુસ્તકાલયો વગેરે જેટલા માર્ગ જડયા તેટલા તમામ માર્ગે ગુજરાતને નિષ્ઠાવાન તેજસ્વી, અભ્યાસી, સાદાઈભર્યા સંયમી, ભાવનાશીલ લોકસેવકો પૂરા પાડવાનો સતત પ્રયત્ન મૂકભાવે કર્યા કર્યો છે. એની ઘેરી છાપ ગુજરાતના જાહેર જીવનમાં હજી પણ પડેલી છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એમની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ સકારણ બની હતી. પુસ્તકોનું વાચન પૂર્વાભ્યાસ, અક્ષરજ્ઞાન વગેરે માગી લે છે, વિદ્યાભ્યાસને તાજો જીવંત અને વિકસતો રાખે છે, અને વિદ્વાનો, સંસ્કારસ્વામીઓ અને સમાજોદ્ધારકો, ધર્મધુરંધરો, રાજપુરુષો અને વિદ્યાવ્યાસંગીઓ સાથેનો સંપર્ક જીવંત રાખે છે. પરિણામે સુસંસ્કારોને પોષણ મળે છે અને નવી પેઢી સંસ્કારી, તેજસ્વી, ઉન્નતમાર્ગી, મહત્ત્વાકાંક્ષી અને કાર્યદક્ષ બને છે. આ શ્રદ્ધાથી એમણે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો વિકાસ સારાયે જીવન દરમ્યાન કર્યા જ કર્યો.

આ જોતાં 'પુસ્તકાલય' માસિક 'મોતીભાઈ અંક' એમની પુણ્યતિથિ નિમિત્તે કાઢે અને ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ એ સાધુચરિત સંસ્કારસ્વામીની પુણ્યતિથિને 'પુસ્તકાલય પર્વ' ગણે તો તે યોગ્ય જ છે.

આ પ્રસંગે એમની પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવા ઇચ્છતાં સૌ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના સાચા વિકાસની દિશામાં પગલાં ભરવાનો નિર્ણય કરે અને એમનુ સ્વપ્ન સિદ્ધ કરવાની કોશિશ કરે તો તે યોગ્ય જ ગણાશે.

આ પ્રસંગે એમણે તમામ પુસ્તકાલયોની યાદી કરવી ઘટે. કેટકેટલાં ગામ પુસ્તકાલયથી વંચિત રહ્યાં છે તેની યાદી બનાવવી જોઈએ એ દરેક ગામમાં પુસ્તકાલય ખૂલે એ માટે પ્રયત્ન કરવા એની એકાદ યોજના ઘડી કાઢવી જોઈએ.

- જ્યાં શકય હોય ત્યાં મકાનો બનાવવાં જોઈએ. એ માટે સ્થાનિક દાન મેળવવાં જોઈએ.
- પુસ્તકાલયોને માટે જરૂરી રાચરચીલું વસાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

અનુભવી ગ્રંથપાલો દ્વારા નવા ગ્રંથપાલોને તાલીમની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. ગ્રંથપાલો સૌ પુસ્તકોનું ચીવટથી જતન કરે, સહેલાઈથી શોધી શકાય એવી યાદીઓ બનાવે, સ્થાનિક પરિસ્થિતિને અનુકૂળ એવાં પુસ્તકો, સામયિકો, વર્તમાનપત્રો વગેરેની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે. અને એ રીતે પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોને સમૃદ્ધ અને ઉપયોગી બનાવી શકાય.

ચાલુ પુસ્તકાલયોં અને વાચનાલયોનો કેટલા પ્રમાણમાં ઉપયોગ થાય છે એની પણ તપાસ થતી રહેવી જોઈએ. લાભ લેનાર કયા કયા વર્ગોના છે તે સમજવુ જોઈએ; એટલે કે બહેનો અને ભાઈઓનું પ્રમાણ; જુદી જુદી ઉંમરના બાળકોનું પ્રમાણ; વધારે ભણેલા અને ઓછું

ભણેલાઓનું પ્રમાણ; શ્રમજીવીઓ અને બુદ્ધિજીવીઓનુ પ્રમાણ; વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રૌઢોનું પ્રમાણ વગેરે ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિએ તપાસવું જોઈએ કે આ સગવડનો ઉપયોગ કોણ કોણ કરે છે. એ કર્યા પછી જ બાકી રહેતા હોય એમને શા માટે અભિરુચિ નથી કે અનુકૂળતા નથી તે શોધી કાઢીને તેમને વાચનનો ઉત્સાહ વધે એવી પરિસ્થિતિ સર્જવી જોઈએ.

આ ઉપરાંત વાચનના પ્રકાર ઉપર ઝીણવટભરી દૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ. કયાં પુસ્તકો વધુ વંચાય છે એ જાણી લેવું જોઈએ. અને સદ્‌વાચન, પ્રગતિશીલ, વિકાસશીલ, સાહિત્ય પ્રત્યે બાળકોની અભિરુચિ વધે એનો જાગ્રત પ્રયત્ન થવો ઘટે. પુસ્તકાલય-ચલાવનાર મંડળો આ વિષયમા જાગ્રત ન હોય તો આ પ્રવૃત્તિ યંત્રવત્ બની રહેવાનો ભય છે. પૂ. મોતીભાઈ સાહેબનું સ્વપ્ન સિદ્ધ કરવુ હોય તો માત્ર સુંદર મકાનો, સારાં કબાટો, સંખ્યાબંધ પુસ્તકો, અને સુશોભિત રાચરચીલાથી સંતોષ માનીને બેસી શકાશે નહીં. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મૂળ હેતુઓ સમજીને એ બર લાવવા માટે પુરુષાર્થ કરવાનો રહેશે.

આ કામ સરળ થાય તે માટે પ્રસંગોપાત્ત વિચારોની આપલે કરવા, પોતપોતાની સંસ્થાની પ્રગતિનો ખ્યાલ રાખવા, કાર્યપદ્ધતિ સુધારી જોવા, નવી નવી દિશાઓ વિચારી જોવા અને સર્વસામાન્ય પુસ્તકાલયોનો તોડ કાઢવા આ પ્રવૃત્તિમાં પડેલાઓનાં સમેલનો થાય તો તે ઉપયોગી નીવડશે.

જો આવા કોઈક પ્રયાસો થશે તો આ પ્રવૃત્તિ પોતાનું ધ્યેય સિદ્ધ કરવામાં સફળ થશે અને પૂ. મોતીભાઈ સાહેબનું સાચું તર્પણ થશે. એમણે ચીંધેલા માર્ગે આગળ વધવાની દૃષ્ટિ અને શક્તિ આપણને સૌને ઇશ્વર આપી રહે એમ પ્રાર્થીએ.

દુનિયા અજાયબ બજાર

સોવિયેત વિજ્ઞાનીઓએ વાચક માહિતી યંત્રો તૈયાર કર્યાં છે. જે યંત્ર કલાકના દસ લાખ પાનાં વાંચી શકે છે. વૈજ્ઞાનિક અને ટેકનીકલ સાહિત્યની ઝડપી સમીક્ષા અને પૃથક્કરણ માટે આ યંત્રો ખુબ જ ઉપયોગી બનશે. એ યંત્રો બધું કામ આપોઆપ જ કરે છે.

આ યંત્રો ગ્રંથોના ભંડાર જેવાં હોય છે. એ સાંકેતિક લીપિમાં લખેલાં હોય છે, વળી વિદેશી ગ્રંથનું ભાષાંતર કરનારું ખાસ યંત્ર પણ ગોઠવેલું હોય છે.

સવાલોને પણ સાંકેતિક લીપિમાં અનુવાદિત કરી દેવામાં આવે છે. ટેલીફોનના નંબર જોડીએ એ રીતે એમાં સવાલ પૂછવાનો હોય છે.

આવા યંત્રોનો ઉપયોગ પુસ્તકાલય તરીકે થઈ શકે છે. એ પુસ્તકાલયને વાચન માટેના વિશિષ્ટ પ્રકારના ટેલીવીઝન સેટની સાથે જોડી દઈ શકાય છે. આથી એવો સેટ ધરાવતો માણસ પુસ્તકના વિગતોના નંબર જોડે કે તરત સેટ ઉપર એને જોઈતી માહિતી મળી જાય.

જ્ઞાનપ્રચારના પ્રખર પુરસ્કર્તા

પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ

સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબને બચપણથી જ પુસ્તકો વાંચવાનો ભારે શોખ હતો. સારાં સારાં પ્રેરણાદાયી જીવનચરિત્રો પસંદ કરીને પોતે વાંચતા અને મિત્રોને વંચાવતા. તેમાંથી જે સદ્‌ગુણો ગ્રહણ કરવા જેવા લાગે તે પોતે જીવનમાં ઉતારી લેતા અને બીજાઓને તેમ કરવા પ્રેરતા. શાળા-કોલેજના અભ્યાસની સાથે સાથે સદ્‌વાચનનું તેમનું કામ ચાલુ જ રહેતું અને તેમના મિત્રોને તથા સહાધ્યાયીઓને જનસમાજ પ્રત્યેનું પોતાનું ઋણ અદા કરવા તે પ્રેરતા. તે પોતે કહેતા કે શાળા કૉલેજો ચલાવવા પાછળ સરકાર જે નાણાં ખરચે છે તે નાણાં પ્રજાના પરસેવાથી પેદા થયેલા ધનમાંથી કર રૂપે સરકારે લે છે, જેથી આવી સંસ્થાઓમાં ભણેલા યુવકોને માથે સમાજનું ઋણ ફેડવાની મહાન જવાબદારી રહેલી છે. અને તે જવાબદારી ફેડવાનો માર્ગ જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો તે છે.

આજથી ૫૦-૬૦ વર્ષ ઉપર જ્યારે દરેક જિલ્લામાં એક એક હાઈસ્કૂલ સ્થાપવાની સરકારની નીતિ હતી ત્યારે ખેડા જિલ્લામાં નડિયાદની સરકારી હાઈસ્કૂલ ઉપરાંત પેટલાદમાં એક એન. કે. હાઈસ્કૂલ વડોદરા રાજ્યની મદદથી તેમણે શરૂ કરી હતી. અને આજુબાજુના ગામોના વિદ્યાર્થીઓને રહેવા તથા જમવા માટે બોર્ડિંગ હાઉસની વ્યવસ્થા પણ કરી હતી. આ બોર્ડિંગ હાઉસમાં વિદ્યાર્થીઓને સ્પર્શતા જાતજાતના પ્રશ્નો જેવા કે-બાળલગ્ન, કજોડાલગ્ન, વિદ્યાભ્યાસમાં નડતી આર્થિક મુશ્કેલીઓ, માતાપિતા પાછળ બારમાનું ખર્ચ, બહેનનું લગ્ન વગેરે—ઘણા પ્રશ્નોની ચર્ચા વિદ્યાર્થીઓ સાથે થતી અને તે મુશ્કેલીઓમાંથી શી રીતે પોતાનો રસ્તો કરી આગળ વધવું તેનું માર્ગદર્શન વિદ્યાર્થીઓ પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ અને તેમના સહકાર્યકરો પાસેથી મેળવતા. બોર્ડિંગ હાઉસમાં શિસ્તનો ભારે આગ્રહ રખાતો, અને સારા ખમીરવાળા તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓ પેટલાદ બોર્ડિંગ હાઉસમાંથી ઘડાઈ ને બહાર પડતા. જેઓ ઉચ્ચ શક્તિશાળી હતા, તેમણે કૉલેજોમાં અભ્યાસ કર્યો અને તેમાંના ઘણા ડૉક્ટરો, એંજિનિયરો, વકીલો અને સરકારી નોકરો થયા. જ્યારે બીજા કેટલાક પૂર્વ આફ્રિકામાં નોકરીધંધા અર્થે ગયા અને ત્યાં થોડાં વર્ષોમાં સારી રીતે ઠેકાણે પડી ગયા. ખેડા જિલ્લાની આર્થિક સમૃદ્ધિમાં પેટલાદ બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થીઓનો ઘણો મોટો ફાળો છે. પેટલાદ બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીની પ્રતિષ્ઠા તે જ્યાં જતો ત્યાં ભારે ગણાતી. તે પ્રામાણિક, સાચાબોલો અને મહેનતુ ગણાતો. લીલી ઘેરી બનાતની ત્રાંસી લીટીઓવાળી ટોપી તેનો યુનીફોર્મ (ગણવેશ) ગણાતો અને પેટલાદ બોર્ડિંગ હાઉસનો વિદ્યાર્થી એ ટોપીથી જ ઓળખાતો.

પેટલાદની હાઈસ્કૂલમાંથી ગ્રેજ્યુએટ થયેલા વિદ્યાર્થીઓની મદદથી પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદની સ્થાપના સને ૧૯૧૬માં કરી હતી અને આજે આ સંસ્થા એક વડલાની માફક પોતાની છત્રછાયા નીચે બીજી ઘણી કેળવણીની પેટા સંસ્થાઓ ચલાવી રહી છે. આમાંથી આગળ જતાં સોસાયટીના મંત્રી અને સ્વયંસેવક સ્વ. ભીખાભાઈ સાહેબ તથા મુ. ભાઈલાલભાઈએ ચારુતર વિદ્યા-મંડળની સ્થાપના કરી અને તેના આશ્રય

નીચે સરદાર વલ્લભભાઈ વિદ્યાપીઠની જુદીજુદી કૉલેજો આજે હજારો વિદ્યાર્થીઓમાં જ્ઞાનનું સીંચન કરી રહી છે. પેટલાદને અને નડિયાદને પણ પોતપોતાની કૉલેજો છે.

આ રીતે ખેડા જિલ્લો કેળવણીની દિશામાં આજે જે અગ્રસ્થાન ભોગવી રહ્યો છે અને તેના નવજુવાનો દેશપરદેશ ખેડી જે અઢળક સંપત્તિ પેદા કરી રહ્યા છે તેનાં મૂળ તપાસીએ તો જ્ઞાનનો જે દીપ પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે સને ૧૯૦૬માં પેટાવ્યો હતો તેનો ફાળો મહદ્ અંશે જણાશે.

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક તરીકે ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો સ્થાપીને લોકોને વાંચતા અને વિચારતા કરવામાં સદ્‌ગતે મહાન ફાળો આપ્યો હતો. શાળામાં ભણેલું ભૂલી ન જવાય અને મનુષ્યના જ્ઞાનમાં સતત વધારો થયે જાય તે માટે પુસ્તકાલયની જરૂરિયાત સર્વત્ર સ્વીકારાયેલી છે. વિદ્યાર્થીઓમાં અને શિક્ષકોમાં કામ કરવું પૂ. મોતીભાઈ સાહેબને હંમેશાં ગમતું જ્ઞાનપ્રચારમાં તેમનો સાથ અને સહકાર તે સદાય લેતા અને સાથે સાથે તેમના સુખદુઃખમાં તે પોતાનો હિસ્સો પુરાવતા. મુશ્કેલીના વખતે આર્થિક મદદ પોતે કરતા અથવા બીજા પાસે કરાવતા અને પોતાના સાથીદારને ઊભો રાખી તેને સ્થિર કરતા. આજે ઘણાએ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો પૂ. મોતીભાઈ સાહેબનું નામ લેતાં ભીની આંખે ગદ્‌ગદ થતા જોવામાં આવે છે.

વીસ વરસનાં વહાણાં વાયાં છતાં પૂ. મોતીભાઈ સાહેબનો સહવાસ જેમણે માણ્યો છે તે તેમને હજી ભૂલ્યા નથી, ભૂલી શકે તેમ નથી. માટે જ પૂ. મોતીભાઈ સાહેબ અને તેમનું કાર્ય આજે પણ અમર છે

વાલજીભાઈ ના. અમીન

પુસ્તકાલયોની ગ્રાન્ટ મેળવવામાંય છેતરપિંડી!

સરકાર તરફથી લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકો વસાવવામાં નિશાળોને આપવામાં આવતી ગ્રાન્ટ જે હેતુથી આપવામાં આવેલી તેમાં નહિ વપરાયાની ફરિયાદ રાજપીપળા વિભાગમાં ઊઠ્યાનું જાણવા મળે છે.

કહેવાય છે કે શાળાઓના સંચાલકો શાળાની તપાસણી વખતે ગામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો મેળવીને કામચલાઉ ગોઠવણી કરે છે. તપાસણી સમયે ભરૂચ જિલ્લા કેળવણી ખાતાના વડા મીસ ગુલબહેન બામનું ધ્યાન આ છેતરપિંડી પ્રત્યે ખેંચાતાં તેની નોંધ લેવામાં આવી હતી. આ બાબતમાં અંતિમ પગલાં શું લેવાંમાં આવ્યાં તે હજુ જાણવા મળ્યું નથી.

જ્ઞાનપ્રચારપ્રેમી સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ

મોતીભાઈ સાહેબ બી. એ. થયા તે વખતે ઉચ્ચ શિક્ષણ લઈ પદવી મેળવનારની સંખ્યા થોડી હતી. તે વખતે બી. એ. થનારને સરકારમાં મહત્ત્વની જગાઓ મળતી. મોતીભાઈ સાહેબને પણ મુલકી (રેવન્યુ) ખાતામાં જગા મળે તેમ હતી, તેમ છતાં તેનો અસ્વીકાર કરી તે જ્ઞાનપ્રચારના કાર્યમાં—શિક્ષણક્ષેત્રમાં જોડાયા હતા

મોતીભાઈ સાહેબે પાટણ અને પેટલાદની સરકારી હાઈસ્કૂલોમાં મુખ્ય શિક્ષક તરીકે પ્રશંસાપાત્ર કાર્ય કરેલું.

પેટલાદ હાઈસ્કૂલના મુખ્ય શિક્ષક તેઓ હતા ત્યારે ત્યાં છ અંગ્રેજી ધોરણ હતાં. મોતીભાઈ સાહેબે સાતમુ ધોરણ—મેટ્રિક વર્ગ ખાનગી રીતે શરૂ કર્યો હતો. તેમાં તે તથા બીજા શિક્ષકો અર્થોપાર્જનની ઇચ્છા સિવાય ઉત્સાહ અને ખંતથી કામ કરતા હતા. મોતીભાઈ સાહેબે પેટલાદ હાઈસ્કૂલને અંગે બોર્ડિંગ હાઉસ (છાત્રાલય) પણ શરૂ કર્યું હતું. તે વખતે ગુજરાતમાં બોર્ડિંગ હાઉસની પ્રથા નહોતી, અને આ બોર્ડિંગ હાઉસ આદર્શરૂપ ગણાતું.

આ બોર્ડિંગ હાઉસમાં વિદ્યાર્થીઓને જ્ઞાન અને સંસ્કાર ઉચ્ચ કોટિનાં અપાતાં. સ્વદેશી, સાદાઈ, સહકાર, વગેરે તરફ ત્યાં વિશેષ લક્ષ રખાતું.

આ બોર્ડિંગ હાઉસની પ્રવૃત્તિ સાથે તેમણે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પણ શરૂ કરી હતી. તેમના સાથીઓ અને વિદ્યાર્થીઓની મદદથી તેમણે ઘણાં સ્થળોએ મિત્રમંડળો સ્થાપ્યાં હતાં, અને તે મિત્રમંડળો મારફત તેમણે ' મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો 'ની સ્થાપના કરી હતી. કૈલાસવાસી શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડે તેમના રાજ્યમાં પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી તે પહેલાં સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ દ્વારા સ્થાપેલાં મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો ચાલતાં હતાં.

શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડે વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવા સંકલ્પ કર્યો તેની સાથે જ તેમણે મોતીભાઈ સાહેબની બદલી પેટલાદ હાઈસ્કૂલમાંથી વડોદરા પુસ્તકાલય ખાતામાં કરાવી. આ કામ મોતીભાઈ સાહેબે જિંદગીનો મોટો ભાગ અને ધર્મ સમજીને ભૂરી ધગશથી બજાવ્યું.

મોતીભાઈ સાહેબ માનતા હતા કે મનુષ્યને સારા વિચાર મળે, સારું જ્ઞાન મળે તો જ ઊર્ધ્વગતિ જરૂર કરે. આથી સમાજમાં સારા વિચાર, સારું જ્ઞાન ફેલાય તે તરફ તે દૃષ્ટિ સતત રાખતા.

પેટલાદ બોર્ડિંગની પ્રવૃત્તિ સાથે મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો શરૂ કરવા સાથે જ તેઓ ગદ્ય પદ્ય સંગ્રહો બહાર પાડતા. આ ગદ્યપદ્યસંગ્રહોમાં સારાં ગદ્યપદ્ય લખાણો સંગ્રહવામાં આવતાં. પેટલાદથી વડોદરા આવ્યા પછી મોતીભાઈ સાહેબે 'જ્ઞાનપ્રચાર' નામનું માસિક ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી મારફત પ્રસિદ્ધ કરાવવા માંડ્યું. ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી સ્વ મોતીભાઈ સાહેબની પ્રેરણા અને દોરવણીથી તેમના પેટલાદના વિદ્યાર્થીઓ જ સ્વયંસેવક થઈ ચલાવતા હતા. ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી દ્વારા 'બાલમિત્ર' માસિક પણ મોતીભાઈ સાહેબે જ શરૂ

કરાવેલું. તે જમાનામાં સામાન્ય જનતા માટે સારાં માસિકો નહોતાં અને બાળકો માટે તો કોઈ માસિક જ નહોતું.

વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો વિશાળ ફેલાવો સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબના પ્રયત્નોને જ મોટે ભાગે આભારી છે.

પુસ્તકાલયનાં મકાનો વડોદરા રાજ્યનાં ઘણાં ગામોમાં જોવામાં આવે છે. આ મકાનો માટે જમીન, લોકમદદ તથા સરકારમદદ મેળવવામાં મોતીભાઈ સાહેબે ઘણો પ્રયાસ કરેલો છે. મોતીભાઈ સાહેબ જેવા કાર્યકર્તા વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને ન મળ્યા હોત તો સંભવ છે કે વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આટલી ખીલી ન હોત.

પુસ્તકાલયોને રાજ્યની મદદ ભવિષ્યમાં ઓછી મળે કે ન મળે તો પણ તે ટકી શકે તે માટે લોકમદદ તથા કાયમફંડની પ્રથા મોતીભાઈ સાહેબે શરૂ કરી હતી. આ પ્રથાએ વડોદરા રાજ્યનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને બદલાયેલી રાજકીય પરિસ્થિતિમાં ટકી રહેવામાં સારી મદદ કરી છે.

વડોદરા રાજ્યમાં મોટે ભાગે ગામેગામ શાળાઓ હતી; અને 'શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય' એ મોતીભાઈ સાહેબનું સૂત્ર હતું. એ સૂત્ર ખરું પાડવામાં મોતીભાઈએ જનતા તથા શિક્ષકોનો સારો સાથ મેળવ્યો હતો. મોતીભાઈ સાહેબમાં જનતા અને શિક્ષકો તરફ અપાર પ્રેમ હતો; અને તેથી જ તેઓ સેવાકાર્યો તેમના જીવનમાં કરી શક્યા. વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો શરૂ કરવામાં, તેને ચલાવવામાં શિક્ષકોનો સાથ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબે માગેલો, અને તે તેમને સારી રીતે મળેલો.

સામાન્ય પુસ્તકાલયો ઉપરાંત મહિલા અને બાળપુસ્તકાલયોની સ્થાપનામાં પણ મોતીભાઈ સાહેબને ઘણો રસ હતો; વડોદરા રાજ્યમાં મોટા ગામોમાં આથી જ આપણે મહિલા અને બાળપુસ્તકાલયો જોઈએ છીએ.'

——પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં, સારાં પુસ્તકો માસિકો પ્રસિદ્ધ કરવાં તે ઉપરાંત વાચકો વધારવા તથા તેમને યોગ્ય જરૂરી વાચનસામગ્રી પૂરી પાડવી તે પણ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ જોતા.

ગુજરાતના સાહિત્યકારોને, લેખકોને સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ જરૂરી પુસ્તકો વગેરે 'વડોદરાના મધ્યસ્થ' પુસ્તકાલયમાંથી પોતાની જવાબદારી અને જોખમે પૂરાં પાડતા. 'વડોદરાના મધ્યસ્થ' પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો મેળવવા માટે વાચકોને વડોદરા રાજ્યના અમુકવર્ગના અમલદારો કે સદ્‌ગૃહસ્થોના જામીન જોઈતા. વાચકો તરફથી પુસ્તકો પરત ન થાય તો તેની કિંમત જામીનને ભરવી પડતી. આવા જામીન થવામાં ઘણા અમલદારો કે સદ્‌ગૃહસ્થો આનાકાની કરતાં; પણ મોતીભાઈ સાહેબ પાસે જ્યારે નવો અજાણ્યો કે ગરીબ વાચક જામીન માટે જાય તો પણ તેઓ તરત જ તેની જામીનદારી સ્વીકારતા. આવી જામીનદારી સ્વીકારવામાં તેઓ આનંદ અનુભવતા. જામીનદાર થઈ શકે તેવા બીજા તેમના સાથીઓને તથા પ્રશંસકોને પણ તેઓ કહેતા કે "તમારી પાસે કોઈ વાચક જામીનદારી માટે આવે તો તમારે તેને ના ન પાડવી. મારા વાચકોમાંથી કોઈક જ વાચકની જામીનગીરી અંગે પૈસા ભરવા પડે છે; અને એટલી રકમથી તમે ઘણો જ્ઞાનપ્રચાર કરવામાં સહાયક નીવડો છો!"

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ પગભર થાય, સહકારી પદ્ધતિથી તે આગળ વધે

શકે તે દૃષ્ટિથી તેમણે વડોદરામાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ શરૂ કરાવ્યું હતું. આ મંડળ મારફત પુસ્તકાલયોને સારાં પુસ્તકો કિફાયત દરે મળી શકે, વર્તમાનપત્રો તથા માસિકો વગેરે પણ સરળતાથી મળી શકે, કબાટ, પુસ્તકાલયના દફતરનાં ફોર્મ, વગેરે વાજબી ભાવે તથા જોઈએ તેવાં મળે, પુસ્તકાલયોની થાપણો સારી રીતે સચવાઈ રહે તથા તેના ઉપર વ્યાજ મળે, પુસ્તકાલય શાસ્ત્રને લગતાં પુસ્તકો, માસિકો, વગેરે પ્રસિદ્ધ કરાવી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને માર્ગદર્શન મળે, તેવી મોતીભાઈ સાહેબની દૃષ્ટિ હતી; અને તે દૃષ્ટિ ફાલેલી આપણે જોઈએ છીએ.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ઉપરાંત વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ પણ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વિકસાવવા માટે જ શરૂ કરાવ્યું હતું. પાછળથી આ જ ધોરણ ઉપર ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ પણ તેમની જ પ્રેરણાથી શરૂ થયું હતું.

સેવાપ્રેમી વ્યક્તિઓનાં જીવનચરિત્રોનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરાવવામાં મોતીભાઈ સાહેબનો ઘણો હિસ્સો છે. તેમના મિત્ર સ્વામી અખંડાનંદના સસ્તું સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય દ્વારા તેમ જ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તથા ચરોતર ઍજ્યુકેશન સોસાયટી દ્વારા આ દિશામાં તેમણે સ્તુત્ય પ્રયાસ કરેલો છે.

મોતીભાઈ સાહેબનો શિરસ્તો હતો કે તેઓ જ્યારે આગગાડીમાં મુસાફરી કરતા હોય ત્યારે તેમનાં વર્તમાનપત્રો બીજા વાચકોને ઉપયોગી થઈ પડે માની તેઓ તેને આગગાડીમાં જ રાખી આવતા !

મોતીભાઈ સાહેબે તેમના જીવનમાં મોટામાં મોટું કાર્ય જ્ઞાનપ્રચારનું કરેલું દેખાય છે. તેમને માણસોની સદ્‌વૃત્તિમાં શ્રદ્ધા હતી. તે સદ્‌વૃત્તિ જ્ઞાન દ્વારા જાગૃત રાખવામાં તે માનતા હતા. ખરેખરી રીતે, આવા પુરુષોને જ આસ્તિક કહી શકાય.

શંકરભાઈ સો પટેલ

ઉદારદિલ મોતીભાઈ

રાત દિવસ સેવાનાં કાર્યોમાં તલ્લીન રહેતા મોતીભાઈને કોઈ એક સ્થળે સ્થાપી બેસી રહેવું ગમતું નહીં. આજે અહીં તો કાલે બીજે સ્થળે. એમ તેમને આથડવું પડતું, ઉજાગરા કરવા પડતા, નવાં નવાં પાણી પીવાં પડતાં, અને વહેલા મોડા જમવું પડતું, છતાં તે માંદા પડ્યા નથી. યુવાનની યુવાનીને પણ લજવે એવી રીતે તે કાર્ય કરે જતા. કસરત તો તે કદી કરતા નહીં. પણ ઑફિસે પગે ચાલીને જવામાં કે વાતો કરતાં કરતાં ફરવામાં કેટલાયે માઈલ રોજ ચાલતા. તેથી તેમનું આરોગ્ય સચવાતું.

તેમને પગાર અને ભથ્થું ઠીક ઠીક મળતાં. પણ તે સૌ પોતાના નામે અને ઘણું તો પરના નામે કે સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓ પાછળ છૂપી રીતે તેમણે ખર્ચી નાખેલું. બહારથી જોનાર તેમને લાખોપતિ માનતા ને ખરેખર કરોડપતિને શોભે તેવું તેમનું હૃદય ઉદાર હતું. દર મહિને મળતો પગાર સેવાનાં કાર્યો પાછળ ખર્ચાઈ જતો.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના જ્યોતિર્ધરો

પરાપૂર્વથી આપણો દેશ અજ્ઞાનતા, ગરીબાઇ, નિરક્ષરતા, ખોટી રૂઢિઓ, દભ ડોળ, વહેમો મિથ્યાભિમાન, ગુલામી માનસ પરદેશી પ્રજાની ગુલામી વગેરે ગર્તાઓમા કૈ ક સદીઓ આત્મભાન અસ્મિતા ભૂલી ગયો

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ પછી છેલ્લા ૮૦૦ વર્ષે આપણો દેશ પરત ત્ર-ગુલામ-રહ્યો રજપૂતો પછી મુસલમાનો આવ્યા તેમા પણ અફઘાન તઘલખ, લોદી, મોગલવ શ વગેરે કેટલાએ વ શો ભારતપર રાજ્ય કરી ગયા ભારતની અ તરતમ સ સ્કૃતિને ઓળખી ન્યાય, નીતિથી રાજ્ય ચલાવનારા શિવાજી, અકબર, મહારાણા પ્રતાપ, જહાગીર, શાહજહા વગેરે બાદ કરતા ભારતની સસ્કૃતિને સ સ્કારનુ પોષણ બહુ જ ઓછા રાજ્યકર્તાઓએ કરેલુ છે શિવાજી મહારાજે મરાઠી હિન્દી રાજ્ય સ્થાપ્યુ. પરતુ તેની ઉમદા ભાવના ત્યાર પછીના રાજ્ય કર્તાઓમા રહી નહિ

આ બધી અ ધાધૂ ધીઓનો લાભ લઈ વ્યાપાર કરવાને બહાને પરદેશી પરોણાઓ એશિયાની નધણિયાતિ ભૂમિપર ઉતરી પડયા સામ, દામ દ ડ ભેદની નીતિ પ્રમાણે તેમણે વેપાર સમાજસેવા દવાદારુને ધર્મને બહાને અજ્ઞાન નિરક્ષર અને વહેમી પ્રજામા અડ્ડા લગાવ્યો કાળક્રમે પોતાના બુદ્ધિબળથી ભારતમા રાજ્યસ્થાપી એક ચક્રે શાસન ચલાવવા લાગ્યા તેમણે રેલ્વે તાર ટપાલ વગેરે સુધારાઓ પોતાનુ સામ્રાજ્ય જમાવવા આરભ્યા તેમાથી મેકાલે પ્રેરિત કારકુની કેળવણી સાપડી, જો કે, આ બાબતો પાછળ પ્રજાને કેળવવાનો ઉદ્દેશ ગણુ ખરો પરતુ પ્રજાને-સારીએ પ્રજાને પ્રાથમિક કેળવણી આપવાનુ કામ તો તેમણે નજ કર્યું

આવા અ ધકારમય યુગમા તમસો મા જ્યોતિર્ગમય જેમ મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ સૂર્યશા પ્રકાસ્યા ગાદીની લગામ હાથમા આવતા વેંત તેમણે સગસ નમૂનેદાર રાજ્ય વ્યવસ્થા—રાજ્યમ ધારણ તૈયાર કરાવ્યુ પ્રજાને કેળવવા તેમણે ગામે ગામ શાળાઓ ઉઘાડી પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજીયાત કરી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિકસાવી "જ્યા શાળા ત્યા પુસ્તકાલય" એ સૂત્ર અપનાવ્યુ અને આ કાર્યમા તેમના જમણા હાથ સમા ચદ્ર જેમ અમૃત વર્ષા શ્રી પૂ મોતીભાઈ અમીન સાપડ્યા જ્યા સૂર્ય અને ચદ્ર જેવા પરમ પ્રકાશ દાતા હોય ત્યા અ ધકાર રહી જ કેમ શકે ?

મહારાજા સયાજીરાવે પૂ મોતીભાઈ અમીનને આ પુસ્તકાલયનુ કામકાજ સોપ્યુ અને શ્રી મોતીભાઈએ ધરતીના ધાવણ જેમ સમગ્ર વસુધરાને અમૃતજળથી સીંચી લીલીછમ બનાવી માનવજાતનુ પોષણ—કરે છે તેમ મોતીભાઈએ પોતાના અભ્યાસી અનુભવ, વાચન, જ્ઞાન, વિદ્વતા અને ચારિત્ર્યનો નિચોડ તન, મન અને ધનને ભોગે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ સતત કર્યા કર્યો

આ મહાનુભાવની આવી ઉદાત્ત, ઉર્જસ્વી ભાવનાને પરિણામે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સહસ્રરશ્મિ જેમ ફળી ને ફાલી ઊઠી પ્રકાશના દાતા સૂર્ય અને ચદ્ર હોય ત્યા ગ્રહો નક્ષત્રો, તારકમડળો નિહારિકા હોય જ એમ સૂર્ય ચદ્ર સમા શ્રી સયાજીરાવ મહારાજા અને પૂ મોતીભાઈ અમીનની પ્રેરણા નીચે જિલ્લા, તાલુકા, કસ્બા અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોના કાર્યકરો અવકાશમા ઊગતા તારાની જેમ ઝગમગી ઊઠ્યા અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ એક નવ રાષ્ટ્ર વિધાયક પ્રબળ સૈન્ય ખડુ થયુ

સયાજીરાવ મહારાજાએ ગામે ગામ શાળાઓ ખોલી જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયો-નિદાન, વાચનાલયો શરૂ કર્યાં. લોકમદદ, સરકારમદદ, જિલ્લા લોકલબોર્ડ મદદ. ગ્રામપંચાયત મદદ, આપવાના ધારાઓ થયા. અને ઉદાર હાથે મદદ અપાવા મંડી. આમ ચતુર્વિધ રીતે આ પ્રવૃત્તિ અનેકવિધ અનેક દિશામાં પાંગરી અને ફળીફૂલી શ્રી મોતીભાઈના પ્રયાસોને શુભ પરિણામે જિલ્લા પુસ્તકાલયો-તાલુકા પુસ્તકાલયો, કસ્બા પુસ્તકાલયો ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં. એટલું જ નહિ પરંતુ તે દરેક જિલ્લા તાલુકા અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મકાનો પણ સ્વતંત્ર થયાં. અને હાલતો મહિલા અને બાલપુસ્તકાલયોનાં પણ સ્વતંત્ર મકાનો સેંકડોની સંખ્યામાં જ્ઞાનનો ધ્વજ ધરીને શોભી રહ્યાં છે.

જેમ મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનભરના પ્રયત્નના પરિણામે ભારત આઝાદ થયો. શ્રી માલવિયાજીના પ્રયત્નોના ફળરૂપે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી સ્થપાઈ તેમ જ પૂ. મોતીભાઈ અમીનના જીવનભરના સતત્ પરિણામે સમસ્ત ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વસંતઋતુમાં કુદરત ખીલે તેમ નવપલ્લવિત થઈ—સારાયે ગુજરાતમાં કસ્તુરીની જેમ મ્હેક મ્હેક મહેંકી ઊઠી ! અને પૂ. મોતીભાઈને જનતાએ આપેલું વહાલસોયું નામ બૃહદ્ ગુજરાતના પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પિતા એ નામ પૂ. મોતીભાઈએ બરાબર સાર્થક કર્યું છે.

મહાત્મા ગાંધીજી, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ વગેરેએ મોતીભાઈમાં રહેલા પાણીની ખરી કદર કરી છે. પૂ ગાંધીજી મોતીભાઈને ચરોતરનું મોતી કહેતા અને ભારતના સ્વરાજ્યની પગદંડીરૂપ ઐતિહાસિક અને વિશ્વખ્યાતનામ દાંડીકૂચ વખતે ચરોતરમાં પ્રવેશ કરતાં પૂ. ગાંધીજી બોલી ઊઠ્યા કે, આપણે શ્રી મોતીભાઈના ચરોતરમાં આવ્યા.—અને ખરેખર સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો મોતીભાઈ એટલે ચરોતર અને ચરોતર એટલે મોતીભાઈ. આ ઉક્તિ બરાબર છે.

શ્રી મોતીભાઈ વડોદરા રાજ્યના જિલ્લા, તાલુકા અને ગામડે ગામડે ફર્યા. શાળા, હાઈસ્કૂલો, મિડલ સ્કૂલો, પ્રાથમિક શાળાની ભેટો લીધી. પુસ્તકાલયો તપાસ્યાં, સૂચનાઓ આપી, પ્રેરણા આપી અને મદદ આપવાનાં વચનો આપ્યાં અને મદદ અપાવતી પણ ખરી—શ્રી મોતીભાઈમાં અમલદારી રૂઆબ જરાપણ નહોતો. દરકોઈને મોતીભાઈ સાહેબને ગમે ત્યારે મળવાની છૂટ હતી અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને કામે તો તે સદા સર્વદા જાગ્રત, તૈયાર જ હોય. એક નિષ્કામ કર્મયોગી જેમ મોતીભાઈએ પ્રસિદ્ધિમાં આવવાની જરા પણ પરવા નથી કરી.

પૂ. મોતીભાઈની હયાતી સુધી પોતાનો ફોટો પણ કોઈ છાપા, માસિકોમાં આપવાની વિરુદ્ધમાં તેઓ હતા. પોતાના વખાણ તેમને ગમતાં જ નહિ. નોકરી કરી ત્યાંસુધી નિવૃત્ત થવાના છેલ્લા દિવસે, ઑફિસ ટાઈમ પૂરો થાય ત્યાં સુધી, ઑફિસ-ટાઈમ પૂરો થયા બાદ પણ તેમણે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અમીસીંચન કરેલું છે. અને નિવૃત્ત થયા બાદ પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના હૃદયસમા દરેકને પ્રેરણાના પીયૂષ પાયા જ કરતા.

આ સિવાય કેટલીએ બોર્ડીંગો, છાત્રાલયો, શાળા, સંસ્થાઓ, સામાજિક સુધારણા સ્ત્રી જાગૃતિ, ખોટા વહેમ, રૂઢિઓ દૂર કરવી વગેરે બાબતોમાં પણ પૂ. મોતીભાઈએ ગણનાપાત્ર ફાળો આપેલો છે. આમ મોતીભાઈ સૌના હતા.

શ્રી મોતીભાઈનો પારસમણી જેને જેને સ્પર્શ્યો છે તે તે તમામ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે

સેવાભાવના ધરાવતા થયા છે. અને અદ્યાપિ પર્યંત આ સેવાકાર્ય ચાલુ જ છે. શ્રી મોતીભાઈનું મૂલ્યાંકન શું ? મહાનુભાવોનાં મૂલ્ય ન જ હોય. તેઓનો દિકકાલાય મિશ્ર જ હોય. પરંતુ તેમના જીવનનું નવનીત એક જ કે, શ્રી મોતીભાઈ સાહેબ આજીવનસેવક.

પ્રાથમિક શિક્ષકોના પગારનો પ્રશ્ન તો હલ થાય ત્યારે ખરો અત્યારે તો એ વાત આકાશ કુસુમાવત્ લાગે છે પરંતુ મોતીભાઈએ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રાથમિક શિક્ષકોને આર્થિક મદદ કરી છે. તેમના જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવવામાં જ કરી છે. ખરેખર જ્ઞાનનો મહોદધિ પણ જ્ઞાનનાં જ અમૃતબિંદુ વર્ષે છે. આવા આજીવન મૂકસેવક–મહાન આર્યદ્રષ્ટાને ભાવભર્યા વંદન હો !

ફેબ્રુઆરી માસમાં પુસ્તકાલય પર્વણીદિન આવે છે તે પૂ. મોતીભાઈની સંવત્સરી. કપિલાછઠ જેવો યોગાનુયોગ છે. પાછળથી વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળે પૂ. મોતીભાઈની સંવત્સરીને દિવસે પુસ્તકા. પર્વણી ઉજવવાનું નક્કી કરેલ હતું. ત્યારે આ મહાનુભાવનુ આપણે અંતઃકરણ પૂર્વક શ્રાદ્ધ કરવું જોઈએ.

હાલના વખતમાં પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિમાં જરા મંદતા આવી છે તે દૂર કરવી જોઈએ. જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય સ્થપાવાં જ જોઈએ સ્વરાજ્ય મળ્યા પછી આ પ્રવૃત્તિ તો વધારે આગળ ધપવી જોઈએ આને માટે સરકારે ખાસ ખાતું ખોલવું જોઈએ અને અનેકવિધ રીતે વિકસાવવું જોઈએ. નવીન પુસ્તકાલયો સ્થાપવામાં તેનો નોધપાત્ર ફાળો હોય તેને સરકારે ઉત્તેજન અને મદદ આપવી જોઈએ. ફોર્ડ ફાઉન્ડેશન જેવી સંસ્થાઓ કોઈપણ જાતના ભેદ વગર ઉદાર હાથે મદદ આપે છે એમ આપણી પ્રજાકીય સરકારે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે ખાસ ફંડ સ્થાપવું જોઈએ. વળી આપણા દેશમાં નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ વધારે છે માટે પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજીઆત સમગ્ર હિંદમાં થવી જ જોઈએ. સમાજ શિક્ષણ વર્ગોદ્વારા નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ ઘટાડવું જોઈએ.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના દિવસે પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજપતાકા તોરણોથી સમલંકૃત કરવું જોઈએ. તેમાં પુસ્તકપ્રદર્શન ગોઠવવું. ભૌગોલિક નકશા, ઇન્ટર નેશનલ જીઓગ્રાફિકલ નકશા માસિક પત્રો, દૈનિક પત્રો, હસ્તલિખિત ગ્રંથો, તાડપત્રો પર લખેલા પ્રાચીન ગ્રંથો. બૂમાસ્ટર અને રીલો, દુર્બિનો, ચાર્ટો, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતા આંકડા વગેરે ગોઠવવા. લોકોને આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા કરવા માટે પ્રાચીન સંવાદ, ગરબા, રાસ, મનોરંજન, રેડિયો કાર્યક્રમ વગેરે સમયાનુસાર રાખી શકાય. લોકોને અગાઉથી આમંત્રણ પાઠવવાં. જાણીતા સાહિત્યકારો લેખકો, કવિઓ, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પુરસ્કર્તાઓ વગેરેને ખાસ બોલાવી તેમના જ્ઞાન અને અનુભવનો લાભ ભાષણો દ્વારા લોકોને આપવો. આ કાર્ય હાથ પર લેવું જોઈએ. સાહિત્ય પરિષદે પણ આ બાબતને અગ્રસ્થાન આપી તેમાં સક્રીય ભાગ લેવો ને આપવો જોઇએ. કોઈપણ પ્રવૃત્તિમાં નિષ્ક્રિયતા ન જ ચાલે આ પ્રવૃત્તિમાં પણ વહેતા જળની જેમ સદા આગળ જ જવું જોઈએ. આને અંગે ગામ લોકોનો સહકાર મેળવવો, પુસ્તકાલયો માટે મદદ એકઠી કરવી. શકય તેને મદદ આપવી. નવીન પુસ્તકાલયો સ્થાપવા શ્રી મેઘજી પેથરાજ ટ્રસ્ટ જેમ સૌરાષ્ટ્રમાં પુસ્તકાલયોની સ્થાપના પાછળ ચારસો રૂપીઆ મદદ આપે છે આ પ્રમાણે સમસ્ત ગુજરાતમાં આવું એક લાખ્ખો રૂપીઆનું ટ્રસ્ટ ફંડ હોવું જ જોઈએ. વ્યાપારી અને ધનિક ગુજરાત માટે આ અશકય નથી ગુજરાત

યુનિવર્સિટીને શ્રી. મફતલાલ ગગલભાઈનું નામ જોડવાની શરતે તેમના પુત્રે રૂા. ૭૫ લાખ જેવી નાદર રકમ આપવાની ઇચ્છા દર્શાવેલી પરંતુ કારણવશાત તે દાન વિદ્યાલયે સ્વીકાર્યું નહિ પરંતુ આવા દાનવીરોને આ પ્રવૃત્તિમાં પોતાનો ફાળો આપી એન્ડ્રુ કાર્નેગી જેમ ગુજરાતના કે ભારતના એન્ડ્રુ કાર્નેગી બનવું જોઈએ.

ના. સરકારે દર વરસે આ પ્રવૃત્તિને માટે ઉદાર હાથે મદદ કરવી જોઈએ. ખાસ કરીને ગામડાં અને પછાત વિસ્તારોને વધારે મદદ આપવી.

આમ ગામે ગામ પુસ્તકાલયો સ્થપાય ને નિરક્ષરતા ઓછી થાય; પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અનેક વિધ રીતે દશે દિશામાં ફેલાય આમ થાય તો જ શ્રી મોતીભાઈનું યથાયોગ્ય શ્રદ્ધા તર્પણ કર્યું ગણાય.

ભવિષ્યમાં જ્યારે ત્યારે પણ ભારત અને ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ લખાશે ત્યારે મહારાજા સયાજીરાવ અને પૂ. મોતીભાઈનાં નામ આર્ષદ્રષ્ટા તરીકે પૃથ્વીના બન્ને ધ્રુવોની જેમ જ્ઞાનના બે ધ્રુવ જેમ સહસ્ર રશ્મિ સૂર્યસમ પ્રકાશી ઊઠશે અસ્તુ.

કૃષ્ણલાલ રણછોડલાલ ત્રિવેદી

મહારાષ્ટ્ર પુસ્તકાલય પરિષદ

મહારાષ્ટ્ર પુસ્તકાલય પરિષદનું ૧૦મું વાર્ષિક અધિવેશન અહમદનગર મુકામે કલકત્તાની નેશનલ લાયબ્રેરીના ઉપગ્રંથપાલ શ્રી યાદવરાવના પ્રમુખપદે મળી ગયું. એમનું ભાષણ હકીકતો અને માહિતીથી ભરપુર હતું તેમ તેમાં પુસ્તકોની દુનિયાની મહત્તા અને ખામીઓ પર પણ વેધક પ્રકાશ પાડ્યો હતો. જે સત્યનો અનેક મરાઠી પત્રોએ સ્વીકાર કર્યો છે.

પુસ્તકો પ્રત્યે સાધારણ જનતાના મનમાં ઉપેક્ષા દેખાય છે જેનાં ઘણાં કારણો છે. તે દૂર કરવાનું મુશ્કેલ તો નહિ કિન્તુ અશક્ય લાગે છે છતાં પરિષદમાં એવો વિચાર વ્યક્ત કરાયો હતો કે પુસ્તક વાચનની ટેવ એવી પડવી જોઈએ કે એક દિવસ પણ પુસ્તકાલયમાં ન જઈ શકાય તો જાણે એ દિવસ નકામો ગયો એમ લાગવું જોઈએ.

એની સાથે સાથે લેખકોને પણ અનુરોધ કરવામાં આવ્યો કે લેખકો એવાં પુસ્તકોનું સર્જન કરે કે એથી મનોરંજન સાથે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પણ થઈ શકે.

પરિષદમાં એક વક્તાએ તો એમ પણ જણાવ્યું હતું કે આજે લોકોમાં નાટકો અને નવલકથાઓ-નવલિકાઓના વાચનનો શોખ વધતો જાય છે, તો સિદ્ધહસ્ત લેખકોએ આવા વર્ગની માનસિક ઉન્નતિ થાય એવાં નવલકથા-નવલિકાઓનાં પુસ્તકો રચવાં જોઈએ.

આ પરિષદમાં દૂર દૂરથી પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા અને પ્રકાશકોને પણ કંઈક કહેવાનું હતું. તેમાં કહેવાયું કે પુસ્તક વાચન પ્રત્યે અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરવાનું કામ આમ તો સાધારણ રીતે લેખકનું છે, છતાંય એની જવાબદારી પ્રકાશક પર પણ કમી ન કહેવાય.

પ્રકાશક જ એવી વ્યક્તિ છે કે જેના પ્રયાસથી એક પુસ્તક અનેક હાથોમાં જાય છે એથી પુસ્તકની કિંમત, પુસ્તકનું કદ, એનો આકાર, ગેટઅપ, સુશોભન વગેરે બાબતો પણ પ્રકાશકો પર નિર્ભર છે.

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

—યુનાઇટેડ સ્ટેટસના સામયિક ' લાઇફ્ 'ના એક અઠવાડિયાના અંકની સાડા લાખ નકલો છપાય છે. તે માટે રેલવેના ૧૨૫ વેગન ભરાય તેટલો કાગળ–વિષુવવૃત્તના આસપાસ ૪ફે આંટા મારી શકે–૧૦૦ ટન શાહી, ૪૨૬ માઈલ તાર, ૩૦ રોટરી પ્રેસ (દરેક મોટી સ્ટીમરના એન્જીન જેવડું) તથા ૬૦૦ મુદ્રકો, છાપખાનાના કામદારો, લિનો ટાઈપ કરનારા તથા બીજા કર્મચારીઓની જરૂર પડે છે.

—ઉત્પાદનના વધતા જતા ભાવને અંગે વર્તમાનપત્રોને બંધ કરવાની ફરજ પડયાનું આપણે અવારનવાર સાંભળીએ છીએ. આ સંબંધી ઘડિયાળના કાંટાને ૧૭૯૪ સુધી પાછો ફેરવીને આપણે જોઈશુ તો જણાશે કે તે વખતે ' મોર્નિંગ ઍડવરટાઈઝર 'ના એક અંકનું ઉત્પાદન ખર્ચ સાત પાઉંડથી થોડું ઓછું આવતું હતું.

શરૂઆતના ત્રણ મહિનાની તેની આવક ૨૩૭૩ પા. ૭ શિ. ૬ પે. ની થઈ હતી. સરકારે જાહેર ખબર તથા સ્ટેમ્પનો ૧,૭૪૨ પા. ૧૪ શિં. ૩ પે.નો તેના પર કર નાખ્યો હતો. આમ છતાં આ પત્રે પહેલા ત્રણ મહિનાના હિસાબમાં ૧૧૧ પા. ૧૫ શિ. ૧ પે. નો નફો બતાવ્યો હતો

—પરદેશો સાથે વીજળીના તારથી સમાચાર મેળવવાની શકયતા ' ઍડવરટાઈઝર 'ના તંત્રી જેમ્સ ગ્રાન્ટે ૧૮૫૯માં પહેલવહેલા જોઈ. ' ટાઈમ્સ 'ના તંત્રીએ જ્યુલિયસ રન્ટરની આ માગણી ધુતકારી કાઢી હતી. તંત્રીએ એવો જવાબ આપ્યો હતો કે હું માત્ર એટલું જ કહી શકું કે તમે જે સેવા બજાવવાની વાત કરો છો તે સેવા તમે બજાવી શકો તેની મને શંકા નથી, પણ ' ટાઈમ્સ 'માં અમે સામાન્યતઃ બીજે કોઈ કરે તેના કરતાં વધારે સારું અમારું કામ કરી શકીએ છીએ. આજે રન્ટર સંસ્થા બ્રિટનના સૌથી જૂના ગ્રાહક હોવાનું માન ' મોર્નિંગ ઍડવરટાઈઝર 'ને આપે છે.

—ગ્રુપ કેપ્ટન પીટર ટાઉનસેન્ડે ૧૯૫૭–૫૮માં જગતનું પર્યટન કર્યું હતું. તે વિષે તે ' ખેટર ધેન ધ નોન વે ' નામક પુસ્તક તૈયાર કરી રહ્યા છે. આ પુસ્તકમાં એક પ્રકરણ ભારત વિષેનું છે.

—પતિયાળાથી ૧૬ માઈલ દૂર આવેલા સમાનાની સરકારી માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓએ અર્ધા તોલા વજનનું ૩૦૦ પાનાંનું કુરાન શોધી કાઢયું છે. આ પુસ્તક મહત્ત્વદર્શક કાચની મદદ વડે જ વાંચી શકાય છે. હિંદમાં મુસ્લિમ શાસન દરમિયાન કોઈ લહિયાએ તે તૈયાર કર્યું છે.

—સાધુ ટી. એલ. વસવાણીનો ૭૯મો જન્મદિવસ ગયા નવેંબરમાં ઉજવવામાં આવ્યો હતો. પૂનામાં યોજવામાં આવેલ સમારંભમાં તેમને ૧,૫૦,૦૮૫ રૂ.ની થેલી અર્પણ કરવામાં આવી હતી. વસવાણીજીએ ' બ્રધરહૂડ ઍસોસીએશન 'ને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ માટે આ રકમ આપી છે.

—મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ નાટ્ય લેખક શ્રી બી. વી. (મામા) વરેરકરે પોતાના નવા નાટક 'દ્વારકેચા રાજા'નું હિંદી ભાષાંતર પંડિત જવાહરલાલ નેહરુને તેમના ૬૯મા જન્મ દિવસે ભેટ આપ્યું હતું. આ નાટકનું હિંદી ભાષાંતર શ્રી આર. આર. સાર્વતેએ કર્યું છે અને તે પંડિતજીને અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે. પંડિતજીએ મામા વરેરકરને પોતાનું પુસ્તક 'એ બન્ચ ઓફ ઓલ્ડ લેટર્સ' ભેટ આપ્યું છે.

—ગાંધી સ્મારક નિધિના આશ્રય હેઠળ પ્રગટ થતા ગાંધીજીના પુસ્તકોનો ત્રીજો ગ્રંથ તામિલમાં પ્રગટ થયેલ છે ૮૪૦ પાનાના આ ગ્રંથની વિશિષ્ટતા ગાંધીજીની આત્મકથા છે.

સ્મારકનિધિના મંત્રી શ્રી જી. રામચંદ્રે જણાવ્યું હતું કે સ્મારકનિધિ ગાંધીજીના જીવનને આવરી લેતા ૧૦–૧૫ ગ્રંથો માત્ર એક રૂપિયાની કીંમતે પ્રગટ કરવા વિચાર કરી રહેલ છે.

—ફ્રાન્સમાં આ વખતે પુસ્તકોમાં વધારેમાં વધારે વેચાણ પોસ્ટ ઓફિસ ટેલિફોન ડિરેક્ટરીનું થયું છે.

આ બધી ડિરેક્ટરીને એક ઉપર એક મૂકવામાં આવે તો તે ઢગલો ૧૨૫ માઈલ ઊંચો થાય. તેમનુ વજન ઇફેલ ટાવરના ૭૦૦૦ ટનના વજન કરતાં વધી જાય

આ ડિરેક્ટરીમાં સૌથી વધારે વખત આવતું નામ 'માર્ટિન' છે. ૮૨૮ માર્ટિનોને ત્યાં ટેલિફોન છે. 'ડ્યુરાન્ડ' નામ ૪૦૭ વખત આવે છે.

—કેરોના અલ-આઝાર વિશ્વવિદ્યાલય સંબંધી અંગ્રેજી ભાષામાં લખાયેલાં બધાં પુસ્તકોનો નાશ કરવાનો છે. કેમકે પ્રવાસીઓને અપાતાં ઘણાં પુસ્તકોમાં ભૂલો, વિકૃત હકીકતો તથા ખોટી હકીકતો હતી. ચોક્કસ અને વિશ્વાસપાત્ર હકીકતોવાળી સંખ્યાબંધ પુસ્તિકા પ્રગટ કરવા માટે કમિટીની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

—ફ્રેનચેના ચાહકો જાણીને રાજી થશે કે તેનાં ચાર નવલકથાઓ પ્રગટ થવાની છે. તેના મૃત્યુ સમયે તે ૨૦ નવલકથા અપ્રગટ મૂકી ગયો હતો. આ નવલકથાકાર વિષે એમ કહેવાય છે કે પુસ્તકો પ્રગટ થઈ શકે તે કરતાં વધારે ઝડપથી તે લખતો હતો.

—ઈંગ્લંડના રાજા હેન્રી છઠ્ઠાએ સ્થાપેલ કાયેન વિશ્વવિદ્યાલયની સ્થાપનાને મંજૂરી આપતો પંદરમી સદીનો પોપ ચોથા યુજેનની સહીવાળો દસ્તાવેજ, ચાર સદી સુધી ગૂમ થયા પછી મળી આવેલ છે.

આ દસ્તાવેજ પાંત્રીસ વર્ષ પહેલાં ટૂર્સ (મધ્ય ફ્રાન્સ) નજીકના શહેર એમ્બોયના મો. આન્દ્રેએ કોર્બેએ ખરીદ કર્યો હતો.

મો. કોર્બેને આ દસ્તાવેજના મહત્ત્વના ખબર નહોતા. થોડા અઠવાડિયા પહેલાં એક તજ્જ્ઞને બતાવતાં તેને તેની કીંમત સમજાઈ મેં કોર્બેએ આ દસ્તાવેજ કાયેન વિશ્વવિદ્યાલયને આપવાની માગણી કરી છે.

—સરકારી આંકડા પુસ્તક મુજબ બ્રિટનમાં પાંચ ભાષાઓ બોલાય છે. અંગ્રેજી બાદ કરતાં દેશ ભાષાનો પ્રચાર ખૂબ વિશાળ છે. વેલ્સમાં દર ત્રણ વ્યક્તિએ એક વ્યક્તિ તે બોલે છે.

લગભગ ૧૦,૦૦૦ સ્કોટ લોકો 'ગેલિક' ભાષા બોલે છે. માન ટાપુના મુઠ્ઠીભર લોકો 'મેંક્સ' ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે.

ચેનલ ટાપુઓમા જર્સીના લોકોની સત્તાવાર ભાષા ફ્રેંચ છે દેશના ૫૦,૦૦૦,૦૦૦ લોકો ૧૨૧,૬૦૦ માર્ઈલના વિસ્તારમા પથરાયેલા છે, અને તેઓ ૧૫,૦૦૦,૦૦૦ ઘરામા રહે છે શાળા કૅાલેજો તથા વિશ્વવિદ્યાલયોમા ૯,૦૦૦,૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓ છે

' જાહેર પુસ્તકાલયોમા ૬૬,૦૦૦,૦૦૦થી વધારે પુસ્તકો છે દરવર્ષે ૪૧૯,૦૦૦,૦૦૦ પુસ્તકો વાચવા અપાય છે ૧૫૦ દૈનિકો તથા રવિવારના પત્રો ખબર પૂરા પાડે છે લગભગ ૧૩૦૦ સાપ્તાહિકો છે

દશમાથી નવ ઘરમા બાઈબલ હોય છે

મદ્રાસ, ૨૬-૧-'૫૯　　　　　　　　　　છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

* નિશાનીવાળી નોધ ' ઈંડિયન પી ઈ એન 'માથી સાભાર ઉદ્ધૃત

સાહિત્ય સંભાર

બે સુપ્રસિદ્ધ વિદેશી સાહિત્યકારોનુ ભારતમાં આગમન

મુબઈને આગણે તાજેતરમા બે સુપ્રસિદ્ધ વિદેશી સાહિત્યકાર આવી ગયા એક હંગેરીમા જન્મેલા, અને હાલ છેલ્લા થોડાક વર્ષથી અમેરિકામા વસી રહેલા નવલકથાકાર શ્રી આર્થર કસલર અને બીજા અમેરિકાના જાણીતા લેખક તથા વિવેચક શ્રી જેમ્સ એસ રિચર્ડસ

શ્રી કસલર એક વાર સામ્યવાદી વિચારસરણીના નિષ્ઠાવત પુરસ્કર્તા હતા પણ સામ્યવાદ અપનાવ્યા પછી સાત વર્ષ રહીને એમણે સ્પષ્ટપણે સમજાઈ ચૂક્યુ કે સામ્યવાદી સૂર્યનો પ્રકાશ હોવા છતા ખરા મધ્યાહ્નને પણ કેવળ અધકાર જ છવાયેલો છે એમણે રાજકારણ હમેશને માટ છોડયુ છે હવે તેમને વિશ્વમા રહસ્યો, જીવન, મૃત્યુ અને મૃત્યુ પછીના જીવનમા ખરા રસ જાગો છે

શ્રી કસલરે જે કઈ લખ્યુ છે તે પૂર્ણપણે એની સ્વાનુભૂતિની જ નીપજ છે જીવનનો અર્થ અને ઉદ્દેશની ખોજ કરતા કરતા એમને જે કઈ લાધ્યુ છે તેનુ એમણે પોતાની કૃતિઓમા ઉપદેશક બન્યા સિવાય નિરૂપણ કર્યું છે વાણીનો વૈભવ કે વિલાસ તેમને પ્રિય નથી વાણીનો સયમપૂર્વક ઉપયોગ કરવાની કલા એમણે સાધી છે એમની સાથે વાતો કરનારનાં વક્તવ્યને એ સ્વસ્થતાથી ધારજથી સાભળ્યા કરશે તે વખતે કદાચ એમ પણ લાગે કે એ પોતાની વિચારસૃષ્ટિમા કે ચિતનના આકાશમા ક્યાક ખોવાઈ ગયા છે પણ નહી, ચિતન મસ્ત બના વાત કરનારના વાકયે વાકય અને શબ્દેશબ્દને તેઓ એકાગ્રતાથી ઝીલતા તો હોય જ છે

કસલરનો સદ્દ પ્રથમ ગ્રથ છે, " સ્પૅનિશ ટેસ્ટામેન્ટ " એ એમણે ૧૯૩૮મા લખ્યો હતો પછીથી એ ગ્રથ " ' ડાયલોગ વિથ ડેથ " (મૃત્યુ સાથે વાર્તાલાપ) એ નામે પ્રગટ કર્યો હતો

૧૯૩૧માં એમને સામ્યવાદનો રંગ લાગ્યો, પૂરાં સાત વર્ષ સુધી એ રંગ રહ્યો. પણ પછી એમને ભાન થયું કે સામ્યવાદનો સૂર્યપ્રકાશ એ પ્રકાશ નથી, પ્રકાશનો આભાસ છે. હકીકતમાં તો ખરે બપોરે પણ ગાઢ અંધકાર જ પ્રવર્તે છે. એ સત્ય જ્ઞાન થતાં એમણે "ડાર્કનેસ એટ નૂન" એ નામની નવલકથા લખી.

શ્રી કેસલરના શરૂઆતના ગ્રંથોમાં જાતનો અભ્યાસ, આત્મનિરીક્ષણ, કર્મો અને માન્યતાની ચકાસણી વગેરેના પાયા પર જીવનની આત્મલક્ષી અને પરલક્ષી સમીક્ષાનું સારું એવું પ્રમાણ વરતાય છે. કેસલર માને છે કે આજના પ્રશ્નો તે માત્ર આજના જ નથી. સર્વકાળના છે. સનાતન છે. એટલે આજના પ્રશ્નોના ઊકેલ માત્ર વર્તમાન પર જ સમગ્ર વિચારણા વા ચિંતનને કેંદ્રિત કરવાથી નહીં થાય.

તેઓ પ્રમાણિકપણે માને છે કે સાહિત્યકાર એ કંઈ સમાજનો રોગ નિવારનાર ડૉક્ટર નથી. એનું કાર્ય સમાજના રોગનું દર્શન કરાવવાનું જ છે. એથી વિશેષ નથી, સર્જક સાહિત્યકાર એ કેવળ સાહિત્યકાર જ રહે. એણે ડૉક્ટર, પ્રચારક કે પત્રકાર બનવાનું નથી. એનો એ ધર્મ નથી. એનું એ કર્તવ્ય પણ નથી. એની પાસેથી સર્જનાત્મક સાહિત્ય સિવાય બીજી કોઈ અપેક્ષા રાખી શકાય પણ નહી. રાખવી તે અયોગ્ય છે. સમકાલીન પ્રશ્નો પ્રત્યે એ પૂરેપૂરો જાગ્રત રહે અને સમાજનું ધ્યાન એ પ્રશ્નો પર કેન્દ્રિત કરે ત્યા લેખક તરીકેનું એનું કાર્ય પૂરું થાય છે.

શ્રી ચિલ્ડર્સ

શ્રી આરથર કેસલરને પગલે મુંબઈમાં બીજા વિદેશી સાહિત્યકાર શ્રી જેમ્સ એસ. ચિલ્ડર્સનું આગમન થયું. શ્રી ચિલ્ડર્સ અલબત્ત સાહિત્યકાર તો ખરા જ. પણ વિશેષત: તેઓ પત્રકાર છે. મુંબઈમાં એમણે બેત્રણ ભાષણ કર્યાં તેમાં એક સમર્થ અને પીઢ પત્રકાર તરીકે તેમ જ અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસી તરીકે વિશેષ ઝળકયા.

—મધુવનમાં સ્થાનિક સાહિત્ય પરિષદની એક ખાસ બેઠક મળી હતી જેમાં પરિષદની નોંધણી, ઉપરાંત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આદિ કાર્યક્રમ નક્કી થયો હતો.

—"લંડન મરકયુરી" પત્રના સંસ્થાપક અને સંપાદક તથા સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ કવિ અને વિવેચક સર જહોન કોલિંસ્કવાયરનું ૭૪ વર્ષની વૃદ્ધ વયે ઇંગ્લંડમાં હીથરફીલ્ડ મુકામે અવસાન થયું.

—કેલિફોર્નિયામાં છેલ્લાં અરાઢ–ઓગણીસ વર્ષથી વસતા વાર્તાલેખક ડૉ. લાર્યન ફ્યુટવેંગીર લૉસ અન્જેલસમાં અવસાન પામ્યા.

—'હિંદપર્યટન,' 'હિંડોળા,' 'જૂનું મુંબઈ,' આદિ પુસ્તકોના લેખક અને જાણીતા સાહિત્યકાર અને સમાજસેવક શ્રી હીરજી ગંગાજર મહેશ્વર ૮૨ વર્ષની વયે તાજેતરમાં ગુજરી ગયા.

—સ્કૉટલૅન્ડના સુપ્રસિદ્ધ કવિ અને નવલકથાકાર શ્રી. એડવિનમ્યુરનું ૭૧ વર્ષની વયે અવસાન થયાના સમાચાર મળે છે.

—ગુજરાત સૌરાષ્ટ્રના જાણીતા કવીશ્વર ક. દ. ડા. કવિ દલપતરામ ડાહ્યાભાઈની ૧૪૦ મી જયંતી વઢવાણ સાહિત્યમંડળના ઉપક્રમે વઢવાણના ટાઉન હૉલમાં ભવ્ય રીતે ઉજવાતાં કવિશ્રી

તાલુકા તથા કસ્બાએ રૂ. ૪ અને ગ્રામપુસ્તકાલયે રૂ. ૨-૦ પ્રમાણે લવાજમ મોકલવાનું છે. જે ગ્રામપુસ્તકાલયો પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને પોતાની લોકમદદ-સરકારમદદ મોકલે છે. તેમનાં લવાજમ, પુ. સ. સ. મંડળ તરફથી અમને મળે છે. એટલે તેવાં પુસ્તકાલયોએ અમને સીધાં લવાજમ મોકલવાનાં નથી.

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ
C/o સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી, વડોદરા

પ. મૂ. પટેલ
સહમંત્રી

અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય પ્રચારકની કામગીરી

પ્રચારક શ્રી ઉમિયાશંકર દવેએ ડિસેમ્બર '૫૮ માં નીચે જણાવેલાં ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી વ્યવસ્થિત કરી આપ્યાં હતાં-

૧. પાલણપુર, ૨. લક્ષ્મીપુરા, ૩. જગાણા, ૪. વગદા, ૫. સાગરાસણા, ૬. ભાગ્રમ, ૭. ગોળા, ૮. માલણ, ૯. ચિત્રાસણી, ૧૦. મલાણા, ૧૧. ચંદીસર, ૧૨. મોટા, ૧૩. કુંભલમેર, ૧૪. દાંતા ભવાનગઢ, ૧૫. મોરીઆ, ૧૬. જલોત્રા. વળી ૧. નવોવાસ, ૨ પેથાપુર, ૩. ગંદામણ, ૪. રતનપુર, ૫. ગંગવા, ૬. નારગઢ, ૭. મોટાસડા, ૮. અંધારી, ૯. ભરકાવાડા, ૧૦. મજાદર, ૧૧. મુમનવાસ, ૧૨. વણસોલ, ૧૩. હેબતપુર એમ તેર ગામોએ નવીન પુસ્તકાલય શરૂ કરાવવાની તજવીજ કરી હતી તે ઉપરાંત ગુ. પુ. મંડળના ૨૪ સભ્યો નોંધ્યા હતા.

ઉપરોક્ત પ્રચારકે જાન્યુ. '૫૯માં ૧. વાસણ, ૨. છામી, ૩. વડગામ, ૪. લક્ષ્મીપુરા, ૫. નવા ડીસા, ૬. જૂના ડીસા, ૭. થરાદ, ૮ દિયોદર એમ ૪. પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી અને ૧. નવાસર, ૨. ટીંબાચુડી, ૩. રાજપુર, ૪. માલગઢ, ૫. લાખણી, ૬. બીઆડ, ૭. ભાભર, ૮. કુંભાસણ, એમ ૮ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલય શરૂ કરાવવાની તજવીજ કરી હતી વળી ગુ. પુ. મંડળના ૨૨ સભ્યો નોંધ્યા હતા.

પ્રચારક શ્રી અમૃતલાલ અં. શાહે ડિસેમ્બર '૫૮માં ૧. સુણાવ, ૨. સુણાવમાણ, ૩. પીપળાવ, ૪. ઈસણાવ, ૫. કાસર, ૬. ડામોડ, ૭. મલાતજ, ૮. પેટલાદ, મહિલા, ૯. પેટલાદ સાર્વ. ૧૦. નાર-મહિલા, ૧૧. નાર-સાર્વ. ૧૨. નાર-બાલ ૧૩. પંડોળી, ૧૪. આમોદ, ૧૫. પેટલી, ૧૬. ડેમોળ, ૧૭. ચાંગા-મહિલા, ૧૮. મહેલાવ, ૧૯. ચાંગા-સાર્વ. ૨૦. ખાંધલી, ૨૧. સિરોળ, ૨૨. મોરડ, ૨૩. અરડી, ૨૪. નવાગામ, ૨૫. અગાસ, ૨૬ દેવા એમ ૨૬ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી તેમ જ રમોવાડ તા. પેટલાદ ગામે નવીન પુસ્તકાલય શરૂ કરાવવાની તજવીજ કરી હતી. અને ગુ. પુ. મંડળના ૪૧ સભ્યો નોંધ્યા હતા તથા ૮૫ પુસ્તકો વાચકોને રૂબરૂમાં આપ્યા હતાં.

ઉપરોક્ત પ્રચારકે જાન્યુ '૫૯માં ૧. બારેજા, ૨. સાણંદ, ૩. બદરાખ તાલુકે ધોળકા ૪. વીરમગામ એમ ૪ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી વ્યવસ્થિત કરી આપ્યાં હતાં અને ૧. લાંભા, ૨. સરખેજ, ૩. જેતલપુર, ૪. નરોડા, ૫. કણભા, ૬. કુજાડ, ૭. ગામડી, ૮. ઓડવ, ૯. હાથીજણ, ૧૦. વાંચ, ૧૧. ઉવારસદ, ૧૨. કાસીન્દ્રા, ૧૩. વિસલપુર, ૧૪. બુવાલડી, ૧૫. નાંદેજ, ૧૬. કુહા એમ ૧૬ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલય ઉઘડાવવાની તજવીજ કરી હતી.

તે ઉપરાંત ગુજરાત પુ. મંડળના ૨૫ સભ્યો નોંધ્યા હતા તથા ૧૩ સ્થળે શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા અંગે પ્રચાર કર્યો હતો.

કડી તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીએ જાન્યુઆરી મહિનામાં અગોલ, રંગપરડા એ બે ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી.

—આણંદ તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ તરીકે શ્રી નટુભાઈ રેવાભાઈ પટેલ, તથા ઉપપ્રમુખ તરીકે હરમાનભાઈ શનાભાઈ પટેલ જીટોડિયા, મંત્રી તરીકે શ્રી ભીખાભાઈ ડા. પટેલ રાવળપુરા અને સહમંત્રી તરીકે શ્રી અનિરુદ્ધ ત્રિવેદી રામનગરની તાજેતરમાં વરણી કરવામાં આવી છે.

—ખેડા જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ તરીકે શ્રી. બેચરદાસ મગનલાલ શાહ, ઉપ પ્રમુખ તરીકે શ્રી ગોરધનભાઈ શંભુભાઈ પટેલ નવાગામ, તથા મંત્રીઓ તરીકે શ્રી ભીખાભાઈ ડા. પટેલ, રાવળપુરા, અને રામભાઈ કા. પટેલ વસોની તાજેતરમાં વરણી કરાઈ છે.

—ખેડા જિલ્લા પુસ્તકાલય પરિષદ નડિયાદમાં ભરવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી તાલુકા અને જિલ્લા મંડળોને ગ્રાન્ટ મળે તે માટે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

મહેસાણા જિલ્લા પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ

તા. ૫, ૬, ૭ માર્ચ '૫૯ સ્થળ મહુડી તા. વિજાપુર.

મહેસાણા જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મહેસાણા જિલ્લાના પુસ્તકાલયોના મંત્રી ગ્રંથપાળોનો પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ, વિજાપુર તાલુકાના મહુડી ગામે તા. ૫-૬-૭ માર્ચ '૫૯ ગુરુ, શુક્ર, શનિ એ ત્રણ દિવસ ભરાવાનો છે. મહેસાણા જિલ્લાનાં જે પુસ્તકાલયોના મંત્રી ગ્રંથપાળોએ, આ પહેલાં ભરાયેલા વર્ગનો લાભ લીધો ન હોય તેમણે આ વર્ગનો લાભ જરૂર લેવો જોઈએ. વર્ગના સ્થળે જવા આવવાનું ભાડું તથા ભોજનખર્ચ પુસ્તકાલયમાં પાડી શકાય છે. વર્ગનો લાભ લેવાની ઇચ્છા રાખનાર મંત્રી ગ્રંથપાળોએ, "શ્રી કૃષ્ણાશંકર મો. વ્યાસ. સહમંત્રી, મહેસાણા જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળ C/o ગુજરાતી શાળા મુ. પો. ચાણસ્મા ડી. મહેસાણા" એ સરનામે ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૦ સુધીમાં અરજી મોકલી આપવી.

—રાજ્ય પુનર્રચના પહેલાંના મુંબઈ રાજ્યને લાગુ પડતા તથા જાહેર પુસ્તકાલયો (પબ્લીક લાયબ્રેરી) ને મોકલવાના પુસ્તકો સંબંધમાં ૧૯૨૩ના મુંબઈ પ્રેસ અને પુસ્તકોની નોંધણીના નિયમોમાં મુંબઈ સરકારે સુધારો કરેલ છે પરિણામે જુના મુંબઈ રાજ્યમાં છપાએલા અથવા લીથોગ્રાફ થયેલ દરેક પુસ્તકની માત્ર એક જ નકલ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય, મુંબઈ, મહારાષ્ટ્ર પ્રદેશ પુસ્તકાલય. પૂના (મરાઠી પુસ્તકોની બાબતમાં) અને ગુજરાત પ્રદેશ પુસ્તકાલય, અમદાવાદ (ગુજરાતી પુસ્તકોની બાબતમાં) ને મોકલવાની રહેશે.

અત્યાર સુધી આવા પુસ્તકની મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય, મુંબઈને બે નકલો અને મરાઠી અને ગુજરાતી પુસ્તકની એક નકલ અનુક્રમે પૂના અને અમદાવાદ ખાતેના પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયને અને બીજા કોઈપણ પ્રકારનાં પુસ્તકો મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય, મુંબઈને મોકલવાનાં રહેતાં હતાં.

રાજકોટમાં પાંગરે છે મધ્યસૌરાષ્ટ્ર જિલ્લા પુસ્તકાલય

—મધ્યસૌરાષ્ટ્ર જિલ્લા પુસ્તકાલય રાજકોટની વાચનપ્રેમી જનતા માટે આશીર્વાદ સમ થઈ પડ્યું છે. ૩૦૦ પુસ્તકોના વાચનનો લાભ લોકોએ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં લીધો. ૯૦ જેટલા સભ્યો છે અને હજી વધતા જાય છે. પુસ્તકાલયમાં અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિન્દી અને સિંધી ભાષામાં, વિવિધ વિષયોને આવરી લેતાં પુસ્તકો છે અને નવિન પુસ્તકો ઉમેરાતાં જાય છે.

સંદર્ભ વિભાગમાં અભ્યસ માટે ઉપયોગી એવાં ૫૦૦ જેટલાં પુસ્તકો છે. જેનો લાભ સભ્યોને પુસ્તકાલયમાં બેસીને લેવા દેવામાં આવે છે.

કલા વિભાગમાં જગતના મહાન કલાકારોની કૃતિઓ તથા સંસ્કૃતિનું દર્શન કરાવતાં ચિત્રો રાખવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત ચિત્રમય ગ્રંથો પુસ્તકાલયમાં બેસીને વાંચવા–જોવા મળી શકે છે.

બાલ વિભાગમાં હિંદી ગુજરાતી મળી બે હજાર જેટલાં પુસ્તકો છે. પાંચ સામયિકો પણ આવે છે. ૨૪ વર્ષથી નીચેનાં બાળકો આનો ઉપયોગ કરી શકે. અત્યારે નિદાન ૫૦ જેટલાં બાળકો લાભ લઈ રહ્યાં છે.

વાચન વિભાગનો રોજ ૨૫૦ થી ૩૦૦ માણસો લાભ લે છે. તેમાં વિવિધ સામયિકો, તથા અંગ્રેજી, હિંદી, મરાઠી, ગુજરાતી, સીંધી, દૈનિકો પણ આવે છે.

પુસ્તકાલયમાં એક પ્રદર્શન યોજવામાં આવ્યું છે. તેમાં કેટલાક ઉપયોગી પુસ્તકો, અપ્રાપ્ય પુસ્તકો, હસ્તપ્રતો વગેરે મૂકવામાં આવેલાં છે. ચિત્ર કૃતિઓ વગેરે પણ છે. તેનો ખ્યાલ પ્રદર્શનમાં મળી રહે છે. બે ગામોને આવરી લેતી ફરતા પુસાકાલયની યોજના પણ અમલી બની છે અને વધુ પાંચ ગામોનો પણ નજીકના ભવિષ્યમાં આમાં સમાવેશ કરવામાં આવનાર છે. આમ પુસ્તકાલય, વિકાસ સાધી રહ્યું છે.

ગ્રંથપાલોને તાલીમ આપો

સુરત જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી લ. હ. પટેલ અને મંત્રીઓ શ્રી પ્રેમીબેન ભુ. શાહને શ્રી કાન્તીલાલ પટેલ સુરત જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના ઉપક્રમે શ્રી પુરૂષોત્તમ ફાર્મર્સ કો–ઓ–કોટન–જીનીંગ એન્ડ પ્રેસીંગ સોસાયટી લી. માં નાનાવરાછા રોડ સ્ટેશન પાસેના સ્થળે પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાળ મંત્રીઓ માટેનો તાલીમવર્ગ તા. ૭–૮–૯ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૯ના દિવસોએ યોજાયો. જે તે પુસ્તકાલય પોતપોતાના ફંડમાંથી આ તાલીમવર્ગમાં હાજર રહેવા બદલ ગ્રંથપાળ મંત્રી અગર બંનેનો ખર્ચ પાડી શકે છે અને તે ખર્ચ તેમના સામાન્ય ખર્ચમાં સામાન્ય રીતે માનવા પ્રમાણે માન્ય રહેશે. જ્યાં ગ્રંથપાળ મંત્રી તરીકે શિક્ષક કાર્ય કરે છે. તેમને બહુધા સુરત જીલ્લા સ્કુલબોર્ડ તરફથી પરવાનગી મળી છે.

આ વર્ગમાં પુસ્તકાલયોને મદદ કરવાના સરકારી નિયમો બજેટ બનાવવાની પ્રથા, નિરનિરાળાં પત્રકો રાખવા તથા વાંચકોને ગ્રંથપાળ વધુ કઈ રીતે મદદરૂપ થઈ પડે એ અંગે જરૂરી તાલીમો આપવામાં આવશે. વર્ગ દરમ્યાન ભોજન ખર્ચ પોતાનો કરી લેવાનો રહેશે અને તે ખર્ચ પુસ્તકાલયમાં પાડી શકાશે.

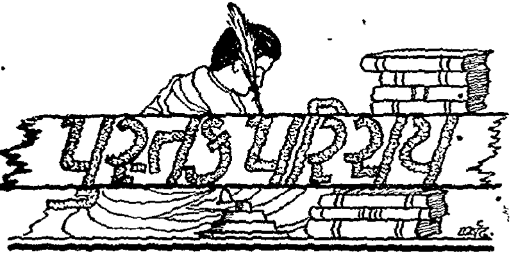

કાળની પાંખે—ચુનીલાલ વ. શાહ. પ્ર.: ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર—સુરત. કિં. રૂા. ૩–૦૦.

'ડુંગર અને અમી'ના લેખક ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહથી વાચક વર્ગ અજાણ્યુ નથી. ઐતિહાસિક વાર્તાઓને સંગ્રહ રૂપે રજૂ કરી 'કાળની પાંખે' નામ અપાયું છે. અને તે યથાર્થ જ છે. એ પ્રાચીન યુગ. એનો વીરરસ આપણે આ વાર્તાઓમાંથી માણીએ તો જરૂર માનવું પડે માનવીમાત્ર કાળની પાંખે ચઢીને જગતનો પ્રવાસ કર્યા જ કરે છે.

આ વાર્તાઓના સંવાદોમાં વાતચીતના પ્રસંગોમાંથી રાજનીતિ, વિદ્યા વાણી અને વિલાસ સાથે વીરતાનો સુમેળ સધાયો છે. સાથે સાથે વાચકોનાં દીલ બહેલાવવાનો સફળ પ્રયાસ કર્યો છે. આ વાર્તાઓ દ્વારા ભાવી પેઢીનાં હૈયાં ભૂતકાળની આપણી સંસ્કૃતિ, કલાકારીગરી અને રણકૌશલ્યથી અજાણ ન રહે તેને ધ્યાનમાં રાખીને લેખકે વાણીને કલમના કસબનો ઢોળ માત્ર ચઢાવ્યો છે.

આંભીરાજનું ભવિષ્ય ભાખતા જ્યોતિષાચાર્ય કાળના ફરતા ચક્રનો સાચો ખ્યાલ આંભીરાજને કરાવે છે. સાથે સાથે જ્યોતિષશાસ્ત્રનો પરચો પ્રત્યક્ષ બતાવે છે.

ઓક વૈષ્ણવમાં રાજનીતિનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આપે છે ઉપરાંત દૂતકાર્યદ્વારા બે દેશો વચ્ચેનો વિનાશ અટકાવવાનું મહાનકાર્ય ઓક સરદાર બજાવે છે. ત્યારે જ ઓક વૈષ્ણવનું બીરુદ પામતા એ મહાન નરની યશસ્વી કારકિર્દીનું નિરૂપણ આજે પણ સ્તૂપો દ્વારા ખરું છે. રાજા હેમચંદ્રના જમાનામાં ટપાલ, નોકરોને રોકડ નાણાંમાં પગાર, મહેસૂલપદ્ધતિ વગેરે શરૂ થાય છે એ રીતે એની અગત્યતા છે. આમ 'કાળની પાંખે' સુંદર વાર્તાગૂંથણી, ઇતિહાસનું સુબદ્ધ ચિત્ર, અને રસવૈવિધ્યથી ભરપુર છે. લેખકની વિચારસરણી ઘણી સરળ છે. અને વાણીનો સુમેળ વાચકના હૃદયને સ્પર્શી જાય તેવો છે. વાર્તાઓ ગમવાનું ખરું કારણ તો એ છે કે, જુદા જુદા પ્રાન્તોના વીરો અને જુદી જુદી સંસ્કૃતિનું એક જ મધ્યબિંદુમાં અહીં ગૂંથણ થયું છે અને અખંડ ભારતનું દર્શન એમાંથી આપણને મળે છે.

ચંદરવો: ચુનીલાલ મડિયા. પ્ર. વોરા એન્ડ કંપની મુંબઈ. કિં. ૧–૭૫.

સાહિત્યક્ષેત્રે ચુનીલાલ મડિયાનું નામ કોણ નથી જાણતું ?

તેઓ સફળ વાર્તાઓના કલાકસબી ઉપરાંત નવલકથાકાર અને નાટ્યકાર છે. તેમનાં નાટકો રંગમંચ પર ભજવી શકાય તેવાં અને સુંદર, ભાવવાહી છે. તેમણે સંપાદન, અનુવાદ અને નિબંધો પણ લખ્યાં છે. આમ ચુનીલાલ મડીયા સાહિત્ય જગતમાં પોતાનું અનોખું વ્યક્તિત્વ જાળવે છે. એ વ્યક્તિત્વની ઊંડી છાપ ગ્રામ્યજીવનમાંથી ચૂંટી કાઢી વીણેલી વાર્તાઓનો સંગ્રહ 'ચંદરવો ' દ્વારા પ્રદર્શિત કરી છે. સોરઠી ગ્રામ્યજીવનનો નમૂનેદાર શણગાર ચંદરવો આજે હવે લુપ્ત થવા માંડ્યો છે. ત્યારે અહીં રજૂ થતા ચરેલા કલાગુચ્છને 'ચંદરવો ' નામ આપી, ચંદરવાના વિવિધ રંગ—ખંડકોને અનુલક્ષીને લેખકે તેનું સ્થાન જાળવવા પ્રયાસ કર્યો છે. ભાઈ મડિયાની પહેલી જ વાર્તા 'વાની મારી કોયલ " ખરેખર તલસ્પર્શી અને ગ્રામ્યજીવનના ઊંડાણની રજૂઆત કરતી કલા માત્ર છે.

આ કથાના તાણાવાણાના વળ માનવીના મગજમાંથી દૂર થાય ત્યાં લેખકની કમાણીની વાર્તાનું ભગતનું પાત્ર આપણને નરસિંહ મહેતાનું ભાન કરાવી જાય છે.

દરેક વાર્તામાં કાઠિયાવાડની વાણી, રીતભાત અને રિવાજોનું દર્શન થાય છે. વાચકોના હૃદયમાં આ વાર્તાઓની ઊંડી છાપ પડે એવું એનું કલાગુંથન છે.

'ગળચટાં વખ ' વાર્તામાં કંઈ નથી છતાં ઘણું કહી જાય છે. " આ મૂગા જાનવરને એના કરંડિયામાં ઠાલા શું કામ હેરાન કરો છો ભૂવા ? એના એકલાનું વખ હોત તો તો ઝપટ ભેગું ઉતરી ગ્યું હોત. આ તો એના વખ ભેગાં બીજાં ગળચટાં વખ ભળ્યાં છે. "

" શરણાઈના સૂર "માં એક બાપનું હૈયું મૃત બાળકીના રંગોથી ભિંજાયેલું લગ્ન ટાણે શરણાઈ વગાડતાં સ્પર્શી જાય છે. અને પછી...વાર્તાનો જોરદાર પ્રવાહ વહે છે જે વાંચતા વાચકે થોડો સમય જરૂર બગાડવો પડે જ પડે.

આ અને આવી બીજી સાત વાર્તાઓથી ગૂંથાયેલો ચંદરવો વાચકો આગળ ચુનીલાલ મડિયાએ રજૂ કર્યો છે. એનો વાર્તાપ્રવાહ, શૈલી અને કલાગુંથન વાચકોને સ્પર્શ્યા વિના નહીં જ રહે. અને ચંદરવો ચમકશે જ. બાકી આ વિષે વધુ કંઈ કહેવું એટલે વાચકોનો રસભંગ કરવા બરાબર લેખાશે.

રંગઉપવન—લેખક : શ્રી હરીશ નાયક, પ્રકાશક શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવરરોડ, સુરત. પાનાં ૧૯૬. પાકું. પૂઠું. કિંમત ત્રણ રૂપિયા.

આસાનીથી ભજવી શકાય તેવા આ મનોરંજનયુક્ત કલાત્મક એકાંકી નાટ્યસંગ્રહમાં બાર એકાંકી નાટકોનો સમાવેશ થયો છે. ભાષા સાદી ને સરળ છે. ગણીગાંઠી ક્ષતિઓ જતી કરીએ તો છાપકામ કલાત્મક છે એમ કહી શકાય. લેખકે પ્રસ્તાવનામાં ઋણ સ્વીકાર કર્યો છે તે ખુશી ઉપજાવે તેવું છે.

ઈસરદાન—લેખક : સ્વ. ગો. દ્વા. રાવચુરા. પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. સચિત્ર પાનાં ૨૨૦. પાકું પૂઠું, કિંમત સાડા ત્રણ રૂપિયા.

ત્યાગ, પ્રેમ અને ભક્તિભાવ ભરી ઉજ્જવળ જ્યોતથી ઓપતી એવી આ અનોખી સળંગ નવલકથાનું નવું સંસ્કરણ આકર્ષક છે સૌરાષ્ટ્રના ઐતિહાસિક પુરુષનું જીવનચરિત આ નવલકથામાં સહેલી ને સાદી ભાષામાં અપાયું હોઈ એ વાંચવી સૌને ગમે તેવી છે.

સોરઠની મહારાણી : લેખક અને પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે. સચિત્ર પાનાં ૨૫૨. પાકું પૂઠું. કિંમત અઢી રૂપિયા.

ચારણી ઢબની આ ઐતિહાસિક નવલકથા છેક સહેલી ને સાદી ભાષામાં લખાઈ હોઈ દરેક વાચકને ગમે તેવી છે. સોરઠના ધણી ગ્રહરાજની આ નવલકથા સોરઠી ખાનદાનીનો નમૂનો છે.

લખેશરી : લેખક તથા પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે. સચિત્ર. પાકું પૂઠું. પાનાં ૨૬૦. કિંમત ચાર રૂપિયા.

આ સળંગ સામાજિક નવલકથામાં ૧૯ પ્રકરણો છે. આ પુસ્તકની નવી આવૃત્તિ નવી ઢબે બહાર પાડવી પડી એ ખુશીની વાત છે.

સોરઠની રાજલક્ષ્મી—લેખક અને પ્રકાશક : ઉપર મુજબ. પાકું પૂઠું. સચિત્ર. પાનાં ૨૪૪. કિંમત સાડાત્રણ રૂપિયા.

સાદી ને સહેલી ભાષામાં લખાયેલી આ ઐતિહાસિક નવલકથા સૌને વાંચવી ગમે તેવી છે. મૂળ 'મહીપાળદેવ' એ શીર્ષકથી આ વાર્તા બહાર પડી હતી. નામફેર સાથેનું આ નવું સંસ્કરણ આકર્ષક ને આવકારપાત્ર છે.

કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ—લેખક તથા પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે પાકું પૂઠું. સુશોભનો સહિત પાનાં ૧૭૨. કિંમત ત્રણ રૂપિયા.

આ લોકપ્રિય વાર્તાસંગ્રહમાં તેર વાતો અપાઈ છે. ભાષા સહેલી ને સાદી હોઈ વાર્તાઓ સૌ કોઈને વાંચવી ગમે તેવી છે.

બખાઈ—લેખક અને પ્રકાશક : ઉપર મુજબ. સચિત્ર, પાકું પૂઠું. પાનાં ૧૬૪. કિંમત અઢી રૂપિયા.

ન્યાય, નીતિ અને દયાધર્મ શીખવતી એક શરાફી વેપારીનાં સાહસો અને ખાનદાનીના અપૂર્વ પ્રસંગો વર્ણવતી અને આત્મત્યાગના અનેક પ્રસંગો દ્વારા જ્વલંત સ્ત્રીશક્તિનાં દર્શન કરાવતી આ રસપ્રચુર સળંગ નવલકથામાં ૩૫ પ્રકરણો છે. સાદી ને સરળ ભાષાવાળી આ નવતર વાર્તા દરેક વાચકને વાંચવી ગમે તેવી છે. સ્વ. સાક્ષરશ્રી ગો. હા. રાયચુરાનાં પુસ્તકો નવેસર નવી ઢબે આકર્ષક લેબાસમાં છાપી બહાર પાડવા બદલ સાહસિક પ્રકાશકને ધન્યવાદ ઘટે છે.

ઝારાનો સંગ્રામ—લેખક: રસિકલાલ જોશી, પ્રકાશક ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરસ્તો: અમદાવાદ. કિંમત રૂા. ૨-૦-૦ પ્રકાશક: શંભુલાલ જગશીભાઈ શાહ. મુદ્રક: ગોવિંદલાલ જગશીભાઈ શાહ. શારદા મુદ્રણાલય.

નવલકથાઓ, વાર્તાક્ષેત્રે ઇતિહાસ અજોડ છે અને રહેશે. ઇતિહાસ પરથી ઉતરેલી વાર્તાનો રસ, ભાવ અને આવેગ હંમેશાં માનવીના દિલને બહેલાવી નાખે છે. ઈ. સ. ૧૭૬૧ની પાણીપતની ભયંકર લડાઈમાં મરાઠાઓનો પરાજય, એ કથા જાણીતી છે. પરંતુ ઝારાના યુદ્ધની કહાની જેવું મહત્ત્વ પાણીપત કરતાં પણ વિશેષ છે તેનું લેખક સુંદર રીતે અહીં આલેખન કરે છે.

કચ્છનું રાજકુટુંબ નાસી ગયું. લશ્કર વિખેરાઈ ગયું. પરંતુ કચ્છની પ્રજાએ, ઝારાના

મેદનમાં જે લડાઈ આપી, તેનું વીરત્વ આ કથાનાં પાત્રો દ્વારા સજીવ બની જાય છે. જોકે પુંજાશેઠના પાત્રને લેખક બરાબર ઉઠાવી શકયા નથી. એની ખોટ તો રૂપ અને હમીર જ પુરી પાડી જાય છે. એકંદરે આ ઝારાનો સંગ્રામ વાચકને ઇતિહાસ અને ભૂતકાળનાં પાસાંમાં એવા તો ડુબાવી દે છે કે તેનાથી એક ધીરી આહ નંખાઈ જવાય જ.

પ્રહેલિકા—લેખક: ડૉ. શ્રી નરેશચંદ્ર સેનગુપ્ત અનુવાદક: શ્રી રમણલાલ સોની. પ્રકાશક: ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ. કીંમત ૨–૫૦ નયે પૈસે. પ્રકાશક: શંભુલાલ જગશીભાઈ શાહ.

અનેક ખ્યાતનામ બંગાળી લેખકોમાંના ડૉ. નરેશચંદ્ર સેનગુપ્ત એક છે. તેમણે સાઠ જેટલી નવલો લખી છે. રાજકારણ અને સાહિત્યક્ષેત્રે એમનો ફાળો અનન્ય છે. આદિથી અંત સુધી રહસ્યકૌતુકભરી આ પ્રહેલિકા વાંચનારને જરૂર આનંદ આપશે જ.

કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી યુવતી ઘૃણાની દૃષ્ટિથી જુએ છે, છતાં એ માનવીના કદમમાં એને ઝૂકવું જ પડે છે. એ આ વાર્તા દ્વારા લેખકે સફળતાપૂર્વક રજૂ કર્યું છે.

સાચી જોડણી અઘરી નથી—લેખક: યશવંત દોશી: પ્રકાશક કૃષ્ણલાલ ગાંધી, પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ. ડીસા (બનાસકાંઠા). પાન ૪૦ કિંમત ૪૦ નયા પૈસા.

ગુજરાતી ભાષાના વિદ્યાર્થીઓને જોડણીનો પ્રશ્ન વારંવાર વિચારવો પડે છે, અને કેટલાક સર્વસામાન્ય નિયમોના અજ્ઞાનને લીધે ભૂલોનું પ્રમાણ વધે છે. લેખકે આ પરિચય પુસ્તિકામાં એવા સામાન્ય નિયમોની ચર્ચા સોદાહરણ કરી છે. તત્સમ, તદ્‌ભવ તથા અંગ્રેજીમાંથી આવેલા શબ્દો અંગેની આ ચર્ચા ઉપરાંત કેટલાક, વારંવાર જોડણી અંગે ચકાવામાં નાખતા, શબ્દોની એક યાદી પણ આપી છે. આમ ગુજરાતી ભાષાની જોડણી અંગેના અગત્યના મુદ્દાઓનો પરિચય કરાવવામાં આ પુસ્તિકા સારો એવો ફાળો આપી શકે ખરી. એનું એકાદ વખતનું વાચન-મનન ભૂલોનું પ્રમાણ ઘટાડવામાં જરૂર મદદગાર થાય.

પ્રેક્ટીકલ ગાઈડ ઑફ જેન્ટ્સ લેડીઝ ઍન્ડ ગારમેન્ટ્સ કટીંગ—કર્તા અને પ્રકાશક: લાલશંકર ત્રિવેદી, કાળુપુર, ભોયવાડાની પોળ, અમદાવાદ. પાન ૯૨. કિંમત સાડા ૭ રૂપીયા.

આજે જ્યારે ઠેકઠેકાણે સીવણવર્ગો ચલાવવામાં આવે છે તથા કેટલીક માધ્યમિક શાળાઓનાં નીચલાં ધોરણોમાં અને પ્રાથમિક શાળાઓનાં ઉપલાં ધોરણોમાં સીવણકામ એક વિષય તરીકે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તે સમયે શ્રી ત્રિવેદી જેવા વિશાળ અનુભવ મેળવનાર માણસના હાથે તૈયાર થયેલું આ પુસ્તક એકલા વિદ્યાર્થીઓને જ નહીં, પરંતુ દરજીઓને પણ ઉપયોગી થાય એવું છે. સુંદર આકૃતિઓ તથા આંકડા અંગેના કોઠાઓ દ્વારા સ્ત્રી, પુરૂષ તેમ જ બાળકને પહેરવાનાં જુદી જુદી જાતનાં કપડાં તૈયાર કરવા માટેની ટેઈલરીંગ અને કટીંગ અંગેની સમજૂતિ આપવામાં આવી છે. સાચે જ આ પુસ્તક એવા દરેક અભ્યાસીએ વસાવવા જેવું છે.

મંગલમ—(એમ. જે. કોલેજ ઑફ કૉમર્સ, ભાવનગરનું મેગેઝીન) અધ્યાપકો તથા વિદ્યાર્થીઓના બનેલા સંપાદક મંડળ દ્વારા તૈયાર થયેલા આ મેગેઝીનમાં અંગ્રેજી, ગુજરાતી

અને હિન્દી એમ ત્રણ વિભાગના લેખો છે. સંપાદકીય નોંધમાં જણાવ્યા મુજબ ચાલુ સાલે આ કૉલેજ નવું મકાન તેમ જ ફરનીચર મેળવવા ભાગ્યશાળી બની છે. શ્રી કે. કે. શાહ તથા મુબઈના ગવર્નર શ્રી શ્રીપ્રકાશ તથા બીજાઓનાં સુશ્રાવ્ય વ્યાખ્યાનો પણ થયેલાં છે. એમાં કૉલેજની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને લગતા થોડા તથા કલાકારોની કલમે આલેખાયેલા થોડા ફોટાઓ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. અંગ્રેજી વિભાગમાં પ્રિન્સિપાલ શ્રી પાઠકનું કાવ્ય, ગુજરાતી વિભાગમાં 'આત્મકથા', મારો મોરલિયો ' વગેરે તથા હિંદી વિભાગમાં રાગિની વગેરે નોંધપાત્ર છે. આખા અંકનો ઉઠાવ તથા મુખપૃષ્ટ પણ આકર્ષક છે.

સોરઠી સંતો— લેખક : શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક વ વિક્રેતા : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો–અમદાવાદ.

આ પુસ્તકમાં લેખકે પોતાની અપ્રતિમ બુદ્ધિ તથા ભક્તિ પ્રત્યેની ઉત્તમ તમન્ના દાખવી છે અને તેમાં ભકતો અને સંતોનાં દૃષ્ટાંતો દ્વારા ભક્તિરસનો સારો પરચો અને ભક્તિપ્રવાહનો સારો ખ્યાલ રજૂ કર્યો છે. પુસ્તક સારુ, શૈલી ભાવવાહી, ભાષા સરળ અને સુરળિત હોઈ સૌને વાચવા લાયક અને ગમી જાય તેવી છે. પૃષ્ઠ ૧૧૯. સુંદર કલામય ચિત્રવાળા પૃષ્ઠ સહ કિંમત ફક્ત દોઢ રૂપિયો છે. સૌએ વસાવવા લાયક છે.

વનવગડાની વનસ્પતિ—ભાગ ૧લો. લેખક : શ્રી મનુભાઈ જોધાણી, પ્રકાશક વ વિક્રેતા : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો–અમદાવાદ.

લેખકે આ નાનકડા પુસ્તકમાં જાતજાતની વનવગડાની વનસ્પતિનો સુંદર અભ્યાસ અને તેની ઉપયોગિતા વિશે સરસ ચિતાર રજૂ કરેલો છે. આ પુસ્તક બાળકોને અભ્યાસમાં પણ ખાસ ઉપયોગી હોઈ ઘરમાં વસાવવા લાયક હોઈ ભાષા શૈલી સરળ અને રસમય છે. પાનાં ૮૮ છતાં કિંમત ફક્ત રૂા. એક છે.

મહાન પ્રયોગ— મૂળ લેખક : ફ્રેન્ક થિસલ્થવેઈટ, અનુવાદક : સુશીલ સહાય, પ્રકાશક : રવાણી પ્રકાશન ગૃહ, ટિળક માર્ગ, અમદાવાદ–૧.

આ પુસ્તકમાં અમેરિકામાં યુરોપીય વસાહતોનો સુંદર તાદશ ચિતાર રજૂ કરેલો છે અને અમેરિકન પ્રજાના વિશિષ્ટ ગુણો અને અમેરિકાના સમાજના વિકાસનુ વર્ણન કરેલું છે. એકંદરે પુસ્તક, વાચકોને ગમે તેવું અને રહસ્યમય કથાઓથી ભરપૂર છે. પૃષ્ઠ સુંદર ચિત્રોવાળું પાકા પૂઠાનું હોઈ પાના ૧૩૭. કિંમત રૂા. ૨ ફક્ત છે.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા—પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, પાન ૧૦૪ કિંમત ૭ આના.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં કાકાસાહેબ કાલેલકર જણાવે છે તે પ્રમાણે ગીતાના મૂળ શ્લોકો સંસ્કૃતના સંધિ સમાસના નિયમોના જોડાણવાળા હોઈ એ શાસ્ત્રીયજ્ઞાન વગરની વ્યક્તિઓ માટે વાંચતાં વાંચતાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ, વાંચવા તથા સમજવામાં પડે છે. આ મુશ્કેલીનો ખ્યાલ મહાત્માજીને આવેલો અને તેમણે જે જાતની આવૃત્તિ તૈયાર કરવા ઈચ્છા દર્શાવેલી તે મુજબની આ આવૃત્તિ બહાર પડી છે. એમાં દેવનાગરી લિપિમાં શ્લોકોમાંના સંધિ અને સમાસવાળાં રૂપો, શકય અને અનુકૂળ હોય ત્યાં બધે, છૂટાં પાડી લખ્યાં છે, જેથી

સામાન્ય જ્ઞાનવાળો પણ વાંચી અને સમજી શકે. નવજીવન મંદિરનો આ એક સુન્દર પ્રયાસ ગણી શકાય.

સંક્ષિપ્ત ભરત–નાટ્યશાસ્ત્ર (સમશ્લોકી અનુવાદ)—અનુવાદક : કેશવરામ.કા. શાસ્ત્રી. પ્રકાશક : ભારતીય સંગીત–નૃત્ય–નાટ્ય–મહાવિદ્યાલય, મ. સ. વિશ્વવિદ્યાલય, વડોદરા.

ઉપરોક્ત મહાવિદ્યાલયના ઉપક્રમે યોજવામાં આવેલાં વ્યાખ્યાનો અંગે તૈયાર કરેલો આ અનુવાદ છે. આ અનુવાદ કે. કા. શાસ્ત્રી જેવા પ્રખર અભ્યાસી અને સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિવાળા વિદ્વાનને હાથે થયેલો હોઈ એની ઝીણવટ, વિગત અને ચોકસાઈ માટે તો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. શરૂઆતમાં નાટ્યશાસ્ત્રે ચર્ચેલા વિષયો અંગેની પ્રસ્તાવનામાં અનુવાદકે અધ્યાયવાર મુખ્ય મુખ્ય મુદ્દાઓની ચર્ચા કરી છે, અને ત્યારબાદ અધ્યાયવાર સમશ્લોકી અનુવાદ આવે છે. આમ આ વિષયના અભ્યાસીઓ માટે આ સામગ્રી ઘણી જ ઉપયોગી થઈ પડે એ સ્વાભાવિક છે. જે મહાવિદ્યાલય મારફત આ પુસ્તક પ્રકાશિત થાય છે તેમાં તો એક સ્વતંત્ર નાટ્યવિભાગ હોઈ, એનું સર્વાંગી શિક્ષણ તે તે વિષયના અભ્યાસી અધ્યાપકોદ્વારા અપાય છે. એટલે ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ–અધ્યાપકો માટે તથા એવા બીજાઓ માટે તો આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી થાય એ સ્વાભાવિક છે.

કંકાવટી (ભાગ પહેલો)—લેખક : ઝવેરચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ. પાન ૧૨૨. કિંમત સવારૂપિયો.

સંશોધનદૃષ્ટિએ તેમ જ 'નવી પરીકથાની મોઠક સૃષ્ટિ'ની રચનાને લક્ષમાં રાખી લખાયેલી ગુજરાતની વ્રતકથાઓનો આ સંગ્રહ, ઝવેરચંદ મેઘાણીની રસ ઝરતી કલમે લખાયેલો છે. નોળીનોમ, શીતળાસાતમ, શ્રાવણીયો સોમવાર, પુરુષોત્તમ માસ, નાગ પાંચમ વગેરે વ્રત અને પ્રચલિત કથાઓને એમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. જાપાની વ્રતકથાનો ઉમેરો એ એની વૈશિષ્ટ્ય ગણી શકાય.

ગુજરાતનાં એકાંકી—સંપાદક : ગુલાબદાસ બ્રોકર. પ્રકાશક : સાહિત્ય અકાદમી તરફથી હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત. પાન ૨૭૦. કિંમત ચાર રૂપિયા.

'ગુજરાતી તેમ જ અન્ય ભાષાભાષી સાહિત્યરસિકોને ગુજરાતની એકાંકી સમૃદ્ધિનો સાચો એવો ખ્યાલ આવી શકે' એ હેતુથી, સાહિત્ય અકાદમી તરફથી સોંપાયલી જવાબદારીના આધારે સંપાદકે ગુજરાતીનાં કેટલાંક ઉત્તમ એકાંકીઓને આ સંગ્રહમાં સ્થાન આપ્યું છે. સિદ્ધહસ્ત એકાંકીકારોની આ કૃતિઓ નમૂના રૂપ હોઈ આખોય સંગ્રહ ઉચ્ચ કોટિનો છે. શરૂઆતમાં સંપાદકે ગુજરાતી સાહિત્યમાં એકાંકીના વિકાસની જે સળંગ રૂપરેખા આપી છે એ આ સંગ્રહની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.

સર્વોદય વિજ્ઞાન—સંપાદક તથા પ્રકાશક : ભોગીલાલ ગાંધી ચેતન પ્રકાશન ગૃહ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ, રામજીમંદિર પોળ, વડોદરા. પાન ૩૩૫. કિંમત સાડાચાર રૂપિયા.

સાત વર્ષના ગાળા દરમ્યાન સર્વોદય આંદોલને ચિંતનના ક્ષેત્રે જે નવા વાદ તથા ઉઘાડ સાધ્યું છે તેનાં વિવિધ પાસાંઓને રજૂ કરતા, પંડિત નેહરુ, દાદા ધર્માધિકારી, જયપ્રકાશ નારાયણ, કેમર, નારાયણ દેસાઈ વગેરેના લેખોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

સર્વોદય આંદોલનની સર્વતોમુખી ચર્ચા કરતા આ લેખો ઉપરાંત લગભગ સો પાનામાં ભૂદાન સેના, ભૂમિપુત્ર વગેરેની ફાઈલોમાંના ઉતારા, ભૂદાનની વિકાસયાત્રા વગેરે પ્રકરણો પણ વાચવા વિચારવા યોગ્ય છે.

ઘેર બેઠાં ગંગા—લેખક: પીતાંબર પટેલ પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨૦ પાન ૩૪૮. કિંમત પાંચ રૂપિયા.

વાચકોને પથ્ય અને તંદુરસ્ત વાચન પૂરુ પાડવાના ઉદ્દેશથી લખાયેલી ૨૫ ટૂંકી વાર્તાઓનો આ સંગ્રહ સિદ્ધહસ્ત વાર્તાકાર પીતાંબર પટેલનું સર્જન છે. ચોરમાંથી ભક્ત બનનાર વરવાજી, પત્ની અને માના ઝઘડાથી કંટાળેલો મનુભાઈ, વગેરે પાત્રો મનમાં રમ્યા કરે એવાં છે. વાર્તા લખવાની કળાને પરિણામે ચોપડી હાથમાં લીધા બાદ પૂરી કરવાનું જ મન થાય એમ છે. એમાં જીવન તથા સમાજનાં વિવિધ પાસાંઓની ચર્ચા જોવા મળે છે.

જ્ઞાનકથાઓ—(ભાગ ત્રીજો). લેખક: ધૂમકેતુ. પ્રકાશક: ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ. પાન ૮૬. કિંમત એક રૂપિયો.

ગુજરાતીના સિદ્ધહસ્ત વાર્તા લેખક ધૂમકેતુના હાથે લખાયેલી જાતકકથાઓ તથા બૌદ્ધકથાઓનો આ સંગ્રહ છે. રૂપરૂપના અંબાર સમી લોહકન્યાના રૂપનો ગર્વ, સોય જેવી નાચીજ વસ્તુ દ્વારા ઉતારનાર બોધિસત્ત્વ, વિદ્યા તથા ગુરુનો દ્રોહ કરનાર મૂસિલ વગેરે પાત્રો મનોનયન સમક્ષ રમ્યા કરે એવાં છે. એકંદરે ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપનાર આ જ્ઞાનકથાઓ વસાવવા યોગ્ય છે.

ચુંદડી (ગૂર્જર લગ્ન-ગીતો)—સંપાદક: ઝવેરચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક: ગૂર્જર-ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ. પાન ૧૦૦. કિંમત પોણા બે રૂપિયા.

ચારણી ગીતો, કાઠી ગીતો, શિષ્ટ વર્ણોનાં ગણાતાં ગીતો, ગુજરાતી ખાંયણાંગીતો અને પંજાબી ગીતો—આમ જુદી જુદી કોમોનાં લગ્નગીતોની માત્ર વાનગી રૂપે જ સંપાદકે આ સંગ્રહમાં રજૂ કર્યાં છે. શરૂઆતમા ભાવના દર્શન તથા લોકગીતોની પ્રવાહિતા—નામના બે લેખો આ સંગ્રહનાં ગીતો અંગે લખાયેલા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો આ સંગ્રહની ઉપયોગિતામા વધારો કરે છે.

શ્રેષ્ઠ કિશોર કથાઓ—સંપાદક: જયંત બક્ષી. પ્રકાશક: વોરા એન્ડ કંપની પબ્લિશર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, મુંબઈ ૨. પાન ૧૧૦. કિંમત પોણા બે રૂપિયા.

જુદા જુદા સામયિકોમાથી કિશોરોને નિર્દોષ વાચન પૂરું પાડે એવી શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ સંપાદકે ચૂંટીને આ સંગ્રહમાં રજૂ કરી છે. વિનોદીની નીલકંઠ, પુષ્કર ચંદરવાકર, દેશળજી પરમાર, ભાનુશંકર જોષી વગેરે સિદ્ધહસ્ત વાર્તાકારોની વાર્તાઓને એમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે બાળકપ્રેમી તારામાશી, દીર્ઘસત્રી ચિરકાલી વગેરે પાત્રો, તથા દરેક વાર્તામાં આપેલાં ચિત્રોથી આ પુસ્તક વાંચવા યોગ્ય લાગે છે.

સભા સંચાલન—લેખક: દત્તાત્રય કાશીનાથ કુંટે, પ્રકાશક: વાડીલાલ ડગલી. પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ. પાન ૩૨, કિંમત: ચાલીસ નવા પૈસા.

પીઢ કોંગ્રેસ કાર્યકર અને મુંબઈ ધારાસભાના માજી સ્પીકર શ્રી કુંટેની કલમે લખાયેલી

આ પુસ્તિકામાં સભાના સમય, સ્થળ, પ્રમુખની ચૂંટણી અને ફરજો, કોરમ અને હાજરીનો પ્રશ્ન વગેરે સભાસંચાલનની અગત્યની બાબતો ઉપર વિસ્તૃત ચર્ચા જોવા મળે છે સામાજિક કાર્યકર્તાઓ તથા સંસ્થાના હોદ્દેદારોએ વાંચવા યોગ્ય પુસ્તિકા છે.

અનુવાદની કળા—લેખક નગીનદાસ પારેખ–સંપાદક વાડીલાલ ડગલી–પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ ૧૫, છૂટી પુસ્તિકાઓ માટે મુખ્ય વિક્રેતા–ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ફુવારા સામે અમદાવાદ-૧. પૃષ્ઠ ૩૧. કિંમત રૂા. ૦–૪૦ ન. પૈ.

આ પુસ્તિકામાં લેખકે અનુવાદની કળાનો સાચો મર્મ અને જરૂરીયાત તરફ મનનીય ધ્યાન દોર્યું છે. ભાષા શૈલી સરળ, રોચક અને સાદી છે. વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી હોઈ ખરીદવા લાયક છે.

ભૂદાન મર્મ—લેખક–મહેન્દ્ર દેસાઈ–સંપાદક વાડીલાલ ડગલી–પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ ૧૨, છૂટી પુસ્તિકાઓ માટે મુખ્ય વિક્રેતા–ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ફુવારા સામે. અમદાવાદ ૧ પૃષ્ઠ ૩૫ કિંમત રૂા. ૦–૪૦ ન. પૈ.

આ પુસ્તિકામાં લેખક ભૂદાન પ્રવૃત્તિનો સારો ખ્યાલ આપે છે અને આ ભાષા શૈલી રોચક, સરળ અને મનનીય છે.

વિનોબા—લેખક : ધનવન્ત ઓઝા પ્રકાશક સ્વાણી પ્રકાશન ગૃહ તિળક માર્ગ અમદાવાદ-૧ પૃષ્ઠ ૩૯ સુંદર વિનોબાજીના ફોટાવાળું મુખપૃષ્ઠ કિંમત રૂા. ૦–૫૦ ન. પૈસા.

આ નાની પુસ્તિકામાં લેખકે ભૂદાન પ્રણેતા. પૂ. વિનોબાજીની જીવન ઝરમર સાદી સરળ ભાષામાં બાળકોને વાંચવા યોગ્ય અને બાળકોને ગમી જાય તેવી શૈલીમાં રજૂ કરી છે. વાંચકોને પણ વાંચવા યોગ્ય હોઈ સુંદર વિચારમય સાહિત્યથી ભરપૂર છે.

બાપુજીની વાતો ભાગ ૧—સંપાદક મુકુલભાઈ કલાર્થી પ્રકાશક ગુજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદ-૧૪ પ્રાપ્તિસ્થાન નવજીવન કાર્યાલય અમદાવાદ-૧૪ પૃષ્ઠ ૪૮ કિંમત રૂા. ૦–૪૦ ન. પૈસા.

આ પુસ્તિકામાં સંપાદકે પૂ. બાપુજીની વાતોનો રસમય સંગ્રહ કરી બાળકો તથા વાચકોને ગમે તેવી સુંદર રસમય શૈલીમાં રજુઆત કરી છે. ખરેખર આ વાતો બાળકો તેમજ વિદ્યાર્થીઓને બોધદાયક અને આચરણમાં મૂકવા યોગ્ય છે. અને જીવનમાં નીતીનો રાહ બતાવે તેમ છે.

દેશી રમતો—લેખક : શામળભાઈ કા. જમોડ પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ. પાન ૧૪૬. કિંમત સવા રૂપિયો.

આકર્ષક મુખપૃષ્ઠવાળા આ પુસ્તકમાં આપણા દેશની રમતો વિષેની ઉપયોગી અને ચિત્રનપૂર્ણ માહિતી, ૩૫ ચિત્રોની મદદથી આપવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં ૧૨૧ રમતોની ચર્ચા બે ખંડમાં કરેલી છે. આમ વ્યાયામશિક્ષકો, શાળાઓ તેમ જ વ્યાયામશાળાઓએ આ પુસ્તક વસાવવા યોગ્ય છે.

પૌરાણિક નાટકો—લેખક : કનૈયાલાલ મા. મુન્શી. પ્રકાશક : ભારતીય વિદ્યાભવન, મુંબઈ. ચોથી આવૃત્તિ. પાન ૨૬૦. કિંમત સાડા ત્રણ રૂપિયા.

સમર્થ ગુજરાતી સાહિત્યકાર શ્રી ક. મા. મુન્શીએ લખેલાં ચાર પૌરાણિક નાટકો—

પુરંદર પરાજય, અવિભક્ત આત્મા, તર્પણ અને પુત્ર સમોવડી-નો એમાં સમાવેશ થાય છે. ચ્યવન, વસિષ્ઠ, દેવયાની વગેરે મુખ્ય પૌરાણિક પાત્રોને લઈ, પૌરાણિક બનાવોમાં જરૂરી થોડા ફેરફાર કરી, મુનશીએ કલાકૃતિઓ રચી છે. 'પુરંદર પરાજય'માં સ્ત્રીની પવિત્રતા, સ્ત્રીની ઇચ્છાવશ પાતિવ્રત્યની; 'અવિભક્ત આત્મા'માં સ્ત્રીપુરુષના લગ્નસ્નેહની; 'તર્પણ'માં આર્યાવર્ત-ના પુનઃસ્થાપનની તથા 'પુત્ર સમોવડી'માં દેશભક્તિ અને સ્વતંત્રતાની ભાવનાની ચર્ચા કરી છે. આમ આ નાટકો વાંચવા યોગ્ય છે.

ઇસપ અને તેની વાતો (ભાગ ૪)—લેખક : મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ. પ્રકાશક : ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ. પાન ૫૨ કિંમત પચાસ નયા પૈસા.

જગત સાહિત્યમાં સ્થાન પામેલી આ વાર્તાઓમાંની ૨૯ વાર્તાઓ, જરૂરી ચિત્રો સાથે, આ સંગ્રહમાં સ્થાન પામી છે. સરળ અને બોધક શૈલીમાં લખાયેલી આ વાર્તાઓ બાળકોને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપી શકે એવી છે. બાળ પુસ્તકાલયો, પ્રાથમિક તેમ જ માધ્યમિક શાળાઓમાં વસાવવા યોગ્ય પુસ્તક છે.

જમાઉધાર—મૂળ લેખક : આર્થર મેકે. રૂપાંતરકાર : ભ. હી. ભૂખણવાળા. પ્રકાશક : ઇન્ડીયન નેશનલ થીએટર, મુંબઈ. વિક્રેતા : એન. એમ. ત્રિપાઠી પ્રાઈવેટ (લિમિટેડ), મુંબઈ. પાન ૯૭. કિંમત બે રૂપિયા.

મૂળ લેખક મેકેના 'Both ends meet' ઉપરથી રૂપાંતરકારે તૈયાર કરેલું આ ત્રિઅંકી પ્રહસન છે. વિદેશી નાટકમાંથી વસ્તુ લેવાયેલ હોવા છતાં, કુશળ અદાકારો અને ફિરોઝ આંટીઆ જેવાના દિગ્દર્શનથી મુંબઈમાં એક સફળ નાટક તરીકે ૨૦ નાઈટ સુધી ભજવાયું હતું. કરવેરામાંથી મુક્તિ મેળવવા માટેની શ્રીમંતોની અનેક તરકીબો, સચોટ અને માર્મિક સંવાદો, સુંદર મુખપૃષ્ઠ, લોકભોગ્ય વસ્તુ, વગેરેને લીધે આ નાટક વાચનક્ષમ બને છે.

અવકાશ આ જાદુ નથી !—મૂળલેખક : માર્ગરેટ હાઈટ. અનુવાદક : નટવરલાલ માલવી. પ્રકાશક : ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, હવાડિયો ચકલો, સુરત. પાન ૭૫. કિંમત એક રૂપિયો.

આ પુસ્તકમાં છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી અવકાશ અંગે થયેલી શોધો અંગેની વિસ્તૃત માહિતી મળે છે. રોકેટ લીલાના પ્રકરણમાં રોકેટની બનાવટથી માંડીને તેનો નાશ થતા સુધીની માહિતી મળે છે. એજ પ્રમાણે અવકાશી મુષકો, ઉપચંદ્રો, અવકાશી સંદેશા અંગે પણ છે. ચિત્રો વિગતોને સમજાવવામાં સારી મદદ કરે છે.

પાતાળમાં છે શું ભર્યું ?—લેખક અનુવાદક તથા પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, પાન ૫૪ કિંમત એક રૂપિયો.

આ નાના પુસ્તકમાં ધરતીકંપ, જ્વાળામુખી, ધ્રુવના સાગર વગેરે પ્રકરણોમાં વિસ્તૃત ચર્ચા જોવા મળે છે. આવી વસ્તુઓના અભ્યાસ અંગેનાં મુખ્ય મુખ્ય કેન્દ્રોની માહિતી, તથા તે તે પ્રક્રિયાને સમજાવતી આકૃતિઓનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ચિ. ચંદનને (પત્રો)—લેખક : કાકાસાહેબ કાલેલકર. સંગ્રાહક અને સંપાદક : સૌ. ચંદનબેન કાલેલકર. પ્રકાશક : વોરા એન્ડ કંપની પબ્લિશર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨. પાન ૧૮૭. કિંમત ત્રણ રૂપિયા.

પોતાની શિષ્યા અને ત્યારબાદ પુત્રવધૂ ચંદનને કાકાસાહેબે લખેલા ૧૨૧ પત્રોનો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં છે. એના ઉપર એક વિસ્તૃત પ્રવેશક શ્રી ઉમાશંકર જોશીના હાથે લખાયેલો છે એ સોનામાં સુગંધ ભળવા જેવું થયું છે. આ પત્રોદ્વારા કાકાસાહેબના હૃદય-

આંતરમન-નો, સાથે એમના વિશાળવાચન અને વિવિધ વિષયો અંગેનાં ચિંતનપૂર્ણ મંતવ્યોનો પરિચય થાય છે. આવા પ્રકારના સાહિત્યમાં એનું સ્થાન ઊંચું રહે એ સ્વાભાવિક છે.

માનવતાની દેવી (કલારા બાર્ટન)—મૂળ લેખક : હેલનડોર બોયલસ્ટોન. અનુવાદક : શ્રીકાન્ત ત્રિવેદી. પ્રકાશક : ભારતી સાહિત્યસંઘ લિમિટેડ, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ. પાન. ૯૬. કિંમત દોઢ રૂપિયો.

અમેરિકન રેડક્રોસના પ્રવર્તક કલારા બાર્ટનનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર રજૂ કરતું આ પુસ્તક છે. બાલ્યાવસ્થાથી જ ત્યાગને મહત્ત્વ આપનાર એના જીવનનાં વિવિધ કાર્યો – યુદ્ધ, ધરતીકંપ, રોગચાળો, દુષ્કાળ, પૂર, કતલ વગેરે દૈવી તેમ જ માનુષી આફતો વખતે બજાવેલી વિવિધ સેવાઓની વિગતવાર માહિતી આ પુસ્તકમાં મળે છે. એનું વાચન ઘણાંનાં જીવન ઉજાળવા સમર્થ બને એમ છે.

અંગ્રેજી જશે તો શું થશે?—લેખક : ઝીણાભાઈ દેસાઈ. પ્રકાશક : જયવદન તકતાવાલા, પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ. પાન ૩૨. કિંમત ચાલીસ નયા પૈસા.

જાણીતા સાહિત્યકાર તથા કેળવણીકાર 'સ્નેહરશ્મિ'ના હાથે લખાયેલી આ પુસ્તિકામાં, આ ઘણા ચર્ચાયેલા પ્રશ્નની વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે. એમાં સ્વરાજ્ય લડત શરૂ થઈ ત્યારથી માંડીને આજદિન સુધીના સમય દરમ્યાન કોંગ્રેસના આગેવાનો, સરકાર તથા કેળવણીકારોએ આ પ્રશ્નની કરેલી વિચારણા અંગેની માહિતી, જરૂરી ઉતારાઓ સહિત આપવામાં આવી છે. આમ આ પુસ્તિકા વાંચવા વિચારવા યોગ્ય છે.

વડોદરાના સંગ્રહાલયને ૬૭ હજારની કિંમતનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની મળેલી ભેટ

ભારતમાં કોઇ પણ સંગ્રહાલયને એક જ વ્યક્તિ તરફથી ભાગ્યે જ મળ્યો હોય તેવો શરે ૬૦૦૦ હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો ભંડાર અત્રેની મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીની ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટને યતિશ્રી હેમચંદ્રજી તરફથી મળ્યો છે.

ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ પાસે અત્યારે ૧૫ હજાર હસ્તલિખીત ગ્રંથોનો ભંડાર છે.

વિવિધ ભાષાઓ અને વિષયો

પ્રાચીન ભારતમાં જે વિદ્યાનો વિકાસ થયો હતો, તે તમામ વિદ્યાઓને લગતાં આ પુસ્તકોનાં ૨૦ હસ્તપ્રતોમાં સમાવેશ થાય છે. આ ગ્રંથો સંસ્કૃત, માગધી, જુની ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓમાં રચાયેલા છે. તેમ જ આમાં આયુર્વેદ, જ્યોતિષ, મંત્રતંત્ર, વ્યાકરણ, અલંકાર, કોશ કાવ્ય, નાટક, સ્તોત્રો, પ્રાકૃત સૂત્રો ને ધાર્મિક વિધિ વિધાનનાં ગ્રંથોનો મુખ્યત્વે સમાવેશ થાય છે.

ખૂબ જ ઉપયોગી

આ ઇન્સ્ટીટ્યુટના ડાયરેક્ટર શ્રી સાંડેસરાનું માનવું છે કે દેશ અને પરદેશને ખૂબ ઉપયોગી નીવડે તેવા પણ કેટલાક ગ્રંથો આમાં છે. તેમ જ દેશવિદેશના અભ્યાસીઓ, સંશોધકો વગેરે માટે આ ગ્રંથભંડાર ખાસ ઉપયોગી નીવડશે. ટૂંક સમયમાં આ ગ્રંથોનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવશે.

માનવશક્તિનો સદુપયોગ

લેખક : શ્રી કેદારનાથજી:

મનુષ્યને પરમાત્માએ અનેક શક્તિઓ આપી છે યા તો પ્રકૃતિ તરફથી જન્મથી જ એને આ શક્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે. આમાં મનુષ્યે પોતાનાં બુદ્ધિ અને મનોબળથી પ્રયત્નપૂર્વક ખીલવેલ કેટલીક શક્તિનાં આજે આપણે દર્શન કરી રહ્યા છીએ. આ દરેક વિકસિત શક્તિ જો મનુષ્ય પોતાના તેમ જ અન્યના કલ્યાણમાં વાપરે તો આખી માનવજાત મનુષ્યત્વને શોભા અપાવે તેવાં સુખ અને સગવડથી સમૃદ્ધ બને.

અન્ય પ્રાણીની જેમ મનુષ્ય પણ નિરંતર સુખની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ રહ્યા છે; એને માટે આખું જીવન ખર્ચી નાખે છે; છતાં માનવને શોભા અપાવે તેવું સુખ ભાગ્યે જ એ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આનાં કારણો તપાસીએ તો આપણને જણાશે કે આપણી શક્તિનો ઉપયોગ આપણે બધાના કલ્યાણ માટે નથી કરતા. એ માટે તો માનવજીવનના ઉદ્દેશનું જ્ઞાન હોવું જરૂરી બને છે. બચપણથી આ પ્રકારનું જ્ઞાન સંસ્કારમાં મળતું. એ પ્રથા હવે લગભગ નષ્ટ થઈ ગઈ છે એટલે આપણે આપણી ભિન્નભિન્ન શક્તિઓ કેળવી પોતાની વ્યક્તિગત ઇચ્છાઓ અને વાસનાઓને પૂરી કરવા અને જગતના પ્રવાહ મુજબ ચાલવામાં પૂરી કરીએ છીએ. એ પાછળ આપણો કોઈ પ્રકારનો ધર્મયુક્ત હેતુ દેખાતો નથી.

સુખ અને ધર્મની વ્યાખ્યા

મનુષ્ય જો માનવધર્મ મુજબ આચરણ કરે તો એ સુખી થાય છે, અને અધર્માચરણ કરે તો એ દુઃખી થાય છે. અહીં ધર્મ એટલે પોતાને તથા બીજાઓને માનવોચિત સુખ આપનારું, શારીરિક, બૌદ્ધિક તેમ જ માનસિક ઉન્નતિ કરનારું, વ્યક્તિગત, કૌટુમ્બિક, સામાજિક આદિ જીવનના પ્રત્યેક સંબંધમાં નીતિ અને સદાચરણની વૃદ્ધિ કરનારું, અન્યાય અને શોષણ રહિત 'કર્મ' સમજવું જોઈએ. માત્ર વ્યક્તિગત ઐહિક સુખ માટે યા તો માનપ્રતિષ્ઠા અપાવનાર પારલૌકિક પરંતુ વ્યક્તિગત સુખલાલસાની આશાથી કરેલા કર્મને ધર્મ માનવાથી માનવજાતિનું કલ્યાણ થતું નથી. આ માટે માનવજન્મ એ તો ધર્માચરણ માટે છે. એથી દરેક વ્યક્તિ જે પોતાને મનુષ્ય સમજે છે અને એમાં જ ધન્યતા માને છે તેણે તો સર્વનું કલ્યાણ થાય એ રીતે માનવધર્મ મુજબ વર્તવું જોઈએ.

માનવધર્મનું પાલન ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે આપણે આપણી ઇન્દ્રિયો દ્વારા પ્રગટ થતી શક્તિનો, બધાના કલ્યાણ અને સુખ માટે, ઉપયોગ કરવાનો નિશ્ચય કરી પ્રયત્નશીલ બનીએ. ઇન્દ્રિયોના શુદ્ધ સદુપયોગમાં જ ધર્મનું પાલન છે. એથી વિશ્વમાં તેમ જ સમાજમાં સુખ અને ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે.

ગ્રીસમાં પ્રાચીન કાળમાં ઇસપ નામનો એક મહાન વિદ્વાન થઈ ગયો. તેણે આ વિષય ઉપર કરેલી કેટલીક વાતો ઘણી સૂચક છે. ઇસપ ગુલામ હતો. એના માલિકને ત્યાં એકત્ર થનાર લોકોમાંથી કોઈએ એને પૂછ્યું કે, "આ દુનિયામાં સૌથી ખરાબ ચીજ કઈ છે?"

ઇસપે જવાબ આપ્યો : "મનુષ્યની જીભ."

પ્રશ્ન પૂછનારે ફરી પ્રશ્ન કર્યો : "જીભ સૌથી બૂરી કઇ રીતે ?"

ઇસપે કહ્યું : "બીજાને દુઃખ પહોંચે એવા શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરવાથી કલહ થાય છે, એમાંથી આગળ જતાં મારપીટ થાય છે; અને છેવટે યુદ્ધ જેવા પ્રસંગ ઊભા થાય છે અને દુનિયામાં અનર્થ વ્યાપે છે. એટલે જીભ ભારે બૂરી ચીજ છે."

ફરીથી ઇસપને બીજો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો કે 'તો આ જગતમાં સૌથી ઉત્તમ ચીજ શું છે ?"

ઇસપે જવાબ આપ્યો : "મનુષ્યની જીભ જગતમાં સર્વશ્રેષ્ઠ વસ્તુ છે."

આ સાંભળી પ્રશ્ન પૂછનાર બોલી ઉઠયો કે હમણાં તો તુ એમ કહેતો હતો કે જીભ જગતમાં બૂરી ચીજ છે અને હવે એને જ સર્વશ્રેષ્ઠ ચીજ તું કેમ કહે છે ?"

શબ્દોની મહાન શક્તિ

ઇસપે કહ્યું : "બીજાઓને આનંદ અને સુખ મળે તેવા શબ્દોના ઉચ્ચારણથી પરસ્પર પ્રેમ જન્મે છે. આ પ્રકારના સંભાષણથી પ્રેમની વૃદ્ધિ થતી રહે છે. ઉત્તમ શબ્દોથી જ મનુષ્યમાં પ્રેમ, સુખ અને આનંદ વધતો જાય છે. સાધુ-સંતોના ઉપદેશથી જગતમાં ન્યાય, નીતિ અને ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે. એટલે જીભ જગતમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

આ સંવાદનો સારાંશ એટલો જ છે કે કોઈ પણ ઇન્દ્રિયનો દુરુપયોગ કરવાથી આપણે દુઃખી થઈએ છીએ; અને સદુપયોગ કરવાથી સુખી થઈએ છીએ. આ વાતને લક્ષમાં લઈને આપણી ઇન્દ્રિયોની પ્રત્યેક શક્તિનો ઉપયોગ ધર્મમાર્ગે કરવાનો પ્રયત્ન જ આપણું કર્તવ્ય બને છે. એ જ આપણો ધર્મ છે.

'શબ્દમાં મહાન શક્તિ છે' એ શબ્દોને લિપિબદ્ધ કરવાથી લેખન બને છે. ભાષણ અને લેખન દ્વારા આપણને મહાન શક્તિ મળેલી છે. આપણે એનો ઉપયોગ સર્વમાં મૈત્રી, પ્રેમ, પ્રમાણિકતા, સત્ય, ઉદારતા, એકતા, ધર્મનિષ્ઠા આદિ સદ્ગુણો ખિલવવા અને ચારિત્ર્યની શુદ્ધિ માટે કરીશું ત્યારે આપણા સૌનું કલ્યાણ થશે એમાં સંદેહ નથી. આપણામાં પરમાત્માની દયાથી આવી જાગૃતિ ચાલુ રહે એવી પ્રાર્થના છે.

મોતી ની રજ

આપણે મહાન પુરુષ-ગાંધી, ગોખલે કે ઠક્કર બાપા જેવા ભલે ન થઈ શકીએ, પણ ભલા માણસ તો જરૂર થઈ શકીએ. માણસનું સાચું મૂલ્ય વિદ્વત્તા, શારીરિક બળ, દ્રવ્ય સંચય વા બાહ્ય કીર્તિથી નથી અંકાતું. સુખ, વૈભવ, મોજમજા વા પરાક્રમો ચારિત્ર ન હોય તો નકામાં છે. માટે જીવનમાં સત્ય ઉતારીએ, મનમાં હોય તેજ છુપાવ્યા વિના બોલીએ અને જે બોલીએ તે જ આચરીએ; ટૂંકામાં, વિચાર, વાણી અને આચાર-ત્રણેની એકતા જીવનમાં સાધીએ તો જ આપણે સાચા માણસ કહેવાઇએ. 'જૂઠનો આવરદા બે ઘડી,' 'સત્ય છાપરે ચઢીને પણ બોલે છે.' માટે સુખી થવું હોય, સુખી કરવા હોય, શાંતિ અને સંતોષનું વાતાવરણ પ્રસારવું હોય તો ચારિત્ર ખીલવવું.

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી આણંદમાં ખુલ્લી મુકાયેલી

સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની પ્રતિમા

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીનું સર્જન એ શ્રી અમીન સાહેબનું જીવનકાર્ય છે. એ પ્રવૃત્તિદ્વારા એમણે એમના જીવનમાં અનેકવિધ સંસ્કાર સ્વપ્નોને આકાર આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. અને એ દ્વારા એમનામાં રહેલા 'મૂક લોકશિક્ષક'નાં સૌને દર્શન થયાં છે. ચરોતર પ્રદેશમાં વટવૃક્ષ રૂપે ફાલી રહેલી આ શિક્ષણ સંસ્થા તેના આદ્યસ્થાપક પિતા પ્રત્યેનું ઋણ અદા કરવા સ્વર્ગસ્થની પ્રવૃત્તિઓને નમ્રપણે વેગ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એટલું જ નહીં પણ તેમને પ્રિય એવી પ્રાથમિક શિક્ષણ સંસ્થા (અમીન અધ્યાપન મંદિર) અને કન્યા કેળવણીની સંસ્થા—(કસ્તૂરબા કન્યા વિદ્યાલય) તેમના સ્વર્ગવાસ પછી શરૂ કરીને તેમણે રોપેલા વટવૃક્ષને સાચી દિશામાં સમૃદ્ધ કરવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો છે. આમ તો ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી એ જ શ્રી મોતીભાઈ સાહેબની પ્રવૃત્તિમય જીવંત પ્રતિમા છે. અને એ દ્વારા થતી પ્રવૃત્તિઓથી સ્વર્ગસ્થના આત્માને પળેપળે શ્રદ્ધાંજલિ અર્પાતી જ રહે છે. તેમ છતાં સ્વર્ગસ્થની સ્થૂળ પ્રતિમા માટે સંસ્થાનાં સૌ કાર્યકરોનો જીવ ઝંખતો હતો. સ્વર્ગસ્થની એક પ્રતિમા સંસ્થાના મધ્યભાગે ક્યાંક સ્થાપવામાં આવે તો અહીં કામ કરતા કાર્યકર્તાઓ, ભણતાં બાળકો અને આવતા જતા મહેમાનો સૌને માટે એ પ્રેરણામૂર્તિ બની રહેશે. એમ ધારી સાહેબની એક પ્રતિમા મૂકવાનું નક્કી કર્યું. સંસ્થાનાં સૌ વિદ્યાર્થીભાઈ બહેનોને પણ આની જાણ કરવામાં આવી અને એક નાનકડું નમ્ર સૂચન કરવામાં આવ્યું કે 'જો વિદ્યાર્થીઓ જ આ પ્રતિમા તૈયાર કરી આપે તો? સોસાયટીનાં તે વખતે અભ્યાસ કરતાં સઘળાં વિદ્યાર્થી ભાઈબહેનોએ આનંદથી સૂચનનો સ્વીકાર કર્યો અને રૂા. ૨૮૬૫ની રકમ તુરત એકઠી કરી આપી. આ થઈ સન ૧૯૫૫ની પહેલી ફેબ્રુઆરીની વાત.

સોસાયટીના માનદ્ ઇજનેર શ્રી ચંદુભાઈની સલાહ અનુસાર સોસાયટીના મધ્યભાગે દા. ન. હાઈસ્કૂલના મકાન પર ટાવર રચી તેના વચલા માળે મોતીભાઈ સાહેબની પ્રતિમા મૂકવાનું વિચારાયું. વિદ્યાનગરમાં આસન જમાવી બેઠેલા શિલ્પી શ્રી કાન્તિભાઈ પટેલે પ્રેમથી શ્રી સાહેબની આરસ પ્રતિમા તૈયાર કરી આપી. અને તા. ૧–૮–'૫૯ના રોજ તે પ્રાણુ પ્રતિમાનું અનાવરણ શ્રી આપાજી બાવાજી અમીનના શુભ હસ્તે કરવામાં આવ્યું.

આણંદ, વસો, ભાદરણ, વડોદરા, મુંબઈ, અમદાવાદ વગેરે સ્થળોએ વસતા સાહેબના પ્રેમીઓએ સાહેબની પ્રતિમાની અનાવરણ વિધિ પ્રસંગે ઠીક ઠીક સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. સવારના ૯–૩૦ કલાકે સોસાયટીના ચોગાનમાં આ પ્રસંગને માટે ખાસ ઊભા કરાયેલા મંડપમાં સભા રાખવામાં આવી હતી. સંસ્થા માટે પ્રતિમા અનાવરણનો પ્રસંગ એક પવિત્ર પ્રસંગ હતો. એટલે આખું વાતાવરણ પ્રસન્નતા અને પવિત્રતાની ઝલકથી ભર્યું ભર્યું લાગતું હતું. આરંભની પ્રાર્થના પછી સંસ્થાના સહમંત્રી શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલે પ્રાસંગિક નિવેદન રજૂ કરી શ્રી આપાજીને પ્રતિમાના અનાવરણ માટે વિજ્ઞપ્તિ કરી. પ્રમુખશ્રીએ પ્રતિમાનું અનાવરણ કર્યું. અને તે જ ઘડીએ પ્રતિમાને બ્યુગલ-બેન્ડ અને ફ્લ્યૂટના સરોદોથી સલામી આપવામાં આવી. પ્રમુખશ્રીએ

અને ર. સંભાજનોએ પ્રતિમાને બે પળ અશ્રુભીની આંખે અંજલિ આપી. આ પ્રસંગે હાજર નહીં રહી શકનાર મિત્રોએ પણ પોતાની શ્રદ્ધાંજલિઓ મોકલી આપી હતી. સંદેશામાં શ્રી પરીક્ષિતલાલે જણાવ્યું હતું કે, ' સ્વ. સાહેબની સેવાઓ આજેય પણ તાજી જ છે.' ડૉ. ભાસ્કર પટેલ, શ્રી રાવજીભાઈ મણીભાઈ પટેલ, શ્રી આશાભાઈ પટેલ, શ્રી બાબુભાઈ પટેલ વગેરેએ તેમના સંદેશાઓમાં સાહેબનાં મીઠાં સંસ્મરણો વાગોળી ભવ્ય અંજલિ આપી હતી.

હાજર રહેલાઓમાંથી સંસ્થા તરફથી વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોના પ્રતિનિધિઓએ અંજલિ પુષ્પ વેર્યાં. અને મહેમાનોમાંથી શ્રી બબલભાઈ મહેતા, શ્રી ત્રિભુવનદાસ પટેલ અને શ્રી એચ. એમ. પટેલે ભાવભરી અંજલિ આપી હતી.

શ્રી બબલભાઈ મહેતાએ સાહેબને ' પાયાની ઈંટ ' અને ' મૂગા લોકશિક્ષક ' તરીકે બિરદાવ્યા હતા. અને જણાવ્યું હતું કે, " આ જમાનામાં અત્યારે પણ સાહેબ જેવા જ સેવકોની વધારેમાં વધારે જરૂર છે. આજને પ્રસંગે આપણે સૌ આ વાતનો ગંભીરપણે વિચાર કરીએ. " શ્રી ત્રિભુવનદાસે આણંદમાં સોસાયટીની સ્થાપનાની પળો જીવતી કરી સાહેબે તેમના-જીવનમાં પાડેલી સચ્ચાઈ અને નીતિની અસર વર્ણવી હતી. શ્રી એચ. એમ. પટેલે સાહેબનાં સંસ્મરણો તાજાં કરતાં સાહેબના યુવકોને દોરવણી આપવાની અનોખી પદ્ધતિનું વર્ણન કર્યું હતું. તેમણે જણાવ્યું કે ' તમે આ કરો, તમારે આમ કરવું જોઈએ.' એમ સાહેબ કોઈ દિવસ કોઈને કહેતા નહીં, પણ જે વિશાળ કાર્ય પડેલું હોય તેનું વર્ણન કરતા, તે કામનું કરેલું મહત્વ છે તે દર્દભરી રીતે સમજાવતા અને આડકતરી રીતે તે કામ કરવા જેવું છે એમ સૂચવી દેતા. શ્રી પટેલે અંતમાં એમ પણ જણાવ્યું કે સાહેબને વહાલી એવી પ્રવૃત્તિઓ આપણે કરીએ એમાં જ એમનું સાચું તર્પણ રહેલું છે.

સમારંભના પ્રમુખ શ્રી અંબાજી અમીને તેમનું લખેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું હતું. પ્રમુખશ્રીએ પણ સાહેબની પ્રવૃત્તિઓને ઉપાડી લેનાર નવા નવા કાર્યકર્તાઓને આગળ આવવા આમંત્રણ આપ્યું હતું અને સાહેબે આરંભેલી ચરોતર વિદ્યાર્થી સહાયક સહકારી મંડળી લી. જેવી વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ માટે લોન આપતી સંસ્થાને પડતી નાણાં-ભીડનો જવાબ વાળવા સૌ ચરોતર વાસીઓને વિનંતિ કરી હતી. અને આ મંડળ જેવી પવિત્ર અને ઉપકારક પ્રવૃત્તિને ચરોતરના એકે એક વિદ્યાર્થીને લાભ આપી શકાય એવી એક વ્યાપક મીશનરી સંસ્થા બનાવવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી. અંતમાં સંસ્થાના મંત્રી શ્રી રાવજીભાઈ મ. પટેલે સૌનો અંતરથી આભાર માન્યો અને પ્રમુખશ્રીને ફૂલહાર કર્યા હતા.

વંદેમાતરમ્ ગવાયા બાદ આખો સમારંભ સ્વર્ગસ્થને છાજે તેવા ભવ્ય, અદાભર્યા ને પવિત્ર વાતાવરણ વચ્ચે સફળતાથી પૂરો થયો.

પુસ્તકાલય પર્વણીની ઠેરઠેર ઉજવણી

તિલકવાડા :—મોતીભાઈ અમીન સંવત્સરી દિન અંગે પુસ્તકાલય પર્વણીના કાર્યક્રમમાં સવારમાં શાળાના વિદ્યાર્થીઓનું સરઘસ ગામમાં સૂત્રો પોકારતું ફર્યું હતું. પુસ્તકાલયના કંપાઉન્ડમાં મંડળના પ્રમુખશ્રીએ ઉદ્‌બોધન કર્યું.

સાંજે ૪ વાગે પુસ્તકાલયના હોલમાં સભા થઈ. સ્વ. મોતીભાઈના કાર્યસેવાઓ અને એમના જીવનના આદર્શો—આદેશો અને પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા ઉપર વિવેચનો થયાં, મંડળના મંત્રી શ્રી જમનાદાસ શાહે પુસ્તકાલય મંડળની જરૂરિયાતો, થયેલી પ્રગતિ વગેરેનો અહેવાલ વાંચી સંભળાવી આભારદર્શન કર્યું હતું. રાતે પુસ્તકાલયના મકાન ઉપર રોશની કરવામાં આવી હતી અને ભજનમંડળનો કાર્યક્રમ રખાયો હતો.

સલાડ :—પુસ્તકાલય પર્વણીદિને સાફસૂફી કરી ઓરડાને ધ્વજપતાકા અને આશોપાલવ-આંબાનાં તોરણો વગેરેથી શણગારવામાં આવ્યો. સરઘસ નીકળ્યું. અમીનસાહેબ તથા ગાંધીજીના ફોટાઓને હાર પહેરાવ્યા. બાળકોએ ઘેર ઘેર ફરી બહેનોને પુસ્તકો વાંચવા આપ્યાં.

શિક્ષક શ્રી બચુભાઈ શાહ તથા શ્રી રાવજીભાઈ પટેલ બન્ને શિક્ષકોએ સારો પરિશ્રમ કરી પુસ્તકાલય પર્વણીની ઉપયોગિતા અને હેતુ સમજાવ્યો હતો.

સાંજે ૪ વાગે પુસ્તકાલયમાં સભા થઈ. વિવેચનો થયાં. ટૂંકી વાર્તાઓ સંભળાવી. આકદસ ભાઈઓને પુસ્તકો વાંચવા રસ લેતા કર્યા. રાતે પુસ્તકાલયમાં ભજન–ગીતોનો કાર્યક્રમ થયો.

કપડવણજ : પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આદ્યપ્રણેતા સ્વ. મોતીભાઈ અમીનના સંવત્સરી દિને એટલે 'પુસ્તકાલય પર્વણીદિન' નિમિત્તે સંસ્થા તરફથી પ્રદર્શન યોજવામાં આવ્યું હતું. જેમાં સ્વ. મોતીભાઈ સ્મારક ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો અર્ધી કિંમતે આપવાનું તે દિવસ માટે જાહેર કર્યું હતું.

સિદ્ધપુર :—પુસ્તકાલય પર્વણીદિન સારી રીતે ઉજવાયો. પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજપતાકા તેમ જ આશોપાલવનાં તોરણોથી શણગાર્યું હતું. સુભાષિતો, સૂત્રો ઠેર ઠેર લટકાવવામાં આવ્યાં હતાં. સભા થઈ. બાળક બાલિકાઓની રમત ગમત થઈ. બાલસાહિત્ય તથા રેફરન્સનાં પુસ્તકોનું પ્રદર્શન ગોઠવાયું.

કોડીનાર :—પુસ્તકાલય પર્વણીદિને પુસ્તકાલયના મકાન, પુસ્તકો, કબાટો વગેરેની સાફસૂફી કરી મકાનને ધ્વજપતાકાથી તેમજ સૂત્રોથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. મકાનમાં પુસ્તકોનું પ્રદર્શન ગોઠવવામાં આવેલું. મહાપુરુષોના ફોટા લટકાવવામાં આવેલા.

સવારે સરઘસ કાઢવામાં આવેલું. સભા થઈ, વિવેચનો થયાં, સાંજના બાળકોનો મનોરંજન કાર્યક્રમ રાખવામાં આવેલો તેમાં બહેનોએ પણ ભાગ લીધો. રાતે ભજન, કીર્તન, રામધૂન થયાં. રાતે રોશની કરવામાં આવેલી.

સાવલી :—અહીંની સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોનું પ્રદર્શન ગોઠવાયું. પુસ્તકાલય, વાચનાલયની ઉપયોગિતા—જરૂરિયાત, તેના લાભો વગેરે સમજાવવાનો ગામની જનતામાં પ્રચાર કર્યો. પુસ્તકાલયના વિકાસઅર્થે સભાસદોની સંખ્યા વધારી.

વાલમ :—પા. લલ્લુભાઈ નારાયણદાસ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મકાનને સાફસૂફ કરી ધોળાવી, આંબાના પાનથી શણગારવામાં આવ્યું. સ્વ. મોતીભાઈ અમીન, તથા ગાંધીજીના ફોટાઓને ફૂલમાળા આરોપાઈ. ગામમાં ઠેરઠેર નીતિનાં સૂત્રો–સુભાષિતો લખવામાં આવ્યાં.

સવારે ૪ વાગે પ્રભાતફેરી રામધૂન બોલતી ગામમાં ફરી. ૧૧ વાગે પ્રદર્શન યોજ્યું જે અમદાવાદના શ્રી કાંતિભાઈ રાવળના હસ્તે ખુલ્લું મુકાયું. રાતે મકાનપર રોશની કરવામાં આવી. રાતના ૮ થી ૧૨ ગામ લોકોની સભા નગરશેઠ શ્રી લલ્લુભાઈના પ્રમુખપદે થઈ. મંત્રીએ નિવેદન રજૂ કર્યું. શ્રી દ્વારકાદાસ પટેલે સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબના જીવનના વિધવિધ પ્રસંગો રજૂ કર્યા. તેમણે પુસ્તકાલયો ખિલવવા અંગે કરેલી સેવાઓનું ધ્યાન આપ્યું. બીજાં વિવેચનો તથા કીર્તન વગેરે થયા બાદ પ્રસાદ વહેંચાયા બાદ 'ગાંધીજી અમર હો,' 'મોતીભાઈ અમર રહો'ની જયઘોષણા વચ્ચે સભા પૂરી થઈ.

લીંબોલા :—(તા. સંતરામપુર) પુસ્તકાલય પર્વણીદિન ઉત્સાહ પૂર્વક ઉજવાયો. મકાનને શણગારવામાં આવ્યું. સભા થઈ. શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનો લાભ લેવા સમજૂત થઈ તે માટે કેન્દ્ર શરૂ કરવાનું નિયત થયું.

પાલનપુર :—પુસ્તકાલયનું ચોગાન સાફ કરાયું. હોલમાં પુસ્તકો વ્યવસ્થિત ગોઠવાયાં. મકાનને આસોપાલવ તથા ફુલહારથી શણગારવામાં આવ્યું. 'અમીન સાહેબ અમર રહો'નાં સૂત્રો મૂકવામાં આવ્યાં. સાંજે સાત વાગે 'પર્વણીદિન' અંગે અમીન સાહેબની જીવન ઝરમર તથા પુસ્તકાલય અંગે તેમણે જે ભાગ ભજવ્યો છે તે વગેરે સમજાવવામાં આવ્યું હતું. [illegible] શો બનાવવામાં આવ્યો હતો.

વલસાડ :—ગાંધી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકાલય પર્વણી ઉજવાઈ હતી. આ પ્રસંગે ૧૨ વર્ષની વય સુધીના બાળકોની વાર્તા હરીફાઈ યોજાઈ હતી તેમાં ૨૯ બાળકોએ ભાગ લીધો હતો. જેમાં ૮ વર્ષ સુધીના બાળકની હરીફાઈનું ઈનામ ૪ વર્ષની હિનાઝ રુસ્તમજી પટેલને અને ૮થી ૧૨ વર્ષ સુધીના બાળકની હરીફાઈનું જતિન મગનલાલ દેસાઈને મળ્યું હતું. સુરેન્દ્ર બી. મેસ્ત્રી અને વંદના વ્યાસને વધારાનાં ઈનામો મળ્યાં હતાં. ઈનામ વહેંચણી સુધરાઈના પ્રમુખ શ્રી જનાર્દન દેસાઈને હસ્તે થઈ હતી. રાત્રે શ્રી નટવરલાલ પંડ્યા (ઉછનક), શ્રી જયંતીલાલ મહેતા, શ્રી બાબુભાઈ દેસાઈએ પ્રવચનો કર્યાં હતાં. સુધરાઈના ઉપપ્રમુખ શ્રી ડાહ્યાભાઈ શાહે આભારવિધિ કર્યો હતો.

નવસારી :—શ્રી મહારાણી શાંતાદેવી સાર્વજનિક મહિલા અને બાલપુસ્તકાલયની સંસ્થાએ તા. ૧–૨–૫૯ ને વાર રવિને દિને પુસ્તકાલય પર્વણી દિન ઉજવ્યો હતો. પુસ્તકાલયને આસોપાલવના તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. હોલમાં પુસ્તકાલયનાં ઉત્તમ સૂત્રો જે લાલ કાપડ પર પેન્ટ કરાવ્યાં છે તે મૂકવામાં આવ્યાં હતાં. રીડીંગ ટેબલ પર દરેક જાતનાં પુસ્તકો, છાપાં, મેગેઝીનો જે હમેશાં જ રાખવામાં આવે છે તેમ રાખ્યાં હતાં. ૪–૧૫ કલાકે સંસ્થાના બાલસભાસદોમાંથી જે નવી બાલ કમિટીની નિમણૂક થઈ છે તેમની પહેલી સભાની શરૂઆત એ શુભ દિને કરી છે. પ્રાર્થના બાદ સભા કેમ ચલાવવી તેની પૂરી સમજણ વકીલ બહેન તરફથી આપવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ બાલપ્રમુખ પરવીન આગરવાલાના પ્રમુખપદે લગભગ સો ઉપર સભ્યોની હાજરીમાં બાલસભ્યો પરવીન તમેરાદી, અને હીરા મોંઘી મે.રોની

સ્વ. શ્રી મોતીભાઈ અમીન વિશે પ્રશંસાપાત્ર વિવેચનો કરી હાજર રહેલાંઓને એમના જીવનની ઝાંખી કરાવી હતી. ત્યારબાદ બેપ્સી કોટવાલે અમારાં પુસ્તકાલયની માહિતી આપી કેટલી પ્રગતિ કરી રહ્યું છે તેનો ખ્યાલ આપ્યો હતો. બાલપ્રમુખ પરવીન આમરયાએ માર્ગદર્શન આપનારાંનો ઉપકાર માન્યો હતો. ત્યારબાદ બાલમંત્રી ઝવેર મહેતાએ આભારવિધિ પતાવી, બાલપ્રમુખને સુંદર ફૂલની ડલગી અર્પી સભા બરખાસ્ત કરી. ત્યારપછી રેડક્રૉસ સોસાયટી તરફથી અપાતા ક્રાયમીલ્ક પાઉડરનું દૂધ બનાવી ૮૩ બાળકોને પીવાડવામાં આવ્યું હતું. ત્યાર પછી વિકાસ ઘટક યોજના તરફથી બાળકોને મનોરંજન આપવા ફિલ્મ બતાવવામાં આવી હતી. આમ લગભગ સાત કલાકે બધાં વિખરાયાં હતાં. વિકાસ ઘટક યોજના તરફથી બતાવવામાં આવતી ફિલ્મો માટે બાલપ્રમુખે પૂજ્ય મૃદુલાબહેન તથા મધુબહેનનો આભાર માન્યો હતો.

ખાંભા :—પુસ્તકાલયનું મકાન-ફર્નિચર સાફસૂફ કર્યું બોર્ડ લખવામાં આવ્યાં. તોરણો બંધાયાં. સભા થઈ. મોતીભાઈ સાહેબનાં જીવનચરિત્રના પ્રસંગો સમજાવ્યા હતા. પુસ્તકાલયના મકાનમાં ગાંધીજી અને બીજા દેશનેતાઓના ફોટા લટકાવવામાં આવ્યા. બાળકો વાંચી શકે તેવાં પુસ્તકોનું પ્રદર્શન ગોઠવ્યું. રાતે રોશની કરવામાં આવી. ભજનનો કાર્યક્રમ યોજાયો. ગામલોકોએ સારો ઉત્સાહ બતાવ્યો.

કોઠાવ :—(તાલુકે કરજણ): સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં સદ્‌ગત મોતીભાઈ અમીન સાહેબની ૨૦મી સંવત્સરી નિમિત્તે પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો વર્ગવાર ગોઠવીને આસોપાલવના તોરણોથી શણગાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગે ગામના નવયુવાન શ્રી. અંબાલાલ ભાઈલાલભાઈ પટેલે તેમના નાના બાબાના સ્મરણાર્થે પુસ્તકાલયને રૂ. ૧૦૦)નું એક મોટું કબાટ ભેટ આપવા જાહેર કર્યું. સ્તુત્ય.

કરજણ:—પૂ. શ્રી મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબની ૨૦મી સંવત્સરીદિન નિમિત્તે સવારે ૯-૩૦ વાગે શાહ એન. બી. સાર્વજનિક હાઈસ્કુલના મકાનમાં કરજણ તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ ડૉ. મીનુભાઈ કે. પટેલના પ્રમુખપદે જાહેર સભા રાખવામાં આવેલી તથા રાતે ૮ વાગે પુસ્તકાલય અભ્યાસ વર્તુળમાં આપણી યોજનાઓ વિષે સરદાર વલ્લભભાઈ વિદ્યાપીઠના ઉપકુલપતિ શ્રી બાબુભાઈ જશભાઈ પટેલનો વાર્તાલાપ રખાયેલો. મંત્રી શ્રી રમણીકલાલ કે. પરીખે વિસ્તૃત નિવેદન રજુ કર્યું. તેમાં કરજણ કેન્દ્રમાંથી શિષ્ટ વાચન પરીક્ષામાં ૩૩ વિદ્યાર્થીઓ બેઠેલા તેમાંથી ૨૫ ઉત્તિર્ણ થયા છે. કેન્દ્રમાં ઉત્તિર્ણ થનાર પંદર વિદ્યાર્થીએ એક ઈનામ આપવામાં આવે છે તે રીતે કરજણ કેન્દ્રને હિસ્સે એક ઇનામ આવેલું છે. ઇનામમાં નવમી શિષ્ટ વાચન પરિક્ષાનું પુસ્તક ' હિંદના જવાહર ' મળનાર છે.

ગણદેવી :—સી. ડી. ગજ્જર લાયબ્રેરીએ મોતીભાઈ સાહેબનો સ્મૃતિદિન ઉજવ્યો. પુસ્તકાલયનું મકાનવાળી ગુડી સાફ સુફ કરી તથા ફરનીચર પણ સાફસૂફ કરવામાં આવ્યું. વિદ્યાર્થીઓને અને વાચકોને મોતીભાઈ સાહેબના જીવનના પ્રસંગો, તેમણે પ્રજાની કરેલી સેવાઓ, અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિશે સમજાવવામાં આવ્યા.

ધારી :—બોર્ડ ઉપર પુસ્તકાલય પર્વણીની જાહેરાત અને પૂ. મોતીભાઈનો ફોટો તેમજ બીજા દેશનેતાના ફોટાઓ લગાવવામાં આવ્યા. નીતિ અને સમાજને માન્ય એવાં પુસ્તકોનું તેમજ માસિકો અને ચિત્રોનાં આલ્બમનું નાનું પ્રદર્શન યોજ્યું હતું. વાંચવા લાયક ૪૦ પુસ્તકોની યાદી સારા અક્ષરે લખી ચોંટાડવામાં આવી. જે પુસ્તકોના વાચનથી ચારિત્ર્ય,

સંસ્કાર અને સાહસિકતાને વેગ મળે એવા પુસ્તકોની યાદી મૂકવામાં આવી હતી. બપોર પછી બાળકોની સભામાં પુસ્તકો કેવાં વાંચવાં, કેમ વાંચવાં, ક્યારે વાંચવાં એ બાબતની માહિતી ગ્રંથપાળે આપી હતી. છેલ્લો એક સામાજિક અને બોધદાયક વાર્તાનો કાર્યક્રમ રખાયો હતો. પુસ્તકાલયમાં અભ્યાસ વર્તુળની યોજના દાખલ કરવામાં આવી છે. વક્તાઓએ આજના પ્રસંગે સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પતાં વિવેચનો કર્યાં હતાં.

જામનગર :—શ્રી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય, શ્રી સંસ્કાર સંઘ, શ્રી લોહાણા બોર્ડીંગ, તથા સ્થાનિક શિક્ષણ સંસ્થાઓના સહકારથી સાંજના ૬–૩૦થી રાતના ૮–૩૦ સુધી પુસ્તકાલયના મકાનમાં જાહેર સમ્મેલન યોજી પ્રતિષ્ઠિત શહેરીઓ તથા શાળાના બાળકોની હાજરીમાં પુસ્તકાલય પર્વણીદિન ઉજવાતાં શ્રી પુષ્કરભાઈ ગોકાણી, શ્રી કલ્યાણરાય ન. જોષીનાં શ્રી મોતીભાઈના જીવન અને કાર્ય પર વિવેચનો થયાં. પ્રકાશ-ઉદય દેવાસકરે ગીતાજીનો પંદરમો અધ્યાય ગાયો. પ્રભાકર દેવાસકરે સંસ્કૃત શ્લોકનું વાચન કર્યું. લોહાણા બોર્ડીંગના બાળકોએ ગીતો ગાયાં. શ્રી ધીરજલાલ વાયડાએ વૈષ્ણવજનતું પદ ગાયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ.

વડગામ :—પુસ્તકાલયના મકાનને શણગારી– સુભાષિતો સૂત્રો – બોર્ડોથી સુશોભિત બનાવી શ્રી કાંતિલાલ બી. મહેતાના પ્રમુખપદે સભા થઈ મોતીભાઈ સાહેબને નિવાપાંજલિ અપાઈ.

પશ્ચિમ બંગાળમાં પુસ્તકાલય દિનની ઉજવણી

તાજેતરમાં સમગ્ર પશ્ચિમ બંગાળમાં 'પુસ્તકાલય દિન'ની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે ડૉ. કાલીદાસ નાગના પ્રમુખપદે સંસ્કૃત કોલેજમાં એક સભા યોજવામાં આવી હતી. રાષ્ટ્રની સંપૂર્ણ સુધારણા માટે પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા પર ઘણા વક્તાઓએ વિવેચનો કર્યાં હતાં. રાજ્યમાં પુસ્તકાલયની સારી સગવડો માટે એક કાયદો હોવો જોઈએ એમ તેઓએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું.

આ અગાઉ પ્રૌઢશિક્ષણ વિભાગના મુખ્ય અધિકારી શ્રી નિખિલરંજન રે એ બોલતાં જણાવ્યું હતું કે પુસ્તકાલય ધારો પસાર કરવાથી પ્રજા પર થોડો કરભાર વધશે તેથી પુસ્તકાલય ધારાની ખરેખર જરૂરિયાત છે કે નહીં તે અંગે બધાએ ગંભીરતાપૂર્વક વિચારવું જોઇએ

ડૉ. કાલીદાસ નાગે પ્રમુખપદેથી બોલતાં જણાવ્યું હતું કે સમાજવાદી ઢબની સમાજ-રચનામાં આંગળીના વેઢે ગણાય તેટલા પૈસાદાર માણસો જ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરી શકે છે તે દુઃખની વાત છે.

આ ઉપરાંત કલકત્તા યુનિવર્સિટી તરફથી પણ 'પુસ્તકાલય દિન' ઉજવવામાં આવ્યો હતો અને તેનું પ્રમુખપદ યુનિવર્સિટી પુસ્તકાલયના ભૂતપૂર્વ ગ્રંથપાલ શ્રી ધીરેન્દ્રનાથ બોસીએ સ્વીકાર્યું હતું.

આ પ્રસંગે પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ ગ્રંથપાલની ફરજો, પુસ્તકાલયનું ધ્યેય, ઉદ્દેશો અને ઉપયોગિતા અંગે બીજા વક્તાઓએ પણ વિવેચનો કર્યાં હતાં. પ્રમુખપદેથી બોલતાં શ્રી ધીરેન્દ્રનાથ બોસીએ જણાવ્યું હતું કે આપણા દેશમાં જનતામાં વાચનપ્રથા બહુ જ ઓછી છે.

ત્યારબાદ તેઓએ પ્રૌઢશિક્ષણ અધિકારીઓ તરીકે તાલીમ લેતા તાલીમાર્થીઓ માટેના પુસ્તકાલયમાંના એક નવા વિભાગનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

૩. સ્વ. પૂ. મોતીભાઈ અમીનનો ૨૦ મો નિર્વાણદિન મંડળની ઓફીસમાં, પ્રો. ગોવિંદલાલ ભટ્ટના પ્રમુખપણા નીચે ગંભીરતાથી ઉજવાયો.

૪. તા. ૨૦મી ફેબ્રુ. '૫૯ સુધીમાં જેનાં બજેટ તેમ જ લોકમદદ આવી હશે તેનાં પત્રો તા. ૧–૩–૫૯'થી શરૂ કરાવવા ગોઠવણ થશે. ત્યારપછી પત્રો ભરવાનું કામ બંધ કરી જે તે પુસ્તકાલયોને હીસાબ મોકલવાનું શરૂ થશે.

૫. લગભગ ૧૫૦૦ પુસ્તકાલયો વતી સન ૧૯૫૯ના વર્ષ માટે પત્રોના લવાજમ ભરવા ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. પુસ્તકો મોકલવાનું કામ શરૂ કરી દેવામાં આવ્યું છે.

તા. ૬–૨–'૫૯. લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી

વડગામમાં ગ્રંથપાલ તાલીમ શિબિર

બનાસકાંઠા જિલ્લાના વડગામ મુકામે ગ્રંથપાલ તાલીમ શિબિર તા. ૧૪-૧૫-૧૬ માર્ચ ૧૯૫૯ના દિવસોમાં ખોલવાનું નક્કી થયું છે. તેમાં તાલુકામાં આવેલા ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોના ગ્રંથપાલો તેમ જ મંત્રીઓ અવશ્ય હાજર રહેશે.

ઉપરાંત જિલ્લાના કોઈ પુસ્તકાલય કે વાચનાલયના સંચાલક અથવા આ પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનાર કોઈ પણ ભાઈ કે બહેન આ શિબિરનો લાભ લઈ શકશે. આ અંગેનું ખર્ચ જે તે સંસ્થા અગર આવનાર ભાઈબહેને પોતાના પદરનું ભોગવવાનું રહેશે.

તાલીમ લેવા આવનાર શિક્ષકોને આ અંગે મળતી કામગીરી અપાવવા ખાતામાં લખી તજવીજ કરવામાં આવશે. વર્ગમાં રહેવા ઉતરવા માટેની તમામ સગવડ તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળ કરશે. જળપાત્ર તથા બીસ્ત્રો આવનાર સૌએ લાવવાનો રહેશે. જમવાની તથા અન્ય વ્યવસ્થા જેમની જેવી ઇચ્છા હશે તે પ્રમાણે કરી આપવામાં આવશે. રસોડાની વ્યવસ્થા મંડળ તરફથી રહેવાની છે. જેથી મંડળના રસોડે પોતાના ખર્ચે જમવા ઇચ્છનારે અગાઉથી જણાવવું. તાલીમ-વર્ગમાં ઉત્તિર્ણ થનારને પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે. આ તાલીમ શિબિરમાં દાખલ થવા ઈચ્છનાર દર કોઈ ગ્રંથપાલ કે મંત્રીઓએ તેમની અરજી તા. ૨૮–૨–૧૯૫૯ અગાઉ 'વડગામ તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના ચેરમેન શ્રી કાંતિલાલ બી. મહેતા'ને મોકલી આપવી. મુદત બાદ આવેલી અરજી ગ્રાહ્ય રહેશે નહિ. આ તાલીમ શિબિરનું ઉદ્‌ઘાટન અને પૂર્ણાહુતિ કરવા, યોગ્ય અધિકારી સાહેબો પધારે તેને માટે પત્રવ્યવહાર ચાલી રહ્યો છે. આ વર્ગ ચલાવવા એ વિષયના નિષ્ણાતો અમદાવાદ કે અન્ય સ્થળોએથી આવશે. શિબિર અંગેનો તમામ પત્રવ્યવહાર વડગામ તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના ચેરમેનના સરનામે કરવા વિનંતી છે.

પશ્ચિમમાં વિચારવિમર્શ પુસ્તકાલય

દુનિયામાં થતાં પરિવર્તનોમાં મનુષ્યને એક ક્ષણમાં સફળતા પ્રાપ્ત થતી નથી. દરેક માનવીના કાર્યમાં થતું પરિવર્તન લાંબાસમયના પ્રયાસના ફળ રૂપે થાય છે. ચર્ચાસભા પુસ્તકાલયની બાબતમાં પણ આમ જ છે. એના ઉદ્ભવ અને વિકાસને તપાસતાં એની પહેલાંનાં પુસ્તકાલયો અંગેની વિચારણા આવશ્યક છે.

'બિબ્લિયોથેકા' શબ્દ ત્રણ જાતના અર્થમાં વપરાય છે. એક એવી જગ્યા કે જ્યાં પુસ્તકો રાખવામાં આવતાં—અભરાઈઓ ઉપર કે એ વગર. આ ગ્રીક શબ્દ રોમન ભાષામાં પણ વપરાતો હતો. તેઓ 'લાઈબ્રેરી' એ શબ્દ પણ એ અર્થમાં વાપરતા કે તે એવી જગ્યા કે જ્યાં પુસ્તકો વેચાણ માટે રાખવામાં આવતાં હોય. જ્યારથી માણસમાં વિચારવાની બુદ્ધિશક્તિ આવી અને લિપિનો જન્મ-થયો ત્યારથી લેખનકલાની સાથે સાથે પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાનું કાર્ય પણ શરૂ થયું છે.

શરૂઆતમાં દરેક મનુષ્ય પોતાને કે પોતાના કુટુંબ માટે પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરતો હતો. સમય જતાં આ કાર્ય રાજકુટુંબોમાં એક પ્રથા રૂપે થવા લાગ્યું. કોઈ એક સામાન્ય વ્યક્તિ માટે પુસ્તક—સંગ્રહનું કાર્ય અઘરું હતું કારણ કે હસ્તલિખિત પ્રતો બનાવવામાં વધુ સમય અને ખર્ચ થતો. પરંતુ મુદ્રણ કળાની શોધથી આ કાર્ય સરળ બન્યું.

પ્રાચીન પુસ્તકાલયોમાં વિગ્રહો, રાજકીય આજ્ઞાઓ, પૌરાણિક કથાઓ તથા વૈજ્ઞાનિક સંશોધનોનો પ્રામાણિક સંગ્રહ કરવામાં આવતો. આ પુસ્તકોનું પદ્ધતિસરનું વર્ગીકરણ તથા સૂચિપત્રક રાખવામાં આવતું. એ પુસ્તકાલય જે તે શહેરનું સાંસ્કૃતિક કેન્દ્ર બનતું. તે કવિઓ, દાર્શનિકો, વિદ્વાનોનું મિલનસ્થાન બનતું જ્યાં મનુષ્યો વાંચતા, ફરતા તથા પૃથ્વી અને સ્વર્ગની અનેક સમસ્યાઓ અંગે વાદવિવાદ કરતા.

મધ્યકાલમાં મોટા ભાગનાં પુસ્તકાલયો મઠોમાં હતાં. મઠોનાં પુસ્તકાલયોમાં અલગ રીતે અભ્યાસ કરવાની સગવડ હતી, જે આજે અમેરિકાનાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં છે. 'કૈરલ' નામનો નાના આકારનો ઓરડો હતો કે જેમાં સ્વતંત્ર રીતે બેસીને અભ્યાસ કરી શકાય. તે લાકડાનો બનાવવામાં આવતો અને એક બાજુ ખુલ્લો રાખવામાં આવતો હતો. ફક્ત મઠાધીશોને જ આ વ્યવસ્થાનો લાભ મળી શકતો.

૧૫મા સૈકાની શરૂઆતમાં આ મઠોના સંગ્રહમાં સારા પ્રમાણમાં વધારો થયો. અહીંયાં પુસ્તકો જુદી જુદી જગ્યાએ સંગ્રહ કરેલાં હતાં. એટલે એ બધાં છૂટાંછવાયાં પુસ્તકોને એકત્રિત કરી એક મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં મૂકવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ.

જર્મનીમાં ઇ. સ. ૧૪૪૦માં 'ગુટેનબર્ગ' મારફત છાપખાનાની શરૂઆતથી પુસ્તકાલયોના ઇતિહાસમા એક નવા પ્રકરણની શરૂઆત થઈ. હવે એના સ્વતંત્ર મકાનમાં પુસ્તકાલય તથા વાચનાલય બંનેને સ્થાન મળ્યું. રોમનયુગનાં પુસ્તકાલય એમના આકાર પ્રકારમાં અત્યારનાં પુસ્તકાલયોથી ઉતરતાં હતાં. ભીંતોની ચારે બાજુ અભરાઈઓ તથા લાંબી પાટલીઓ ઉપર બંને બાજુ પુસ્તકો મૂકવામાં આવતાં. લોઢાની સાંકળોથી એ સખત પકડમાં રહેતાં. ૧૬મા સૈકામાં આ પરિસ્થિતિ રહ્યા બાદ ૧૭મા સૈકામાં પુસ્તકાલયોનો ઉદ્ધાર થતાં આ સાંકળોનાં બંધન શિથિલ થવા માડ્યાં.

આમ પુસ્તકાલયોના વિકાસ સાથે વિશ્વવિદ્યાલયોની પણ શરૂઆત થઈ. શરૂઆતમાં એમાં ઉચ્ચ કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ ભેગા મળીને, પોતાના અધ્યાપકોની સમક્ષ, અંદરોઅંદર વિધિ, ધર્મશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ, ચિકિત્સાશાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર વગેરે વિષયોપર વિચારોની આપલે કરતા. પરંતુ યુરોપમાં સુધારાના યુગમાં છાપખાનાના આગમન સાથે કેટલાયે નવાનવા વિષયો દાખલ થયા. પહેલાં કરતાં પુસ્તકાલયની વધુ જરૂરિયાત ઉપર પણ ભાર મૂકાયો

આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં ૧૯મા સૈકામાં સૌથી પહેલાં ચર્ચાસભા પુસ્તકાલયની શરૂઆત જર્મનીમાં થઈ. આજથી લગભગ ૮૦ વર્ષ પહેલાં બર્લિન વિશ્વવિદ્યાલયના આશ્રયે આ પુસ્તકાલય પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું. શ્રી રેંકી કે જેમણે ભાષાવિજ્ઞાનનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેમણે ચર્ચાસભા શિક્ષણ પદ્ધતિનો ઇતિહાસનું શિક્ષણ આપવામાં ઉપયોગ કર્યો. ઘણા પ્રાચીનસમયથી ત્યાં પ્રાચીન લેખકોની કૃતિઓનો આલોચનાત્મક અભ્યાસ કરાવવા માટે ક્રિયાત્મક અભ્યાસની મદદ લેવામાં આવતી હતી. વાદવિવાદ હંમેશાં લેટિન ભાષામાં થતો હતો. રેંકીએ આને 'ઐતિહાસિક અભ્યાસ'નું નામ આપ્યું. ત્યાં ઉચ્ચ કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ તથા અધ્યાપક, મધ્યકાલીન ઇતિહાસના ચર્ચાસ્પદ પ્રશ્નો અંગે, અધ્યાપકના વ્યક્તિગત પુસ્તકાલયમાં, એકઠા મળીને ચર્ચા કરતા. આ પ્રમાણે રેંકીએ આ પદ્ધતિ મારફત ભવિષ્યના જર્મન ઇતિહાસકારોએ લીધેલો માર્ગ-વિશ્લેષણ દ્વારા સત્યાસત્યનો નિર્ણય સ્વીકાર્યો. આ તે સમય હતો કે જ્યારે જ્યોર્જ પર્જ જર્મનના મધ્યકાલીન ઇતિહાસની મૌલિક આવૃત્તિનું સંપાદન કરી રહ્યા હતા. રેંકીએ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને પણ આવું શિક્ષણ આપ્યું અને સાથોસાથ એ પણ બતાવ્યું કે કેવી રીતે પરસ્પર ચર્ચા મારફત પ્રામાણિક તથા તર્કબદ્ધ આધારોનો સ્વીકાર કરી શકાય. રેંકીના આ વિચારવિનિમય વિદ્યાલયમાં જ્યોર્જ વિટ્જ તથા વિલિયમ જિસવર્થે પણ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું.

આ પ્રમાણે રેંકીના આ વ્યક્તિગત પુસ્તકાલયમાં જર્મનીના ઇતિહાસનું પુનર્નિર્માણ થઈ ગયું. અત્યારે મળતી માહિતીને આધારે એવું જાણવા મળે છે કે આ આલોચનાત્મક વિચારવિમર્શ પદ્ધતિ રેંકી લિપઝિગના પ્રાચીન ભાષાશાસ્ત્રીઓ પાસે શીખ્યા. પાછળથી તેના શિષ્યોએ આ પદ્ધતિનો ફેલાવો જર્મની, સ્વિટ્ઝરલેન્ડ, ઇટાલી, ફ્રાંસ, બેલ્જિયમ તથા અમેરિકાનાં વિશ્વવિદ્યાલયો તથા મહાવિદ્યાલયોમાં કર્યો.

૧૯મી સદીના અંતમાં તો જર્મનીમાં આ વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ એટલું બધું વધી ગયું કે વધુ પ્રમાણમાં વિદ્યાર્થીઓ તથા સંશોધકો પોતાના અભ્યાસ તથા સંશોધન માટે એનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા. ઇ. સ. ૧૮૯૩ સુધીમાં લિપઝિગ તથા મ્યુનિચમાં ૧૧૪ આવાં પુસ્તકાલયો હતાં.

પ્રથમ વિશ્વવિગ્રહ બાદ જર્મન વિશ્વવિદ્યાલયોની આર્થિક સ્થિતિ એવી ખરાબ થઈ ગઈ છે કે વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયનો વિશ્વવિદ્યાલયો સાથેનો સંબંધ શિથિલ થઈ ગયો. પરિણામે વિચારગોષ્ઠી પુસ્તકાલયોમાં સામાયિકો તથા કીમતી પુસ્તકો રાખવાની જરૂર ઊભી થઈ. પરંતુ પરદેશી પ્રકાશનો પાછળ કરવા જોઈતા ખર્ચની મુશ્કેલી પણ નડતી હતી.

જર્મનીની આ વિચાર-વિમર્શ શિક્ષણ પદ્ધતિ તથા વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયની યોજના અમેરિકા તથા યુરોપના બીજા દેશોમાં વિશ્વવિદ્યાલયો પૂરતી મર્યાદિત હતી. ૧૯મી સદીમાં જર્મનીના વિશ્વવિદ્યાલયો ઉત્સાહે વિદ્વાનોનું આકર્ષણકેન્દ્ર બન્યાં હતાં. બ્રિટન તથા અમેરિકામાં

વિશ્વવિદ્યાલય અન્તર્ગત વિભાગીય પુસ્તકાલયોની યોજના હતી. કેટલાક જૂનવાણી ગ્રંથપાલો, પુસ્તકોની સુરક્ષા ઉપર જ ભાર આપવા છતાં, કેટલાક સારા વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો આપતા. આમ જર્મની ઉપરાંત ઇંગ્લેંડમાં પણ વિચારગોષ્ઠી પુસ્તકાલય એક યા બીજા સ્વરૂપે અસ્તિત્વમાં હતાં. એ સમયમાં જ લંડન તથા ઑક્સફર્ડમાં સાયન્સ લાઇબ્રેરી તથા રેડક્લીફ લાઇબ્રેરીની સ્થાપના થઈ.

અમેરિકામાં વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયના થયેલા વિકાસમાં જર્મનીનાં આવાં પુસ્તકાલયોની અસર સારા પ્રમાણમાં છે. ૧૮૭૦ની લગોલગનાં અમેરિકાનાં પુસ્તકાલયોમાં કેટલાક પ્રાચીન ગ્રંથો તથા કેટલીક બિનજરૂરી ટીકાઓ, આધ્યાત્મિક નિબંધ વગેરે થોડાક પુસ્તકોનો જ સંગ્રહ જોવા મળતો.

વિશ્વવિદ્યાલયના શિક્ષણમાં આ વિચારવિમર્શ પદ્ધતિની શરૂઆત સૌથી પહેલાં ઈ. સ. ૧૮૩૯માં અમેરિકામાં મિશીગન વિશ્વવિદ્યાલયમાં થઈ. ત્યાં ઇતિહાસના સંશોધન માટેની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી. પરંતુ આવાં વિચારવિનિમય પુસ્તકાલય વિશ્વવિદ્યાલયની અન્તર્ગત ચાલતાં. સદભાગ્યે ૪૩૦૦ ડૉલરની મળેલી ઉદાર મદદ વડે એક બહુ સારો પુસ્તકસંગ્રહ વસાવી શકાયો અને એ દિશામાં એક નવા જ પ્રકારની શરૂઆત થઈ.

એક પ્રસિદ્ધ જર્મન જ્ઞાતાની દેખરેખ નીચે સેમિનાર શિક્ષણપદ્ધતિની શરૂઆત થઈ. એનું પુસ્તકાલય ઇતિહાસના સંશોધન માટેનાં જરૂરી બધાં સાધનોથી સજ્જ હતું. ત્યાંથી વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો ઘેર લઈ જવાની પણ સગવડ હતી. આમ વિચારગોષ્ઠી પુસ્તકાલયની શરૂઆત થઈ. હારવર્ડ વિશ્વવિદ્યાલયના પુસ્તકાલયમાં ગત કેટલાંયે વર્ષોનાં ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક પુસ્તકોનો સંગ્રહ હતો.

જર્મનીમાં વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયો ખાસ કરીને અધ્યાપકોનાં વ્યક્તિગત પુસ્તકાલયો હતાં અને તેમાંથી વિદ્યાર્થીઓને પોતાની જાતે પુસ્તકો શોધી લેવાની છૂટ હતી. જરૂરી માર્ગદર્શન હેઠળ વિદ્યાર્થીઓ વિશ્વવિદ્યાલયના પુસ્તકાલયમાંથી પણ વિચારવા યોગ્ય વિષયો અંગેનાં સારાં સારાં પુસ્તકો શોધી લેતા.

હીડનવર્ગના વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયમાં ઘણી સુંદર વ્યવસ્થા હતી. ત્યાં નવાં પુસ્તકો, સામયિકો વગેરેનું સાપ્તાહિક પ્રદર્શન યોજવામાં આવતું હતું. શિક્ષકોદ્વારા લેખકોના જીવન અને કવન ઉપર અભ્યાસપૂર્ણ લેખો લખવામાં આવતા હતા. નિયત પાઠ્યપુસ્તકો અંગે વિદ્યાર્થીઓમાં પરસ્પર ચર્ચાઓ યોજાતી. આ ચર્ચાઓ નવાં તેમજ જુનાં પ્રકાશનો અંગે થતી.

શરૂઆતમાં જર્મનીમાં અધ્યાપકોનાં વ્યક્તિગત પુસ્તકાલય હતાં. પરંતુ ધીમે ધીમે એની સંખ્યામાં વધારો થવાથી તથા સમયસર જરૂરી પુસ્તકો મેળવવાની મુશ્કેલીને કારણે વિશ્વ-વિદ્યાલયના જ પુસ્તકાલયના એક ભાગમાં બધાં વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. એની વ્યવસ્થાનો ખર્ચ બહારનાં તથા સંસ્થાના દાનમાંથી થતો. પુસ્તક ખરીદીનું કામ પણ એક અધ્યાપકને સોંપવામાં આવ્યું. દરેક સભ્ય પાસે પણ પોતાની સ્વતંત્ર ચાવી રહેતી જેથી તેઓ પોતાની મરજી મુજબ ઉપયોગ કરી શકતા. દરેક વિદ્યાર્થીને એક સ્વતંત્ર ટેબલ આપવામાં આવતું જેના ખાનામાં તેઓ પોતાની વસ્તુઓ મૂકતા. ત્યાં સવારથી સાંજ સુધી ગમે તેને આવવાની સગવડ હતી.

૧૯મી સદીમાં અમેરિકામાં વિચારવિનિમય પુસ્તકાલય બે પ્રકારનાં હતાં. એક વ્યવસાયગત પુસ્તકાલય કે જેમાં વકીલો, ડૉકટરો, ધર્માધિકારીઓનાં પુસ્તકાલયોનો સમાવેશ કરવામાં આવતો. બીજાં વિદ્યાર્થી સમાજનાં પોતાનાં હતાં. સંશોધન માટેનાં વિશાળ પુસ્તકાલયો પણ હતાં.

આવાં વિચારવિનિમય પુસ્તકાલયમાં ત્રણ પ્રકારનાં પુસ્તકો રહેતાં. એક એવાં જેની જરૂરિયાત ત્યાંના જ માણસોને રહેતી. બીજાં એવાં કે જે શિક્ષકોની પસંદગીથી રખાયેલાં હોય. ત્રીજાં એવાં કે જે સંશોધન કરનાર વિદ્યાર્થીઓના પ્રયોજન માટે રહેતાં અને જે તેમના નામ ઉપર આપવામાં આવતાં.

આ વિભાગીકરણ પાછળ એક ચોક્કસ પદ્ધતિ હતી. પહેલા પ્રકારનાં પુસ્તકો ક્રમવાર ગોઠવીને અભરાઈ ઉપર ગોઠવીને રાખવામાં આવતાં. બીજા પ્રકારનાં પુસ્તકો જુદા જુદા વિષયવાર જુદી જુદી જગ્યાએ રાખવામાં આવતાં. દરેક ઓરડામાં એક સૂચિપત્રક રહેતું જેના ઉપરથી પુસ્તકોની જગ્યા શોધવામાં સરળતા પડતી.

પુસ્તકોની જરૂરિયાત તાત્કાલિક સન્દર્ભ માટે હોય છે. કેટલાક વિદ્વાનોનો અનુભવ છે કે અધ્યયન–અધ્યાપન વખતે પુસ્તકો વિના ચલાવી પણ ન લેવાય. આવાં પુસ્તકો સરળતાથી પ્રાપ્ત થાય એ જ પુસ્તકાલયોનો ઉદ્દેશ હોય છે. વિચારગોષ્ઠી અથવા વિભાગીય પુસ્તકાલયોમાં જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટે દરેક પુસ્તકની એક કરતાં વધારે નકલો રાખવામાં આવે છે.

ભરૂચની રાયચંદ દી. લાયબ્રેરીનો શતાબ્દી મહોત્સવ

ભરૂચની રાયચંદ દીપચંદ લાયબ્રેરી જે ભરૂચજિલ્લાની જૂનામાં જૂની અને મોટામાં મોટી લાયબ્રેરી છે, એને જેમાં નિદાન ૨૨ હજાર જેટલાં ગુજરાતી, અંગ્રેજી અને ઉર્દુ પુસ્તકો છે અને જેની સ્થાપના ઈ. સ. ૧૮૫૮ની સાલમાં થયેલી તેને એક સો વર્ષ પૂરાં થયાં છે તે નિમિત્તે તેની શતાબ્દી આ મહિનાના છેલ્લા સપ્તાહમાં ઉજવવાનું નક્કી થયાનું જાણવા મળે છે.

આ લાયબ્રેરીના વિકાસમાં મુંબઈ રાજ્યના માજી પ્રધાન અને ભરૂચનાં જાણીતા આગેવાન નાગરિક અને ધારાશાસ્ત્રી શ્રી દિનકરરાય દેસાઈએ ઉમદા ફાળો આપ્યો હતો. તેઓ તેના અધ્યક્ષ પણ હતા. આ શતાબ્દીની ઉજવણી એક અઠવાડિયું ચાલશે. તેમાં રંજન કાર્યક્રમ, કવિ સંમેલન, ગ્રંથપાલ સંમેલન, અને જિલ્લા પુસ્તકાલય પરિષદ વગેરેનો ભરચક કાર્યક્રમ રહેશે.

વરણામા :—પૂ. મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબની ૨૦મી સંવત્સરીદિને સાંજે ૬ કલાકે શ્રી રણછોડભાઈ માધવભાઈના પ્રમુખપદે જાહેર સભા પુસ્તકાલયના મકાનમાં ગોઠવાઈ. પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં. પુસ્તકાલયના મકાનને તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યું.

કેલોદ :—સાર્વજનિક પુસ્તકાલય તરફથી પુસ્તકાલય પર્વણીદિન ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવાયો. બાળકો યુવાનોની સવારમાં પ્રભાતફેરી ફરી, બાળકોને મીઠાઈ વહેંચી, બપોરે ૩ વાગે શ્રી. શાંતિલાલ કાભાઈભાઈ પટેલના પ્રમુખપદે સભા થઈ. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબને અંજલિઓ અપાઈ. શ્રી ગોપાળદાસ લક્ષ્મીદાસ પટેલે પ્રાસંગિક વિવેચન કર્યું. સભાની સુંદર વ્યવસ્થા યુવક મંડળ તરફથી થઈ હતી.

સાભાર સ્વીકાર

તપસ્વિની : ભાગ ત્રીજો : પ્રભાવ, લેખક : કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી, ભારતીય વિદ્યાભવન, ચોપાટી, મુંબઈ ૭, પહેલી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૪૬૦, કિંમત દસ રૂપિયા.

લિપિકા : રવિન્દ્રનાથ ઠાકુર, અનુ. : વિનોદ કોઠારી, કુમાર કાર્યાલય લિ. ૧૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ, પ્રથમ મુદ્રણ, પૃષ્ઠ ૧૦૯, કિં. બે રૂપિયા.

આવા હતા બાપુ : ભાગ ૩જો : સંપાદક : રતિલાલ–અનિલ, રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ, પ્રથમવાર, પૃષ્ઠ ૩૨, મૂલ્ય આઠ આના.

રાઈટ બંધુઓ : લેખક : કવેન્ટીન રેયનોલ્ડઝ, અનુ. : રાજેન્દ્ર રાવળ, વોરા ઍન્ડ કંપની, પબ્લિશર્સ પ્રાઇવેટ લિ. ૩, રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, મુંબઈ નં. ૨, પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૧૨, કિંમત ૧–૫૦.

જ્ઞાનગંગા : લેખક : ભાનુપ્રસાદ ભટ્ટ, સંપાદક : રમણલાલ ના. શાહ, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, આવૃત્તિ ચોથી, પૃષ્ઠ ૭૨, કિં. આઠ આના.

સાચી ખોટી વાતો : સોમભાઈ કિશાભાઈ પટેલ, ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ. આવૃત્તિ છઠ્ઠી, પૃષ્ઠ ૪૦, કિં. ૪૫ ન. પૈ.

દિલના દીવા : જયભિખ્ખુ, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પહેલી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૫૦, કિં. ૬૦ ન. પૈ.

પૃથ્વિવલ્લભ : લેખક : કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી, પ્રકાશક : ભારતીય વિદ્યાભવન તરફથી ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૧૮૦, કિંમત પોણા ત્રણ રૂપિયા.

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર : ભાગ ૪ : ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, આવૃત્તિ આઠમી, પૃષ્ઠ ૧૮૪, કિંમત ૨–૭૫.

મધરાતનો મહાપુરુષ : (ડિટેક્ટીવ નવલકથા : લેખક : વૈદ્ય મોહનલાલ ચુ. ધામી (બાળગર), નવયુગ પુસ્તકભંડાર, રાજકોટ, દ્વિતીય સંસ્કરણ, પૃષ્ઠ ૧૯૨, કિં. રૂા. ૩–૫૦.

જયભિખ્ખુ–વાર્તાસૌરભ : ભાગ ૧લો, સંપાદક : ડૉ. ધીરુભાઈ ઠક્કર, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, આવૃત્તિ ત્રીજી, પૃષ્ઠ ૧૪૮, કિં. રૂા. ૧–૨૫.

દેરીના દીવા : જયભિખ્ખુ, ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પહેલી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૪૮, કિં. ૬૦ ન.પૈસા.

વલ્લરી : રમણ કોઠારી, વોરા ઍન્ડ કંપની પબ્લિશર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, ૩ રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, મુંબઈ–૨, પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૦૦, કિં. બે રૂપિયા.

બોઘાભાઈનું બુદ્ધિચાતુર્ય : લેખક : રમણિકલાલ રતિલાલ મહેતા (પરાસ્ત) નવયુગ પુસ્તકભંડાર, રાજકોટ, આવૃત્તિ પહેલી, પૃષ્ઠ ૮૦, કિં. સવા રૂપિયો.

પથ્થરની પ્રતિમા : કુ મીરાં એ. સત્યવીર (કુ. સ્વયંસેવી) નવયુગ પુસ્તકભંડાર, રાજકોટ, પહેલી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૨૦, કિં. દોઢ રૂપિયો.

જગુભગુની જોડી : લેખક : દામુભાઈ સાંગાણી, નવયુગ પુસ્તકભંડાર, રાજકોટ, આવૃત્તિ ૧લી, પૃષ્ઠ ૧૪૦, કિં. બે રૂપિયા.

મધ્યાહ્ન (કાવ્યસંગ્રહ) : કરસનદાસ માણેક, વોરા ઍન્ડ કંપની પબ્લિશર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ,

૩, રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ–૨, પહેલી આવૃત્તિ, પૃ ૨૪૪, કિંમત રૂપિયા ચાર.

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભાગ ૨ : ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, આવૃત્તિ ૭મી, પૃ ૧૮૩, કિં. રૂ. ૨–૫૦.

સોરઠની સુંદરી : ખંડ ૨જો : લેખક : વૈદ્ય મોહનલાલ ચુનીલાલ ધામી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, પૃષ્ઠ ૪૦૦, કિં. ૬–૨૫.

અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય સ્વરૂપોનો વિકાસ : લેખકો : ડૉ. રણજિત એમ પટેલ (અનામી), પ્રો. રામચંદ્ર ના. પંડ્યા, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૨૩૭, કિં. ચાર રૂપિયા.

અંગુલીયાલ : લેખક : ગોરખ, એન. એમ. ઠક્કરની કંપની, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબઈ–૨, પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૮૬, કિંમત રૂ. ૪–૦૦.

નવાં કલેવર : લેખક : ભૂપત વડોદરિયા : નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, પૃષ્ઠ ૧૧૨, કિંમત રૂ. બે.

પ્રભુપધાર્યા : ઝવેરચંદ મેઘાણી : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, આવૃત્તિ પાંચમી, પૃષ્ઠ ૨૩૪, કિંમત રૂ. ૩–૫૦.

હિંદના જવાહર : મણિભાઈ ભગવાનજી દેસાઈ, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, પહેલી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૫૨, કિંમત એક રૂપિયો.

અદૃશ્ય માનવી : મી. એચ. જી. વેલ્સ રચિત નવલકથા, રૂપાંતરકાર : ધનશંકર ત્રિપાઠી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, સંસ્કરણ ત્રીજું, પૃષ્ઠ ૧૯૬, કિંમત રૂપિયા સાડા ત્રણ.

રઢિયાળી રાત : ભાગ ૪ : ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, આવૃત્તિ ત્રીજી પૃષ્ઠ ૧૫૮, કિંમત રૂ. ૨–૫૦.

આયુર્વેદ વ્યાખ્યાન માળા : લેખક : બાપાલાલ ગ. વૈદ્ય, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૪૪૭, કિંમત રૂપિયા ૬–૫૦ નયા પૈસા.

પ્રવાસ–પરાગ : વજુભાઈ દવે, રવાણી પ્રકાશન : ટિળક માર્ગ, અમદાવાદ–૧, પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૬૪, કિંમત ૮–૦૦.

અંતરનાં રૂપ : લેખક : ભૂપત વડોદરિયા, પ્રકાશક : નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૦૮, કિં. ૩–૫૦.

સિંધુની સુંદરી : ખંડ ૧લો : લેખક : વૈદ્ય મોહનલાલ ચુનીલાલ ધામી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર : રાજકોટ, પૃષ્ઠ ૪૦૨, કિં. રૂ. ૬–૨૫.

કુલનારી : લે. : શ્રીમતી નિરૂપમા દેવી, અનુ : કુ. ચારૂલતા નં. ઠક્કર, કુ. ઉષાબહેન જ. મહેતા, એન. એમ. ઠક્કરની કંપની ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ–૨, પૃષ્ઠ ૧૩૨, કિં. રૂ. ૩–૦૦.

વિદ્યાર્થી વાચનમાળા : શ્રેણી સાતમીની ૨૦ પુસ્તિકાઓ, પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ.

દેશના દીવા : જયભિખ્ખુ : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પહેલી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૪૮, કિં. ૬૦ ન. પૈ.

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી . શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ માર્ચ, ૧૯૫૯ [અંક ૯

અલ્પશ્રુત—અલ્પજ્ઞાની પુરુષ બળદની જેમ વૃદ્ધિ પામે છે, તેનું માંસ વધે છે, પણ તેની પ્રજ્ઞા વધતી નથી

—ધમ્મપદ

*

વિકસિત કમળ જેવા હાથવાળી, અજ્ઞાનતિમિરનો નાશ કરનારી તથા બુધ અને વિબુધ—પંડિતો અને દેવો—વડે નિત્ય નમસ્કૃત એવી શ્રુતદેવી મને મેધા આપો !

—જૈન આગમમાંથી

અનુક્રમણિકા

તંત્રીસ્થાનેથી	૪૮૩	પુસ્તક પરિચય	૫૦૭
સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું	૪૯૦	નવીન ફાલ	૫૧૧
પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને મળેલો અમૂલ્ય જ્ઞાનભંડાર...	૪૯૪	ઈંડિયા પ્રિન્સ ફાર્મ	૫૧૩
સોવિયેત સંઘમાં પ્રગટ થયેલી ભારતીય લેખકોની કૃતિઓ	૪૯૭	પુસ્તકાલય નોંધ	૫૧૫
અમરેલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ...	૪૯૯	નવમી શિષ્ટવાચન પરીક્ષા	૫૧૯
		પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ., વડોદરાનાં સૂચના-સમાચાર	૫૨૧

સામયિક દોહન

મનુષ્યમાનો દેહ	૫૦૨	મનની સ્વાધીનતા	૫૨૪
બે ચેલા	૫૨૩	મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ	૫૨૬

વાર્ષિક લવાજમ :

દેશમાં :	રૂ ૫–૦૦
પરદેશમાં :	રૂ. ૬–૫૦
છૂટક નકલ :	રૂ. ૦–૬૨

વ્યવસ્થાપક :

લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમાર

મંત્રી : પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ.

પો. બો. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા

અમારાં તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ત્રિશંકુ (નવલકથા)	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૪·૦૦
મધ્યાહ્નનાં મૃગજળ (જીવનસંસ્મરણો)	,, ,,	૪·૫૦
કવિદર્શન (નાટકો)	,, ,,	૨·૫૦
હીરાની ચમક (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૭૫
શકુંતલા (નવલકથા)	શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર	૪·૫૦
આકાશગંગા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૪·૦૦
સંસારનાં વમળ (લેખો)	,, ,,	૫·૦૦
ઘેર બેઠાં ગંગા (નવલિકાઓ)	શ્રી પીતાંબર પટેલ	૫·૦૦
કલ્પના (,,)	,, ,,	૪·૫૦
ભારતનાં નવાં યાત્રાધામો (પ્રવાસવર્ણન)	,, ,,	૩·૫૦
સંધ્યાના રંગ (નવલકથા)	શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪·૫૦
મુક્તાત્મા (,,)	શ્રી ગ. ત્ર્યં. માડખોલકર	૬·૨૫
આધાર (,,)	ડૉ. કુ. સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪·૦૦
વૃન્દા (,,)	,, ,,	૭·૫૦
હદપાર (,,)	શ્રી શ્રી. ના. પેંડસે	૧૪·૦૦
જગવૈરાગ (નવલિકાઓ)	શ્રી સારંગ બારોટ	૪·૦૦
સૌંદર્યપૂજા ૧–૨ (નવલકથા)	શ્રી ' શયદા '	૭·૫૦
પ્રીતિ (,,)	શ્રી ' ગૌતમ '	૫·૫૦
અણપ્રીછયાં હેત (,,)	શ્રી ' વિશ્વમિત્ર '	૪·૫૦
ટારઝનનું શૌર્ય (,,)	શ્રી ઍડગર રાઈસ બરો	૪·૦૦
લીલુડી ધરતી ૧–૨ (,,)	શ્રી ચૂનીલાલ મડિયા	૧૦·૦૦
શુન્ય શેષ (ત્રિઅંકી નાટક)	,, ,,	૨·૫૦
અંતઃસ્રોતા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૦૦
ધરતીનો પછેડો (નવલકથા)	શ્રી દેવશંકર મહેતા	૫·૦૦
રત્નદીપ (,,)	શ્રી પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય	૫·૫૦
હું, સરલા અને મિત્રમંડળ (હાસ્યલેખો)	શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા	૪·૫૦

: મળવાનું મુખ્ય સ્થળ :

આર. આર. શેઠની કંપની : મુંબઇ–૨

કેશવ બાગ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ; પો. બૉક્સ નં. ૨૫૧૭

ફોન નંબર : ૩૪૩૪૧ ☆ તાર : 'LITERATURE'

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ માર્ચ, ૧૯૫૯ [અંક ૯

તંત્રીસ્થાનેથી

ગ્રામપુસ્તકાલયોને મળતી સરકારી ગ્રાંટ

ગ્રામપુસ્તકાલયોને વાર્ષિક વધારેમાં વધારે રૂ. ૭૫) ગ્રાંટ મળે છે. એ ગ્રાંટ આપવાનું ધોરણ પહેલાં એવું હતું કે પુસ્તકો અને પત્રો ખાતેના ગયા વર્ષના ખર્ચ ઉપર ૫૦ ટકા ગ્રાંટ મળતી, અને પુસ્તકો અને પત્રો મળીને તેનો જે ખર્ચ થયો હોય તેના વધારેમાં વધારે ૨૦ ટકા જેટલું ઇતર ખર્ચ માન્ય રાખી તેના ઉપર પણ ૫૦ ટકા ગ્રાંટ મળતી. આ ગ્રાંટની રકમ બધી મળીને રૂ. ૭૫થી વધી જાય તો વધારાની રકમ મળતી નહિ.

આ પ્રમાણેના ગ્રાંટના ધોરણમાં પાછળથી ફેરફાર થયો. તેમાં એવું ઠર્યું કે પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ ગયા વર્ષ દરમ્યાન વધારે ખર્ચ કર્યું હોય તો પત્રો ખાતે ખર્ચેલી બધી રકમ માન્ય ન રહેતાં પુસ્તકો અને પત્રો બંને પાછળ ખર્ચેલો રકમના ૪૦ ટકા જેટલી રકમ પત્રો ખાતે માન્ય રહેતી, અને એના ૫૦ ટકા જેટલી રકમ પત્રો ખાતે ગ્રાંટ તરીકે મળતી. પુસ્તકો પાછળ જે કંઈ રકમ ખર્ચાઈ હોઈ તે માન્ય રાખી તેના ૫૦ ટકા જેટલી ગ્રાંટ આકારાતી. વળી પુસ્તકો અને પત્રો મળીને તેનો જે ખર્ચ થયો હોય તેના વધુમાં વધુ ૨૦ ટકા જેટલું ઇતર ખર્ચ માન્ય રાખી તેના પર પણ ૫૦ ટકા ગ્રાંટ અપાતી. આ રીતે ગ્રાંટ ગણતાં પણ રૂ. ૭૫થી જો વધી જાય તો વધારાની રકમ મળતી નહિ.

આથી આગળ વધીને મે. ડિરેકટર ઑફ એજ્યુકેશન સાહેબ, પુનાના જા. નં. ૧૭૨/૫૧૫ D(s), તા. ૩૦–૧૦–'૫૮થી એમ ઠર્યું છે કે પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ વધારે ખર્ચ જે પુસ્તકાલયોએ કર્યું હોય તે પુસ્તકાલયોને ગ્રાંટ જ આપવી નહિ.

આ ફેરફારથી ઘણાં ગ્રામપુસ્તકાલયોની ગ્રાંટ બંધ થઈ જતી હોવાથી

ભારે અસંતોષ વ્યક્ત થતાં મે. ડિરેક્ટર સાહેબે જા. નં. ૧૭૨/૫૧૫, D (s), તા. ૨૦–૧–'૫૯થી તે ફેરફાર બંધ રાખી ચાલુ ધોરણ રહેશે એમ જાહેર કર્યું. આથી ગ્રામપુસ્તકાલયોએ રાહતનો દમ ખેંચ્યો.

હવે વળી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના જા. નં. ૧૭૨/૫૧૫ D(s), તા. ૨૩–૨–'૫૯થી એમ જાહેર થયું છે કે એમનો જા. નં. ૧૭૨/૫૧૫ D (s), તા. ૩૦–૧૦–'૫૮ કાયમ રહેશે. વળી એમાં એ પણ સ્પષ્ટતા કરી છે કે ચાલુ સાલે જા. નં. ૧૭૨/૫૧૫ D (s), તા. ૨૦–૧–'૫૯ આધારે ગ્રાંટ ગણી હશે, એટલે કે પુસ્તકો કરતાં પત્રોનું ખર્ચ વધારે હોય તો પણ જૂના ધોરણે પત્રો ઉપર ગ્રાંટ આકારી હશે, તો પત્રો ઉપર આકારેલી ગ્રાંટ જેટલી રકમ નવા વર્ષની ગ્રાંટ વખતે કાપી લેવામાં આવશે.

મે. ડિરેક્ટર સાહેબના જા. નં. ૧૭૨/૫૧૫ D(s), તા. ૨૩–૨–'૫૯વાળા છેલ્લા હુકમ પ્રમાણે અમલ થતાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને પારાવાર સહન કરવું પડશે. ગ્રાંટ ગયા વર્ષના ખર્ચ ઉપર મળે છે. એ ખર્ચ કરવાનું નક્કી થતાં પહેલાં સરકાર તરફથી ઉપર્યુક્ત સૂચના નહિ થવાને કારણે ઘણાં ગ્રામપુસ્તકાલયોના ખર્ચમાં પુસ્તકો કરતાં પત્રોના ખર્ચની રકમ વધી ગઈ હોય તે સ્વાભાવિક છે. આથી તેમને ચાલુ સાલે ગ્રાંટ નહિ મળે. વળી ચાલુ વર્ષ પૂરું થવા આવેલું હોવાથી ચાલુ વર્ષમાં પણ જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ વધારે ખર્ચ કર્યું હશે તેમને આવતી સાલ પણ ગ્રાંટ બિલકુલ નહિ મળેઃ તેમને ચાલુ પૂરા થતા વર્ષમાં પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ ખર્ચેલી રકમ વધારે હોય તો તે વધારાની રકમ જેટલાં પુસ્તકો ખર્ચવાનો સમય જ નહિ મળે. આમ બે વર્ષની ગ્રાંટ ઘણાં ગ્રામપુસ્તકાલયોની સંપૂર્ણ જતી રહેશે. આમાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોને તો પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ નજીવી વધારે રકમ ખર્ચવાને કારણે ગ્રાંટ ખોવી પડશે.

સામાન્ય રીતે ગ્રામપુસ્તકાલયના વાચકો પુસ્તકો કરતાં વર્તમાન પ્રશ્નો અને બનાવો રજૂ કરતાં પત્રો વાંચવાનું વધારે પસંદ કરે છે, અને તેમની આ પસંદગી અયોગ્ય છે એમ કહી શકાય તેમ નથી. વળી નાનાં તથા પછાત ગામડાંમાં પુસ્તકાલય માટે ખર્ચવા રકમ થોડી મળે છે. તેમાથી એકાદ દૈનિક વર્તમાનપત્ર અને થોડાંક ઉપયોગી સામયિકો (સાપ્તાહિક, પખવાડિક, માસિક, વગેરે) ખરીદવા જતાં પુસ્તકો પાછળ ખર્ચવાની રકમ પત્રો પાછળ ખર્ચવાની રકમ કરતાં ઓછી જ રહે છે. વળી ગ્રામપુસ્તકાલયમાં દૈનિક વર્તમાનપત્ર ન ખરીદાય તો પુસ્તકાલયને લોકમદદ પણ મળે નહિ; કારણ મોટે ભાગે મદદ આપનારા દૈનિક વર્તમાનપત્ર વાંચવા મળે માટે જ મદદ આપે છે.

આથી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના છેલ્લા હુકમનો અમલ થતાં ઘણાં ગ્રામ-

પુસ્તકાલયોની, અને તેમાંનાં ઘણાખરાં ગરીબ અને પછાત પ્રદેશનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોની ગ્રાંટ બંધ થઈ જશે, અને એ ગ્રામપુસ્તકાલયો બંધ પડશે. વળી ચાલુ સાલે પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ ખર્ચેલી રકમ વધારે હોવા છતાં જે ગ્રાંટ આકારેલી છે તે આવતા વર્ષની ગ્રાંટમાંથી કાપી લેવાનો પ્રશ્ન ઉભો થતાં તો શી પરિસ્થિતિ થશે તે કલ્પી જ શકાતી નથી.

સરકારની નીતિ વધારે ગ્રામપુસ્તકાલયો નીકળે, પછાત અને ગરીબ વિસ્તારમાં પણ ગ્રામપુસ્તકાલયો નીકળે, તેવી છે એમ અમે માનીએ છીએ; અને તેમ છતાં મે. ડિરેક્ટર સાહેબનો છેલ્લો હુકમ જોતાં તે હુકમ સદરહુ નીતિ સાથે સુસંગત લાગતો નથી, તેમ નમ્રપણે જાહેર કરીએ છીએ.

પત્રોના વાચનના જેટલું જ મહત્ત્વ અને તેથી પણ વધારે મહત્ત્વ પુસ્તકોના વાચનને આપવામાં અમે પણ માનીએ છીએ. એને માટે ભાગ-શિક્ષણાધિકારીઓએ ગ્રામપુસ્તકાલયોની મુલાકાત તથા વાર્ષિક તપાસણી વખતે તેમના વ્યવસ્થાપકોનું ધ્યાન આ મુદ્દા તરફ વાળવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અમારા 'પુસ્તકાલય' માસિકની પણ નીતિ છે કે તે દ્વારા ગ્રામપુસ્તકાલયોના વાચકો અને વ્યવસ્થાપકો સારાં પુસ્તકોના વાચન તરફ દિનપ્રતિદિન વિશેષ આકર્ષાય.

અંતમાં, અમે સૂચવવા ઇચ્છીએ છીએ :

(૧) ચાલુ સાલની તપાસણી વખતે પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ વધારે ખર્ચ જે ગ્રામપુસ્તકાલયોમાં થયું હોય તેમને પત્રો પાછળ થયેલા ખર્ચ ઉપર પણ પહેલાંના પ્રચલિત ધોરણે ગ્રાંટ આપવી. તેમ ગ્રાંટ ગણી ન હોય તો તે નવેસર ગણવા, અને તે પ્રમાણે જેતે ગ્રામપુસ્તકાલયોને અદા કરવા સરકારે વેળાસર લાગતાવળગતાઓને હુકમ કરવો.

(૨) ચાલુ સાલની તપાસણી વખતે જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ વધારે ખર્ચ કર્યો હોય અને તેમ છતાં તેમની ગ્રાંટ જૂના પ્રચલિત ધોરણે ગણી હોય તો તે ગ્રાહ્ય રાખવી, અને તે નવા વર્ષની ગ્રાંટમાંથી કાપી લેવાનો હુકમ રદ કરવો.

(૩) ગ્રામપુસ્તકાલયની ગ્રાંટ ગણવાનું જૂનું પ્રચલિત ધોરણ ચાલુ રાખવું, અર્થાત્ પુસ્તકો કરતાં પત્રો પાછળ વધારે રકમનો ખર્ચ થયો હોય તો પણ પત્રોની ગ્રાંટ તદ્દન કાપી લેવી નહિ પણ પુસ્તકો-પત્રોના ખર્ચના ૪૦ ટકા માન્ય રાખી તેના ઉપર ગ્રાંટ આપવી. આમ કરવાથી પણ ગ્રાંટ ઠીક ઠીક કપાશે, અને તેની ઇષ્ટ અસર ગ્રામપુસ્તકો ઉપર થશે. સરકાર આ સૂચના માન્ય ન રાખી શકે તેમ હોય તો પણ નિદાન આવતા વર્ષની ગ્રાંટ તો આ જ ધોરણે ન્યાયની દૃષ્ટિએ અપાવી જોઈએ.

(૪) ગ્રામપુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોને પણ અમે નમ્ર સલાહ આપીએ

છીએ કે પુસ્તકાલય માટે લોકમદદ વધારે મેળવવા ખાસ પ્રયત્ન કરી પંત્રો જેટલી જ, બલ્કે તેથી વધારે રકમનાં પુસ્તકો દર વર્ષ તેમણે ખરીદવાં. આથી તેમની સરકારી ગ્રાંટ બંધ થવાનો કે કપાઈ જવાનો પ્રસંગ ઊભો થશે નહિ, તેમ જ પુસ્તકાલય દિનપ્રતિદિન સમૃદ્ધ થતું જશે અને વાચકોને પણ સારી વાચનસામગ્રી વાંચવાની મળશે.

પ્રાચીન ગ્રંથભંડારો અર્વાચીન વિદ્યાધામોને અર્પણ થાઓ !

આપણા પ્રાચીન ભારત દેશની સંસ્કૃતિમાં ધર્મે અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. આપણા દેશના પ્રાચીન ધર્મોમાં હિંદુ, જૈન, અને બૌદ્ધ ધર્મોનો સમાવેશ છે. આ ધર્મો પ્રબોધતા અનેક ગ્રંથો ઋગ્વેદથી માંડી ત્યાર પછીના સમયમાં લખાયેલા છે.

જૈન અને બૌદ્ધ સાધુઓએ ગ્રંથો લખવા અને સાચવવામાં વિશેષ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલી છે. ધર્મની સાથે સાથે પ્રજાજીવનને સ્પર્શતા અનેક વિષયોના ગ્રંથો પણ જૈન અને બૌદ્ધ જ્ઞાનભંડારોમાં હોય છે. આમાંના ઘણાખરા ગ્રંથો હજી છપાઈને પ્રસિદ્ધ થયા નથી.

આ જ્ઞાનભંડારોનો ઉપયોગ અર્વાચીન સમયમાં ધર્મમંદિરો કરતાં જ્ઞાનમંદિરોમાં વિશેષ થઈ શકે તેમ છે. પ્રાચીન સમયમાં જ્ઞાનની ઉપાસના ધર્મમંદિરો દ્વારા મુખ્યતઃ થતી હતી; પરંતુ અર્વાચીન કાળમાં વિદ્યાપીઠો (યુનિવર્સિટીઓ) જ્ઞાનની ઉપાસનાનાં કેંદ્ર બનતાં જાય છે. આથી પલટાયેલી પરિસ્થિતિમાં પ્રાચીન ગ્રંથભંડારો ધર્મમંદિરોમાંથી વિદ્યાપીઠોમાં ફેરવાય તે યોગ્ય છે.

આ મહત્ત્વના દૃષ્ટિબિંદુનો સ્વીકાર કરી વડોદરાના લોંકાગચ્છ ઉપાશ્રયનો છ હજાર ઉપરાંત હસ્તપ્રતોનો સંગ્રહ મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી, વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને અર્પણ કરવાનું પ્રસ્થાન તે ઉપાશ્રયના આચાર્ય યતિ શ્રી. હેમચંદ્રજીએ કર્યું છે, તે માટે તેઓ વિદ્યાપ્રેમીઓના અનેક ધન્યવાદને પાત્ર છે. તેઓશ્રી હજી બીજા હજાર હસ્તગ્રંથો પણ પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિરને અર્પણ કરવાના છે.

પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર સમૃદ્ધ સંસ્થા છે; તેની સમૃદ્ધિ વધતી જાય છે; અને વધતી જશે. એ સંસ્થા આવા ગ્રંથભંડારનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરશે તેવી જરૂર આશા રાખી શકાય.

આ સુમાર્ગે, ગુજરાતના તથા ભારતના અન્ય પ્રદેશના ધર્મમંદિરોમાંના પ્રાચીન સંગ્રહો પણ યોગ્ય અર્વાચીન જ્ઞાનસંસ્થાઓને અર્પણ થશે તથા અર્વાચીન જ્ઞાનસંસ્થાઓ પણ તેની પાત્રતા સિદ્ધ કરશે, તેવી અપેક્ષા રાખી શકાય.

પૂ. રવિશંકર મહારાજને નમ્ર અંજલિ

પૂજ્ય રવિશંકર મહારાજને ગઈ શિવરાત્રિએ ૭૫ વર્ષ પૂરાં થઈ ૭૬મું વર્ષ બેઠું. આ પ્રસંગે બોચાસણના વલ્લભ વિદ્યાલયમાં મહારાજશ્રીના પ્રશંસકોએ એકત્રિત થઈ મહારાજશ્રીને અંજલિ અર્પી હતી તથા તેમને દીર્ઘાયુ ઇચ્છ્યું હતું. આ પ્રસંગ ગુજરાતના લોકો માટે વિશિષ્ટ પ્રસંગ છે. મહારાજશ્રી જેવા પવિત્ર વિચાર અને આચારવાળા પ્રજાસેવક ગુજરાતમાં પાકયા તે માટે ગુજરાત ગૌરવ લઈ શકે તેમ છે.

પૂજ્ય મહારાજ સને ૧૯૧૯થી પ્રજાસેવામાં પડેલા છે. તેઓશ્રીનો શાળા પાઠશાળાનો અભ્યાસ ઓછો છે; તેમ છતાં તેમનો જીવન-અનુભવ બહુ વિશાળ છે. હૃદયની નિર્મળતા, ત્યાગ, સેવાવૃત્તિ, નિર્ભયતા, આત્મજ્ઞાન, વગેરે એટલાં ઉત્કટ મહારાજશ્રીમાં છે કે જેને લીધે આજે ગુજરાતમાં મહારાજશ્રીનું સ્થાન અનોખું છે.

ગુજરાતના પાટણવાડિયા, બારૈયા, ઠાકરડા, વગેરે અજ્ઞાન, ઝનૂની, વ્યસની કોમોને મહારાજશ્રીએ સુધારાને રસ્તે વાળી છે. તેમને ચોરી, લૂંટફાટ, મારામારી, વગેરેમાંથી મહારાજશ્રીએ મુક્ત કરી છે.

ગુજરાતમાં રેલસંકટ, પ્લેગ, કૉલેરા, કોમી તોફાનો, વગેરે પ્રસંગો ઉપસ્થિત થતાં મહારાજશ્રી નિર્ભયતા અને પ્રેમથી ગુજરાતની વહારે ધાયા છે.

છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી મહારાજશ્રીને વિનોબાની હાકલ હૈયાસોંસરી ઊતરી ગઈ છે, અને તેથી તેઓ સર્વોદય-સમાજ-રચનાના કાર્યમાં વિનોબાની પડખે ખડા થઈ ગયા છે. ૭૫ વર્ષની ઉંમરે તેઓ આજે વિનોબા સાથે પદયાત્રા કરે છે, અને એ રીતે તેઓ એમનું જીવન ચરિતાર્થ કરી રહ્યા છે.

ગુજરાતના આવા ઉચ્ચ કોટિના સપૂતને એમની ૭૫ વર્ષની પૂરી થતી જીવનયાત્રા પ્રસંગે અમે વંદન કરીએ છીએ, અને ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયો મહારાજશ્રીના જીવનમંત્રનો પ્રચાર કરે તેવી તેમને વિનંતિ કરીએ છીએ.

મહારાજશ્રીને લગતાં પુસ્તકો સ્વર્ગસ્થ ઝવેરચંદ મેઘાણી, શ્રી બબલભાઈ મહેતા, શ્રી પુરાતન બૂચ, વગેરેએ લખેલાં છે, તેનો પુસ્તકાલયો વધારે પ્રચાર કરે.

સ્વર્ગસ્થ મેઘાણીનું 'માણસાઈના દીવા' એ પુસ્તક પુસ્તકાલયોમાં ન હોય તો પુસ્તકાલયોએ તે ખાસ વસાવવા જેવું છે, અને તેને વધારે વાચકો વાંચે તેમ કરવા જેવું છે. 'મહારાજ થતાં પહેલાં,' 'રવિશંકર મહારાજ' એ પુસ્તકો પણ સારાં છે. 'ભૂમિપુત્રની વાતો'ના ભાગ બહાર પડયા છે તેમાં પણ મહારાજશ્રીની લખેલી વાતો ખાસ વાંચવા-વંચાવવા જેવી છે. 'લોકજીવન' પખવાડિકમાં 'મહારાજને મુખેથી' નામના લેખો અવારનવાર આવે છે તે પણ

સમજવા જેવા હોય છે અંતમાં, મહારાજશ્રી જેવા ગુજરાતના અગ્રગણ્ય મહાપુરુષના જીવનમાંથી ગુજરાત પ્રેરણા મેળવે અને ઉન્નતિને માર્ગે પ્રગતિ કરે તેવી શુભેચ્છા આ પ્રસંગે અમે પ્રદર્શિત કરીએ છીએ, અને મહારાજશ્રીને દીર્ઘ સેવાજીવન ઇચ્છીએ છીએ

સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની પ્રતિમા

ગુજરાતની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિના પ્રણેતા સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની પ્રતિમા એમની ગઈ સંવત્સરી પ્રસંગે ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદના મધ્યસ્થ સ્થળે ત્યાંની દાદાભાઈ નવરોજી હાઈસ્કૂલના મકાનના ઉપલે માળે ટાવરની નીચે તા. ૧–૨–૧૯૫૯ના દિવસે ખુલ્લી મુકાઈ છે આ પ્રતિમાની અનાવરણવિધિનો અહેવાલ 'પુસ્તકાલય' માસિકના ગયા અંકમાં આપવામાં આવ્યો છે આ અંકમાં એ પ્રતિમાના ત્રણ ફોટોગ્રાફ પ્રસિદ્ધ કરતાં અમને આનંદ થાય છે.

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદમાં ખુલ્લી મુકાયેલી
સ્વ મોતીભાઈ અમીનની આરસ-પ્રતિમા

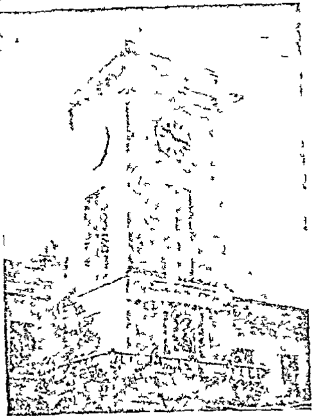

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીના મધ્યસ્થ સ્થળે આવેલું
સ્વ. મોતીભાઇ અમીનની પ્રતિમાવાળું ટાવર

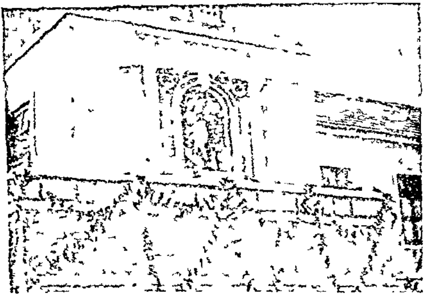

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીના ટાવરમા મુકાયેલી
સ્વ. મોતીભાઈ અમીનની આરસ-પ્રતિમા

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવલોકન

જાણીતા ભારતી નવલકથાલેખક આર. કે. નારાયણ અત્યારે ન્યુયોર્કમાં છે. અંગ્રેજી ભાષાના આગળ પડતા લેખક તરીકે અમેરિકન સાહિત્યજગતે તેમનો સ્વીકાર કર્યો છે. તેમના છેલ્લા પુસ્તક 'ધી ગાઈડ'નાં સમાલોચકોએ વખાણ કર્યાં છે હવે બે વર્ષ ચાલે તેટલા લખાણ માટે તેમની સાથે કરાર નક્કી કરી લેવામાં આવેલ છે. ફિલિપાઈનના આગલા પ્રમુખ રેમન મેગ્સેસેનું જીવનચરિત્ર અત્યારે તે લખી રહેલ છે. ત્યારપછી તે વાઇકિંગ પ્રેસ માટે બીજી નવલકથા લખશે. તેનું કામચલાઉ નામ 'મેચ મેકર ઑફ મલગુડી' રાખવામાં આવ્યું છે. ભારતના રીતરિવાજોનો અભ્યાસ કરવા માટે એક અમેરિકન મલગુડીની મુલાકાત લે છે, તેનું તેમાં વર્ણન આવશે. આ ઉપરાંત સંખ્યાબંધ નવલિકાઓ તથા ભારત સંબંધી લેખો પણ તે લખવાના છે.

—જાપાનના રાક્ષસી કદના સામયિકના પ્રકાશક શેગાકુકને એકથી ત્રણ વર્ષની ઉંમરનાં બાળકો માટે સામયિક પ્રગટ કરવાની યોજના કરી છે. આ સામયિકની વિશિષ્ટતા એ છે કે જેનું ચિત્ર હોય તેનો અવાજ તે ચિત્ર કરે છે. દાખલા તરીકે બાળક જ્યારે બિલાડીના ચિત્રનો સ્પર્શ કરે ત્યારે તેમાંથી મ્યાઉંનો અવાજ આવે છે.

—ભારત વિષે ૧૯૫૮માં પ્રગટ થયેલ શ્રેષ્ઠ પુસ્તક માટે અપાતું વાટુમલ પારિતોષિક જેતરમાં, કોલંબિયા કોલેજના પૌર્વાત્ય અભ્યાસ કાર્યક્રમના ડિરેકટર ડૉ. વિલિયમ થિયોડર દબેરીને આપવામાં આવ્યું છે.

૫૦૦ ડોલરનુ આ પારિતોષિક દર બે વર્ષે અમેરિકન ઇતિહાસ સોસાયટી મારફત વાટુમલ ફાઉન્ડેશન તરફથી આપવામા આવે છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં ભારતના ઇતિહાસ, રાજનીતિ, અર્થશાસ્ત્ર કે તેવા બીજા વિષય પર પ્રગટ થયેલ શ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક આપવામાં આવે છે. પુસ્તકો મારફત લોકો વચ્ચે કંઈક અંશે સારી સમજની વૃદ્ધિ થવાનું ફાઉન્ડેશન માને છે.

૯૦૦ પાનાંના આ પુસ્તકનું નામ 'સોર્સીઝ ઑફ ઇન્ડિયન ટ્રેડિશન' છે. ડૉ. બેરીએ 'ઇન્ટ્રોડકશન ટુ ઓરીએન્ટલ સીવીલીઝેશન્સ'ના શીર્ષક હેઠળ લખેલ ત્રણ પુસ્તકો પૈકીનું આ એક પુસ્તક છે. અગાઉ પ્રગટ થયેલા પુસ્તકનું નામ 'સોર્સીઝ ઑફ જાપાનીઝ ટ્રેડિશન' છે. ત્રીજું 'સોર્સીઝ ઑફ ચાઈનીઝ ટ્રેડિશન' હવે પછી પ્રગટ થવાનું છે.

'સોર્સીઝ ઑફ ઇન્ડિયન ટ્રેડિશન'માં પૂનાના ભાંડારકર ઓરિએન્ટલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટિટયુટવાળા આર. એન. દાંડેકર, મદ્રાસ યુનિવર્સિટીવાળા વી. રાઘવન તથા લંડનની ઓરિએન્ટલ તથા અમેરિકન સ્ટડીઝની સ્કૂલવાળા એ. એલ. બેશામ અને પી. હાર્ડીના લેખોનો સમાવેશ થાય છે.

—ભારતના પ્રોફેસરોનું એક મંડળ એવી માન્યતા ધરાવે છે કે તેમણે શેક્સ્પિયરનાં કોયડાનું નિરાકરણ શોધી કાઢ્યું છે. તેમની માન્યતા મુજબ શેક્સ્પિયર દક્ષિણ ભારતનો બ્રાહ્મણ હતો અને તેનું નામ શેશપ્પા આયર હતું. પછી કરાંચી જઈ ને તેણે શેખ પીરનું નામ ધારણ કર્યું અને પછી ઇંગ્લંડ જઈ પોતાના નામનું અંગ્રેજીકરણ શેક્સ્પિયર કર્યું. (રટર્સ એકો, પિનાગ)

—હોંગકોંગના કારીગરો હાથીના દાંતમાંથી હાથે બનાવેલ ચોખાના દાણા ઉપર ઈસુ ખ્રિસ્તનું ચિત્ર કોરવા લાગ્યા છે. બીજી બાજુ બાઈબલનુ વાક્ય ચીની ભાષામાં હોય છે.

આ ચોખાનો દાણો ખરા ચોખાના દાણા કરતાં સહેજ મોટો હોય છે અને તે બનાવતાં કારીગરને લગભગ એક મહિનો લાગે છે, કેમકે જ્યારે શહેરમાં શાંતિ હોય ત્યારે – રાત્રે – મોટા ભાગનું કોતરકામ કરવાનું હોય છે.

કાચના બોક્સમાં આ દાણાને મૂકી સાથે મહત્ત્વદર્શક કાચ પણ મૂકવામાં આવે છે, જેથી બાઈબલનું વાક્ય વાંચી શકાય.

—સુપ્રસિદ્ધ અમેરિકન કવિ વૉલ્ટ વ્હિટમૅનના કાવ્યગ્રંથ ‘લીવ્ઝ ઑફ ગ્રાસ’નું તામિલ ભાષાંતર શ્રી એસ. ડી. એસ. યોગીએ પ્રગટ કર્યું છે.

વૉલ્ટ વ્હિટમૅનને ભારતમાં રસ હતો. પોતાના એક કાવ્ય ‘પૅસેજ ટુ ઇન્ડિયા’માં તે ભાવને તેણે પ્રગટ કર્યા છે.

વૉલ્ટ વ્હિટમૅનનાં કાવ્યોમાં પ્રજાશાસનવાદમાં માન્યતા તથા જનતામાં શ્રદ્ધા દગ્ગોચર થાય છે.

—વિખ્યાત દૈનિક ‘ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ’ના મુખ્ય તંત્રી ફ્રેન્ક મોરેસના પુત્ર શ્રી ડોમ મોરેસને અમેરિકન કવિને મળી શકે તેવું અતિ ઉચ્ચ માન મળેલ છે.

ભારતીય કવિતાના પ્રગટ થયેલ અમેરિકન માસિક ‘પોએટ્રી’ના જાન્યુઆરીના અંકમાં તેમનાં બે કાવ્યો ‘બીઇંગ મૅરિડ’ તથા ‘કન્હેરી કેવ્ઝ’ છપાયાં છે.

—સુપ્રસિદ્ધ અમેરિકન લેખક તથા સમાલોચક ડૉ. જેમ્સ સેકસન આઇલર્સે બૅંગલોરમાં મ્હૈસુર રાજ્ય પત્રકાર ઍસોસિએશનમાં ‘પોએટ્રી’નો આ અંક બતાવતાં જણાવ્યું હતું કે ‘પોએટ્રી’માં પ્રગટ થવા માટે કાવ્ય શ્રેષ્ઠ હોવું જોઈએ. તે સામયિકમાં કાવ્ય પ્રગટ થાય તે અમેરિકન કવિ માટે ઊંચામાં ઊંચુ માન છે.

*—બાણભટ્ટની આત્મકથાનુ બંગાળી ભાષાંતર ‘બાણભટ્ટેર આત્મકથા’ના શીર્ષક હેઠળ સાહિત્ય અકાદમી તરફથી પ્રગટ થયેલ છે. શાંતિનિકેતનવાળા પાધ્યાપક પ્રિયરંજન સેને કરેલ આ ભાષાંતર મૂળના ભાવને જાળવી રાખવામાં સફળ થયું છે.

*—મધ્ય પ્રદેશની સરકારે ૧૯૫૭માં યોજેલ હરીફાઈમાં રાયપુરના યુવાન લેખક શ્રી વા. કે. ગેંગવેને દારૂબંધી ઉપરની એકાંકી નાટિકા ‘પતન કે પન્થ’ માટે રૂા. ૨૦૦)નું પારિતોષિક આપવામાં આવેલ છે.

*—નવેંબર તથા ડિસેંબર, ૧૯૫૮માં ભારતભરમાં વિદ્યાપતિ જયંતીની ઉજવણી કરવામાં-

આવી હતી. પટણાની ચેતના સમિતિ તથા વિદ્યાપતિ પરિષદે ઠેર ઠેર સ્મારકો ઊભાં કરીને આ મહાન કવિની યાદગીરી જાળવી રાખવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

બિહારના કેળવણી પ્રધાન કુમાર શ્રી ગંગાનંદ સિંઘે વિદ્યાપતિની જન્મભૂમિ દરભંગામાં વિશાફી ખાતે યોગ્ય સ્મારક ખડું કરવાની જાહેરાત કરી છે. જો રાજ્ય સરકાર દર વર્ષે કાર્તિક સુદ ત્રયોદશીને જાહેર તહેવાર ઠરાવે તો કવિને મહાન અંજલિ અર્પી ગણાશે.

*—પુસ્તકાલયો સંબંધી જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટે, નાગપુરના વિદર્ભ લાઈબ્રેરી એસોસીએશને 'ગ્રંથપાલ' નામનું ત્રૈમાસિક શરૂ કર્યું છે. પહેલા અંકમાં ડૉ. એસ. આર. રંગનાથનના સંદેશાનો સમાવેશ થાય છે.

*—૧૯૦૮ની ૨૫ ડિસેંબરે ખામગામમાં પહેલી વખત ભજવાયેલ મામા વરેરકરના નાટક 'કુંજવિહારી'નો સુવર્ણ-મહોત્સવ દિલ્હીના મરાઠી અને હિંદી લેખકોએ ઊજવ્યો હતો.

*—આપણા રાષ્ટ્રિય મહાકવિ કાલિદાસનું રામટેક ખાતે યોગ્ય સ્મારક ઊભું કરવાને મુંબઈ સરકારે ૧૦ સભ્યોની કમિટી નીમી છે. નાગપુર હાઈકોર્ટના આગલા મુખ્ય ન્યાયાધીશ ડૉ. એમ. બી. નિયોગી તેના પ્રમુખ છે.

*—ડૉ. મિરાશીનું નવું મરાઠી પુસ્તક 'મેઘદૂત તિલ રામગિરિ અર્થાત્ રામટેક' ૨૭ ડિસેંબરે યોજવામાં આવેલ એક સમારંભમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. નાગપુરના વિદર્ભ સંશોધન મંડળે પ્રગટ કરેલ આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના ડૉ. વાય. કે. દેશપાંડેએ લખેલ છે.

મુંબઈ, ૨–૩–૫૯ છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું આગામી સંમેલન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું આગામી વીસમું સંમેલન અમદાવાદ મુકામે આવતા મે માસના પ્રારંભમાં મળશે. એ અધિવેશનની યોજના માટે સ્થાનિક કારોબારી મંડળની રચના કરવામાં આવી છે. એ મંડળના પ્રમુખ શ્રી ચીનુભાઈ ચિમનલાલ છે, અને ઉપપ્રમુખ શ્રી ચંદ્રકાન્ત છો. ગાંધી છે. આ અધિવેશનના પ્રમુખ તરીકે કાકા કાલેલકરની વરણી થઈ છે. અમદાવાદમાં સદર પરિષદનું આ ચોથું સંમેલન થશે.

સાહિત્યકારનું અવસાન

ભાવનગરવાસી સાહિત્યકાર કપિલ ઠક્કરનું ગયે મહિને અવસાન થયું છે.

આયુર્વેદનું અંગ્રેજી માસિક

'નાગાર્જુન' નામનું આયુર્વેદને લગતું અંગ્રેજી માસિક કલકત્તાથી નીકળે છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨૫ છે. તેનું સરનામું : ૫૮–ડી, ન્યુ અલીપોર, કલકત્તા ૩૩.

મહારાજા સયાજીરાવ સ્મારક વ્યાખ્યાનમાળા

ઉપર્યુક્ત વ્યાખ્યાનમાળા તરફથી માર્ચની તા. ૪ અને ૫, ૧૯૫૯ના દિવસોએ બ્રિટિશ

* નિશાનીવાળી નોંધ 'ઇંડિયન પી. ઈ. એન.'માંથી સાભાર ઉદ્ધૃત

એકેડેમીના સેક્રેટરી અને ભૂતપૂર્વ ડીરેક્ટર ઑફ આર્કિયોલોજી, ગવર્મેન્ટ ઑફ ઇંડિયા સર મૉર્ટિમર વ્હીલરે ' પ્રાચીન સંસ્કૃતિઓની ભારત પર અસર ' એ વિષય સંબંધી બે વ્યાખ્યાન મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી, વડોદરાની ફેકલ્ટી ઑફ સાયન્સના મકાનમાં આપ્યાં હતાં. એ વ્યાખ્યાનો સ્લાઈડો સાથે આપ્યાં હતાં. પહેલા વ્યાખ્યાનમાં તેમણે સંસ્કૃતિનાં ઉગમસ્થાન વર્ણવ્યાં હતાં. એમાં જેરિકો, મેસોપોટેમિયા, અને સિંધુની ખીણનો ઉલ્લેખ તેમણે કર્યો હતો, અને તેને લગતી સ્લાઈડો વિવેચન સાથે બતાવી હતી. બીજા વ્યાખ્યાનમાં ભૂમધ્ય સમુદ્રથી માંડી પૂર્વ ચીન સુધીના પ્રાચીન વેપારમાર્ગો દર્શાવી તેની સંસ્કૃતિના સર્જનમાં થયેલી અસર સમજાવી હતી. વળી પાછળથી સમુદ્રમાર્ગે વિકસેલા જળમાર્ગો મારફત રોમન સંસ્કૃતિની દક્ષિણ ભારત પર થયેલી અસર બતાવી હતી. આના પુરાવા તરીકે પ્રાચીન રોમન પાત્રો, સિક્કાઓ, મુદ્રાઓ વગેરેના નમૂના સ્લાઈડો મારફત બતાવ્યાં હતાં વિશેષમાં, સિંધુની ખીણની સંસ્કૃતિનો ખ્યાલ આપતી મોહન-જો-દરોના ખોદકામને લગતી સ્લાઈડો પણ વ્યાખ્યાનકારે દેખાડી હતી.

આ બંને વ્યાખ્યાનો પ્રાચીન સંસ્કૃતિઓના અભ્યાસથી પૂર્ણ હતાં; અને તે માટે વ્યાખ્યાનમાળાના યોજક તથા વ્યાખ્યાતા ધન્યવાદને પાત્ર છે.

' કુમાર ' ચંદ્રક

આ વર્ષનો ' કુમાર ' ચંદ્રક યુવાન કવિ શ્રી હેમંત દેસાઈને મળ્યો છે. શ્રી દેસાઈ હાલ સિનિયર એમ. એ.માં અભ્યાસ કરે છે.

પરિભાષાની પુસ્તિકાઓ

ગણિતની, ભૌતિકશાસ્ત્રની, ભૂસ્તરશાસ્ત્રની, ભૂગોળની, અને શિક્ષણશાસ્ત્રની પરિભાષાની જુદી જુદી પુસ્તિકાઓ ગુજરાત યુનિવર્સિટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થઈ છે. કિંમત અનુક્રમે રૂ. ૦-૭૫, ૦-૭૫, ૧-૧૩, ૦-૩૭, ૦-૩૭ છે. શાં.

'........મને મારી માનું સ્મરણ થાય છે. કેટલો બધો વિશ્વાસ તે મારા પર રાખતી ? તે માનતી હતી કે મારા છોકરામાં બહુ જ શક્તિ ભરેલી છે. જો કે મારામાં તો કંઈ જ ન હતું. છતાંય એને મારામાં ખૂબ વિશ્વાસ હતો. વડોદરામાં તે ભગવદ્ગીતાનાં પ્રવચનો સાંભળવા જતી તો એક વખતે તેણે મારી પાસે ગીતા વાંચવા માટે માગી. પણ મેં એને એકાદી ગદ્યગીના આપી. ત્યારે એને એ નીરસ લાગી અને કહેવા લાગી કે આના કરતાં કોઈ પદ્ય હોય તો સારું. તો મેં એને કહ્યું કે હજી સુધી મરાઠીમાં પદ્યમાં અનુવાદ થયો નથી. તો મને એ કહેવા લાગી, "ત્યારે તું કેમ નથી બનાવતો ?" એ વખતે મને સંસ્કૃત શું આવડતું હતું ? તે વખતે મારી બીજી ભાષા પણ ફ્રેંચ હતી તેમ છતાંય હું ઘેર સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરતો હતો, તે મા જોતી હતી. તેટલા ઉપરથી એણે મારી શક્તિ ઉપર એટલો બધો વિશ્વાસ બાંધી લીધેલો કે કહેવા લાગી કે તું કેમ નથી કરતો ? એ વિશ્વાસના જ પરિણામે આગળ જતાં મારાથી મરાઠીમાં ગીતાનો અનુવાદ થયો, જે આજે મહારાષ્ટ્રમાં ઘેર ઘેર પહોંચી ગયો છે......'

વિનોબા ભાવે

પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને મળેલો અમૂલ્ય જ્ઞાનભંડાર

મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી, વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને વડોદરાના શ્રીપૂજ્ય જૈનાચાર્ય લોંકાગચ્છાધિપતિ શ્રીન્યાયચંદ્રસૂરિજી તથા પૂજ્ય મહારાજ શ્રીસ્વરૂપચંદ્રજી સ્મારક જ્ઞાનભંડાર લોંકાગચ્છ ઉપાશ્રયના યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીએ દાન આપ્યો છે.

એ જ્ઞાનભંડારમાં ૬૦૦૦ કરતાં વધારે હસ્તલિખિત પોથીઓ છે. એમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી, વ્રજ-હિંદી, તેમ જ મરાઠી ગ્રંથ પણ છે. આમાં જૈન તેમ જ બ્રાહ્મણ ગ્રંથો પણ છે. જૈન તેમ જ જૈનેતર ચરિત્રો, કાવ્યો, કથાઓ, નાટકો, સુભાષિતો, જ્યોતિષ, આયુર્વેદ, વ્યાકરણ, ન્યાયવૈશેષિક આદિના ગ્રંથો, સ્તોત્રો, સ્તવનો, મંત્રશાસ્ત્રના ગ્રંથો, પુરાણોમાંના સંગ્રહગ્રંથો, ગીતા, પિંગલગ્રંથો, કામશાસ્ત્રના ગ્રંથો તેમ જ ગુજરાતી જૈન અને જૈનેતર રાસ, ચોપાઈ, સવૈયા, સજ્ઝાય, ફાગ, સ્તવનો, પ્રભાતિયાં, બારમાસા, બત્રીસીઓ, પદ્યાત્મક તેમ જ ગદ્યાત્મક કથાઓ, ચરિત્રો, કાવ્યો, નાટકો, ઐતિહાસિક કાવ્યો, હરિયાળી, હમચડી, ઘૂઘરી જેવા કાવ્યપ્રકારો, વર્ણકગ્રંથો, વિજ્ઞપ્તિપત્ર, જૂનાં પંચાગોના નમૂના, સંગીતની રાગમાલાઓ, સામુદ્રિકશાસ્ત્રના ગ્રંથો, બોલપત્રો, દંડકો, આલાપો, વગેરે છે.

ગુજરાતી ભાષાની ઉત્ક્રાંતિનો, તેના પદ્ય અને ગદ્ય પ્રકારોનો છેલ્લાં પાંચસો વર્ષનો ક્રમબદ્ધ ઇતિહાસ આ સંગ્રહ રજૂ કરે છે. સ્તબકો—ટબાઓ એ મૂળ સંસ્કૃત અથવા પ્રાકૃત ગ્રંથ સાથે એના શબ્દશઃ ગુજરાતી અર્થ રજૂ કરે છે. સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથોની સંસ્કૃતમાં ટીકાઓ રચાતી તેવી જ રીતે ગુજરાતી બાલાવબોધો મળે છે. એક જ ગ્રંથના અનેક સમયના ટબાઓ અને બાલાવબોધો મળે છે, જેથી ભવિષ્યના અભ્યાસીઓને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિથી ગુજરાતી ભાષા અને તેની જુદી જુદી બોલીઓનો અભ્યાસ કરવો સુગમ થઈ પડે છે. આ જ રીતે એક જ ગ્રંથ જેમ કે શાલિભદ્રસૂરિનો પ્રાચીન ગુજરાતીમાં સંવત ૧૨૪૧ આસપાસમાં રચાયેલો બુદ્ધિરાસ—એની અનેક સમયની જુદી જુદી પ્રતો મળે છે. આ પ્રકારની બીજી અનેક કૃતિઓ છે. આવી રીતે જુદા જુદા અગત્યના ગ્રંથોની વિવિધ સમયની અને જુદાં જુદાં સ્થળોએ રચાયેલી પ્રતો આ સંગ્રહમાં મળવાથી પ્રતોમાં પાઠફેરનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરી ભાષાનો વિકાસ અને પરિવર્તન સમજી શકાય છે તેમ જ મૂળ ગ્રંથની ભાષા અને પાઠ નક્કી કરવાં સુગમ થઈ પડે છે.

આ ગ્રંથભંડારનો ઉદ્‌ઘાટનવિધિ મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી, વડોદરાના વાઈસ ચાન્સેલર ડૉ. જ્યોતીંદ્ર મહેતાના હસ્તે તા. ૨૦–૨–૧૯૫૯ને દિવસે સાંજના ૫ વાગ્યે રાખ્યો હતો.

શરૂઆતમાં પ્રાર્થનાઓ થઈ હતી. પહેલી પ્રાર્થના 'ઋગ્વેદ'માંથી 'વાગામ્ભૃણી સૂક્ત'ની હતી. બીજી પ્રાર્થના 'યજુર્વેદ'માંથી 'મેધા સૂક્ત'ની હતી ત્યાર પછી જૈન આગમમાંથી શ્રુતદેવતાની સ્તુતિ થઈ હતી; અને છેલ્લે 'ધમ્મપદ'માંથી સુભાષિતોનો પાઠ કરાયો હતો.

પ્રાર્થનાઓ પૂરી થતાં આ પ્રસંગને અંગે આવેલા સંદેશાઓનું વાચન પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરના ડેપ્યુટી ડાયરેકટર શ્રી ઉમાકાંત શાહે કર્યું હતું.

સંદેશાઓ ઘણી મોટી સંખ્યામાં હતા. સદર યુનિવર્સિટીના ચાન્સેલર શ્રીમંત પ્રતાપસિંહરાવ ગાયકવાડ, મુંબઈ રાજ્યના નાણાંપ્રધાન ડૉ. જીવરાજ મહેતા, પ્રજ્ઞાચક્ષુ પંડિત સુખલાલજી, પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરના માજી ડાયરેક્ટર ડૉ. ભટ્ટાચાર્ય, વલ્લભ વિદ્યાનગરના ઉપકુલપતિ શ્રી ભાઈલાલભાઈ જશભાઈ પટેલ, ગુજરાત વિદ્યાસભાવાળા શ્રી રસિકલાલ પરીખ, પંડિત બહેચરદાસ દોશી, પ્રો. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી, પ્રો. અનંતસુખશંકર ત્રિવેદી, શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી, મુનિશ્રી યશોવિજયજી, ગુજરાત વિભાગીય કોંગ્રેસ સમિતિના પ્રમુખ શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, વગેરે વગેરે ઘણી નામાંકિત વ્યક્તિઓએ સંદેશા મોકલ્યા હતા. એ સંદેશાઓ દ્વારા યતિશ્રી હેમચંદ્રજીને તથા પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને અભિનંદન પાઠવેલાં હતાં.

એક સંદેશામાં તો એમ જણાવ્યું હતું કે આ જ્ઞાનભંડારનું પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને દાન કરવાથી જ્ઞાનભંડાર કેદમાંથી મુક્ત થયો છે. ઘણા સંદેશાઓમાં યતિશ્રી હેમચંદ્રજીની પ્રગતિશીલતાને બિરદાવી હતી. એમનો ભાવાર્થ એવો હતો કે પ્રાચીન ગ્રંથભંડારોનો સદુપયોગ થાય તે માટે તેમને આધુનિક વિદ્યામંદિરોમાં સ્થાન મળવું જોઈએ, તથા આધુનિક વિદ્યામંદિરોએ તે સાહિત્યમાંથી લોકોપયોગી ગ્રંથોને છપાવી તેનો લાભ વધારે મળે તેમ કરવું જોઈએ, તેમ જ એ ગ્રંથોનો વિવિધ વિષયોના અભ્યાસમાં ઉપયોગ થવો જોઈએ.

સંદેશાવાચન પછી પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરના ડાયરેક્ટર ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરાએ પ્રસંગને ઉચિત સુંદર પ્રવચન કર્યું હતું. તેમણે પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરનો ઇતિહાસ તથા તેની વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓનો ખ્યાલ આપ્યો હતો. યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીની ઉદારતા, સરળતા, વિદ્યાપ્રેમ, વગેરેની પણ તેમણે પ્રશંસા કરી હતી. જૈન જ્ઞાનભંડારો સંબંધી પણ તેમણે વિવેચન કર્યું હતું. વળી સદર જ્ઞાનભંડારના ઉદ્‌ઘાટન પ્રસંગે પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરમાં સદર જ્ઞાનભંડારની પસંદ કરેલી કૃતિઓનું પ્રદર્શન ગોઠવ્યું હતું, તેનો પણ તેમણે ખ્યાલ આપ્યો હતો.

ડૉ. સાંડેસરાના પ્રવચન પછી પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરના નિવૃત્ત ડાયરેક્ટર પ્રો. ગોવિંદલાલ ભટ્ટે પ્રવચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે સદર જ્ઞાનભંડારના ઉદ્‌ઘાટનનો પ્રસંગ ગુજરાતને તથા ભારતને ગૌરવરૂપ છે.

યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીને બે શબ્દ બોલવાની વિનંતિ કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેમના ઉપાશ્રયમાંની પ્રાચીન હસ્તપોથીઓનો સદુપયોગ થાય તે હેતુથી તેને યોગ્ય સ્થાને અર્પણ કરવાની ચિંતામાં તેઓ હતા તે ચિંતા સદર ગ્રંથભંડાર પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને અર્પણ થતાં દૂર થાય છે.

યતિશ્રીના પ્રવચન પછી સમારંભના પ્રમુખ ડૉ. જ્યોતીન્દ્ર મહેતાએ યતિશ્રીનો આભાર માની જ્ઞાનભંડારનું ઉદ્‌ઘાટન થયેલું જાહેર કર્યું હતું.

ઉદ્‌ઘાટન પ્રસંગે ગોઠવેલા પ્રદર્શનનું સભાજનોએ અવલોકન કર્યું હતું.

સદર પ્રદર્શનમાં મૂકેલા ગ્રંથોમાંના ઘણાને અંતે તેનો લેખનસમય, લેખકનું નામ, લેખકની ગુરુપરંપરા તેમ જ કયા ગામ અથવા નગરમાં તે પ્રત લખાઈ તેની હકીકત છે. આ હકીકતો ઉપરથી જણાય છે કે આ સંગ્રહમાંની મોટા ભાગની પ્રતો ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રનાં ગામો અને નગરોમાં લખાઈ છે, તેમ જ કેટલીક પ્રતો કચ્છ, મેવાડ, અને મધ્યભારતમાં પણ લખાઈ છે.

આ સંગ્રહ મુખ્યતઃ કાગળ ઉપરની પ્રતોનો છે. કાગળ ઉપરની પ્રતો ઈ. સ. ૧૨-૧૩મા

સૈકાની ક્વચિત્ જ મળે છે. એથી પૂર્વની મળી નથી. ચૌદમા સૈકાની પણ પ્રમાણમાં થોડીક જ પ્રતિઓ મળે છે. આ સંગ્રહમાં મળતી સૌથી જૂની પ્રત સંવત ૧૪૪૩માં લખાયેલી છે. ત્યાર પછીની જુદા જુદા સમયમાં લખાયેલી ઘણી પ્રતો સદર જ્ઞાનભંડારમાં છે.

સદર પ્રતો જુદા જુદા સમયની છે; અનેક વિષયોને લગતી છે; એમાં ભાષાની વિવિધતા પણ ઘણી છે; આપણી અર્વાચીન ગુજરાતી લિપિની ઉત્ક્રાંતિનો અભ્યાસ પણ એમાંથી થઈ શકે તેમ છે.

કેટલાક ગ્રંથોની અંતિમ પુષ્પિકાઓમાં અગત્યની ઐતિહાસિક હકીકતો મળે છે. આમાં સૌથી વિશેષ મહત્ત્વની એક નોંધ સં. ૧૯૧૫ (ઈ. સ. ૧૮૫૮)માં લખાયેલી એક પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે છે :

"સં. ૧૯૧૪ રા જેઠ મહિના દેશમે રાજવિગ્રહ જાગ્યો. દલી આગરે નિ બજરિ સાચણિ કાલો લોક ફરંગીરી નોકર હતા. તે સર્વ ઠેકાણે સાચાણી હતી તકો લૂટી સાહિબ રો ગોરો લોક ઘણો મારાણો પછે શ્રીઆબુજી તથા વડગાંવરી સાચણી સુની થઈ. દેશમે વિગ્રહ થયો. મંબોઈ સુરત મારવાડ સર્વ દેસ રા વ્યાપારી ચલચિત્ત થયા. ફરંગીરો ગોરાં લોક એકવીસ હજાર મારાણો સત્ય વાત છે."

સદર જ્ઞાનભંડારના ઉદ્‌ઘાટન પ્રસંગે જાહેર થયું છે કે યતિ શ્રી હેમચંદ્રજી હજી પણ બીજી હજાર હસ્તપ્રતો પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને ભેટ આપશે.

પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર પાસે આજ સુધી લગભગ ૧૪૦૦૦ હસ્તપ્રતો હતી. તેમાં ૬૦૦૦ હસ્તપ્રતો યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીની ઉમેરાઈ; અને હજી તેમની ૧૦૦૦ હસ્તપ્રતો ઉમેરાશે. આમ પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર હસ્તપ્રતોમાં સમૃદ્ધ થશે.

યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીને એમનો અમૂલ્ય ગ્રંથભંડાર પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને આપવા માટે અગણિત ધન્યવાદ ઘટે છે. પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર તરફથી આવા ભંડારનો સદુપયોગ થાય તેવી આશા રાખી શકાય.

શંકરભાઈ સો. પટેલ

જિંદગી ટૂંકી છે એમ આપણે બધાય કહીએ છીએ, છતાં જિંદગી આપણે એવી રીતે જીવીએ છીએ કે જાણે તેનો અંત જ આવવાનો ન હોય! જો જિંદગી ટૂંકી જ છે તો પછી આગે પડેલા કામના ઢગલા તરફ નજર માંડવાને બદલે વીતી ગયેલી વાતનો અફસોસ કરવાનું અને સમયની ફરિયાદી કરવાનું આપણને પરવડે જ શી રીતે?

અ.

સોવિયેત સંઘમાં પ્રગટ થયેલી ભારતીય લેખકોની કૃતિઓ

ભારતીય સાહિત્યમાં સોવિયેત પ્રજાને છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોમાં વધુ રસ જાગ્યો છે. ભારતને લગતા દરેક નવા પુસ્તકનું પ્રકાશન સોવિયેત વાચક માટે એક મોટો બનાવ બની રહે છે સોવિયેત જનતા અત્યારસુધીમાં સૌ કરતાંય વધુ પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન ભારતીય લેખકોની કૃતિઓથી પરિચિત થઈ ચૂકી છે.

મહાન આશાવાદમાંથી અને પૃથ્વી પર ન્યાયનો વિજય થશે એવી દૃઢ શ્રદ્ધામાંથી જન્મેલી ભારતીય લેખકોની કૃતિઓએ રશિયન પ્રજામાં, ભારતીય પ્રજાએ ગુલામીની જંજીરો ફગાવી દીધી તે પહેલાંથી જ તેના પ્રત્યે મમતા અને સ્નેહની લાગણી જન્માવી હતી. ગઈ સદીના રશિયન સાહિત્યના સર્વોત્તમ પ્રતિનિધિઓએ ભારતીય સાહિત્ય તરફ ધ્યાન આપ્યું હતું. જાણીતા રશિયન કવિ ઝુકોવ્સ્કીએ મહાભારતમાંથી નળદમયન્તીનું ભાષાન્તર કર્યું હતું; કારામઝીને અમર મહાકવિ કાલીદાસના **શાકુન્તલ** અને **મેઘદૂત**નું ભાષાન્તર કર્યું હતું; અને બર્ગે **સુન્દ અને ઉપસુંદ** તેમ જ **સાવિત્રી ઔર સત્યવાન કી કહાની**નું ભાષાન્તર કર્યું હતું. આ બંને વસ્તુઓ મહાભારતની જ છે. બર્ગે ઋગ્વેદની કેટલીક ઋચાઓ અને બીજા કેટલાક ગ્રંથોમાંથી પણ ભાષાન્તર કર્યું હતું. પ્રા. મિનાયેવે ભારતના પ્રાચીન સાહિત્ય વિષે અનેક નિબંધો લખ્યા હતા, અને ક્રાંતિકાર લોકશાહીવાદી અને લેખક ચર્ની. શેવ્સ્કીએ ભારતીય સાહિત્ય અને સંસ્કૃતના અભ્યાસ પછી, "સ્લાવ ભાષા અને સંસ્કૃત વચ્ચેનો સંબંધ" એ વિખ્યાત ગ્રંથ લખ્યો હતો.

વીસમી સદીની શરૂઆતમાં ઘણાં ભારતીય સાહિત્યિક પુસ્તકો રશિયામાં પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં. બાલમોન્તે શાકુન્તલનું ભાષાંતર બહાર પાડયું હતું. અશ્વઘોષનું બુદ્ધચરિત પણ પ્રસિદ્ધ થયું હતું.

૧૯૧૭ની સમાજવાદી ઑકટોબર ક્રાન્તિ પછી મિનાયેવના અનુયાયીઓ – એસ. ઓલ્દેનબર્ગ, એફ. શ્ચેરબાત્સ્કી, ડી. કુદર્યાવ્સ્કી અને બીજા ભારતવિદોએ સંસ્કૃત, પાલી અને બીજી ભારતીય ભાષાઓના સાહિત્યનો અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો હતો. બારાન્નિકોવની આગેવાની તળે આ અભ્યાસ ચાલુ હતો. ખુદ બારાન્નિકોવે તુલસીદાસના **રામચરિતમાનસ** અને બલ્લુજી લાલના પ્રેમસાગરના રશિયન અનુવાદો તૈયાર કર્યા હતા, અને ભારતીય સાહિત્ય અને ભાષાના વિવિધ પ્રશ્નો અંગે કેટલાય નિબંધો લખ્યા હતા.

ત્યારપછી **પંચતંત્ર** – અનુવાદક (શોર); પોપટની વાતો (અનુવાદક શિરાયેવ); **મહાભારતનું આદિપર્વ** (અનુવાદક કાલ્યાનોવ;) વેતાળની વાર્તાઓ (અનુવાદક–રિમનોવ); શૂદ્રકનું મૃચ્છકટિક (અનુવાદકો – વોરોબ્યોવ-દેસ્યાતોવ્સ્કી); કૌટિલ્યનું અર્થશાસ્ત્ર (અનુવાદકો શ્ચેરબાત્સ્કી, કાલ્યાનોવ) અને બીજી કૃતિઓ રશિયનમાં અનુવાદિત થઈ હતી. સોવિયેત સંઘમાં ટાગોર ખાસ કરીને લોકપ્રિય બન્યા છે. છેક ૧૯૧૩માં તેમનાં કાવ્યો **ગીતાંજલિ** અને **બીજરેખા** અને તેમની તત્ત્વજ્ઞાનની કૃતિ **સાધના** અને **વિચારક** વગેરે વાર્તાઓનો રશિયન ભાષામાં અનુવાદ થયો હતો. ટાગોરની કૃતિઓના અભ્યાસમાં સાહિત્યનિષ્ણાત એમ. તોબ્યાન્સ્કીએ મોટો હિસ્સો આપ્યો હતો.

સોવિયેત યુગમાં ટાગોરની કૃતિઓની લાખો નકલો છપાઈ છે.

લલિત વાંગ્મય પ્રકાશન ગૃહ ટાગોરની કૃતિઓના ૮ ગ્રંથો તૈયાર કરી રહ્યું છે. આ મહાન કવિની જન્મશતાબ્દિ પ્રસંગે તેમની કૃતિઓના ૧૪ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવાનું નક્કી થયું છે. એ. ગાન્ત્યુક દાનીલચુક, વી. નોવીકોવા, ઈ. ચેલીશેવ અને બીજા ઘણા યુવાન સોવિયેત ભારતવિદોએ ટાગોરની કૃતિઓના અનુવાદમાં ભાગ લીધો છે.

ટાગોરની સાથે જ સોવિયેત ભૂમિમાં પ્રેમચન્દ પણ ખૂબ લોકપ્રિય છે. ૧૯૫૭ સુધીનાં દશ વર્ષોમાં તેમના ૫૦ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે, જેમાં **ગોદાન** અને **નિર્મળા** જેવી તેમની વિખ્યાત નવલકથાઓનો સમાવેશ થાય છે. ૧૯૫૯–૬૦માં તેમની કૃતિઓ આઠ ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ થશે તેમાં **પ્રેમાશ્રમ**, **રંગભૂમિ**, ગબન, **ગોદાન** અને બીજી ૫૦ વાર્તાઓ હશે.

બંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય, શરતચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય, ભારતેન્દુ હરિશ્ચંદ્ર, ઈકબાલ, સુબ્રહ્મણ્ય ભારતી, સૂર્યકાન્ત ત્રિપાઠી, નિરાલા ફેઝ, અહમદ ફેઝ, સુમિત્રાનંદન પન્ત અને બીજા ભારતીય લેખકોની તાજેતરમા પ્રકટેલી કૃતિઓએ સોવિયેત જનતામાં ભારે રસ જગાડયો હતો.

યશપાલીની **દિવ્યા**, બૃન્દાબનલાલ વર્માની ઝાંસી કી રાની વગેરે અર્વાચીન હિન્દી લેખકોની કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

વર્તમાન સમયના ઉર્દૂ સાહિત્યની સોવિયેત સંઘમાં લોકપ્રિય બનેલી કૃતિઓમાં કિશનચંદરની કૃતિઓનો સમાવેશ થાય છે. રાજેન્દ્રસિંહ બેદી અને ઈસ્મત ચુગતાઈનું સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ થયું છે.

ગુરુબક્ષસિંહ, જમસિંહ, મુલ્કરાજ આનંદ અને બીજા પંજાબી સાહિત્યકારોની કૃતિઓ પણ રશિયન ભાષામાં પ્રગટ થઈ છે.

તેલુગુ, તામિલ, મરાઠી અને મલયાલમમાંથી અનુવાદિત થયેલી વાર્તાઓના સંગ્રહ પણ પ્રસિદ્ધ થયા છે. મૈથિલીશરણ ગુપ્ત અને બીજા હિન્દી અને ઉર્દૂ કવિઓના કાવ્યસંગ્રહો પણ રશિયનમા પ્રસિદ્ધ થયા છે.

આસામી, કાશ્મીરી, ગુજરાતી અને બીજી ભાષાઓના લેખકોની કૃતિઓ પણ રશિયનમાં પ્રસિદ્ધ થશે

(ઇન્ફર્મેશન બ્રેંચ ઑફ ધી યુ. એસ. એસ. આર. કૉન્સ્યુલેટ જનરલ ઇન બોમ્બે તરફથી મળેલું)

પુસ્તક એ માત્ર કાળા અક્ષરોનો શંભુમેળો નથી; પરંતુ સામાજિક, રાજકીય, ભૌગોલિક, વૈજ્ઞાનિક, ઐતિહાસિક અને સાંસ્કૃતિક જીવનની ચડતી અને પડતીનાં ચિત્રો બતાવતું મૂંગું ચિત્રપટ છે.

અમરેલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય

અમરેલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની શરૂઆત સને ૧૮૭૩માં કર્નલ મેજર વૉકરના વખતમાં થઈ હતી. ત્યાર બાદ સ્વતંત્ર નાનું એક મકાન સને ૧૮૮૧માં કૈ. શ્રી સર સયાજીરાવ મહારાજના વખતમાં દીવાનશ્રી સર ટી. માધવરાવના વખતમાં થયું હતું અને તેમાં પુસ્તકાલય ભાના પાયા ઉપર ચાલતું હતું. તે પછી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના આત્મા શ્રી મોતીભાઈ અમીને કૈ. શ્રી સર સયાજીરાવ મહારાજા સાહેબ પાસે સરકાર, પંચાયત, અને ગ્રામ મદદ મેળવી મકાનો બનાવરાવવાની યોજના મંજૂર કરાવી હતી, જેનો લાભ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયે મેળવી હાલનું પૂર્વ બાજુનું મકાન સને ૧૯૧૭માં બાંધ્યું હતું.

આ પછી સને ૧૯૨૭માં શ્રી પ્રતાપરાયભાઈ મહેતા આ પુસ્તકાલયના મંત્રીપદે નિમાયા અને તેમણે મદદો મેળવી સને ૧૯૩૨માં પશ્ચિમ તરફનો ભાગ વધાર્યો હતો, અને તેમાં સને ૧૯૩૩માં તેમના પ્રયાસથી બાળકોના લાડીલા પૂજ્ય સ્વ. શ્રી ગિજુભાઈના વરદ હસ્તે સ્વતંત્ર બાલપુસ્તકાલયની સ્થાપના કરી તે શરૂ કરાવ્યું હતું, જે હાલ પણ સારી રીતે ચાલે છે.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં અત્યારે ૨૦ પેટ્રનો, ૧૭ આજીવનસભ્યો, પુસ્તકવાચક ૧૪૦૭૭ તેમ જ વાચક-સભાસદો ૬૬૫ છે. આ ઉપરાંત રોજિંદાં વર્તમાનપત્રો અને માસિકો વાંચવાનો લાભ લેનાર તો ખૂબ જ સંખ્યામાં છે.

અત્યારે આ સંસ્થામાં ૪૧૩૭ અંગ્રેજી, ૫૫૬૬ ગુજરાતી, ૪૬૮ હિંદી, ૩૩૩૦ મરાઠી અને ૩૬- ઇતર મળી કુલ ૧૪૪૧૦ પુસ્તકોનો સંગ્રહ છે. હિંદી, ગુજરાતી, અંગ્રેજી મળીને વર્તમાનપત્રો અને માસિકો ૪૦ આવે છે. આ ઉપરાંત આ પુસ્તકાલયમાં અધ્યયન વિભાગ પણ રાખેલો હોઈ, તેમાંથી ઉપયોગી માહિતી મળી શકે તે માટે ઉત્તમ કોટિનો પુસ્તકસંગ્રહ પણ છે.

આ પુસ્તકાલય સાથે શ્રી તાપીબાઈ મહિલા પુસ્તકાલય અને શ્રી બાલ-પુસ્તકાલય પણ જોડાયેલાં છે, જેનો ઉપયોગ પણ બહેનો અને બાળકો સારા પ્રમાણમાં કરે છે શ્રી તાપીબાઈ મહિલા પુસ્તકાલયમાં રંજન-કાર્યક્રમનો લાભ બહેનોને મળે તે માટે રેડિયોની પણ ગોઠવણ છે. આ લાભ બાલ-પુસ્તકાલયને પણ મળે તે હેતુથી હાલમાં જ શ્રી તાપીબાઈ મહિલા પુસ્તકાલયનાં પ્રમુખ શ્રી સુમિત્રાબહેન બહેનની સંમતિથી બાલ-પુસ્તકાલયમાં લાઉડ સ્પીકર જોડવી તેના કાર્યક્રમનો લાભ બાળકોને પણ મળે એવી ગોઠવણ કરી છે. આ લાઉડ સ્પીકરનો તમામ ખર્ચ અમારા સહમંત્રી શ્રી ચંપકલાલ ગિરધરલાલ મહેતા તરફથી આપવામાં આવેલ છે.

યોગી, અવધૂત, જ્ઞાની, તત્ત્વજ્ઞાની, કવિ, લેખક કે સાહિત્યકારની મૈત્રી સાધવી હોય તો પુસ્તકાલયમાં જાઓ. ત્યાં તેમની જીવતીજાગતી કલમો તમારી સાથે યુગે યુગની વાતો કરશે.

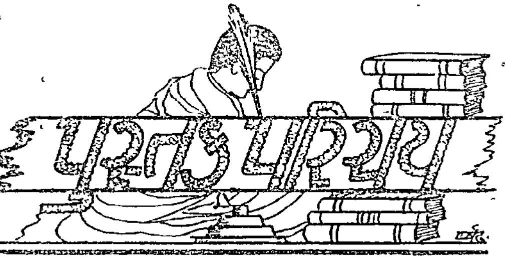

પ્રભુ પધાર્યા : લેખક – સ્વ. શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક-ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા–૨૩૪; કિંમત–રૂ. ૩–૫૦

ગૂજરાતીઓ દેશપરદેશ વસ્યા છે. જ્યાં જ્યાં ગયા છે ત્યાં ત્યાં એમણે ધંધાની જમાવટ કરી છે. જેતે દેશના લોકોમાં તેઓ ભળી ગયા છે, છતાં એ દેશની સંસ્કૃતિ, લોકોના સંસ્કાર અને પ્રજાની ઉન્નતિમાં તેમણે રસ થોડો લીધો છે. ધંધા સિવાયની બીજી બધી વાતો તરફ તેમણે ઉપેક્ષા સેવી છે. પરિણામે, વખત જતાં ત્યાંના લોકો જાગૃત થતાં ગૂજરાતી તરફની સદ્‌વૃત્તિ ઓછી થતી જાય છે.

ગૂજરાત અને બર્માના વતનીઓની આ કહાણી શ્રી મેઘાણીની કલમથી લખાયેલી હોઈ રસમય થઈ છે. બર્મી જીવનનાં ઊજળાં પાસાંનું દિગ્દર્શન—એમના રીતરિવાજો, એમના ઉત્સવો, જીવનની એક ફિલસૂફી એ બધું આ નવલકથામાં દર્શાવ્યું છે. વળી ગૂજરાતના કેટલાક સપૂતોએ બર્મી જીવનમાં ઓતપ્રોત થઈ એમના સુખદુઃખમાં હમદર્દી બતાવ્યાના પ્રસંગો પણ આલેખ્યા છે.

જાપાનીઓની બર્માની ચઢાઈ વખતે અંગ્રેજ અધિકારીઓએ બતાવેલા અયોગ્ય વર્તનનો ઉલ્લેખ પણ પુસ્તકમાં કર્યો છે, તો કોઈ અંગ્રેજે બર્મામાંથી ભાગતા હિંદીઓ તરફ દાખવેલાં સદ્‌ભાવ અને સહાનુભૂતિના પ્રસંગો પણ ચીતર્યા છે.

બે દેશોની પ્રજાનું દિગ્દર્શન કરાવતી આ નવલકથા બન્ને દેશોને નજીક લાવવામાં પોતાનો ફાળો આપે છે અને સરસ વાંચન પૂરું પાડે છે.

પૃથિવીવલ્લભ (પુનર્મુદ્રણઃ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૯) : લેખકઃ શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી; પ્રકાશકઃ ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૮૦; કિં. : રૂ. ૨–૫૦

ગુજરાતમાળવાના સુવર્ણયુગની ઐતિહાસિક નવલકથાઓએ એક જમાનામાં ગુજરાતી વાચકોમાં ખૂબ જ રસ જગાડ્યો હતો. મુનશીજીની આ નવલકથા માળવાના સુવર્ણયુગનું દર્શન આપણને આપે છે. સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચેના પ્રેમ-સંબંધ વિષેનાં લખાણમાં પણ મર્યાદાઓ જાળવી શકાય છે, એમાં પણ ઊર્ધ્વગામી પ્રસંગો મૂકી શકાય છે, એવું શ્રી મુનશીજીએ હમણાં જ

એક વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું છે. ઉગ્ર તપસ્વીજીવન ગાળવા મથતી અને પ્રજાને એ જીવન ગાળવા ફરજ પાડતી મૃણાલવતી પણ માનવસહજ લાગણીઓ અનુભવે છે, છતાં મુંજ અને મૃણાલવતીના પ્રસંગો સંયમભરી રીતે આલેખાયા છે. અત્યંત લોકપ્રિય બનેલી આ નવલકથાનું પુનર્મુદ્રણ થયું છે એ જ એની લોકપ્રિયતા છે.

ઊંચા ગઢ ગિરનાર ભાગ ૧-૨ : લેખક : શ્રી વૈદ્ય મોહનલાલ ચૂનીલાલ ધામી; પ્રકાશક: વૈદ્ય મોહનલાલ ચૂનીલાલ ધામી; સોલ એજંટ: નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; ભાગ ૧ પૃષ્ઠસંખ્યા : ૪૦૨, ભાગ ૨ પૃષ્ઠસંખ્યા : ૩૩૮, કિંમત: બન્ને ભાગના દરેકના રૂ. ૬–૨૫

શ્રી મોહનલાલ ધામીએ ગુજરાતના વાચકોને અનેક પુસ્તકો આપ્યાં છે. ઐતિહાસિક નવલકથાઓ અને સામાજિક તેમ જ ડીટેક્ટિવ નવલો પણ એમણે લખી છે. એટલે ગુજરાતી વાચકોને અત્યાર આગમય એમનો પરિચય મળી ચૂક્યો છે. ઊંચા ગઢ ગિરનારના બે ભાગમાંથી પહેલા ભાગમાં સિંધુની પ્રખ્યાત નર્તકી કાયદાનો પરિચય કરાવ્યો છે. કાયદા એક નવું જ પાત્ર છે. ઇતિહાસમાં જાણવામાં કે સાંભળવામાં તે આવેલું નથી. કાયદા યૌવનસંપન્ન અત્યંત સુંદર નર્તકી હોઈ કાંઈ કાંઈ મહત્ત્વાકાંક્ષા સેવતી હોય છે. તે પ્રસંગોપાત્ત ગૂર્જરેશ્વરના મહામંડળેશ્વર ત્રિભુવનપાળના પરિચયમા આવતા તેના પ્રેમમા પડે છે. મહામંડળેશ્વર ત્રિભુવનપાળનું વ્યક્તિત્વ આ બન્ને નવલકથાઓમા લેખકે ખૂબ ખીલવ્યું છે. એના જેવો શૂરવીર, વિજેતા, સંયમી અને તેજસ્વી યુવાન ભારતભરમાં ન હતો. ત્રિભુવનપાળ નર્તકી કાયદાની માગણી નકારે છે. કાયદાનું અભિમાન ઘવાય છે. તે વેર લેવા પ્રેરાય છે, અને એ દૃષ્ટિએ જ તે સિંધમાંથી પાટણ તરફ પ્રવાસ આદરે છે. રસ્તામા સિંધના નામચીન લૂંટારા જવાનસિંહના હાથમાં તે સપડાય છે. તે જ સમયે જવાનસિંહને પકડવા આવેલા ત્રિભુવનપાળનો અને જવાનસિંહનો ભેટો થતાં જવાનસિંહ પકડાય છે. આથી કાયદાનું ત્રિભુવનપાળ તરફનું આકર્ષણ વધી જાય છે.

રસ્તામાં સોમનાથ મહાદેવ આગળ એ નૃત્ય કરે છે, અને ત્યાં એના માનસમાં સાત્ત્વિક ભાવ પ્રગટે છે. આથી તે ગૃહસ્થજીવન ગાળી જીવવાનું પસંદ કરે છે, અને ત્રિભુવનપાળને જ પતિ તરીકે સ્વીકારે છે. ત્રિભુવનપાળ પણ એની સાત્ત્વિકતાથી આકર્ષાય છે; પરંતુ એની દૃષ્ટિ પ્રિયતમની નથી. ત્રિભુવનપાળને કાયદામાં પોતાની દાદી ચૌલાદેવીનું રૂપ અને વ્યક્તિત્વ જોવા મળે છે, અને તેથી તે કાયદાને માતા તરીકે જ સંબોધે છે. કાયદા આને જીવનપરિવર્તનનો પ્રસંગ માની જૈન સાધ્વી બને છે.

બીજા ભાગમાં રાખેંગાર અને રાણક – સોરઠની સુંદરીનો પ્રસંગ લેખકે આલેખ્યો છે. આમાં પણ રાખેંગાર અને સિદ્ધરાજના પ્રસંગો આપ્યા છે. તેમાં પણ પ્રચલિત માન્યતાથી જુદા જ વિચારો દર્શાવ્યા છે. રાખેંગાર શરાબી હતો; જ્યારે સિદ્ધરાજ સંયમી અને ચારિત્ર્યશીલ રાજા હતો. ખરેખર તો એ રાણકદેવી સાથે લગ્ન કરવા રાજી જ ન હતો, પરંતુ પોતે અપુત્ર રહી હોવાથી રાણી લીલાદેવીએ જ આગ્રહ કરી સિદ્ધરાજને બીજું લગ્ન કરવા પ્રેર્યો હતો, એવી હકીકત રજૂ કરી છે.

તેવી જ રીતે જૂનાગઢના પતનને માટે દેશળવિશળના વિશ્વાસઘાતને જવાબદાર નથી

ગણ્યો, પરંતુ સેનાપતિ મહામંડળેશ્વર ત્રિભુવનપાળની ચતુરાઈથી જ જૂનાગઢ જિતાયું છે એવું વિધાન રજૂ કર્યું છે.

એમાં ઐતિહાસિક સત્ય તો જે હોય તે, પરંતુ એકંદરે નવલકથાઓ વાંચવા જેવી છે, અને વાચકોને રસ પડે એમ છે.

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભા. ૨-૪: લેખક: સદ્‌ગત શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક: ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા: ૧૮૭, ૧૮૪; કિંમત: રૂ. ૮-૫૦ તથા ૨-૭૫

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભાગ ૨ અને ૪ની છસાત આવૃત્તિઓ થઈ ગયા પછી આ પુનર્મુદ્રણ થાય છે તે જ આ પુસ્તકોની લોકપ્રિયતા બતાવે છે. રસધાર જ્યારે પહેલવહેલી પ્રગટ થઈ ત્યારે જ વાચકોને એમાંની વાર્તાઓ ખૂબ જ ગમી ગઈ હતી. લોકસાહિત્યના શ્રી મેઘાણીએ કરેલા સંશોધને તેમને આપણા પ્રથમ શ્રેણીના સાક્ષરોમાં સ્થાન અપાવ્યું. આજે પણ ગુજરાત-સૌરાષ્ટ્રની એ શૌર્ય અને સમર્પણની કથાઓ એટલી જ પ્રેરણાદાયક અને લોકપ્રિય છે.

અંગુલીમાલ: લેખક: શ્રી ગોરખ; પ્રકાશક: એન. એમ. ઠક્કરની કંપની, બુકસેલર્સ-પબ્લિશર્સ, ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨; પૃષ્ઠસંખ્યા: ૧૮૭; કિંમત: રૂ. ૪-૦૦

'અંગુલીમાલ' ભગવાન બુદ્ધના સમયનો એક પ્રખ્યાત લૂંટારો ભગવાન બુદ્ધના ઉપદેશથી જીવન સુધારી એમનો એટલો જ પ્રખ્યાત શિષ્ય બનેલો. કોશલનરેશ પ્રસન્નજિતના રાજપુરોહિતને ઘેર એનો જન્મ થયેલો. પિતા એક પ્રખ્યાત જ્યોતિષી હોવાથી એમની કુંડળી માંડી એના જીવનનું પાનું ઉકેલવા મથે છે. અંગુલીમાલ એવા યોગમાં જન્મ્યો છે કે તે ભયંકર ખૂની લૂંટારો થાય એવું ભવિષ્ય જણાતાં પિતા એને રાજાની પાસે લાવી એનો વધ કરવા માટે માગણી કરે છે. બાળક નિર્દોષ નિષ્પાપ હોય એમ કહી રાજા એને પોતાની પાસે રાખી ભણાવે છે. એ તક્ષશીલામાં વિદ્વાન ગુરુના હાથે તાલીમ લે છે. ખૂની અગર લૂંટારા થવાનાં કોઈ ચિહ્ન એનામાં દેખાતાં નથી; ઊલટ, સંસ્કારી જીવન ગાળવાનાં એ સ્વપ્નો સેવતો હોય છે. રાજકુમારી માયા એના પ્રેમમાં હોય છે. પરસ્પર લગ્નના કોલ અપાયા છે; પરંતુ ગુરુદક્ષિણા આપી ગુરુકુળ છોડવાને વખતે અંગુલીમાલના, તે વખતના અહિંસકના તેજોદ્વેષી મિત્રો ગુરુના મનમાં એના વિષે વિષારોપણ કરે છે. ગુરુ યોગદૃષ્ટિથી અહિંસકની તમામ—ભૂતભવિષ્ય અને વર્તમાન સ્થિતિ જાણી લે છે. એને તે નિર્દોષ માને છે, પરંતુ એક ભયંકર લૂંટારો-ખૂની થયા પછી જ, એક હજાર ખૂનો કર્યા પછી જ ભગવાન બુદ્ધના હાથે એનો ઉદ્ધાર થવાનો છે એવું ભવિષ્યદર્શન ગુરુને થાય છે; અને ગુરુદક્ષિણામાં એને ખૂની લૂંટારો થવાનો આદેશ આપે છે. એક હજાર ખૂન કરવાનો તેને ગુરુ આદેશ આપે છે અને ગુરુ-આજ્ઞા માથે ઉઠાવી અહિંસક ખૂની લૂંટારો બને છે. પાછળથી ભગવાન બુદ્ધ સાથે પ્રસંગ પડતાં એના જીવનમાં પલટો આવે છે અને એ ભગવાનનો શિષ્ય થાય થાય છે.

આખી નવલકથા સારી રીતે લખાયેલી હોવા છતાં ભવિષ્યદર્શન થતાં ગુરુ અંગુલીમાલને ખૂની અને લૂંટારો થવાનો આદેશ આપે છે એ વાત જરા કઠે છે; બાકી નવલકથા સારી છે.

રાય બુક્કારાય : લેખક-શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક-ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા-૩૬૮+૨૨; કિંમત-૭ રૂપિયા

વિજયનગર ગ્રંથાવલિની આગળ વધતી આ નવલકથા પણ એટલી જ રસમય છે. રાય હરિહરે પ્રજા માટે નક્કી કરેલો સર્વસામાન્ય ધર્મનિયમ જેને 'રાયરેખા' અગર "વિજય-ધર્મ" નામથી ઓળખવામાં આવતો તેમાં સર્વ ધર્મ તરફ સમાન દૃષ્ટિ વગેરે આજના આપણા મૂળભૂત હક્કો જ આવરી લેવામાં આવ્યા જણાય છે. તે વખતે આજના જેવા ભાષાકીય ઝઘડા ન હતા, પરંતુ સાંપ્રદાયિક ઝઘડાઓમાં આખો દક્ષિણાપથ છિન્નભિન્ન થયેલો હતો. શૈવ, વીરશૈવ, વૈષ્ણવ અને જૈનધર્મીઓ વચ્ચેના વિખવાદોએ ખૂબ ખરાબરૂપ પકડયું હતું, અને પરિણામે રાજાઓ મુગલોની સહાય લઈ ને પણ અન્ય સંપ્રદાયોના સ્વતંત્ર રાજાઓનો – રાજ્યોનો નાશ કરવામાં અગર તેમને પરતંત્ર કરવામાં આનંદ માનતા. ઉત્તરાપથ તો આવા સાંપ્રદાયિક ઝઘડાઓને પરિણામે મુગલોના તાબામાં આવ્યો હતો અને દક્ષિણાપથ પણ એ જ રીતે મુગલોના સ્વામિત્વ હેઠળ જવાનો ભય હતો. તે જ વખતે એક સમર્થ યોગી પુરુષે આ તમામ રાજવીઓને અને ધર્માચાર્યોને આવતા ભય સામે જાગૃત કરી દરેક ધર્મ તરફ સમત્વ રાખવાનું શીખવી તેમને માનવધર્મ શીખવ્યો અને વિશ્વધર્મ – માનવધર્મ પ્રવર્તાવ્યો. વળી તેમને તમામને મોગલોના આક્રમણ સાથે એકત્ર કર્યા. રાજાઓએ પોતાની તમામ સત્તા સોંપી દીધી અને એક પ્રકારનું નવું રાજ્ય – આજનું મધ્યવર્તી રાજ્ય – વિજયધર્મ રાજ્ય શરૂ કર્યું. રાય બુક્કારાય, રાય હરિહર પછીનો આ વિજયરાજ્યનો મહામંડળેશ્વર રાજા. માધવ વિદ્યારણ્ય એનો પ્રધાન. આ વખતે પણ મદુરામાં મોગલ સૂબા હતા. દેવગિરિ પણ મુસલમાન સત્તા હેઠળ હતું. દેવગિરિમાં તો દિલ્હીના સુલતાન મહમદ તઘલખે રાજ્યધાની સ્થાપી હતી, અને દક્ષિણાપથના આ રાજ્યને છિન્નભિન્ન કરી નાંખવાના તે મનસૂબા સેવતો હતો. શ્રી ગુણવંતરાયની આ ગ્રંથાવલિની નવલકથાઓ આજના આ ભાષાકીય ઝઘડાઓ લવીરનાર રાજકીય પુરુષોએ ખાસ વાંચવા જેવી છે. તે વખતે પણ સાંપ્રદાયિક દ્વેષ ફેલાવીને તોફાનો ઊભાં કરનાર ઝનૂનીઓ હતા. તોફાનો થતાં વિજયરાજ્યના પાયાઓ હચમચાવવાના પ્રયત્નો થતા અને ગ્રંથાવલિ જેમ આગળ વધશે તેમ કદાચ મોગલો – તુરુષ્કોએ દક્ષિણાપથ જીતી લીધું તેનાં કારણોમાં આ સાંપ્રદાયિક ઝેર જ કારણભૂત હતું એવું જણાશે.

આજના રાજકીય-ભાષાકીય ઝગડાઓએ ભૂતકાળના ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન તો નથી ને એવો સહજ પ્રશ્ન થાય છે. શ્રી ગુણવંતરાયની અન્ય ઐતિહાસિક નવલકથાઓની માફક આ ગ્રંથાવલિ પણ ખૂબ જ લોકપ્રિય થશે.

લ. દી.

હિંદના જવાહર : લેખક-શ્રી મણિભાઈ ભ. દેસાઈ; પ્રકાશક-નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ-૧૫૨; કિંમત-રૂ. ૧-૦૦

સૌ કોઈના લાડીલા અને બાળકોના ચાચા શ્રી જવાહરલાલ નહેરુનું આ ટૂંક ચરિત્ર છે શ્રી નહેરુએ પોતાનું આખુંય જીવન પૂ. બાપુની પડખે રહી દેશને સમર્પણ કર્યું છે, એ આ નાનકડું ચરિત્ર ટૂંકમાં સરસ દર્શાવે છે. પિતાના અખૂટ બાદશાહી વૈભવમાં અને લાલનપાલનમાં ઊછરેલા એકના એક પુત્ર જવાહર, ત્રેવીસ વર્ષની ઉંમરે બેરિસ્ટર બની દેશમાં

પાછા આવે છે; અને ૩૦ વર્ષની ઉંમરે માભોમના સ્વાતંત્ર્યયજ્ઞમાં ઝંપલાવે છે. ભારતમાતાની મુક્તિ કાજે નવ નવ વખત હસતે મોઢે જેલવાસ ભોગવે છે. એવે પ્રસંગે પત્ની પણ હસતે મોઢે વિદાયગીરી આપે છે. કોંગ્રેસના મંત્રી-પ્રમુખ બની એના કાર્યમાં એટલા બધા દટાઈ જાય છે કે પોતાનું ઘર, કુટુંબ, પત્ની સર્વને એ ભૂલી જાય છે. પોતાની પ્રેમાળ પત્નીની સખ્ત માંદગીમાં પણ શરતી કબૂલાત આપી જેલમાંથી છૂટવા ના પાડે છે. પત્ની ગુજરી જાય છે, ખૂબ દુઃખ થાય છે; પણ પાછા ફરી દેશસેવામાં લાગી જાય છે. હિંદ સ્વતંત્ર બને છે, અને જવાહર પણ સ્વતંત્ર હિંદના પહેલા વડા પ્રધાન બને છે. પૂજ્ય બાપુએ જવાહરને પોતાનો સાચો વારસ ગણ્યો છે; અને જવાહર સાચે જ આજે બાપુના ચીંધ્યા માર્ગે દેશને દોરી રહ્યા છે. આ પુસ્તકમાં જવાહરના ચરિત્રની આ વાતો સાથે, આઝાદીની લડતનો આખો ઇતિહાસ પણ ટૂંકમાં વણી લેવાયો છે. હિંદ કેવી રીતે આઝાદ બન્યું તે જાણવા તથા લાડીલા જવાહરને ઓળખવા આ પુસ્તક નાનાંમોટાં સૌ કોઈ જરૂર વાંચે અને બીજાને વંચાવે. પુસ્તકનું મુખપૃષ્ઠ પણ જવાહરના સુંદર રંગેચથી ખરેખર ખૂબ જ ખીલી ઊઠયું છે.

રાઈટ બંધુઓ : મૂળ લેખક : કવેન્ટીન રેયનોલ્ડઝ; અનુવાદક : રાજેન્દ્ર રાવળ; પ્રકાશક : વોરા એન્ડ કંપની, પબ્લિશર્સ પ્રાઈવેટ લિ., ૩ રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, મુંબાઈ નં. ૨; પ્રથમ આવૃત્તિ; પાન ૧૧૨; સચિત્ર બોર્ડપૂઠું; કિંમતઃ રૂ. ૧–૫૦

અમેરિકાના ડેટન ગામમાં જન્મેલા વિલ્બર અને ઓર્વીલ નામના બે કિશોરો નાનેથી જ કેવા ખંતીલા, ઉત્સાહી અને લીધું કામ પાર પાડવાની ધગશવાળા હતા તે આ બંને કિશોરોની ટૂંક કથા કહી આપે છે. આ બંનેનું જીવન ઘડવામાં એમની માતાએ અગ્રભાગ ભજવ્યો છે. બંને જણે કેળવણી તો વધુ લીધી ન હતી, તેમ જ તેમની આર્થિક સ્થિતિ પણ સારી ન હતી, પણ એમનામાં નવું નવું શીખવાની અને નવી નવી શોધો કરવાની તમન્ના ખૂબ હતી. પતંગ અને હેલીકોપ્ટરની રમતમાંથી એ બંનેને એરોપ્લેન બનાવવાના વિચારો જાગે છે, અને તેમાં સફળતા મેળવવા અથાગ પ્રયત્ન કરે છે. પોતાની નાનીશી મૂડી એમાં ખર્ચી નાખે છે, અને છેવટે તેઓ સફળતા મેળવે છે. છેલ્લે અમેરિકાની સરકાર એમના એ કાર્યને ઉત્તેજન આપે છે. કિશોરો અને યુવકોએ આ બંને બાળકોની કથા જરૂર વાંચવા જેવી છે.

વ.

આવા હતા બાપુ-ભાગ ૩જો : સંપાદકઃ રતિલાલ અનિલ; પ્રકાશકઃ રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૩૨; પૂઠું: કાગળનું; કિંમતઃ આઠ આના

આ પુસ્તિકામાં મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનના પ્રસંગો વર્ણવ્યા છે. પુસ્તિકાની છપાઈ, ગેટ-અપ, ટાઈપ વગેરે સરસ છે. કિંમત કંઈક વધારે કહેવાય. પુસ્તકાલયોમાં રાખવા જેવી પુસ્તિકા છે.

જ્ઞાનગંગા : લેખકઃ ભાનુપ્રસાદ ભટ્ટ; પ્રકાશકઃ ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૩૨; પૂઠું: કાગળનું; કિંમતઃ આઠ આના

વિવિધ વિષયોને લગતી જાણવા જેવી બાબતોનો આ પુસ્તિકામાં સમાવેશ થાય છે. થોડાં ચિત્રો પણ છે. છપાઈ અને ગેટ-અપ સારાં છે. પુસ્તિકાની આ ચોથી આવૃત્તિ છે. કિંમત કંઈક વધારે કહેવાય.

સાચીખોટી વાતો : લેખકઃ સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ; પ્રકાશકઃ ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૪૦; પૂઠું: કાગળનું; કિંમતઃ ૪૫ નવા પૈસા

લેખકની બાલવાચનમાળાનું આ ૭મું પુસ્તક છે. એમાં ચકા રાણા, સિંહ અને ગુલમ, ફુલણજી કાગડો, અટકચાળા વાંદરા, શિયાળ અને ઊંટ, બે ફેરિયા, કાચબો અને સસલું, આંધળાઓ અને હાથી, દોઢડાહ્યા ગધેડાભાઈ, અને બિલાડી અને ગીધ એ પ્રચલિત બાળવાર્તાઓ છે. એ ઉપરાંત થોડી બીજી વાર્તાઓ પણ એમાં છે. બાળકો માટે પુસ્તક ઉપયોગી છે. પુસ્તક પહેલાં ઘણી વાર છપાઇ ગયેલું છે. ટાઈપ, ગેટ-અપ, વગેરે સારું છે.

શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડઃ લેખકઃ બાલાચંદ વીરચંદ દેસાઈ; પ્રકાશકઃ ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૪; પૂઠું: કાગળનું

મહાકવિ નાનાલાલ : લેખક, પ્રકાશક, વગેરે બધું ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

કવિ દયારામ : લેખકઃ સોમાભાઈ પટેલ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૦; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

જયકૃષ્ણ ઇંદ્રજી : લેખક : ધીરજલાલ ટો. શાહ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૮; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

મહાવીરપ્રસાદ દ્વિવેદી : પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૪; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

પ્રો. રામમૂર્તિ : લેખક : બાલાભાઈ વી. દેસાઈ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬ પેજી ૨૪; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

અબદુલ ગફારખાનઃ લેખકઃ ધીરજલાલ ટો. શાહ; પૃષ્ઠઃ કાઉન ૧૬પેજી ૨૮; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

અકબરશાહઃ લેખક : સોમાભાઈ પટેલ; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

મહામંત્રી મુંજાલ : લેખક : ધીરજલાલ ટો. શાહ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૧૬; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

ઋષભદેવ : લેખક : ધીરજલાલ ટો. શાહ; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૦; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

ગોરક્ષનાથ : લેખકઃ માધવરાવ ભા. કર્ણિક; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૪; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

વીર કુણાલ : લેખકઃ ધીરજલાલ ટો. શાહ; પૃષ્ઠ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૦; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડથી ઉપરની બધી પુસ્તિકાઓમાં જેતે પુસ્તિકાના નામ પ્રમાણેની વ્યક્તિઓનાં ટૂંકાં જીવનચરિત્ર છે. આ જીવનચરિત્રો વિદ્યાર્થીઓએ અને બીજા સામાન્ય વાચકોએ વાંચવા જેવાં છે. ટાઈપ, ગેટ-અપ વગેરે સારાં છે. આ પુસ્તિકાઓ વિદ્યાર્થીવાચનમાળામાં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. વિદ્યાર્થીવાચનમાળામાં વીસ વીસ પુસ્તિકાઓની દસ શ્રેણીઓ-

માં મળી કુલ ૨૦૦ પુસ્તિકાઓ છે. એ બધીની કિંમત ૪૦ રૂપિયા છે. પાકાં પૂંઠાવાળાંની કિંમત ૫૦ રૂપિયા છે.

આ પુસ્તિકાઓમાની કેટલીકમા લેખકનું નામ પૂઠા ઉપર અને અંદર પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર એક જ વ્યક્તિને બદલે જુદી વ્યક્તિઓના લખાયા છે તે વિચિત્ર લાગે છે

સોરઠી સંતો : લેખક . ધીરજલાલ ટો શાહ, પૃષ્ઠ: ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૪, બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

આ પુસ્તિકામા સૌરાષ્ટ્રના ૩ ભક્તો (લાલા ભગત,' દાનો ભગત અને મહાત્મા મૂળદાસજી)ના ટૂંકા જીવનચરિત્ર છે એમા ચમત્કારપૂર્ણ પ્રસંગો પણ વર્ણવ્યા છે, તે વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ માની શકાય તેવા નથી સંતોની નિષ્કામ સેવાવૃત્તિ આદરપાત્ર છે.

પાટણ : લેખક : ફૂલચંદ હરિચંદ દોશી, બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

મહાબળેશ્વર . લેખક . ભોગીલાલ ગાંધી, પૃ૦ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૦; બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

અનુપમ ઈલુગ : લેખક : ધીરજલાલ ટો શાહ, પૃ૦ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૨૪, બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

નેપાલ : બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

કલકત્તા : રમણલાલ સોની, બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

અમરનાથ : લેખક : ધીરજલાલ ટો શાહ, પૃ૦. ક્રાઉન ૧૬પેજી ૧૬, બીજી બધી વિગત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

ઉપરની પાઠણથી બધી પુસ્તિકાઓમા જે તે પુસ્તિકાના નામ પ્રમાણેના સ્થળના વર્ણનો છે. વર્ણનોની લખાવટ સારી છે આ પુસ્તિકાઓ પણ વિદ્યાર્થીવાચનમાળામાની છે વિદ્યાર્થીઓ અને સામાન્ય વાચકો માટે પુસ્તિકાઓ ઉપયોગી છે

વિદ્યાર્થીવાચનમાળાની આગળ નિર્દેશેલી જીવનચરિત્રોને લગતી તથા સદ્‌ગુણ પ્રસંગોને લગતી પુસ્તિકાઓ પુસ્તકાલયોમા રાખવા જેવી છે શાળા પુસ્તકાલયોમા તો તે વધારે જરૂરી છે

દેરીના દીવા : લેખક : જયભિખ્ખુ, પ્રકાશક . ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પૃ૦ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૪૮, પૂઠું કાગળનું, કિંમત ૬૦ નવા પૈસા

આ પુસ્તકમા ચાર વ્યક્તિઓને લગતા ચાર પ્રસંગો વર્ણવ્યા છે પહેલો પ્રસંગ બુદ્ધ ભગવાનના ગૃહ ત્યાગ સબંધી છે તે તેમના ઘોડાની આત્મકથા રૂપે વર્ણવેલો છે બીજા પ્રસંગમા અજંતાની પ્રાચીન ગુફાઓની શોધ એક અંગ્રેજ મુસાફરે કર્યાની સાહસકથા છે ત્રીજા પ્રસંગમા નાનકના જીવનનું ટૂંક વર્ણન કરી તેમા ખાસ તો મક્કાની તેમની યાત્રા દરમ્યાન પ્રભુ સર્વત્ર છે એ સત્ય દર્શાવતો તેમના જીવનનો પ્રસંગ નિરૂપેલો છે ચોથો પ્રસંગ હાજી મહમદની 'વીસમી સદી' માસિક પાછળની તમન્નાનો છે લેખનશૈલી રોચક છે વિદ્યાર્થીઓ અને સામાન્ય વાચકોને પુસ્તક ઉપકારક થાય તેમ છે

દેશના દીવા : બધી વિગત ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે

આ પુસ્તકમાં ચાર વ્યક્તિઓનાં ટૂંક જીવનચરિત્રો છે. એ વ્યક્તિઓ તે (૧) સયાજીરાવ ગાયકવાડ, (૨) પ્રો. રામમૂર્તિ, (૩) જગદીશચંદ્ર બોઝ, અને (૪) શેરશાહ. શૈલી રોચક છે. વિદ્યાર્થીઓ અને સામાન્ય વાચકોને આ પુસ્તક ઉપકારક નીવડે તેવું છે.

દીલના દીવા : પૃષ્ઠ : ક્રાઉન ૧૬પેજી ૫૦; બીજી બધી વિગત ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે

આ પુસ્તકમાં પણ ચાર વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. પહેલી વ્યક્તિ સૂરજબાઈ પટેલ છે. એ બાઈ પૂરમાં માટીની ગોળીને આધારે નદી પાર કરતી હોય છે તે વખતે ગોળીમાંથી સાપ નીકળે છે, તેની ડોક પકડી રાખી જોખમમાંથી પોતાની નાની બાળકીને તે કેવી રીતે બચાવે છે તેનું વર્ણન છે. બીજી વ્યક્તિ અક્ષય નામનો નિશાળિયો છે. જાનને જોખમે તે ટ્રેનને અકસ્માતમાંથી બચાવે છે. ત્રીજી વ્યક્તિ શશીમોહન નામની છે. તે ગુંડાનો સામનો કરી તેનું મૃત્યુ નિપજાવી ગરીબ જનતાનો ત્રાસ દૂર કરે છે. ચોથી વ્યક્તિ બાજપેયજી માસ્તર છે. તે પણ ગુંડાઓના ત્રાસનું નિવારણ કરે છે. આમ બહાદુરીના પ્રસંગો આ પુસ્તકમાં વર્ણવ્યા છે.

બોઘાભાઈનું બુદ્ધિચાતુર્ય : લેખક : રમણીકલાલ રતિલાલ મહેતા; પ્રકાશક : નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; પૃષ્ઠ: ક્રાઉન ૧૬પેજી ૮૦; પૂઠું: કાચું; કિંમત: સવા રૂપિયો.

આ પુસ્તકમાં બોઘાભાઈ નામના છોકરાના બુદ્ધિચાતુર્યના પ્રસંગો વર્ણવ્યા છે. બોઘાભાઈ બોઘા છે કે બુદ્ધિચાતુર્યવાળા છે તે સમજવું મુશ્કેલ છે. બોઘાભાઈએ શેઠને સ્ટેશને વખતસર પહોંચાડવા પાછળ ભસતો કૂતરો દોડાવ્યો, શેરીમાંથી સૂકવેલાં કપડાં લઈ જતા ભિખારી પાછળ પડતા કૂતરાને પાછો બોલાવી લીધો, ટેબલો, ખુરશીઓ, વગેરેનાં હિમાલયનાં શિખરો બનાવી પોતે તથા તેનો મિત્ર તે ઉપર ચડતાં પછડાયા — આ બધા પ્રસંગોમાં બુદ્ધિચાતુર્ય કરતાં છોકરવાદ વધારે દેખાય છે. દવાખાનામાં નર્સ સાથેનું તેનું વર્તન પણ બુદ્ધિનું સૂચક લાગતું નથી. આવો છોકરો પાછળથી એકદમ મનસુખ શેઠ અને બહારવટિયા જેવી પીઢ અને પ્રપંચી વ્યક્તિઓને બનાવી જાય તથા તેમને રીબાવે તે સમજી શકાય તેવું નથી. આ પુસ્તક બાળવાચકો માટે સારી જાતનું પુસ્તક ગણી શકાય તેમ લાગતું નથી. કિંમત પણ કંઈક વધારે છે. ચિત્રો થોડાં છે, પણ તે સામાન્ય કોટિનાં લાગે છે.

પથ્થરની પ્રતિમા : લેખિકા: કુ. મીરાં એ. સત્યવીર (કુ. સ્વપ્નસેવી); પ્રકાશક: ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ક્રાઉન ૧૬પેજી ૧૨૦; પૂઠું: કાચું; કિંમત: દોઢ રૂપિયો

આ પુસ્તકમાં એક પરી આવે છે. તે સ્વર્ગની છે. વસંતોત્સવે પ્રસંગે તેના નૃત્યથી પ્રસન્ન થઈ ઇંદ્ર તેને ફૂલહાર પહેરાવવા જાય છે ત્યારે આકાશમાં ઊડતા ભારતના વિમાન તરફ તે આકર્ષાય છે અને ઇંદ્ર તરફ બેધ્યાન બને છે. ઇંદ્ર ગુસ્સે થઈ તેને સ્વર્ગની બહાર પૃથ્વી ઉપર કાઢી મૂકે છે. પૃથ્વી ઉપર પડતાં તે મોટા રણમાં પડે છે અને પડતા પહેલાં તે પથ્થરની પ્રતિમા બની જાય છે. આ પ્રતિમા સંબંધી એક રાજકુંવરને સ્વપ્ન આવે છે, અને તેને મળવા, તથા તેને દુઃખમુક્ત કરવા રાજકુંવર નીકળી પડે છે. આ રાજકુંવર 'સંત ગાંધીના ભારત દેશનો' છે. રાજકુંવરને માર્ગમાં ચિત્રવિચિત્ર અનુભવ થાય છે. તેને મહાત્મા, પોપટ, રાજહંસ, વગેરે મદદ કરે છે, અને સંકટોને પાર કરી તે રણમાં પહોંચે છે. પથ્થરની પ્રતિમા થયેલી નૃત્યપ્રવીણ પરીને તે નૃત્ય શીખી તે નૃત્ય દ્વારા સજીવન કરે છે. પછી રાજકુંવર અને પરી

રાજકુંવરને નગર સિધાવી આશીર્વાદ આપીને મજા કરે છે. આવી વાર્તા બાળકોના ઘડતરમાં મદદરૂપ થાય તેવો સંભવ નથી. લેખિકા સ્વપ્નસેવીનાં સ્વપ્નરૂપ આ વાર્તાના પ્રસંગો મનોહર છે. વાર્તામાં બાગ, ફુવારા, વૃક્ષો, સરોવરો, જંગલો, વગેરેનાં તરંગી પણ સુંદર ભાષામાં લખાયેલાં વર્ણનચિત્રો છે. ભાષા તથા કલ્પનાઓ વાચકો ઉપર પકડ જમાવે તેવાં છે. વાર્તાનું વર્ણન લુચ્ચાઈ-ભરેલા પ્રસંગોવાળું નથી, પણ સહાનુભૂતિવાળા પ્રસંગોવાળું છે; તેથી આ પુસ્તક બાળ-વાચકોને તરંગો તરફ ખેંચી જાય એ ખરું, પણ તેથી તેમનામાં હલકા ભાવો પ્રવેશવાનો સંભવ નથી, બલ્કે સારા ભાવોને પોષણ મળે તેમ છે. લેખિકા સ્વપ્નોની હવા આછીપાતળી કરી બાળસાહિત્યમાં વિશેષ ફાળો આપશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

જગુભગુની જોડી : લેખક : દામુભાઈ સાંગાણી; પ્રકાશકઃ ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠઃ ક્રાઉન ૧૬પેજી ૧૪૦; પૂઠું: કાચું; કિંમતઃ બે રૂપિયા

આ પુસ્તક અને તેની પહેલાંનાં બે પુસ્તકો નવયુગ કિશોર ગ્રંથાવલિનાં છે.

આ પુસ્તકમાં જગુભગુ નામના બે બુદ્ધિચાતુર્યવાળા નિશાળિયા છે. તે નિશાળિયાઓ ભણવામાં કાળજી રાખે છે, ઉપલે નંબરે પાસ થાય છે, તેમ છતાં તેમને બુદ્ધિચાતુર્યવાળા પ્રસંગો ઉપજાવી ત્રિભોવન મહારાજ, સિદ્ધનાથ બાવો, ગોવિંદ ભટ્ટ, બાલચંદ શેઠ વગેરેને સતાવવાની ઘણી ફુરસદ મળતી લાગે છે! આ કિશોરો Tit for Tat (થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ)ના તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર લાગે છે. આ તત્ત્વજ્ઞાન સામાન્ય માનસને રમૂજ ઉપજાવે, પણ તેની પ્રેરણા બાળમાનસને પાવા જેવી નથી. બાળકો તેમ જ કિશોરો માટે લખાતા સાહિત્યમાં પરંપરાગત વિકૃત માનસને રોચક લાગતી વાનગી પીરસી બાલસાહિત્યના પુરસ્કર્તાઓ સંતોષ માને તે ઇષ્ટ નથી. બાલસાહિત્યમાં નિર્દોષ આનંદને સ્થાન છે, અને તે દૃષ્ટિ પ્રધાન રાખી બાલસાહિત્ય રચાવું જોઈએ. હાસ્યપ્રચુર કૃતિઓ બાળકો માટે ઉપજાવવાના આકર્ષણમાં પણ તે કૃતિઓના વાચનથી બાળઘડતર કથળે નહિ તે જોવાની લેખકો તથા પ્રકાશકોની ફરજ છે. આ પુસ્તકના લેખક તથા પ્રકાશક આ દૃષ્ટિ અપનાવશે એવી આશા છે. આ દૃષ્ટિ રાખી તેઓ બાળ તથા કિશોર સાહિત્યની વધુ સેવા કરે તેવી તેમની પાસેથી અપેક્ષા છે.

ઇન્ડીઆ વિન્સ ફ્રીડમ (હિંદ સ્વાતંત્ર્ય મેળવે છે): મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદને ગુજર્યે તા. ૨૨-૨-૧૯૫૯ને દિવસે એક વર્ષ પૂરું થયું. ટૂંક વખત પર મહૂમનું પુસ્તક અંગ્રેજીમાં 'ઇન્ડીઆ વિન્સ ફ્રીડમ' નામનું ડૉ. હુમાયુન કબીરે કરેલા ટાંચણને આધારે સંપાદિત થઈ પ્રકાશિત થયું છે. આ પુસ્તકના લખાણથી સાહિત્ય અને રાજકારણના જગતમાં ઉલ્કાપાત મચ્યો છે.

भारत के पक्षी: ભારત સરકારના પ્રકાશન વિભાગ તરફથી શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદ નારાયણ સિંહનું ઉપરોક્ત પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે. તેની પ્રસ્તાવના શ્રી જવાહર નેહરુએ લખી છે. આ પુસ્તક હિંદીમાં છે. એમાં પક્ષીઓની વૈજ્ઞાનિક માહિતી આપ્યા ઉપરાંત ભારતીય સાહિત્ય, કલા, અને જીવનને લગતાં હિંદી, ઉર્દૂ અને અંગ્રેજી કવિતાઓમાંથી અવતરણો લીધેલાં છે. પુસ્તક ૨૨૬ પૃષ્ઠનું, ૧૦૦ ચિત્ર (એમાંનાં ૪૦ રંગીન)વાળું છે. પુસ્તકની કિંમત રૂા. ૧૨-૫૦ છે.

The Way of the Buddha (બુદ્ધમાર્ગ) : આ અંગ્રેજી પુસ્તક પણ ભારત સરકારના પ્રકાશન વિભાગ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. એમાં ૭૫૦ ઉપરાંત પૃષ્ઠો છે અને ૪૦૦ ઉપરાંત સાદાં તથા રંગીન ચિત્રો છે. પૃષ્ઠ ૯ા'' × ૧૧ા'' માપનાં છે. પૂઠું કાપડનું આકર્ષક છે. કિંમત રૂ. ૯૦ છે. આ પુસ્તકમાં બુદ્ધનું તત્ત્વજ્ઞાન રસમય શૈલીમાં રજૂ કર્યું છે. આ પુસ્તક તેથા તેની પહેલાનું પુસ્તક મળવાનું સરનામું : The Publications Division, Delhi – 8

ઈશ્વરપ્રાર્થનામાળા : સંપાદક : ગ. ગો. મુ; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ: ૪૪૪; કિંમતઃ રૂ. ૩–૦૦

અમદાવાદના પ્રાર્થનાસમાજની આ ઈશ્વરપ્રાર્થનામાળાની એ દસમી આવૃત્તિ છે. આ પુસ્તકમાં અપ્રતિમ, નિરાકાર, નિરંજન, જન્મરહિત, અવ્યય, ચિત્સ્વરૂપ, વિશ્વનિયંતા પરબ્રહ્મની ઉપાસનાનાં સ્તોત્રો છે.　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　શ.

જયભિખ્ખુ-વાર્તાસૌરભ-ભાગ ૧લો : સંપાદકઃ ડૉ. ધીરુભાઈ ઠક્કર; પ્રકાશકઃ ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; આવૃત્તિ: ત્રીજીઃ પૃષ્ઠ ૧૪૮; કિંમતઃ રૂ. ૧–૨૫

"જયભિખ્ખુ" ગુજરાતને સારી રીતે જાણીતા છે. તેમણે અનેક નવલકથાઓ, વાર્તાસંગ્રહો, સાહસકથાઓ, નાટકો અને જીવનચરિત્રો લખેલાં છે. તેમની અનેક ટૂંકી વાર્તાઓમાંથી ૧૭ વાર્તાઓને આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે. આ પુસ્તકને મુંબઈ સરકારે ઇતર વાચન તરીકે મંજૂર કરેલું છે. આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે તે જ તેની લોકપ્રિયતા સાબિત કરે છે. વાર્તાઓ ઊછરતી પેઢીને મસ્તજીવનરસ પાય અને તેમની સાહિત્યરુચિને સંસ્કારે તેવી છે.

નવાં કલેવરો: લેખકઃ ભૂપત વડોદરિયા; પ્રકાશકઃ નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; પૃષ્ઠ: ૧૧૨; કિંમતઃ રૂ. બે

દેશના નવનિર્માણના કાર્યમાં સૌરાષ્ટ્રના ગ્રામજીવનને લક્ષમાં રાખી ગામડાંમાં નૂતન સમાજરચના માટેની તાલાવેલી જાગતી જાય છે તેમાં આ નાટક નવચેતન પ્રેરી પોતાનો કીમતી ફાળો નોંધાવે છે. ત્રણ અંક અને ૧૪ દશ્યોમાં આ નાટકને વહેંચી દેવામાં આવ્યું છે, એને પરિણામે નાટકની જે છાપ પડવી જોઈએ તે દેખાતી નથી; પરંતુ ગામડાંના જીવનમાં જે તત્ત્વો આપણને જોવા મળે છે તે મહત્ત્વનાં તત્ત્વોને આ નાટકમાં કુશળતાપૂર્વક ઉતારવામાં લેખક સફળતા મેળવી છે. ગામની નિરક્ષરતા, વહેમ અને ગરીબાઈ સાથેની મૂર્ખાઈઓ લેખકે આ નાટકમાં સારી રીતે બતાવી છે. વિનોદભાઈ, મંજુલાબહેન અને રસિકભાઈની ત્રિપુટી તો એક નાનકડો ઇતિહાસ રચી જાય છે. પંચવર્ષીય યોજના અંગે લખાતાં નાટકોમાં આ નાટક પોતાનો કીમતી ફાળો આપે છે. નાટક વાંચવા જેવું છે.

મધરાતનો મહાપુરુષ (ડિટેક્ટિવ નવલકથા) : લેખક : વૈદ્ય મોહનલાલ ચૂ. ધામી (બાજીગર); પ્રકાશક : નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; દ્વિતીય સંસ્કરણ; પૃષ્ઠ : ૧૯૨; કિંમત : રૂ. ૩–૫૦

દેશમાં જાસૂસકથાઓ વાંચનારો એક વર્ગ છે. શ્રી ધામીની "કોને ખાતર ?" નામની ડિટેક્ટિવ નવલકથાનું આ નવું સંસ્કરણ છે. ભારતના રાજકારણના જુદા જુદા થરોના સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યા પછી સામ્યવાદની સ્થાપના માટે મૂડીપતિઓ અને રજવાડાશાહી માનસ ધરાવતી

વ્યક્તિઓ પાસેથી ધનસંપત્તિ ઝૂંટવી લઈને એક સુશિક્ષિત યુવાન વિજ્ઞાનના આધારે કેટલી સિફતભરી રીતે કંગાલો અને શ્રમજીવીઓને સહાય કરે છે તે ઘટનાઓ શ્રી ધામીએ બહુ જ સારી રીતે આ કથામાં બતાવી છે. પુસ્તક હાથમાં લીધા પછી પૂરું થાય ત્યારે જ છોડવાનું મન થાય તેવી રીતે શ્રી ધામીએ આ પુસ્તક લખ્યું છે. પહેલેથી છેવટ સુધી એકસરખો રસ જળવાઈ રહે છે, અને આ બીજું સંસ્કરણ છે તે જ તેની લોકપ્રિયતાનો પુરાવો છે.

કુલનારી : લે.: શ્રીમતી નિરૂપમાદેવી; અનુ.: કુ. ચારુલતા ઠક્કર; કુ. ઉષાબહેન મહેતા; પ્રકાશકઃ એન. એમ. ઠક્કરની કંપની, મુંબઈ; પૃષ્ઠ: ૧૭૨; કિંમતઃ રૂ. ૩-૦૦

શ્રીમતી નિરૂપમાદેવીએ બંગાળીમાં અનેક પુસ્તકો લખ્યાં છે. ‘ કુલનારી ’ એ નિરૂપમાદેવીની નવલકથાનો અનુવાદ છે. કુલનારીની આ વાર્તા ઘૂમટાયુગના સમયની છે. નિરૂપમાદેવીની આ વાર્તામા કૃત્રિમતા લાગતી નથી. ઈંદિરાનું પાત્ર ત્યાગ, સેવા, સ્નેહ અને સમર્પણની ભાવનાને મૂર્ત સ્વરૂપ આપે છે. ભાષાંતર સરલ, પ્રવાહી અને સુવાચ્ય છે. આમ એક સારો અનુવાદ ગુજરાતીમાં પ્રાપ્ત કરી આપવા બદલ અનુવાદિકા તેમ જ પ્રકાશક બન્નેને ધન્યવાદ ઘટે છે. ૧૭૨ પાનના પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા ત્રણ વધારે લાગે છે.

અંતરનાં રૂપ : લે.: ભૂપત વડોદરિયા; પ્રકાશકઃ નવયુગપુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; કિંમતઃ રૂ. ૩-૫૦

લેખકનો આ ત્રીજો વાર્તાસંગ્રહ છે. એમાં ૨૬ ટૂંકી વાર્તાઓ આપી છે. આ બધી વાર્તાઓ જુદા જુદાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલી છે. વાર્તાઓ વાંચવી ગમે તેવી છે. કેટલીક વાર્તાઓ સારી છે. લેખક પાસેથી હજી વધુ સારી વાર્તાઓની આશા રાખી શકાય. આ પુસ્તક દરેકે વસાવવા જેવું અને વાંચવા જેવું છે.

અદૃશ્ય માનવી : લેખક : એચ. જી. વેલ્સ; રૂપાંતરકારઃ ધનશંકર ત્રિપાઠી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર. રાજકોટ; સંસ્કરણઃ ત્રીજું; પૃષ્ઠ: ૧૯૬; કિંમતઃ રૂપિયા સાડાત્રણ

વિખ્યાત અંગ્રેજ વાર્તાકાર મિ. એચ. જી. વેલ્સના ‘ Invisible man ’નું ગુજરાતી રૂપાંતર શ્રી ધનશંકર ત્રિપાઠીએ પોતાની સરલ અને સરસ ભાષામાં કર્યું છે. મિ. વેલ્સે આ કથાની એવી યોજના કરી છે કે એક યુવાન અભ્યાસી વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરતાં-કરતા એક એવી શોધની લતમા લાગી જાય છે કે જે શોધ મુજબ માણસ અદૃશ્ય થઈ જઈ શકે અને પછી તેને કોઈ જોઈ શકે નહિ. આકાશમાં ઊડવાની અને અદૃશ્ય થઈ જવાની ચમત્કારિક વિદ્યાઓની વાતો આપણા ભારતમાં તો ખૂબ જાણીતી છે; પરંતુ અશક્ય મનાતો આ ચમત્કાર વિજ્ઞાનસિદ્ધ કરવા માટે એ યુવાન મથે છે અને છેવટે તે સિદ્ધ કરે છે. મિ. વેલ્સ એક મહાન લેખક જ નહિ, પરંતુ પ્રતિભાશાળી વિજ્ઞાનવેત્તા છે, દૃષ્ટા પણ છે. લેખકનો હેતુ તો છે વિજ્ઞાનની શક્તિનો કુમાર્ગે ઉપયોગ કરતા વિજ્ઞાનવેત્તાઓની આંખો ઉઘાડવાનો. જગી વૈજ્ઞાનિક શોધો એ હંમેશાં દુનિયાની સાત્ત્વિક સંપત્તિ નથી હોતી, એવું દર્શાવવાનો લેખકનો આંતરહેતુ આ કથામાં સચ્ચોટ રીતે દેખાઈ આવે છે. આ કથામાંના ચરણદાસના મનોગત વિચારમાં એ હેતુ સ્પષ્ટ થાય છે. આ પુસ્તકનું ત્રીજું સંસ્કરણ છે તે જ બતાવે છે કે પુસ્તક એક વખત ખાસ વાંચવા અને વિચારવા જેવું છે.

‘ રામ ’

નવાં પ્રકાશન

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ

૧. રમુજી વાર્તાઓ : લેખક – હરરાય અમૂલખરાય દેસાઈ; કિંમત – રૂ ૧–૨૫

૨. માણ્ડૂક્ય ઉપનિષદ : અનુવાદક વ્યાખ્યાનકાર – સ્વામી પ્રણવતીર્થ; કિંમત – રૂ. ૮–૦

૩. તંત્રકથા : યોજક – દેસાઈ વાલજી ગોવિંદજી; કિંમત – રૂ. ૧–૫૦

૪. પાતંજલ યોગસૂત્ર : અનુવાદક – સ્વ. નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યા; કિંમત – રૂ. ૧–૨૫

૫. જપ અને નામસ્મરણ : લેખક – વામનરાવ પ્રા. પટેલ; કિંમત – રૂ. ૧–૨૫

૬. સો મૂર્ખાઓનાં લક્ષણો : સંપાદક – શાસ્ત્રી ગિરિજાશંકર મયાશંકર; કિંમત – રૂ. ૦–૨૦

૭. હરિપાઠ : અનુવાદક – રમણીક અ. મહેતા; કિંમત – રૂ. ૦–૧૫

૮. શુકદેવ : સંપાદક – વામનરાવ પ્રા. પટેલ; કિંમત – રૂ. ૦–૩૫

૯. કડવો ઘૂંટડો : લેખક – પન્નાલાલ પટેલ; કિંમત – રૂ. ૨

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ

૧૦. જાતકકથાઓ – ભાગ ૨જો : લેખક – ધૂમકેતુ; કિંમત – રૂ. ૧–૨૫

૧૧. રતનપોથી : લેખક – રમણલાલ સોની; કિંમત – રૂ. ૧–૨૫

૧૨. જયભારતી-ભાગ ૩જો : લેખક – ગુણવંતરાય આચાર્ય; કિંમત – રૂ. ૧–૫૦

૧૩ વિજ્ઞાનવિનોદ : લેખક – નવલકાંત નેમચંદ ભાવસાર; કિંમત – રૂ. ૦–૭૫

૧૪. બાલવાચન : લેખક – સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ; કિંમત – રૂ. ૦–૪૫

૧૫. ચાંદાપોળી : રચનાર – વસંત નાયક; કિંમત – ૭ આના

યજ્ઞ પ્રકાશન, ભૂમિપુત્ર, રાવપુરા, વડોદરા

૧૬. સર્વોદય-પાત્ર : લેખકો – વિનોબા, દાદા ધર્માધિકારી; કિંમત – રૂ. ૦–૩૧

૧૭. વિશ્વમંદિર : લેખક – વિનોબા; કિંમત – રૂ ૦–૨૫

૧૮. ગ્રામદાન એટલે અભયદાન : લેખક – વિનોબા; કિંમત – રૂ. ૦–૦૫

૧૯. ગાંધીજીના ગુજરાતને : લેખક – વિનોબા કિંમત – રૂ. ૦–૨૫

ગુજરાત સંશોધન મંડળ, મુંબઈ

૨૦. ખોરાક : આરોગ્ય ખર્ચ માંદગીમાં : લેખક – પ્રો. જે. ડી પાઠક

૨૧. મધુપ્રમેહ : લેખક – ડૉ હરિત રણજિતભાઈ દેરાસરી

૨૨. ધનુર્વા : લેખક – ડૉ. ટી. પી. વ્યાસ

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ

૨૩. મારો જેલનો અનુભવ : લેખક – ગાંધીજી; કિંમત – રૂ. ૦–૬૦

૨૪. રવીન્દ્રસૌરભ : અનુવાદક – કાકાસાહેબ કાલેલકર; કિંમત – રૂ. ૨–૫૦

૨૫. આશ્રમની બહેનોને : સંપાદક – કાકા કાલેલકર; કિંમત – રૂ. ૧

અન્ય પ્રકાશકો

૨૬. ગ્રામદાન : લેખક–હરિવલ્લભ પરીખ; કિંમત – રૂ. ૦–૨૦

૨૭. વિનોબા અને અસ્પૃશ્યતાનિવારણ : કિંમત – બે આના

૨૮. ક્રાંતિની ઝાલરી : પ્રવક્તા – વિનોબા; કિંમત – રૂ. ૦–૧૨

૨૯. હો સાથીમેં આશ ઔર વિશ્વાસ : પ્રવક્તા – વિનોબા; કિંમત – રૂ. ૦–૧૨

૩૦. સંતસમાગમ : સંપાદક – અનવર આગેવાન; પ્રકાશક – રશ્મિ પ્રકાશન મંદિર, પંચનાથ મહાદેવ પાસે, સદર, રાજકોટ; કિંમત – બે આના

૩૧. આ બધી યોજનાઓ શા માટે? લેખક – વાડીલાલ ડગલી; પ્રકાશક – પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, રુસ્તમ હાઉસ, ચોથે માળે, ૨૯, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ–૧; કિંમત – રૂ. ૦–૪૦

૩૨. લોકશાહી જ શા માટે? લેખક – ઉષા મહેતા; પ્રકાશક – ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; કિંમત – રૂ. ૦–૪૦

૩૩. ધમ્મપદ : અનુવાદક – હસિત બૂચ; પ્રકાશક – પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ., વડોદરા; કિંમત – રૂ. ૦–૭૫

૩૪. ગીતાંજલિ : એક અધ્યયન : લેખક – ગુરુદયાલ મલ્લિક; પ્રકાશક – રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ; કિંમત – રૂ. ૧–૨૫

૩૫. સરી જતી રેતી : લેખક અને પ્રકાશક – યશોધર ન. મહેતા, શિવસદન, શાહીબાગ, અમદાવાદ; કિંમત – રૂ. ૫–૫૦

૩૬. पुस्तकालय कार्यपद्धति का व्यावहारिक ज्ञान : લેખક – વિમલકુમાર દત્ત; પ્રકાશક – એશિયા પબ્લિશિંગ હાઉસ

૩૭. તેરસનીરસપુટ : કલાસંપાદક – રવિશંકર રાવળ; લેખ-સંપાદક – ગ્રવાબદાસ ઠાકર; પ્રકાશક – સી સપ્લાયર્સ, સ્ટેશન સામે, વિલેપાર્લે (પશ્ચિમ), મુંબઈ ૨૪

ઇંડિયા વિન્સ ફ્રીડમ

(હિંદ સ્વાતંત્ર્ય મેળવે છે)

કર્તા—મૌલાના આઝાદ

૧૯૫૬માં શ્રી હુમાયુ કબીરે મૌલાના સાહેબને આત્મકથા લખવા વિનંતિ કરેલી; પરંતુ મૌલાના સાહેબને પોતાના અંગત જીવન વિષે કંઈ પણ લખવાની અરુચિ, એટલે એમણે એ વાત તો ટાળી; પરંતુ બ્રિટિશ સત્તાએ જે રીતે ભારતમાં ફેરબદલી કરી હતી તે બાબત ઘણી જ મહત્વની હોઈ, અને તે વરસોમાં તેઓ કોંગ્રેસના પ્રમુખપદે હોઈ, છેવટે એ બાબત તેમણે શ્રી હુમાયુ કબીરને ખૂબ જ નિરાંતે અને આત્મીય રીતે દિવસો સુધી વાતો (ઉર્દૂમાં) કહેવા માંડી, જેની વિગતે નોંધ તે જ વખતે શ્રી કબીરે કરી લીધી.

બાદ, આ નોંધ ઉપરથી શ્રી કબીરે અંગ્રેજીમાં તેનો ખરડો તૈયાર કર્યો, અને મૌલાના સાહેબ તે બહુ જ ઝીણવટપૂર્વક વાંચી ગયા; ચર્ચા કરી, બેત્રણ વાર સુધારાવધારા કર્યા. પ્રેસમાં મોકલવાનો આખરી ખરડો આમ તૈયાર થઈ ગયો.

પરંતુ છપાવવા પૂર્વે, તેમાં કેટલીક એવા પ્રકારની સાથીઓની ટીકા હશે કે તે તત્કાલ પ્રગટ ન કરતાં ૧૦ વર્ષ પછી પ્રગટ થાય તેવું વિચારી, તેનાં ૩૦ જેટલાં પૃષ્ઠ સીલ કરીને તેની નકલ કલકત્તાની નેશનલ લાયબ્રેરીમાં અને નવી દિલ્હીની નેશનલ આર્કિંવ્ઝમાં રાખવામાં આવી છે.

મૌલાના સાહેબની ત્યારે એવી ઇચ્છા હતી કે ૧૯૫૮ના નવેમ્બરે, એમની ૭૦મી દિને એ પ્રગટ થાય.

અલબત્ત, આ પછી તો, એમણે આ ગ્રંથ (૧૯૩૭થી ૧૯૪૭)ને નજરમાં રાખી, પ્રથમ ખંડ (જીવનના આરંભથી ૧૯૨૭ સુધીનો) અને છેવટનો ત્રીજો ખંડ (૧૯૪૮થી અંત સુધીનો) લખવાનું પ વિચાર્યું હતું, અને પહેલા ખંડની રૂપરેખા તૈયાર કરી નાખી હતી.

પરંતુ, મૌલાના સાહેબની એ મનીષા પૂરી થાય તે પૂર્વે તેમનો દેહાંત થયો!

(પહેલા ખંડની રૂપરેખા, આ ગ્રંથમાં, ૧લા પ્રકરણ તરીકે આપી દેવામાં આવી છે.)

ચકચારભર્યા સવાલો

આ ગ્રંથનું નામ જ ' India Wins freedom ' છે (ઇંડિયા વિન્સ,ફ્રીડમ) અને તેમાં ૧૯૩૭થી ૧૯૪૭ સુધીના બનાવોનું અવલોકન છે.

આ અવલોકનમાં મૌલાના સાહેબે ખૂબ જ ચર્ચાસ્પદ સવાલો અંગે પોતાનાં મંતવ્યો પ્રગટ કર્યાં છે, એટલું જ નહિ પણ, તેમની દૃષ્ટિએ ગાંધીજી, પં. નહેરુ, વલ્લભભાઈ વગેરે

તેમના નિકટના અનેક સાથીઓની 'ભૂલો' ભારતના ભાગલા માટે જવાબદાર બની છે, એવાં વિધાનો પણ વાંચવા મળે છે. ક્યાંક ગાંધીજીને, ક્યાંક પં. નહેરુને, ને ક્યાંક સરદાર પટેલને તથા રાજેન્દ્રબાબુને તેમણે જવાબદાર ગણ્યા છે; ક્યાંક પં. નહેરુ માઉન્ટબેટન (શ્રીમાન અને અને શ્રીમતી બેઉ), કૃષ્ણ મેનન વગેરેની 'ખોટી' અસર નીચે ઘસડાયાનો અણસારો છે.

અને એકંદરે, તેમણે એવો અર્થ ઘટાવ્યો છે કે જો આ બધી 'ભૂલો' ને 'અસરો'થી આ નેતાઓ બચ્યા હોત તો ભારતને માથે પાકિસ્તાન (ભારતના ભાગલા) રૂપી કમનસીબ ભાગલાનું દારુણ પરિણામ ન ઝીંકાયું હોત......વગેરે.

સ્વ. મૌલાના સાહેબે આ અને આવા અનેક સવાલો આ ગ્રંથમાં ઊભા કર્યા છે એ સારું જ છે; પરંતુ, દેશનેતાઓ જે રીતે વર્ત્યા તેના કરતાં મૌલાના સાહેબની રીતે વર્ત્યા હોત તો શું પરિણામ આવ્યું હોત, તેની સ્વસ્થ અને ઊંડાણભરી વિચારણા હજી બાકી જ રહે છે.

પં. નહેરુનાં મંતવ્યો

પંડિત નહેરુએ આ બાબત પોતાનાં મંતવ્યો સ્પષ્ટ કર્યાં છે—

"આ પુસ્તકમાં જે લખાણ છે તેનો શબ્દેશબ્દ કાંઈ મૌલાના સાહેબના વિચારો રજૂ કરે છે; એવું માનવાને કારણ નથી. વળી મૌલાના સાહેબે જે મંતવ્યો રજૂ કર્યાં છે, યા પરિસ્થિતિ વિષેની કેટલીક વિગતો રજૂ કરી છે તેય સંપૂર્ણતઃ યથાતથા નથી, તથા પાકિસ્તાનરૂપી ભારતના ભાગલા, જે રીતે અને જે પરિસ્થિતિમાં સ્વીકારાયા તે એટલા બધા જટિલ પ્રસંગો હતા કે તે વખતની પસંદગી અંગે જુદા જુદા મતભેદો હોવાનું અને તેમાંથી નિર્ણયો કરવાનું અતિ દુષ્કર કાર્ય હતું. આજે કોની કેટલી જવાબદારી ગણવી એ શોધી કાઢવું શક્ય નથી; તથા એ વખતે જે પગલાં ભર્યાં તેના બદલે બીજાં કયાં ભરી શકાયાં હોત, ને પરિણામો કેવાં આવ્યાં હોત, તેનો આજે નિર્ણય કરવો શક્ય નથી. × × × ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં કેટલેક સ્થળે મૌલાના સાહેબ ઐતિહાસિક પરિસ્થિતિઓની રીતે વિચારવા કરતાં, અમુક વ્યક્તિઓને નજરમાં રાખી વિચારતા જણાય છે. વધુમાં, આમાં ચર્ચાયેલા કેટલાક મુદ્દા અંગે તેમણે પોતાના વિચારો અગાઉ કદી પ્રગટ કર્યા ન હતા."

આ ઉપરાંત એક વધુ નોંધપાત્ર બીના એ છે કે તાજેતરમાં (મૌલાના સાહેબના દેહાંત બાદ) આ પુસ્તક પ્રગટ કરવા અગાઉ જ્યારે શ્રી કબીરે પં. નહેરુને એવું સૂચવ્યું હતું કે, એ લખાણમાંનો કેટલોક ભાગ (જે ૩૦ પાનાં કાઢી નાખી છેવટના સુધારા કરી પ્રેસ માટે ગ્રંથ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો તેમાંથી ય) કઢાવી નાખવો જોઈએ. આ બાબતમાં પં. નહેરુએ આપેલો સ્પષ્ટ જવાબ, પં. નહેરુ પોતે રાજ્યના શિરોમણિ છે, ને તેમની સખત ટીકા પુસ્તકમાં થઈ છે તે ધ્યાનમાં લેતાં, અત્યંત દ્યોતક છે:

"મૌલાના સાહેબ જે પ્રગટ કરવા ઇચ્છતા હતા તેવું કાંઈ પણ લખાણ દબાવી દેવાનો વિચાર મને પસંદ નથી. અલબત્ત, એ પુસ્તકમાં કેટલાક એવા ફકરા હતા કે જે પ્રગટ કરવાનું હું પસંદ ન કરું; પણ મેં શ્રી કબીરને કહ્યું હતું કે—મૌલાના સાહેબે આ ગ્રંથ જે રીતે પ્રગટ કરવા ઇચ્છયો હોય, તે જ રીતે તે પ્રગટ થવો ઘટે. એની આડે આવવાનો તમને કે મને

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને છેડે)

શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાને મળેલું 'પદ્મશ્રી'નું બહુમાન

અમરેલીના પ્રસિદ્ધ કાર્યકર્તા શ્રી પ્રતાપરાય મહેતા પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિમાં ઘણો રસ ધરાવે છે. અમરેલીના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના વિકાસમાં તેમનો મહત્ત્વનો ફાળો છે. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ.ની પ્રવૃત્તિઓ તરફ પણ તેમની સહાનુભૂતિ છે. અમરેલી પાસે ખોદકામ કરાવી ત્યાંથી પુરાતન સંસ્કૃતિના પ્રતીકરૂપ અવશેષો તેમણે મેળવ્યા છે. બાળસંગ્રહસ્થાનની પ્રવૃત્તિ પણ તેમણે યોજી છે, તથા તેમાં મધ્યસ્થ સરકારની સહાય તેમણે મેળવી છે. એમની સેવાઓના ચિહ્નરૂપ રાષ્ટ્રપતિ તરફથી તેમને 'પદ્મશ્રી'નું બહુમાન પ્રાપ્ત થયું છે. એને અનુલક્ષીને અમરેલીના વતનીઓ તરફથી ત્યાંના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં, શ્રી મંગળદાસ પકવાસા જેવી નામાંકિત વ્યક્તિના પ્રમુખપદે, તેમનું તૈલચિત્ર તા. ૧૮-૨-૫૮ના રોજ ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું છે. પદ્મશ્રી પ્રતાપરાય મહેતાને સદ્દગ્ધ બહુમાન પ્રાપ્ત થયું તે બદલ, તેમનો સેવાદીપ તેઓ હંમેશ પ્રજ્વલિત રાખશે તેવી શુભેચ્છા સાથે, અમારાં અભિનંદન.

પદ્મશ્રી
પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા

તંત્રી

(સામેના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

અધિકાર નથી......આમાંના કેટલાક ફકરા લોકોને ય ન ગમે. એ ટીકાત્મક છે. પરંતુ આપણે એને જે છે તે રૂપે સ્વીકાર કરવો જોઈએ. નિખાલસ અભિપ્રાયો વ્યક્ત થાય તેની આપણે ચિંતા ન કરવી જોઈએ; એમાં આપણે કશો ફેરફાર ન કરવો જોઈએ...આમ આ પુસ્તક આ રીતે પ્રગટ થાય છે તેમાં ઝમીર કરતાં મારી જવાબદારી વિશેષ છે."

આ ગ્રંથ વિષે ખાસ ખૂંચે એવી વાત એ છે કે, આમાં મૌલાના સાહેબની લેખન-શૈલીની તાજગી નથી, કે તેમના વાર્તાલાપની નજાકત નથી. મૌલાના સાહેબની અતિ નમ્ર અને પોતાના સાથીઓ માટેની હૂંફભરી ટીકાને સ્થાને, બહુ જ શુષ્ક અને કેટલેક સ્થળે તો, 'સૌ ખોટા ને હું જ સાચો'ની છાપ પાડે એવું જોવા મળે છે!

ખેર...મૌલાના સાહેબના દેહાંત પછીય, એમના મનના કેટલાક વિચારો (ભલે રૂક્ષ શૈલી ને ભાષામાં) જાણવા મળ્યા છે તેય ઘણું સારું જ છે.

('વિશ્વમાનવ'માંથી સાભાર)

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

શિ. વા. પરીક્ષાનાં પ્રમાણપત્રો : આઠમી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારનાં પ્રમાણપત્રો, તથા જેતે ઉમેદવારને મળતાં ઇનામો, જેતે કેન્દ્રોના વ્યવસ્થાપકો તરફ મોકલવાં શરૂ કર્યાં છે. માર્ચ આખર સુધીમાં બધાં જ કેન્દ્રોને તે મોકલાઈ જશે.

નવમી શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા : સપ્ટેમ્બર, '૫૯ની તા. ૨૭મી ને રવિવારે લેવાશે. તે માટે નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે પ્રસિદ્ધ કરેલ ' હિંદના જવાહર 'એ નામનું પુસ્તક નક્કી થયું છે. આ પરીક્ષા માટેની *વિસ્તૃત જાહેરાત આ જ અંકમાં અન્યત્ર મુકાઈ છે,* તે જેતે કેન્દ્રોના સંચાલકોને તથા નવાં કેન્દ્રો ઉઘાડવા માગતા ઉમેદવારોને વાંચી લેવા વિનંતી છે.

પ્રચારકોની કામગીરી : વડોદરા-પંચમહાલ જિ. પુ. પ્રચારક શ્રી છ. મ. પટેલે માહે ફેબ્રુઆરી માસમાં જાંબુઘોડા તાલુકામાં ૧ જાંબુઘોડા, ૨ પનિયારા, ૩ કણજિયાણી, ૪ કરા, ૫ દીપાપુરા, ૬ ભાણપુર અને હાલોલ તાલુકામાં ૧ રાયણખાડ, ૨ નવાકૂવા (કથોરા) ૩ જેપુરા, ૪ પાવાગઢ, ૫ ટીંબી, ૬ તરખંડા, ૭ વરસડી, ૮ મસવાડ, ૯ બારકા, ૧૦ કંજરી, ૧૧ હાલોલ, ૧૨ રામેસરા, ૧૩ કોપરેજ, ૧૪ ગોરજ, ૧૫ વલવા, '૧૬ મોતીપુરા, ૧૭ વેડપુર, ૧૮ ત્રિકમપુરા, ૧૯ સેડાલ, ૨૦ રૂસ્તમપુરા, ૨૧ કુંવરપુરા, ૨૨ મોરખલા મળી કુલ ૨૮ ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન કર્યું છે; તથા હાલોલ તાલુકામા વડાતળાવ, નૂરપુરી, ધર્મપુરી અને ઈટવાડા એ ચાર ગામે નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવાનો પ્રચાર કર્યો છે ગ્રુ. પુ. મં. ના ૫૪ સભ્યો નોંધ્યા છે; તથા ૧૪૩ પુસ્તકો રૂબરૂમાં ફરયુ કરી વાંચવા આપ્યાં છે.

ભરૂચ-સુરત જિ. પુ. પુ. પ્રચારક શ્રી મહંતે તા. ઓલપાડમાં ૧ પરિયા, તા. ચીખલીમાં ૨ તળાવચોરી, તા. કામરેજમાં ૩ વેપાળ, ૪ શેખપુર, તા. વલસાડમાં ૫ પીઠા, ૬ મૂળી, ૭ સરોણ, ૮ ધડોઈ-ગોરવાડા એ ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી છે, તથા ચીખલી તાલુકાનાં સમરોલી અને સોલધરા એ બે ગામનાં ચાલુ પુસ્તકાલયોને સરકારમાન્ય કરાવવા અરજી કરાવી છે. ઉપરાંત ચીખલી તાલુકામાં ૧ પીપલગભાણ, ૨ દેગામ, ૩ થાણા, ૪ નાધઈ, વલસાડ તાલુકામાં ૫ અટગામ, ૬ કોચવાડા, ૭ કલવાડા, ૮ ખેરગામ, ૯ પાલણ અને ૧૦ કેવાડા એ ગામોમાં નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવા તેમણે પ્રચાર કર્યો છે. ગ્રુ. પુ. મં.ના ૨૦ સભ્યો પણ તેમણે નોંધ્યા છે.

મહેસાણા જિલ્લાનો પુ. શિક્ષણવર્ગ : તા. ૫-૬-૭, માર્ચ,-'૫૯ એ ત્રણ દિવસ વિજાપુર તાલુકાના મહુડી ગામે ભરાયો હતો, તેનો ૩૫ મંત્રી, ગ્રંથપાલોએ લાભ લીધો છે. આ વર્ગનું ઉદ્‌ઘાટન મહેસાણા જિ. પુ. મંડળના પ્રમુખ શ્રી ચિમનલાલ પટેલના હસ્તે થયું હતું. વર્ગ અંગે સાબરમતી-હાથમતી સંગમનો તથા સૂર્યકુંડનો પ્રવાસ પણ ખેડાયો હતો.

—**ચ. મૂ. પટેલ** (સહમંત્રી)

અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય પ્રચારકોની કામગીરી

શ્રી ઉમિયાશંકર લ. દવેએ ૧ વાલમ, વડગામ તાલુકાનાં ૨ છાપી, ૩ વડગામ, ૪ સકલાણા, ૫ ધોતા, ૬ મેમદપુર, ૭ બાવળચુડી, ૮ પાલણપુર, ૯ જલોત્રા, ૧૦ ઘોડિયા,

૧૧ કોટડી, ૧૨ પસવાદળ, ૧૩ વમદા, ૧૪ ચાંગા, ૧૫ ડાવુદર, ૧૬ મગરવાડા, ૧૭ મેતા, ૧૮ પીરોજપુર, ૧૯ મામવાડા એમ ૧૯ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન આપ્યું હતું.

૧ લીંમોઈ, ૨ ધારેવાડા, ૩ કોદરાલી, ૪ મંગવાડા, ૫ ભરકાવાડા, ૬ જુનુ એમ ૭ વડગામ તાલુકાનાં ગામોમાં નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘડાવવા અંગે તજવીજ કરી હતી.

વળી ગ્રા. પુ. મંડળના ૧૦ સભ્યો નોંધ્યા હતા, તથા બનાસકાંઠા જિલ્લા પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ વડગામ મામે યોજવા અંગેની તૈયારીઓ કરી હતી.

શ્રી અમૃતલાલ એ. શાહે ફેબ્રુઆરી, '૫૯માં ૧ દાહોદ, ૨ ધંધુકા, ૩ નડિયાદ, ૪ વરણામા, ૫ પ્રાંતીજ, ૬ વડાગામ, ૭ પલ્લાચર, ૮ પોગલુ એમ ૮ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન આપ્યું હતું.

૧ તગડી, ૨ ધોલેરા, ૩ રાણપુર, ૪ ધનસુરા, ૫ મોહનપુર, ૬ મહિયલ, ૭ ખેરોળ, ૮ ઉજેડિયા, ૯ કામીપુરા, ૧૦ મહાદેવપુર, ૧૧ ધરી, ૧૨ હરસોલ, ૧૩ સોનાસણ એમ ૧૩ ગામોમાં નવીન પુસ્તકાલય ઉઘડાવવા અંગે તજવીજ કરી હતી.

વળી ગુ. પુ. મંડળના ૧૪ સભ્યો નોંધ્યા હતા, તથા શિષ્ટવાચન પરીક્ષા અંગે ૧૨ શાળાઓમાં પ્રચાર કર્યો હતો.

કીમતી પુસ્તકોની ચોરી

વડોદરાના સયાજીબાગ પાસેના રામજીમંદિરમાંના સિંધી ભાષાના આશરે ૧૦ હજાર પુસ્તકોના કીમતી ભંડારમાંથી લગભગ ૧ હજાર પુસ્તકો રફતે રફતે ગૂમ થયાં છે. આ પુસ્તકો સિંધમાંથી વડોદરામાં આવેલા સિંધી ભાઈઓ સાથે લાવ્યા હતા. આ પુસ્તકોમાંથી કેટલાંક પસ્તી વેચાતી લેનારા પાસેથી તથા કોઈ કોઈ વેપારીને ત્યાંથી મળ્યાં છે. આવી રીતે પુસ્તકો ચોરનારને પુસ્તકોની સાચી કિંમત સમજાઈ હોય તેમ લાગતું નથી ! આવાં ચોરાઈને આવેલાં પુસ્તકો સસ્તી કિંમતમાં લેવાના લોભમાં લેનારા કાંઇ વિચાર ન કરે તે વસ્તુસ્થિતિ ક્યારે સુધરશે ?

તંત્રી

પ્રકીર્ણ

સને ૧૯૫૭-૫૮માં મુંબઈ રાજ્યમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોમાં ગુજરાતી પુસ્તકો સૌથી વધારે—સને ૧૯૫૭-૫૮ના વર્ષ દરમ્યાન મુંબઈ રાજ્યમાં ૪૦૨૬ પુસ્તકો છપાયાં હતાં તેમાં ૧૫૦૧ ગુજરાતી, ૧૨૦૬ મરાઠી, ૬૭૨ અંગ્રેજી, ૨૦૦ હિંદી અને ૨૭ સંસ્કૃત પુસ્તકોનો સમાવેશ થાય છે.

પાવાગઢમાં ગ્રંથપાલ તાલીમવર્ગ—પંચમહાલ જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી ત્રીજો પુસ્તકાલય ગ્રંથપાલ તાલીમવર્ગ પાવાગઢ (માંચી હવેલી) ખાતે તા. ૨૧-૭-૫૯થી ત્રીસ દિવસ માટે ચલાવવામાં આવશે. આ વર્ગનું સંચાલન પુસ્તકાલયોના અનુભવી સંચાલકો, અગ્રગણ્ય કાર્યકર્તાઓ અને કેળવણીખાતાના અધિકારીઓના સહકારથી થશે.

જૂનાગઢ પુસ્તકાલયની મુલાકાતે—મુંબઈ રાજ્યના કયુરેટર ઑફ લાયબ્રેરીઝ શ્રી કે. સી. પુરાણિક, આસિ. કયુરેટર શ્રી ઉમેદભાઇ પટેલ તથા સૌરાષ્ટ્રના શ્રી નટવરલાલ રાવળે તા. ૨૧-૨-'૫૯ને શનિવારે જૂનાગઢ પુસ્તકાલયની મુલાકાત લીધી હતી. મુલાકાતીઓએ ઝીણવટભરી રીતે ગ્રંથાલયનું અવલોકન કર્યું હતું. ગ્રંથપાલ શ્રી ઇંદુકુમાર જોષીએ પુસ્તકાલય અંગેની ઝીણવટભરી માહિતીઓ રજૂ કરી હતી.

પુસ્તકાલયના જૂના અને અપ્રાપ્ય ગ્રંથોનું મુલાકાતીઓએ ખાસ અવલોકનનું કર્યું હતું, અને સંસ્થાની વ્યવસ્થા, કાર્યપદ્ધતિ અને પ્રગતિ માટે સંતોષ વ્યક્ત કર્યો હતો.

રાયચંદ દીપચંદ પુસ્તકાલય, ભરૂચને વાચકો તરફથી મળેલું દાન—ભરૂચના રાયચંદ દીપચંદ પુસ્તકાલયને તે પુસ્તકાલયના વાચકો તરફથી સદરહુ પુસ્તકાલયના ઉપયોગ સારુ ત્રણ ટયુબ લાઈટો ખરીદવા માટે રૂ. ૧૦૧ ભેટ મળ્યા છે. એ રકમ તેમણે અંદર-અંદર ઉઘરાવીને એકઠી કરી છે. વાચકોનું આ કાર્ય પ્રશંસનીય છે, અને તે માટે તેમને અભિનંદન ઘટે.

'જનકલ્યાણ' માસિક ઓછા લવાજમે—શ્રી પુ. હ. મહાજન લાયબ્રેરી, કપડવણજ તરફથી 'જનકલ્યાણ' માસિક કપડવણજ શહેર અને તાલુકાનાં ભાઈબહેનોને રૂ. ૫-૪-૦ ને બદલે રૂ. ૪-૪-૦માં અપાશે. આ લાભ તા. ૩૧-૩-૫૯ સુધી મળશે. આ લાભ આપવાની યોજના ખાતે સંસ્થાને શ્રી હીરાલાલ છોટાલાલ દેસાઈ તરફથી તે રકમ જ્ઞાનપ્રચાર અર્થે ભેટ મળી છે.

શિષ્ટવાચન પરીક્ષાનું પુસ્તક 'હિંદના જવાહર' અડધી કિંમતે : ચાલુ વર્ષમાં થનારી શિષ્ટવાચન પરીક્ષા માટેનું 'હિંદના જવાહર' નામનું પુસ્તક જેની કિંમત રૂ. ૧) છે તે કપડવણજ કેન્દ્રમાં શ્રી પુ. હ. મહાજન લાયબ્રેરી મારફત બેસનાર ઉમેદવારને અડધી કિંમતે આપવામાં આવશે.

શ્રી પુ. હ. મહાજન લાયબ્રેરી, કપડવણજને મળેલ દાન : રૂ. ૫૦૧) અ. સૌ. મેનાબહેન વાડીલાલ પારેખ (બાટલીબૉય ઍન્ડ કંપનીવાળા) તરફથી મળ્યા છે તેઓ 'દાતા' વર્ગમાં જોડાયાં છે.

ગામ શોઢી, તા. સિદ્ધપુર સાર્વ. પુસ્તકાલયનો થયેલો ફાળો : ઉપરના પુસ્તકાલય માટે ફાળો કરતા તે ગામના લોકોએ રૂ. ૯૨) નોંધાવ્યા છે.

ગામ વડાતળાવ, તા. હાલોલમાં નવીન પુસ્તકાલય સ્થાપવા માટે મળેલી મદદ : ગામ વડાતળાવ, તા હાલોલ ગામે નવીન પુસ્તકાલય ખોલવા માટે ગામના સદ્‌ગૃહસ્થો તરફથી નીચે પ્રમાણે મદદ મળી છે : હીરુભાઈ ગોવિંદભાઇ પટેલ રૂ. ૫૧, જીવણભાઈ શંકરભાઈ પટેલ રૂ ૨૧, દેસાઇભાઇ કાશીભાઈ પટેલ રૂ ૨૫, શનાભાઇ રણછોડભાઈ પટેલ રૂ. ૧૫, જશભાઈ ડાહ્યાભાઇ રૂ. ૧ ભગવાનભાઈ બાપુભાઇ રૂ ૧૧, સોમાભાઇ ત્રિભોવનદાસ રૂ ૧૧, ભાઇલાલભાઇ બાબરભાઈ રૂ ૧૧, અંબાલાલ કરશનભાઈ રૂ. ૫

ઉપર પ્રમાણે કુલ રકમ રૂ. ૧૬૧, થાય છે. રૂ. ૨૦૦ સુધી થવા સંભવ છે.

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત: સન '૫૮–'૫૯

વિષય : નવમી શિષ્ટવાચન પરીક્ષા

ગુજરાતી વાચક જનતાને શિષ્ટવાચન પ્રતિ આકર્ષવા અને તેમનામાં શિષ્ટવાચનની અભિરુચિ પ્રગટાવવાના હેતુથી, વર્ષમાં એક વાર કોઈ એક સારા પુસ્તકની શિષ્ટવાચન પરીક્ષા લેવાનું, વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળે ઠરાવ્યું છે.

છેલ્લી આઠમી પરીક્ષા તા. ૧૪–૯–૫૮ના રોજ લેવાઈ હતી, અને તેનાં મુંબઈ, પુના, દિલ્હી, ઔરંગાબાદ અને ગુજરાતના બીજાં ગામો સહિત કુલ ૨૪૬ કેન્દ્રો ઊઘડ્યાં હતાં, અને તે કેન્દ્રોમાંથી કુલ ૧૫૫૭૮ ઉમેદવારો પરીક્ષામાં બેઠા હતા.

હવે પછી નવમી શિષ્ટવાચન પરીક્ષા **સપ્ટેમ્બર. ૧૯૫૯માં તા. ૬ ને વાર રવિના રોજ,** સવારના ૮થી ૧૧ના વખતમાં ઠરેલાં જેતે કેન્દ્રોએ લેવાશે.

આ પરીક્ષા માટે નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રી મણિભાઈ ભ. દેસાઈકૃત "હિંદના જવાહર" (પૃ૰ ૧૫૨, કિંમત રૂ. ૧–૦૦) નામનું પુસ્તક રાખવામાં આવ્યું છે.

સૌ કોઈના લાડીલા અને બાળકોના ચાચા શ્રી જવાહરલાલ નહેરુનું આ ટૂંક ચરિત્ર છે. શ્રી નહેરુએ પોતાનું આખુંય જીવન પૂ. બાપુની પડખે રહી દેશને સમર્પણ કર્યું છે, એ આ નાનકડું ચરિત્ર ટૂંકમાં સરસ દર્શાવે છે. પિતાના અખૂટ બાદશાહી વૈભવમાં અને લાલનપાલનમાં ઊછરેલા એકના એક પુત્ર જવાહર, ત્રેવીસ વર્ષની ઉંમરે બૅરિસ્ટર બની, હિંદમાં પાછા આવે છે, અને ૬૦ વર્ષની ઉંમરે માભોમના સ્વાતંત્ર્યયજ્ઞમાં ઝંપલાવે છે. ભારત માતાની મુક્તિ કાજે નવ નવ વખત હસતે મોઢે જેલવાસ ભોગવે છે. એવે પ્રસંગે પત્ની પણ હસતે મોઢે વિદાયગીરી આપે છે. કોંગ્રેસના મંત્રી, પ્રમુખ બની એના કાર્યમાં એટલા બધા દટાઈ જાય છે કે પોતાનું ઘર, કુટુંબ, પત્ની સર્વને એ ભૂલી જાય છે. પોતાની પ્રેમાળ પત્નીની સખ્ત માંદગીમાં પણ શરતી કબૂલાત આપી જેલમાંથી છૂટવા ના પાડે છે. પત્ની ગુજરી જાય છે, ખૂબ દુઃખ થાય છે; પણ પાછા ફરી દેશસેવામાં લાગી જાય છે. હિંદ સ્વતંત્ર બને છે. પૂ. બાપુએ જવાહરને પોતાના સાચા વારસ ગણ્યા છે; અને જવાહર સાચે જ આજે બાપુના ચીંધ્યા માર્ગે દેશને દોરી રહ્યા છે. આ પુસ્તકમાં જવાહરના ચારિત્રની આ વાતો સાથે આઝાદીની લડતનો આખો ઇતિહાસ પણ ટૂંકમાં વણી લેવાયો છે. હિંદ કેવી રીતે સ્વતંત્ર બન્યું તે જાણવા તથા લાડીલા જવાહરને ઓળખવા નાનમોટાં સૌ કોઈ આ પુસ્તક જરૂર વાંચે અને પરીક્ષામાં બેસે. પુસ્તકનું મુખપૃષ્ઠ પણ જવાહરના સુંદર ફોટાથી ખરેખર ખૂબ જ ખીલી ઊઠ્યું છે.

પુસ્તકની કિંમત રૂ ૧–૦૦ છે, પણ તે પરીક્ષા માટે જ રૂબરૂમાં લેવા આવનારને ૭૫ નવા પૈસાની કિંમતે **પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., રાવપુરા વડોદરામાંથી** મળશે. પોસ્ટથી મંગાવનારે પુસ્તક દીઠ પોસ્ટેજના વધુ ૧૯ નવા પૈસા મોકલવાના રહેશે.

આ માટે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., રાવપુરા, વડોદરા ઉપર સીધો મ. ઓ. કરવો કે તેમની સાથે પત્રવ્યવહાર કરવો.

જે ગામેથી, આ પરીક્ષામાં બેસનાર નિદાન ૧૦ પરીક્ષાર્થીઓ હોવા થશે ત્યાં કેન્દ્ર અપાશે. પરીક્ષાર્થી દીઠ પ્રવેશ ફી ૨૫ નવા પૈસા રાખવામાં આવી છે. નવીન કેન્દ્ર ખોલવા માટે નીચેના સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવા વિનતી છે. પાછલી પરીક્ષામાં જે કેન્દ્રો હતા, એ કેન્દ્રોને ફરીથી ચાલુ રહેવા માટે અત્રેની પરવાનગીની જરૂર નથી.

પરીક્ષામાં બેસવાની ઇચ્છા રાખનાર પરીક્ષાર્થીએ પોતાનું નામ, ગામ, અભ્યાસ તથા હાલનો ધંધો વગેરે હકીકત પોતાના કેન્દ્ર વ્યવસ્થાપકને પ્રવેશ ફી સાથે પૂરી પાડવી.

કેન્દ્રવ્યવસ્થાપકે પોતાને મળેલા પરીક્ષાર્થીઓના નામોની ડુપ્લિકેટ યાદી, તદ્દન નવા ફૂલસ્કેપ આખા કાગળ ઉપર, પરીક્ષાના નિયમોમાં જણાવેલ પરિશિષ્ટ ‘૪’ પ્રમાણે ફીના નાણાં સાથે તા. ૩૧ ઑગસ્ટ, '૫૮ સુધીમાં નીચેના સરનામે મોકલી આપવી. તા. ૩૧ ઑગસ્ટ પછી **જે યાદીઓ આવશે તે સ્વીકારાશે નહીં. એક વખત અત્રે યાદી મોકલાઈ ગયા પછી, પુરવણી યાદી પણ સ્વીકારાશે નહીં. પરીક્ષાર્થીઓની યાદી અત્રે મોકલાઈ ગયા પછી પરીક્ષાનું પુસ્તક ન મળવાના કારણે પરીક્ષાર્થીઓની ફી પરત મળશે નહીં. પુસ્તક પૂરું પાડવા માટે મંડળ જવાબદાર નથી. પરીક્ષાર્થીએ પુસ્તક જ્યાં મળતું હોય ત્યાંથી મેળવી લેવું જોઈએ.**

પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનાર પૈકી પહેલાને રૂ. ૫, બીજાને રૂ. ૪, ત્રીજાને રૂ. ૩, ચોથાને રૂ. ૨, અને પાંચથી વીસ સુધીનાને રૂ. એકનું ઇનામ મળશે. તદુપરાંત ઉત્તીર્ણ થનાર ઉમેદવારો પૈકી પ્રથમ આવનાર ૨૦ બહેનોને તથા ધોરણ ૮ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ પૈકી પ્રથમ આવનાર ૧૦ વિદ્યાર્થીઓને દરેકને રૂ. ૧નું ઇનામ મળશે. દરેક કેન્દ્રમાં પણ ઉત્તીર્ણ થનાર ૧૫ પરીક્ષાર્થીએ એક, એ પ્રમાણે પ્રથમ આવનાર જેટલા પરીક્ષાર્થી નીકળશે તે દરેકને પણ રૂ. ૧નું ઇનામ મળશે. ઇનામ રોકડમાં કે પુસ્તકના રૂપમાં અપાશે. ઇનામને પાત્ર થતા પરીક્ષાર્થીને ગમે તે એક જ પ્રકારનું ઇનામ મળશે.

ઉત્તીર્ણ થનાર પરીક્ષાર્થીને અત્રેથી છાપેલું પ્રમાણપત્ર પણ અપાશે.

ગુજરાતી જાણતા અને સમજતા મોટી ઉંમરના ભાઈબહેનો તથા ધોરણ ૭ અને તે ઉપરાંતના વિદ્યાર્થીઓ આ પુસ્તકની પરીક્ષાનો લાભ જરૂર લે એવી આશા રાખીએ છીએ. આ પહેલાં થઈ ગયેલા પરીક્ષામાં જેઓ બેઠા કે ન બેઠા હોય તેઓ પણ આ પરીક્ષામાં બેસી શકે છે.

ગુજરાતના તમામ પુસ્તકાલયના સંચાલકોને, જિલ્લા અને તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓને તથા માધ્યમિક અને ગુજરાતી શાળાઓના આચાર્યોને તેમ જ જે તે કોલેજના પ્રિન્સિપાલોને આ પરીક્ષાનો પ્રચાર સારા પ્રમાણમાં કરવા અમો આગ્રહભરી વિનતી કરીએ છીએ.

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ
C/o સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી
વડોદરા, તા. ૧-૩-'૫૮

વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ
સહમંત્રી

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., વડોદરાનાં

સૂચના-સમાચાર

૧. મુંબઈ રાજ્યના ડીરેકટર ઑફ એજ્યુકેશન, પુનાના નં. ૧૭૨/૫૧૫-D (S), તા. ૨૩-૨-૫૯થી લખાઈ આવ્યું છે કે, સરકારમદદ આપવાના ધોરણમાં કશો પણ ફેરફાર અપવાદ તરીકે પણ કરવામાં આવશે નહીં, એટલે પત્રો કન્તાં પુસ્તકો ઓછા પ્રમાણમાં ખરીદ્યાં હશે તેમને બિલકુલ મદદ ચાલુ વર્ષે નહીં મળે, અને જો વધુ મદદ આપી હશે તો નવા વર્ષે તેટલી કપાત થશે આથી ઘણા પુસ્તકાલયો મદદ વિહોણા રહેશે. એ પ્રમાણેની નોંધ પુસ્તકાલયોના મંત્રીભાઈઓ લે; અને ચાલુ વર્ષે ઓછી રકમનાં પુસ્તકો ખરીદ્યાં હોય તો તાત્કાલિક સવડ હોય તો તા. ૩૧-૩-'૫૯ પહેલાં ખરીદ કરે જેથી નવા વર્ષની ગ્રાંટમાં વાંધો ન આવે.

૨. સને ૧૯૫૮-'૫૯નું હિસાબી વર્ષ માર્ચ, '૫૯ આખરે પૂરું થશે. હવે કોઈએ સન ૧૯૫૮-'૫૯ની સાલનું બજેટ મોકલવું નહીં.

૩. સન ૧૯૫૯-'૬૦ના વર્ષે માટે, બજેટ સાથે મોકલવાની પુસ્તકોની યાદી બનાવવા માટે, મંડળ તરફથી પ્રકાશિત કરવામાં આવતી પુસ્તકોની યાદી એપ્રિલ, '૫૯ના 'પુસ્તકાલય'ના અંકમાં છાપવામાં આવશે.

૪. પુસ્તકાલયોને તેમની પાછલી બચતનાં તેમ જ '૫૮-'૫૯ના બજેટનાં પુસ્તકો મોકલવાનું કામ ચાલુ છે. મોટા ભાગના પુસ્તકાલયોને તેમનાં પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં છે.

બાકી રહેતાં પુસ્તકાલયો પૈકી જે પુસ્તકાલયની પુસ્તકોની યાદી આજ દિન સુધીમાં મંડળમાં આવેલી હશે તેમને તા. ૩૧-૩-'૫૯ સુધીમાં પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં આવશે; માટે તેમણે પુસ્તકો માટે ઉઘરાણી કરવી નહીં.

૫. '૫૮-'૫૯ના અત્રેથી થયેલા ખર્ચની પાવતીઓ સાથેના હિસાબો સરકારમદદ આવ્યેથી મોકલાશે; તો તે માટે ઉઘરાણી નહીં કરવા વિનંતી છે.

તા. ૯-૩-૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી

સામયિક દોહન

મનુષ્યમાંનો દેવ

મધુકાંત ભટ્ટ

મહાત્મા ગાંધીજીએ કહ્યું છે કે: 'મેં મારી જિંદગીમાં કોઈને ગુરુ નથી બનાવ્યા પણ મને જો કોઈ ગુરુ મળ્યા હોય તો તે રાયચંદભાઈ છે'.

આ રાયચંદભાઈ ને મુંબઈમાં ઝવેરાતનો મોટો વેપાર હતો. તેમણે એક વેપારી સાથે સોદો નક્કી કર્યો. સોદામાં એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું કે અમુક તિથિ સુધીમાં, અમુક ભાવમાં તે વેપારીએ રાયચંદભાઈ ને ઝવેરાત આપવું. આ બાબતનો દસ્તાવેજ પણ બનાવવામાં આવ્યો.

સંજોગો બદલાયા ઝવેરાતની કિંમત વધી. વધીને એટલી બધી વધી ગઈ કે જો રાયચંદભાઈ ને તે વેપારી સોદા મુજબ નક્કી કરેલ ભાવે ઝવેરાત આપે તો તે વેપારીને એટલું બધું નુકસાન થતું હતું કે તેને તેની બધી સંપત્તિ પણ વેચી નાખવી પડે!

રાયચંદભાઈ ને ઝવેરાતના વર્તમાન બજારભાવની જ્યારે ખબર પડી ત્યારે તે તુરત જ વેપારી ની દુકાને પહોંચ્યા. રાયચંદભાઈ ને જોતાં જ વેપારી વ્યાકુળ બની ગયો અને આજીજીભરી વાણીથી કહેવા લાગ્યો: 'રાયચંદભાઈ, હું આપણા સોદા માટે ખૂબ જ ચિંતાતુર છું. ભલે ગમે તેમ થાય; વર્તમાન બજારભાવ પ્રમાણે ઝવેરાતની નુકસાનીના પૈસા હું જરૂર તમને આપી દઈશ. તમે ચિંતા ન કરશો!'

રાયચંદભાઈ એ કહ્યું: 'કેમ ભાઈ, હું ચિંતા શા માટે ન કરું? તમને જ્યારે ચિંતા થવા લાગી છે તો મને પણ ચિંતા થવી જ જોઈએ. આપણા બન્નેની ચિંતાનું મુખ્ય કારણ તો આ દસ્તાવેજ જ છે ને? જો આ દસ્તાવેજનો જ નાશ કરી નાખવામાં આવે તો બંનેની ચિંતાની પૂર્ણાહુતિ થઈ જાય!'

વેપારીએ કહ્યું: 'એમ નહીં, તમે મને બે દિવસની મુદત આપો. હું તમને જરૂર પૈસા ચૂકવી આપીશ.'

રાયચંદભાઈ એ દસ્તાવેજના ટુકડે ટુકડા કરતાં કહ્યું: 'આ દસ્તાવેજથી જ તમારા હાથપગ બંધાઈ ગયા હતા. બજારભાવ વધી જવાથી મારા સાઠ સિત્તેર હજાર રૂપિયા તમારી પાસે લેણા નીકળે છે. પરંતુ હું તમારી હાલની પરિસ્થિતિ જાણું છું. જો આ રૂપિયા હું તમારી પાસેથી લઉં તો તમારી શી દશા થાય? રાયચંદ દૂધ પી શકે છે; લોહી નહીં.'

તે વેપારી ગયચંદભાઈના પગમાં પડી ગયો અને તેના મુખમાંથી ઉદ્‌ગાર સરી પડ્યા: 'આપ માનવ નહીં, દેવ છો!'

આજે છળકપટ, દગાઈ, જૂઠ અને છેતરપિંડી કરીને કોઈ પણ રીતે બીજા માણસની ખરાબ પરિસ્થિતિનો લાભ ઉઠાવવાને આતુર આજનો સમાજ આ મહાપુરુષના જીવનપ્રસંગમાંથી પ્રેરણા લે!

('અખંડ આનંદ'માંથી સાભાર)

બે ચેલા

બબલભાઈ મહેતા

એક હતા ગુરુજી. એમને બે ચેલા હતા. બન્ને ચેલા ગુરુજીને ખૂબ ચાહતા. ગુરુજીની સેવા કરવા માટે તે પડાપડી કરતા. ગુરુજી પાણી માગે તો બન્ને ચેલા પાણીના લોટા ભરી લાવીને સામે ઊભા થઈ જાય. ગુરુજી દાતણ માગે તો બન્ને ચેલા એક એક દાતણ લઈને સામે ઊભા રહે. ગુરુજી એકનું પાણી પીએ તો બીજો અદેખાઈ કરે. ગુરુજીને આ ગમતું નહીં.

એક દિવસ ગુરુજી બહુ દૂરથી ચાલીને આવ્યા હતા. એમને ખૂબ થાક લાગ્યો હતો. એમણે કહ્યું કે આજે પગ બહુ દુઃખે છે. એ સાંભળીને બન્ને ચેલા ગુરુજીના પગ દબાવવા માટે સામે આવીને ઊભા રહી ગયા. ગુરુજીએ વિચાર કર્યો કે આ બન્ને એકબીજાની અદેખાઈ કરે છે, માટે ચાલો, આજે બન્નેને કામ સોંપું. એમણે એકને જમણો પગ દાબવાની સૂચના કરી અને બીજાને ડાબો પગ દાબવાની સૂચના કરી.

બન્ને ચેલા ખુશ ખુશ થઈ ગયા, અને પોતપોતાનો પગ લઈને સામસામા બેસીને ગુરુજીના પગ દબાવવા લાગ્યા. પગ દબાવાથી ગુરુજીને થોડોક આરામ થયો. એમની આંખ મળી ગઈ.

ઊંઘમાં ને ઊંઘમાં ગુરુજીનો ડાબો પગ જમણા પગ ઉપર પડ્યો. તરત જ જમણો પગ દાબનાર ચેલાએ ડાબા પગને ઊંચકીને દૂર હડસેલી દીધો: મારા પગને વગાડે છે? આ જોઈને ડાબો પગ દાબનાર ચેલો બહુ ગુસ્સે થઈ ગયો અને ગુરુજીનો જમણો પગ પકડીને પછાડ્યો.

ગુરુજી તો ઊંઘમાંથી ઝબકી ગયા. એમણે જોયું કે એમના બન્ને ચેલા એમને દાબવા સોંપેલા એક એક પગના ભલા માટે બીજા પગને પછાડી રહ્યા છે.

ગુરુજી તો હસી પડ્યા અને કહ્યું, 'અરે ભાઈઓ, તમે શું કરવા બેઠા છો? તમે મારા પગને દબાવવા બેઠા છો કે પછાડવા? તમે કોઈ પણ પગને મારો તો વાગે તો મને જ ને!' આ સાંભળીને બન્ને ચેલા શરમાઈ ગયા.

આજકાલ સમાજમાં આવું જ ચાલી રહ્યું છે. જેમને પોતાનાં ગણ્યાં એમને ખાતર આપણે પોતાના ગામના જ બીજા ભાઈઓને પગાયા ગણીને છેતરવા માંડ્યા. આથી ગામમાં

ભેદભાવ વધ્યા. અમીરીગરીબી વધ્યાં. થોડાં વધુ સુખી થયાં; અને બીજાં એમનાથી વધુ દુઃખી થયાં. એમાંથી એકબીજાની ઈર્ષ્યા અદેખાઈ વધી. વેરઝેર વધ્યાં. લડાઈ-ટંટા વધ્યા અને ગ્રામ પાયમાલ થયું. એકબીજા પક્ષો પણ સમાજસેવાને નામે આવું જ કાંઈક નથી કરતા?

વિનોબાજી કહે છે કે ગામમાં વસતાં બધાં આપણાં ભાઈભાંડુ છે. ગામમાં થોડા દુઃખી, તો ગામ દુઃખી, ગામમાં બધાં સુખી તો ગામ સુખી.

('લોકજીવન'માંથી સાભાર)

મનની સ્વાધીનતા

પ્રવક્તા : **શ્રી કેદારનાથજી**

છેલ્લા ત્રણ રવિવારથી આપણે માનસશુદ્ધિ પર વિચાર કરીએ છીએ. આ વિષય જીવનવ્યાપક છે. જ્યાં સુધી જીવન છે ત્યાં સુધી તેની જરૂર રહેવાની છે: જેમ શરીર છે ત્યાં સુધી વૈદકશાસ્ત્રની જરૂર રહેવાની છે તેમ.

કોઈ પણ ચીજને સ્વચ્છ અને શુદ્ધ રાખવાથી તેની શક્તિ વધે છે. તેના તરફ જો ધ્યાન નહિ આપીશું અને તેને અશુદ્ધ રહેવા દઈશું તો તે બગડી જશે અને તેની શક્તિ ઘટી જશે. અરીસા પર જો ડાઘા પડ્યા હશે તો તેમાં પ્રતિબિંબ બરાબર નહીં દેખાય.

આપણે સુખી થવાની ઇચ્છા રાખતા હોઈએ તો શરીર, બુદ્ધિ અને મન, એ પ્રધાન અંગોને શુદ્ધ અને પવિત્ર રાખવાં પડશે. શરીર તો આપણને કુદરતી રીતે મળ્યું છે પણ તેને સબળ અને કાર્યક્ષમ રાખવા માટે તાલીમ અને વ્યાયામની જરૂર પડે છે. તેવી જ રીતે મનને પવિત્ર અને સ્વાધીન રાખવા માટે પ્રયત્નપૂર્વકનો અભ્યાસ જરૂરી છે. એક વાર આપણામાં જ્ઞાનપિપાસા જાગ્રત થવી જોઈએ; પછી તે પ્રાપ્ત કરવાની મહત્ત્વાકાંક્ષા થવી જોઈએ. આમ થશે તો પછી મન અભ્યાસ તરફ વળશે; અને અભ્યાસ દ્વારા તેની શક્તિ દિનપ્રતિદિન વધશે.

મનુષ્યજીવનમાં દુઃખનો સમૂળગો નાશ થઈ શકશે એવી જો કોઈની માન્યતા હોય તો તેમાં વિચારદોષ છે. મનુષ્ય ગમે તેટલો વિવેકી હશે, સદ્ગુણસંપન્ન હશે, લોભલાલચમાં નહીં ફસાતો હોય છતાં પણ તેને બીજાની કબુદ્ધિને લીધે કે વેરવૃત્તિને લીધે સહન કરવું પડે છે. આપણે કષ્ટ અને દુઃખ એ બે વચ્ચેનો તફાવત બરાબર સમજતા નથી અને જે કષ્ટ કરવું પડે છે તેને દુઃખ પડ્યું એમ સમજીએ છીએ. વિદ્યા સંપાદન કરવા માટે કરવી પડતી મહેનત એ દુઃખ નથી. ઘરમાં કોઈ માંદું હોય અને રાત્રે ઉજાગરા કરવા પડે તે દુઃખ પડ્યું ન કહેવાય. આ કષ્ટને કે આ મહેનતને જો આપણે દુઃખ માનીએ તો એ દુઃખમાંથી આપણને કોણ ઉગારી શકે? બાળકને ઉછેરવામાં પડતા કષ્ટને માતા જો દુઃખ સમજે તો પછી બાળકનો વિકાસ કેવી રીતે થશે? એ માતાનું કર્તવ્ય છે. ધનિકોને ત્યાં બાળકોને સંભાળવાનું કામ આયાઓને સોંપવામાં આવે છે. તેમના શિક્ષણનું કાર્ય શિક્ષકોને સુપરત કરવામાં આવે છે, અને બીમારીમાં નર્સ બોલાવવામાં આવે છે. આવી જ્યાં સ્થિતિ હોય ત્યાં ઘરનો નોકર એકાદ દિવસ

પણ ગેરહાજર રહે તો કેટલું બધું દુઃખ પડશું એમ થઈ જાય છે. વળી બીજું એમ છે કે ઘરનું કામ જાતે કરી લેતાં શરમ આવે છે. આ પરથી સમજાશે કે જે સ્થિતિને આપણે દુઃખદ માનીએ છીએ તે ખરેખર તેમ નથી, પણ તેમાં મહેનત, કષ્ટ અને કર્તવ્ય રહ્યાં છે.

દુઃખમુક્ત થવા માટે તેનાં સાચાં કારણો શોધી તેને દૂર કરવાં જોઈએ. આપણાં અજ્ઞાનને લીધે, કામનાને લીધે કે આશાતૃષ્ણાને લીધે જે દુઃખ સહન કરવાં પડે છે તે કાઢી શકીએ તેમ છીએ; પણ આપણા મનને કારણે જે દુઃખ થતાં હોય તે કાઢવાં મુશ્કેલ છે. મન સ્વાધીન હોય તો જ આ દુઃખો દૂર થઈ શકે. આપણને કોઈ એક વાર અપશબ્દ કહે તો તેથી દુઃખ જરૂર થાય, પણ તે જ પ્રસંગને વારંવાર યાદ કરીને દુઃખી થયા જ કરીએ તેમાં કોનો વાંક? આપણા મનનો જ. કારણ કે તે સ્વાધીન નથી. કોઈ આપણો દોષ બતાવે કે ઠપકો આપે ત્યારે વિચારવું જોઈએ કે તે દોષ આપણામાં છે કે કેમ? યા તો આપણે ઠપકાને લાયક છીએ કે કેમ? જો તે દોષ આપણામાં ન હોય, આપણે ઠપકાને પાત્ર ન હોઈએ તો પછી તેનું કહેવાનું ગણકારવું નહિ જોઈએ, કારણ કે તે અસત્ય છે. આમ પછી તેના કહ્યાનું આપણને જરા પણ દુઃખ ન થવું જોઈએ. નાહકનું કોઈ બોલ્યાં કરે તેને લીધે આપણે દુઃખી થયા કરીએ તો આખી જિંદગી દુઃખી જ થઈશું. આથી ઊલટું જો તે દોષ આપણામાં સાચેસાચ હોય તો તે બતાવવા બદલ તેનો પાડ માનવો જોઈએ, અને તે દોષ દૂર કરી સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

માનવીજીવન સેવા અને સહકાર પર ચાલી રહ્યું છે. માટે કોઈની સેવા કરવામાં કે કોઈને મદદરૂપ થવામાં કષ્ટ સહન કરવું પડે તેને દુઃખ ન માનવું જોઈએ. એને લીધે તો આપણું જીવન ઉન્નત થાય છે. આળસુ મનુષ્યને તો બધાં જ કાર્યો કષ્ટદાયક લાગે છે. તો એનો અર્થ શું કે સૌએ આળસુ બનવું? તો પછી સમાજ શી રીતે ચાલે? ગીતામાંથી આપણે શું શીખ્યા? કે કર્તવ્ય કરતાં કરતાં મૃત્યુ આવે તો પણ તે કલ્યાણકારી છે. આજે સ્ટેશન પર સામાન ઉપાડવો પડે તો દુઃખ લાગે છે. સારાં કામો કરતાં અને જરૂરી કામો કરતાં જો શરમ લાગતી હોય તો તે શરમ છોડી દેવી જોઈએ. શરમ તો ખરાબ, અનીતિમય કામો કરવાની લાગે. કર્તવ્યના પાલન વખતે શરમ કેવી? ઘરમાં ઝાડુ કાઢવામાં જેને શરમ આવે છે તે સાર્વજનિક સફાઈના કાર્યક્રમ પ્રસંગે એકદમ ઉત્સાહમાં આવી જાય છે તેને સ્વચ્છતા પ્રિય નથી, પણ પ્રતિષ્ઠા પ્રિય છે. ઘરમાં ઝાડુ કાઢવાથી છાપામાં ફોટો નથી આવતો પણ સાર્વજનિક સફાઈ-કાર્યક્રમમાં ભાગ લઈ ઝાડુ કાઢનારનો ફોટો છાપામાં આવે છે!

આમ જીવનમાં ઉન્નતિના માર્ગે જનારને કષ્ટ તો સહન કરવું જ પડશે. તે સિવાય પ્રગતિ શક્ય નથી. રાત્રે સૂતા હોઈએ ત્યારે સાવ મૂરખ હોઈએ અને સવારે ઊઠીએ ત્યારે પૂરા જ્ઞાની બની જઈએ એવી કોઈ યુક્તિ હજી સુધી શોધાઈ નથી, ટૂંકમાં પ્રયત્ન વિના કશું મળતું નથી.

બીજું મનમાં કરુણા–સદ્‌ભાવના ખૂબ હોય છે પણ તેને અમલમાં મૂકવાની શક્તિ નથી હોતી. આને માટે સંયમ કરવાની જરૂર પડે છે. વિષયી–ભોગીને પણ મન સ્વાધીન રાખવું પડે છે. કેવળ વિષયોની જ પાછળ પડનાર પણ પોતાનું ધાર્યું નહીં મેળવી શકે જો તેનામાં શક્તિ નહીં હોય તો, કોઈ પણ સુખ અમુક મર્યાદામાં રહીને જ ભોગવી શકાય છે.

જો તે-મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કર્યું તો પછી તે સુખ જ નથી મળતું. આને માટે જ સંયમની જરૂર. આનંદ કરવા માટે પણ વિવેક જોઈએ. આખો દિવસ ખા ખા કરનારને ખાવાનો શો આનંદ આવશે? થોડે થોડે વખતે અને ભૂખ લાગે ત્યારે જ ખાનારને ખાવાની કંઈક ઓર મઝા આવશે.

વળી બીજી વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવાની એ છે કે વસ્તુને મેળવવી એ એક વાત છે, અને તેમાંથી પ્રાપ્ત થતા સુખને મેળવવું એ બીજી વાત છે. ધનિકને ત્યા રેશમી રૂની તળાઈ હોય છે, તો યે તેને ઊંઘ નથી આવતી; જ્યારે જમીન પર સૂઈ જનાર મજૂરને ઘસઘસાટ ઊંઘ આવે છે.

આ બધા પરથી એમ સમજાયું હશે કે સુખ મેળવવા માટે અને દુઃખને દૂર કરવા માટે મનની સ્વાધીનતા અત્યંત આવશ્યક છે

જેને સંયમ સાધવો છે તેને પ્રથમ તો નિશ્ચયી બનવું જોઈએ. આપણામાં આ શક્તિ છે, પણ તેને જાગ્રત કરવાની જરૂર છે, સાચું બોલવાથી થોડુંક સહન કરવું પડે છે અને એ સહન કરવાની ધીરજ નથી હોતી એટલે જૂઠું બોલીને એમાથી છૂટી જવા ઇચ્છીએ છીએ; પરંતુ જૂઠું બોલવું એ કંઈ સહેલું કામ નથી એક જૂઠાણું છુપાવવા અનેક જૂઠાણાઓ ઊભા કરવાં પડે છે; જ્યારે સાચું બોલનારને એક જ હકીકત કહેવાની હોય છે. સત્ય બોલવાથી એક પ્રકારનો આત્મવિશ્વાસ વધે છે. પ્રમાણિકતા અને સત્ય એ સત્યવાદીને સહન કરવામાં તાકાત આપે છે. તેની નિષ્ઠા જેમ જેમ કઠિન પ્રસંગો આવે છે તેમ તેમ વધે છે. પછી તે ડરતો નથી; નિર્ભય બને છે.

પોતાની ઉન્નતિ સાધવાની ઇચ્છા રાખનારને નિગ્રહશક્તિની એટલે કે માનસિક દૃઢતાની ઘણી જરૂર છે આપણા મનને ઇન્દ્રિયોના વેગ પ્રમાણે વહેવાની ટેવ પડેલી હોય છે. તે પ્રમાણે વહેવા દેવામાં આપણું કલ્યાણ નથી, એ સમજવા જેટલો વિવેક આપણામા હોય, અને મન વેગમા સપડાયું છે તે વાત તે જ ક્ષણે ધ્યાનમાં આવવા જેટલી સાવધાનતા પણ આપણામાં હોય, તો પણ જો તે રોકવાની શક્તિ આપણામા ન હોય તો તે વિવેક અને સાવધાનીની જીવનની ઉન્નતિની દૃષ્ટિથી કશી જ જરૂર નથી—કશો જ ઉપયોગ નથી. મનને રોકવાની આ શક્તિ તે જ સંયમશક્તિ. તે શક્તિ વધારવા નિશ્ચયી બનવું જોઈએ.

('કિરણ'માંથી સાભાર)

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ—'કાન્ત' [૧૮૬૭–૧૯૨૩]

મુખ્ય કૃતિ : પૂર્વાલાપ

સંખ્યાના પ્રમાણમાં તો તદ્દન અલ્પ પણ ગુણવત્તાની દૃષ્ટિએ તો અનેકગણાં સમૃદ્ધ કાવ્યો આપી જનાર કવિ કાન્તનું ગુજરાતી કાવ્યસાહિત્યમાં હંમેશ માટે નિશ્ચિત સ્થાન છે. એમણે નાટકો લખ્યાં, સચોટ અને રસપ્રદ સંવાદો અને રસળતા પત્રો લખ્યા, જીવનચરિત્ર પણ લખ્યું અને ભાષાંતરો પણ કર્યાં; પણ કવિતાએ જ કાન્તને જશ અપાવ્યો અને એમાંયે એમનો કવિયશ ચિરંજીવ તો નિર્ભર છે એમનાં ખંડકાવ્યો પર જ.

ખંડકાવ્યો પણ આમ તો માત્ર સાતેક જ છે; અને એ પણ સમજી શકાય એવું છે. કે બધાં જ ખંડકાવ્યો એકસરખાં શ્રેષ્ઠ ન હોઇ શકે; પણ એમાનાં ત્રણ ખંડકાવ્યો 'વસંતવિજય', 'ચક્રવાકમિથુન' અને 'દેવયાની' તો નિર્વિવાદ રીતે શ્રેષ્ઠ જ છે. એમના બાકીનાં ખંડકાવ્યો માં કલાની દૃષ્ટિએ કાંઈક ને કાંઈક ઊણપ વરતાયા વિના નથી રહેતી. પ્રકૃતિને પશ્ચાદ્ભૂમિકામાં રાખી કલાત્મક રીતે નિરૂપાયેલું કથાવસ્તુ એ એમના ખંડકાવ્યનો દેહ છે, તો એ દ્વારા પ્રકટ થતી મુખ્યત્વે પ્રણયવૈષમ્યની એમની ભાવના એ એમના ખંડકાવ્યોનો પ્રાણ છે. ભાવને અનુરૂપ અને અનુકૂળ છંદોનો ઉપયોગ અને એ દ્વારા પ્રાપ્ત થતું છંદવૈવિધ્ય એમની આંતરસૂઝને સાર્થકતા અર્પે છે. સંસ્કૃતની પચેલી અસરના પરિણામે એમના પદ્યમાં એક પ્રકારની તાજગી, દીપ્તિ અને પરિપક્વતા જણાય છે; એટલે જ કદાચ એમની પાર વિનાની કાવ્યપંક્તિઓ આટલી બધી સુરેખ અને સફાઈદાર છે. એમાં નરી સરળતા નથી તો એમાં વાણીનો આડંબર નથી. એમનાં કાવ્યો વાંચતા સતત એક લાગણી એ થયા કરે છે કે જાણે બધાં જ 'અનિવાર્ય' અને કાવ્યને અનેક રીતે ઉપકારક સારાં તત્વોનું યોગ્ય પ્રમાણમાં મિશ્રણ થયું છે, અને ખૂબ જ સમુચિત રીતે કાવ્યકલાનો પિંડ બંધાયો છે. આત્મલક્ષી પ્રણયકાવ્યોમાં પણ એમની કલમ ઊર્મિલતામાં સરી નથી પડતી, પરંતુ અસાધારણ સંયમ વડે હકીકતનું નિવેદન એ ખૂબ જ ચોટદાર રીતે કરી શકે છે. આસાનીથી કુશળ ચિત્રકારની પીંછીનું સ્વરૂપ ધારણ કરતી એમની કલમ માત્ર આબેહૂબ ચિત્રો જોતજોતામાં ખડાં કરી શકે છે એટલું જ નહીં પણ શબ્દોનો કુશળતાપૂર્વક ઉપયોગ અને એનું સંયોજન કરી એ આપોઆપ ભાવને ઉચિત એવો નાદ પણ પ્રકટાવી શકે છે. માધુર્યમય પદ્ય અને એ પદ્યદેહના આકારસૌષ્ઠવમા થયેલી કવિતાના પ્રાણની પ્રતિષ્ઠા અને રગેરગમાં વહેતું કવિની પ્રતિભાને ઝેમ આપે એવું કાવ્યમય ચિંતન: આ બધા તત્વોને લીધે જ કાન્તની કવિતા ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ સ્થાન ભોગવે છે. પ્રાસની ચીવટ અને છંદોની શુદ્ધિ પણ ધ્યાન ખેંચે છે. મરાઠીમાંથી 'અંજની' વૃત્તને લાવવાનું માન કાન્તને જ ફાળે જાય છે. અન્ય કાવ્યપ્રકારમા સફળ થતી એમની કલમને ગીતનો પ્રકાર ફાવતો નથી એમ લાગે છે; અને એટલે જ કદાચ આપણને એમની કનેથી ઉત્તમ ગીતો નથી પ્રાપ્ત થયાં.

રમણભાઈ તથા પ્રો. ઠાકોર વગેરેની મૈત્રી, એમની પ્રથમ પત્ની સૌ. નર્મદાનું અવસાન તથા એમણે કરેલો ખ્રિસ્તી ધર્મનો સ્વીકાર અને ત્યાગ – આ બધી એમના જીવનની અનેક ઘટનાઓમાની મહત્વની ઘટનાઓ છે. એમણે ખ્રિસ્તી ધર્મ ગ્રહણ તો કર્યો પણ એ કરતાં પહેલા અને કર્યા પછી એમના સુકુમાર ચિત્તતંત્રમાં દારુણ મંથન જામેલું.

આ સમયના અનેક અન્ય કવિઓની જેમ એમના પર પણ દલપતશૈલીની અસર પડી હતી પણ સદ્ભાગ્યે કાન્ત તો એમાંથી વહેલા છૂટી ગયા, એટલું જ નહિ પણ એમણે તો પોતાની સ્વતંત્ર અને સફળ શૈલીની ગુજરાતી કાવ્યસાહિત્યમાં આગવી અને અપૂર્વ છાપ ઉપસાવી. ઓછાં પણ ઉત્તમ કાવ્યો આપનાર મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટમાં કવિ, કલાકાર અને કસબીનો સુભગ, સુખદ અને વિરલ સંગમ થયો છે. કવિને છાજે એવું સુકુમાર અને સંવેદનશીલ એમનું હૃદય જેને પરિણામે તીવ્ર અને ચોટદાર ઊર્મિપ્રવીણ અભિવ્યક્તિવાળાં કાવ્યો પ્રાપ્ત થયાં છે. કલાકારને છાજે એવી એમની કને દૃષ્ટિ, વિવેક અને સંયમ છે, અને એમનો તો કસબ પણ એવો છે કે એમની કાવ્યકૃતિ પ્રત્યે ક્યાય આંગળી ચીંધવા જેવું નથી.

—સુરેશ દલાલ

કાંતના 'પૂર્વાલાપ'માંથી પ્રસાદી

તમારી પાસે તો કુસુમ સરખો કાંત ગણજો!

*

ધીમે ધીમે છટાથી કુસુમરજ લઈ ડોલતો વાયુ વાય,
ચોપાસે વલ્લિઓથી પરિમલ પ્રસરે, નેત્રને તૃપ્તિ થાય;
બેસીને કોણ જાણે ક્યહિં પરભૃતિકા ગાન સ્વર્ગીય ગાય,
ગાળી નાખે હલાવી રસિક હૃદયને વૃત્તિથી દાબ જાય!

*

પ્રણયની પણ તૃપ્તિ થતી નથી:
પ્રણયની અભિલાષ જતી નથી:
સમયનું લવ ભાન રહે નહીં.

*

આ ઐશ્વર્યે પ્રણયસુખની, હાય! આશા જ કેની!

*

આકાશે એની એ તારા:
એની એ જ્યોત્સ્નાની ધારા;
તરુણ નિશા એની એ: દારા—
ક્યાં છે એની એ?

*

જલધિજલદલ ઉપર દામિની દમકતી,
યામિની વ્યોમસર માંહિ સરતી;
કામિની કોકિલા, કેલી કૂજન કરે,
સાગરે ભાસતી ભવ્ય ભરતી:
પિતા! અદ્રિ સારી સમુલ્લાસ ધરતી!

*

પ્રાણો આપણાનો ત્યારે યોગ થયો,
અંગેઅંગનો ઉત્તમ ભોગ થયો;
અને આખર આમ વિયોગ થયો!
મને માંજરે આપણી ગત, સખી!

('કવિદીક'માંથી ઉદ્ધાર)

અમારાં તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ત્રિશંકુ (નવલકથા)	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૪·૦૦
મધ્યાહ્નનાં મૃગજળ (જીવનસંસ્મરણો)	,, ,,	૪·૫૦
કવિદર્શન (નાટકો)	,, ,,	૨·૫૦
હીરાની ચમક (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૭૫
શકુંતલા (નવલકથા)	શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર	૪·૫૦
આકાશગંગા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૪·૦૦
સંસારનાં વમળ (લેખો)	,, ,,	૫·૦૦
ઘેર બેઠાં ગંગા (નવલિકાઓ)	શ્રી પીતાંબર પટેલ	૫·૦૦
કલ્પના (,,)	,, ,,	૪·૫૦
ભારતનાં નવાં યાત્રાધામો (પ્રવાસવર્ણન)	,, ,,	૩·૫૦
સંધ્યાના રંગ (નવલકથા)	શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪·૫૦
મુક્તાત્મા (,,)	શ્રી ગ. ત્ર્યં. માડખોલકર	૬·૨૫
આધાર (,,)	ડૉ. કુ. સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪·૦૦
વૃન્દા (,,)	,, ,,	૭·૫૦
હદપાર (,,)	શ્રી શ્રી. ના. પેંડસે	૪·૦૦
રાગવૈરાગ (નવલિકાઓ)	શ્રી સારંગ બારોટ	૪·૦૦
સૌંદર્યપૂજા ૧–૨ (નવલકથા)	શ્રી ' શયદા '	૭·૫૦
જ્યોતિ (,,)	શ્રી ' ગૌતમ '	૫·૫૦
અણમીંછર્યાં હેત (,,)	શ્રી ' વિશ્વમિત્ર '	૪·૫૦
ટારઝનનું શૌર્ય (,,)	શ્રી ઍડગર રાઈસ બરો	૪·૦૦
લીલુડી ધરતી ૧–૨ (,,)	શ્રી ચૂનીલાલ મડિયા	૧૦·૦૦
શૂન્ય શેષ (ત્રિઅંકી નાટક)	,, ,,	૨·..
અંતઃસ્રોતા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૦૦
ધરતીનો પછેડો (નવલકથા)	શ્રી દેવશંકર મહેતા	૫·૦૦
રત્નદીપ (,,)	શ્રી પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય	૫·૫૦
હું, સરલા અને મિત્રમંડળ (હાસ્યલેખો)	શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા	૪·૫૦

: મળવાનું મુખ્ય સ્થળ :

આર. આર. શેઠની કંપની : મુંબઈ-૨

કેશવબાગ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ; — પો. બોક્સ નં. ૨૫૧૭

ફોન નંબર : ૩૪૩૪૧ ☆ તાર : 'LITERATURE'

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] તા. ૧૫ એપ્રિલ, ૧૯૫૯ [અંક ૧૦

તંત્રીસ્થાનેથી

માનનીય કેળવણી પ્રધાનને અભિનંદન અને વિનંતિ

ગયા અંકમાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને મળતી સરકારી ગ્રાંટ સંબંધી નોંધ 'તંત્રીસ્થાનેથી' લખી હતી. એ નોંધમાં મેં ડિરેક્ટર સાહેબના નં. ૧૭૨/૫૧૫ D (S), તા. ૨૩–૨–'૫૯થી થયેલા હુકમથી ગ્રામપુસ્તકાલયો ઉપર થતી અત્યંત પ્રતિકૂળ અસરની ચર્ચા કરી એ હુકમ બંધ રાખવા સરકારને વિનંતિ કરી હતી. એ નોંધ લખાઈ ત્યાર પછી તુરત જ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી પણ માનનીય કેળવણી પ્રધાનને એ સંબંધી તારથી તથા પત્ર દ્વારા પરિસ્થિતિની સ્પષ્ટતા કરી સદર હુકમ બંધ રાખવા માગણી કરવામાં આવી હતી. વળી માનનીય કેળવણી પ્રધાન માર્ચના તા. ૨૧–૨૨ના દિવસોમાં વડોદરા જિલ્લાની મુલાકાતે પધાર્યા હતા તે દરમ્યાન તેમને ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી મગનભાઈ શં. પટેલ તથા મંત્રી શ્રી ચિમનભાઈ હ. અમીન મળ્યા હતા, અને આ બાબત તેમની સાથે રૂબરૂ વાતચીત કરી હતી. આ બધાને પરિણામે માનનીય કેળવણી પ્રધાને મેં ડિરેક્ટર સાહેબનો સદર હુકમ રદ કરી પૂર્વવત્ સ્થિતિ જાહેર કરી છે. આથી ચાલુ સાલે ઘણા ગ્રામપુસ્તકાલયોને સરકારી ગ્રાંટ તદ્દન નહોતી મળવાની તે હવે મળશે. માનનીય કેળવણી પ્રધાનના આ સહાનુભૂતિવાળા વર્તણ માટે તેમને અભિનંદન ઘટે છે.

ગ્રામપુસ્તકાલયોને અપાતી સરકારી ગ્રાંટ સંબંધી છેલ્લા થોડા સમયમાં જે અસ્થિર પરિસ્થિતિ રહી છે તે ભવિષ્યમાં ન રહે તે માટે સરકારી કેળવણી ખાતાએ તેમ જ ખાસ કરીને માનનીય કેળવણી પ્રધાને પૂરતી વિચારણા કરી ગ્રામપુસ્તકાલયોની ગ્રાંટના નિયમોની યોગ્ય સુધારણા અને સ્પષ્ટતા વેળાસર કરવાની અમે તેમને વિનંતિ કરીએ છીએ. આ સંબંધી વિચારણામાં મુંબઈ રાજ્યના અગ્રગણ્ય પુસ્તકાલય મંડળોનો સહકાર પણ સરકાર મેળવશે તો યોગ્ય થશે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે ગ્રામપુસ્તકાલયો નિરાંતે અને ઉત્સાહથી પોતાની પ્રવૃત્તિ વિસ્તારી શકે તેવી પરિસ્થિતિ સર્જાય તેવો હુકમ સરકાર આ બાબતમાં વેળાસર જાહેર કરશે.

શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ જ્ઞાનપ્રચાર ટ્રસ્ટ

પુસ્તકાલયોના હિત માટે સ્વ. મોતીભાઈ અમીને સ્થાપેલા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડના પ્રમુખ તરીકે શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલે સને ૧૯૩૯થી ૧૯૫૮ સુધી સેવા આપીને તેમની નાદુરસ્ત તબિયત અને અન્ય કામના બોજાને લીધે તેમાથી રાજીનામું આપ્યું તે પ્રસંગે તેમની સેવાની સ્મૃતિમાં ' મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ જ્ઞાનપ્રચાર ટ્રસ્ટ ' રચ કરવાનું સદર મંડળે ઠરાવ્યું છે. એ ટ્રસ્ટમાંથી ગુજરાતી ભાષાના સારા લેખકો પાસેથી ઉત્તમ પુસ્તકો લખાવી દર વર્ષે પ્રગટ કરાવવાનું નક્કી થયું છે. આ ટ્રસ્ટમા શરૂઆત તરીકે સદર પુસ્તકાલય મંડળે રૂ ૨૦૦૦) આપ્યા છે.

શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલે વડોદરા રાજ્યના વિલીનીકરણ પછીનાં વર્ષોમાં પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યક્ષેત્રને સમગ્ર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, અને કચ્છમા વિસ્તારવાના કાર્યમાં પણ ઉપયોગી માર્ગદર્શન આપ્યું છે

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ તરીકે પણ હાલ તેઓ કાર્ય બજાવી રહ્યા છે.

સરકારી ગ્રાંટ આમપુસ્તકાલયોને ન્યાયી અને ઉદાર ધોરણે મળતી રહે તે માટે તેમણે તાજેતરમા કરેલો પ્રયાસ ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયોને તથા પુસ્તકાલયપ્રેમી નાગરિકોને સુવિદિત છે.

શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલની ગુજરાતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની મહત્ત્વની સેવા તથા સદર ટ્રસ્ટનો શુભ હેતુ લક્ષમા લઈ ગુજરાતનાં નાનામોટા સર્વે પુસ્તકાલયો સદર ટ્રસ્ટમાં યોગ્ય ફાળો આપી પોતાની ફરજ અદા કરશે તેવી તેમને વિનંતિ છે. નવા વર્ષનું બજેટ પુસ્તકાલયો નક્કી કરે તેમાં સદરહુ ફાળાની રકમ સાચવવા તેમને ભલામણ છે.

આ ટ્રસ્ટમા વ્યક્તિગત રકમ મોકલવા પણ 'પુસ્તકાલય'ના વાચકોને અમે વિનંતિ કરીએ છીએ.

રકમ મોકલવાનું સરનામું : મંત્રી, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ , રાવપુરા, વડોદરા.

શ્રી ચિમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળાનું અવસાન

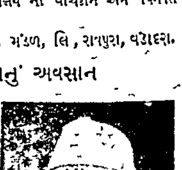

અમને જણાવતાં દુ ખ થાય છે કે 'પુસ્તકાલય'ના માજી તંત્રી શ્રી ચિમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળાનું તા. ૩-૪-'૫૯ને દિવસે હૃદયરોગથી વડોદરા ખાતે અવસાન થયું છે. અવસાન સમયે તેમની ઉંમર ૬૩ વર્ષની હતી.

સ્વ. ચિમનભાઈએ લગભગ એક વર્ષ 'પુસ્તકાલય' માસિકના તંત્રી તરીકે તથા પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ ના કાર્યવાહક મંડળના સભ્ય તરીકે કામગીરી બજાવી છે એમના અવસાનનો શોક દર્શાવવા તા. ૪-૪-'૫૯ને દિવસે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળના કર્મચારીઓએ શોકસભા ભરી તેમને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી હતી તથા તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છી હતી તેમ જ તે દિવસે મંડળનું કામકાજ બંધ રાખ્યું હતું. તેમના પુત્રોને પણ આશ્વાસનનો પત્ર તેમણે મોકલ્યો હતો.

સ્વ. ચિમનભાઈ રાજકીય અને કેળવણીની પ્રવૃત્તિઓમાં પણ ઉત્સાહથી રસ લેતા હતા.

લેખક તરીકે પણ તેઓ જાણીતા હતા. તેમના લેખો 'નવભારત' દૈનિકમાં અવારનવાર પ્રસિદ્ધ થતા હતા.

સ્વર્ગસ્થ ધર્મપ્રેમી હતા.

પ્રભુ સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ આપે અને એમના કુટુંબને એમના અવસાનનું દુઃખ સહન કરવાનું બળ આપે.

'પુસ્તકાલય' માસિકના ગ્રાહકોને

સને ૧૯૨૬માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠની ભાષાવિશારદ પદવી મેળવી હું પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબને ગામ વસો ગયો. મેં તેમને કહ્યું : "મારે નોકરી જોઈએ છે." મારી વિગત જાણી તેમણે કહ્યું : "વડોદરામાં પુસ્તકાલયોનું સહકારી મંડળ શરૂ કર્યું છે તેમાં આવો. 'પુસ્તકાલય' નામનું ત્રૈમાસિક શરૂ કર્યું છે તેને માસિક બનાવવું છે. માસિક ઉપરાંત પુસ્તક-પ્રકાશનનું કામ પણ હાથ ધર્યું છે." મેં હા પાડી.

મારા આવ્યા પછી 'પુસ્તકાલય' ત્રૈમાસિકનો એકાદ અંક પ્રસિદ્ધ કરી તેને માસિક બનાવ્યું. એ માસિકના તંત્રી તરીકે સ્વ. નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજીનું અને મારું નામ છપાતું. મોટે ભાગે તેનું સંપાદનકાર્ય હું કરતો.

એ માસિકમાં પુસ્તક-પરિચય, પ્રશ્નોત્તરી, માસિકો મળ્યા તારીખ, વગેરે વિભાગો ઉપરાંત પુસ્તકાલય સંબંધી વિવિધ લેખો આવતા. પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબ 'પ્રશ્નોત્તરી' બોલતા જાય અને હું તે ઉતારી લઉં. વળી તેઓ મને અમેરિકન પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને અંગે પ્રસિદ્ધ થયેલી અંગ્રેજી પુસ્તિકાઓ આપતા, અને હું તેનું ગુજરાતી રૂપાંતર કરી 'પુસ્તકાલય'માં મૂકતો.

તે વખતનાં 'પુસ્તકાલય'ના લેખકોમાં પેટલાદના સ્વ. દેવીદાસ શાહ, શ્રી (હાલ પદ્મશ્રી) પ્રતાપરાય મહેતા, શ્રી કલ્યાણરાય જોશી, શ્રી મણિલાલ કાશીવાળા, શ્રી છોટાલાલ કામદાર, વગેરેનો સાથ મળતો.

પુસ્તકાલયશાસ્ત્રને લગતાં તથા બીજાં કેટલાંક સારાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન પણ તે સમયમાં થતું.

લગભગ ૨ા વર્ષ 'પુસ્તકાલય'ના તંત્રી તરીકે કામ કરી શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ ભવનના આકર્ષણથી હું ભાવનગર ગયો.

ભાવનગરથી પેટલાદ, પેટલાદથી અમદાવાદ, અમદાવાદથી ભાવનગર એમ વિવિધ સ્થળે વિવિધ સંસ્થાઓમાં કામ કરી છેવટે હું વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતામાં પુરુષ અધ્યાપન પાઠશાળામાં અધ્યાપક તરીકે જોડાયો. ત્યાં સોળસત્તર વર્ષ અધ્યાપન-કાર્ય કરી પાછળથી છસાત વર્ષ ભાગ-શિક્ષણાધિકારી તરીકે કામ કરી હું સરકારી નોકરીમાંથી ૫૫ વર્ષની ઉમર પૂરી થયે નિવૃત્ત થયો.

નિવૃત્તિ પછી ભૂમિપુત્ર કાર્યાલયનું કામ છએક માસ કર્યું. હવે પાછો હું 'પુસ્તકાલય'નો તંત્રી બન્યો છું.

સૂર્ય પૂર્વના આકાશમાંથી ખસતો ખસતો ફરી પાછો પૂર્વના આકાશમાં આવે તેવી મારી સ્થિતિ થઈ છે.

'પુસ્તકાલય' માસિક પુસ્તકાલયોને તથા તેના વાચકોને અને તેટલું વધારે ઉપયોગી થાય તેવી મારી ઇચ્છા છે. આ કામમાં લેખકોનો સાથ જોઈએ. પુસ્તકાલયો તથા પુસ્તકો સાથે સંકળાયેલા મુરબ્બીઓ, મિત્રો, અને અન્ય શુભેચ્છકો તરફથી યોગ્ય લખાણો માટે હું આશા રાખું છું, અને તે માટે હું તેમને વિનવું છું.

પુસ્તકાલયો અને પુસ્તકોને અંગેના મહત્ત્વના સમાચાર પણ 'પુસ્તકાલય' માસિકને ઉપયોગી થશે. પુસ્તકાલયોના સમાચારમાં પુસ્તકાલયોને મળતાં ઉદાર દાનોની નોંધ પણ લઈ શકાય. આ બાબતમાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ અને ગ્રંથપાલો મદદગાર થઈ શકે.

'પુસ્તકાલય' માસિકમા સારાં પુસ્તકાલયો, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતા પ્રસંગો, ઉત્તમ ગ્રંથો, બાલ સાહિત્ય, મહિલા-સાહિત્ય, નવશિક્ષિત-પ્રૌઢ-સાહિત્ય, સામયિકો, વર્તમાનપત્રો, શિષ્ટ લેખકો, વગેરેનો પરિચય આપી શકાય. પુસ્તકાલયનું મકાન, રાચરચીલું, દફતર, વર્ગીકરણ, લોકમદદ, સરકારમદદ, બજેટ, વગેરેને લગતા પ્રશ્નો પણ તેમાં ચર્ચી શકાય. દિનપ્રતિદિન પ્રસિદ્ધ થતાં પુસ્તકોનો પરિચય આપવાની તો 'પુસ્તકાલય' માસિકની ફરજ છે.

'પુસ્તકાલય'નો 'સામયિક દોહન' વિભાગ પણ વાચકોને વધારે ઉપકારક અને રસદાયક બને તેમ કરી શકાય આ વિભાગનો લાભ વાચકોને વિશેષ મળે તેવી કાળજી પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાલો રાખે તેવી તેમને નમ્ર વિનંતિ.

આ બધા કાર્યમાં 'પુસ્તકાલય'ના ગ્રાહકો તરફથી હું સહકારની અપેક્ષા રાખું છું.

'પુસ્તકાલય'મા પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી જાહેરખબરો આપનાર સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓનો સહકાર પણ હજી વધતો જશે તેવી આશા અસ્થાને નહિ ગણાય.

'પુસ્તકાલય'ના ગ્રાહકો, વાચકો, તેમ જ શુભેચ્છકો દિનપ્રતિદિન વધતા રહે તથા તે દ્વારા પ્રજાસંસ્કારના ઘડતરના કાર્યમાં 'પુસ્તકાલય' યથાશક્તિ ફાળો આપી શકે તેવી શુભેચ્છા દર્શાવી અત્રે હું વિરમું છું.

શાં. સો. પરેલ, તંત્રી

આજકાલ રૂઢિ એવી થઈ ગઈ છે કે જે રાજ્યપ્રકરણમાં અને તેમાંયે જલદ ગજ્ય-પ્રકરણમાં ભાગ ન લેનારાં હોય તેમની શાંત અદશ્ય સેવાની કિંમત ઓછી અંકાય છે. મારો નમ્ર મત છે કે આ ભૂલ છે કાળ તો એ ભૂલ સુધારી લેશે. જે માણસ એક પણ વિધવાનાં આંસું લૂછે છે, જે એક પણ બાળાને લગ્નના નામે ઓળખાતા પશુવધમાંથી બચાવી લે છે, જે એક પણ અંત્યજની નિઃસ્વાર્થ સેવા કરે છે, તે દેશની અને સમાજની શુદ્ધ સેવા કરે છે, ને સંભવ છે કે મહાધુરંધર રાજ્યપ્રકરણી યોદ્ધાની લડત ભુલાઈ જશે ત્યારે આવી ખૂણેખાંચરે થની સેવા ફળ આપ્યાં જ કરતી હશે. જે સેવાની પાછળ તાળીઓના અવાજ તથા પત્ર જેની પાછળ પ્રભુના આશીર્વાદ છે તે સેવા તો ખરી છે જ.

મહાત્મા ગાંધી

સાહિત્યજગતનું અવલોકન

નોબેલ પારિતોષિક વિજેતા, 'ડૉક્ટર ઝિવાગો'ના લેખક બોરિસ પેસ્તરનેક અત્યારે નવું પુસ્તક લખી રહ્યા છે. પુસ્તકનું નામ 'અબાઉટ હ્યુમન કન્ડિશન્સ ઍટ ધી પ્રેઝન્ટ ટાઈમ' (વર્તમાન સમયની મનુષ્યની પરિસ્થિતિ સંબંધી) છે. વાચકોને યાદ હશે કે પેસ્તરનેકે નોબેલ પારિતોષિકનો અસ્વીકાર કર્યો છે.

—એવી ગણતરી કરવામાં આવી છે કે ઈસુ ખ્રિસ્તને બાદ કરતાં, અબ્રહામ લિંકન વિષે અંગ્રેજીમાં વધારેમા વધારે પુસ્તકો લખવામાં આવ્યાં છે. આ પુસ્તકોની સંખ્યા લગભગ ૫,૦૦૦ થવા આવી છે. બીજી રીતે કહીએ તો તેમના મૃત્યુ બાદ દર અઠવાડિયે સરેરાશ લગભગ એક પુસ્તક લખાયું છે.

— આનંદ કુમારસ્વામીને સીલોનના એક પનોતા પુત્ર ગણી શકાય. પણ તેમની શક્તિઓની તથા વિદ્વત્તાની કદર દેશ કરતાં વિદેશમાં વધારે થઈ છે.

કુમારસ્વામીએ સંસ્કૃતમાં જે ફાળો આપ્યો છે તેની ઘણાંને ખબર ન હોવાનું કારણ તેમનાં મોટા ભાગનાં પુસ્તકોની અપ્રાપ્યતા છે. તાજેતરમાં કંઈક અંશે આ મુશ્કેલીનું નિવારણ કરવામાં આવ્યું છે, અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં તેમનાં કેટલાંક પુસ્તકોની પુનરાવૃત્તિ થઈ છે. સીલોનની સરકારે પણ 'પેન્થીઅન પ્રેસ'ને 'મીડીવલ સિંહાલીઝ આર્ટ'ના પ્રકાશનમાં મદદ આપી આ કાર્યમા પોતાનો ફાળો આપ્યો છે.

પરંતુ અંગ્રેજી ભાષાનાં પ્રકાશનોથી કુમારસ્વામીની પોતાના દેશમાં કદર થવાની માન્યતા ભૂલભરેલી છે આ સંબંધી સિંહાલીઝ નાના માસિક 'સંસ્કૃતિ'એ 'મીડીવલ સિંહાલીઝ આર્ટ'ને સિંહાલીઝ ભાષામાં પ્રગટ કરવાનું માથે લીધું છે, અને તેના અંકોમાં ભાષાંતર પ્રગટ કરવાની શરૂઆત પણ કરી દીધી છે.

સિંહાલીઝ ભાષામાં બહુ થોડાં સામયિકો પ્રગટ થાય છે. 'સંસ્કૃતિ'ને ટકાવી રાખવા માટે કેટલાક યુવકોએ કમર કસી છે.

—ફિલિપાઈન્સમાં તાજેતરમાં સાહિત્યવિષયક પારિતોષિકો આપવામાં આવ્યાં હતાં જુદાં જુદાં બે પારિતોષિકો, આ ટાપુઓમાં સાહિત્યમાં ભરાયેલ હરણફાળ બતાવે છે.

વિખ્યાત નવલિકાલેખક નિક જોઆ કિનને ૧૦૦૦ પેસોનું પાલન્કા સ્મારક પારિતોષિક તેની નવલિકા 'લા વિડલ' (La Vidal) માટે તથા કવિ જોસ ગ્રેશિયા વિલાને ૫૦૦ પેસાનું ફિલિપાઈન ગોલ્ડન જ્યુબિલી લિટરરી કૉમ્પીટિશન (ફિલિપાઈન સુવર્ણમહોત્સવ સાહિત્યસ્પર્ધા ખુ) પારિતોષક તેમના 'સીલેક્ટેડ પોએમ્સ' માટે આપવામાં આવ્યું છે.

—સિંહાલીઝ પ્રજાને કાવ્યો ખૂબ ગમે છે, પરંતુ વિચિત્ર પરિસ્થિતિ તો એ છે કે પ્રકાશકો સ્થાનિક કવિઓના કાવ્યસંગ્રહો પ્રગટ કરતા નથી.

અત્યારની સરકાર સત્તામાં આવ્યા પછી સ્થપાયેલ 'કલ્ચરલ એફેર્સ ડિપાર્ટમેન્ટ' અત્યારના કવિઓના કાવ્યસંગ્રહ બહાર પાડીને આ ખોટ પૂરી છે. સ્થાનિક મોટા ભાગના કવિઓનાં કાવ્યોની આમાં વાનગી મળી જાય છે.

આ જ પ્રમાણે સિંહાલીઝ લોકગીતોનો સંગ્રહ પણ પ્રકાશિત થવાનો છે.

*—બંગાળી ભાષા, ભાષાંતરોથી સમૃદ્ધ છે; પરંતુ ગુણવત્તાની દૃષ્ટિએ તેમાં ઘણું કરવાનું બાકી છે. જે ભાષામાંથી ભાષાંતર કરવાનું હોય તેના અપૂરતાં જ્ઞાનવાળા પૂરી લાયકાત વિનાના ભાષાંતરકારો આને માટે જવાબદાર છે. ખરાબ ભાષાંતરોનું બીજું કારણ ભાષાંતરકર્તાને અપાતો ઓછો દર છે. પ્રકાશકો ભાષાંતરકર્તાઓને જૂજ રકમ આપે છે અને પ્રકાશકો ભારતનાં પરદેશી એલચી ખાતાંઓ સાથે ભાષાંતર પ્રગટ કરવાના કોન્ટ્રેક્ટો કરે છે. પ્રકાશકોને પાના દીઠ પાંચ રૂપિયા મળે છે, જ્યારે તેઓ ભાષાંતરકર્તાઓ—મોટા ભાગના વિદ્યાર્થીઓ—ને પાનાં દીઠ બેથી ત્રણ રૂપિયા આપી વચ્ચેનો ગાળો પચાવી પાડે છે. માહિતી ખાતામાં આ પુસ્તકો જોઈ જવા માટે પોતાનાં માણસો હોય છે છતાં બહુ જ હલકી પ્રતિનાં ભાષાંતરોનો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. આ ભાષાંતરો બહુ જ ઓછી કિંમતે બજારમાં છૂટથી વેચાય છે.

*—સોવિયેત પ્રજા ભારતના લોકો તથા સંસ્કૃતિમાં ખૂબ રસ ધરાવે છે. ભારતનાં શ્રેષ્ઠ પુસ્તકોનાં ભાષાંતરો ત્યાં પ્રગટ થઈ રહ્યાં છે. ટાગોર, પ્રેમચંદ, મુલકરાજ આનંદ, યશપાળ, કૃષ્ણચંદ્ર વગેરેનાં પુસ્તકો પણ પ્રાચીન પુસ્તકોનાં ભાષાંતરો સાથે પ્રગટ થઈ રહ્યાં છે. રશિયામાં આ ભાષાંતરોની લગભગ સાડાત્રણ કરોડ નકલોનો ફેલાવો થયો છે.

*—પરદેશની ભાષાઓમાંથી જાપાનીઝ ભાષામાં ભાષાંતરોની મોટી યાદી, જાપાનની પ્રજાને વિશ્વસાહિત્યમાં કેટલો રસ છે તે બતાવે છે. 'ઇલિયડ' અને 'ડિવાઈન કોમેડિયા'થી માંડીને ચર્ચિલની 'વૉર સ્પીચીઝ' તથા જુલે વેર્નેના 'વર્ડુન'નો તેમાં સમાવેશ થાય છે. જાપાનીઝ ભાષામાંથી બીજી ભાષાઓમાં થતાં ભાષાંતરની સંખ્યા પ્રમાણમાં ઓછી છે.

*—રાષ્ટ્રસંઘના લેખકના જે પુસ્તકે સાહિત્યમાં અગ્ર ફાળો આપ્યો હોય તેને દર વર્ષે ૧૦૦૦) પૌંડનું પારિતોષિક આપવાની ડબલ્યુ. એચ. સ્મિથની પેઢીએ લંડનમાં જાહેરાત કરી છે. પારિતોષિકની તારીખ પહેલાની ૩૧મી ડિસેંબરે પૂરા થતા ૨૪ મહિનાની અંદર મૂળ અંગ્રેજીમાં સમાવેલ અને બ્રિટનમાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકને આ પારિતોષિક આપવામાં આવનાર છે. ચાલુ વર્ષનું પારિતોષિક ૧૯૫૭ના જાન્યુઆરીની ૧લી તારીખથી ૩૧ ડિસેંબર, ૧૯૫૮ સુધીમા પ્રગટ થયેલ પુસ્તકના લેખકને ઓકટોબરમાં આપવામાં આવશે.

*—કલકત્તાના બેંગાલ કેમિકલવાળા શ્રી મનોરંજન ગુપ્તાએ 'આચાર્ય જગદીશચંદ્ર'ના શીર્ષક હેઠળ આ વૈજ્ઞાનિકનું ટૂંકું જીવનચરિત્ર બંગાળીમાં પ્રગટ કર્યું છે તેમાં આચાર્યના જીવન સંબંધી અત્યાર સુધી જાણવામા ન આવેલ કેટલીક હકીકત આપવામાં આવી છે.

*—નવી દિલ્હીની સાહિત્ય અકાદમીએ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનાં પુસ્તકોમાંથી વીણણી કરીને આઠ ગ્રંથો પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. દેવનાગરી લિપિમાં છપાનાર આ પુસ્તકોની ભાષા બંગાળી રહેશે. બંગાળી ભાષાના અઘરા શબ્દો હિંદીમા સમજાવવામાં આવશે.

પહેલો ગ્રંથ બહાર પડી ચૂક્યો છે. તેમાં કાવ્યોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. પુસ્તકનું મુદ્રણ તથા બાંધણી સરસ છે. બાકીના સાત ગ્રંથો નીચેની વિગતે પ્રગટ થશે:

(૧) ૨૨ વાર્તા, (૨) ૫૦ ગીતો, (૩) ૬ નાટકો, (૪) બે નવલકથા, (૫) નિબંધો, (૬) પત્રો તથા પ્રવાસનોંધો, (૭) પરચૂરણ.

*—નવા દિલ્હીના સામયિક 'કેરેવન' એ ગુજરાતી સાહિત્ય તથા સંસ્કૃતિનો ખાસ અંક પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે.

*—નાગપુરની નેહરુ-કાવ્યસમર્પણસમિતિએ ૬ઠ્ઠી જાન્યુઆરીએ નેહરુની હાજરીનો લાભ લઈ, એક કાવ્યગ્રંથ તેમને અર્પણ કર્યો હતો. શ્રી રામદુલારે મિશ્ર 'ઇન્સાફ'એ તૈયાર કરેલ ૭૦૦ પાનાંના આ હસ્તલિખિત પ્રતમાં ભારતની જુદી જુદી ભાષાઓમાં વિખ્યાત કવિઓએ ત્રણ વિષયો પર લખેલ કાવ્યોનું હિંદી ભાષાંતર છે. આ ત્રણ વિષયો—દેશભક્તિ, વિશ્વશાંતિ તથા પંડિતજીની જનતાની સેવા છે.

*—નાગપુરના દૈનિક 'મરાઠા'ના ઉપતંત્રી શ્રી જે. આર. જોશીને ડૉ.—ટી. જે. કેદારનું મરાઠી જીવનવૃત્તાંત તૈયાર કરવા માટે કમલા નારાયણ બેહરે સાહિત્ય પારિતોષિક તથા નાગપુર વિશ્વવિદ્યાલયનો સુવર્ણચંદ્રક આપવામાં આવેલ છે. ડૉ. કેદાર વિખ્યાત ધારાશાસ્ત્રી, વિદ્વાન, તથા વિશ્વવિદ્યાલયના આગલા કુલપતિ હતા.

*—કેરાલાના લેખકો તથા વાચકોની અપ્રતિમ સેવા બજાવવા માટે કોટ્ટયમનો નેશનલ બુકસ્ટોલ અભિનંદનને પાત્ર છે. છેલ્લા દશ વર્ષમાં બુકસ્ટોલે રૉયલ્ટી વગેરેના સાડાત્રણ લાખ રૂપિયા લેખકોને આપ્યા છે. ૧૯૫૮ના ડિસેમ્બરની આખર સુધીમાં સ્ટોલે ૮૮૦ પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે. ૧૯૫૯ની ૧૧મી ઓકટોબર (વિજયાદશમી)ના દિને સ્ટોલ પોતાનું એકહજારમું પુસ્તક પ્રગટ કરશે. આ માટે પસંદ કરવામાં આવેલ પુસ્તક અમરકોશ પરની જગવિખ્યાત ટીકા 'પરમેશ્વરી' છે. આ ટીકા પહેલાં ૪૪ વર્ષ પહેલાં પ્રગટ થઈ હતી.

*—મધ્ય પ્રદેશના આગલા વડા પ્રધાન પંડિત રવિશંકર શુક્લની યાદમાં રાયપુર વિભાગમાંથી જે સંસ્થા કાલિદાસ-જયંતીમાં શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરી બતાવે તેને દર વર્ષે 'વિજયપદક' (એક શીલ્ડ) આપવામાં આવશે. આ વિજયપદક પંડિત શુક્લના પુત્ર શ્રી એસ. સી. શુક્લ તરફથી આપવામાં આવેલ છે.

*—તેલુગુ ભાષા સમિતિ તરફથી 'તેલુગુ-સર્વસંગ્રહ'નો ત્રીજો ગ્રંથ સત્વર પ્રગટ થશે. આ ગ્રંથમાં આંધ્ર તથા તેલુગુ સાહિત્ય તથા સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ આપવામાં આવેલ છે. આ ક્ષેત્રમાં વિદ્વાન ગણાતા શ્રી મલ્લમપલ્લી સોમશેખર શાસ્ત્રીએ ૧૨૫ લેખકોના સહકારથી આ ગ્રંથ તૈયાર કરેલ છે. પુષ્કળ ચિત્રોવાળા તથા મજબૂત બાંધણીવાળા આ ગ્રંથની કિંમત ફક્ત પચીસ રૂપિયા જ છે.

*—આંધ્ર વિશ્વવિદ્યાલયે પ્રગટ કરેલ જાહેરાત મુજબ મદ્રાસ વિશ્વવિદ્યાલય તેલુગુ સાહિત્યનો અદ્યતન ઇતિહાસ તૈયાર કરી રહેલ છે.

*—સિકંદરાબાદના અગ્રગણ્ય કેળવણી-પુસ્તકોના પ્રકાશક 'અજંતા પબ્લિકેશન્સ' તેલુગુ સાહિત્યનાં પ્રસિદ્ધ પુસ્તકોના હિન્દી અનુવાદો પ્રગટ કરવાના છે. તેલુગુ લેખકોની નવલિકાઓ પ્રગટ કરીને તેમણે શરૂઆત કરી છે.

—સ્કોટલેંડના એક અતિ જૂના અને કીમતી પુસ્તકાલયના—સોસાયટી ઑફ રાઈટર્સ,

ડ્યુક ધી સિગ્નેટના પુસ્તકાલયના—ભાગલા પાડવામાં આવનાર છે. પુસ્તકાલયનો એક ભાગ સ્કોટલંડના રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલયને સોંપવામાં આવશે તથા બીજા ભાગનું લંડનમાં વેચાણ કરવામાં આવશે.

સોસાયટીના પુસ્તકાલયમાં શરૂઆતમાં તો કાયદાનાં જ પુસ્તકો હતાં; પરંતુ છેલ્લાં ૨૦૦ વર્ષોમા કાયદા ઉપરાંત બીજા ઘણા વિષયોનાં પુસ્તકો તેમાં ઉમેરાયાં છે.

પુસ્તકાલયના સંચાલન સંબંધી સોસાયટીને ગંભીર વિચાર કરવો પડ્યો છે. ખૂબ જ વિચારણા પછી અમુક વિભાગનાં પુસ્તકો વેચી નાખીને બાકીના વિભાગો પર પૂરતું ધ્યાન આપવાનું સોસાયટીએ ઠરાવ્યું છે.

એવી આશા રાખવામાં આવે છે કે સ્કોટલંડનું રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય વેચી નાખવા કાઢેલાં પુસ્તકોની ખરીદી કરશે જેથી તે પુસ્તકો સ્કોટલંડમાં જ રહે.

—૧૯૫૮માં ફ્રાન્સમાં બોરીસ પેસ્તરનાકના પુસ્તક 'ડૉ. ઝિવાગો'નું વધારેમાં વધારે વેચાણ થયું હતું. આ રશિયન નવલકથાની ત્રણ લાખથી વધારે નકલો ત્યાં વેચાઈ હતી.

—જેસ્યુઈટ તત્ત્વજ્ઞ ફાધર ટિલહાર્ડ દ ચાર્ડિંને લખેલ મહાનિબંધ એક જ પુસ્તકમાં પાંચ ભાષાઓમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. આ પાંચ ભાષાઓ—રશિયન, ફ્રેંચ, અંગ્રેજી, જર્મન અને અરેબિક છે. પુસ્તકનું નામ 'બિલ્ડિંગ ધ વર્લ્ડ' છે.

—શીખ ધર્મના સ્થાપક ગુરુ નાનકનું મોટામાં મોટું જીવનવૃત્તાંત ૨૦૦૦ મોટા કદનાં પાનાનું હસ્તલિખિત 'ગુરુ નાનક દિગ્વિજય' છે.

અત્યાર સુધી તેમનું મોટામાં મોટું જીવનચરિત્ર ભાઈ સંતોકસિંઘે હિંદીમાં લખેલ 'શ્રી ગુરુ નાનક પ્રકાશ' ગણાતું હતું. હસ્તલિખિત પ્રત કવિ સંત રેણે લખેલ છે. ૧૦૭ વર્ષની ઉંમરે આ કવિનું ૧૮૭૨માં અવસાન થયું હતું. એમનો જન્મ શ્રીનગરમાં થયો હતો. તે ઉદાસી સાધુ હતા. તેમણે જીવનનો મોટો ભાગ આગળના માલરકોટલા રાજ્યમાં આવેલ ભૂદાન ગામમાં ગાળ્યો હતો. આ હસ્તલિખિત પ્રતનાં ૨૦૦૦ પાનાં છે. દરેક પાનામાં ૨૨ લીટીઓ છે, અને દરેક લીટીમાં ૧૯-૨૦ શબ્દો છે. તેમાં કુલ ૨૪૩૮૨ કડીઓ છે.

આ મહાન હસ્તલિખિત ગ્રંથની ભારતમાં અત્યારે ત્રણ નકલો છે. એક નકલ કવિના અવસાનસ્થાન ભૂદાનમા છે, બીજી સંગરૂર પ્રાંતના લેહ્ઠ ગામના ઉદાસી મહંત ચંદનરૂપના કબજામાં છે તથા ત્રીજી આકોલા જિલ્લાના બાલાપુર ગામમાં છે.

—અફઘાનિસ્તાનમાં કંદહાર નજીક ૧૯૫૮ની શરૂઆતમાં ગ્રીક અને આરેમિક ભાષામાં અશોકનો એક શિલાલેખ મળી આવ્યો હતો. આ પ્રદેશમાં ગ્રીક ભાષામાં મળી આવેલ આ પહેલો શિલાલેખ હતો.

રોમની મધ્ય અને દૂર પૂર્વની ઇટાલિયન સંસ્થાએ આ શિલાલેખ ભાષાંતર સહિત હમણાં પ્રગટ કરેલ છે. શિલાલેખ ઈ. સ. પૂર્વે ૨૬૦ લગભગનો જણાય છે. તે વખતે અશોકે મદ્રાસની ઉત્તરે આવેલ આખું હિંદ જીતી લીધું હતું, અને તેણે બૌદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો.

મૌર્ય સામ્રાજ્યની દક્ષિણ સરહદ પર મળી આવેલ અશોકનો આ પહેલો શિલાલેખ છે. ભારતની બીજી ભાષાઓમાં મળી આવતી શબ્દરચના તેમાં પૂરેપૂરી નથી. જ્યાં સિદ્ધાંતો એક જ છે.

આરમૈક ભાષામાં સંપૂર્ણ સારી સ્થિતિમાં મળી આવેલ આ એક જ શિલાલેખ છે. આરમૈક ભાષા હિબ્રૂ ભાષાને ખૂબ મળતી આવે છે, અને તે પર્શિયન તથા તેના પછીનાં સામ્રાજ્યોની રાજભાષા હતી.

* નિશાનીવાળી નોંધ ઇન્ડિયન પી. ઈ. એન.માંથી સાભાર ઉદ્ધૃત

વાંકાનેર, તા. ૩૦-૩-'૫૯ છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

—ગુજરાતની રાજધાનીઓ (મુસ્લિમ યુગ પૂર્વે): આ નામનું પુસ્તક ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ થયું છે. એ પુસ્તકમાં ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાનીઓ (દ્વારકા, વડનગર, વલ્લભી, ભિન્નમાલ, શ્રીમાલ, અણહિલપુર) સંબંધી મુંબઈ યુનિવર્સિટીની ઠક્કર વસનજી વ્યાખ્યાનમાળામાં શ્રી રસિકલાલ છોટાલાલ પરીખે આપેલાં વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ છે.

—બ્રિટનના વડા પ્રધાન મિ. હેરોલ્ડ મેકમિલનના સૂચનથી રશિયાનાં સરકારી પ્રકાશન-ગૃહો હવે વધારે અંગ્રેજી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરશે. રશિયાના 'લિટરરી ગૅઝેટ'ના જણાવ્યા મુજબ બ્રિટનના કેટલાક વાસ્તવદર્શી સ્પષ્ટવક્તા લેખકોના પુસ્તકોનું પ્રકાશન હાથ ધરશે.

—'બુદ્ધિપ્રકાશ' માસિકે સ્વ. વિદ્યાબહેન નીલકંઠની સ્મૃતિમાં માર્ચનો અંક 'શ્રી વિદ્યાબહેન સ્મૃતિ અંક' તરીકે બહાર પાડ્યો છે. તેમાં શ્રી વિદ્યાબહેન સંબંધી વિવિધ લેખકોએ લખેલાં સંસ્મરણો સંગ્રહાયેલાં છે. ગુજરાતની અગ્રગણ્ય સન્નારી સંબંધી આ અંક વાંચવા સૌને ભલામણ છે.

—મહાન રશિયન સાહિત્યકાર ગોગોલની ૧૫૦મી જન્મજયંતી ૨૦મી માર્ચે દુનિયામાં ઉજવાઈ હતી. ગોગોલે ઘણી વાર્તાઓ અને નાટકો લખ્યાં છે. એમની નવલકથા 'ડેડ સોલ્સ' (મરેલા જીવ) નો પહેલો ભાગ વિખ્યાત છે. એનો બીજો ભાગ પ્રસિદ્ધ થતાં પહેલાં જ તે અવસાન પામ્યો હતો.

—'અમદાવાદ-૧૯૫૮' નામનું શ્રી કપિલરાય મહેતાનું લખેલું અંગ્રેજી પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે. એમાં અમદાવાદ શહેરનો ઇતિહાસ તથા વર્તમાન પરિસ્થિતિ સંબંધી માહિતી છે.

—બાલસાહિત્યને ઉત્તેજન આપવાની કેંદ્ર સરકારની યોજના અનુસાર ચોથી વાર્ષિક હરીફાઈનું પરિણામ જાહેર થયું છે. તેમાં ભારતની ૧૩ ભાષાઓમાં કુલ્લે ૨૪ પુસ્તકો પુરસ્કારપાત્ર નીવડ્યાં છે. પ્રત્યેકને રૂપિયા પાંચસો ઇનામ મળે છે. ગુજરાતી ભાષામાં 'પિંપી' નામના પુસ્તક માટે શ્રી સોમભાઈ પટેલને આ પુરસ્કાર મળ્યો છે. તે બદલ તેમને અભિનંદન!

—'નવચેતન' માસિકે ૩૭ વર્ષ પૂરાં કરી ૩૮મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરતાં એપ્રિલનો ખાસ અંક પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. તેમાંના લેખો વિવિધ વિષયોને લગતા અને સારી રીતે લખાયેલા છે. અંક સામાન્ય અંક કરતાં દળદાર છે. આ પ્રસંગ માટે તંત્રીશ્રીને અભિનંદન!

—રાજકોટ ખાતે સૌરાષ્ટ્ર સંગીતનાટક અકાદમીમાં ઝવેરચંદ મેઘાણીનું તૈલચિત્ર ગયે અઠવાડિયે ખુલ્લું મુકાયું હતું.

—પૂનાની ફર્ગ્યુસન કૉલેજના ગુજરાતીના અધ્યાપક શશિન ઓઝાનો કાવ્યસંગ્રહ "અભ્યર્થના" નામે બહાર પડશે. એનો આમુખ પ્રા. અનંતરાય રાવળ લખશે.

—ઉમાશંકર જોષીનો વાર્તાસંગ્રહ " વિસામો " વોરા કંપનીએ બહાર પાડ્યો છે

—" મહાકવિ શ્રી નાનાલાલ સ્મારક ટ્રસ્ટ "ના ઉપક્રમે ચંદ્રવદન મહેતાએ " નાનાલાલ કવિના નાટકો " નામે આપેલું વ્યાખ્યાન ટ્રસ્ટ તરફથી ટૂંક સમયમા પ્રગટ થનાર છે.

—સુંદરજી બેટાઈએ એમના સદ્ગત પત્નીની યાદમાં " સદ્ગત ચંદ્રશીલા " નામનુ લાબુ કાવ્ય રચ્યુ છે.

—પ્રા. ધીરુભાઈ ઠાકરે વડોદરાના મ સ યુનિવર્સિટીના સંગીત નાટ્ય વિદ્યાલયને ઉપક્રમે આપેલાં ત્રણ વ્યાખ્યાનો " સાહિત્ય નાટકો " નામે પ્રગટ થશે.

—પ્રા. મનસુખલાલ ઝવેરીનો વનપ્રવેશ-ઉત્સવ મુબઈ ખાતે માર્ચની ૧૪મી તારીખે કાકા કાલેલકરના પ્રમુખપદે ઉજવાયો. એ પ્રસંગે એમના કાવ્યસંગ્રહોમાથી તૈયાર કરાયેલો " મનસુખલાલ ઝવેરીની કાવ્યસુષમા " નામનો સંચયગ્રંથ તેમને અર્પણ થયો.

—સોળમા સૈકામા કવિ તુલસીદાસે રચેલા " રામાયણ "નો નવો રશિયન અનુવાદ ટૂંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

—રશિયન ભાષામા પહેલી જ વાર બૌદ્ધ સાહિત્યની મહાન કૃતિ " ધમ્મપદ " પ્રગટ થશે

—પ્રોફેસર ઇવાન મિયાયેવે ૧૮૭૪ ૭૫મા ભારતની યાત્રા દરમ્યાન ભારતીય દંતકથાઓ ને વાર્તાઓ એકઠી કરી હતી, તે પણ એક સંગ્રહ રૂપે રશિયન ભાષામા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે . મિયાયેવ જાણીતા રશિયન ભારતવિદ્યાશાસ્ત્રી હતા.

—મોસ્કોના પ્રાચ્યવિદ્યાશાસ્ત્રીઓની એક સભા ભારતના વિખ્યાત મલયાલી કવિ નારાયણ મેનન વલ્લથોલને (૧૮૭૮ ૧૯૫૮) શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરવા માટે મળી હતી. ભાષા શાસ્ત્રના નિષ્ણાત અને સોવિયેટ-ભારતીય સંસ્કાર-સબધ-સમાજની કારોબારીના સભ્ય યેવજેની ચેલ્યશેવે આ પ્રસંગે બોલતા જણાવ્યુ કે " સોવિયેટ પ્રજા આ કવિની મહાન કવિતાથી પરિચિત છે, એટલુ જ નહિ પરંતુ એમને વ્યક્તિગત રીતે પણ ઓળખે છે. ૧૯૫૦ની સાલમા આ કવિ સોવિયેટ સંઘમા આવ્યા હતા અને વિજ્ઞાનીઓ, લેખકો, કલાકારો અને જાહેર નેતાઓને મળ્યા હતા. કવિ વલ્લથોલના અવસાનને એક વર્ષ થયુ. એમના જતા આપણે એક મહાન કવિ જ નહિ, પણ મહાન માનવતાવાદી, શાંતિ માટેના અવિશ્રાંત યોદ્ધા અને સોવિયેટ સંઘના મિત્ર ગુમાવ્યા છે. " તેમણે વધુમાં જણાવ્યુ કે " આ કવિની પસંદ કરેલી કૃતિઓનો એક સંગ્રહ તાજેતરમાં રશિયનમા પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યો છે. અત્યારે સોવિયેત વિજ્ઞાન અકાદમીની પ્રાચ્યવિદ્યા સંસ્થા તરફથી એક ભાષાશાસ્ત્રીય ગ્રંથ તૈયાર થઈ રહ્યો છે, એમા વલ્લથોલની કવિતાના અભ્યાસ વિષેના લેખો છે. "

—ઓરિસ્સામાં ભુવનેશ્વર ખાતે મળનાર ઇન્ડિયન ઓરિયેન્ટલ કોન્ફરન્સના અધિવેશન માટે પ્રાકૃત ભાષાઓ અને જૈનધર્મ વિભાગના અધ્યક્ષ તરીકે ગુજરાતના જાણીતા સંશોધક અને વડોદરાની મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરના સંચાલક પ્રો ભોગીલાલ સાંડેસરાની વરણી થઈ છે.

—ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું વીસમું અધિવેશન અમદાવાદ ખાતે મે માસના આરંભમાં મળવા અંગે જે સમાચાર પ્રગટ થયેલા એ અંગે હવે જાણવા મળે છે કે ગુજરાત વિદ્યાસભાએ રચેલી સ્વાગત સમિતિએ અધિવેશન ઑક્ટોબરની રજાઓમાં યોજવાનું સૂચવ્યું છે.

—૧૯૫૬માં હિંદમાં ૩૭,૧૧૪ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયેલાં તેમાંથી ૩૧ ટકા અંગ્રેજી પુસ્તકો હતાં. ૧૯૫૭ અને ૧૯૫૮માં અનુક્રમે ૨૨,૬૮૯ અને ૨૭,૬૩૨ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં. ૧૯૫૮માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોમાં ૧૨,૪૨૨ અંગ્રેજી, ૪,૭૩૬ હિંદી, ૧,૬૪૩ બંગાળી, ૧,૮૨૫ ગુજરાતી ૧,૬૧૫ મરાઠી, ૧,૨૩૦ તામિલ, ૧,૦૯૩ તેલુગુ અને ૨૯૨ સંસ્કૃત હતાં.

—બધા રાજ્યોમાં મુંબઈ રાજ્યમાં સૌથી વધારે પુસ્તકો ૧૯૫૮માં પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં. તે સંખ્યા ૬,૧૯૩ હતી. તે પછી દિલ્હીમાં ૬,૧૩૮, મદ્રાસમાં ૩,૨૬૫; પશ્ચિમ બંગાળમાં ૩,૧૫૦ અને ઉત્તર પ્રદેશમા ૭,૧૭૯ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં.

—વર્ધાની રાષ્ટ્રભાષા પ્રચાર સમિતિ તરફથી કાકા કાલેલકરને હિંદી ભાષાની સેવા માટે મહાત્મા ગાંધી પુરસ્કાર અર્પણ કરવામા આવ્યો છે.

શાં. સો. પટેલ

જગતનાં પુસ્તકાલયો

	પુસ્તકો
બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ	૬૦,૦૦,૦૦૦
બિબ્લિઓથેક નેશનલ (પૅરિસ)	૬૦,૦૦,૦૦૦
ઓ. ડબલ્યુ. બિબ્લિઓથેક (બર્લિન)	૧૫,૦૦,૦૦૦
સ્ટેટ લાઈબ્રેરી (મ્યુનિચ)	૨૦,૦૦,૦૦૦
નેશનલ બિબ્લઓથેક (વિયેના)	૧૫,૦૦,૦૦૦
બિબ્લિઓથેક નેઝીઓનેલ (નેપલ્સ)	૧૪,૦૦,૦૦૦
બિબ્લિઓથેક નેઝીઓનેલ (ફ્લોરેન્સ)	૧૪,૫૦,૦૦૦
બિબ્લિઓથેક નેઝીઓનેલ (રોમ)	૧૯,૪૦,૦૦૦
યુનિવર્સિટી લાઈબ્રેરી (આમ્સ્ટર્ડામ)	૧૫,૦૦,૦૦૦
બિબ્લિઓથેક રૉયેલ (બ્રસેલ્સ)	૧૬,૦૦,૦૦૦
બિબ્લિઓથેક નેસીનેલ (માડ્રિડ)	૧૫,૦૦,૦૦૯
રૉયલ લાઈબ્રેરી (સ્ટૉકહોમ)	૮,૫૦,૦૦૦
લેનિન સ્ટેટ લાઈબ્રેરી (મૉસ્કો)	૧,૫૦,૦૦,૦૦૦
પબ્લિક લાઈબ્રેરી (લેનિનગ્રેડ)	૧,૦૦,૦૦,૦૦૦
ઍકેડેમી ઑફ સાયન્સીઝ (લેનિનગ્રેડ)	૮૦,૦૦,૦૦૦
નેશનલ ડાયેટ લાઈબ્રેરી (ટોકિયો)	૩૫,૦૦,૦૦૦
લાઈબ્રેરી ઑફ ધી કૉન્ગ્રેસ (વૉશિંગ્ટન)	૧,૦૮,૬૯,૦૦૦
ન્યુયૉર્ક પબ્લિક લાઈબ્રેરી (ન્યુયૉર્ક)	૬૨,૫૦,૦૦૦

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

પુસ્તકનાં કાગળ, ટાઈપ, છપાઈ, બાંધણી, પૂઠું, જૅકેટ, વગેરે પણ ઊંચી જાતનાં છે.

આવો ગ્રંથ ગુજરાતને આપવા માટે શ્રી રવિશંકર રાવળ, શ્રી કલાવતીબહેન વોરા, શ્રી ગુલાબદાસ બ્રોકર, તથા પ્રકાશક શ્રી જગદીશ કિલ્લાવાળાનું ગુજરાત ઋણી છે.

આપણી શાળાપાઠશાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ તેમના શિક્ષાગુરુઓને આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી થશે. સારી સ્થિતિવાળાં ગ્રામ-પુસ્તકાલયો અને બધાં કસ્બા-પુસ્તકાલયોમાં આ ગ્રંથ હોય તે આવશ્યક અને ઇષ્ટ છે. આ પુસ્તકનો પ્રચાર વધતાં તેની નવી આવૃત્તિ પ્રસંગે તેની કિંમત ઓછી કરી શકાશે અને પ્રકાશક તેમ કરશે એવી અમને આશા છે.

આ પુસ્તકમાં ચિત્રો કાગળની બંને બાજુ છાપેલાં છે, તેથી તે ચિત્રોને મઢાવીને રાખી શકાય નહિ; આથી પ્રકાશકોએ આ પુસ્તકમાંનાં ચિત્રો કાગળની એક જ બાજુ છાપી "ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકોનો તસ્વીર-સંપુટ' પણ જુદો પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. તેની કિંમત પણ રૂ. ૨૦ રાખી છે. એ સંપુટ સાથે સાહિત્યસર્જકો સંબંધી શ્રી કલાવતીબહેન લિખિત માહિતી આપવાનો પ્રબંધ કરેલો છે કે કેમ તેની ખબર પડતી નથી; પણ અમે ઇચ્છીએ છીએ કે તે પ્રબંધ થવો જરૂરી છે, અને તેટલી જ કિંમતમાં તે થઈ શકે તેમ પણ અમને લાગે છે.

આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરેલા સાહિત્યસર્જકોની પસંદગી એકંદરે યોગ્ય છે; તેમ છતાં અમને લાગે છે કે રણછોડભાઈ ઉદયરામ, કેશવ હર્ષદ ધ્રુવ, બાલાશંકર, બોટાદકર, નાનાભાઈ ભટ્ટ, ગિજુભાઈ, સ્નેહરશ્મિ, વગેરે સાહિત્યસર્જકોને લીધા હોત તો સારું. આ પુસ્તકમાં લીધેલા છેવટના ભાગમાંના સાહિત્યસર્જકોમાંના કેટલાક સાહિત્યસર્જકો કરતાં આ સાહિત્યસર્જકો ઓછા મહત્ત્વના ગણી શકાય તેમ નથી.

અંતમાં, આવું મહત્ત્વનુ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા માટે શ્રી રવિશંકર રાવળ, શ્રી કલાવતીબહેન વોરા, શ્રી ગુલાબદાસ બ્રોકર, શ્રી જગદીશ કિલ્લાવાળા, અને પુસ્તકમાં મદદગાર અન્ય સાથીઓને હું અભિનંદન આપું છું, અને આશા રાખું છું કે નવી આવૃત્તિ પ્રસંગે વધારાના સાહિત્યસર્જકોનો સમાવેશ કરવાનુ તથા પુસ્તકની કિંમત બને તેટલી ઓછી રાખવાનું મારું સૂચન સ્વીકાર્ય રહેશે.

શંકરભાઈ સો. પટેલ

'ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકો' ગ્રંથમાંના સાહિત્યસર્જકોનો સમય

૧. નરસિંહ મહેતા આશરે ઈ. સ. ૧૪૧૬થી ૧૪૮૦, ૨. મીરાં આશરે ઈ. સ. ૧૪૯૯-થી ૧૫૬૪, ૩. અખો આશરે ઈ. સ. ૧૬૧૫થી ૧૬૭૫, ૪. પ્રેમાનંદ આશરે ઈ. સ. ૧૬૩૬-થી ૧૭૩૪, ૫. શામળ આશરે ઈ. સ. ૧૭૦૦થી ૧૭૬૬, ૬. દયારામ ઈ. સ. ૧૭૭૭થી ૧૮૫૨, ૭. દલપતરામ ઈ. સ. ૧૮૨૦થી ૧૮૯૮, ૮. નર્મદ ઈ. સ. ૧૮૩૩થી ૧૮૮૬, ૯. નવલરામ ઈ. સ. ૧૮૩૬થી ૧૮૮૮, ૧૦. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી ઈ. સ ૧૮૫૫થી ૧૯૦૭, ૧૧. મણિલાલ નભુભાઈ ઈ. સ. ૧૮૫૮થી ૧૮૯૮, ૧૨. નરસિંહરાવ દીવેટિયા ઈ. સ. ૧૮૫૯ થી ૧૯૩૭, ૧૩. મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ (કાન્ત) ઈ. સ. ૧૮૬૭થી ૧૯૨૩, ૧૪. રમણભાઈ નીલકંઠ ઈ. સ. ૧૮૬૮થી ૧૯૨૮, ૧૫. આનંદશંકર ધ્રુવ ઈ. સ. ૧૮૬૯થી ૧૯૪૨, ૧૬. મહાત્મા ગાંધી ઈ. સ. ૧૮૬૯થી ૧૯૪૮, ૧૭. બળવંતરાય ઠાકોર ઈ. સ. ૧૮૬૯થી ૧૯૫૦, ૧૮. કલાપી ઈ. સ. ૧૮૭૪થી ૧૯૦૦, ૧૯. કવિ નાનાલાલ ઈ. સ. ૧૮૭૭થી ૧૯૪૬,

૨૦. અરદેશર ફરામજી ખબરદાર ઈ. સ. ૧૮૮૧થી ૧૯૫૩, ૨૧. કાકાસાહેબ કાલેલકર જન્મ ઈ. સ. ૧૮૮૫, ૨૨. કનૈયાલાલ મુનશી જન્મ ઈ. સ. ૧૮૮૭, ૨૩. રામનારાયણ પાઠક ઈ. સ. ૧૮૮૭થી ૧૯૫૫, ૨૪. કિશોરલાલ મશરૂવાળા ઈ. સ. ૧૮૯૦થી ૧૯૫૨, ૨૫. રમણલાલ વ. દેસાઈ ઈ. સ. ૧૮૯૨થી ૧૯૫૪, ૨૬. ધૂમકેતુ જન્મ ઈ. સ. ૧૮૯૨, ૨૭. ઝવેરચંદ મેઘાણી ઈ. સ. ૧૮૯૭થી ૧૯૪૭, ૨૮. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી જન્મ ઈ. સ. ૧૮૯૯, ૨૯. ચન્દ્રવદન મહેતા જન્મ ઈ. સ. ૧૯૦૧, ૩૦. જ્યોતીન્દ્ર દવે જન્મ ઈ. સ. ૧૯૦૧, ૩૧. સુંદરજી બેટાઈ જન્મ ઈ. સ. ૧૯૦૫, ૩૨. મનસુખલાલ ઝવેરી જન્મ ઈ. સ. ૧૯૦૭, ૩૩. સુન્દરમ્ જન્મ ઈ. સ. ૧૯૦૮, ૩૪. ગુલાબદાસ બ્રોકર જન્મ ઈ. સ. ૧૯૦૯, ૩૫. જયંતી દલાલ ઈ. સ. ૧૯૦૯, ૩૬. ઉમાશંકર જોષી જન્મ ઈ. સ. ૧૯૧૧, ૩૭. પન્નાલાલ પટેલ જન્મ ઈ. સ. ૧૯૧૨, ૩૮. રાજેન્દ્ર શાહ જન્મ ઈ. સ. ૧૯૧૩, ૩૯. ઈશ્વર પેટલીકર જન્મ ઈ. સ. ૧૯૧૬, ૪૦. ચૂનીલાલ મડિયા જન્મ ઈ. સ. ૧૯૨૨

('ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકો'માંથી)

'ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકો' ગ્રંથમાં લીધેલા લેખકોની મુખ્ય કૃતિઓ

૧. નરસિંહ મહેતા : શૃંગારમાળા, રાસસહસ્રપદી, સુદામાચરિત્ર, ગોવિંદગમન, સુરતસંગ્રામ, હારમાળા તથા શામળશાનો વિવાહ (છેલ્લી બંનેમાં થોડાં અંશો પ્રક્ષિપ્ત હોવાનો સંભવ હોવા છતાં).

૨. મીરાં : મીરાંનાં પદો.

૩. અખો : અખેગીતા, અનુભવબિંદુ, ચિત્તવિચારસંવાદ, પંચીકરણ, કૈવલ્યગીતા, અખાના છપ્પા.

૪. પ્રેમાનંદ : નળાખ્યાન, સુદામાચરિત્ર, રણયજ્ઞ, ઓખાહરણ, હૂંડી, હારમાળા, મામેરું, ચંદ્રહાસાખ્યાન, ઋષ્યશૃંગાખ્યાન, સુભદ્રાહરણ.

૫. શામળ : સિંહાસનબત્રીસી, નંદબત્રીસી, વૈતાળપચ્ચીસી, મદનમોહના, વિનેચટની વાર્તા, રખીદાસચરિત્ર, શિવપુરાણ ખંડ, અંગદવિષ્ટિ, રાવણ-મંદોદરી સંવાદ.

૬. દયારામ : રસિકવલ્લભ, ગરબીસંગ્રહ, રાસપંચપદી, અજામિલાખ્યાન, ષડ્ઋતુ-વર્ણન, નરસિંહ મહેતાની હૂંડી.

૭. દલપતરામ : દલપતકાવ્ય, હુન્નરખાનની ચઢાઈ, મિથ્યાભિમાન નાટક, ફાર્બસવિરહ, વેનચરિત્ર, સંપલક્ષ્મીસંવાદ, ગરબીઓ.

૮. નર્મદાશંકર : નર્મકવિતા, નર્મગદ્ય, મારી હકીકત, નર્મકોશ, ધર્મવિચાર, રાજ્યરંગ.

૯. નવલરામ : નવલ ગ્રંથાવલિ ભા. ૧, ૨, ૩, ૪, ઇંગ્રેજ લોકનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, કવિજીવન, વીરમતી, ભટનું ભોપાળું, બાળગરબાવળી, મેઘદૂતનું ભાષાંતર.

૧૦. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી : સરસ્વતીચંદ્ર ભા. ૧, ૨, ૩, ૪, સ્નેહમુદ્રા, દયારામનો અક્ષરદેહ, સાક્ષરજીવન, લીલાવતી-જીવનકલા, Classical Poets of Gujarat.

૧૧. મણિલાલ નભુભાઈ : આત્મનિમજ્જન, કાન્તા, ગુલાબસિંહ, સિદ્ધાંતસાર, સુદર્શન ગ્રંથાવલિ, પ્રાણવિનિમય, માલતીમાધવ, ઉત્તરરામચરિત.

૧૨. નરસિંહરાવ દીવેટિયા : કુસુમમાળા, હૃદયવીણા, નૂપુરઝંકાર, સ્મરણસંહિતા, મનોમુકુર ભા. ૧, ૨, ૩, ૪, સ્મરણમુકુર, નરસિંહરાવની રોજનીશી, Gujarati Language and Literature Vol. 1, 2.

૧૩. મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ (કાન્ત) : પૂર્વાલાપ, ગુરુ ગોવિંદસિંહ, રોમન સ્વરાજ્ય, એક દેવીનું આત્મવૃત્તાંત, નીતિશાસ્ત્ર, શિક્ષણનો ઇતિહાસ, પત્રધારા.

૧૪. રમણભાઈ નીલકંઠ : ભદ્રંભદ્ર, રાઈનો પર્વત, હાસ્યમંદિર, ધર્મ અને સમાજ ભા. ૧, ૨, કવિતા અને સાહિત્ય ભા. ૧, ૨, ૩, ૪.

૧૫. આનંદશંકર ધ્રુવ : આપણો ધર્મ, હિંદુ ધર્મની બાળપોથી, કાવ્યતત્ત્વવિચાર, સાહિત્યવિચાર દિગ્દર્શન.

૧૬. મહાત્મા ગાંધી : આત્મકથા, દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ, નીતિનાશને માર્ગે, ધર્મમંથન, હિંદસ્વરાજ્ય, આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન.

૧૭. બળવંતરાય ઠાકોર : ભણકાર ધારા ૧, ૨, ઊગતી જુવાની, લગ્નમાં બ્રહ્મચર્ય, સોવિયેટ નવજુવાની, દર્શનિયું, કવિતાશિક્ષણ, પ્રયોગમાળા, પંચોતેરમે,

૧૮. કલાપી : કલાપીનો કેકારવ, કલાપીની પત્રધારા, કાશ્મીરનો પ્રવાસ, માલા અને મુદ્રિકા, હમીરજી ગોહેલ

૧૯. કવિ નાનાલાલ : કેટલાંક કાવ્યો ભા. ૧, ૨, ૩, ન્હાના ન્હાના રાસ ભા. ૧, ૨, વસંતોત્સવ, ચિત્રદર્શન, ગીતમંજરી, ઇન્દ્રકુમાર ભા. ૧, ૨, ૩ જયાજયંત, વિશ્વગીતા, જહાંગીર નૂરજહાન, શહેનશાહ અકબર, કુરુક્ષેત્ર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ઉષા, સાહિત્યમંથન, કવીશ્વર દલપતરામ, ભા. ૧, ૨.

૨૦. અરદેશર ફરામજી ખબરદાર : ભારતનો ટંકાર, દર્શનિકા, કલિકા, વિલાસિકા, રાષ્ટ્રિકા, ભજનિકા, પ્રભાતનો તપસ્વી અને કુક્કુટદીક્ષા, ગુજરાતી કવિતાની રચનાકળા.

૨૧. કાકા કાલેલકર : જીવનનો આનંદ, જીવનનો વિકાસ, જીવનસંસ્કૃતિ, જીવનભારતી, કાલેલકરના લેખો ભા. ૧, ૨, હિમાલયનો પ્રવાસ, બ્રહ્મદેશનો પ્રવાસ, લોકમાતા, ઓતરાતી દીવાલો, સ્મરણયાત્રા.

૨૨. કનૈયાલાલ મુનશી : વેરની વસૂલાત, પાટણની પ્રભુતા, ગુજરાતનો નાથ, રાજાધિરાજ, પૃથ્વીવલ્લભ, ભગવાન કૌટિલ્ય, સ્વપ્નદ્રષ્ટા, જયસોમનાથ, તપસ્વિની ભા. ૧, ૨, પૌરાણિક નાટકો, સામાજિક નાટકો, આદિ વચનો, થોડાં રસદર્શનો, નરસૈયો ભક્ત હરિનો, શિશુ અને સખી, અડધે રસ્તે, સીધાં ચઢાણ, *Gujarat and its Literature.*

૨૩. રામનારાયણ પાઠક : દ્વિરેફની વાતો ભા. ૧, ૨, ૩, શેષનાં કાવ્યો, કાવ્યની શક્તિ, સાહિત્યવિમર્શ, અર્વાચીન કાવ્યસાહિત્યનાં વહેણો, મનોવિહાર, સાહિત્યાલોક, બૃહત્ પિંગલ.

૨૪. કિશોરલાલ મશરૂવાળા : સમૂળી ક્રાન્તિ, જીવનશોધન ભા. ૧, ૨, સંસાર અને ધર્મ, કેળવણીના પાયા, ગીતાદોહન, ગીતામંથન, વિદાયવેળાએ, ઊધઈનું જીવન, માનવી ખંડિયેરો, તિમિરમાં પ્રભા.

૨૫. રમણલાલ વ. દેસાઈ : કોકિલા, પૂર્ણિમા, દિવ્યચક્ષુ, ભારેલો અગ્નિ, ગ્રામલક્ષ્મી ભા. ૧, ૨, ૩, ૪, પ્રલય, બાલા જોગણ, શચીપૌલોમી, ઝાકળ, પંકજ, શંકિત હૃદય, સંયુક્તા, પરી અને રાજકુમાર, તપ અને રૂપ, ગઈ કાલ, અપ્સરા ભા. ૧, ૨, ૩, ૪

૨૬. **ધૂમકેતુ :** તણખામંડળ ૧, ૨, ૩, ૪, વનછાયા, ચૌલાદેવી, રાજસંન્યાસી, કર્ણાવતી, અવંતિનાથ ભા. ૧, ૨, ૩, આમ્રપાલી, રાજમુગટ, જિબ્રાનની જીવનવાણી, પાનગોષ્ઠી, જીવનપંથ, જીવનરંગ.

૨૭. **ઝવેરચંદ મેઘાણી :** સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભા. ૧, ૨, ૩, સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી, વસુંધરાનાં વહાલાં દવલાં, તુલસીક્યારો, કુરબાનીની કથાઓ, જેલ ઑફિસની બારી, માણસાઈના દીવા, નવલિકાઓ ભા. ૧, ૨, રાણો પ્રતાપ, શાહજહાં, ચૂંદડી, કંકાવટી ભા. ૧, ૨, રઢિયાળી રાત ભા. ૧, ૨, ૩, ૪, યુગવંદના, રવીન્દ્રવીણા, સોરઠી સંતો.

૨૮. **વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી :** વિવેચના, પરિશીલન, ભાવનાસૃષ્ટિ.

૨૯. **ચંદ્રવદન મહેતા :** આગગાડી, નાગાબાવા, અખો અને બીજાં નાટકો, પ્રેમનું મોતી અને બીજાં નાટકો, મૂંગી સ્ત્રી, નર્મદ, માઝમ રાત, ધારાસભા, ઇલાકાવ્યો, રતન, બાંધ ગઠરિયાં, છોડ ગઠરિયાં.

૩૦. **જ્યોતીન્દ્ર દવે :** રંગતરંગ ભા. ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, મારી નોંધપોથી, અલ્પાત્માનું આત્મપુરાણ, રેતીની રોટલી, અમે બધાં (શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા સાથે).

૩૧. **સુન્દરજી બેટાઈ :** જ્યોતિરેખા, ઇન્દ્રધનુ, વિશેષાંજલિ, ગુજરાતી સાહિત્યમાં સૉનેટ.

૩૨. **મનસુખલાલ ઝવેરી :** ફૂલદોલ, આરાધના, અભિસાર, અનુભૂતિ, સ્મૃતિભ્રંશ અથવા શાપિત શકુંતલા, થોડા વિવેચનલેખો, પર્યેષણા.

૩૩. **સુન્દરમ્ :** કાવ્યમંગલા, વસુધા, યાત્રા, પિપાસી, ઉન્નયન, દક્ષિણાયન, અર્વાચીન કવિતા, મૃચ્છકટિક.

૩૪. **ગુલાબદાસ બ્રોકર :** લતા અને બીજી વાતો, વસુંધરા અને બીજી વાતો, ઊભી વાટે, સૂર્યા, પ્રકાશનું સ્મિત, પુણ્ય પરવાર્યું નથી, બિચારાં સુનંદાબહેન, ધૂમ્રસેર (શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા સાથે), જ્વલંત અગ્નિ.

૩૫. **જયંતી દલાલ :** જવનિકા, પ્રવેશ બીજો, ત્રીજો પ્રવેશ, ચોથો પ્રવેશ, ઉત્તરા, મૂકમ્ કરોતિ, આ ઘેર પેલે ઘેર, ધીમુ અને વિભા, યુદ્ધ અને શાંતિ ભા. ૧, ૨, ૩, ૪.

૩૬. **ઉમાશંકર જોષી :** વિશ્વશાંતિ, ગંગોત્રી, નિશીથ, આતિથ્ય, પ્રાચીના, વસંત-વર્ષા, શ્રાવણી મેળો, સાપના ભારા, શહીદ, ગોષ્ઠી, સમસંવેદન, અખો એક અધ્યયન, પુરાણોમાં ગુજરાત, ઉત્તરરામચરિત, શાકુંતલ, ક્લાન્ત કવિ.

૩૭. **પન્નાલાલ પટેલ :** વળામણાં, મળેલા જીવ, માનવીની ભવાઈ, ભાગ્યાંના ભેરુ, નાછૂટકે, પાછલે બારણે, સુખદુઃખનાં સાથી, પાનેતરના રંગ, ઓરતા, વાત્રકને કાંઠે, જમાઈરાજ.

૩૮. **રાજેન્દ્ર શાહ :** ધ્વનિ, આંદોલન, શ્રુતિ.

૩૯. **ઈશ્વર પેટલીકર :** જનમટીપ, મારી હૈયાસગડી ભા. ૧, ૨, કળિયુગ ભા. ૧, ૨, ભવસાગર, ધરતીનો અવતાર, કાશીનું કરવત, તાણાવાણા, કાજળ-કોટડી, લોહીની સગાઈ, ધૂપસળી, આત્મચિત્રો.

૪૦. **ચૂનીલાલ મડિયા :** ઘૂઘવતાં પૂર, ચંપો અને કેળ, તેજ અને તિમિર, શરણાઈના સૂર, રૂપ-અરૂપ, અંતઃસ્રોતા, પદ્મજા, વ્યાજનો વારસ, પાવક જ્વાળા, વેળાવેળાની છાંયડી, લીલુડી ધરતી, રંગદા, વિષવિમોચન, રક્તતિલક.

('ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકો'માંથી)

વડોદરા જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને

જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ

સને ૧૯૫૮–૫૯

આથી વડોદરા જિલ્લાનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોના મંત્રીભાઈઓને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે, નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેની જિ. લો. બો. મદદ એકસહ અમને મળી છે. જેતે પુસ્તકાલય ખાતે તે જમા લેવામાં આવી છે; તો:દરેક મંત્રીભાઈએ તે રકમ જિ. લો. બો. ખાતે જમા લઈ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ. લિ. ખાતે ઉધારવી.

વડોદરા
તા. ૩૧–૩–'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ ખ. પરમાર
મંત્રી, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ., વડોદરા

વડોદરા તાલુકો		ચાપડ	૪૨–૫૦	રમણગામડી	૫૦–૦૦
અકોટા	૨૫–૦૦	જાંબુવા	૫૦–૦૦	રાઘવપુરા	૫૦–૦૦
અટલાદરા	૩૩–૦૦	તતારપુરા	૨૫–૦૦	રાયપુરા	૪૧–૦૦
અણખી	૨૫–૦૦	તરસાળી	૨૫–૦૦	રૂવાદ	૩૭–૫૦
અલ્હાદપુરા	૨૫–૦૦	તાંદળજા	૨૫–૦૦	લાલજીપુરા	૩૫–૦૦
અંકોડિયા	૪૦–૦૦	દશરથ	૫૦–૦૦	વડદલા	૨૫–૦૦
અંપાડ	૨૫–૦૦	દામાપુરા	૨૫–૦૦	વડસર	૨૫–૦૦
આમલિયારા	૨૫–૦૦	દુમાડ	૨૫–૦૦	વડસાલા	૨૫–૦૦
આસોજ	૫૦–૦૦	ધેનિયાવી	૨૫–૦૦	વરણામા	૫૦–૦૦
ઇટોલા	૫૦–૦૦	ધનોરા	૨૫–૦૦	વાસણાકોતરિયા	૫૦–૦૦
ઊટિયાપીંગલવાળા	૨૭–૫૦	નિઝામપુરા	૩૭–૫૦	વિરોદ	૫૦–૦૦
ઊંડેરા	૫૦–૦૦	પદમલા	૪૪–૦૦	વેમાલી	૩૯–૦૦
કરાલી	૨૫–૦૦	પાતલવેણી	૨૫–૦૦	શેરખી	૨૫–૦૦
કરોડિયા	૪૮–૫૦	પોર	૩૨–૦૦	સમસપુરા	૨૫–૦૦
કલાલી	૨૫–૦૦	ફાજલપુર (સાંકરદા)	૨૫–૦૦	સમસાબાદ	૨૫–૦૦
કપુરાઈ	૨૫–૦૦	બાજવા	૫૦–૦૦	સમા	૩૭–૫૦
કાશીપુરા	૨૫–૦૦	ખીલ	૫૦–૦૦	સમિયાળા	૩૭–૫૦
કેલનપુર	૨૫–૦૦	ભાયલી	૫૦–૦૦	સરાર	૫૦–૦૦
કોટણા	૨૬–૦૦	મકરપુરા	૩૦–૦૦	સલાડ	૨૫–૦૦
કોયલી	૫૦–૦૦	મહાપુરા	૨૫–૦૦	સાંકરદા	૫૦–૦૦
ખલીપુર	૨૫–૦૦	માંજલપુર	૩૭–૫૦	સીસ્વા	૨૫–૦૦
ગોકળપુરા	૨૫–૦૦	મેઘાકૂઈ	૨૫–૦૦	સુભાનપુરા	૨૫–૦૦
ગોત્રી	૨૫–૦૦	મોતિયાપુરા	૨૬–૫૦	સુંદરપુરા	૨૫–૦૦
ગોસિંદ્રા	૨૫–૦૦	રણોલી	૫૦–૦૦	સેવાસી	૫૦–૦૦

સૈયદવાસણા	૨૫-૦૦
સોખડા	૫૦-૦૦
હરણી	૪૮-૦૦
મીરસાપુર	૨૫-૦૦
જસાપુરા	૨૫-૦૦
ચિખોદરા	૪૦-૦૦
સીંધરોટ	૩૬-૦૦
રામનાથ	૨૫-૦૦
સયાજીપુરા	૫૦-૦૦
કજાપુરા	૨૫-૦૦
વડીવાડી	૨૫-૦૦
રૂપાપુરા	૨૫-૦૦
આજોડ	૨૫-૦૦
કરચિયા	૫૦-૦૦
ખાનપુર	૨૫-૦૦
કોયલી મહિલા પુ.	૫૦-૦૦
કોયલી બાલ પુ.	૫૦-૦૦
	૩૦૨૬-૫૦

પાદરા તાલુકો

અભોળ	૩૫-૦૦
અંબાડા	૨૫-૦૦
આમળા	૫૦-૦૦
ઉમરાયા	૨૫-૦૦
એકલબારા	૨૫-૦૦
કણઝટ	૫૦-૦૦
કરખડી	૫૦-૦૦
કરાણાકુવા	૨૫-૦૦
કલ્યાણકુઈ	૨૫-૦૦
કાંદા	૨૫-૦૦
કુરાલ	૫૦-૦૦
કોટણા	૨૫-૦૦
ગયાપુરા	૨૫-૦૦
ગવાસદ	૫૦-૦૦
ગામેઠા	૫૦-૦૦
ઝારિયાદ	૫૦-૦૦
ચાણસદ	૪૪-૦૦
ચિત્રાલ	૨૫-૦૦
ચોકારી	૫૦-૦૦
જલાલપુર	૩૫-૦૦
ડભકા	૨૫-૦૦
ડભાસા	૪૩-૦૦
તાજપુરા	૨૫-૦૦
તિથોર	૩૦-૦૦
દણોલી	૨૫-૦૦
દરાપુરા	૫૦-૦૦
દૂધવાડા	૫૦-૦૦
નરસિંહપુરા	૨૫-૦૦
પાટોદ	૨૫-૦૦
પીપળી	૨૫-૦૦
પીંડાપા	૨૫-૦૦
બ્રાહ્મણવસી	૨૫-૦૦
ભાણપુર	૨૫-૦૦
મજાતણ	૨૫-૦૦
મદાપુર	૨૫-૦૦
મહમંદપુરા	૨૫-૦૦
મહુવડ	૨૫-૦૦
માસર	૪૦-૦૦
મુજપુર	૫૦-૦૦
મેઢાદ	૨૫-૦૦
મોભા	૩૩-૫૦
રણુ	૫૦-૦૦
લતીપુરા	૫૦-૦૦
લુણા	૩૭-૫૦
લોલા	૨૫-૦૦
વડદલા	૨૫-૦૦
વડુ	૫૦-૦૦
વણછરા	૩૮-૦૦
વિશ્રામપુરા	૨૫-૦૦
વીરપુર	૨૫-૦૦
શાણપુર	૩૫-૦૦
સરસવણી	૩૧-૦૦
સાદરા	૨૯-૦૦
સાધી	૫૦-૦૦
સાંગમા	૪૫-૦૦
સાંઢા	૩૦-૦૦
સિહોર	૨૫-૦૦
સેજાકુવા	૫૦-૦૦
સોખડાખુર્દ	૩૭-૫૦
સોખડા રાઘુ	૨૫-૦૦
સાંપલા	૪૧-૦૦
સોમજીપુરા	૭૫-૦૦
હરણમાળ	૨૫-૦૦
ડુસેપુર	૨૫-૦૦
જાસપુર	૨૫-૦૦
ઠીકરિયામડ	૪૩-૦૦
શહેરા	૨૫-૦૦
લખડીકુઈ	૨૫-૦૦
ફતેપુરા	૪૨-૦૦
ગણપતપુરા	૨૫-૦૦
ભોજ	૨૫-૦૦
સુવાલ	૨૫-૦૦
	૨૯૫૪-૫૦

કરજણ તાલુકો

અટાલી	૨૫-૦૦
અણસ્તુ	૩૫-૦૦
અભરા	૩૯-૦૦
આલમપુર	૩૯-૦૦
ઊમજ	૨૫-૦૦
ઊરદ	૨૫-૦૦
ઓઝ	૩૭-૫૦
ઓસલામ	૨૫-૦૦
કણભા	૨૫-૦૦
કરણા	૨૫-૦૦
કરમડી	૫૦-૦૦
કલા	૨૫-૦૦

વાઘોડિયા	૧૫૯૨–૫૦	છોટાઉદેપુર	૩૫૬–૦૦	નસવાડી	૭૬૩–૫૦
સંખેડા	૧૮૧૩–૫૦	જાબુગામ	૭૯૩–૦૦		૬
					૧૯૨૩૬–૦૦

અમરેલી જિલ્લાનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને અપાયેલી

જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ

આથી અમરેલી જિલ્લાનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોના મંત્રીભાઈઓને જણાવવામાં આવે છે કે, અમરેલી જિ. લો. બોર્ડ તરફથી તેમના જા. નં. ૫૩૩૬, તા ૩-૩-૫૯થી સને ૧૯૫૮-૫૯ના વર્ષ માટે નીચેનાં પુસ્તકાલયોને તેમના નામ સામે જણાવ્યા પ્રમાણે મદદ મળી છે, તે તેમનાં બજેટ મદદ ખાતે જમા લેવામાં આવી છે, તો તેમણે પુસ્તકાલય મંડળ, લિ. ખાતે ઉધારી જિ. લો. મદદ ખાતે જમા લેવા વિનંતિ છે.

વડોદરા
તા ૩૧-૩-'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ ખ. પરમાર
મંત્રી, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ., વડોદરા

અમરેલી તાલુકો		નાના માચિયાળા	૫૦–૦૦	જીરા	૨૦–૦૦
સાજિયાવદર	૫૦–૦૦	વિઠ્ઠલપુર	૩૫–૦૦	ગોવિંદપુર	૫૦–૦૦
કમીગઢ	૫૦–૦૦	સણોસરા	૨૭–૦૦	દિતલા	૫૦–૦૦
નાના આંકડિયા	૫૦–૦૦	માંગવાપાળ	૪૭–૦૦	પાણિયા	૩૫–૦૦
કેરિયાનાગસ	૫૦–૦૦	મોટા ભંડારિયા	૫૦–૦૦	મોટી ગરમલી	૨૮–૦૦
સરંભડા	૬૪–૦૦	તરકતળાવ	૨૫–૦૦	આંબરડી	૨૦–૦૦
મીઠવાજળ	૫૦–૦૦	મોટા માચિયાળા	૫૦–૦૦	ખીચા	૨૦–૦૦
દેવળિયા	૫૦–૦૦	વરસડા	૫૦–૦૦	લાખાપાદર	૫૦–૦૦
ખીજડિયા ખારી	૩૬–૦૦	કેરાળા સોરઠ	૧૧–૦૦	કમી	૩૧–૦૦
ખીજડિયા રાદડિયા	૩૦–૦૦	લાલાવદર	૪૨–૦૦	દેવળા	૩૦–૦૦
ચાડિયા	૪૬–૦૦	કેરિયાચાડ	૫૦–૦૦	મીઠાપુર ડુંગરી	૨૦–૦૦
મોટા ગોખરવાળા	૫૦–૦૦	સોનારિયા	૧૬–૦૦	અમૃતપુર	૩૦–૦૦
ફતેપુર	૩૮–૦૦	રાજસ્થળી	૨૫–૦૦		
વાંકિયા	૧૩–૦૦	મેડી	૨૦–૫૦		૪૧૯–૦૦
ચક્કરગઢ	૫૦–૦૦	પીપળલગ	૧૨–૦૦	**દામનગર તાલુકો**	
ટિંબલા	૧૬–૦૦	ચાંપાથળ	૪૦–૦૦	હિરાણા	૪૪–૦૦
ચાંદગઢ	૨૩–૦૦			કરકોલિયા	૫–૦૦
અમરાપુર	૨૫–૦૦		૧૩૦૩–૫૦	ખીજડિયા ઠાકેમ	૩૧–૦૦
મોટા માંડવડા	૫૦–૫૦	**ધારી તાલુકો**		પાડરશીંગા	૫૦–૦૦
મોટા આંકડિયા	૫૦–૦૦	સરસિયા	૩૫–૦૦	કાંચરડી	૧૫–૦૦

શાહપુર	૪૦-૦૦
ચાવંડ	૩૦-૦૦
ડાંસા	૧૬-૦૦
મોણપુર	૧૬-૦૦
આંબરડી	૨૬-૦૦
નાના રાજકોટ	૫૦-૦૦
ધામેલ	૩૫-૦૦
શાખપુર	૨૬-૦૦
નવાગામ	૧૫-૦૦
રાભડા	૨૦-૦૦
ફુલઝિયા	૧૪-૦૦
	———
	૪૩૩-૦૦

કોડીનાર તાલુકો

પણાદર	૪૩-૦૦
છાછર	૫૦-૦૦
અડવી	૫૦-૦૦
વડનગર	૫૦-૦૦
છારા	૪૬-૦૦
સરખડી	૫૦-૦૦
દેવળી	૫૦-૦૦
પીપળી	૩૧-૦૦
વેળવા	૫૦-૦૦
સિંધાજ	૩૧-૦૦
માલસરમ	૫૦-૦૦
ગિરદેવળી	૨૫-૦૦
દેવલપુર	૪૪-૦૦
વેલણ	૫૦-૦૦
અરણેજ	૧૨-૦૦
પેઢાવાળા	૩૦-૦૦
દામલી	૫૦-૦૦
ડોળાસા	૫૦-૦૦
પાંચપીપળવા	૪૮-૦૦
ગોહિલની ખાણ	૧૦-૦૦
કાજ	૫૦-૦૦
આલીદર	૫૦-૦૦
ઘાંટવડ	૫૦-૦૦
કડોદરા	૫૦-૦૦
માલગામ	૪૨-૦૦
	———
	૧૦૬૫-૦૦

ખાંભા તાલુકો

ઇંગોરાળા	૫૦-૦૦
ખડાધાર	૫૦-૦૦
વાંકિયા	૭-૦૦
ખાંભા	૫૦-૦૦
મોટા સમઢિયા	૫૦-૦૦
	———
	૨૦૭-૦૦

દ્વારકા તાલુકો

મોડાપુર	૪૦-૦૦
આરંભડા	૫૦-૦૦
વરવાળા	૫૦-૦૦
	———
	૧૪૦-૦૦

ઘોઘા તાલુકો

કનાડ	૫૦-૦૦
અવાણિયા સા. પુ	૫૦-૦૦
અવાણિયા બા. પુ.	૫૦-૦૦
ભોજપુરા	૫૦-૦૦
ચામપુરા	૫-૦૦
	———
	૨૦૫-૦૦

તારીજ

અમરેલી	૧૩૦૩-૫૦
ધારી	૪૧૯-૦૦
દામનગર	૪૩૩-૦૦
કોડીનાર	૧૦૬૫-૦૦
ખાંભા	૨૦૭-૦૦
દ્વારકા	૧૪૦-૦૦
ઘોઘા	૨૦૫-૦૦
	———
	૩૭૭૨-૫૦

ખેડા જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને
જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ

સને ૧૯૫૮-૫૯ના વર્ષની જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ, ખેડા જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળ, આણંદ તરફથી અમને તા. ૩૧-૩-૫૯ના રોજ મળી છે, તે જેમના તેમના બજેટ ખાતે જમા લેવામાં આવી છે. તે રકમ જિલ્લા મદદ ખાતે જમા લઈ પુ. સ. સ. મંડળ, લિ. ખાતે ઉધારવા વિનંતિ છે.

વડોદરા
તા. ૩૧-૩-૫૯

લક્ષ્મણસિંહ ભ. પરમાર
મંત્રી, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ., વડોદરા

કપડવણજ તાલુકો

વ્યાસ વાસણા	૨૨-૦૦
કાભિપેઠ	૨૫-૦૦
વડાલી	૨૫-૦૦
વાઘજીપુર	૨૨-૦૦
સિહોરા	૨૫-૦૦

ઝંડા	૨૫-૦૦
	———
	૧૪૪-૦૦

પેટલાદ તાલુકો

પાડગોલ	૨૫-૦૦
રૂણજ	૨૫-૦૦
સુરાકૂઈ	૨૫-૦૦
સીમરડા	૨૫-૦૦
ઉમેલ	૨૫-૦૦
સંજાયા	૨૫-૦૦
માણુજ	૨૫-૦૦
વિરોલ (સોજીત્રા)	૨૫-૦૦
બાધણી	૨૨-૦૦
ધૈર્યપુરા	૨૫-૦૦
પેટલી	૨૫-૦૦
રામોદડી	૨૫-૦૦
કણિયા	૨૫-૦૦
ડભોઉ	૨૫-૦૦
રામોલ	૨૫-૦૦
ભાલેજ	૨૫-૦૦
કલોલી	૨૫-૦૦
દેવા	૨૫-૦૦
મોરડ	૨૫-૦૦
માનપુરા	૨૫-૦૦
ચાગા	૨૨-૦૦
ખણુસોલ	૨૫-૦૦
સુંદરણા	૨૫-૦૦
મલાતજ	૨૫-૦૦
મેઘલપુર	૨૫-૦૦
બાલિંટા	૨૫-૦૦
અમારા	૨૫-૦૦
રાવલી	૨૨-૦૦
સિહોલ	૨૫-૦૦
દંતાલી	૨૫-૦૦
ધૂટેલી	૨૨-૦૦
સુંદણ	૨૫-૦૦
વિશ્રામપુરા	૨૫-૦૦
વટાવ	૨૫-૦૦
લીંબાલી	૨૫-૦૦
થલેડી	૨૫-૦૦
ગાડા	૨૫-૦૦
પલોલ	૨૫-૦૦
નવાગામ	૨૫-૦૦
ભાટિયેલ	૨૫-૦૦
અરડી	૨૫-૦૦
મઘરોલ	૨૫-૦૦
શેખડી	૨૫-૦૦
	———
	૧૦૬૩-૦૦

બોરસદ તાલુકો

કાસિંદ્રા	૨૫-૦૦
મોટી શેરડી	૨૫-૦૦
ચમારા	૨૫-૦૦
વાસણા (રાસ)	૨૫-૦૦
કિંખલોડ	૨૫-૦૦
લાલપુરા	૨૫-૦૦
રણોલી	૨૨-૦૦
સીસ્વા	૨૨-૦૦
રૂદેલ	૨૫-૦૦
ગંભીરા	૨૫-૦૦
ચુવા	૨૫-૦૦
	———
	૨૬૯-૦૦

ખંભાત તાલુકો

ટીંબા	૨૫-૦૦
ભુવેલ	૨૫-૦૦
ફીણાવ	૨૫-૦૦
	———
	૭૫-૦૦

આણંદ તાલુકો

ઝાલાબોરડી	૨૩-૦૦
મોગરી	૨૦-૦૦
જોળ	૨૩-૦૦
બાકરોલ	૨૩-૦૦
	———
	૮૯-૦૦

નડિયાદ તાલુકો

પલાણા	૨૫-૦૦
ગંગાપુર	૨૫-૦૦
રામપુર (વસો)	૨૨-૦૦
	———
	૭૨-૦૦

માતર તાલુકો

માલાવાડા	૨૨-૦૦
	———
	૨૨-૦૦

તારીજ

કપડવંજ	૧૪૪-૦૦
પેટલાદ	૧૦૭૩-૦૦
બોરસદ	૨૬૯-૦૦
ખંભાત	૭૫-૦૦
આણંદ	૮૯-૦૦
નડિયાદ	૭૨-૦૦
માતર	૨૨-૦૦
	———
	૧૭૩૪-૦૦

મહેસાણા જિલ્લાનાં નવીન પુસ્તકાલયોને

જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ

આથી મહેસાણા જિલ્લાના નવીન પુસ્તકાલયોના મંત્રીભાઈઓને જણાવવામાં આવે છે કે, મહેસાણા જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી તેમના જા. નં. ૪૧૮/૫૮-૫૯, તા. ૧૮-૩-૫-થી સને ૧૯૫૮-૫૯ના વર્ષની જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ એકસહ અમને મળી છે, તે નીચે મુજબ જેતે પુસ્તકાલયના બજેટ ખાતે જમા લેવામા આવી છે; તો તે રકમ પુ. સ. સ. મંડળ, લિ ખાતે ઉધારી દરેક પોતાના રોજમેળે જિ. લો. બો. મદદ ખાતે જમા લેવી.

વડોદરા
તા. ૩૧-૩-૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી,
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.

કડી તાલુકો

જેસંગપુરા	૫૦-૦૦
હીરપુરા	૫૦-૦૦
ગણેશપુરા	૫૦-૦૦
મેઢા	૮૨-૫૦
	૧૮૨-૫૦

કલોલ તાલુકો

મોટી આદરજ	૫૦-૦૦
	૫૦-૦૦

વિજાપુર તાલુકો

વડાસણનું પરું	૨૫-૦૦
વજાપુર	૩૦-૦૦
ભીમપુરા	૨૫-૦૦
મંડાલી (વિહાર)	૩૫-૦૦
માણેકપુર ડાભલા	૩૦-૦૦
સોલૈયા	૫૦-૦૦
એરીતાપગ	૩૭-૫૦
	૨૩૨-૫૦

વીસનગર તાલુકો

કાજીઅલી આસમ	૫૦-૦૦
વાલમ જ્ઞાનમંદિર	૩૫-૦૦
ગુંજાલા	૨૫-૦૦
	૧૧૦-૦૦

મહેસાણા તાલુકો

વીરસોડા	૧૨-૫૦
નદાસા	૫૦-૦૦
મોદીપુર	૧૫-૦૦
	૭૭-૫૦

સિદ્ધપુર તાલુકો

ગંગાપુરા	૫૦-૦૦
મેત્રાણા	૫૦-૦૦
નાદોત્રી	૫૦-૦૦
પુનાસણ	૫૦-૦૦
નેદરા	૫૦-૦૦
	૨૫૦-૦૦

ચાણસ્મા તાલુકો

મંડલોપ	૫૦-૦૦
કમાલપુર	૫૦-૦૦
	૧૦૦-૦૦

ખેરાળુ તાલુકો

ઊમરી	૫૦-૦૦
આકલિયારા	૨૫-૦૦
વરેઠા	૫૦-૦૦
	૧૨૫-૦૦

હારીજ તાલુકો

જૂના કાતરા	૫૦-૦૦
સરેલ	૫૦-૦૦
મોટા જોરાવરપુરા	૫૦-૦૦
	૧૫૦-૦૦

સમી તાલુકો

સમી	૫૦-૦૦
	૫૦-૦૦

તારીજ

કડી	૧૮૨-૫૦
કલોલ	૫૦-૦૦
વિજાપુર	૨૩૨-૫૦
વીસનગર	૧૧૦-૦૦
મહેસાણા	૭૭-૫૦
સિદ્ધપુર	૨૫૦-૦૦
ચાણસ્મા	૧૦૦-૦૦
ખેરાળુ	૧૨૫-૦૦
હારીજ	૧૫૦-૦૦
સમી	૫૦-૦૦
	૧૩૨૭-૫૦

પંચમહાલ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને

મળેલી સરકાર મદદ

૧૯૫૮–૫૯

પંચમહાલ જિલ્લાનાં નીચે જણાવેલાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીભાઈઓને જણાવવાનું કે મે. ડેપ્યુટી એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ, ગોધરા તરફથી તેમના નં. P. 3 (V. L) ૩૯૭૫, તા. ૩૦-૩-૫૯થી સને ૧૯૫૮–૫૯ની સરકાર મદદ અમને મળી છે, તે તેમના બજેટ ખાતે જમા લેવામા આવી છે, તો તે પુ. સ. સ. મંડળ, લિ., ખાતે ઉધારવી અને સરકાર મદદ ખાતે જમા કરવી.

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી,
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ., વડોદરા

કાલોલ તાલુકો		વાલીનાથ	૨૭-૦૦	કાનેસર	૨૨-૦૦
મલાવ	૫૬-૦૦		———		———
રામનાથ	૬-૦૦		૧૮૩-૦૦		૮૩-૦૦
એરાલ	૭૫-૦૦	**હાલોલ તાલુકો**		**જાંબુઘોડા તાલુકો**	
	———	ચંદ્રપુરા	૭૦-૦૦	પણિયારા	૨૭-૦૦
	૧૩૭-૦૦	રામેસરા	૭૫-૦૦		———
ગોધરા તાલુકો		કુંવરપુરા	૭૫-૦૦		૨૭-૦૦
વંદેલી	૫-૦૦	વલવા	૩૫-૦૦	**તારીજ**	
કલિયાણા	૫૨-૦૦	અરાદ	૭૨-૦૦	કાલોલ	૧૩૭-૦૦
	———	વરસડા	૫૮-૦૦	ગોધરા	૫૭-૦૦
	૫૭-૦૦	બારકા	૨૨-૦૦	દેવગઢબારિયા	૧૮૩-૦૦
દેવગઢબારિયા તાલુકો			———	હાલોલ	૪૦૭-૦૦
ફરોડ	૧૬-૦૦		૪૦૭-૦૦	લુણાવાડા	૮૩-૦૦
કેમાવાડા	૩૧-૦૦	**લુણાવાડા તાલુકો**		જાંબુઘોડા	૨૭-૦૦
પરોલી	૭૩-૦૦	રામાપટેલની મુવાડી	૯-૦૦		———
ભાણપુરા	૪૬-૦૦	કોઠંબા	૪૨-૦૦		૮૯૪-૦૦

પુસ્તકગણતરીનાં ધોરણ

યુનેસ્કોના ધોરણ પ્રમાણે ઓછામાં ઓછાં ૪૯ પૃષ્ઠ તથા મહત્ત્વના લખાણવાળા પ્રકાશનને જ પુસ્તક ગણવામાં છે. બ્રિટનમાં ઓછામાં ઓછી ૬ પેન્સની કિંમતવાળા પ્રકાશનને જ પુસ્તક તરીકે ગણવામા આવે છે. હિંદમાં આમ નથીઃ ઘોડદોડની માહિતી આપતી પુસ્તિકાઓ અને ત્રણચાર પૃષ્ઠનાં ફરફરિયાંને પણ અહીંની સરકાર પુસ્તકોમાં ગણના કરે છે. ૫૫૬]

પ્રાસંગિક નોંધ

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ કાર્યવાહક સમિતિનો હેવાલ

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળની કાર્યવાહક સમિતિની સભા તા. ૧૫-૩-૫૯ ને રવિવારના રોજ બપોરે ૭-૦ વાગ્યે ગુજરાત વિદ્યાસભાના મકાનમાં અમદાવાદ મુકામે મળી હતી. તે વખતે સમિતિના ૧૩ સભ્યો હાજર રહ્યા હતા.

આજની સભાનું પ્રમુખસ્થાન શ્રી બિહારીલાલ શાહ લે એવી શ્રી કીકુભાઈ દેસાઈની દરખાસ્તને શ્રી ચિમનભાઈ પુ. પટેલે ટેકો આપ્યા બાદ દરખાસ્ત સર્વાનુમતે પસાર થઈ હતી અને તેમણે પ્રમુખસ્થાન લીધા બાદ નીચેનાં કાર્યો સર્વાનુમતે કરવામાં આવ્યાં હતાં.

૧. શ્રી જેઠાલાલ જી. ગાંધી અને શ્રી ચિમનભાઈ હ. અમીનને મંત્રીઓ તરીકે તથા શ્રી જીવણજી ડા. દેસાઈને ખજાનચી તરીકે ચાલુ રાખવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું.

૨. શ્રી મણિલાલ મં. કાશીવાળાની દરખાસ્ત અને શ્રી રામભાઈ કા. પટેલના ટેકાથી ૧ શ્રી જયંતીલાલ ખુશાલદાસ શાહ, ધોળકા, ૨ શ્રી વાડીલાલ બાપુલાલ દેસાઈ, કપડવણજ, ૩ શ્રી ખુમાનસિંહ બારોટ, ગોધરા, ૪ શ્રી ચિમનલાલ દેસાઈ (ડભોઈવાળા), વડોદરા એ ચાર સભ્યોને કોઓપ્ટ કરવામાં આવ્યા હતા.

૩. સને ૧૯૫૯-૬૦ના વર્ષ માટેનું નીચેનું અંદાજપત્ર મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું અને વધુમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ગ્રંથપાલ તાલીમ વર્ગનું અંદાજપત્ર ગ્રંથપાલ તાલીમ વર્ગ સમિતિએ તૈયાર કરી કાર્યવાહક સમિતિ સમક્ષ મૂકી તે મંજૂર કરાવવાની પ્રથા રાખવી.

જ	ઉ
૬૦૦૦) સને ૧૯૫૯-૬૦નું લવાજમ	૪૫૦૦) પેટા મંડળોને લવાજમની ફાળવણી
૩૦૦૦) સરકાર મદદ	૧૫૦૦) એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ ખર્ચ
૪૦૦) પાછલી સિલકમાંથી (ઊપજ કરતાં ખર્ચના વધારાના	૩૦૦) છપામણી
	૧૦૦) સ્ટેશનરી
૯૪૦૦)	૩૦૦) પોસ્ટેજ
	૨૫૦) પ્રવાસ ખર્ચ
	૫૦) પરચૂરણ
	૧૨૦૦) અમદાવાદ વિભાગ પુ. મંડળને મદદ
	૧૨૦૦) વડોદરા વિભાગ પુ. મંડળને મદદ
	૯૪૦૦)

૪. ચોથી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે કરેલા ઠરાવો પૈકી ઠરાવ નં. ૩ની નોંધ લેવામાં આવે છે અને આ બાબતમાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., વડોદરાનું ધ્યાન દોરવું અને તેઓ પોતે આ અંગે શું કરી શકે છે તે જણાવવા વિનંતી કરવી. વળી એમની સલાહસૂચના લઈને આ વિષે યોગ્ય કરવા મંત્રીઓને વિનંતી કરવામાં આવે છે એમ ઠરાવ્યું હતું.

૫. પરિષદના ઠરાવ નં. ૪ અંગે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ વિષે જિલ્લા પુ. મંડળોને પરિપત્ર મોકલી જિલ્લા પુસ્તકાલય તથા તાલુકા પુસ્તકાલયોના સહકારથી આ સંબંધમાં, યોજના ઘડવાનું કહેવું. તે ઉપરાંત શ્રી કયુરેટર સાહેબને પત્ર લખીને જિલ્લા તથા તાલુકા પુસ્તકાલયોને અવારનવાર પુસ્તકો મોકલવા માટે જ અલાયદાં પુસ્તકોના સેટો વસાવવા અંગે યોગ્ય વિનંતી કરવી.

૬. પરિષદના ઠરાવ નં. ૯ અંગે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ સૂચનાને આવકારવામાં આવે છે અને તેને અમલમાં મૂકવા માટે ગ્રંથપાલ તાલીમ વર્ગ સમિતિને સૂચવવું કે અત્યારે ગ્રંથપાલ તાલીમ વર્ગનો જે અભ્યાસક્રમ છે તેથી ઉપલી કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ એટલા જ સમયમાં થઈ શકે એવો તૈયાર કરવો. વધુમાં આ ઠરાવની જાણ શ્રી કયુરેટર ઑફ લાઇબ્રેરીઝ, મુંબઈ રાજ્યને કરવી તથા સર્ટિફિકેટ લીધેલા વિદ્યાર્થીઓની આ દ્વિતીય શ્રેણીના અભ્યાસક્રમ મુજબની પરીક્ષા લઈ સરકાર તરફથી એમને આગળનું પ્રમાણપત્ર આપવા બારેની તજવીજ કરવા વિનંતી કરવી.

૭. પરિષદ ઠરાવ નં. ૧૧ અંગે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ બાબતમાં યોગ્ય કરવા માટે શ્રી મગનભાઈ શં. પટેલ, શ્રી મગનભાઈ પ્ર. દેસાઈ, શ્રી ફકીરભાઈ ર. દેસાઈ, શ્રી ચૂનીભાઈ પુ. પટેલ, શ્રી ઉમેદભાઈ મો. પટેલ, તથા મંત્રીઓ એમ સાત સભ્યોની સમિતિ નીમવામાં આવે છે.

૮. ગ્રામપુસ્તકાલયની સરકારમદદ અંગે કેળવણી ખાતાના ડિરેકટરનો પત્ર નં. ૧૭૨/૫૧૫ ડી (એસ), ૨૩-૨-૫૯થી વર્તમાનપત્રો કરતાં પુસ્તકો પાછળ ઓછું ખર્ચ કર્યું હોય તેવાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને સરકાર મદદ બિલકુલ આપવી નહિ એવી મતલબનો પરિપત્ર થયો છે તે સંબંધમાં કેળવણી ખાતાના અધિકારીઓને મળી તાત્કાલિક ઘટતું કરવા માટે શ્રી મગનભાઈ શં. પટેલ, શ્રી ચિમનભાઈ હ. અમીન અને શ્રી મણિલાલ ગં. કાશીવાળા એ ત્રણ સભ્યોનું પ્રતિનિધિમંડળ નીમવામાં આવે છે.

૯. કાર્યવાહક સમિતિની સભા જુદા જુદા જિલ્લાઓમાં રાખવા બાબત શ્રીમતી કુસુમબહેન હ. દેસાઈની સૂચના અંગે નોંધ લેવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું.

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

આઠમી શિ. વા. પરીક્ષાનાં પ્રમાણપત્રો અને ઇનામો જે તે કેન્દ્રો તરફ મોકલી આપ્યાં છે. તે મળ્યા બદલ જે તે કેન્દ્રના વ્યવસ્થાપકોને પાવતી મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

નવમી શિ. વા. પરીક્ષા : સપ્ટેમ્બર, '૫૯ની તા. ૨૭મી ને રવિવારે લેવાશે. તે માટેનું પુસ્તક 'હિંદના જવાહર' પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, રાવપુરા, વડોદરામાંથી રૂબરૂમાં લેનારને ૦-૮૧ નયા પૈસાની કિંમતે મળશે. સદર પુસ્તક પોસ્ટથી મંગાવનારે વધુ ૧૯ પૈસા પોસ્ટેજના મોકલવા. પુસ્તક માટે ઉપર જણાવેલી સંસ્થા સાથે સીધો પત્રવ્યવહાર કરવો.

પ્રચારકોની કામગીરી : વડોદરા-પંચમહાલ જિ. પુ. પ્ર. શ્રી ૭. મ પટેલે માર્ચ માસમાં હાલોલ તાલુકામાં ૧ ચંદ્રપુરા, કાલોલ તાલુકામાં ૨ શક્તિપુરા, ૩ બાકરોલ, ૪ બોરુ, ૫ સમા, ૬ ઝરકા, ૭ જંબાલ, ૮ રતનપુર, ૯ ધૂસર, ૧૦ સુરેલી, ૧૧ અડાદરા, ૧૨ ભૂખી, ૧૩ એરાલ, ૧૪ મલાવ, ૧૫ રાબોડ, ૧૬ કંડાચ, ૧૭ દેલોલ, તથા સાવલી તાલુકામાં ૧૮ આંકલિયા એ ગામનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી; તથા દિંમનપુર, તા. કાલોલમાં નવીન

પુ. ઉઘાડવાનો પ્રચાર કર્યો છે. ગ્રુ. પુ. મં. ના ૪૫ સભ્યો નોંધ્યા છે. ૧૧૭ પુસ્તકો રૂબરૂમાં વાંચવા આપ્યાં છે. ઉપરાંત મહુડી, તા. વિજાપુર; વડગામ, જિ. બનાસકાંઠા; અને પાવાગઢ જિ. પંચમહાલ એ ત્રણ સ્થળે ભરાયેલા પુ. શિ. વર્ગમાં હાજરી આપી હતી.

ભરૂચ-સુરત જિ. પુ. પ્ર. શ્રી મહંતે ઓલપાડ તાલુકામાં ૧ કારેલી, ૨ કુડસદ, ૩ કન્યાસી, ૪ સાયણ અને વલસાડ તાલુકામાં ૫ મોગરાવાડી, ૬ વલસાડ, ૭ તીથલ, ૮ અબ્રામા, ૯ ધમડાચી, એ ગામોનાં પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી છે. ઉપરાંત માંગરોળ તાલુકામાં ૧ ડુંગરી, ૨ ઓરસદ, ૩ ભાટકોલ, ૪ પાણેથા, ૫ શીંડિયાત, ૬ સમુસર એ ગામે નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવા પ્રચાર કર્યો છે. ગ્રુ. પુ. મં. ના ૨૮ સભાસદો નોંધ્યા છે.

પંચમહાલ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને મદદ: પંચમહાલ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને, જિલ્લા લોકલબોર્ડ તરફથી સન ૫૮–૫૯ની મદદ મળવાની મંજૂર થઈ છે; અને તે બદલ પંચમહાલ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને, પંચમહાલ જિ. લોકલ બોર્ડ પુસ્તકોની યાદી તથા સન '૫૮–૫૯ની મળનારી મદદની પાવતી, વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળને મોકલી આપવા લખી જણાવ્યું છે; તો તે પ્રમાણે પંચમહાલ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને પુસ્તકોની યાદી તથા સન '૫૮–૫૯ની મદદની પાવતી મોકલી આપવા અમારી આગ્રહભરી વિનંતી છે.

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ
C/o સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી, વડોદરા

વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ
સહમંત્રી

અમદાવાદ વિભાગ પ્રચારકોની કામગીરી

અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય-પ્રચારક શ્રી ઉમિયાશંકર દવેએ માર્ચ, '૫૯માં વડગામ તાલુકાનાં ૧ રૂપાલ, ૨ વડગામ, ૩ છારી, ૪ કોટડી, ૫ પાલણપુર તાલુકાનું ૫ વગદા, અમરેલી તાલુકાનાં ૬ બોટાદ, ૭ ખીજડિયા, ૮ અમરેલી, ૯ ફતેપુર, ૧૦ ચાંપાથળ એમ દશ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી યોગ્ય માર્ગદર્શન આપ્યું હતું વળી ઘોરપાડા અને કોદરાવી એ બે ગામોમાં નવીન ગ્રામપુસ્તકાલયો શરૂ કરાવવા બાબત તજવીજ કરી હતી, તેમ જ પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ અંગેનું કામકાજ પણ કર્યું હતું.

ઉપરાંત ગ્રુ. પુ. મંડળના ૧૦ સભ્યો નોંધ્યા હતા.

પ્રચારક શ્રી. અમૃતલાલ અં. શાહે માર્ચ, '૫૯માં સાબરકાંઠા જિલ્લાનાં ૧ હિંમતનગર, ૨ મોડાસા, ૩ માલપુર, ૪ બાયડ, ૫ ડહેમાઈ, ૬ ભીલોડા એમ ૭ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી યોગ્ય માર્ગદર્શન આપ્યું હતું. વળી વિજયનગર પુસ્તકાલયને ગ્રાન્ટ મેળવવા માટે સમજૂતી આપી હતી.

ઉપરાંત ગુજરાત પુ. મંડળના ૧૫૫ સભ્યો નોંધ્યા હતા, અને સાબરકાંઠા જિલ્લામાં કુલ નવ તાલુકાઓમાં તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળની રચના થઈ શકે એવી પરિસ્થિતિનું સર્જન કરી શકયા છે.

પ્રાદેશિક પુસ્તકાલય મંડળોની સરકારી ગ્રાંટમાં વધારો:

મુંબઈ, પૂના, અને અમદાવાદનાં પ્રાદેશિક પુસ્તકાલય મંડળોને દરેકને તેના ગયા વર્ષના માન્ય ખર્ચની રકમના ૭૫ ટકા પ્રમાણે પણ વધારેમાં વધારે રૂ. ૩૦૦૦ સુધી સરકારી ગ્રાંટ મળશે. આજ સુધી તે ૫૦ ટકા પ્રમાણે મળતી હતી. ગ્રાંટનું સુધારેલું ધોરણ સને ૧૯૬૧ સુધી ચાલુ રહેશે.

પશ્ચિમ બગાળમાં પુસ્તકો-પત્રો પરનો વેચાણવેરો રદ

પશ્ચિમ બગાળની સરકારે પુસ્તકો પત્રો પરનો વેચાણવેરો રદ કર્યો છે મુબઈ અને મદ્રાસ રાજ્યોમા એ જાતનો વેચાણવેરો નહિ હોવાથી પશ્ચિમ બગાળના બુકસેલરોને તેથી અડચણ પડતી હતી, તે હવે નહિ પડે પશ્ચિમ બગાળની સરકારને આ સ્તુત્ય પગલા બદલ અભિનદન !

બનાસકાઠા જિલ્લા પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ

તા ૧૪, ૧૫, ૧૬ માર્ચ, ’૬૫ના ત્રણ દિવસો માટે બનાસકાઠા જિલ્લા પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ વડગામ મુકામે યોજવામા આવ્યો હતો તેની ઉદ્ઘાટનક્રિયા જિલ્લાના વિદ્યાધિકારી શ્રી ત્રિવેદી સાહેબે કરી હતી તેમણે તે પ્રસગે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમા રસ લેવા બદલ શિક્ષકોને અભિનદન આપ્યા હતા તથા પુસ્તકાલયોમા સારા પુસ્તકો વસાવવા આગ્રહ કર્યો હતો

આ પ્રસગે પ્રમુખસ્થાને જિલ્લા પુસ્તકાલય મડળના અધ્યક્ષ શ્રી મોહનભાઈ હતા, અને સ્વાગતાધ્યક્ષ શ્રી મહાલકારી હતા

આ પ્રસગે આવેલા સદેશાઓમા જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ, આસિ ક્યુરેટર ઑફ ગુજરાત લાયબ્રેરીઝ, ગુજરાત યુનિવર્સિટીના ઉપકુલપતિ, વગેરેના હતા

આ વર્ગનુ સચાલન પુસ્તકાલય મડળના સહમત્રી શ્રી મણિભાઈ દેસાઈ, પ્રચારક ઉમિયાશકર દવે, વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મડળના સહમત્રી શ્રી વલ્લભભાઈ અને પ્રચારક શ્રી છગનભાઈએ કર્યું હતુ

તા ૧૫ના રોજ વર્ગ પૂરો કરી મગરવાડા મુકામે ૨ કલાકનુ પર્યટન ગોઠવ્યુ હતુ

આ પ્રસગે જિ લો બોર્ડે રૂ ૧૦૦) અને જિ પુ મ ળે રૂ ૫૦)ની મદદ આપી હતી જિ વિકાસ બોર્ડમા માગેલી મદદ હજુ આવી નથી

આ વર્ગનો લાભ ૭૦ વ્યક્તિઓએ લીધો હતો તેમા ત્રણ બહેનો પણ હતી

પચમહાલ ગ્રથપાલ તાલીમ વર્ગ

પચમહાલ જિલ્લા પુસ્તકાલય મડળ તરફથી પાવાગઢ મુકામે બીજા પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગનુ ઉદ્ઘાટન પચમહાલ જિલ્લાના અગ્રગણ્ય કાર્યકર્તા શ્રી ડાહ્યાભાઈ નાયકને હસ્તે તા ૩૧-૩-’૬૫ ને દિવસે થયુ હતુ આ પ્રસગે પ્રમુખસ્થાને પચમહાલ જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી પન્નાલાલ પરીખ હતા આ વર્ગ ત્રણ દિવસનો હતો એમા ૩૫ ગ્રથપાલો આવ્યા હતા

આ પ્રસગે પચમહાલ જિલ્લા પુસ્તકાલય મડળના મત્રી શ્રી બાબુભાઈ ગાધીએ જણાવ્યુ હતુ કે “હાલ જિલ્લામા ૧૭૫ પુસ્તકાલયો છે આ વર્ગને જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તથા જિલ્લા વિકાસ મડળ તરફથી રૂ ૩૦૦)ની મદદ મળી છે ”

શ્રી ડાહ્યાભાઈ નાયકે વર્તમાન પરિસ્થિતિમા પુસ્તકાલયનુ મહત્ત્વ સમજાવ્યુ હતુ તથા સારા પુસ્તકો તથા વર્તમાનપત્રોનો તે દ્વારા ફેલાવો થાય તેવી શુભેચ્છા દર્શાવી હતી

આ પ્રસગે પધારેલા મુબઈ રાજ્યના મદદનીશ ક્યુરેટર શ્રી સિકલાલ પરીખે ગ્રથપાલોને પુસ્તકો સાચવી રાખવાનુ જ નહિ લક્ષમા રાખતા વાચકોને વાચનમા માર્ગદર્શન આપવા અનુરોધ કર્યો હતો, તથા આ માટે ગ્રથપાલોએ પોતે વાચનનો શોખ કાયમ રાખવાની જરૂર પણ તેમણે દર્શાવી હતી

પ્રમુખસ્થાનેથી પ્રવચન કરતાં શ્રી પન્નાલાલ પરીખે પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની અગત્ય સમજાવી હતી.

આ વર્ગનું સંચાલન વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી વલ્લભભાઈ પટેલ અને પ્રચારક શ્રી છગનભાઈ પટેલે કર્યું હતું.

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ ગ્રંથપાલ તાલીમ વર્ગ

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી ગ્રંથપાલ તાલીમ વર્ગ અમદાવાદમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં તા. ૪-૫-૫૯ના રોજ શરૂ કરવામાં આવશે. આ વર્ગ પાંચ અઠવાડિયાં ચાલશે અને શિક્ષણ ગુજરાતી ભાષામાં આપવામાં આવશે. મુંબઈ સરકારે મુંબઈ રાજ્ય માટે નક્કી કર્યા પ્રમાણેનો અભ્યાસક્રમ આ વર્ગો માટે યોજવામાં આવ્યો છે.

મહેસાણા તાલુકા પુસ્તકાલય પરિષદ

મહેસાણા તાલુકા સાતમી પુસ્તકાલય પરિષદ વડસમા મુકામે તા. ૧૯-૩-૫૯ને રોજ શ્રી નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલના પ્રમુખપદે મળી હતી.

આ પરિષદનું ઉદ્‌ઘાટન શ્રી દવે, ફિઝિકલ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, મહેસાણાએ કર્યું હતું.

ત્યાર પછી મહેસાણા તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળનું નિવેદન મંત્રી શ્રી શિવુજી વાઘેલાએ રજૂ કર્યું હતું.

ત્યાર બાદ મહેસાણા જિલ્લા શાળામંડળના ચેરમેન શ્રી કાન્તિપ્રસાદ યાજ્ઞિક, જિલ્લા શાળા મંડળના સભ્ય શ્રી બલરામ ક્ષત્રિય, શ્રી કેશવલાલ હ. પટેલ, તથા વડસમાના પીઢ આગેવાન શ્રી ગંભીરસિંહ ચાવડાએ પ્રસંગોચિત પ્રવચનો કર્યાં હતાં.

પ્રમુખસ્થાનેથી બોલતાં શ્રી નાનજીભાઈ પટેલે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વેગ આપવા, ઉત્તમ પુસ્તકો વસાવવા, તાલુકા મંડળોએ જુદી જુદી યોજનાઓ દ્વારા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ દ્વારા ગામડાંઓને સુશિક્ષિત બનાવવા સમાજનોને વિનંતિ કરી હતી. વળી તેમણે પુસ્તકાલયોને પડતી મુશ્કેલીઓ નિવારવા તેમ જ પુસ્તકાલયોને પૂરતી મદદ આપવા સરકારને વિનંતિ કરી હતી.

આ પરિષદમાં નીચેના ઠરાવો થયા હતા:

૧. દર સાલ મુજબ દરેક પુસ્તકાલયને જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ આપતી રહે તેવો જિલ્લા લો. બો. ના પ્રમુખ સા. ને વિનંતિ કરતો.

૨. દરેક ગ્રામપુસ્તકાલયોને વધારેમાં વધારે રૂ. ૭૫) સરકારી મદદ મળે છે તેમાં પત્રો અને પુસ્તકોના વિભાગ પાડ્યા સિવાય મદદ આપવામાં આવે તેવી જિલ્લા શિક્ષણાધિકારી સા૦ને વિનંતિ કરતો.

૩. વડસમા પુસ્તકાલયનું નવીન મકાન બાંધવા સામે જે મનાઈ હુકમ આપવામાં આવેલ છે તે રદ કરી કામ શરૂ કરવા સરકારને વિનંતિ કરતો.

૪. શાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલય ખોલવા બાબતનો.

૫. ચાલુ સાલે સરકારી મદદ વડોદરા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળમાં બારોબાર મોકલવામાં આવી છે તે જ પ્રમાણે દર સાલ મોકલવામાં આવે તેવી જિલ્લા શિક્ષણાધિકારી સા૦ને વિનંતિ કરતો.

૬. તાલુકા મંડળ તરફથી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાનું ઠરાવતો અને નીચે પ્રમાણે પરીક્ષા સમિતિ નીમતો:

પ્રમુખ – શ્રી શિવુજી સાહુજી વાઘેલા, મંત્રી – શ્રી ગંગાપુરી શંકરપુરી ગોસાઈ, સભ્યો – (૧) શ્રી લાભશંકર હરિલાલ પંડ્યા, (૨) શ્રી હીરાભાઈ ૭. પટેલ, (૩) શ્રી સોમેશ્વર જીવરામ રાવળ, (૪) શ્રી પ્રહ્લાદભાઈ સુરજભાઈ પટેલ.

૭. મહેસાણા જી. પી. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોનો લાભ દરેક પુસ્તકાલયને મળે તેવી યોજના ઘડવા તેના સંચાલકોને વિનંતિ કરતો.

૮. પરિષદ આમંત્રવા બદલ વડસમા ગામનો આભાર માનતાં.

૯. પ્રમુખપદ સ્વીકારી યોગ્ય માર્ગદર્શન આપવા બદલ શ્રી નાનજીભાઈ જે. પટેલ સા. નો આભાર માનતો.

મુંબઈ મરાઠી ગ્રંથ સંગ્રહાલયના મકાનની શ્રી જવાહરલાલ નહેરુને હસ્તે શિલારોપણવિધિ

મુંબઈ દાદર ખાતે ઉપયુક્ત ગ્રંથ સંગ્રહાલયના મકાનની શિલારોપણવિધિ શ્રી જવાહરલાલ નહેરુને હસ્તે તા. ૧૦-૩-૫૯ને દિવસે થઈ હતી. તે પ્રસંગે તેમણે જણાવ્યું હતું કે "શિક્ષણના પ્રચાર માટે વધુ ને વધુ પુસ્તકાલયો ખૂલે તે જરૂરનુ છે"

શ્રી આશાભાઈ કાશીભાઈ પટેલ મહિલાપુસ્તકાલય, સાવલીનું ઉદ્ઘાટનઃ

ઉપરોક્ત પુસ્તકાલયનુ ઉદ્ઘાટન મુંબઈ રાજ્યના કેળવણી પ્રધાન શ્રી હિતેંદ્રભાઈ દેસાઈને હસ્તે તા. ૨૨-૩-૧૯૫૯ને દિવસે થયું. તે પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાને ગુજરાત વિભાગીય કોંગ્રેસ સમિતિના પ્રમુખ શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ હતા. આ પ્રસંગે શ્રી આશાભાઈ કાશીભાઈ પટેલ ટ્રસ્ટ ફંડના ટ્રસ્ટીઓએ ૧,૦૦૧ રૂપિયા સ્ત્રી-ઉદ્યોગાલય શરૂ કરવા આપવાની જાહેરાત કરી હતી. ગામના પ્રાથમિક શાળાના મકાનના વધારાના ઓરડાઓ માટે પણ તે વખતે ૧૮,૦૦૦ રૂપિયા એકત્રિત થયાની જાહેરાત થઈ હતી. ઉપરાંત, ગામના શ્રી હિંમતલાલ શેઠ તરફથી સ્ત્રી-ઉદ્યોગાલયને સંચો આપવાની જાહેરાત પણ થઈ હતી.

વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને યતિ શ્રીહેમચંદ્રજી તરફથી મળેલી ૫૦૦ વધુ હસ્તપ્રતો

યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીએ સંગ્રહમાં આવેલા એમના જ્ઞાનભંડારમાંથી આશરે ૫૦૦ પોથીઓ તા. ૧૦-૩-'૫૯ને રોજ વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને ભેટ આપી છે. તે પહેલાં પણ તેમણે પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને ૧૦૦૦ + ૧૦૦૦ હસ્તપ્રતો ભેટ આપી છે.

પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને શ્રી ગોરધનદાસ રણછોડજી મોદી તરફથી મળેલી પ્રાચીન હસ્તપ્રતો

યતિ શ્રીહેમચંદ્રજીને પગલે અનુસરી વડોદરા પાંજરાપોળના મંત્રી શ્રી ગોરધનદાસ રણછોડજી મોદીએ પોતાની પાસેની પ્રાચીન હસ્તપ્રતો તથા જૂના દસ્તાવેજોનો સારો એવો સંગ્રહ વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરને તા. ૧૯-૩-'૫૯ને દિવસે ભેટ આપ્યો છે.

બંધ પડેલું 'ધી બૉમ્બે ક્રૉનિકલ'

મુંબઈનું સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજી દૈનિક 'ધી બૉમ્બે ક્રૉનિકલ' બંધ પડ્યું છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., વડોદરા

પસંદગીપાત્ર

પુસ્તકોની સૂચિ

જીવનચરિત્રો

હિંદના જવાહર	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧-૦૦
ભારતકે સંતમહાત્મા (વિનોબાના આશીર્વચન સાથે)	વોરા એન્ડ કું.	૧૦-૦૦
ગાંધીજી ભા. ૧થી ૭	સ્વાણી એન્ડ કું.	૩-૫૦
બાપુનાં સંભારણાં	,,	૦-૫૦
ગાંધીજીનું ગૃહમાધુર્ય	,,	૦-૫૦
યજ્ઞ અને ઈંધણ	જયભિખ્ખુ	૨-૨૫
રામપ્રસાદ બિસ્મીલ	રૂપમ્ પ્રકાશન	૧-૬૨
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	ગુરુદયાળ મલિક	૦-૨૦
રવિશંકર મહારાજ	વોરા એન્ડ કું.	૦-૬૦
શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર	રેવાશંકર સોમપુરા	૧-૫૦
શ્રીરામચરિત્ર	,,	૩-૦૦
ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકો (નરસિંહ મહેતાથી માંડી ચૂનીલાલ મડિયા સુધીના)	સંપાદક: ગુલાબદાસ બ્રોકર અને રવિશંકર રાવળ	૨૦-૦૦
શ્રી અરવિંદજીવન	પોંડિચેરી આશ્રમ	૪-૫૦
લોકમાન્ય ટિળક	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૩-૦૦
બાપુની છાયામાં	,,	૨-૫૦
બાપુને પગલે પગલે	,,	૨-૫૦
ગાંધીજીની કહાણી	લુઈ ફિશર	૫-૦૦
આવા હતા બાપુ	રૂપાયતન	૨-૭૫
આપવીતી	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧-૫૦
મણિલાલ નભુભાઈ: જીવનરંગ	ડૉ. ધીરુભાઈ ઠાકર	૫-૨૫
દયારામનો અક્ષરદેહ અને નવલરામની જીવનકથા	એન. એમ. ત્રિપાઠી, લિ.	૩-૦૦
સોરઠી સંતો	સસ્તું સા. વ. કાર્યાલય	૧-૨૫
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ	રોમાં રોલાં અનુ. ચંદ્રશંકર પ્રા. શુક્લ	૫-૦૦
સ્વામી વિવેકાનંદ	સસ્તું સા. વ. કા., અમદાવાદ	૧-૫૦
સંત તુકારામ	,,	૩-૦૦
શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય	,,	૦-૭૫
યોગીશ્વર યાજ્ઞવલ્ક્ય	,,	૦-૫૦
ગૌતમ બુદ્ધ	,,	૧-૫૦
બુદ્ધચરિત	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૩-૦૦

મહર્ષિ દયાનંદ	સ. સા. વ. ક	
દયાનંદ સરસ્વતી	શ્રી મેઘાણી	૧–૫૦
શ્રી સાંઈબાબા	સ્વામી સાંઈ શરણાનંદ	૪–૦૦
સ્વામી સહજાનંદ	સસ્તું સા. વ. કા., અમદાવાદ	૧–૫૦
મહાત્મા ટોલ્સ્ટોય	શ્રી રામનારાયણ ના. પાઠક	૧–૨૫
બુકર ટી. વૉશિંગ્ટન	સસ્તું સા. વ. કા.	૧–૫૦
વીર ગાર્ફિલ્ડ	પુસ્તકાલય સ. સ. મં., લિ	૧–૫૦
દીનબંધુ ઍન્ડ્રુઝ	,,	૧–૫૦
સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મકથા	ગાંધીજી	૧–૫૦
મહાત્મા ગાંધી ભા. ૧–૨	શ્રી અંબેલાલ જોષી	૨૦–૦૦
સંક્ષિપ્ત આત્મકથા – ગાંધીજી	નવજીવન પ્ર મંદિર	૧–૦૦
મારી જીવનકથા – નેહરુ	,,	૬–૦૦
રાષ્ટ્રપ્રિય જવાહરલાલ	શ્રી. અંબેલાલ જોષી	૩૦–૦૦
સંક્ષિપ્ત આત્મકથા – નેહરુ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧–૫૦
આપણા જવાહર	બાલગોવિંદ કુબેરદાસની કું.	૧–૦૦
મારી જીવનકથા – રાજેન્દ્રપ્રસાદ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૮–૦૦
ધર્માત્મા ગોખલે	નવજીવન પ્ર મંદિર	૦–૫૬
સરદાર વલ્લભભાઈ ભા. ૧–૨	,,	૧૧–૦૦
આપણા સરદાર	બાલગોવિન્દ કુબેરદાસની કું.	૧–૦૦
રવિશંકર મહારાજ	,,	૪–૦૦
મહાદેવભાઈનું પૂર્વચરિત	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૦–૭૫
સ્મરણયાત્રા	કાકા કાલેલકર	૨–૦૦
સામ્યયોગી વિનોબા	યજ્ઞ પ્રકાશન સમિતિ, વડોદરા	૦–૫૦
બાપુની ઝાંખી	,,	૧–૦૦
વીર દુર્ગાદાસ	સસ્તું સા. વ. કા.	૧–૨૫
શિવાજી છત્રપતિ	,,	૧–૨૫
લક્ષ્મીબાઈ	,,	૦–૭૫
આત્મકથા ભા. ૧–૨–૩	શ્રી ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિક	૧૫–૦૦
અડધે રસ્તે	શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી	૩–૫૦
સીધાં ચઢાણ	,,	૫–૦૦
સ્વપ્નસિદ્ધિની શોધમાં	,,	૬–૫૦
મોતીભાઈ અમીન : જીવન અને કાર્ય	પી સી શાહ	૨–૦૦
અમારા બા	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧–૫૦
અપંગની પ્રતિભા	અમેરિકન બાઈ હેલન કેલરની આત્મકથા	૬–૫૦
મઝધાર	,,	૨–૫૦
મીરા દાસી જનમ જનમકી	રેવાશંકર ઓ. સોમપુરા	૦–૭૫

વાર્તા–નવલકથા

શરદગ્રંથાવલિ ભા. ૧થી ૫	વોરા પબ્લિકેશન્સ	૫૦–૦૦
અક્કલની ખાણ	ઈશ્વરભાઈ પટેલ	૨–૫૦
સંસ્કારરેખા	ધૂમકેતુ	૩–૦૦
સ્વર્ગયાત્રા	વિભૂતિભૂષણ	૬–૫૦
દિલની વાત	પન્નાલાલ પટેલ	૩–૫૦
ખાલી ખેપ	મોહનલાલ પટેલ	૫–૦૦
સળગે ઊગ્યો પ્રેમસગાઈ	રમણલાલ પાઠક	૪–૦૦

અજવાળી કેડી	જિતુભાઈ મહેતા	૫-૦૦
તીર અને તુક્કા	રંભાબહેન ગાંધી	૩-૫૦
અંતિમ આલિંગન	ડાહ્યાભાઈ પટેલ	૪-૫૦
મેના	સાને ગુરુજી	૮-૦૦
ઝાકળનાં મોતી	મોહમ્મદ માંકડ	૩-૦૦
વસઈનો ઘેરો	ચૂનીલાલ વ. શાહ	૪-૦૦
ઝારાનો સંગ્રામ	રસિકલાલ જોશી	૨-૦૦
રવીન્દ્રસૌરભ	કાકા કાલેલકર	૨-૫૦
ઝેર તો પીધાં છે જાણી જાણી ૧-૨	દર્શક	૮-૦૦
નવા ચીલે	પુષ્કર ચંદરવાકર	૫-૦૦
રાગ વૈરાગ	સારંગ બારોટ	૪-૦૦
જીવનરંગ	પીતાંબર પટેલ	૪-૦૦
જીવતાં ખંડેર	દાંડેકર	૫-૫૦
કલ્પના	પીતાંબર પટેલ	૪-૫૦
હદપાર	પેંડસે	૪-૦૦
આધાર	સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪-૦૦
મુક્તાત્મા	માડખોલકર	૬-૨૫
સંધ્યાના રંગ	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪-૫૦
જ્યોત	ગૌતમ	૫-૫૦
મોરનાં આંસુ	સારંગ બારોટ	૩-૫૦
મનના મોરલા	પન્નાલાલ પટેલ	૪-૫૦
અનાથ	વસંત કાનેટકર	૫-૦૦
વૃન્દા	સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૭-૫૦
જેકબ સર્કલ અને ચાર રસ્તા	ચૂનીલાલ મડિયા	૪-૫૦
નરવાહન	રાયચુરા	[illegible]-૦૦
કુલદીપક	”	૨-૫૦
પ્રેમલીલા ભા. ૧-૨	”	૬-૦૦
સોમનાથની સખાતી	”	૨-૫૦
પ્રકાશનાં સ્મિત	ગુલાબદાસ બ્રોકર	૩-૦૦
રક્તરાગ	દેવેશબાણુ	૫-૦૦
પ્રતિશોધ	ના. સિ. ફડકે	૩-૫૦
પરણ્યાં છતાં કુંવારાં	દામુ સાંગાણી	૩-૦૦
મોટા ઘરનો જમાઈ	”	૩-૦૦
પસંદગીનો પતિ	”	૪-૦૦
બીજી થોડીક	સુરેશ જોશી	૨-૭૫
ટૂંકા રસ્તા	મોહનલાલ પટેલ	૪-૦૦
આંસુનાં તોરણ	પ્રાણ પટેલ	૪-૦૦
જળપ્રલય	એન. એન. ઠક્કરની કું.	૩-૦૦
દેવનર્તકી	ચૂનીલાલ વ. શાહ	૧-૫૦
વીરડાનાં પાણી	ઉષા જોશી	૨-૦૦
વાર્તા રે વાર્તા	કુસુમબહેન ઠાકોર	૧-૫૦
ધરતીનું સૌંદર્ય	સ્મૃતિમંદિર, મુંબઈ	૮-૫૦
સેતાનનો સંતાપ	વોરા એન્ડ કું.	૫-૫૦
કાળસુંદરી	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૨-૦૦
પન્નાલાલની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ	ભા. સા. સંઘ, મુંબઈ	૪-૦૦
મેઘાણીની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ	”	૪-૦૦
મડિયાની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ	”	૪-૦૦

દાસી જનમ જનમની : સાથી જનમ જનમની	જયભિખ્ખુ	૩–૫૦	વિમલમૂર્તિ	ગુર્જર ગ્રંથ.	૬–૦૦
શકુંતલા	ઈશ્વર પેટલીકર	૪–૫૦	પારસમણિ	ઈશ્વર પેટલીકર	૦–૫૦
ભવસાગર	,,	૪–૦૦	હું અને દિવ્યબાળા	ગુર્જર ગ્રંથ.	૪–૫૦
છીપનાં મોતી	કુ. સ્વપ્નસેવી	૩–૦૦	મંગલદીપ	ધૂમકેતુ	૩–૦૦
આ જાપે આબાનુ ઝાડ	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૧૬–૫૦	સ્નેહદીપ ભા. ૧–૨	હરિહર પુસ્તકાલય	૫–૫૦
સતનાં બાંધો પૃથ્વી	જયભિખ્ખુ	૨–૦૦	અતિથિ અને બે બહેનો	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૮–૦૦
માઈનો લાલ	,,	૨–૨૫	દિલ દરિઆવનાં મોતી	વિનોદિની નિલકંઠ	૪–૫૦
પાપ અને પુણ્ય	,,	૨–૦૦	પીળું પાનુ	મનુભાઈ જોધાણી	૧–૦૦
દેરીના દીવા ભા. ૧–૨–૩	,,	૧–૫૦	નવી નારી	ભદ્રકુમાર યાજ્ઞિક	૪–૭૫
અંતરદીપ	પુષ્કર ચંદરવાકર	૪–૦૦	ચંદરવો	ચૂનીલાલ મડિયા	૧–૭૫
રિમતા	શાંતિ આકડિયાકર	૩–૦૦	પોથીમાંનાં રીંગણાં	ગાંડિવ કાર્યાલય	૩–૦૦
અંગુલીમાલ	એન. એમ. ઠક્કરની કું.	૪–૦૦	પડધા ડૂબી ગયા	ચંદ્રકાંત બક્ષી	૪–૦૦
રાય હરિહર	ગુ. આચાર્ય	૪–૦૦	ઈસરદાન	રાયચુરા.	૩–૦૦
કૃષ્ણાજી નાયક	,,	૫–૦૦	કાળજાં કોરાણાં	ચુનીલાલ મડિયા	૪–૦૦
રાય રેખા	,,	૫–૦૦	હીરાની ચમક	રમણલાલ દેસાઈ	૮–૭૫
રાય ખુક્કારાય	,,	૬–૦૦	સોરઠની મહારાણી	રાયચુરા	૨–૫૦
ડૉ. અનુપમ	શયદા	૫–૫૦	લખેશરી	,,	૪–૦૦
પુનિત ગંગા	,,	૬–૫૦	સોરઠની રાજલક્ષ્મી (મહીપાળદેવ)	,,	૩–૫૦
પથ્થરની પ્રતિમા	કુ સ્વપ્નસેવી	૧–૫૦	કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ	,,	૩–૦૦
અંતરનાં રૂપ	ભૂપત વડોદરિયા	૩–૫૦	બખાઈ	,,	૨–૫૦
સોરાષ્ટ્રની લોકકથાઓ	ઝવેરચંદ મેઘાણી	૧૦–૫૦	રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ	,,	૩–૦૦
સંસારના ઓવારે	ચૂનીલાલ વ. શાહ	૪–૦૦	પ્રહેલિકા	નરેશચંદ્ર	૮–૫૦
એક માળાના ત્રણ પંખી ભા૧-૨	,,	૮–૦૦	ઘેર બેઠા ગંગા	પીતાંબર પટેલ	૫–૦૦

શ્રેષ્ઠ કિશોરકથાઓ	જયંત બક્ષી	૧-૭૫
ઊંચો ગઢ ગિરનાર ભા. ૧-૨	નવયુગ પુ. ભંડાર	૧૨-૫૦
પ્રણયદીપ	લાભુબહેન મહેતા	૩-૦૦
હું સરલા અને મિત્રમંડળ	ધનસુખલાલ મહેતા	૪-૧૦
લીલુડી ધરતી ૧-૨	ચૂનીલાલ મડિયા	૧૦-૦૦
શ્રેષ્ઠ હાસ્યકથાઓ	બિપિન ઝવેરી	૨-૦૦
ઝાંખી	ઉમાશંકર જોષી	૩-૦૦
શુભા	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૨-૨૫
મારે નથી પરણવું	દામુ સાંગાણી	૪-૦૦
પર કે પર	ચૂનીલાલ વ. શાહ	૫-૭૫
એક લહર	ધીરુબહેન પટેલ	૩-૦૦
ધર્મભગિની	ચૂનીલાલ વ. શાહ	૫-૨૫
કલાવતી	ડાહ્યાભાઈ પટેલ	૩-૦૦
આરતી અને અંગારા	ભગવતીકુમાર શર્મા	૪-૫૦
કોનો વિજય ?	વિશ્વમિત્ર	૪-૫૦
સાગરવીર	ઈશ્વર પટેલ	૦-૫૦
મળેલા જીવ	પન્નાલાલ પટેલ	૨-૦૦
સાચી માત્રા	રમણીક અરાલવાળા	૧-૫૦
અધૂરાં તપ	ભૂપત વડોદરિયા	૪-૫૦
શાગી શાગી	ઈશ્વર પટેલ	૧-૨૫
અજબ દેશ	શ્રીકાન્ત ત્રિવેદી	૨-૫૦
મોટા ઘરની વહુ	જયા ઠાકોર	૪-૦૦
ગાગરમાં સાગર	એન. એમ. ત્રિપાઠી	૨-૫૦
તપસ્વિની ભા. ૧-૨-૩	કનૈયાલાલ મુનશી	૨૮-૫૦

જીવનમાં અમૃત	ગુલાબદાસ બ્રોકર	૧-૭૫
હેતનાં પારખાં	મોહનલાલ પટેલ	૪-૫૦
કલ્પના	બિપિનચંદ્ર ઝવેરી	૩-૨૫
ગોરજ	ચૂનીલાલ મડિયા	૩-૦૦
ભગવાન પરશુરામ	ક. મા. મુનશી	૫-૫૦
રૂદ્રશરણ	ધૂમકેતુ	૩-૫૦
વિશ્વસાહિત્યની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ	ચેતન મ. શુક્લ	૫-૫૦
નંદવાયેલાં હૈયાં	પુષ્કર ચંદરવાકર	૩-૦૦
માનવીનો માળો	” ”	૩-૫૦
ભવની કમાણી	” ”	૪-૫૦
દુઃખનાં પોટલાં	ઈશ્વર પેટલીકર	૧-૫૦
ધરતીને ખોળે	ચૂનીલાલ વર્ધમાન શાહ	૮-૮૦
મેઘો ગામેતી	પન્નાલાલ પટેલ	૧-૨૫
જીવનનાં જળ	ભૂપત વડોદરિયા	૩-૫૦
ખભે પછેડી ને હાથે ચાંદ	પીટર હેન્હામ	૮-૦૦
પ્રેમપટોળું	ફાલ્ગુની મુખોપાધ્યાય	૩-૦૦
રાંકનાં રતન	પુષ્કર ચંદરવાકર	૩-૦૦
રાઈનો પર્વત	અનંતરાય મ. રાવળ	૧-૫૦
ચરિત્રહીન	શરદબાબુ	૬-૭૫
વિપ્રદાસ	”	૪-૫૦
અપૂર્વ ભારતી ભા. ૧-૨	”	૮-૦૦
છોટી મા	”	૧-૭૫
પરિણીતા	”	૧-૨૫
વિતાહિતા	”	૪-૫૦

દેવદાસ	શરદબાબુ	૨-૦૦	સરસ્વતીચન્દ્ર ભા. ૩જો	"	૨-૫૦
વિરાજવહુ	"	૨-૫૦	સરસ્વતીચન્દ્ર ભા. ૪થો	"	૪-૨૫
કાશીનાથ	"	૨-૫૦	કાન્તા	મણિલાલ ન. દ્વિવેદી	૨-૨૫
ચંદ્રનાથ	"	૧-૫૦	તેજ અને તિમિર	ચૂનીલાલ મડિયા	૪-૦૦
શ્રીકાન્ત ભા. ૧થી ૪	"	૧૨-૫૦	સ્વમનો ભંગાર	કેતન મુનશી	૩-૫૦
ચોખેરવાલી	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૫-૦૦	સત્યની શોધમાં	શ્રી મેઘાણી	૩-૨૫
રત્નકંકણ	"	૪-૦૦	સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી	"	૫-૦૦
ગિરિબાલા	"	૪-૦૦	વસુન્ધરાનાં વહાલાં દવલાં	"	૩-૦૦
વરકન્યા	"	૪-૦૦	તુલસીક્યારો	"	૪-૫૦
ભાઈબહેન	"	૩-૫૦	બીડેલાં દ્વાર	"	૩-૦૦
હૈમન્તી	"	૪-૦૦	વેવિશાળ	"	૩-૫૦
ગુમાન	"	૪-૦૦	સમરાંગણ	"	૭-૫૦
નૌકા ડૂબી	"	૩-૫૦	પ્રભુ પધાર્યા	"	૩-૫૦
રવિકિરણો	"	૫-૦૦	કાળચક્ર	"	૨-૦૦
પતિમંદિર	નારાયણબાબુ	૮-૦૦	ક્રાન્તિ	સાને ગુરુજી	૫-૫૦
વિલાસિની	પ્રો. નરેશબાબુ	૩-૫૦	આકાશકુસુમ	સારંગ બારોટ	૬-૫૦
મધુરમિલન	નારાયણ ગંગોપાધ્યાય	૩-૫૦	કુર્યાત્ સદા મંગલમ્	"	૪-૫૦
અન્નપૂર્ણા	કુલરંજન મુખોપાધ્યાય	૪-૦૦	ભાગ્યનાં ભેરુ	પન્નાલાલ પટેલ	૬-૫૦
સૌભાગ્યકુંકુમ	શ્રીમતી પ્રભાવતી દેવી	૨-૭૫	પારેવડાં	"	૪-૦૦
સ્નેહ અને સમર્પણ	"	૫-૦૦	નાછૂટકે	"	૮-૭૫
સ્નેહસિંદુર	"	૨-૦૦	ફકીરો	"	૨-૫૦
વાગ્દત્તા ભા. ૧-૨	"	૬-૫૦	ઓરતા	"	૪-૦૦
સરસ્વતીચન્દ્ર ભા. ૧લો	ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠી	૨-૦૦	ભીરુ સાથી	"	૫-૫૦
સરસ્વતીચન્દ્ર ભા. ૨જો	"	૧-૭૫	માનવીની ભવાઈ ભા. ૧	"	૮-૫૦

સુખદુઃખનાં સાથી	પન્નાલાલ પટેલ	૪-૦૦
સાચાં શમણાં	,,	૩-૫૦
પાનેતરના રંગ	,,	૭-૦૦
લખચોરાશી	,,	૩-૫૦
કલ્પવૃક્ષ	ઈશ્વર પેટલીકર	૬-૦૦
આશાપંખી ભા. ૧-૨	,,	૭-૫૦
લોહીની સગાઈ	,,	૩-૫૦
કળિયુગ	,,	૬-૦૦
પંખીનો મેળો, પાતાળકૂવો	,,	૫-૫૦
માનતા	,,	૩-૦૦
લખ્યા લેખ	,,	૪-૦૦
કાશીનું કરવત	,,	૩-૫૦
તરણા ઓથે ડુંગર	,,	૪-૦૦
આશાભરી	પીતાંબર પટેલ	૪-૫૦
સોનાનું ઈંડું	,,	૩-૫૦
ઉચ્ચ જીવનની મંગળ વાતો	,,	૨-૦૦
શમણાંની રાખ	,,	૪-૫૦
શ્રદ્ધાદીપ	,,	૪-૫૦
રસિયો જીવ	,,	૪-૫૦
છૂટાછેડા	,,	૩-૫૦
ખેતરને ખોળે ભા. ૧-૨	,,	૧૦-૦૦
અલ્લાબેલી	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૨-૦૦
ભરજોબન	,,	૪-૫૦
ઘેરાતાં વાદળ	,,	૪-૦૦
સતી અને સ્વર્ગ	રમણલાલ દેસાઈ	૫-૦૦
ભાગ્યચક્ર	,,	૫-૫૦
ત્રિશંકુ	,,	૪-૦૦
શચીપૌલોમી	,,	૬-૨૫
બાલા જોગણ	,,	૫-૫૦
ભારેલો અગ્નિ	,,	૬-૦૦
કોકિલા	,,	૫-૦૦
દિવ્ય ચક્ષુ	,,	૪-૫૦
સોહિણી સંધાર	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૬-૫૦
પાઘડીનો વળ છેડે	,,	૧-૫૦
પેશ્વાનું ઝવેરાત ભા. ૧-૨	,,	૮-૫૦
શ્રી અને સરસ્વતી	,,	૨-૨૫
લક્ષ્મી પધાર્યાં	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪-૫૦
પુણ્ય પરવાર્યું નથી	ગુલાબદાસ બ્રોકર	૮-૦૦
ઊભી વાટે	,,	૪-૦૦
જ્વલંત અગ્નિ	,,	૩-૫૦
નીલાંબરી ભા. ૧-૨	સારંગ બારોટ	૯-૦૦
ઊર્મિ અને આશા	,,	૩-૫૦
નંદનવન	,,	૪-૦૦
બાદલ છાયા	,,	૩-૫૦
જયસોમનાથ	ક. મા. મુનશી	૫-૫૦
ભગ્ન પાદુકા	,,	૬-૫૦
કોનો વાંક ?	,,	૫-૦૦
વેરની વસુલાત	,,	૬-૫૦

પૃથિવીવલ્લભ	ક. મા. મુનશી	૨–૭૫
ચૌલુક્ય ગ્રંથાવલિ ૧૨ પુસ્તકો	ધૂમકેતુ	દરેક ૪–૫૦
ગુપ્ત નવલ ગ્રંથાવલિ ૭ પુસ્તકો	,,	,, ૪–૫૦
આકાશદીપ	,,	૩–૦૦
વનછાયા	,,	૩–૦૦
જલદીપ	,,	૩–૦૦
મલ્લિકા	,,	૩–૦૦
સુવર્ણરેખા	,,	૩–૦૦
વનરેખા	,,	૩–૦૦
તણખા મંડળ ભા. ૧થી ૪	,,	૧૩–૫૦
ભૂરો દેવળ	જયભિખ્ખુ	૩–૫૦
કાચન અને કામિની	,,	૩–૫૦
લાખેણી વાતો	,,	૨–૦૦
શરણાઈના સૂર	ચૂનીલાલ મડિયા	૪–૦૦
આંગાનો રોપ	,,	૧–૦૦
ઘીનો દીવો	,,	૧–૦૦
ચંપો અને કેળ	,,	૩–૦૦
પ્રણય અને પરિણય	ચૂનીલાલ વ. શાહ	૫–૫૦
વિષચક્ર	,,	૫–૫૦
છાશ અને માખણ ભા. ૧–૨	,,	૭–૦૦
કાળજાનો ઘા	,,	૩–૨૫
જીગર અને અમી ભા. ૧–૨–૩	,,	૫–૫૦
રજનીગંધા	શિવકુમાર જોષી	૪–૦૦
કામ અને કામિની ભા. ૧–૨	પ્રેમા કંટક	૬–૦૦
અંતઃસ્રોતા	મડિયા	૩–૦૦
અધૂરો આદર્શ	બચુભાઈ	૬–૨૫
પહેલી પ્રીત	,,	૩–૫૦
સૂનાં મંદિર	,,	૪–૫૦
સિંધુની પ્રેમકથાઓ ભા. ૧–૨	કરસનદાસ માણેક	૭–૦૦
રૂપ-અરૂપ	ચૂનીલાલ મડિયા	૩–૫૦
ઘૂઘવતાં પૂર	,,	૪–૫૦
બંધન અને મુક્તિ	દર્શક	૪–૦૦
પ્રેમ અને પૂજા	,,	૫–૦૦
આ ઘેર પેલે ઘેર	જયન્તી દલાલ	૩–૦૦
શુકનવંતી	પુષ્કર ચંદરવાકર	૨–૫૦
અમાસના તારા	કિશનસિંહ ચાવડા	૬–૧૦
શર્વરી	,,	૪–૦૦
કુમકુમ	,,	૫–૦૦
નિરાંતનો રોટલો	બાબુભાઈ વૈદ્ય	૩–૫૦
વીરની વાતો ભા. ૧થી ૪	અડાલજા	૨૫–૦૦
પારકાં જણ્યાં	ઉમાશંકર જોશી	૩–૦૦
પુનર્જન્મ	સાને ગુરુજી	૩–૦૦
આસ્તિક	,,	૩–૦૦
રામનાં રખોપાં	,,	૪–૦૦
વનવેણુ	ધૂમકેતુ	૩–૦૦
ચાણક્ય ને ચંદ્રગુપ્ત	શ્રી ચૂ. વ. શાહ	૨–૫૦
દિવ્ય વાર્તાઓ	શ્રી કરસનદાસ માણેક	૧–૨૦

સોનાનો સૂરજ	શ્રી પીતામ્બર પટેલ	૧–૨૫
આળાં હૈયાં	શ્રી વ્રજલાલ ધ. મેઘાણી	૨–૦૦
પલટાતા રંગ	પ્રો. ડી. એ. કાજી	૧–૫૦
બીરબલ અને બીજા	શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવે	૨–૦૦
અત્તરના દીવા	શ્રી વેણીભાઈ પુરોહિત	૨–૫૦
રંગ અને દીવા	શ્રી ચંદુલાલ પટેલ	૧–૫૦
અક્ષયપાત્ર	શ્રી સારંગ બારોટ	૨–૫૦
ઇન્સાન મિટા દુંગા	ડૉ. કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી	૧–૨૫
ઇતિહાસને અજવાળે	શ્રી ઇન્દ્ર વસાવડા	૦–૭૫
અદાલતને આંગણે	શ્રી કેશવલાલ મ. શાહ	૧–૫૦
પટલાઈના પેચ	ઈશ્વર પેટલીકર	૧–૫૦

ધાર્મિક સાહિત્ય

ચંદ્રકાંત ભા. ૧–૨–૩	ગુ. પ્રિ. પ્રેસ	૩૦–૦૦
ધતરાજ	”	૨૦–૦૦
વામનપુરાણ	”	૨–૦૦
હરિવંશ	”	૧૨–૫૦
શ્રીમદ્ ભાગવત કૃષ્ણોપનિષદ્ સહિત	”	૩૦–૦૦
દેવીગીતા	લક્ષ્મી પુ. ભંડાર	૨–૦૦
વલ્લભકૃત મહાભારત		૧૬–૦૦
અભિનવ રામાયણ	સંતબાલ	૨–૫૦
વિશ્વના ધર્મો	પ્રો. ગોવિંદલાલ ભટ્ટ	૪–૦૦
ભાગવતસુધા	સનાતન ગોસ્વામી	૧–૨૫
તુલસીકૃત રામાયણ ભા. ૧–૨	સસ્તું સા. વ. કા.	૧૦–૦૦
વાલ્મીકિ રામાયણ ભા. ૧–૨	”	૧૬–૦૦
ગિરધરકૃત રામાયણ	”	૫–૦૦
શ્રી શિવપુરાણ ભા. ૧–૨	”	૧૨–૦૦
મહાભારત ભા. ૧થી ૭	”	૬૪–૦૦
શ્રીમદ્ ભાગવત ભા. ૧–૨	”	૧૦–૫૦
શ્રીમદ્ ભગવતી ભાગવત (દેવી ભાગવત)	”	૬–૫૦
શ્રીમદ્ ભાગવત	નવજીવન કાર્યા.	૩–૫૦
જપ અને નામસ્મરણ	સ્વામી સાધશરણાનંદ	૧–૦૦
ધર્મકથાઓ	વામનરાવ પ્રા. પટેલ	૧–૫૦
મનુસ્મૃતિ	સ. સા. વ. કા.	૪–૫૦
આપણી ધર્મકથાઓ ૧થી ૫	રામનારાયણ પાઠક	૫–૫૦
નીતિ અને ધર્મ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૦–૪૦
નીતિશિક્ષણ	આનંદશંકર ધ્રુવ	૧–૫૦
સુભાષિત રત્નભાંડાગાર	સસ્તું સા. વ. કા.	૧૦–૦૦
સ્વામી રામદાસનો ઉપદેશ	”	૫–૦૦
હઠયોગ પ્રદીપિકા	”	૧–૫૦

સંતવાણી-ભજનો

મીરાંબાઈના ભજનો	સસ્તું સા. વ. કા.	૦–૭૫
નરસિંહ મહેતાનાં ભજનો	”	૦–૭૫
અખાની વાણી	”	૩–૦૦
સાક્ષાત્કારને પંથે તુકારામ	”	૨–૦૦
ભજનસાગર ભા. ૧લો તથા ૨ જો	”	૪–૦૦
નિરાંતકાવ્ય	સં. ગોપાળરામ મહારાજ	૨–૫૦

ગુરુમુખવાણી	સં. મહારાજશ્રી મનસુખરામ	૨–૫૦
ભજનકીર્તન	સ્વામી પરમાનંદજી	૪–૦૦
વાઙ્મયી પૂજા	,,	૨–૫૦
નિત્યપ્રાર્થના	,,	૨–૦૦
કબીર સાહેબનાં ભજનો	સસ્તું સા. વ. કા.	૦–૫૦

વેદાન્ત-તત્ત્વજ્ઞાન

શ્રી ઉપનિષદો	નથુરામ શર્મા	૭–૦૦
સો ઉપનિષદો	સસ્તું સા વ. કા.	૫–૦૦
એકાદશ ઉપનિષદ	,,	૩–૦૦
બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ	,,	૨–૦૦
કેનોપનિષદ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧–૭૫
મુણ્ડકોપનિષદ	,,	૨–૦૦
ઈશાવાસ્યવૃત્તિ	વિનોબાજી	૧–૦૦
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (પુરુષાર્થબોધિની ટીકા)	પંડિત સાતવળેકરજી	૧૨–૫૦
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા– શાંકરભાષ્ય	સસ્તું સા. વ કા.	૪–૦૦
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા– નીલકંઠી ટીકા	,,	૩–૦૦
ભગવદ્ગીતા	નથુરામ શર્મા	૫–૧૨
પાતંજલ યોગદર્શન	,,	૩–૨૫
યોગકૌસ્તુભ	,,	૨–૫૩
યોગપ્રભાકર	,,	૦–૫૦
શંકરાચાર્યનાં અષ્ટાદશ શ્લોક	,,	૩–૦૦
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા– જ્ઞાનેશ્વરી ટીકા	સસ્તું સા. વ. કા	૪–૫૦
ગીતાધર્મ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧–૨૫
ગીતાપ્રવચનો (નાગરીલિપિ)	વિનોબાજી	૧–૦૦
ગીતામાં જીવનની કળા	હરસિદ્ધભાઈ દિવેટિયા	૩–૦૦
સ્થિતપ્રજ્ઞદર્શન	વિનોબાજી	૧–૫૦
યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ ભાગ ૧–૨	સસ્તું સા વ. કા.	૧૪–૦૦
ગીતા-અભ્યાસ	યશવંતરાય મારુ	૨–૦૦
વિચારસાગર	મહાત્મા નિશ્ચલદાસજી	૩–૦૦
પંચદશી	અનુ: હાથીભાઈ શાસ્ત્રી	૪–૫૦
વૃત્તિપ્રભાકર (હિન્દી)	મહાત્મા નિશ્ચલદાસજી	૧–૦૦
તત્ત્વાનુસંધાન	સસ્તું સા. વ. કા.	૩–૦૦
પંચીકરણ	સસ્તું સા. વ. કા.	૨–૦૦
સત્ય એ જ ઈશ્વર છે	ગાંધીજી	૦–૬૨
વૈયાસિક ન્યાયમાળા	પુ. સ. સ. મં., લિ., વડોદરા	૧–૫૦
રામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ પુ. ૧–૨	સસ્તું સા. વ. કા.	૪–૫૦
ભક્તિયોગ (સ્વામી વિવેકાનંદ ભા. ૮મો)	,,	૨–૦૦
પાતંજલ યોગદર્શન	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧–૨૫
સનત સુજાતનો ઉપદેશ અર્થાત્ મૃત્યુનું રહસ્ય	સ. સા. વ. કા.	૦–૭૫
ઉપનિષદોનું તત્ત્વજ્ઞાન	ડૉ. રાધાકૃષ્ણન્	૩–૫૦
ગીતાદર્શન	,,	૩–૫૦

વેદની વિચારધારા	ડૉ. રાધાકૃષ્ણન્	૨–૨૫
ગીતામંથન	શ્રી કિશોરલાલ મશરૂવાળા	૨–૫૦
જીવનશોધન	”	૩–૦૦
ધર્મમંથન	ગાંધીજી	૨–૦૦
રામકૃષ્ણ ઉપનિષદ	રાજાજી	૧–૫૦
વિચારદર્શન	કેદારનાથજી	૧–૫૦
વિવેક અને સાધના	”	૩–૦૦
પથિકની વાતો	અંબુભાઈ પુરાણી	૩–૫૦
દર્પણના ટુકડા	”	૨–૦૦

અર્વાચીન કાવ્યસાહિત્ય

કલાપીનો કેકારવ	પુ. સ. સ. મંડળ	૧૦–૦૦
નુપૂર	એન. એમ. ત્રિપાઠી, લિ.	૨–૦૦
સોણલાં	જયમનગૌરી	૨–૦૦
અંકુર	ભોગીલાલ ગાંધી	૧–૦૦
અખેગીતા	ગુર્જર ગ્રંથ.	૧–૫૦
તોરણ	ભગવાનદાસ પટેલ	૧–૫૦
ચંદ્રિકા	સ્વાણી પ્રકાશનગૃહ	૨–૦૦
ઉત્તરાયણ	દેશળજી પરમાર	૧–૨૫
ગોરજ	મકરન્દ દવે	૨–૫૦
આપણાં હાલરડાં	રમેશ પાઠક	૧–૦૦
રસગન્ધા	કવિ નાનાલાલ	૭–૦૦
પ્રસન	ઉશનસ્	૨–૦૦
નેપથ્યે	”	૨–૨૫
વસંતવર્ષા	શ્રી ઉમાશંકર જોષી	૩–૦૦
ગંગોત્રી		૮–૫૦
પ્રાચીના	”	૬–૫૦
નવો ઉલ્લેક	શ્રી પુષ્કર ચંદરવાકર	૪–૫૦
લયગીતો	શ્રી રમેશ પાઠક	૧–૨૫
પરિમલ	ર. દલાલ	૨–૦૦
પલ્લવી	શ્રી ઇન્દુલાલ ગાંધી	૩–૦૦
પારિજાત	શ્રી પૂજાલાલ	૪–૦૦
યુગવંદના	શ્રી મેઘાણી	૩–૦૦
રામસાગર	શ્રી સુધાંશુ	૪–૦૦
પૂનમરાત	શ્રી જગદીપ વીરાણી	૨–૦૦
ઉલરિયો	”	૧–૫૦
દૂધગંગા	શ્રી અવિનાશ વ્યાસ	૩–૦૦
પનઘટ	શ્રી સ્નેહરશ્મિ	૩–૦૦
ઇન્દ્રધનુ	શ્રી સુંદરજી ગો. બેટાઈ	૩–૦૦
આરાધના	શ્રી મનસુખલાલ ઝવેરી	૩–૦૦
ધ્વનિ	શ્રી રાજેન્દ્ર શાહ	૩–૦૦
આંદોલન	”	૧–૫૦
કિન્નરી	શ્રી નિરંજન ભગત	૧–૫૦
અલ્પવિરામ	”	૧–૦૦
રાસકુંજ	શ્રી શાન્તિ ભરફીવાળા	૩–૫૦
ગુજરાતનાં લોકગીતો	શ્રી મધુભાઈ પટેલ	૧–૨૫
પરિક્રમા	શ્રી બાલમુકુન્દ દવે	૨–૦૦
કોડિયાં	શ્રી કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી	૪–૦૦
કાગવાણી ભા. ૧થી ૪	કવિ દુલા કાગ	૧૧–૦૦

સ્ત્રી ઉપયોગી

મૂઆં મરતાંય નથી	હંસ પ્રકાશન	૦–૪૦
ગૃહિણીની ઘરપોથી	,,	૧–૫૦
બાપુ : મારી મા	મનુબહેન ગાંધી	૦–૫૦
સ્ત્રી પુરુષ-મર્યાદા	કિ. ઘ. મશરુવાળા	૧–૦૦
સંસાર અને ધર્મ	,,	૨–૦૦
રસોઈનું રસાયણ	વંદિતાગૌરી	૪–૫૦
જનેતાની જવાબદારી	એન. એમ. ત્રિપાઠી, લિ.	૨–૦૦
સતી સમાજ	,,	૨–૦૦
શીવણભરત અને ફેન્સી કામ	ધનબાઈ અંકલેસરિયા	૬–૦૦
ગૃહજીવનમાં સ્ત્રીનું સ્થાન	પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા	૬–૦૦
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો	સસ્તું સા. વ. કા.	૬–૦૦
કલ્યાણમયી	સસ્તું સા. વ. કા.	૨–૫૦
પાકશાસ્ત્ર	,,	૧–૭૫
રસીલાનું રસોડું	અ. સૌ. સતીદેવી	૫–૭૫
કન્યાને પત્રો	નરહરિ પરીખ	૧–૦૦

બાળ અને કિશોર સાહિત્ય

સંસ્કૃત સાહિત્યમાળા ૧૬ પુસ્તકો	વોરા એન્ડ કું.	૯–૧૦
જગુ-સગુની જોડી	દામુ સાંગાણી	૨–૦૦
ગભરુ બાળ	વોરા એન્ડ કું.	૨–૫૦
શેખસાદીની બોધકથાઓ	નવજીવન કાર્યાલય	૦–૫૦
બુદ્ધિ કોના બાપની ?	સસ્તું સાહિત્ય વ. કા.	૦–૭૫
તંત્રકથા	,,	૧–૨૫
હિતોપદેશ	,,	૧–૨૫
કહેવતસંગ્રહ	,,	૪–૦૦
વિજ્ઞાનયાત્રા	ચેતન પ્રકાશન ગૃહ	૨–૫૫
બાલવિકાસમાળા	શ્રીકાંત ત્રિવેદી	૬–૦૦
ખિસ્સાકોશ	નવજીવન	૧–૦૦
ગાંધીજીના પાવન પ્રસંગો	,,	૦–૭૨
ગાંધીજીનો વિનોદ	,,	૦–૬૫
મોટા માણસોનાં મન	,,	૦–૫૬
પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	,,	૦–૬૨
નીતિ અને વ્યવહાર	,,	૦–૪૦
જાણવા જેવી વાર્તા	,,	૦–૩૫
ઈસપ અને તેની વાર્તા ભા ૧થી ૪	,,	૧–૭૦
નિત્યમનન	ગાંધીજી	૧–૦૦
જ્ઞાનોદયમાળા પુ. ૧થી ૧૬	વોરા એન્ડ કું.	૬–૦૦
હું અને મારી બા	સાને ગુરુજી	૧–૭૫
સરસ્વતીચંદ્ર – સંક્ષિપ્ત	નવજીવન	૧–૨૫
બાવા આદમનો ખજાનો	રમણલાલ સોની	૨–૫૦
ગાલ્લી મારી ઘરઘર જાય	જુગતરામ દવે	૧–૦૦
સર્વોદયની વાતો ૧થી ૪	બબલભાઈ મહેતા	૧–૦૦
ગાંધીજીની વાતો ૧થી ૧૦	ગાંડિવ સા. મંદિર	૪–૦૦
બાળકોનું આચરણ	સસ્તું સા. વ. કા.	૦–૨૫
બાળકોની દિનચર્યા	,,	૦–૨૫
બાળકોને બોધ		[illegible]

બાળકોની બોલચાલ	સસ્તું સા. વ. કા.	૦–૨૫
બાળકોના ગુણ	”	૦–૨૫
બાળકોના આચાર	”	૦–૨૫
આફ્રિકાના જંગલમાં	લક્ષ્મીકાન્ત ઠાકોર	૧–૫૦
બિંબી	વોરા ઍન્ડ કું.	૧–૦૦
પિંકી	”	૧–૦૦
સિંહાસનબત્રીસી (ચિત્રવાર્તા)	”	૦–૭૫
પ્રમાણિક બાળકો	સસ્તું સા. વ. કા.	૦–૩૭
વીર બાળકો	”	૦–૩૭
વીર બાળાઓ	”	૦–૩૧
સુશીલા	”	૦–૨૫
બાળરમતો	”	૦–૭૫
બોધક જીવનપ્રસંગો	હનુમાનપ્રસાદ પોદ્દાર	૧–૫૦
ધર્મસંસ્થાપકો	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૦–૩૭
સંતસમાગમ	”	૦–૩૭
આપણુ પરમ યંત્ર	”	૦–૩૭
માનવજીવનનું ઝવેરાત	”	૦–૩૭
પ્રતિભાનું પોત	”	૦–૩૭
જીવન અને મરણ	”	૦–૩૭
વેર અને અવિચાર	”	૦–૩૭
સ્વરાજ્ય એટલે શું	”	૦–૩૭
આપણા દેશમા આપણું રાજ્ય	”	૦–૩૭
તોફાની બારકસો	યશવંત વ્યાસ	૨–૦૦
કિલકિલાટ (બાળકાવ્યો)	જમુભાઈ દાણી	૦–૬૨

પતંગિયાં ”	”	૦–૬૨
ચાંદરણાં ”	”	૦–૬૨
ગુંજન ”	સોમાભાઈ ભાવસાર	૦–૫૦
ભેળ ”	” ”	૦–૩૭
પંખીડાં ”	જુગતરામ દવે	૦–૫૦
રંગરંગ વાદળિયાં ”	સુન્દરમ્	૧–૨૫
ડોલે છે મંજરી ”	દુર્ગેશ શુક્લ	૦–૩૭
કીમિયાગર કબીર (સાહસ)	વિજયગુપ્ત મૌર્ય	૩–૦૦
ધ્રુવની સફરે (”)	”	૩–૨૫
જંગલની કેડી (”)	”	૩–૦૦
ભારતની કહાણી	ડૉ. મુલ્કરાજ	૨–૦૦
બાબાસેટ—(અક્ષરમાળા, શબ્દમાળા, અંકલેખન)	બાલવિનોદ કાર્યાલય	૧–૪૦
પ્રૌઢશિક્ષણ વાચનમાળા ૧લી ચોપડી	પુ. સ. સ. મંડળ, લિ.	૦–૨૫
પ્રૌઢ વાચનપોથી	સસ્તું સા. વ. કા.	૦–૨૫
પ્રૌઢ વાચનપૂર્તિ	”	૦–૨૫
શિશુસાથી ભા. ૧લો	”	૦–૧૨
શિશુસાથી ભા. ૨જો	”	૦–૧૨
શિશુસાથી ભા. ૩જો	”	૦–૧૨
બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ ૧૦ સચિત્ર પુસ્તકો	બાલવિનોદ કાર્યાલય	૩–૭૫
બાલવિનોદમાલા ૬૩ સચિત્ર પુસ્તકો	”	૧૬–૫૦

રમૂજમાળા—સચિત્ર ૫ પુસ્તકો	બાલવિનોદ કાર્યાલય	૩-૭૫
રમૂજ પ્રાસમાળા સચિત્ર ૧૨ પુસ્તકો	"	૪-૫૦
મજેદાર કહાણીમાળા સચિત્ર ૬ પુસ્તકો	"	૧૫-૦૦
વિજ્ઞાનમાળા સચિત્ર ૫ પુસ્તકો	"	૪-૭૫
સાહસ કથાવલિ સચિત્ર ૧૬ પુસ્તકો	"	૨૦-૦૦
અશોક બાળપુસ્તકમાળા સચિત્ર ૯૮ પુસ્તકો	"	૩૨-૫૦
બાલસાહિત્યમાળા ૧થી ૮૦ પુસ્તિકાઓ	દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર	૨૫-૦૦
બાલસાહિત્યગુચ્છ ૧થી ૨૫ પુસ્તકો	"	૯-૫૦
બાલસાહિત્યવાટિકા ૧થી ૩૨ પુસ્તકો	"	૩૨-૦૦
બાલવાર્તાઓ ભા. ૧થી ૫	"	૬-૨૫
કિશોરકથાઓ ભા. ૧-૨	"	૩-૦૦
ધર્માત્માઓનાં ચરિતો	"	૧-૭૫
ટારઝન ભા. ૧થી ૧૦	શ્રી શંકર શાહ	૭-૫૦
મહાભારત કથાવલિ ભા. ૧થી ૮	ગજાનન રાજોપાધ્યાય	૧૨-૦૦
મહાભારતનાં પાત્રો ૧થી ૧૧ પુસ્તકો	શ્રી નાનાભાઈ ભટ્ટ	૧૫-૦૦

રામાયણનાં પાત્રો ૧થી ૬ પુસ્તકો	"	૮-૭૫
હિન્દુધર્મની આખ્યાયિકાઓ ૧-૨	"	૪-૦૦
મહાભારતદર્શન	ઇન્દુલાલ ગાંધી	૧-૨૫
રામાયણદર્શન	"	૧-૨૫
બાલભારત	સસ્તું સા. વ. કા.	૧-૫૦
બાલરામાયણ	"	૧-૦૦
ઈસપની બાલવાર્તાઓ	"	૧-૨૫
ભીમનાં પરાક્રમો	"	૧-૫૦
ગદાધારી ભીમ	"	૨-૨૫
પુરાણગુચ્છ ૭ પુસ્તકો	ગાંડિવ સાહિત્યમંદિર	૫-૨૫
પરીકથા ગુચ્છ ૧લું, ૭ પુસ્તકો	"	૫-૨૫
થરાતન ગુચ્છ ૭ પુસ્તક	"	૫-૨૫
મનોહર ગુચ્છ ૭ પુસ્તક	"	૫-૨૫
રમુજ ગુચ્છ ૭ પુસ્તક	"	૫-૨૫
કિશોરમાળા ૭ પુસ્તકો	"	૮-૭૫
સમાજ વિકાસ માળા સેટ ૧-૨	સં. સા. મંદિર	૧૫-૦૦
બકોર પટેલ પ્રથમ ગુચ્છ ૧૧ પુસ્તકો	ગાંડિવ સાહિત્ય મંદિર દરેકના	૩-૦૦
ગાંધીજીની વાતો ૧૦ પુસ્તકો	ગાંડિવ સાહિત્ય મંદિર	૪-૦૦
શિશુભારતી ગ્રંથમાળા શ્રેણી ૧લી ૧૦ પુસ્તકો	હરિહર પુસ્તકાલય, સુરત	૫-૦૦
નવપ્રભાત ગ્રંથમાળા મહાન પુરુષોનાં જીવનચરિત્રોનાં ૨૦ પુસ્તકો	હરિહર પુસ્તકાલય, સુરત	૧૦-૦૦

નેહરુ ચાચા	શ્રીકાન્ત ત્રિવેદી	૧-૫૦
આપણી ધર્મકથાઓ ૧થી ૫	શ્રી રા. ના. પાઠક	૬-૨૫
વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા શ્રેણી ૧થી ૧૦	ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય	૪૦-૦૦

પ્રવાસ

રેવાને તીરે તીરે	મંજુલાલ મજમુંદાર	૬-૫૦
દક્ષિણ કૈલાસ દર્શન	સ્વામી પ્રણવતીર્થ	૬-૭૫
નૂતન ભારતનાં તીર્થ	પીતામ્બર પટેલ	૪-૦૦
જય ગિરનાર	મડિયા	૧-૦૦
ભારતનાં નવાં યાત્રાધામો	પીતામ્બર પટેલ	૩-૫૦
હિમાલયનો પ્રવાસ	શ્રી કાકા કાલેલકર	૬-૫૦
બ્રહ્મદેશનો પ્રવાસ	,,	૦-૬૨
પૂર્વ આફ્રિકામાં	,,	૩-૦૦
રખડવાનો આનંદ	,,	૪-૦૦
તપોભૂમિ બદરીકેદાર	નાનજીભાઈ કા. મહેતા	૨-૫૦
કૈલાસદર્શન	સસ્તું સા. વ. કા.	૨-૫૦
બ્રહ્મદેશદર્શન	,,	૧-૦૦
ગુજરાતનાં તીર્થસ્થાનો	,,	૬-૫૦
મારો ભારત દેશ	,,	૦-૭૫
હિન્દપર્યટન	એન. એમ. ત્રિપાઠીની કું.	૪-૫૦
ભારતદર્શન	,,	૩-૦૦
દક્ષિણાયન	સુંદરમ્	૪-૦૦
પ્રવાસદર્શન	તા. પો. અડાલજા	૨-૨૫
ઈંગ્લૅંડની સંસ્કારયાત્રા	અંબુભાઈ પુરાણી	૫-૦૦

પ્રદક્ષિણા	ભોગીલાલ સાંડેસરા	૫-૫૦
ઉગમણો દેશ	કાકા કાલેલકર	૨-૦૦
ગુજરાત એક દર્શન	શિવપ્રસાદ રાજગોર	૧૨-૦૦

શિક્ષણશાસ્ત્ર

પાયાની કેળવણીનો પ્રયોગ		૧-૫૦
આપણું ભારત	મીનુ મસાણી	૨-૫૦
બાળકેળવણી અને મોન્ટેસોરી પદ્ધતિ	ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કા.	૭-૦૦
બાળમાનસ	લીલાબહેન શાહ	૩-૫૦
શાળાસંચાલન	હરિહર પુસ્તકાલય	૨-૫૦
માનસદર્શન	રમણલાલ પટેલ	૩-૭૫
માબાપની મૂંઝવણ	પ્રભુલાલ ધોળકિયા	૧-૮૫
કેળવણીના પાયા	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૨-૫૦
કેળવણીનો કોયડો	,,	૧-૫૦
કેળવણી વડે ક્રાન્તિ	,,	૩-૦૦
કેળવણીવિકાસ	,,	૧-૨૫
કેળવણીવિવેક	,,	૧-૨૫
ખરી કેળવણી	,,	૨-૫૦
પાયાની કેળવણી	,,	૧-૨૫
સર્વોદયની કેળવણી	,,	૧-૨૫

સાહિત્ય-સંસ્કાર

એકાંકી સ્વરૂપ અને સાહિત્ય	નંદકુમાર પાઠક	૨-૫૦
વડોદરા રાજ્યની સાહિત્ય-પ્રવૃત્તિઓ	પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર	૩-૨૫

વૈદિક સાહિત્ય અને અન્યલેખો	વિષ્ણુકુમાર દેસાઈ	૫-૩૬
અનુશીલન	શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી	૪-૫૦
ગુજરાતી ભાષાદર્શન	,,	૨-૫૦
ગુજરાતી સાહિત્યનું રેખાદર્શન	પ્રા. મનસુખલાલ ઝવેરી	૨-૫૦
રાગ અને રસ	પંડિત ઓંકારનાથ	૧-૭૫
બૃહત્પિંગલ	શ્રી રા. વિ. પાઠક	૧૫-૦૦
ગુજરાતી ભાષાલેખન	કે. કા. શાસ્ત્રી	૨-૫૦
ગુજરાતી સાહિત્ય : તેનું મનન અને વિવેચન	શ્રી રામચંદ્ર શુક્લ	૨-૦૦
નાટ્યશિક્ષણનાં મૂળતત્ત્વો	જશવંત ઠાકર	૩-૫૦
ભારતીય સંસ્કારો	શ્રી દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી	૫-૫૦
સાહિત્યવિહાર	શ્રી અનંતરાય રાવળ	૩-૦૦
અર્વાચીન કાવ્ય-સાહિત્યનાં વહેણો	શ્રી રા. વિ. પાઠક	૩-૦૦
ભારતીય સંસ્કૃતિ	૨. વ. દેસાઈ	૧૫-૦૦
અર્વાચીન ચિંતનાત્મક ગદ્ય	શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ૨. ત્રિવેદી	૩-૦૦
સાહિત્ય અને ચિંતન	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૨-૨૫
ચિરંજીવ સાહિત્ય	પુ. સ. સ. મંડળ	૨-૨૫
મણિલાલ નભુભાઈની સાહિત્યસાધના	સં. ડૉ. ધીરુભાઈ ઠાકર	૬-૦૦
ગુજરાતી રૂપરચના	કે. કા. શાસ્ત્રી	૬-૫૦

ઇતિહાસ અને સમાજશાસ્ત્ર

ભારતનો સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ	વિ. ચાવડા	૧૦-૦૦
૧૮૫૭ : આટલું તો જાણજો.	વિજયશંકર મંછારામ ભટ્ટ	૨-૭૫
રાજા રામમોહનરાયથી ગાંધીજી	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧-૫૦
વિશ્વનો ઇતિહાસ	ચંદુભાઈ ભટ્ટ	૧૫-૦૦
ગુજરાત એક દર્શન	શિવપ્રસાદ ઠાકોર	૪-૦૦
સર્વોદયવિધાન	ભોગીલાલ ગાંધી	૩-૫૦
ગામડાની સ્વચ્છતા	ગુજરાત વિદ્યાપીઠ	૦-૭૫
હિંદુ જીવનદર્શન	સ. રાધાકૃષ્ણન્	૦-૭૫
મારો જેલનો અનુભવ	ગાંધીજી	૦-૬૦
મધુકર	વિનોબા	૨-૦૦
ખોવાયેલી દુનિયા	રાહુલજી	૪-૫૦
ભારતીય સમાજવ્યવસ્થા	તારાબહેન પટેલ	૧-૦૦
સમાજશાસ્ત્ર	,,	૬-૦૦
ભૂદાનગંગા ભા. ૧-૨-૩	વિનોબાજી	૪-૦૦
મૈત્રકકાલીન ગુજરાત ભા. ૧-૨	ગુજરાત વિદ્યાસભા	૯-૦૦
સર્વોદયસમાજની ઝાંખી	,,	૧-૨૫
ગુનો અને ગરીબાઈ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧-૫૦
અસહકારનો વિચાર	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૦-૫૦
અહિંસાનો પહેલો પ્રયોગ	,,	૧-૦૦
એક ધર્મયુદ્ધ	,,	૦-૭૫
ગાંધીજીનો સરકાર સાથેનો પત્રવ્યવહાર	,,	૨-૫૦
સત્યાગ્રહની સપ્તપદી	,,	૨-૦૦
સત્યાગ્રહાશ્રમનો ઇતિહાસ	,,	૧-૦૦
ત્યાગમૂર્તિ	ગાંધીજી	૨-૦૦

નીતિનાશને માર્ગે	,,	૦–૬૨
બહેનોને	,,	૦–૩૭
સ્ત્રી-પુરુષ મર્યાદા	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧–૫૦
આધુનિક ભારત	,,	૬–૦૦
આશ્રમ-જીવન	,,	૦–૩૭
ગામડાંની વહારે	,,	૦–૩૭
જગતના ઇતિહાસનું રેખાદર્શન	પંડિત જવાહરલાલ નેહરુ	૧૨–૦૦
ગ્રામોદ્યોગ પ્રવૃત્તિ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧–૫૦
લોકશાહી	,,	૨–૦૦
જગતના ઇતિહાસનું રેખાદર્શન (સંક્ષિપ્ત)	પંડિત જવાહરલાલ નેહરુ	૬–૦૦
બિહારની કોમી આગમાં	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર	૩–૦૦
સેવાધર્મ	,,	૨–૫૦
ગ્રામરચના	રવિશંકર મહારાજ	૧–૫૦
યંત્રની મર્યાદા	નરહરિ પરીખ	૧–૦૦
માનવ અર્થશાસ્ત્ર	,,	૫–૫૦

આરોગ્ય અને વૈદક

ઘરગથ્થુ વૈદક	બાપાલાલ ગ. વૈદ્ય	૫–૨૫
દૂધ : મૃત્યુલોકનું અમૃત	ભારતી સા. સંઘ લિ.	૪–૦૦
આસન અને ચિકિત્સા	ડૉ. હરકિશનદાસ ગાંધી	૨–૦૦
દાંત અને આરોગ્ય	,,	૨–૦૦
રખે વહેમાતા	વૈદ્ય જાદવજી નરભેરામ શાસ્ત્રી	૩–૦૦
યૌવનનાં ભયસ્થાનો	,,	૫–૫૦
પૂછ્યું અને કહ્યું ભા. ૧–૨	,,	૬–૦૦
ઘડતર અને ચણતર	,,	૩–૦૦
આયુર્વેદોમિયો સમન્વય	ડૉ. ભટ્ટાચાર્ય	૨–૦૦
ભાવપ્રકાશ ભા. ૧–૨	સસ્તું સા. વ. કા	૨૦–૦૦
ભાવપ્રકાશ–નિઘંટુ	,,	૫–૦૦
નિઘંટુ આદર્શ ભા. ૧–૨	બાપાલાલ ગ. વૈદ્ય	૧૪–૦૦
શાર્ઙ્ગધરસંહિતા	સસ્તું સા. વ. કા	૬–૦૦
સુશ્રુત–આયુર્વેદ—બે ગ્રન્થમાં	,,	૧૫–૦૦
અષ્ટાંગહૃદય-વાગ્ભટ	,,	૧૨–૦૦
ચરકસંહિતા ભા. ૧થી ૫	એન. એમ. ત્રિપાઠી	૭૫–૦૦
આયુર્વેદ વ્યાખ્યાનમાળા	બાપાલાલ વૈદ્ય	૬–૫૦
આયુર્વેદ વિહંગાવલોકન	,,	૪–૦૦
આયુર્વેદ અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિ	,,	૬–૦૦
આપણો ખોરાક	,,	૩–૦૦
આર્યભિષક્	સસ્તું સા. વ. કા.	૬–૫૦
રસતંત્રસાર અને સિદ્ધ-પ્રયોગસંગ્રહ : પ્રથમ ખંડ	સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી	૧૦–૦૦
રસતંત્રસાર અને સિદ્ધ-પ્રયોગસંગ્રહ : દ્વિતીય ખંડ	,,	૮–૦૦
આયુષ્યમાન	વૈદ્ય જાદવજી ન.	૪–૦૦
રખે ચૂકતા	,,	૪–૦૦
ચૂંટેલાં	,,	૩–૦૦
પુત્રદા ને પારણું	,,	૫–૦૦
બા અને બાળક	,,	૫–૦૦

પીળિયાં	”	૩–૦૦
અનુભૂત યોગાવલિ	”	૨–૫૦
પહેલું પાગલું	એન. એમ. ઠક્કરની કું.	૬–૭૫
આરોગ્યની ચાવી	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૦–૪૩
મરુકુંજ	”	૧–૦૦
આહાર અને પોષણ ભા. ૧–૨	”	૧–૩૭
દરદી અને દવા	વૈદ્ય હોરમસજી રતનશી અચરિયા	૪–૩૫
ઉગ્ર રોગોમાં નિસર્ગોપચાર	રમણલાલ એન્જિનિયર	૨–૫૦
નિસર્ગોપચારનું જીવનદર્શન	”	૨–૫૦
હું નિસર્ગોપચાર તરફ કેમ વળ્યો ?	”	૨–૫૦
તંદુરસ્ત રહો	ભૂપતરાય દવે	૩–૭૫
આરોગ્ય કેમ સાચવશો ?	”	૩–૦૦
રોગ અને આસન	”	૩–૦૦
ક્ષય અને દમમાં નિસર્ગોપચાર	”	૩–૦૦
ઔષધસંગ્રહ	હરિલાલ મુનશી	૨–૦૦
બાળકોનાં દર્દો	વૈદરાજ પ્રાગજી મોહનજી રાઠોડ	૧–૫૦
આંખોનાં દર્દો	”	૧–૫૦

જ્યોતિષ

હસ્તરેખાદર્શન	શ્રી વિનોદકુમાર જોશી	૪–૨૫
સામુદ્રિકદીપિકા ભા. ૧–૨–૩ (હિન્દી)	”	૧૧–૭૫
[illegible]-જ્યોતિ		૫–૨૫
હાથની ભાષા		૬–૭૫
હસ્તરેખા સામુદ્રિકશાસ્ત્ર	હરિહર પંડિત	૫–૦૦

ખેતીવિષયક પુસ્તકો

શાકભાજી અને બીજા લેખો	શ્રી માર્તંડ શિ. પંડ્યા	૦–૭૫
ખેતીના મૂળતત્ત્વો ભા. ૧લો	”	૧–૨૫
” ” ભા. ૨જો	”	૧–૦૦
” ” ભા. ૩જો	”	૧–૫૦
” ” ભા. ૪થો	”	૧–૭૫
કૃષિજગત	શ્રી ઈશ્વર કૃષિકાર	૩–૨૫
પશુપાલન	”	૧–૫૦
બાગાયત	… …	૩–૨૫
ખેડા જિલ્લાની ખેતી	શ્રી હીરાલાલ મ. દેસાઈ	૪–૫૦
વૃક્ષ અને વેલી	જે. ડી. ઓઝા	૨–૦૦
શાકભાજીની વાડી	સો. કિ. પટેલ	૨–૦૦
ખેતીનાં સામાન્ય ઓજારો	ન. ચ. શાહ	૩–૧૨
મુંબઈ રાજ્યનાં કેટલાંક કૃષિકેન્દ્રો	મા. શિ. પંડ્યા	૨–૫૬
ફળઝાડની વાડી	સો. કિ. પટેલ	૨–૫૦
ખેતીશિક્ષણ	”	૧–૨૫
બાળકોનો બાગ	”	૧–૦૦
ખેતીશાસ્ત્ર	”	૧–૨૫
આંગણાની વનસ્પતિ	મનુભાઈ જોધાણી	૨–૦૦
પાદરની વનસ્પતિ	”	૨–૦૦

જમીનવિજ્ઞાન (જમીન કે ભૂમાતા)	હીરાલાલ મ. દેસાઈ	૫-૦૦

હુન્નર અને વ્યાપાર

ઘડિયાળ રીપેરિંગ ગાઈડ ભા. ૧લો	મહેન્દ્ર ઘડિયાળી	૩-૭૧
ઘડિયાળ રીપેરિંગ ગાઈડ ભા. ૨જો	,,	૩-૦૦
રેડિયો ગાઈડ	,,	૪-૦૦
વિદ્યુતમાર્ગદર્શક-સચિત્ર	,,	૯-૦૦
વીજળી અને વાયરિંગ-સચિત્ર	,,	૭-૫૦
મિકેનીકનો મદદગાર	,,	૧-૫૦

પ્રકીર્ણ

ફિલ્મ ડિરેક્ટરી	જેઠી કું., મુંબઈ	૧૫-૦૦
વિજ્ઞાનમંદિર ભા. ૧-૨	શ્રી કાન્તિલાલ છ. પંડ્યા	૭-૦૦
ગ્રાહક અને વ્યાપારી	એ. એસ. કાદર	૧-૨૫
બિઝ્માકોશ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧-૦૦
વિનીત જોડણીકોશ	,,	૦-૫૦
રાષ્ટ્રભાષા ગુજરાતી કોશ	સં. "સાહિત્ય રત્ન"	૨-૦૦
વિદ્યાર્થી શબ્દકોશ	,, મોહનલાલ પી. શાહ	૧-૫૦
ગ્રંથાલયી વર્ગીકરણ	શ્રી ચૂનીલાલ બારોટ	૧-૦૦

પુ. સ. સ. મં., લિ.નાં પ્રકાશનો

૪૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલિ		૫-૦૦
વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ		૩-૦૦
કુમારના ચીરનો	શ્રી ઇંદુલાલ યાજ્ઞિક	૧-૫૦
શ્રેષ્ઠ સલાહકાર		૦-૮૭
પ્રગતિને પંથે		૧-૦૬
ભૂરચના		૦-૬૯
માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ		૦-૮૧
વિદ્યાશાળા		૦-૬૯
સિંહ		૦-૭
આહારશાસ્ત્ર		૦-૮૭
વૈયાસિક ન્યાયમાળા		૧-૫૦
વીર ગારફીલ્ડ		૧-૫૦
પુ. પ્રકૃતિનાં ભાષણો અને લેખો		૧-૫૦
ધમ્મપદ		૦-૭૫

આલ્બમો ચિત્રો

ગુજરાતના સાહિત્યસર્જકોનો તસવીર સંપુટ	રવિશંકર રાવળ	૨૦-૦૦
છાયાચિત્રો ૧	શ્રી કનુ દેસાઈ	૨-૦૦
છાયાચિત્રો ૨	,,	૨-૦૦
રૂપરેખા	,,	૩-૦૦
ગીતગોવિંદ	,,	૦-૨૫
કલ્પના	,,	૨-૦૦
ગુજરાતનાં પક્ષીચિત્રો ભા. ૧થી ૪	સોમાલાલ શાહ	૨-૩૭
રંગલહરી ૧લો	શ્રી કનુ દેસાઈ	૨-૫૦
,, ૨જો	,,	૨-૫૦

ચિત્રલેખા	કનુ દેસાઈ	૩–૦૦
મંગલાષ્ટક	,,	૨–૦૦
જીવનમંગલ	,,	૨–૦૦
રંગાવલિ	,,	૨–૫૦
શૃંગારિકા	,,	૩–૦૦
લગ્નોત્સવ	,,	૨–૦૦
શિલ્પી	,,	૩–૦૦
નૃત્યરેખા	,,	૨–૫૦
ગુજરાત કલાકલાપ ૧–૨–૩	વિવિધ કલાકારો દરેકના રૂા	૨ ૦૦
મહાત્મા ગાંધી	કનુ દેસાઈ	૪–૦૦
ચિત્રમંજરી	,,	૩–૨૫
ચતુરંગ	,,	૨–૫૦
ગાયત્રી	,,	૦–૭૫
રંગચૂંદડી	નર્મલાલ ત્રિવેદી	૩–૦૦
રસતમંજરી	,,	૩–૦૦
ચંદ્રરેખા	સોમાલાલ શાહ	૩–૦૦

નોંધ સૂચિપત્રની કિંમત તથા પુસ્તકમાં છાપેલી કિંમતમાં ફરક હોય ત્યારે પુસ્તકમાંની કિંમત ખરી લેખાશે

મુંબઈ સરકાર તરફથી જાહેર થયેલાં ગુજરાતી ભાષાના શ્રેષ્ઠ પુસ્તકો

નાટક

...	શિવકુમાર જોશી	૧–૨૫
અને તો તમારી જ	મધુકર રાંદેરિયા	૧–૨૫
શત્ય શેર	ચૂનીલાલ મડિયા	૨–૫૦
કવિદર્શન	રમણલાલ દેસાઈ	૨–૫૦
વીંકાનો મેળો	સુરેશ ગાંધી	૨–૦૦
પરણું તો એને જ	રંભાબહેન ગાંધી	૭–૫૦
રોકડિયો ખેડૂત	જુગતરામ દવે	૦–૨૫

વાર્તા નવલિકાઓ

ભાગ્યાના ભેરુ	પન્નાલાલ પટેલ	૬–૫૦
લીલુડી ધરતી ભા ૧–૨	ચૂનીલાલ મડિયા	૧૦–૦૦
એક લહર	ધીરુબહેન પટેલ	૩–૦૦
રાગ વૈરાગ	સારંગ બારોટ	૪–૦૦
આકાશગંગા	ઈશ્વર પેટલીકર	૪–૦૦
કલ્પના	પીતાંબર પટેલ	૪–૫૦

કાવ્ય

ગોરજ	મકરંદ દવે	૨–૫૦
મર્મર	જયંત પાઠક	
છંદોલય	નિરંજન ભગત	૧–૫૦

જીવનચરિત્ર

જીવનરંગ	ધીરુભાઈ ઠાકર	૫–૭૫
જીવનદૃષ્ટિ (નાનાલાલ કાનની)	વિજયરાય વૈદ્ય	૭–૦૦

પ્રવાસ

ઈંગ્લેંડની સરકારયાત્રા	અનુભાઈ પુરાણી	૫–૦૦
ઊગમણો દેશ (જાપાન)	કાકા કાલેલકર	૨–૦૦
ચિ ચંદનને	,,	૩–૦૦

તત્ત્વજ્ઞાન

દર્શન અને ચિંતન ભા. ૧-૨	પંડિત સુખલાલજી	૧૪-૦૦
આપણી લોકસંસ્કૃતિ	જયમલ્લ પરમાર	૬-૦૦

વિવેચન-ભાષાશાસ્ત્ર

સાહિત્યવિવેક	અનંતરાય રાવળ	૪-૦૦
રસદ્રષ્ટા કવિવર	બાલચંદ્ર પરીખ	૩-૦૦
સાહિત્યરંગ	કુંજવિહારી મહેતા	

ટૂંકી વાર્તાઓ

સર્વોદયની વાર્તા ભા. ૧થી ૪	બબલભાઈ મહેતા	૧-૦૦
વાર્તા રે વાર્તા ભા. ૧-૨	કુસુમબહેન ઠાકોર	૧-૫૦
સંતોની જીવનપ્રસાદી	મુકુલભાઈ કલાર્થી	૦-૩૭
માનવજીવનનું ઝવેરાત	"	૦-૩૭

જીવનચરિત્ર

ગાંધીજી ભા. ૧થી ૭	ધનવંત ઓઝા	દરેકના ૦-૫૦
મહાન વૈજ્ઞાનિક ભા. ૧થી ૩	એસ. એમ. શેઠ	૩-૨૫

સામાન્ય જ્ઞાન

ધરતી અને આભ	છોટુભાઈ સુથાર	૧-૬૨
ઘરેલું સુખ તે જાતે નથી		૧-૫૦
કિમિયાગર કબીર	વિજયગુપ્ત મૌર્ય	૬-૦૦

પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ

સંપાદક : વાડીલાલ ડગલી. દરેકની કિંમત ચાલીસ ન. પૈ.

૧. વર્તમાનપત્ર કેવી રીતે તૈયાર થાય છે?
૨. લગ્ન, છૂટાછેડા, વારસો
૩. બાળકોને વાર્તા કેવી રીતે કહીશું?
૪. સાચી જોડણી અઘરી નથી.
૫. નાટક ભજવતાં પહેલાં
૬. સંતતિનિયમનની સરળ રીતો
૭. સીનેમા કેવી રીતે ઊતરે છે?
૮. સંગીત સાંભળવાનો આનંદ
૯. વીજળીની કથા
૧૦. વાયદાનો વેપાર
૧૧. અનુવાદની કળા
૧૨. ભૂદાનનો મર્મ
૧૩. સભાસંચાલન
૧૪. અંગ્રેજી જશે તો શું થશે?
૧૫. તેલ અને લુબ્રિજ
૧૬. હૃદયની સંભાળ
૧૭. હૃદયની સંભાળ—વધુ વિચારણા
૧૮. આપણી પરદેશનીતિ
૧૯. આ બધી યોજનાઓ શા માટે?
૨૦. લોકશાહી જ શા માટે?

પુસ્તકાલયોનાં દફતર માટે જરૂરી ફોર્મ્સ*

નમૂના નંબર	કિંમત
૧ ફરતા રજિસ્ટર	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૩ નામવારી (કક્કાવારી) રજિસ્ટર	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૪ વિષયવારી રજિસ્ટર	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૫ કર્તાવારી રજિસ્ટર	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૬ ઇશ્યુ બુક (અડધા કાગળની)	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૮૭
૭ વર્તમાનપત્રો અને માસિકોનું રજિસ્ટર	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૮ વંચાયેલાં પુસ્તકોની વિષયવાર નોંધ રાખવાનું પત્રક (ફરતા પુસ્તકાલય માટે)	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૯ શિલકી સામાનનું પત્રક	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૧૦ હાજરીપત્રક	નંગ ૧ના રૂ. ૦-૬૨
૧૧ સૂચના-ચોપડી	નંગ ૧ના રૂ. ૦-૬૨
૧૨ વિઝિટબુક (ભેટ-ચોપડી)	નંગ ૧ના રૂ. ૦-૬૨
૧૩ બારનીશી	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૧૪ સભાના કામની નોંધબુક	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૧૫ પાવતી બુક	નંગ ૧ (૧૦૦ પાન) ના રૂ. ૦-૭૫
૧૬ અરજી અને જામીનગીરીનાં ફોર્મ	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૧૭ પાવતીનાં ફોર્મ	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૧૮ ઇશ્યુ નંબર અને તારીખ નોંધવાની પટ્ટીઓ	૧૦૦૦ નંગના રૂ. ૪-૦૦
૧૯ પુસ્તકોનું રજિસ્ટર (ગ્રામપુસ્તકાલયો માટે)	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૨૦ વાચકોની ખાતાવહી	ઘા ૧ના રૂ. ૧-૦૦
૨૧ વાચકોનું રજિસ્ટર	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૨૨ પુસ્તક મેળવણીની ચોપડી	રૂ. ૦-૩૭
૨૩ પુસ્તક ઉઘરાણીનાં કાર્ડ	૨૫ નંગના રૂ. ૦-૨૫
૨૪ પુસ્તકની માગણીનાં કાર્ડ	૨૫ નંગના રૂ. ૦-૨૫
૨૫ વંચાયેલાં પુસ્તકોની વિષયવાર નોંધ રાખવાનું પત્રક	ઘા ૧ના રૂ. ૦-૭૫
૨૬ પુસ્તકના પૂંઠે ચોડવાની નંબર લખવાની પટ્ટીઓ	૧ પાનના ૦-૦૩

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને છેડે)

* તા. ક. કાગળના ભાવ વધતા જતા હોઈ જે ફોર્મ્સ સિલકમાં ન હોઈ નવાં છપાવવાં પડશે તે ફોર્મ્સની કિંમત આ લિસ્ટમાં છાપેલી કિંમત કરતાં વધારે આવશે.

વર્તમાનપત્રો-સામયિકોની યાદી

(પત્રોનાં લવાજમના દરોમાં અવારનવાર ફેરફાર થવાની શક્યતા રહેશે.)

દૈનિક

મુંબઈ

પત્ર		લવાજમ રૂ.
* જન્મભૂમિ	૪૮–૦૦	૪૬–૦૦
મુંબઈ સમાચાર		૫૦–૦૦
Times of India		૬૫–૭૦
Free Press Journal with Bharat Jyoti		૭૬–૦૦
नवभारत टाईम्स		૪૪–૮૫

સુરત

પ્રતાપ		૩૯–૦૦
ગુજરાતમિત્ર		૩૬–૦૦

વડોદરા

* નવભારત	૪૫–૦૦	૪૦–૦૦
* લોકસત્તા	૪૫–૦૦	૪૦–૦૦

અમદાવાદ

ગુજરાતસમાચાર		૪૫–૦૦
* સંદેશ	૪૫–૦૦	૪૦–૦૦
પ્રભાત		૨૫–૦૦
* સેવક	૨૦–૦૦	૧૮–૦૦
જનસત્તા		૪૫–૦૦

રાજકોટ

જયહિંદ	૩૫–૦૦
ફૂલછાબ	૩૫–૦૦

અઠવાડિક

મુંબઈ

પ્રવાસી	૧૧–૦૦
મુંબઈ સમાચાર	૧૦–૦૦
વ્યાપાર	૧૪–૦૦
લોકરાજ	૨–૦૦
વતન	૧૨–૦૦
રવિવાર	૧૨–૦૦
Illustrated Weekly	૪૧–૦૦
जागृति	૬–૦૦

સુરત

ગુજરાતમિત્ર	૬–૦૦
પ્રતાપ	૬–૫૦
મુસ્લીમ ગુજરાત	૭–૦૦

વડોદરા

ક્ષત્રિયબંધુ	૫–૦૦

અમદાવાદ

ઝગમગ	૮–૫૦

(સામેના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

૨૭ નામવારી રજિસ્ટર (આ. પુ. માટે)	ઘા ૧ના રૂ. ૧–૦૦
૨૮ વિષયવારી રજિસ્ટર (આ. પુ. માટે)	ઘા ૧ના રૂ. ૧–૦૦
૨૯ ટપાલ-ચોપડી	નંગ ૧ના રૂ. ૦–૬૨
૩૦ સર્વિસ બુક	નંગ નના રૂ. ૦–૧૯
૩૧ ત્રિમાસી રોજમેળ માટેનાં ફોર્મ્સ	ઘા ૧ના રૂ. ૧–૦૦
ફોર્મ્સના નમૂનાની ચોપડી	નંગ ૧ના રૂ. ૧–૦૦

વધુ ક. ફોર્મ્સની ટપાલ યા રેલવે માર્ગે મોકલવાના ખર્ચનો ઉપરની કિંમતમાં સમાવેશ થતો નથી.

* બાલસંદેશ	૬-૨૫	૫-૫૦
* આરામ	૪-૦૦	૩-૦૦
* ચરક	૧૨-૦૦	૮-૦૦
આનંદ		૬-૨૫

ઇતર

જયભારત	મહેસાણા	૭-૦૦
પ્રજારાજ	"	૬-૦૦
ખેડૂત	"	૬-૦૦
રાષ્ટ્રધર્મ	"	૬-૦૦
મહાગુજરાત	પાટણ	૬-૦૦
મહાગુજરાત	પેટલાદ	૪-૦૦
ખેડાવર્તમાન	ખેડા	૭-૦૦
લોકમત	નડિયાદ	૯-૦૦
ભેરી	માણસા	૫-૦૦
પ્રકાશ	અમરેલી	૫-૦૦
ફુલછાબ	રાજકોટ	૫-૨૫
મંગલપ્રભાત	દિલ્હી	૫-૦૦
ભૂદાનયજ્ઞ	કાશી	૫-૦૦

દશવારિક

ભૂમિપુત્ર	વડોદરા	૩-૦૦

પાક્ષિક

ગ્રામશિક્ષક	વાંકાનેર	૩-૦૦
કોમર્સ પત્રિકા	"	૪-૦૦
લોકજીવન	"	૩-૦૦
જ્યોતિર્ધર	"	૪-૦૦
વિશ્વવાત્સલ્ય	"	૬-૦૦
પડનર	જાળિયા	૩-૦૦

માસિક

મુંબઈ

જીવનમાધુરી		૭-૫૦
સવિતા		૬-૦૦
* રમકડું	૯-૦૦	૮-૦૦
બીજ		૬-૦૦
ખેડૂતબંધુ		૩-૦૦
હીરાકણી		૬-૦૦
કિરણ		૨-૦૦
શિક્ષણપત્રિકા		૪-૦૦
નવનીત		૧૦-૦૦
ખાદી ગ્રામોદ્યોગ		૨-૫૦
પરાગ		૫-૦૦

અમદાવાદ

અખંડ આનંદ		૮-૫૦
નવજીવન		૪-૦૦
જનકલ્યાણ		૫-૨૫
નવચેતન		૭-૫૦
શ્રીરંગ		૮-૦૦
નવાં માનવી		૩-૦૦
ઊર્મિનવરચના		૭-૫૦
જીવનશિક્ષણ		૪-૦૦
ચાંદની		૫-૫૦
કુમાર		૯-૦૦
સ્ત્રીજીવન		૭-૦૦
સંસ્કૃતિ		૭-૦૦
વિશ્વમંગલ		૬-૨૫
વિશ્વવિજ્ઞાન		૭-૨૫
બુદ્ધિપ્રકાશ		૪-૦૦
સનસંદેશ	૫-૫૦	૪-૫૦
વૈદ્યકલ્પતરુ	૪-૦૦	૩-૭૫
* ગીતાધર્મ	૬-૨૫	૫-૨૫
ગ્રામસ્વરાજ		૫-૦૦
વિવિધ ગ્રંથમાળા		૯-૫૦
ધરતી		૩-૦૦
ભારતસેવક		૩-૦૦
તંદુરસ્તી		૫-૫૦
આરસી		૬-૦૦
પ્રાથમિક શિક્ષક		૩-૦૦
પ્રસ્થાન		૬-૫૦
સંસાર		૫-૦૦

વડોદરા

પુસ્તકાલય		૫-૦૦
* બાલજીવન	૪-૦૦	૩-૭૫
* બાલકનૈયો	૪-૦૦	૩-૫૦
વ્યાયામ		૩-૫૦
સુગુન		૩-૦૦
આવાઝ		૩-૦૦
ગ્રામજીવન		૨-૫૦
માનવ		૭-૦૦

સુરત

લોકશિક્ષણ	૨-૦૦
નૂતન શિક્ષણ	૫-૦૦
બાલવાડી	૨-૦૦
હિંદુમિલનમંદિર	૪-૦૦
ભિષગ્ભારતી	૪-૦૦
ગાંડિવ	૭-૨૫

ઈતર

પરમાર્થ	રાજકોટ	૩-૫૦
*બાલમિત્ર	આણંદ ૫-૦૦	૩-૫૦
કૃષિગોવિદ્યા	,,	૩-૦૦
પ્યારા બાપુ	જૂનાગઢ	૬-૦૦
શિક્ષક મિત્ર	મહેસાણા	૩-૦૦
જીવનપ્રકાશ	રાણપુર	૯-૦૦
નવભારતી	રાજકોટ	૬-૦૦
ધરશાળા	ભાવનગર	૪-૦૦
વાદળપત્રિકા	મોસારોડ	૨-૦૦
દર્શન	ભાવનગર	૩-૦૦
કોડિયું	,,	૪-૦૦
कल्याण	ગોરખપુર	૭-૫૦
सरस्वती	અલ્હાબાદ	૭-૫૦
बालसखा	,,	૪-૦૦
विशाल भारत	કલકત્તા	૯-૦૦
बालभारती	દિલ્હી	૪-૦૦
ग्रामसेवक	,,	૧-૨૫
समाजकल्याण	,,	૪-૦૦
March of India	,,	૧૦-૦૦
ચાંદામામા	મદ્રાસ	૬-૦૦
आजकल	દિલ્હી	૬-૦૦
योजना	,,	૨-૫૦
कुरुक्षेत्र	,,	૨-૫૦
वेदसंदेश	પારડી	૫-૦૦
મિલાપ	ભાવનગર	૯-૦૦
भारत सेवक	દિલ્હી	૨-૫૦
नओ तालीम	વર્ધા	૩-૦૦
શારીરિક શિક્ષણ	રાજપીપળા	૪-૦૦
आर्थिक समीक्षा	દિલ્હી	૫-૦૦
Economic Reviw	,,	૫-૦૦
Readers' Digest		૧૮-૦૦
Modern Review	Calcutta	૧૫-૦૦

ત્રિમાસિક

ગાંધીમાર્ગ	મુંબઈ	૩-૦૦
ફાર્બસ ગુ. સભા	,,	૬-૦૦
દક્ષિણા	પોંડિચેરી	૫-૦૦
ગુજરાત સંશોધન મંડળ	અમદાવાદ	૮-૦૦
કૃષિસહાયક	બારેજા	૨-૦૦

* નિશાનીવાળાં પત્રો મંડળ મારફત મેળવવાથી કન્સેશનથી મળશે.

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ. ના

સૂચના-સમાચાર

(૧) સરકાર મદદ મોડી મળવાના કારણે, મંડળ મારફતે થયેલા ખર્ચની પાવતીઓ સાથેના હિસાબો મોકલવામાં વિલંબ થયો છે, એટલે હવે ટૂંક સમયમાં દરેક પુસ્તકાલયને હિસાબો મોકલાઈ જશે; તો તે માટે વારંવાર અત્રે ઉઘરાણી ન કરવા વિનંતિ છે.

(૨) જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ સરકાર મદદ માટે મંડળને અધિકાર પત્ર (ઠરાવ) સહી કરી નથી મોકલ્યો તેમની સરકાર મદદ જે તે પુસ્તકાલયને બારોબાર મળી છે. તેવાં પુસ્તકાલયોએ સદર મદદ મંડળમાં વેળાસર મોકલી આપવી. ભવિષ્યમાં મંડળ મારફતે સરકાર મદદ મેળવવા માટે ઠરાવની ચાર પ્રતો દરેકને મોકલી છે, તે સહી કરી અત્રે મોકલવા વિનંતિ છે.

(૩) ચાલુ 'પુસ્તકાલય' માસિકના અંકમાં શિષ્ટ સાહિત્યનાં મળતાં પુસ્તકોનું સુચિપત્ર છે, તો નવીન બજેટ તૈયાર કરતી વેળા તેનો સદ્ઉપયોગ કરવો, અને દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીને બજેટ સાથે જ પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી મોકલવા આગ્રહભરી વિનંતિ છે.

(૪) કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં વાર્ષિક નિવેદનો મંડળમાં આવે છે, તો તે અત્રે ન મોકલતાં જે તે જિલ્લાના ઉપશિક્ષણાધિકારીની ઑફિસે મોકલવાં.

તા. ૮-૪-'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમાર
મંત્રી

પુસ્તક-પરિચય વગેરે વિભાગો આપી શકાયા નથી.

પુસ્તકાલયોને જિલ્લા લોકલ બોર્ડની તથા સરકારી મદદ તથા પુસ્તક-સૂચિ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આ અંકનાં ઘણાં પૃષ્ઠો રોકાવાથી પુસ્તક-પરિચય, નવીન ફાલ, સામયિક દોહન, તથા કેટલાક તાત્કાલિક અગત્યના લેખો આપી શકાયા નથી. પુસ્તકાલય નોંધ પણ પૂરી આપી શકાઈ નથી. પુસ્તક-પરિચયનું લખાણ તૈયાર જ છે. આવતા અંકે તે આપીશું. પુસ્તકપરિચય માટે પુસ્તકો મોકલનાર લેખકો તથા પ્રકાશકો અમારી મુશ્કેલી સાચી દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

તંત્રી

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] મે, ૧૯૫૯ [અંક ૧૧

આધુનિક ગ્રંથપાલના વિચાર પ્રમાણે પુસ્તકાલયના પ્રત્યેક પુસ્તકનો કોઈ ને કોઈ વાચક અવશ્ય હોવો જોઈએ. જો એવુ ન હોય તો તે પુસ્તક, તે ગમે તેટલું કીમતી અને પંડિતાઈભરેલુ હોય તોપણ, પુસ્તકાલયમા સ્થાન મેળવવા માટે કદાપિ યોગ્ય હોઈ શકે નહિ

*

ગ્રથપાલને પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતામા દૃઢ વિશ્વાસ હોવો જોઈએ, એને પુસ્તકાલય-શાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોવુ જોઈએ, અને એણે જીવનમા સાચી લગનીથી જનતાની સેવા કરવાનુ બીડું ઉપાડી લેવુ જોઈએ.

• વિમલકુમાર દત્ત

અનુક્રમણિકા

તંત્રીસ્થાનેથી ૫૯૧

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું ૫૯૫

પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા ૬૦૧

આપણું બાલસાહિત્ય ૬૦૫

પુસ્તકાલયોને મળેલી સરકાર મદદ અને જિ. લો બોર્ડ મદદ ૬૦૮

પુસ્તકાલય સ સ મંડળ, લિ. નાં સૂચના-સમાચાર ૬૨૩

પુસ્તકાલયનોંધ ૬૨૪

પુસ્તકાલયો સાથે ફરેમાં ૬૨૮

પુસ્તક પરિચય ૬૨૯

વાર્ષિક લવાજમ :

દેશમાં રૂ. ૫-૦૦

પરદેશમા રૂ ૬-૫૦

છૂટક નકલ રૂ ૦-૧૨

વ્યવસ્થાપક :

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર

મંત્રી: પુસ્તકાલય સ. સ મંડળ, લિ.

પો. બો ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ. ના

સૂચના-સમાચાર

(૧) સરકાર મદદ મોડી મળવાના કારણે, મંડળ મારફતે થયેલા ખર્ચની પાવતીઓ સાથેના હિસાબો મોકલવામા વિલંબ થયો છે, એટલે હવે ટૂંક સમયમાં દરેક પુસ્તકાલયને હિસાબો મોકલાઈ જશે; તો તે માટે વારંવાર અત્રે ઉઘરાણી ન કરવા વિનંતિ છે.

(૨) જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ સરકાર મદદ માટે મંડળને અધિકાર પત્ર (કરાર) સહી કરી નથી મોકલ્યો તેમની સરકાર મદદ જે તે પુસ્તકાલયને બારોબાર મળી છે તેવાં પુસ્તકાલયોએ સદર મદદ મંડળમા વેળાસર મોકલી આપવી. ભવિષ્યમાં મંડળ મારફતે સરકાર મદદ મેળવવા માટે કરારની ચાર પ્રતો દરેકને મોકલી છે, તે સહી કરી અત્રે મોકલવા વિનંતિ છે.

(૩) ચાલુ 'પુસ્તકાલય' માસિકના અંકમા શિષ્ટ સાહિત્યનાં મળતાં પુસ્તકોનું સુચિ-પત્ર છે, તો નવીન બજેટ તૈયાર કરતી વેળા તેનો સદ્ઉપયોગ કરવો, અને દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીને બજેટ સાથે જ પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી મોકલવા આગ્રહભરી વિનંતિ છે.

(૪) કેટલાંક પુસ્તકાલયોના વાર્ષિક નિવેદનો મંડળમાં આવે છે, તો તે અત્રે ન મોકલતાં જે તે જિલ્લાના ઉપશિક્ષણાધિકારીની ઓફિસે મોકલવાં.

તા. ૮-૪-'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમાર
મંત્રી

પુસ્તક-પરિચય વગેરે વિભાગો આપી શકાયા નથી.

પુસ્તકાલયોને જિલ્લા લોકલ બોર્ડની તથા સરકારી મદદ તથા પુસ્તકસૂચિ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આ અંકના ઘણા પૃષ્ઠો રોકાવાથી પુસ્તક-પરિચય, નવીન ફાલ, સામયિક દોહન, તથા કેટલાક તાત્કાલિક અગત્યના લેખો આપી શકાયા નથી. પુસ્તકાલય નોંધ પણ પૂરી આપી શકાઈ નથી. પુસ્તક-પરિચયનું લખાણ તૈયાર જ છે. આવતા અંકે તે આપીશું. પુસ્તકપરિચય માટે પુસ્તકો મોકલનાર લેખકો તથા પ્રકાશકો અમારી મુશ્કેલી સમજી દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

તંત્રી

॥ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] મે, ૧૯૫૯ [અંક ૧૧

આધુનિક ગ્રંથપાલના વિચાર પ્રમાણે પુસ્તકાલયના પ્રત્યેક પુસ્તકનો કોઈ ને કોઈ વાચક અવશ્ય હોવો જોઈએ. જો એવુ ન હોય તો તે પુસ્તક, તે ગમે તેટલું કીમતી અને પંડિતાઈભરેલું હોય તોપણ, પુસ્તકાલયમા સ્થાન મેળવવા માટે કદાપિ યોગ્ય હોઈ શકે નહિ

*

ગ્રંથપાલને પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતામા દૃઢ વિશ્વાસ હોવો જોઈએ, એને પુસ્તકાલય-શાસ્ત્રનુ જ્ઞાન હોવુ જોઈએ; અને એણે જીવનમા સાચી લગનીથી જનતાની સેવા કરવાનુ બીડું ઉપાડી લેવું જોઈએ.

• વિમલકુમાર દત્ત

અનુક્રમણિકા

તંત્રીસ્થાનેથી ૫૯૧
સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું ૫૯૫
પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા ૬૦૧
આપણું બાલસાહિત્ય ૬૦૫
પુસ્તકાલયોને મળેલી સરકાર-મદદ અને જિ. લો. બોર્ડ મદદ ૬૦૮
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ. નાં સૂચના-સમાચાર ૬૨૩
પુસ્તકાલય-નોંધ ૬૨૪
પુસ્તકાલયો સાથે ફરેબ! ૬૨૮
પુસ્તક પરિચય ૬૨૯

વાર્ષિક લવાજમ :

દેશમા :	રૂ. ૫-૦૦
પરદેશમા :	રૂ ૬-૫૦
છૂટક નકલ :	રૂ. ૦-૬૨

વ્યવસ્થાપક :
લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી: પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ.
પો. બો. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા

અમારાં તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ત્રિશંકુ (નવલકથા)	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૪.૦૦
મધ્યાહ્નનાં મૃગજળ (જીવનસંસ્મરણો)	,, ,,	૪.૫૦
કવિદર્શન (નાટકો)	,, ,,	૨.૫૦
હીરાની ચમક (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩.૭૫
શકુંતલા (નવલકથા)	શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર	૪.૫૦
આકાશગંગા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૪.૦૦
સંસારનાં વમળ (લેખો)	,, ,,	૫.૦૦
ઘેર બેઠાં ગંગા (નવલિકાઓ)	શ્રી પીતાંબર પટેલ	૫.૦૦
કલ્પના (,,)	,, ,,	૪.૫૦
ભારતનાં નવાં યાત્રાધામો (પ્રવાસવર્ણન)	,, ,,	૩.૫૦
સંધ્યાના રંગ (નવલકથા)	શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪.૫૦
અનાથ (,,)	પ્રા. વસંત કાનેટકર	૫.૦૦
આધાર (,,)	ડૉ. કુ. સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪.૦૦
વૃન્દા (,,)	,, ,,	૭.૫૦
હદપારે (,,)	શ્રી શ્રી. ના. પેંડસે	૪.૦૦
રાગવૈરાગ (નવલિકાઓ)	શ્રી સારંગ બારોટ	૪.૦૦
સૌંદર્યપૂજા ૧–૨ (નવલકથા)	શ્રી ' શયદા '	૬.૫૦
જ્યોતિ (,,)	શ્રી ' ગૌતમ '	૫.૫૦
અણપ્રીછયાં હેત (,,)	શ્રી ' વિશ્વમિત્ર '	૪.૫૦
ટારઝનનું શૌર્ય (,,)	શ્રી એડગર રાઈસ બરો	૪.૦૦
લીલુડી ધરતી ૧–૨ (,,)	શ્રી ચુનીલાલ મડિયા	૧૦.૦૦
શૂન્ય શેષ (ત્રિઅંકી નાટક)	,, ,,	૨ [illegible]
અંતઃસ્રોતા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩.૦૦
ધરતીનો પછેડો (નવલકથા)	શ્રી દેવશંકર મહેતા	૫.૦૦
રત્નદીપ (,,)	શ્રી પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય	૫.૫૦
હું, સરલા અને મિત્રમંડળ (હાસ્યલેખો)	શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા	૪.૫૦

: મળવાનું મુખ્ય સ્થળ :

આર. આર. શેઠની કંપની : મુંબઈ-૨

કેશવબાગ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ;   પો. બોક્સ નં. ૨૫૧૭
ફોન નંબર : ૩૪૩૪૨   ☆   તાર : 'LITERATURE'

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] મે, ૧૯૫૯ [અંક ૧૧

તંત્રીસ્થાનેથી

ગ્રામપુસ્તકાલયોને મળતી સરકારી ગ્રાંટ

સને ૧૯૫૮-૫૯ની સાલની સરકારી ગ્રાંટ ગ્રામપુસ્તકાલયોને કયે ધોરણે આપવી તેમાં મુશ્કેલી ઊભી થઈ હતી, પણ તેનો તાત્કાલિક શુભ ઉકેલ આવી ગયો, અને ગ્રામપુસ્તકાલયોને પ્રચલિત ધોરણે ગ્રાંટ મળી.

હવે સને ૧૯૫૯-૬૦નુ વર્ષ શરૂ થયું છે. ગ્રામપુસ્તકાલયોની વાર્ષિક તપાસણી લગભગ જૂનમાં પાછી શરૂ થશે. તે વખતે પાછો ગ્રાંટ ગણવાનો સવાલ ઊભો થશે.

છેલ્લો તા. ૧૮-૬-'૫૯નો નં. SEM ૨૪૫૮ N ૨૬૨૯૯નો સરકારી હુકમ જોતા સને ૧૯૫૮-૫૯નું ધોરણ સને ૧૯૫૯-૬૦માં ચાલુ રહે તેમ લાગતું નથી.

ગ્રામપુસ્તકાલયોને ગ્રાંટ આપવાનો નિયમ એવો લાગે છે કે (૧) કુલ માન્ય ખર્ચના ૫૦ ટકા પણ રૂ. ૭૫થી વધારે ગ્રાંટ આપવી નહિ; (૨) વાચનસામગ્રી (પુસ્તકો અને સામયિકો)ના ખર્ચના ૨૦ ટકા સુધી પરચૂરણ ખર્ચ માન્ય રાખવો; (૩) વાચનસામગ્રીમાં ૫૦ ટકાથી ઓછો ખર્ચ પુસ્તકો પાછળ થવો ન જોઈએ.

ઉપરના નિયમમા કલમ (૩) પ્રમાણે પુસ્તકો પાછળ ખર્ચ ન થયું હોય તો ગ્રામ-પુસ્તકાલયને બિલકુલ ગ્રાંટ ન મળે કે ગ્રાંટમા કંઈ કાપ મુકાય તે સ્પષ્ટ સમજાતું નથી વળી ગ્રાંટમાં કાપ મૂકવાનું ધોરણ હોય તો એ કાપનુ ધોરણ વધારે સ્પષ્ટ રીતે જાહેર થવું જોઈએ.

પહેલાં વાચનસામગ્રીના ખર્ચમાંથી પુસ્તકો પાછળ ૫૦ ટકા કરતાં ઓછો ખર્ચ કર્યો હોય તો પણ વાચનસામગ્રીનો બધો ખર્ચ માન્ય રહેતો. પછી એમ ખબર અપાઈ કે વાચન-સામગ્રીના ખર્ચમાથી પુસ્તકો પાછળ ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા ખર્ચ ન કર્યો હોય તો સામયિકો પાછળનો બધો ખર્ચ માન્ય નહિ રાખતા વાચનસામગ્રીના કુલ ખર્ચના ૪૦ ટકા ખર્ચ તે ખાતે માન્ય રાખી તેના ઉપર ગ્રાંટ આપવી. પછી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના નં. ૧૭૨/૫૨૫, D (S),

તા. ૨૭–૨–'૫૮થી જાહેર થયું કે જે ગ્રામપુસ્તકાલયોમાં વાચનસામગ્રીના ખર્ચના ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા પુસ્તકો પાછળ નહિ ખર્ચાયા હોય તેવાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને બિલકુલ ગ્રાંટ ન આપવી, અને કદાચ અપાઈ હોય તો નવે વર્ષે તે કાપી લેવી. પાછળથી આ બાબત 'પુસ્તકાલય' માસિકના તંત્રીલેખમાં ચર્ચાયા પછી તેમ જ ખાસ કરીને ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી માનનીય કેળવણી પ્રધાનને વિનંતિ થતાં એ હુકમ બંધ રહ્યો, અને પ્રચલિત ધોરણે ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ગ્રાંટ મળી.

હવે આ બાબતમાં નામદાર સરકારના નં. SEM ૨૪૫૮ N ૨૬૨૯૯ તા. ૧૮–૩–'૫૯-થી જણાય છે કે ઉપરની છૂટછાટ સને ૧૯૫૮–૫૯ના વર્ષ પૂરતી જ હતી; પણ સને ૧૯૫૯-૬૦માં ગ્રામપુસ્તકાલયોએ પુસ્તકો પાછળ વાચનસામગ્રીના ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા ખર્ચ કર્યો હશે તો જ તેમને ગ્રાંટ મળશે.

આમ સને ૧૯૫૯–૬૦ની ગ્રાંટ-ગણતરી વખતે એટલે એકાદ મહિનામાં ગ્રામપુસ્તકાલયો માથે ફરી ઘાત બેસવી શરૂ થશે. સને ૧૯૫૯–૬૦ના વર્ષની ગ્રાંટ સને ૧૯૫૮–૫૯ના વર્ષના ખર્ચ ઉપર મળવાની; અને ગ્રામપુસ્તકાલયોનાં સને ૧૯૫૮–૫૯નાં બજેટ સને ૧૯૫૮ના એપ્રિલ માસથી નક્કી થવા માંડેલાં. તે વખતે ગ્રામપુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપક-મંડળોને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે પુસ્તકો પાછળનો ખર્ચ વાચનસામગ્રી પાછળના ખર્ચના ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા નહિ થાય તો સને ૧૯૫૯–૬૦ના વર્ષની ગ્રાંટ તેમને બિલકુલ નહિ મળે.

આવો ખ્યાલ સને ૧૯૫૮–૫૯નાં બજેટ બનાવતી વખતે ગ્રામપુસ્તકાલયોને નહિ હોવાથી તેમણે બજેટ બનાવી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ. ને મોકલ્યાં. પુસ્તકાલય મંડળને પણ આ બાબતનો ખ્યાલ નહિ હોવાથી તેણે ગ્રામપુસ્તકાલયોની સરકારી ગ્રાંટ પ્રચલિત ધોરણ પ્રમાણે મળશે માનીને તેમને સામયિકો (વર્તમાનપત્રો, માસિકો, વગેરે) અપાવ્યાં તથા પુસ્તકો પણ મોકલી આપ્યાં. હવે એ બજેટના આધારે થયેલા ખર્ચમાં પુસ્તકો પાછળનો ખર્ચ વાચનસામગ્રીના ખર્ચના ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા નહિ થતાં થોડોઘણો પણ ઓછો રહેતાં જે ગ્રામપુસ્તકાલયોને સરકારી ગ્રાંટ બિલકુલ નહિ મળે તેમની પાસેથી, પુસ્તકાલય મંડળે તેમનાં બજેટ પ્રમાણે ખર્ચેલી રકમ તે કેવી રીતે વસૂલ કરી શકશે? જે ગ્રામપુસ્તકાલયોની કાયમ ફંડની પૂરતી રકમ પુસ્તકાલય મંડળ પાસે જમા ન હોય તેમની પાસેથી તે રકમ વસૂલ થવામાં મુશ્કેલી પડશે. આ વસ્તુસ્થિતિનું નિવારણ થાય તેમ જ ગ્રામપુસ્તકાલયો ટકી રહે તે માટે ગ્રામપુસ્તકાલયોને અપાતી સરકારી ગ્રાંટ બાબત યોગ્ય ધોરણ વેળાસર નક્કી થઈ તે જાહેર થવું જોઈએ.

અમારો નમ્ર અભિપ્રાય એવો છે કે પુસ્તકો પાછળનું ખર્ચ વાચનસામગ્રીના ખર્ચના ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા ન થયું હોય તેવાં ગ્રામપુસ્તકાલયોની ગ્રાંટ બિલકુલ બંધ તો ન થવી જોઈએ. ગ્રામપુસ્તકાલયો જેટલી કિંમતનાં સામયિકો (વર્તમાનપત્રો, માસિકો, વગેરે) ખરીદે તેટલી કે તેથી વધારે કિંમતનાં પુસ્તકો તેઓ ખરીદે તેવા સરકારના શુભ આશયની અમે કદર કરીએ છીએ; પરંતુ તે આશય સિદ્ધ કરવાની સરકારની રીતમાં ફેરફાર થવો જોઈએ.

એમ અમે માનીએ છીએ. અમને લાગે છે કે પુસ્તકો પાછળ સામયિકો કરતાં વધારે ખર્ચ ગ્રામપુસ્તકાલયો કરે તે માટે નીચેની રીત અખત્યાર કરવી જોઈએઃ

જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ પુસ્તકો પાછળ થયેલા ખર્ચ કરતાં સામયિકો પાછળ વધારે ખર્ચ કર્યો હોય તેમનો સામયિકોનો બધો ખર્ચ માન્ય નહિ રાખતાં વાચન-સામગ્રીના ૫૦ ટકા ખર્ચ જ માન્ય રાખવો. આમ કરવાથી સામયિકો પાછળનો ખર્ચ પુસ્તકો પાછળ કરેલા ખર્ચથી જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ વધારે કર્યો હશે તેમની ગ્રાંટમાં યોગ્ય કાપ મુકાશે.

ઉદાહરણ:

		માન્ય ખર્ચ	ગ્રાંટ
પુસ્તકો પાછળનો ખર્ચ	રૂ. ૬૦	રૂ. ૬૦	રૂ. ૩૦
સામયિકો પાછળનો ખર્ચ	રૂ. ૮૦ (વાચનસામગ્રીના રૂ. ૧૪૦ના	૫૦ ટકા)=૭૦	રૂ. ૩૫
			રૂ. ૬૫

આમ માન્ય ખર્ચના રૂ. ૧૦ કપાઈ જશે, અને ગ્રાંટ રૂ. ૫ ઓછી મળશે.

વળી કોઈ ગ્રામપુસ્તકાલય પુસ્તકો પાછળ ખર્ચ જ ન કરે અને સામયિકો પાછળ જ વાચનસામગ્રીનો તેનો ખર્ચ વપરાઈ જાય તો તેને એથી પણ વધારે સહન કરવું પડે.

ઉદાહરણ:

		માન્ય ખર્ચ	ગ્રાંટ
પુસ્તકો પાછળનો ખર્ચ	રૂ. ૦	રૂ. ૦	રૂ. ૦
સામયિકો પાછળનો ખર્ચ	રૂ. ૧૪૦ (વાચનસામગ્રીના ૫૦ ટકા)=	રૂ. ૭૦	રૂ. ૩૫
			રૂ. ૩૫

પહેલા ઉદાહરણમાં કરેલા વાચનસામગ્રીના ખર્ચ જેટલો જ વાચનસામગ્રીનો ખર્ચ બીજા ઉદાહરણમાં કરેલો હોવા છતાં પહેલા ઉદાહરણવાળા પુસ્તકાલયને વાચનસામગ્રીની ગ્રાંટ રૂ. ૬૫ મળશે, જ્યારે બીજા ઉદાહરણવાળા પુસ્તકાલયને વાચનસામગ્રીની ગ્રાંટ રૂ. ૩૫ જ મળશે.

અંતમાં, ગ્રામપુસ્તકાલયોને મળતી સરકારી ગ્રાંટ સંબંધી કલમ (૩) નીચે પ્રમાણે રાખવા સરકારને અમારી નમ્ર ભલામણ છેઃ

જે ગ્રામપુસ્તકાલયોએ એમની વાચનસામગ્રીના ખર્ચના ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા ખર્ચ પુસ્તકો પાછળ નહિ કર્યો હોય તેમની સામયિકો પાછળ ખર્ચેલી રકમ બધી માન્ય નહિ રહેતાં વાચનસામગ્રીના ખર્ચના ૫૦ ટકા જેટલી જ માન્ય રહેશે.

અમને આશા છે કે ગ્રામપુસ્તકાલયોને અપાતી સરકારી ગ્રાંટ બાબતના નિયમ ૯માં અમે સૂચવ્યા પ્રમાણે સુધારો સરકાર વેળાસર માન્ય રાખી તે બાબતની જાણ લાગતાવળગતા અમલદારોને તેમ જ ગ્રામપુસ્તકાલયોને સત્વરે કરશે.

*

વળી ગ્રામપુસ્તકાલયોને હાલ વાર્ષિક વધારેમાં વધારે રૂ. ૭૫ સરકારી ગ્રાંટ મળે છે તે ઘણી ઓછી છે. કાગળ, છપાઈ, મજૂરી, વગેરેની કિંમત વધી જવાથી પુસ્તકો અને સામયિકોની કિંમત ઘણી વધી ગઈ છે. આથી સરકારી ગ્રાંટની રૂ. ૭૫ની મર્યાદા વધારવાની તાત્કાલિક જરૂર છે. તાલુકા-પુસ્તકાલયોને પહેલાં સરકારી વાર્ષિક ગ્રાંટ વધારેમાં વધારે રૂ. ૩૦૦ મળતી તે વધારીને રૂ. ૪૫૦ થઈ હતી. થોડા વખત ઉપર તે રકમ વધારીને રૂ. ૧૦૦૦ કરવામાં આવી છે. આમ સરકારે તાલુકા-પુસ્તકાલયોની ગ્રાંટની રકમ વધારી તે યોગ્ય તથા જરૂરી છે. આ જ રીતે જોતાં ગ્રામપુસ્તકાલયોની વાર્ષિક ગ્રાંટની મર્યાદા રૂ. ૭૫ છે તે વધારીને રૂ. ૨૫૦ કરવી યોગ્ય ગણાય. ગ્રામપુસ્તકાલયોની મોટી સંખ્યા જોતાં રૂ. ૨૫૦નો સવડ કરવો સરકારને મુશ્કેલ લાગતો હોય, તો પણ રૂ. ૭૫ ને બદલે રૂ. ૨૦૦ કે છેવટે રૂ. ૧૫૦ કરવા જ જોઈએ. દેશના ગ્રામવિસ્તારની પ્રજામાં જ્ઞાનના પ્રકાશની જરૂર વધારેમાં-વધારે છે, તો આશા છે કે સરકાર અમારી આ વિનંતિ તરફ પૂરતી સહાનુભૂતિથી વિચાર કરશે.

ગ્રામપુસ્તકાલયોનાં બજેટ બનાવતી વખતે

ગ્રામપુસ્તકાલયો વર્તમાનપત્રો, માસિકો, વગેરે સામયિકો પાછળ ખર્ચ કરે તેટલો જ કે તેથી વિશેષ ખર્ચ પુસ્તકો વસાવવા પાછળ કરે તેવી સરકારની શુભ ઇચ્છા છે. પુસ્તકો વસાવવાથી દર વર્ષે પુસ્તકાલયો સમૃદ્ધ થતાં જશે. કાયમની સારી વાચનસામગ્રી ગ્રામપુસ્તકાલયના વાચકોને મળે તે માટે પુસ્તકો વધારે વસાવવાની દૃષ્ટિ ગ્રામપુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોએ રાખવી જોઈએ. આમ કરવાથી વળી સરકારી ગ્રાંટ મેળવવામાં કે તે પૂરતી મેળવવામાં પણ કશી મુશ્કેલી નહિ પડે. આથી અમારી ગ્રામપુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોને વિનંતિ છે કે સને ૧૯૫૯-૬૦ના વર્ષનું બજેટ બનાવતી વખતે આ બાબત તેઓ ખ્યાલમાં રાખે.

ગ્રામપુસ્તકાલયો કે અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો પુસ્તકો ખરીદવાની બાબતમાં બીજી પણ થોડી બાબતો ધ્યાનમાં લે તેવી અમારી નમ્ર સૂચના છે:

(૧) જે ગામમાં સ્વતંત્ર બાલપુસ્તકાલય કે સમૃદ્ધ શાળાપુસ્તકાલય ન હોય તે ગામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં બાળવાચકોનો પણ ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. મોટા તેમ જ વધારે ભણેલા પ્રૌઢો માટે જ બધાં પુસ્તકો ન ખરીદવાં જોઈએ. બાળકો માટેનાં પુસ્તકો પણ પૂરતી સંખ્યામાં ખરીદવાં જોઈએ. કુલ પુસ્તકોના ખર્ચના ૨૫ ટકા ખર્ચ બાળકોનાં પુસ્તકો પાછળ થાય તો તે યોગ્ય ગણાશે.

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને છે)

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવલોકન

યુનેસ્કો તરફથી દર વર્ષે પ્રગટ થતા 'ઇન્ડેક્સ ટ્રાન્સલેશનમ'ની નવી આવૃત્તિમાં જણાવ્યા મુજબ ઈ. સ. ૧૯૫૭માં ૬૫ દેશોમાં ૨૭,૯૭૮ ભાષાંતરો પ્રગટ થયાં હતાં. ગયા પ્રકાશનની માફક આ વખતે પણ આ ભાષાંતરોને દેશવાર ગોઠવવામાં આવ્યાં છે.

વિષય અને દેશવાર આંકડા જોતાં અર્ધાથી વધારે ભાષાંતરો – ૧૫,૪૦૭ – નવલકથાનાં થયાં છે. સમાજશાસ્ત્ર, કેળવણી, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ધર્મ વગેરેનાં પુસ્તકોની સંખ્યા ઘણી નાની છે.

કર્તાની કક્કાવારીનાં ૬૪ પાનાં છે. લેનિનનાં વધારેમાં વધારે ભાષાંતરો – ૨૭૮ – (તે પૈકી ૧૮૫ તો સોવિયેટ રશિયાની વિવિધ ભાષાઓમાં થયાં છે), જ્યુલેવર્નનાં ૧૨૧ (તે પૈકી ૩૦ સ્પેનમાં તથા ૧૨ સોવિયેટ રશિયામાં) અને શેક્સપીઅરનાં ૧૨૦ ભાષાંતર થયાં છે.

ત્યાર પછી રશિયન લેખકો આવે છે. ટોલ્સ્ટોયનાં ૯૪, ડોસ્ટોઇવ્સ્કીનાં ૮૨ તથા ગોર્કીનાં ૭૮ ભાષાંતરો થયાં છે. આગથા ક્રિસ્ટીનાં ૭૬ (જે પૈકી ૧૯ જાપાનમાં તથા ૧૫ સ્પેનમાં થયાં છે), એન્જેલ્સનાં ૭૨, તથા સીમેનન તથા સોમર્સેટ મોમ દરેકનાં ૬૭ થયાં છે.

અલેકઝાંડર ડુમા, બાલ્ઝાક, માર્ક ટ્વેઈન તથા ડિકન્સનાં ૬૦થી વધારે, કાર્લ માર્ક્સ, હેમિંગ્વે, જેક લંડન તથા પર્લ બકનાં ૫૦થી વધારે તથા વિક્ટર હ્યુગોનાં ૫૦ ભાષાંતરો થયાં છે.

ગયા વર્ષની માફક ચાલુ વર્ષે પણ સોવિયેટ રશિયા ભાષાંતરની સંખ્યાની દૃષ્ટિએ પહેલું આવે છે. તે દેશની જુદી જુદી ભાષાઓમાં ૪,૬૦૮ ભાષાંતર થયાં છે.

જર્મની (ફેડરલ રિપબ્લિક તથા ડેમોક્રેટિક રિપબ્લિક)માં ૨,૦૪૧ તથા ફ્રાન્સ, જાપાન,

---

(સામેના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

(૨) જે ગામમાં મહિલા-પુસ્તકાલય ન હોય તે ગામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં મહિલાઓ માટે લખાયેલાં પુસ્તકો પણ સગવડ પ્રમાણે ખરીદવાં જોઈએ.

(૩) થોડું ભણેલા કે સમાજશિક્ષણ વર્ગમાં ભણેલા મોટી ઉંમરના પ્રૌઢો માટે પણ સરળ ભાષા તેમ જ મોટા ટાઈપવાળાં, મોટાંને રસ પડે તેમ જ તેમને ઉપકારક હોય તેવાં પુસ્તકો ઠીક સંખ્યામાં ખરીદવા પણ ગ્રામપુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોને ભલામણ છે.

(૪) પુસ્તકાલયોમાં નવલકથાઓ, નવલિકાઓ, અને નાટકો ખરીદાય તેની સાથે જ જીવનચરિત્ર, પ્રવાસવર્ણન, ખેતીવાડી, ધર્મ, નીતિ, તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, વિજ્ઞાન, વગેરે વિષયોને લગતાં પુસ્તકો પણ ખરીદવા તરફ દૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ.

(૫) ગુજરાતમાં કેટલીક પ્રકાશન સંસ્થાઓ (દા. ત. નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અને સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય)નાં પુસ્તકો પ્રમાણસર કિંમતનાં હોય છે તેમ જ તેમના વિષયો મોટે ભાગે પ્રજાઘડતરને મદદગાર હોય છે, તો પુસ્તકો ખરીદતી વખતે તે બાબતનો ખ્યાલ રાખવા પણ ભલામણ છે.

જર્મની, ચેકોસ્લોવેકિયા, નેધરલેન્ડ્ઝ, સ્વીડન અને રુમાનિયા દરેકમા ૧,૦૦૦થી વધારે ભાષાંતરો થયા છે જગતભરની ૨૦૦થી વધારે ભાષાઓમા પ્રગટ થયેલ ભાષાંતરોની આ યાદી ખૂબ જ કીમતી છે

—અમેરિકન કલાકાર તથા લિથોગ્રાફર શ્રીમતી જૂન વેઈને ઇલિઝાબેથના સમયના કવિ જહોન ડોનના ગીતોના પાઠ તથા મૂળ લખાણના લિથોગ્રાફની શાહી આવૃત્તિ તૈયાર કરી છે

શ્રીમતી વેઈને આ પુસ્તક પાછળ અઢી વર્ષ ગાળ્યા છે

આ પુસ્તકની મર્યાદિત – માત્ર ૧૧૦ નકલો તૈયાર કરવામા આવી છે સંગ્રહસ્થાનો તથા સંગ્રાહકોએ મોટા ભાગની નકલો આગળથી નોંધાવી લીધી છે

—કાચા પૂઠાના સસ્તા અમેરિકન પુસ્તકોએ પુસ્તક જગતમા ક્રાંતિ આણી છે કોઈ પણ પ્રકાશકને સ્વપ્નમા પણ ન હોય તેટલી નકલો ખપવા લાગી છે ૧૯૪૦થી ૧૯૫૬ સુધીમા અમેરિકન લોકોએ આ પુસ્તકોની બે અબજ નકલો ખરીદ કરી છે

૧૯૩૯ પહેલા આવા એકથી વધારે યત્ન કરવામા આવ્યા હતા બીજા દેશોમા લોકપ્રિય થઈ પડેલ કાચા પૂઠાના પુસ્તકોને અમેરિકન બજારમા મૂકવામા આવ્યા હતા પરતુ વહેચણીના પ્રશ્ન પર તે પ્રયત્નો મહદ્ અંશે નિષ્ફળ ગયા હતા જનતાને આ પુસ્તકો ' બુકસ્ટોર ' મા ફક્ત આપવામા આવતા હતા

આ સ્ટોરની સંખ્યા ૧૦,૦૦૦થી ઓછી હોઈને આમજનતાને તો આ પુસ્તકો માટે પુસ્તકાલયોનુ શરણુ શોધવાનુ હતુ પ્રકાશકે તો એ આ બહુમતીને બિનવાચકો ગણવાની ભૂલ કરી હતી

૧૯૩૯મા રોબર્ટ દ ગ્રાફે પોકેટ બુક માળા શરૂ કરીને એક લાખથી વધારે કેન્દ્રો દ્વારા તે વેચવાની ગોઠવણ કરી આ રીતે પહેલી જ વખત એક અમેરિકન સિગારેટની ડબ્બી જેટલી સોંઘી કિંમતે અને ઘણા સ્થળોએ પુસ્તક ખરીદ કરી શકાયો

ગળિયાણાની ચીજો સાથે હવે તે પુસ્તક પણ ખરીદ કરી શકાતા ટ્રેન, બસ, અથવા એરોપ્લેનની રાહ જોતી વખતે સ્ટેશનો પર તેને સોંઘા પુસ્તકો મળી શકતા હતા

આ પુસ્તકો પ્રગટ થયા તેના પહેલા જ વર્ષમા વાચકોએ પંદર લાખ નકલો ખરીદ કરી ત્યાર પછીના વર્ષોમા ૮૦ પ્રકાશકોએ આવા પુસ્તકો પ્રગટ કરતા દર વર્ષે સાત કરોડ નકલોનો તેમા વધારો થયો

કેટલાક લેખકોના પુસ્તકોનો પાકા પૂઠાની આવૃત્તિમા થોડો ઉપાડ થતો હતો, તેમના પુનર્મુદ્રણો મોટી સંખ્યામા ઉપડવા લાગ્યા દાખલા તરીકે જેમ્સ એગ્રેસના પુસ્તક ' પગ લોનીગન ' ની પહેલા વર્ષમા માડ એક હજાર નકલ ખપી હતી તેની કાચા પૂઠાની આવૃત્તિની દસ લાખ નકલો ખપી ગઈ

પરતુ ખરેખર ઉપાડ તો ૧૯૫૨ પછી થવા લાગ્યો ડબલડે કંપનીએ શરૂ કરેલ એંકર શ્રેણીના ૧૧૦ પુસ્તકોની ચાળીસ લાખ નકલો પાચ વર્ષ પછી ખપી હતી

સાંસ્કૃતિક તથા વિદ્વત્તાભર્યા પુસ્તકો પ્રગટ કરવા ઉપરાંત પ્રકાશકોએ બીજા પ્રકારના

પુસ્તકોનું પ્રકાશન પણ શરૂ કર્યું હતું. ૧૯૫૩માં આર્થડ્યુક પિકથોલકૃત ' ધી મીનિંગ ઑફ ધી ગ્લોરિયસ કુરાન ' પ્રગટ થયા પછી ધાર્મિક તથા તત્ત્વજ્ઞાનવિષયક પુસ્તકો પણ પ્રગટ થવા માંડ્યાં હતાં. ૧૯૫૮ સુધીમાં આ પ્રકારનાં ઓછામાં ઓછાં ૨૦૦ પુસ્તકો પ્રગટ થઈ ચૂક્યાં હતાં. આ પુસ્તકોમાં ' ધી બુદ્ધ ઍન્ડ બુદ્ધિઝમ, ' ' ઝેનબુદ્ધિઝમ, ' ' સ્ટડી ઑફ મોહમેડનિઝમ, ' ' ભગવદ્‌ગીતા, ' ' ઉપનિષદ ' તથા ' ડાન્સ ઑફ શિવ ' મુખ્ય છે. વીસ વર્ષની પ્રકાશનની ક્રાંતિનું સૌથી આશ્ચર્યકારક પરિણામ તો એ છે કે કાચાં પૂંઠાંનાં પુસ્તકોને અંગે પાકાં પૂંઠાંનાં કીમતી પુસ્તકોની લોકપ્રિયતામાં ઘટાડો થયો નથી. ઊલટું કાચાં પૂંઠાંનાં ન માની શકાય તેવા વેચાણથી બધાં પુસ્તકોનું વેચાણ વધ્યું છે.

—બેંકોકમાં બોરિસ પેસ્તરનાકના પુસ્તક 'ડૉ. ઝિવાગો'ની રશિયનો તરફથી ખૂબ માગ છે. ત્યાંના સોવિયેટ એલચીખાતાએ તે પુસ્તકની બધી નકલો ખરીદી લીધી છે. શહેરમાં નવલકથાની એક પણ નકલ મળી શકતી નથી.

—પૅરિસના લેટિન પ્રદેશ વિભાગમાં વિદ્યાર્થી પુસ્તકગૃહોમાંથી પ્રમુખ આઈઝેનહોવરનાં બધાં પુસ્તકો (માય ક્રુઝેડ ઇન યુરોપ) ૪૩ સેન્ટની નજીવી કિંમતે મળી શકે છે.

—કાગળની પહેલી અંગ્રેજી મિલ જ્હૉન ટેઈટની હોવાનું ધારવામાં આવે છે. તેણે ઈ. સ. ૧૯૪૮માં હર્ટફોર્ડ નજીક મિલ કરી હતી. પંદરમી સદીની આખરે ટેઈટ ચોક્કસપણે કાગળ બનાવતો હતો. બાર્થોલોમેયુસ ઍંગ્લિકસના પુસ્તક 'દ પ્રોપાયટેટિબસ'ની પ્રખ્યાત અંગ્રેજી આવૃત્તિમાં વપરાયેલ કાગળોમાં ટેઈટનો વૉટરમાર્ક છે વિલિયમ કેક્સ્ટનના ભાગીદાર વિન્કિન દ વર્ડે ૧૯૪૫માં આ પુસ્તક છાપ્યું હતું.

૧૯૪૮માં ચોસરની આવૃત્તિ માટે તથા તે જ વર્ષમાં 'ગોલ્ડન લિજેંડ'ની વિન્કિન દ વર્ડેની આવૃત્તિમાં ટેઈટના કાગળનો ઉપયોગ થયો હતો.

ટેઈટની મિલને સફળતા મળી લાગતી નથી, કેમકે ૧૪૯૯ પછી તેણે બહુ જ થોડા કાગળ બનાવ્યા હતા.

—સાત જર્મન પત્રકારો, જર્મનીના ફેડરલ રિપબ્લિકને ખબર પૂરી પાડવા માટે ભારતનું પર્યટન કરી રહ્યા છે.

૫ કરોડ ૩૮ લાખની વસ્તી ધરાવતા ફેડરલ રિપબ્લિક તથા પશ્ચિમ બર્લિનમાં લગભગ ૧,૫૦૦ દૈનિકો છે. તેનો ફેલાવો એક કરોડ એંસી લાખ નકલોનો છે.

દેશમાં સ્વાતંત્ર્યની આગેકૂચ સાથે છાપાંએ પણ પ્રગતિ કરી છે. ૧૯૩૨માં વીમારના સમયમાં જર્મનીમાં લગભગ ૪,૭૦૦ વર્તમાનપત્રો હતાં. તેનો કુલ ફેલાવો અઢી કરોડ નકલોનો હતો. હિટલર સત્તામાં આવતાં ૧૯૩૩થી વર્તમાનપત્રોની પડતી શરૂ થઈ. ૧૯૩૯માં બીજા વિશ્વયુદ્ધની શરૂઆત થઈ ત્યારે માત્ર ૨,૩૦૦ વર્તમાનપત્રો જ રહ્યાં હતાં. ૧૯૪૫માં આ સંખ્યા ઘટીને ૯૫૦ની થઈ ગઈ. ૧૯૪૯માં ફેડરલ રિપબ્લિકની સ્થાપના થતાં વર્તમાનપત્રોને પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત થયું. થોડા જ સમયમાં ૧,૦૦૦ નવાં વર્તમાનપત્રો નીકળવા માંડ્યાં.

દૈનિક પત્રો ઉપરાંત ૫,૦૦૦ સામયિકો નીકળે છે. તે પૈકી બારનો ફેલાવો તો દસ લાખથી વધારે નકલોનો છે.

*—લોકમાન્ય ટિળકનું લંડનમાં યોગ્ય સ્મારક ઊભું કરવા માટે લંડનમાં પ્રયત્નો થઈ રહેલ છે. લંડનની લોકમાન્ય ટિળક સ્મારક સમિતિએ આ માટે રૂ. બે લાખનું ફંડ ભેગું કરવાનું નક્કી કર્યું છે. મુંબઈ સરકારે આ કામમાં રૂપિયા વીસ હજારની રકમ આપી છે.

*—મલાયલમ ભાષામાં ૧૦ ભાગમાં સર્વસંગ્રહ બહાર પાડવાની યોજના નવી દિલ્હીની સાહિત્ય અકાદમી પાસે રજૂ કરવામાં આવી છે. દરેક ભાગનાં ૧,૦૦૦ પાનાં થશે. દશ વર્ષમાં આ કાર્ય પૂરું થશે. ખર્ચનો અડસટ્ટો લગભગ પંદર લાખ રૂપિયાનો છે.

*—સાહિત્ય અકાદમીએ દરેક ભાષાના ૭ અગ્રગણ્ય લેખકોનાં જીવનચરિત્ર પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. મલાયલમ ભાષાના લેખકો કુમારન આસન તથા થાકાઝી શિવશંકર પિલ્લઈનાં જીવનચરિત્રો લખવાનું કાર્ય કેરાલાના કેળવણીપ્રધાન પ્રોફેસર જોસેફ મુંડેસરીએ માથે લીધું છે. આ પુસ્તકો પહેલાં અંગ્રેજી ભાષામાં લખાશે અને પછી તેનું ભારતની બીજી ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરવામાં આવશે.

*—'ગાંધીજીના સરદાર વલ્લભભાઈને પત્રો'નું મલાયલમ ભાષાંતર થતાં મલાયલમ ભાષામાં ગાંધી સાહિત્યમાં કીમતી ઉમેરો થયો છે.

*—મરાઠી ભાષાના ખ્યાતનામ નવલિકાલેખક શ્રી અરવિંદ ગોખલેને 'એન્કાઉન્ટરે' યોજેલ નવલિકાહરીફાઈમાં સો પાઉંડનું ઇનામ મળ્યું છે. લંડનના આ સામયિકને હરીફાઈમાં એશિયા, આફ્રિકા તથા અરેબિયાની ભાષાઓમાં ૧,૫૦૦ નવલિકાઓ મળી હતી. ગોખલેની નવલિકાનું અંગ્રેજી ભાષાંતર શ્રી આઈ. એમ. પી. રેસાઈડે 'ઇન્ફોર્મર'ના શીર્ષક હેઠળ કર્યું હતું.

*- સ્વ. આપાશાસ્ત્રી રશિવાડેકર (૧૮૭૫–૧૯૧૩) મહારાષ્ટ્રમાં સંસ્કૃત સામયિકના પહેલા તંત્રી હતા. તેમણે શરૂઆતમાં માસિક 'સંસ્કૃતચંદ્રિકા' (૧૮૯૭) તથા પાછળથી 'સુનૃતવાણી' (૧૯૦૭) નામનું સામાહિક ચલાવ્યું હતું. બન્ને વર્ષો પહેલાં બંધ થઈ ગયાં છે.

—'સ્ટેટ્સમેન'માં જણાવ્યા મુજબ સંઘસરકારે, પૂર્વ પાકિસ્તાન સરકારને ભેટ આપવા માટે બંગાળી પુસ્તકો ખરીદવા કલકત્તાના રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલયને રૂ. ૧૭,૦૦૦ આપ્યા હતા. તે ભાષામાં પૂરતાં પુસ્તકો ન મળવાથી લગભગ ૪૦ ટકા પૈસા સરકારને પાછા આપવા પડયા હતા.

પ્રાદેશિક ભાષાઓનાં પુસ્તકોની ખેંચ આથી જણાઈ આવે છે. જો અંગ્રેજી ભાષાનું સત્તાવાર સ્થાન બીજી ભાષાઓએ લેવું હોય તો ભારતની ભાષાઓમાં ઓછામાં ઓછાં પચાસ લાખ અથવા દરેક ભાષામાં લગભગ ૩,૦૦,૦૦૦ પુસ્તકો જોઈએ. રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલયના એક ઉચ્ચ અધિકારીના કહેવા મુજબ, ભારતની ભાષાઓનાં પ્રકાશનોની અત્યારની ગતિએ આ આંકડો પહોંચતાં લગભગ ૨૭૫ વર્ષો લાગશે.

એવી ગણતરી કરવામાં આવી છે કે પચાસ લાખ પુસ્તકોની દરેકની ૧,૦૦૦ નકલ છાપવામાં ૧,૦૦૦ કરોડ રૂપિયાની જરૂર પડશે.

—સાહિત્ય અકાદમી તરફથી મદ્રાસ વિશ્વવિદ્યાલયવાળા પ્રાધ્યાપક ડૉ. વી. રાઘવનના તંત્રીપદ હેઠળ સંસ્કૃત છમાસિક 'સંસ્કૃત પ્રતિભા' પ્રગટ થવાનું છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ ચાર રૂપિયા છે. પહેલો અંક એપ્રિલમાં પ્રગટ થવાનો છે.

—લોકપ્રિય સાહિત્યને ઉત્તેજન આપવાની ભારત સરકારની યોજના હેઠળ કેળવણી ખાતાના સંઘ પ્રધાનમંડળે ડૉ. હરિરંજન ઘોષ, ડી. લિટ્.ને 'ભારતના ઇતિહાસ'ની શ્રેષ્ઠ હસ્તપ્રત માટે રૂા. ૫૦૦૦નું ઇનામ આપ્યું છે. આ પુસ્તકનું હિંદી ભાષાંતર સરકાર પ્રગટ કરશે.

—અખિલ ભારતીય સંસ્કૃત સંમેલન, ૩૦૦૦ પાનાંનો 'સંસ્કૃત ભાષા તથા સાહિત્યનો ઇતિહાસ' ત્રણ ભાગમાં પ્રગટ કરવાની યોજના કરી રહેલ છે.

—મધ્યપ્રદેશના સરકારી ખબર તથા જાહેરાત ખાતા તરફથી કાલિદાસનાં કાવ્યોમાંથી પસંદગી કરીને 'ભારત-સુષમા' પ્રગટ કરેલ છે.

—એક ફ્રેન્ચ વિદ્વાને 'ગૉસ્પેલ ઑફ સેંટ ટોમસ' નામનું પુસ્તક ઇજીપ્તમાંથી મળી આવ્યાનું જણાવેલ છે. તેમાં અત્યાર અગાઉ ઘણાંખરાં ન જણાયેલ ઈસસનાં ૧૧૪ સુવાક્યો છે.

—સોવિયેટ રશિયામાં ૧૯૫૮માં ૬૦,૦૦૦ પુસ્તકોની ૧૦ કરોડ નકલો પ્રગટ થઈ છે. આનો અર્થ એ થયો કે દર વ્યક્તિ દીઠ છ્ પુસ્તકો. રશિયામાં લગભગ ૩૨૦ પ્રકાશનગૃહો છે.

—આપણા પૈકી બહુ થોડાને જ ખબર હશે કે આપણા ભારતના રાજ્યબંધારણની એક સુશોભિત કલાત્મક પ્રત પણ છાપવામાં આવેલ છે. શ્રી નંદલાલ વસુ તથા શાંતિનિકેતનના બીજા કલાકારોએ આ પ્રતને સુશોભિત બનાવી છે. શ્રી પ્રેમબિહારી નારાયણ રાયઝાદા (સકસેના)-એ ત્રીજીથી એ. બી. સી ડી. માં એકધારા અક્ષરોથી લખેલ છે તથા તે સમયના લોકસભા-રાજ્યસભાના સર્વ સભ્યોની તેમાં સહી છે. દહેરાદુનના સરકારી છાપખાનામાં આ પ્રત છાપવામાં આવી છે. દરેક પાના પર ભારતીય ઢબની સુંદર વેલબુટ્ટીની કિનાર વિવિધ રંગોમાં છાપવામાં આવી છે. પ્રત્યેક પ્રકરણના મથાળે ભારતના સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસના પ્રસંગો પ્રખ્યાત કલાકારોના હાથે આલેખાયેલા છે.

—લોકનાયક અણે સંસ્કૃતના પ્રખર વિદ્વાન છે. વર્ષોથી તે હિંદુ નવા વર્ષનું સંસ્કૃત શ્લોકો વડે સ્વાગત કરે છે. આ શ્લોકો પૂનાના એક તથા નાગપુરના એક વર્તમાનપત્રમાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

શ્રી અણેએ 'વિકૃતિ' નામના નવા શકનુ સ્વાગત કર્યું છે. મૂળ શ્લોકો તો અહીં ઉપલબ્ધ નથી, પરંતુ તેમાં તેમણે વિનોબાના સર્વોદયપાત્રનું હાર્દિક સ્વાગત કરેલ છે શ્રી અણે કહે છે કે, "જ્યાં ભૂખ્યાંને અન્ન, નગ્નને વસ્ત્રો તથા ઘરબારવિહોણાને આશ્રય અપાય છે તે સાચું સ્વર્ગ જ છે."

—જર્મનીના સ્ટટગાર્ટ શહેરમાંથી ભારતના રાજકીય, સાંસ્કૃતિક તથા આર્થિક જીવન સંબંધી 'ઇંડો એશિયા' નામક ત્રૈમાસિક પ્રગટ થયું છે. ઇંડો-જર્મન સોસાયટી તરફથી તે પ્રગટ થાય છે. આગેવાન જર્મન જાહેર કાર્યકરો તથા ભારતના વિદ્વાનોનો તેને ટેકો સાંપડ્યો છે.

વાંકાનેર, તા. ૩૦-૪-૫૯ છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

• નિશાનીવાળી નોંધો 'ઇંડિયન પી. ઇ. એન.'માંથી સાભાર ઉધૃત

(શેષ પાછળ ચાલુ)

—મોસ્કોની જ્ઞાનકોશ પ્રકાશન સંસ્થાએ ચાર ભાગમાં નાટ્યકલાનો એક જ્ઞાનકોશ પ્રસિદ્ધ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. આ માટે વિદ્વાનોનું સંપાદક-મંડળ પણ નીમવામાં આવ્યું છે અને તેણે પોતાના કાર્યનો આરંભ કરી દીધો છે.

આ જ્ઞાનકોશમાં જુદા જુદા ૬૩ દેશોની નાટ્યકલાના ઇતિહાસ, વિકાસ, સિદ્ધાંત, નાટ્યલેખન વગેરે અંગે કુલ ૧૪૦૦૦ નોંધ આપવામાં આવશે. એ ઉપરાંત તેમાં જાણીતા રશિયન, સોવિયેત અને પરદેશી નાટ્યકારો, અભિનેતાઓ, સંગીતનાટકના ગાયકો, નૃત્યકારો, દિગ્દર્શકો, નાટ્યવિવેચકો વગેરેના અભ્યાસસંપૂર્ણ લેખો પણ આપવામાં આવશે. નોંધ તથા લેખો કક્કાવાર ગોઠવવામાં આવશે અને તેમને દરેકને છેડે પુસ્તકોની સૂચી આપવામાં આવશે. જ્ઞાનકોશમાં સંખ્યાબંધ સાદાં અને રંગીન ચિત્રો, રેખાચિત્રો, ફોટા વગેરે પણ હશે. જ્ઞાનકોશનો પ્રથમ ભાગ આ સાલ પ્રસિદ્ધ થશે અને બાકીના એ પછીના દર વરસે બહાર પડશે.

—મોસ્કોનું કથાસાહિત્ય પ્રકાશનગૃહ માર્ક ટ્વેનની કૃતિઓ ૧૨ ભાગમાં બહાર પાડી રહ્યું છે. રશિયન ભાષામાં આ પહેલી જ વાર માર્ક ટ્વેનની બધી જ કૃતિઓ એકસાથે પ્રસિદ્ધ થઈ રહી છે.

આ અમેરિકન લેખકની કૃતિઓ સોવિયેત વાચકોમાં ખૂબ જ લોકપ્રિય છે. સોવિયેત કાળમાં માર્ક ટ્વેનની કૃતિઓ સોવિયેત સંઘની પ્રજાઓની ૨૪ ભાષાઓમાં બહાર પડી છે અને એની કુલ ૬૦ લાખ ઉપરાંત નકલો નીકળી છે.

—મદ્રાસ વિશ્વવિદ્યાલય તેલુગુ સાહિત્યનો અદ્યતન ઇતિહાસ તૈયાર કરી રહ્યું છે.

—જેન ઑસ્ટીનની નવલકથા "પ્રાઈડ ઍન્ડ પ્રેજ્યુડિસ"નો વિનોદિની નીલકંઠે કરેલો અનુવાદ રવાણી પ્રકાશનગૃહ તરફથી પ્રગટ થયો છે.

—શિવમ્ સુંદરમે અનુવાદ કરેલ જિબ્રાનકૃત "વિદ્રોહી આત્મા" અને "તૂટેલી પાંખ"-ની સંયુક્ત નવી આવૃત્તિ ગુજરાત પુસ્તક ભંડાર તરફથી પ્રગટ થઈ છે. એ જ સંસ્થાએ શિવમ્ સુંદરમ સંપાદિત "શ્રેષ્ઠ લોકકથાઓ" પ્રગટ કરી છે.

—અનડા બૂક ડેપો, અમદાવાદ તરફથી રતિલાલ સાં. નાયક યોજિત 'ભણતરપ્રવેશ' નામની પુસ્તિકા ટૂંક સમયમાં પ્રગટ થશે.

—રાંગણેકરના મરાઠી નાટક "કુલવધુ"નો ચન્દ્રકાંત કાંટાવાળા અને તરંગિણી ચોળિયા-એ કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ મુંબઈમાં ભજવાશે.

—શેખાદમ આબુવાલાનો કાવ્યસંગ્રહ રવાણી પ્રકાશનગૃહ તરફથી પ્રગટ થયો છે.

—રમણલાલ દેસાઈની નવલકથા "પૂર્ણિમા"નું વિષ્ણુકુમાર વ્યાસે કરેલું નાટ્યરૂપાંતર આર. આર. શેઠ તરફથી પ્રગટ થશે.

—વઢવાણ સાહિત્ય સભાએ તેનું નામ દલપત સાહિત્ય સભા રાખ્યું છે તેમ જ તેણે ઑલ ઇંડિયા રેડિયોને દલપત-જયંતી ઉજવવા વિનંતિ કરી છે.

—અખિલ ભારત અખબારી તંત્રી પરિષદના ચૌદમા અધિવેશનનું ઉદ્ઘાટન કરતાં રાષ્ટ્રપ્રમુખ ડૉ. રાજેંદ્રપ્રસાદે જણાવ્યું હતું કે લોકશાહીની શૈક્ષણિક પ્રક્રિયા માટે જરૂરી જણાતી બધી માહિતી અને સમાચાર સામાન્ય જનતા મેળવે તે માટે અખબારોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વળી તેમણે અખબારોને વહીવટી તંત્ર સહિત જાહેર જીવનનાં વિવિધ પાસાં અંગેની ટીકા વધુમાં વધુ વ્યક્તિઓનું હિત થાય એ ઉદ્દેશ રાખી કરવા જણાવ્યું હતું. રાં. સો. પરેલ

પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિર, વડોદરા

પ્રા. જયન્તકૃમાર પ્રે. ઠાકર, એમ. એ., કોવિદ

શ્રીમન્ત મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડે પોતાના દીર્ઘકાલીન ઉજ્જવલ શાસનકાળમાં વડોદરા રાજ્યને શિક્ષણ અને ઇતર ક્ષેત્રે અત્યન્ત પ્રગતિશીલ બનાવેલું એ એક સુવિદિત સત્ય છે. તેમને આજના વડોદરાના વિધાયક ગણવામાં બિલકુલ અત્યુક્તિ નથી, કેમકે તેમની અનેકવિધ રસવૃત્તિએ નાનકડા વડોદરાનો સુન્દર વિકાસ સાધ્યો છે.

વડોદરાએ પ્રાચ્યવિદ્યાઓના સંશોધનમાં છેક ઈ. સ. ૧૮૯૩થી સક્રિય રસ લેવા માંડ્યો છે. તે સમયના દીવાન શ્રી મણિભાઈ જશભાઈએ તે કાર્ય માટે ગુજરાતના પ્રતિભાસમ્પન્ન સાક્ષર શ્રી મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદીની પ્રથમ નિમણુક કરેલી અને સ્વ. દ્વિવેદીએ પોતાની ટૂંકી કારકિર્દીમાં ઘણું કાર્ય કરેલું.

શ્રીમન્ત મહારાજાની શુભપ્રેરણાથી શ્રીવિઠ્ઠલમન્દિરનો ગ્રન્થસંગ્રહ, શ્રીમન્ત સમ્પતરાવ ગાયકવાડનો ૬૩૦ ગ્રન્થોનો સુન્દર સંગ્રહ તથા શ્રી યજ્ઞેશ્વર ભટ્ટનો ૬૦ મુદ્રિત અને ૪૪૬ હસ્તલિખિત ગ્રન્થોનો ભંડાર એકત્ર કરીને વડોદરાના સુપ્રસિદ્ધ મધ્યવર્તી ગ્રન્થાલયમાં એક નાનકડો સંસ્કૃત વિભાગ ઊભો કરવામાં આવેલો. તે પછી દીવાન સર મનુભાઈ મહેતાએ હસ્તલિખિત ગ્રન્થોની શોધ માટે શ્રી અનન્ત કૃષ્ણ શાસ્ત્રીની નિમણુક કરી અને સાત વર્ષના પર્યટનને પરિણામે શાસ્ત્રીજીએ ભારતના ભિન્ન ભિન્ન પ્રદેશોમાંથી ૧૦,૦૦૦ જેટલી હસ્તપ્રતો મેળવી આપી.

રાજ્યમાંના પ્રાચીન ગ્રન્થોને પ્રકાશમાં લાવવાના સદુદ્દેશથી ઈ. સ. ૧૯૧૫માં 'ગાયકવાડની પ્રાચ્યવિદ્યા ગ્રન્થમાળા (અં. ગાયકવાડ્ઝ ઓરીએન્ટલ સિરીઝ)'નો પ્રારમ્ભ કરવામાં આવ્યો. આ યોજનાને સિદ્ધ કરવા ખંતથી જહેમત ઉઠાવનાર ગ્રંથમાળાના પ્રથમ પ્રધાન સમ્પાદક વિદ્યારસિક યુવાન શ્રી ચિમનલાલ દલાલનું નામ આ પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થમાળા સાથે સદા અવિનાભાવે જોડાયેલું રહેશે.

પ્રકાશનપ્રવૃત્તિની પ્રગતિ વધતાં ઈ. સ. ૧૯૨૩માં મધ્યવર્તી ગ્રન્થાલયના આ સંસ્કૃતવિભાગને કોઠીમાંના રાજ્યદફતરખાનાના અગ્નિથી અબાધ્ય મકાનમાં ખસેડવામાં આવ્યો તથા ઈ. સ. ૧૯૨૭માં તો તેને ગ્રન્થાલયથી અલગ પાડીને સ્વતન્ત્ર સંસ્થાનું રૂપ આપવામાં આવ્યું. આ રીતે પોતાના મુદ્રિત અને હસ્તલિખિત ગ્રન્થોના સ્વતન્ત્ર સંગ્રહ સાથે પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિર(અં. ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ)ની સ્થાપના આજથી બત્રીશ વર્ષ પૂર્વે થઈ.

આ પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલા તેજસ્વી વિદ્વાન્ ડૉ. બિનયતોષ ભટ્ટાચાર્ય આ નૂતન સંસ્થાના પ્રથમ નિયામક બન્યા. શ્રી દલાલે શરૂ કરેલ સંશોધનકાર્યને પોતાના સહાયક પંડિતોની મદદ વડે તેઓએ એટલું વિકસાવ્યું અને તેમની રાહબરી નીચે પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિરે એટલી આન્તરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી કે વિદેશવિહારી શ્રીમન્ત સયાજીરાવનો પરિચય અમેરિકા જેવાં વિકસિત રાષ્ટ્રોમાં વડોદરાના મહારાજા તરીકે નહિ પરન્તુ 'પેલી ગાયકવાડ્ઝ ઓરીએન્ટલ સિરીઝવાળા ગાયકવાડ' તરીકે અપાવા લાગેલો એવું કહેવાય છે.

જગતની વિજ્ઞાન આદિમાં થતી પ્રગતિનો ખ્યાલ આમ જનતાને આપવાના ઉદ્દેશથી

ઈ. સ. ૧૯૧૭માં વિદ્યાધિકારીની સીધી દેખરેખ નીચે સ્થાપવામાં આવેલી ભાષાન્તર શાખાને ઈ. સ. ૧૯૩૧માં પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિર સાથે જોડી દેવામાં આવી, અને સયાજી સાહિત્યમાળા, સયાજી બાલજ્ઞાનમાળા, સયાજી ગ્રામવિકાસમાળા અને માતુશ્રી જમનાબાઈ સ્મારક ગ્રન્થમાળામાં પ્રકટ થતા ભાષાન્તરના તેમ જ મૌલિક ગ્રન્થોએ ઠીક ઠીક લોકપ્રિયતા સમ્પાદિત કરી.

વળી ડૉ. ભટ્ટાચાર્યના આમન્ત્રણથી ઈ. સ. ૧૯૩૩માં અખિલ ભારતપ્રાચ્યવિદ્યા પરિષદ્ (અં. ઑલ ઇંડિયા ઓરીએન્ટલ કૉન્ફરન્સ)નું સાતમું અધિવેશન આ સંસ્થાના આશ્રયે વડોદરામાં ભરવામાં આવ્યું અને તેનો વિસ્તૃત હેવાલ ઈ. સ. ૧૯૩૫માં પ્રસિદ્ધ થયો. વડોદરાને માટે આ એક ગૌરવનો પ્રસંગ હતો.

ઈ. સ. ૧૯૪૯માં વડોદરાના મ. સ. વિશ્વવિદ્યાલયની સ્થાપના થતાં આ સમૃદ્ધ સંસ્થા તેને હસ્તક ગઈ અને ઈ. સ. ૧૯૫૧માં ડૉ. ભટ્ટાચાર્ય નિવૃત્ત થતાં વડોદરાના વિદ્વાન્ પ્રા. ગોવિન્દલાલ ભટ્ટ તેના નિયામક બન્યા. આ સ્થાન પર આવીને તરત જ તેમણે પ્રાચ્યવિદ્યાઓના સંશોધનના લેખોને પ્રગટ કરતું એક અંગ્રેજી ત્રૈમાસિક–'જર્નલ ઑફ ધી ઓરીએન્ટલ ઇંસ્ટિટ્યૂટ' શરૂ કર્યું. આના બદલામાં ભારત તેમ જ વિદેશમાંથી અભ્યાસીઓને ઉપકારક વિવિધ ભાષાઓના સામયિકો અહીં આવવા લાગ્યાં, જેની સંખ્યા આજે તો ૧૪૦ જેટલી થઈ છે. પ્રારમ્ભથી જ આ ત્રૈમાસિકના પરિશિષ્ટ રૂપે એક મ. સ. વિશ્વવિદ્યાલય પ્રાચ્યવિદ્યા ગ્રન્થમાળા પણ તેમણે શરૂ કરી જે હફતે હફતે તેમાં પ્રકટ થવા લાગી.

ઈ. સ. ૧૯૫૧માં તેમણે વિદ્યાપીઠના સંચાલકોની સંમતિથી આપણા આદિકાવ્ય શ્રીમદ્ વાલ્મીકિ રામાયણની પ્રામાણિક સચિત્ર આવૃત્તિ તૈયાર કરવાનું ભગીરથ કાર્ય ઉપાડ્યું. આ માટે લબ્ધપ્રતિષ્ઠ સંશોધકોનું એક સમ્પાદકમંડળ તથા માર્ગદર્શક અનુભવીઓનું વિચક્ષણમંડળ રચવામાં આવ્યાં. ભારત તેમ જ વિદેશમાંથી રામાયણની હસ્તપ્રતો અગર તેની ફોટોસ્ટેટ પ્રતિઓ મેળવવામાં આવી. આ રાષ્ટ્રીય મહાકાવ્યની આજે ઉપલબ્ધ હસ્તપ્રતોમાં પ્રાચીનતમ કાલનિર્દેશવાળી, નેપાલના પાટનગર કાઠમાંડૂના સરકારી ગ્રન્થાલય 'બીર લાયબ્રેરી'માં સચવાયેલી, નેવારી લિપિમાં તાડપત્રો ઉપર વિ. સં. ૧૦૭૬માં લખેલી પાણ્ડુલિપિ તથા બીજી એક નેવારી પરમ્પરાની કાગળ પરની હસ્તપ્રતની માઈક્રોફિલ્મ પ્રા. ભટ્ટ જાતે જઈ ઉતારી લાવ્યા. વળી આ માટે ઉપયોગી 'માઈક્રોફાઈલ કૅમેરા' તેમ જ 'લાયબ્રેરી રીડર'નાં કીમતી યંત્રો પણ ખરીદવામાં આવ્યાં. ઈ. સ. ૧૯૫૫ના માર્ચ માસમાં આ કાર્યનો ઉદ્દેશ વગેરેનો વિશદ ખ્યાલ આપતી પુસ્તિકા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી અને તા. ૨૫–૧–૧૯૫૮ના રોજ, વસન્તપંચમીના ઉત્સવદિને, પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિરના નવા મકાનના ઉદ્ઘાટનની સાથે, રામાયણનો ચિકિત્સાપૂર્વક સમશ્લોકી ગુજરાતી અનુવાદ કરનાર વિદ્યાવ્યાસંગી ઉપકુલપતિ શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાના વરદ હસ્તે વાલ્મીકિ-રામાયણના બાલકાણ્ડની પ્રામાણિક આવૃત્તિના પ્રથમ દસ સર્ગનું પ્રકાશન પણ થયું.

તે પછી રામાયણના સંશોધનને અધિક ગતિ આપવા માટે, એપ્રિલ, ૧૯૫૮થી નિયામકપદનો ભાર, પોતાના શાળાજીવનથી જ સંશોધનમાં સક્રિય રસ લેનાર, નાની વયમાં તે ક્ષેત્રે પુષ્કળ ખેડાણ કરનાર અને પોતાના સંશોધનના એક ગ્રન્થ માટે મુંબઈ સરકાર તરફથી હજી હમણાં જ પારિતોષિક પ્રાપ્ત કરનાર, વડોદરા વિદ્યાપીઠના ગુજરાતી વિભાગના કાર્યદક્ષ અધ્યક્ષ

પ્રા. ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરાને શિરે મૂકી પ્રા. ભટ્ટે પ્રધાન સમ્પાદક તરીકે રામાયણના મહાકાર્યમાં જ પોતાનું ધ્યાન પરોવ્યું. ડૉ. સાંડેસરાએ પણ પોતાની પ્રથમ વર્ષની કારકિર્દીમાં સંશોધનક્ષેત્રે ખ્યાતનામ ઉપનિયામક ડૉ. ઉમાકાન્ત શાહ તથા અન્ય વિદ્વાન્ સહાયકોના સહકારથી સંસ્થાની સર્વ પ્રવૃત્તિઓને સારો વેગ આપ્યો છે અને ઇતર સંશોધનની યોજનાઓ પણ કરવા માંડી છે.

પૂર્વમાં પ્રકટ થતી ગ્રન્થમાળાઓમાં પ્રથમ પંક્તિએ વિરાજતી ગાયકવાડની પ્રાચ્યવિદ્યા ગ્રન્થમાળામાં આજ સુધીમાં વિવિધ વિષયોના ૧૨૮ ગ્રન્થો પ્રકાશિત થઈ ચૂક્યા છે, અને ભાષાન્તર-શાખાની લોકપ્રિય માળાઓમાં સમાજના જુદા જુદા થરને ઉપયોગી ૫૦૦ ઉપરાન્ત ગુજરાતી, મરાઠી તથા હિન્દી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે. ત્રૈમાસિક પણ આઠમા વર્ષમાં પ્રવેશી ચૂક્યું છે અને તેમાં આવતી મ. સ. વિશ્વવિદ્યાલય પ્રાચ્યવિદ્યા ગ્રન્થમાળાના પણ ચાર ગ્રન્થ બહાર પડી ગયા છે.

ઈ. સ. ૧૯૫૨માં એક નવો વિભાગ ખોલી ગુજરાતનો રાજકીય તથા સાંસ્કૃતિક કાલક્રમાનુસાર ઇતિહાસ તૈયાર કરવાનું કાર્ય ગુજરાતના જાણીતા સંશોધક ડૉ. મંજુલાલ મજમુંદારને સોંપેલું તેના ચાર સૂચિત ગ્રન્થોમાંથી પ્રથમ ગ્રન્થ મુદ્રણ માટે તૈયાર થઈ રહ્યો છે.

આ ઉપરાન્ત છેક ઈ. સ. ૧૯૩૧થી અહીં અનુસ્નાતક શિક્ષણની પ્રવૃત્તિ ચાલે છે અને એ રીતે સંસ્થાના તજ્જ્ઞોના જ્ઞાનાનુભવનો લાભ વિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થીઓ પણ મેળવી શકે છે.

ડૉ. સાંડેસરા નિયામકપદે આવતાં, તેમણે ગુજરાતી વિભાગમાં ઉપાડેલી તથા દેશ-વિદેશમાં પંકાયેલી પ્રાચીન ગુર્જર ગ્રન્થમાળાના સમ્પાદન-પ્રકાશનની પ્રવૃત્તિ પણ આ સંસ્થામાં આવી છે. તે જ રીતે ગુજરાતના અપ્રતિમ સાક્ષર સ્વ. પ્રા. બળવન્તરાય ક. ઠાકોરના મૌલિક તેમ જ સમ્પાદિત ગ્રન્થોનું પ્રકાશન અહીંથી જ થાય છે, અને તેઓશ્રીના અમુદ્રિત ગ્રન્થોના સમ્પાદનનું કાર્ય પણ હવે આ સંસ્થામાં જ હાથ ધર લેવાયું છે. વળી વિદ્યાપીઠનાં અન્ય સંશોધનાત્મક પ્રકાશનોનો વહીવટ પણ અત્રે જ ચાલે છે.

આજે પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિર પાસે ૨૦,૦૦૦ જેટલાં સંશોધનને ઉપયોગી વિવિધ વિષયોનાં મુદ્રિત પુસ્તકો છે, જેની વ્યવસ્થા વિદ્યાપીઠના અનુભવી અને કુશળ ગ્રન્થપાલ ડૉ. ચમ્પકલાલ શુક્લની દેખરેખ નીચે ચાલે છે અને વિદ્વાનોને તેમ જ વિદ્યાર્થીઓને જ્ઞાનધનનો ઉપયોગ કરવાની જરૂરી સગવડો આપવામાં આવે છે. બહારના વિદ્વાનો પણ તેનો સારો લાભ લઈ શકે છે.

પરન્તુ આ સંસ્થાનું ખરું ધન તો છે તેનો ૧૪,૨૫૮ જેટલા હસ્તલિખિત ગ્રન્થોનો સંગ્રહ. દેવનાગરી, શારદા, નેવારી, બંગાળી, મૈથિલી, ઊડિયા, તેલુગુ, ગ્રંથ, મલયાલમ, કાનડી અને નન્દિનાગરી જેવી ભિન્નભિન્ન લિપિઓમાં લખાયેલા જુદા જુદા ૪૩ વિષયોના આ ગ્રન્થો મુખ્યત્વે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાં લખેલા હોવા છતાં કેટલાક ગુજરાતી, મરાઠી, હિન્દી, પંજાબી, તામિલ, તેલુગુ, આસામી, કાનડી અને સિંહાલી જેવી ભાષાઓમાં પણ મળે છે. કાગળ અને તાડપત્રો ઉપરાન્ત ભૂર્જપત્રો તથા અગુરુ તેમ જ તૂલપત્ર પર રચાયેલા ગ્રંથો પણ આ સંગ્રહમાં સચવાયા છે, અને તેમાંથી ચૂંટેલાનાં સંશોધન-પ્રકાશનની પ્રવૃત્તિ પણ ચાલે છે. આ કીમતી સંગ્રહમાંના સંગીતના મહત્ત્વના ગ્રન્થોના પ્રકાશન માટે દિલ્હીની સંગીતનાટક-એકેડેમીએ

રૂ.૧૦,૦૦૦ મંજૂર કર્યા છે અને તેમાંના બે ગ્રન્થ તો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે તથા બીજા બે મુદ્રણની રાહ જોઈ રહ્યા છે.

પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિરના આ સંગ્રહમાં હમણાં ઘણો સારો ઉમેરો થયો છે. વડોદરાની છીપવાડમાં આવેલા જૈન ઉપાશ્રયવાળા યતિશ્રી હેમચન્દ્રજીએ પોતાના ઉપાશ્રયનો સેંકડો વર્ષોની પરમ્પરાથી સચવાયેલો લગભગ ૬,૫૦૦ હસ્તપ્રતોનો ભંડાર કોઈ પણ જાતના શરતોના બન્ધન વિના પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિરને સમર્પણ કર્યો છે. આ નવા ' શ્રીપૂજ્ય જૈનાચાર્ય લોંકાગચ્છાધિપતિ શ્રી ન્યાયચન્દ્રસૂરિજી તથા પૂજ્ય મહારાજ શ્રી સ્વરૂપચન્દ્રજી સ્મારક જ્ઞાનભણ્ડાર 'ના ઉદ્ઘાટનનો એક ભવ્ય સમારમ્ભ તા. ૨૦-૨-૧૯૫૯ના રોજ વિદ્યાપીઠના ઉપકુલપતિ ડૉ. જ્યોતીન્દ્ર મહેતાના અધ્યક્ષપદે શ્રીમતી હંસાબહેનની ઉપસ્થિતિમાં યોજાયો હતો અને એ નિમિત્તે તેમાંના વિશિષ્ટ નમૂનાઓનું એક પ્રદર્શન પણ ગોઠવવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે આ જ્ઞાનભણ્ડારનો પરિચય આપતી પત્રિકા પણ પ્રકટ કરવામાં આવેલી, જે પરથી આ વિદ્યાધનની મહત્તાનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ઉપરાન્ત ગુજરાતી ભાષાના પ્રાચીન ગ્રન્થોની આ હસ્તપ્રતો સંશોધન માટે અતિવિપુલ સામગ્રી પૂરી પાડે છે. છેલ્લાં ૫૦૦ વર્ષમાં મુખ્યત્વે મહાગુજરાતનાં જુદાં જુદાં સ્થળોએ લખાયેલી જૈન તેમ જ જૈનેતર ગ્રન્થોની પાણ્ડુલિપિઓનો આ સંગ્રહ ગુજરાતની વિદ્યાપ્રીતિ તથા વિદ્યાપ્રણાલીનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે. કેટલાક ગ્રન્થો તો ટીકાકારના પોતાના હસ્તાક્ષરમાં મળે છે. વિ. સં. ૧૯૧૪ (ઈ. સ. ૧૮૫૮)માં ' સ્થાણા ' (= થાણા ?) મા લખાયેલી કલ્પસૂત્રની એક પ્રતિમાં તો ' સં. ૧૯૧૪-રા જેઠ મહિના 'માં (સન ૧૮૫૭માં) જાગેલા ભારતના પ્રથમ સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધમાં એકવીસ હજાર ' ફરંગીરા ગોરાં લોક મારાંણા 'નો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળે છે.

આટલો વૈવિધ્યયુક્ત અને સમૃદ્ધ ગ્રન્થભંડાર એક વ્યક્તિ તરફથી સંશોધનની સંસ્થાને ભેટ મળે તે એક વિરલ બનાવ છે. આવી પ્રાચીન સામગ્રી જાહેર સંસ્થાઓમાં વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ સચવાઈ રહે તથા સર્વ કોઈને તેના ઉપયોગ માટે સુવિધા થઈ પડે અને વિદેશી અભ્યાસીઓ પણ તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરી શકે તે દૃષ્ટિએ જ્ઞાનનાં આવાં પ્રદાનો અત્યન્ત આદરણીય છે તે કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય. થોડા સમય પહેલાં અમદાવાદમાં પ્રાચ્ય વિદ્યોપાસનાના પ્રોત્તેજક મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીએ ૪૦-૫૦ વર્ષની તપશ્ચર્યાએ એકત્ર કરેલ પોતાનો વિપુલ જ્ઞાનભંડાર તેમના જ પ્રયત્નોથી અસ્તિત્વમાં આવેલ નવી સંશોધનસંસ્થા શ્રી લા. દ. ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામન્દિરને અર્પણ કરી દીધો હતો. આ રીતે યતિશ્રી હેમચન્દ્રજીનું પ્રદાન આ પ્રગતિના પન્થે દ્વિતીય-સોપાન જેવું ગણાય. અન્ધારિયા ખૂણામાં ભંડારાયેલ જ્ઞાનધનની મુક્તિ માટે હવે સમય પાકી ગયો છે. યતિશ્રીનું આ ઉમદા પ્રદાન અનેકને પથપ્રદર્શક થઈ પડે અને વ્યક્તિઓ પાસે સંગ્રહાયેલ સરસ્વતીનો પ્રવાહ આવી સંશોધનની સંસ્થાઓ તરફ અવિરત વહેવા લાગે તેવી આશા હવે અનુચિત નથી લાગતી. આ પ્રસંગમાંથી પ્રેરણા લઈને વડોદરાના એક જૂના સામાજિક કાર્યકર શ્રી ગોવર્ધનદાસ રણછોડજી મોદીએ પોતાની પાસેની કેટલીક જૂની સામગ્રી પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિરને ભેટ આપી દીધી છે, જેને માટે તેઓ પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ડૉ. સાંડેસરાની કારકિર્દીના પ્રારમ્ભમાં જ સંસ્થાને આવા અમૂલ્ય અને વિપુલ જ્ઞાન-

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને ૭૩)

આપણું બાલસાહિત્ય

ગુજરાતી ભાષાના બાલસાહિત્ય વિશે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એટલું તો મનમાં જરૂર થાય છે કે, આપણા દેશની બીજી ભાષાઓના મુકાબલે આપણી ભાષાનું બાલસાહિત્ય પણ સારી રીતે ખાંગરેલું છે.

છથી સોળ વર્ષ લગીનાં બાલમિત્રો અને કિશોરો માટે ગુજરાતી ભાષામાં રચાયેલું સાહિત્ય એટલે બાલસાહિત્ય એવી આપણે સામાન્ય રીતે ગણતરી કરીએ છીએ.

આ બધાં બાલમિત્રો માટે છેલ્લા થોડા વખતમાં જે પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે એનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે કેટલાંક સુંદર પુસ્તકો સૌ પ્રથમ નજરે ચડી જાય છે.

હેલ્લામાં હેલ્લી ઑફસેટ પદ્ધતિથી છાપેલાં રંગચિત્રો સહિત સુઘડ બીબાંમાં છપાઈ ને તૈયાર થયેલી "**પિંપી**" અને "**બિંબી**" આ બે ચોપડીઓ નાની વયનાં બાળકોને બહુ ગમી જાય એવી છે. યુરોપમાં હોલૅન્ડમાં આ ચોપડીઓ છપાયેલી છે. એની બાંધણી પણ નાનાં બાળકોની ચોપડીઓને જરૂરી એવી મજબૂત છે.

અમેરિકાથી બાળકો માટે માત્ર ચિત્રોમાં આખા ગ્રંથનો સારભાગ રજૂ થાય એવી સંખ્યાબંધ ચોપડીઓ બહાર પડે છે: એમાં Classics Illustrated અને Junior Illustrated Classics ખૂબ પંકાયેલાં છે. થોડાં વર્ષ ઉપર બાલસાહિત્ય વિશે એક વાર્તાલાપ આપતાં આપણી ભાષામાં આવી ચોપડીઓની ઉણપ વિશે મેં ઉલ્લેખ કર્યો હતો. આ દિશામાં મંગલપ્રયાણ થયું છે, અને "**સંત જ્ઞાનેશ્વર**" તથા "**સિંહાસન બત્રીસી**"

(સામેના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

ભંડારનો લાભ થાય એ એમને માટે ખરેખર ગૌરવનો વિષય છે. કેવળ દોઢ માસના પરિચયમાં યતિશ્રીએ પોતાનું આ વિદ્યાધન, બીજાં અનેક પ્રલોભનો છતાં, તેમને સોંપી દીધું તે હકીકત તેમના વ્યક્તિત્વના પ્રભાવની પ્રતીતિ કરાવે છે.

આ સંસ્થાના હસ્તપ્રતવિભાગમાં જિજ્ઞાસુઓના દર્શનાર્થે મૂકેલાં પ્રાચીન તામ્રપત્રો, સચિત્ર ભગવદ્‌ગીતા, રાગરાગિણીઓનાં ચિત્રો, ભાગવતનાં ચિત્રાત્મક દશ્યો, શ્રીશંકરાચાર્યની સચિત્ર સૌન્દર્યલહરી, લેખનસામગ્રી, વડોદરાના રાજમહેલમાંથી સાંપડેલ અતિ સૂક્ષ્મ છતાં સ્પષ્ટ અક્ષરે લખેલાં સુંદર સપ્રમાણ રંગીન ચિત્રોથી અંકિત સંપૂર્ણ મહાભારત, હરિવંશ, ભગવદ્‌ગીતા તથા ભાગવતના પાંચ વીંટા ઇત્યાદિ અદ્‌ભુત રસસામગ્રી નીરખી દેશવિદેશના પ્રવાસી-અભ્યાસીઓ આશ્ચર્ય પામી આનન્દ અનુભવે છે.

મહાગુજરાતના ગૌરવ સમા વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામન્દિરના આ અમૂલ્ય વિદ્યાવારિધિનો લાભ અધિકાધિક લઈ શકાય તેમાંનાં અજ્ઞાત રત્નોનું મૂલ્ય સમજાય, તે સર્વને પ્રકાશમાં લાવી આપણા પુરાતન રાષ્ટ્રની ભવ્ય સંસ્કૃતિનાં વિવિધ પાસાંઓનો સવિશેષ સાક્ષાત્કાર કરી શકાય તેમ જ તે દ્વારા આજના અણુ અને સ્પુટનિકના યુગમાં ઉચિત માર્ગદર્શન તથા પ્રેરણા મેળવી શકાય તે ઉદ્દેશથી આપણી સનાતન સંસ્કૃતિ તથા સભ્યતાના અધ્યયનને વિકસાવવા પ્રવૃત્ત આ વિશિષ્ટ સંસ્થાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપવાનો નમ્ર પ્રયાસ અહીં કરવામાં આવ્યો છે.

એમ રંગચિત્રોથી ભરપૂર બે ચિત્રવાર્તાની ચોપડીઓ મુંબઈથી આપણી ભાષામાં બહાર પડી છે. બાળકોને ચિત્રો બહુ ગમે છે, અને આવી ચિત્રચોપડીઓમાં ચિત્રો દ્વારા જ આખી વાર્તા કે પ્રસંગ રજૂ થાય છે, એટલે બાલમિત્રોને સરળતાથી એ વિષયનું જ્ઞાન મળે છે.

"સેવામૂર્તિ ઠક્કર બાપા," "રવિશંકર મહારાજ" વગેરે જીવનચરિત્રને લગતી બહાર પડેલી ચોપડીઓ પણ બાલમિત્રોને ગમી જાય એવા રૂપરંગવાળી છે.

સુરતથી કિશોરોને અને એમને ઉપયોગી થાય એવી **"પાતાળમાં છે શું ભર્યું ?"** અને **"અવકાશ આ જાદુભર્યું !"** એ વિજ્ઞાનને લગતી બે ચોપડીઓ બહાર પડી છે. રશિયાના સ્પુટનિકો (બાલચંદ્રો) અને અમેરિકાના રોકેટોની વાતો હાલ વારંવાર છાપાંમાં આવે છે એટલે આકાશનાં અને અવકાશનાં અનેક ગૂઢ રહસ્યો વિશે બાલમિત્રોના હૈયામાં જિજ્ઞાસા જાગે એ સહજ છે. આ દિશામાં આ બે ચોપડીઓ બહુ ઉપયોગી માહિતી આપે છે.

બાલસાહિત્ય એટલે માત્ર વાર્તાઓ એ પુરાણી ભાવના હવે બદલાતી જાય છે, એ ખુશી થવા જેવી વાત છે. બાળકો અને કિશોરો માટે વિવિધ વિષયોનાં જે ઉપયોગી પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે એમાં શ્રી મનુભાઈ જોધાણીએ સરસ ફાળો આપ્યો છે. એમનાં **"આંગણાંનાં પંખી," "પાદરનાં પંખી"** અને **"વનવગડાનાં પંખી"** એ ત્રણ પુસ્તકો બાળકોને પંખીજીવન વિશે તલસ્પર્શી જ્ઞાન મનોરંજક રીતે આપે છે. પંખીઓની દેહરચનાના સૂક્ષ્મ અભ્યાસરૂપ મનોહર ચિત્રોને લઈને આ પક્ષીઓને પિછાણવાનું બાલમિત્રો માટે બહુ સુગમ થઈ પડે છે. મુંબઈ રાજ્ય સરકારે આ પુસ્તકોને ઇનામ આપી એમની કદર કરી છે એ યથાયોગ્ય છે.

આ જ લેખકે વનસ્પતિ વિશે પણ બાળકો માટે સુંદર પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે. **"આંગણાંની વનસ્પતિ," "પાદરની વનસ્પતિ"** અને **"વનવગડાની વનસ્પતિ"**-માં અનેક પ્રકારના વૃક્ષો, વેલા અને વનસ્પતિની ખૂબ ઉપયોગી માહિતી એવાં જ સુંદર ચિત્રો સહિત આપી છે.

પંખીઓ અને વનસ્પતિ ઉપરાંત પેટે ચાલનારાં પ્રાણીઓ (Reptiles)ની અદ્યતન માહિતી આપતાં ત્રણ સુંદર પુસ્તકો પણ એમણે બાળકો માટે તૈયાર કર્યાં છે. સાપ, વીંછી, ગંરાળી, ખોડીઆમણી વગેરે અનેક પ્રાણીઓ વિશે નાનાં ઉપરાંત મોટેરાંઓને પણ ખૂબ માહિતી મળે એવી વિગતો આ ચોપડીઓમાં ચિત્રો સહિત આપી છે.

અને બાલમિત્રો માટે વાર્તા અને નાટકો પણ જોઈએ એવાં અને એટલાં બહાર પડ્યાં છે.

શ્રી જયંત બક્ષીસંપાદિત "શ્રેષ્ઠ કિશોરકથાઓ," શ્રી જયભિખ્ખુની "માઈ નો લાલ" (સુંદર સાહસકથાઓ, સુરતથી બહાર પડેલી "ભટુ ભડાકિયો" અને "રાણીનો મુગટ", વડોદરાથી બહાર પડેલી "અદ્દભુત અલકા," "ચાર મિત્રો", "ચોર સંન્યાસી," "સાચી સલાહ" (જાતકકથાઓ), "રોબિનહૂડનાં પરાક્રમો" તથા બીજી અત્રે ગણાવતાં પાર ન આવે એટલી વાર્તા-ચોપડીઓ બહાર પડી છે. શ્રી જીવરામ જોષી, શ્રી દિનુભાઈ જોષી, શ્રી શ્રીકાન્ત ત્રિવેદી, શ્રી રમણલાલ સોની વગેરેની સંખ્યાબંધ સુંદર વાર્તાચોપડીઓ બાળકો માટે બહાર પડી છે.

પણ બાળકોને હવે નાટકોની પણ ભૂખ વધારે ઊઘડી છે. શ્રી જયંતી દલાલનાં બાળનાટકોનો સુંદર સંગ્રહ થોડા વખતથી અમદાવાદથી પ્રકટ થયો છે. સુરતના શ્રી શારદાપ્રસાદ વર્માની "ભાઈબહેન" અથવા "દિવાળી રોજ દિવાળી" તથા "વિપ્લવના અંગારા" અને "૧૮૫૭" એમ ત્રણ બાળનાટકોની ચોપડીઓ બહાર પડી છે. છેલ્લી બે તો ૧૮૫૭ના સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામને લગતી હોઈ બાળમિત્રોએ ખાસ વાંચવા જેવી છે. વળી ઇટલીની સુપ્રસિદ્ધ Pinochio ('પિનોકિયો') બાળવાર્તા ઉપરથી શ્રી ધનંજય રમણલાલ શાહે "ઢીંગલો" નામનું સળંગ બાળનાટકનું પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે.

હવે બીજી વાત ઉપર આવીએ.

જરા મોટી વયનાં બાલમિત્રોને તો હું મુંબઈથી પ્રકટ થયેલી કિશોર સાહિત્યમાળાની આશરે ૬૦થી ૬૨ – બધી ચોપડીઓ વાંચવાની ભલામણ કરું. એમાં વિષયોની વિવિધતા છે, બાળકોની રુચિનો વિચાર કરાયેલો છે, અને ભાષા બાલભોગ્ય છે. અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી Shown to Children અથવા Stories Retold to Children જેવી ચોપડીઓની પદ્ધતિએ જાણીતાં પુસ્તકો બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓ માટે સંક્ષિપ્તમાં તૈયાર કરીને આપવામાં આવ્યાં છે. શ્રી કાકા કાલેલકર, શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય, સ્વ. રમણલાલ દેસાઈ, શ્રી રમણલાલ સોની, શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર, શ્રી કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી, શ્રી ચૂનીલાલ મડિયા, શ્રી ચંદ્રશંકર શુક્લ, શ્રી જિતુભાઈ મહેતા અને બીજા અનેક સિદ્ધહસ્ત લેખકોની પ્રસાદીનો બાલમિત્રોને આ પુસ્તકોના વાચનથી સરસ લાભ મળે છે. જીવનચરિત્રોની વાત કરીએ તો શ્રી શારદાપ્રસાદ વર્માના "સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન" અને "સરદારની વાતો" બાળકો માટે ઉત્તમ ગ્રન્થો છે. મુંબઈથી પણ જીવનચરિત્રમાળાની એક આખી શ્રેણી પ્રકટ કરવામાં આવેલી છે. એ બધી ચોપડીઓ સસ્તી, સારી અને બાલોપયોગી છે. વળી શ્રી રમણલાલ સોનીએ સંખ્યાબંધ સુંદર પુસ્તિકાઓ બહાર પાડી છે.

છેલ્લા થોડાક વખત દરમ્યાન બીજા વિષયોના મુકાબલે બાલગીતોના સંગ્રહો પ્રમાણમાં ઓછા બહાર પડ્યા છે. એમાં "ફરફર" નામનાં શોભીતી રીતે છપાયેલાં બાલગીતો નોંધ લેવા પાત્ર છે.

આ બધી બાળકોનાં જુદા જુદા વિષયનાં પુસ્તકોની વાત થઈ બાળકો માટે પ્રાથમિક શાળાઓમાં કામ આવે એવી એક "સર્વોદય વાચનમાળા" નામની સુંદર, બાળકોને સહજ ગમી જાય એવી અને નઈ તાલીમની દૃષ્ટિને નજરમાં રાખી તૈયાર કરેલી નવી વાચનમાળાની પણ અત્રે બાલમિત્રોને ખબર આપવી ઘટે છે. જાણીતા લેખકો શ્રી ધીરુભાઈ ઠક્કર અને શ્રી જયભિખ્ખુએ આ નવી વાચનમાળા તૈયાર કરેલી છે. એનાં રૂપરંગ, ચિત્રો, અને સમગ્ર સંકલના વિચારપૂર્વક કરવામાં આવેલી છે.*

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

---

* આકાશવાણી, વડોદરા-અમદાવાદ કેન્દ્રથી પ્રસારિત: આકાશવાણી સંસ્થાના સૌજન્યથી : અહીં છાપીને

પુસ્તકાલયોને મળેલી સને ૧૯૫૮-૫૯ના વર્ષની

સરકાર-મદદ અને જિ. લો. બોર્ડ મદદ

નીચે જણાવેલાં ગ્રામપુસ્તકાલયોના મંત્રીભાઈઓને જણાવવામાં આવે છે કે દરેકના નામ સામે જણાવ્યા પ્રમાણે સરકારમદદ અમને ઓાસાથે મળી છે, જે દરેકના બજેટ ખાતે જમા લેવામાં આવી છે, તો વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે દરેક મંત્રીભાઈએ તે રકમ સરકારમદદ તરીકે જમા લઈ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ. ખાતે ઉધારવી.

પંચમહાલ જિલ્લાની લોકલ બોર્ડ મદદ તથા અમરેલી જિલ્લાની બીજી લોકલ બોર્ડ મદદ પણ અમને મળી છે, તે પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. એ મદદ પણ જે તે પુસ્તકાલયે જિલ્લા લોકલ બોર્ડ ખાતે જમા કરી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ. ખાતે ઉધારવી.

વડોદરા
તા. ૩૦-૪-'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી

સરકાર-મદદ

વડોદરા જિલ્લો

વડોદરા તાલુકો		સેવાસી	૭૫-૦૦	કજાપુર	૩૨-૦૦
કપુરાઈ	—	લાલજીપુરા	૨૪-૦૦	ખલીપુર	૨૧-૦૦
સમિયાળા	૩૬-૦૦	મીરસાપુર	૧૬-૦૦	મારેઠા	૬૬-૦૦
ચાપડ	૭૫-૦૦	ભીલ	૭૫-૦૦	સમા	૬૭-૦૦
સલાડ	૪૧-૦૦	અંકોટા	૨૨-૦૦	કરોડિયા	૭૪-૦૦
તરસાલી	૭૫-૦૦	અટલાદરા	૪૦-૦૦	હરણી	૭૫-૦૦
વડદલા	૩૦-૦૦	વરણામા	૭૫-૦૦	વડીવાડી	૬૩-૦૦
વડસર	૬૮-૦૦	કોટાલી	૭૫-૦૦	રૂપાપુરા	૩૭-૦૦
અણખી	૭૫-૦૦	સયાજીપુરા	૭૫-૦૦	દામાપુરા	૩૨-૦૦
દંતેશ્વર	—	કેલનપુર	૩૫-૦૦	અંકોડિયા	૭૫-૦૦
ચીખોદ્રા	૭૫-૦૦	આમલિયારા	૭૫-૦૦	તાંદળજા	૭૦-૦૦
માણેજા	૫૮-૦૦	રમણગામડી	૭૫-૦૦	સૈયદવાસણા	૭૧-૦૦
સાંકરદા	૫૫-૦૦	રાઘવપુરા	૭૫-૦૦	ધનોરા	૬૬-૦૦
દશરથ	૭૫-૦૦	મેઘાકુઈ	૭૫-૦૦	સીસ્વા	૭૫-૦૦
પદમલા	૭૫-૦૦	ધનિયાવી	૭૫-૦૦	ગોકળપુરા	૭૫-૦૦
બાજવા	૭૫-૦૦	કરાલી	૫૨-૦૦	આસોજ	૭૫-૦૦
નિઝામપુરા	૭૫-૦૦	સુંદરપુરા	૪૬-૦૦	કોટણા	૫૪-૦૦
આજોડ	૪૯-૦૦	કોસિંદ્રા	૫૮-૦૦	મોતિયાપુરા	૬૮-૦૦
સુભાનપુરા	૫૬-૦૦	ઊંટિયા	૫૭-૦૦	વાસણાકોતરિયા	૭૫-૦૦
સોનારકુઈ	૧૫-૦૦	માંજલપુર	૭૫-૦૦	સિંધરોટ	૭૫-૦૦
કોયલી	૭૫-૦૦	ઝાંબુવા	૭૫-૦૦	જશાપુરા	૫૪-૦૦
ભાયલી	૭૫-૦૦	મકરપુરા	૫૫-૦૦	શેરખી	૬૮-૦૦

ફાજલપુર	૨૬-૦૦	શહેરા	૬૫-૦૦	સાંઢા	૫૫-૦૦
રામનાથ	૫૦-૦૦	ડીકરિયા	૬૯-૦૦	ચિત્રાલ	૭૫-૦૦
ખાનપુર	૩૩-૦૦	ગવાપુરા	૬૩-૦૦	આમળા	૭૫-૦૦
મહાપુરા	૩૧-૦૦	સોખડા રાઘુ	૪૭-૦૦	સરસવણી	૭૫-૦૦
કરચિયા	૩૪-૦૦	વણછરા	૬૨-૦૦	વીરપુર	૪૦-૦૦
ગોત્રી	૬૫-૦૦	કોટણા	૭૫-૦૦	મેઢાદ	૪૪-૦૦
સોખડા	૭૧-૦૦	દણોલી	૨૪-૦૦	હુસેપુર	૧૭-૦૦
ઊંડેરા	૭૫-૦૦	સેજાકૂવા	૭૫-૦૦	ધાયજ	૨૨-૦૦
વડસાલા	૬૪-૦૦	હરણમાળ	૫૯-૦૦	સોખડા ખુર્દ	૬૮-૦૦
સરાર	૭૫-૦૦	મુજપુર	૭૫-૦૦	ભાણપુર	૪૩-૦૦
પાતલવેણી	૫૩-૦૦	કરણાકૂવા	૫૨-૦૦	ચોકારી	૬૧-૦૦
કાશીપુરા	૫૯-૦૦	નરસિંહપુરા	૪૮-૦૦	ગવાસદ	૪૬-૦૦
રાયપુરા	૫૯-૦૦	વડદલા	૩૨-૦૦	જલાલપુરા	૧૭-૦૦
સમસાબાદ	૫૭-૦૦	ચાણસદ	૭૫-૦૦	કલ્યાણકૂઈ	૪૧-૦૦
સમસપુરા	૩૦-૦૦	પાટોદ	૭૫-૦૦	મહાપુર	૩૯-૦૦
રૂંવાદ	૭૫-૦૦	વડુ	૭૫-૦૦	સિહોર	૩૩-૦૦
અંપાડ	૩૬-૦૦	દરાપુરા	૭૫-૦૦	ગોરિયાદ	૭૫-૦૦
દુમાડ	૨૩-૦૦	ફતેપુરા	૭૫-૦૦	મોભા	૩૭-૦૦
વીરોદ	૫૭-૦૦	મોભારોડ	૬૫-૦૦	સાધી	૬૦-૦૦
વેમાલી	૭૦-૦૦	જાસપુર	૬૫-૦૦	પીપળી	૪૩-૦૦
		ડબકા	૭૫-૦૦	ડભાસા	૭૩-૦૦
	૪૮૮૮-૦૦	મહંમદપુરા	૬૫-૦૦	બ્રાહ્મણવશી	૪૩-૦૦
પાદરા તાલુકો		સોમજીપુરા	૭૦-૦૦	રણુ	૫૨-૦૦
તાજપુરા	૪૫-૦૦	સાંપલા	૭૫-૦૦	ભોજ	૨૨-૦૦
સાંગમા	૭૫-૦૦	કરખડી	૬૫-૦૦	લોલા	૫૫-૦૦
લુણા	૭૫-૦૦	તીથોર	૬૭-૦૦	ગણપતપુરા	૫૮-૦૦
ઉમરાયા	૭૩-૦૦	દુધવાડા	૬૫-૦૦		
એકલબારા	૬૮-૦૦	મજાતણ	૭૫-૦૦		૪૪૯૯-૦૦
લતીપુરા	૭૫-૦૦	મુવાલ	૫૨-૦૦	**કરજણ તાલુકો**	
મહુવડ	૫૦-૦૦	લખડીકૂઈ	૭૫-૦૦	મિયાંગામ	૭૫-૦૦
કુગલ	૭૫-૦૦	પિંડાપા	૭૫-૦૦	કંબોલા	૨૨-૦૦
ગામેઠા	૭૩-૦૦	શાણપુર	૭૫-૦૦	વેમારડી	૭૫-૦૦
માસર	૬૭-૦૦	અંબાડા	૭૫-૦૦	કુરાલી	૭૫-૦૦
અભોળ	૭૫-૦૦	સાદડ	૩૪-૦૦	ધાવટ	૭૫-૦૦
કાંઠા	૭૫-૦૦	કણઝટ	૭૫-૦૦	બામણગામ	૨૮-૦૦
સાદરા	૨૪-૦૦	વિશ્રામપુરા	૬૦-૦૦	માંગલેજ	૪૫-૦૦

કહોણુ	૭૫-૦૦	બચાર	૭૫-૦૦	શિનોર તાલુકો	
સારિંગ	૭૯-૦૦	ઉરદ	૭૫-૦૦	સાધલી	૭૫-૦૦
સામરી	૫૧-૦૦	ઝંઝવા	૭૫-૦૦	ઉતરાજ	૭૫-૦૦
કુરાલ	૭૫-૦૦	કોઠાવ	૭૫-૦૦	ટીંગલોદ	૭૫-૦૦
સગડોળ	૩૬-૦૦	રારોદ	૭૫-૦૦	બાવળિયા	૭૫-૦૦
કરણુ	૬૫-૦૦	ઓઝ	૭૫-૦૦	દામાપુરા	૬૭-૦૦
શરપુર ટીંબી	૭૫-૦૦	દેરોલી	૬૭-૦૦	માલેથા	૭૫-૦૦
સણિયાદ	૭૫-૦૦	ગણપતપુરા	૭૫-૦૦	અંબાલી	૭૫-૦૦
રોપા	૭૫-૦૦	કંથારિયા	૬૫-૦૦	સુરાશામળ	૭૫-૦૦
લીલોડ	૧૪-૦૦	સીમળી	૭૫-૦૦	દિવેર	૭૫-૦૦
સાયર	૬૯-૦૦	દીવી	૨૭-૦૦	માલસર	૭૫-૦૦
પાછિયાપુરા	૭૫-૦૦	કોઠિયા	૫૫-૦૦	ભેખડા	૭૫-૦૦
ભરથાણા	૭૫-૦૦	વેમાર	૭૫-૦૦	ટિંબરવા	૭૫-૦૦
બોડકા	૬૪-૦૦	કાસમપુર	૩૬-૦૦	ગાંજરોલ	૫૧-૦૦
સાપા	૩૦-૦૦	નાની જીથરડી	૩૭-૦૦	કુકસ	૭૫-૦૦
માગરોલ	૭૫-૦૦	ધામણજા	૨૭-૦૦	સીમળી	૭૫-૦૦
કણભા	૭૨-૦૦	કરમડી	૭૫-૦૦	મોટા કરાળા	૭૫-૦૦
હાડોદ	૫૬-૦૦	જૂની જીથરડી	૩૫-૦૦	અવાખલ	૭૫-૦૦
દેથાણ	૭૫-૦૦	રણાપુર	૧૨-૦૦	તેરસા	૭૫-૦૦
લાકોદરા	૭૫-૦૦	લતીપુરટીંબી	૩૨-૦૦	અચીસરા	૭૫-૦૦
ખાધા	૨૨-૦૦	કલા	૬૧-૦૦	છાણભોઈ	૭૫-૦૦
મેસરાડ	૭૫-૦૦	અટાલી	૫૨-૦૦	મોટા ફોફળિયા	૭૫-૦૦
માનપુર	૭૫-૦૦	ચોરંદા	૬૭-૦૦	નાના હબીપુરા	૫૬-૦૦
સુરવાડા	૭૧-૦૦	નિશાળિયા	૩૭-૦૦	વણિયાદ	૪૮-૦૦
સંભોઈ	૪૨-૦૦	ઓસલામ	૭૫-૦૦	સાધા	૫૯-૦૦
હરસુંડા	૬૩-૦૦	પુરા	૭૫-૦૦	દામનગર	૨૭-૦૦
ક્રિયા	૫૭-૦૦	માત્રોજ	૫૭-૦૦	પુનિયાદ	૪૫-૦૦
ભરથાલી	૭૫-૦૦	ફતેપુર	૬૪-૦૦	બરકાલ	૬૭-૦૦
કુરાઈ	૭૫-૦૦	કંડારી	૭૫-૦૦	ઝાંઝડ	૫૩-૦૦
ગધારા	૬૫-૦૦	વલણ	૨૮-૦૦	કણજેઠા	૫૨-૦૦
અભરા	૭૫-૦૦	મેથી	૫૨-૦૦	મીઢોળ	૬૧-૦૦
વીરજઈ	૭૫-૦૦	શાણપુરા	૪૦-૦૦	નાના કરાળા	૫૮-૦૦
ઉમજ	૭૯-૦૦	કોલિયાદ	૭૫-૦૦	સતીસણા	૬૪-૦૦
ચોરભુજ	૭૩-૦૦	દેલવાડા	૧-૦૦	સેગવા	૫૦-૦૦
પિંગલવાડા	૬૭-૦૦	સાદરણા	૨૧-૦૦	આનંદી	૭૫-૦૦
આલમપુર	૭૫-૦૦		૪૬૫૫-૦૦	માલપુર	૧૭-૦૦

બીથળી	૩૯-૦૦	દોલતપુરા	૭૫-૦૦	આસોજ	૭૫-૦૦
	———	પોઈચા (રાણિયા)	૭૫-૦૦	બાકરોલ ફાર્મ	૭૫-૦૦
	૨૩૧૮-૦૦	પરથમપુરા	૭૫-૦૦	ખધા	૧૭-૦૦
સાવલી તાલુકો		નાની ભાડોલ	૭૫-૦૦	અલવા	૪૨-૦૦
ભાદરવા	૩-૦૦	ઇન્દ્રાડ	૭૫-૦૦	લીમડા	૭૫-૦૦
ખાખરિયા	૭૫-૦૦	ચાંપાનેરરોડ	૭૫-૦૦	પીપળિયા	૭૫-૦૦
ધનતેજ	૭૫-૦૦	લિંપાપુરા	૫૪-૦૦	અમોદર	૬૯-૦૦
રાણુપુરા	૭૫-૦૦	ખંડેરાવપુરા	૫૭-૦૦	હનુમાનપુરા	૩૫-૦૦
સાંઢાસાલ	૭૫-૦૦	જાવલા	૬૩-૦૦	રવાલ	૭૫-૦૦
ડેસર	૭૫-૦૦	મેવલી	૭૫-૦૦	કાશીપુરા	૫૦-૦૦
તુલસીગામ	૭૫-૦૦	નહારપુરા	૭૫-૦૦	ગુતાલ	૬૦-૦૦
વચ્છેસર	૬૦-૦૦	બહુથા	૫૬-૦૦	મસ્તુપુરા	૭૫-૦૦
જાંબુગોરલ	૨૨-૦૦	કંબોલા	૩૭-૦૦	જૂના રામપુરા	૭૫-૦૦
દાજીપુરા	૭૫-૦૦	સમલાયા	૪૨-૦૦	જરોદ	૭૫-૦૦
શારદાપુર	૭૫-૦૦	ખોખર	૪૧-૦૦	માડોધર	૭૪-૦૦
શાંતિપુરા	૭૫-૦૦	અલિંદ્રા	૫૧-૦૦	ઇટાલી	૩૮-૦૦
વેજપુર	૭૫-૦૦	મુઠેલા	૫૪-૦૦	સાકરિયા	૬૩-૦૦
વરસડા	૭૫-૦૦	લામડાપુરા	૪૩-૦૦	વ્યારા	૭૫-૦૦
મેરાકૂવા	૬૪-૦૦	અંજેસર	૬૩-૦૦	ફલોડ	૬૭-૦૦
ગાંગડિયા	૫૬-૦૦	મંજુસર	૭૫-૦૦	કરમાલિયાપુરા	૭૫-૦૦
રાજનગર	૫૦-૦૦	ધનોરા	૬૩-૦૦	વેજલપુર	૭૯-૦૦
લસુંદ્રા	૬૬-૦૦	ગરધિયા	૭૫-૦૦	તરસવા	૬૩-૦૦
નમીસરા	૭૩-૦૦	આંકલિયા	૪૧-૦૦	પ્રેમનગર	૭૫-૦૦
માલઆંકલિયા	૬૫-૦૦	ધર્મપુરા	૭૩-૦૦	ગજાદરા	૪૮-૦૦
ધંટિયાળ	૫૬-૦૦	રાણિયા	૭૪-૦૦	ગણપતપુરા	૭૫-૦૦
સુરાલ	૬૭-૦૦	સમલાયા સ્ટે.	૫૧-૦૦	આજવા કું.	૨૯-૦૦
ગોઠડા	૭૧-૦૦	મોટી ભાડોલ	૭૧-૦૦	ખેરવાડી	૪૭-૦૦
ઉત્તમનગર	૭૫-૦૦	રાણીપુરા	૫૦-૦૦	ગુગલપુર	૧૫-૦૦
પીલોલ	૭૫-૦૦		———	રામેશ્વરપુરા	૬૧-૦૦
આદલવાડા	૪૭-૦૦		૩૭૪૯-૦૦	ડાંડિયાપુરા	૪૫-૦૦
કુનપાડ	૭૫-૦૦	**વાઘોડિયા તાલુકો**		અટાલી	૪૭-૦૦
ટુંડાવ	૫૩-૦૦	કુમેઠા	૬૦-૦૦	મહેલી	૬૦-૦૦
કડાછલા	૪-૦૦	કોટંબી	૧૫-૦૦	રસુલાબાદ	૭૫-૦૦
રણજિતનગર	૫૮-૦૦	કામરોલ	૭૭-૦૦	સયડોળ	૭૫-૦૦
વાંકાનેર	૭૫-૦૦	રાઠકૂઈ	૩૧-૦૦	અડીરણ	૫૪-૦૦
મોકસી	૭૫-૦૦	બહિયારા	૬૫-૦૦	લીલોરા	૫૨-૦૦

ગણેશપુરા	૬૦-૦૦
	૨૩૬૪-૦૦

ડભોઈ તાલુકો

ગોઝલી	૭૫-૦૦
કરાલી	૩૨-૦૦
કડધરા	૭૫-૦૦
ઢોલાર	૬૨-૦૦
નડા	૭૦-૦૦
મંડાલા	૭૫-૦૦
કુંવરપુરા	૩૪-૦૦
છત્રાલ	૭૫-૦૦
કોકારા	૬૭-૦૦
નહારિયા	૩૭-૦૦
અંગૂઠણ	૫૫-૦૦
રાજલી	૩૦-૦૦
થીરોલા	૭૫-૦૦
ડુડજ	૫૭-૦૦
સાઠોદ	૭૫-૦૦
ગામડી	૭૫-૦૦
શંકરપુરા	૭૦-૦૦
ચનાવાડા	૫૧-૦૦
અકોટી	૪૬-૦૦
તેનતલાવ	૭૫-૦૦
કરતીકૂઈ	૭૫-૦૦
તરસાણા	૬૯-૦૦
વસાઈ	૪૮-૦૦
પુડા	૫૪-૦૦
કુંઢેલા	૭૫-૦૦
સીતપુર	૭૫-૦૦
જૂની માંગરોલ	૭૫-૦૦
અમરેશ્વર	૭૫-૦૦
નંદેરિયા	૭૫-૦૦
કરનાળી	૭૫-૦૦
પ્રયાગપુરા	૪૩-૦૦
કરાલીપુરા	૭૫-૦૦
માવલી	૭૫-૦૦
રસૂલપુરા	૭૫-૦૦
કુંવરવાડા	૭૫-૦૦
પલાસવાડા	૭૫-૦૦
વડનગર	૭૫-૦૦
પીસાઈ	૬૧-૦૦
ધર્મપુરી	૫૩-૦૦
કરમાલ	૭૫-૦૦
સુલતાનપુરા	૭૫-૦૦
પારેખા	૬૦-૦૦
સીમળિયા	૭૫-૦૦
ભીલાપુર	૪૯-૦૦
નાગડોળ	૬૦-૦૦
બોરબાર	૭૫-૦૦
બાનંદ	૨૪-૦૦
પુનિયાદ	૪૪-૦૦
નાના ફોફળિયા	૭૫-૦૦
લિંગસ્થળી	૭૫-૦૦
મેનપુરા	૭૫-૦૦
વાયદપુરા	૭૫-૦૦
મોટા હબીપુરા	૭૫-૦૦
થુવાવી	૭૫-૦૦
સોમપુરા	૬૦-૦૦
વઢવાણા	૭૫-૦૦
કુકડ	૭૫-૦૦
સુંવાળજા	૬૨-૦૦
પણસોલી	૬૮-૦૦
સેજપુરા	૭૫-૦૦
ખાનપુરા	૭૫-૦૦
મોસમપુરા	૫૮-૦૦
આસોદરા	૨૬-૦૦
બગલીપુરા	૬૧-૦૦
હાસાપુરા	૫૪-૦૦
ટીંબી	૩૯-૦૦
કરબેટ	૫૦-૦૦
ભીમપુરા	૩૭-૦૦
ઓરિયાદ	૪૨-૦૦
ભીલોડિયા	૫૯-૦૦
જીયાતલાવડી	૩૪-૦૦
બારીપુરા	૫૦-૦૦
બહેરામપુરા	૧૪-૦૦
સનોર	૬૨-૦૦
સમશેરપુરા	૧૨-૦૦
	૪૫૬૬-૦૦

સંખેડા તાલુકો

માંકણી	૭૫-૦૦
વાસણા	૬૩-૦૦
દેસણ	૫૧-૦૦
પાટણા	૪૩-૦૦
પીકા	૪૭-૦૦
સૂર્યાઘોડા	૫૮-૦૦
ફાફટ	૩૦-૦૦
રાજનગર	૪૪-૦૦
પરવટા	૬૪-૦૦
લઢોદ	૭૫-૦૦
માછીપુરા	૬૩-૦૦
પડવાણ	૨૯-૦૦
સણોલી	૨૯-૦૦
સારંગપુર	૫૦-૦૦
હાંડોદ	૭૦-૦૦
વડેલી	૭૫-૦૦
ચીકોદ્રા	૭૫-૦૦
બારીપુરા	૭૫-૦૦
સૂર્યા	૪૨-૦૦
તોતરમાતા	૭૫-૦૦
પીપલસટ	૭૫-૦૦
અરીઠા	૪૭-૦૦
રતનપુરા	૧૬-૦૦
રામપુર	૪૭-૦૦
અમરવાડા	૬૫-૦૦
માલપુર	૬૫-૦૦

ખૂનવાડ	૭૫-૦૦
વાલપુર	૨૪-૦૦
ગરડા	૭૫-૦૦
નંદપુર	૭૫-૦૦
સરડિયા	૪-૦૦
ગુંડીચા	૫૪-૦૦
પાલેજ	૬૬-૦૦
સરગી	૭૫-૦૦
દીંબા	૭૫-૦૦
અલ્હાદપુરા	૬૭-૦૦
તાંદળજા	૭૫-૦૦
કોસિંદ્રા	૫૬-૦૦
ભાટપુર	૫૯-૦૦
ઝરવણ	૬૨-૦૦
આંમરોલી-દેરોલી	૬૮-૦૦
સોનગીર	૭૫-૦૦
કલેડિયા	૭૫-૦૦
વાઘેથા	૬૩-૦૦
લાછરસ	૭૫-૦૦
માંજરોલ	૭૫-૦૦
કાળી તલાવડી	૬૨-૦૦
આનંદપુરા	૪૫-૦૦
કસુંબિયા	૬૯-૦૦
હરેશ્વર	૭૫-૦૦
ઝાબ	૩૭-૦૦
માલુ	૪૫-૦૦
ખુછાપુરા	૭૫-૦૦
ડોળમાર	૭૫-૦૦
પતરા	૬૪-૦૦
ફાટા	૬૫-૦૦
લોટિયા	૭૫-૦૦
ચંદાનગર	૫૭-૦૦
કાવીઠા	૭૫-૦૦
ઝોલાગામડી	૭૧-૦૦
	૩૬૨૧-૦૦

છોટાઉદેપુર તાલુકો

તેજગઢ	૭૫-૦૦
પાનવડ	૭૫-૦૦
કવાંટ	૭૫-૦૦
રંગપુર	૬૫-૦૦
ઉમરવા	૬૫-૦૦
મોટી સાડલી	૫૬-૦૦
દેવહાટ	૪૨-૦૦
વસેડી	૪૦-૦૦
અલસીપુર	૫૫-૦૦
પુનિયાવાંટ	૪૩-૦૦
	૫૯૧-૦૦

નસવાડી તાલુકો

સિંધિયાપુરા	૭૫-૦૦
પાયાકોઈ	૫૧-૦૦
અગર	૭૦-૦૦
કોદિયા	૪૭-૦૦
પોચંબા	૫૮-૦૦
આમરોલી	૫૯-૦૦
બરોલી	૭૫-૦૦
સાંકળ	૫૨-૦૦
જેમલગઢ	૭૨-૦૦
સાવલી	૬૦-૦૦
શીરા	૬૧-૦૦
નસવાડી	૭૪-૦૦
વઘેલી	૭૫-૦૦
વર્ઝરિયા	૬૮-૦૦
ખુંજેઠા	૫૨-૦૦
ગમોડ	૬૧-૦૦
જલોદરા	૬૦-૦૦
ઉતાવળી	૭૩-૦૦
ગઢબોરિયાદ	૭૫-૦૦
સીમેલ	૩૧-૦૦
ધામસિયા	૭૫-૦૦
દેવળિયા	૭૫-૦૦
સેવાડા	૬૧-૦૦
વનમાળા	૫૮-૦૦
વેરા	૭૫-૦૦
નમારિયા	૪૧-૦૦
કાળીડોળી	૭૫-૦૦
પલાસણી	૪૮-૦૦
તણખલા	૬૧-૦૦
	૧૦૧૮-૦૦

જબુગામ તાલુકો

નાના અમાદરા	૭૫-૦૦
છત્રાલ	૭૫-૦૦
કડાછલા	૭૫-૦૦
વડોથ	૭૫-૦૦
ગોટીબેજ	૮-૦૦
ચલામલી	૭૫-૦૦
રાજબોડેલી	૭૫-૦૦
કુંદનપુર	૭૫-૦૦
ભોરદા	૭૫-૦૦
મોરાડુંગરી	૩-૦૦
ફેરકૂવા	૭૫-૦૦
કાશીપુરા	૭૫-૦૦
સાલપુરા	૭૫-૦૦
કલારાણી	૩૭-૦૦
કરાલી	૩૪-૦૦
વડીવાડી	૬૦-૦૦
મોટા કંટવા	૧૪-૦૦
ચોથાપુર	૫૬-૦૦
ડુંગરવાંટ	૪૩-૦૦
	૧૦૮૦-૦૦

તારીજ

વડોદરા	૪૮૮૮-૦૦
પાદરા	૪૪૬૯-૦૦
કરજણ	૪૬૫૫-૦૦
શિનોર	૨૩૧[illegible]-૦૦

સાંવલી	૩૭૪૯–૦૦	સંખેડા	૩૬૨૧–૦૦	જાબુગામ	૧૦૮૦–૦૦
વાઘોડિયા	૨૩૬૪–૦૦	છોટાઉદેપુર	૫૯૧–૦૦		————
ડભોઈ	૪૫૬૬–૦૦	નસવાડી	૧૮૧૮–૦૦		૩૪૧૪૯–૦૦

મહેસાણા જિલ્લો

કડી તાલુકો		મેદ્રા	૭૧–૦૦	ઉનાવા (બાલવા)	૭૫–૦૦
ઇદ્રાડ	૭૪–૦૦	આદુદરા	૬૪–૦૦	ઠરોલી	૭૫–૦૦
ધરાણા	૭૫–૦૦	આનંદપુરા	૪૮–૦૦	ટોડા	૭૦–૦૦
કણુઝરી	૭૫–૦૦	જીટવા	૪૬–૦૦	કુડાસણ	૭૫–૦૦
કુંડાલ	૭૫–૦૦	ક્યાણપુરા	૫૧–૦૦	જામલા	૭૫–૦૦
ખાવડ	૭૫–૦૦	કૈયલ	૪૮–૦૦	પલિયડ	૭૫–૦૦
ચડાસણા	૬૨–૦૦	કરજીસણ	૭૫–૦૦	બાલવા	૭૫–૦૦
જાસલપુર	૭૫–૦૦	ગલોદરા	૩૬–૦૦	ભોંયણરાઠોડ	૧૪–૦૦
નગરાસણ	૭૫–૦૦	ધુમાસણ	૫૮–૦૦	રાંચરડા	૪૦–૦૦
ઝુલાસણ	૭૫–૦૦	ચારોલ	૪૧–૦૦	વડાવસ્વામી	૭૫–૦૦
ડરણ	૭૫–૦૦	ચલાસણ	૫૯–૦૦	વાગોસણ	૭૫–૦૦
નંદાસણ	૭૫–૦૦	ડાંગરવા	૩૨–૦૦	સોજા	૭૫–૦૦
કુલેત્રા	૫૩–૦૦	થોળ	૬૮–૦૦	શોભાસણ	૭૫–૦૦
બોરીસણા	૭૫–૦૦	દેઉસણા	૪૩–૦૦	દંતાલી	૫૭–૦૦
માથાસુળ	૭૫–૦૦	નાની કડી	૩૫–૦૦	નવા	૭૪–૦૦
મેડા આદરજ	૭૫–૦૦	લ્હૈંટાસણ	૨૫–૦૦	વાંસજડા	૭૫–૦૦
રાજપુર	૭૫–૦૦	મોકાસણ	૬૯–૦૦	સરગાસણ	૭૫–૦૦
લુણાસણ	૩૬–૦૦	રંગપુરડા	૩૭–૦૦	જેઠલજ	૪૫–૦૦
વડાવી	૭૫–૦૦	સોર	૫૨–૦૦	કોલવડા	૭૫–૦૦
વાઘરોડા	૭૧–૦૦	વામજ	૪૬–૦૦	ઇસંડ	૨૬–૦૦
સરસાવ	૩૬–૦૦	વીડજ	૬૬–૦૦	ડીંગુચા	૭૫–૦૦
સાદરા	૫૩–૦૦	શિયાપુરા	૩૮–૦૦	ધમાસણા	૫૧–૦૦
વિસતપુરા	૭૫–૦૦	સૂરજ	૭૫–૦૦	નારદીપુર	૭૫–૦૦
ખંડેરાવપુરા	૭૫–૦૦	સેદરડી	૪૯–૦૦	પલસાણા	૪૩–૦૦
દીઘડી	૭૫–૦૦	લક્ષ્મણપુરા	૪૯–૦૦	પિંડારડા	૬૧–૦૦
કોરડા	૭૫–૦૦	બાલવા	૩૪–૦૦	પાનસર	૭૫–૦૦
વેકરા	૭૫–૦૦		————	પીંપળજ	૭૫–૦૦
ઢોલાદ	૭૫–૦૦		૩૩૨૦–૦૦	ભાડોલ	૭૪–૦૦
ગોવિંદપુરા	૩૬–૦૦	કલોલ તાલુકો		મુબારકપુર	૬૪–૦૦
ખેરપુર	૯–૦૦	અલુવા	૭૫–૦૦	મોખાસણ	૪૬–૦૦
કરસનપુરા	૭૫–૦૦	આદરજ મોટી	૬૭–૦૦	રૂપાલ	૬૧–૦૦

વડસર	૭૫-૦૦
લિંબોદ્રા	૭૫-૦૦
સઈજ	૬૩-૦૦
સાંતેજ	૬૮-૦૦
શેરથા	૭૫-૦૦
સેરીસા	૬૭-૦૦
સોનીપુર	૫૧-૦૦
ઇન્દ્રોડા	૭૫-૦૦
પરબતપુરા	૭૬-૦૦
પીયજ	૪૬-૦૦
સબાસપુર	૬૭-૦૦
સરઢવ	૭૫-૦૦
રણછોડપુરા (ધેંધુ)	૪૪-૦૦
	૨૯૬૯-૦૦

વિજાપુર તાલુકો

આજોલ	૭૫-૦૦
ખરણા	૭૫-૦૦
ખરોડ	૭૫-૦૦
ખણુંસા	૭૫-૦૦
ગેરીતા	૭૫-૦૦
ચડાસણા	૭૫-૦૦
જંત્રાલ	૭૫-૦૦
દગાવાડિયા	૭૫-૦૦
પુંધરા	૭૫-૦૦
ફલુ	૭૫-૦૦
બિલોદરા	૭૫-૦૦
ભાવસાર	૭૫-૦૦
માણેકપુર	૭૧-૦૦
માલોસણ	૭૫-૦૦
મેરવાડ	૭૫-૦૦
માઢી	૭૫-૦૦
રણસીપુર	૭૫-૦૦
વડાસણ	૭૫-૦૦
વિહાર	૭૫-૦૦
હરણાહોડા	૭૫-૦૦
ધનપુરા	૭૫-૦૦
ગૂંછળી	૭૫-૦૦
ખાટાઆંબા	૭૫-૦૦
ચાંગોદ	૭૫-૦૦
મંડાલી (ખરોડ)	૭૫-૦૦
રેચાવા	૭૫-૦૦
મોતીપુરા	૭૫-૦૦
અજરાપુરા	૬૧-૦૦
ગોવિંદપુરા	૭૧-૦૦
ઉઅખલ	૬૨-૦૦
કેલીસણા	૬૬-૦૦
કોલવડા	૪૩-૦૦
ગવાડા	૫૧-૦૦
ડાભલા (વસાઈ)	૪૫-૦૦
તાતોસણ	૭૫-૦૦
પુદ્રમા	૭૫-૦૦
પામોલ	૭૩-૦૦
પારસા	૭૪-૦૦
પેઢામલી	૬૯-૦૦
નવાકૂકેડા	૬૨-૦૦
બામણવા	૬૪-૦૦
બીલિયા	૭૫-૦૦
બોરુ	૭૫-૦૦
મહુડી	૭૫-૦૦
મહાદેવપુર	૨૩-૦૦
રામપુર કુવાવડા	૪-૦૦
રીદ્રાલ	૬૩-૦૦
લાકરોડા	૩૫-૦૦
લોદ્રા	૭૫-૦૦
વેડા	૬-૦૦
સમૌ	૭૫-૦૦
સરદારપુર	૭૫-૦૦
સુંદરપુર	૧૭-૦૦
સોખડા	૭૫-૦૦
નવાસંઘપુર	૬૧-૦૦
પ્રતાપનગર	૭૫-૦૦
ગલથરા	૨૯-૦૦
અમરપુર	૧૬-૦૦
પિરોઝપુરા	૬૨-૦૦
બાપુપુરા	૭૫-૦૦
ઈંદ્રપુરા	૩૬-૦૦
ધોળાકૂવા	૬૬-૦૦
કોટ	૪૫-૦૦
ગુલાબપુરા	૪૯-૦૦
અબાસણા	૪૦-૦૦
સોલિયા	૧૪-૦૦
મંડાલી (વિહાર)	૧૯-૦૦
ગુંદરાસણ	૪૪-૦૦
	૪૨૧૬-૦૦

વિસનગર તાલુકો

ખરવડા	૭૪-૦૦
ખરસદા	૬૬-૦૦
ગુંજા	૭૫-૦૦
જેતલવાસણા	૭૫-૦૦
દઢિયાળ	૭૫-૦૦
પાલડી	૨૭-૦૦
બાકરપુર	૭૫-૦૦
ભાંડુ	૭૫-૦૦
મગરોડા	૭૫-૦૦
રંગાકુઈ	૭૫-૦૦
રાલીસણા	૭૫-૦૦
શુંશી	૭૫-૦
સેવાલિયા	૭૫-૦૦
રામપુરા	૭૫-૦૦
દવાડા	૭૨-૦૦
ચિત્રોડીપુરા	૭૪-૦૦
ગણપતપુરા	૭૫-૦૦
ગણેશપુરા (સવાલા)	૭૫-૦૦
ગુંજાલા	૪૪-૦૦
ઉદલપુર	૭૫-૦૦
કાંસા	૭૫-૦૦

કુવાસણા	૭૦-૦૦	મોટી દાઉ	૭૫-૦૦	હાડવી	૮-૦૦
ખંડોસણ	૬૩-૦૦	રૂપાલ હરિપુરા	૭૫-૦૦	શંકરપુરા	૭૨-૦૬
ઘાઘરેટ	૫૮-૦૦	લાખવડ	૭૫-૦૦	ગમાનપુરા	૭૩-૦૦
તરભ	૬૯-૦૦	વડસ્મા	૭૫-૦૦		
ગણેશપુર	૪૮-૦૦	વડોસણ	૪૭-૦૦		૩૪૯૯-૦૦
થલોટા	૪૯-૦૦	સામેત્રા	૭૫-૦૦	**સિદ્ધપુર તાલુકો**	
ધામણવા	૧૬-૦૦	સીડોસણા	૭૫-૦૦	અંઠોર	૭૫-૦૦
ખાસણા	૭૫-૦૦	નાગલપુર	૭૫-૦૦	કલ્યાણા	૭૫-૦૦
બોકરવાડા	૬૯-૦૦	નુગર	૭૫-૦૦	ખટાસણા	૭૫-૦૦
ભાલક	૪૪-૦૦	નદાસા	૭૫-૦૦	ડાભી	૭૫-૦૦
પુદગામ	૬૨-૦૦	મગુના	૭૫-૦૦	ડીંડરોલ	૭૫-૦૦
રાજગઢ	૧૯-૦૦	દેલોલી	૫૩-૦૦	દેથલી	૪૮-૦૦
લાછડી	૭૫-૦૦	ઉચરપી	૭૦-૦૦	નાગવાસણા	૬૦-૦૦
વડુ	૫૮-૦૦	વીરમપુરા	૬૩-૦૦	ભાંખર	૫૫-૦૦
સદુથળા	૫૪-૦૦	ફતેપુરા	૭૫-૦૦	મામવાડા	૭૫-૦૦
સતુસણા	૫૨-૦૦	હરસુંડલ	૭૩-૦૦	રણછોડપુરા	૭૫-૦૦
મેઘલિયાસણ	૧૬-૦૦	જાકાસણા	૭૫-૦૦	વણાગલા	૫૯-૦૦
કામલપુર	૭૫-૦૦	મોદીપુર	૭૫-૦૦	સિદ્ધી	૭૫-૦૦
		અલોડા	૭૫-૦૦	સુણક	૭૫-૦૦
	૨૪૫૫-૦૦	આપાપુરા	૫૦-૦૦	સેદ્રાણા	૬૬-૦૦
મહેસાણા તાલુકો		ખદલપુર	૬૫-૦૦	મેથાણ	૭૫-૦૦
અંબાસણ	૭૫-૦૦	ખેરવા	૭૫-૦૦	ઉંઝારામપુરા	૭૫-૦૦
આખજ	૭૫-૦૦	ઘડા	૫૨-૦૦	વરસીલા	૭૫-૦૦
ખારા	૭૫-૦૦	છઠી આરડા	૭૪-૦૦	ઠાકરાસણ	૭૫-૦૦
ચરાડા	૭૫-૦૦	તાવડિયા	૪૩-૦૦	ચાંદણસર	૩૯-૦૦
જગુદણ	૭૫-૦૦	દેવરાસણ	૫૭-૦૦	તાવડિયા	૩૩-૦૦
દેલા	૭૫-૦૦	ધાંધુસણ	૫૦-૦૦	લીહોડા	૭૫-૦૦
ધોળાસણ	૬૫-૦૦	પઢારિયા	૪૧-૦૦	નાંદોત્રી	
જોરણંગ	૭૫-૦૦	પાંચોટ	૨૦-૦૦	વાઘરોલ	
પાલોદર	૭૫-૦૦	બામોસણા	૩૮-૦૦	પચકવા	
પીલુદરા	૭૫-૦૦	ભેંસાણા	૬૯-૦૦	કાકોશ	
બોરિયાવી	૭૫-૦૦	માંકણજ	૪૦-૦૦	રાજ	
બુટ્ટાપાલડી	૭૫-૦૦	મુલસણ	૬૧-૦૦	કાહે	
મીઠા	૭૫-૦૦	મેવડ	૪૦-૦૦	પે	
મુદરડા	૭૫-૦૦	લીંચ	૭૫-૦૦		
મેઉ	૭૫-૦૦	શોભાસણ	૨૪-૦૦		

ઉપેરા	૪૮-૦૦
કરલી	૭૫-૦૦
કહોડા	૭૫-૦૦
કુંવારા	૭૫-૦૦
ચંડાળજ	૬૩-૦૦
જગન્નાથપુરા	૬૦-૦૦
ટુંડાવ	૭૫-૦૦
દાસજ	૭૩-૦૦
બ્રાહ્મણવાડા	૬૫-૦૦
બીલિયા	૫૨-૦૦
મકતુપુર	૭૫-૦૦
મેરવાડા	૭૦-૦૦
ભુણાવ	૬૫-૦૦
રસૂલપુર	૫૪-૦૦
વડવાડા	૪૮-૦૦
વણાસણ	૨૬-૦૦
સમોડા	૪૧-૦૦
હાજીપુર	૬૪-૦૦
મેત્રાણા	૩૩-૦૦
વાઘણા	૧૫-૦૦
પ્રતાપગઢ	૬૬-૦૦
લાલુસણા	૪૩-૦૦
લક્ષ્મીપુરા	૭૩-૦૦
	૩૩૧૩-૦૦

ખેરાળુ તાલુકો

ઉણાદ	૭૫-૦૦
ગોરીસણા	૫૨-૦૦
ડાભા	૭૫-૦૦
ચાંસવાડ	૭૫-૦૦
બાબીપુર	૭૫-૦૦
મંદ્રોપુર	૭૫-૦૦
સુદાસણા	૭૫-૦૦
રાજપુર	૪૭-૦૦
લુણાવા	૭૫-૦૦
વીરેડા	૭૫-૦૦
વધવાળી	૪૦-૦૦
આનંદપુરા	૬૬-૦૦
ખતોડા	૭૫-૦૦
ફતેપુરા	૬૯-૦૦
સુદાસણા	૭૫-૦૦
સતલાસણા	૭૫-૦૦
કોઠાસણ	૭૫-૦૦
વલાસણા	૭૨-૦૦
વરેઠા	૨૨-૦૦
રેડલક્ષ્મીપુરા	૪૨-૦૦
આંકલિયા	૫૫-૦૦
ઉંદાઈ	૭૫-૦૦
કમાલપુર	૬૭-૦૦
કરબટિયા	૬૭-૦૦
કરશનપુરા	૭૨-૦૦
કહીપુર	૬૯-૦૦
ટેંબા	૧૩-૦૦
ચાડા	૧૦-૦૦
ચાણુસોલ	૫૦-૦૦
ચોટિયા	૩૨-૦૦
ડભાડ	૭૫-૦૦
બલાદ	૬૪-૦૦
મછાવા	૩૨-૦૦
મલેકપુર	૫૩-૦૦
મંડાલી	૭૧-૦૦
મોળીપુર	૪૦-૦૦
રંગપુર	૭૨-૦૦
સીપોર	૭૫-૦૦
શોભાસણ	૧૧-૦૦
સબાસપુર	૪૦-૦૦
નાની હીરવાણી	૧૪-૦૦
ડલોડા	૬૩-૦૦
પાનાળા	૧૯-૦૦
	૨૪૪૯-૦૦

પાટણ તાલુકો

એંદલા	૩૫-૦૦
કિંબુવા	૭૫-૦૦
ચારૂપ	૭૫-૦૦
ડભાડી	૭૨-૦૦
ડેર	૬૭-૦૦
નવાપુરા	૪૬-૦૦
પલી	૭૫-૦૦
બોરસણ	૭૫-૦૦
ભીલવણ	૨૫-૦૦
રની	૫૬-૦૦
રવાવી	૭૫-૦૦
વાગડોદ	૭૫-૦૦
વીસલ વાસણા	૭૫-૦૦
સમોડા	૨૫-૦૦
સંખારી	૬૨-૦૦
માનપુર	૭૫-૦૦
સુજનીપુર	૭૫-૦૦
અઘાર	૭૩-૦૦
કણી	૨૯-૦૦
ડોસા	૭૬-૦૦
કુણઘેર	૬૧-૦૦
ખીમિયાણા	૪૫-૦૦
દૂધારામપુરા	૬૮-૦૦
ધારણોજ	૪૧-૦૦
મણુંદ	૭૫-૦૦
માનપુર	૪૯-૦૦
મહેમદાપુરા	૬૪-૦૦
અંબાપુરા	૬૯-૦૦
	૧૭૦૩-૦૦

ચાણસ્મા તાલુકો

અંબાલા	૭૫-૦૦
ઇસ્લામપુર	૭૫-૦૦
કંબોઈ	૭૫-૦૦
કેસણી	૭૫-૦૦

ખાંભેલ	૫૨-૦૦
ખોરસમ	૭૫-૦૦
ગાંભુ	૭૫-૦૦
ગેલિયાવાસણા	૭૫-૦૦
ગોખરવા	૭૫-૦૦
ગોરાદ	૭૫-૦૦
ચડાસણા	૭૫-૦૦
છમીછા	૭૫-૦૦
ચવેલી	૭૫-૦૦
જેતપુર	૭૫-૦૦
ટાંકોદી	૬૩-૦૦
દાંતકોડી	૭૫-૦૦
પીંપળ	૭૫-૦૦
પીંઢારપુરા	૭૫-૦૦
ફીંચાલ	૭૫-૦૦
બરિયફ	૭૫-૦૦
ભાટસર	૭૫-૦૦
મીઠી ધારિયલ	૭૫-૦૦
ડેરા	૭૫-૦૦
મરતાડા	૭૫-૦૦
રણેલા	૭૫-૦૦
રણાસણ	૭૫-૦૦
રૂપપુર	૫૮-૦૦
લણવા	૭૫-૦૦
વીરતા	૭૫-૦૦
સદુથળા	૭૫-૦૦
ખારીધારિયલ	૭૫-૦૦
વીજાપુરડા	૭૫-૦૦
દેથલી	૭૫-૦૦
સેનાડા	૪૩-૦૦
ફીંચડી	૭૦-૦૦
ગણેશપુરા	૫૪-૦૦

સેઢાલ	૬૮-૦૦
ભલગામડા	૭૫-૦૦
છેટાસણા	૭૫-૦૦
દેવગઢ	૭૫-૦૦
સાંપાવાડા	૭૫-૦૦
ધારપુરી	૭૫-૦૦
દેલમાળ	૭૫-૦૦
મેસરાપંચાસર	૭૫-૦૦
મંડલોપ	૫૧-૦૦
આદિવાડા	૭૦-૦૦
કનોડા	૬૮-૦૦
જાકાસણા	૧૩-૦૦
ધાણોધરડા	૫૧-૦૦
ઘરમોડા	૭૫-૦૦
દાણોદરડા	૭૫-૦૦
પલાસર	૭૫-૦૦
જશલપુર	૬૧-૦૦
બ્રાહ્મણવાડા	૫૯-૦૦
બેચરાજી	૭૫-૦૦
મણિયારી	૭૫-૦૦
ડેડીવાડા	૫૮-૦૦
મીઠાધરવા	૬૮-૦૦
મોટપ	૭૫-૦૦
વડાવલી	૬૫-૦૦
વસાઈ	૫૭-૦૦
વેણુપુરા	૭૨-૦૦
સરસાવ	૧૫-૦૦
સુણસર	૭૫-૦૦
સેલાવી	૩૮-૦૦
ચાંદણુકી	૭૩-૦૦
	૪૫૮૭-૦૦

હારીજ તાલુકો

બોરતવાડા	૭૫-૦૦
અડિયા	૭૫-૦૦
જમણપુર	૪૭-૦૦
દુનાવાડા	૭૫-૦૦
પીપલાણા	૫૬-૦૦
એકલવા	૭૫-૦૦
	૪૦૩-૦૦

સમી તાલુકો

વરાણા	૨૩-૦૦
વાઘેલ	૭૫-૦૦
ગ્રીલવણ	૨૮-૦૦
મોટા જોરાવરપુરા	૬-૦૦
મુજપુર	૭૫-૦૦
ધધાણા	૧૧-૦૦
નાની ચંદર	૯-૦૦
	૨૨૭-૦૦

તારીજ

કડી	૩૩૨૦-૦૦
કલોલ	૨૯૬૯-૦૦
વિજાપુર	૪૨૧૬-૦૦
વિસનગર	૨૪૫૫-૦૦
મહેસાણા	૩૪૯૭-૦૦
સિદ્ધપુર	૩૩૧૩-૦૦
ખેરાળુ	૨૪૪૯-૦૦
પાટણ	૧૭૦૩-૦૦
ચાણસ્મા	૪૫૨૭-૦૦
હારીજ	૪૦૩-૦૦
સમી	૨૨૭-૦૦
	૨૯૦૭૯-૦૦

ખેડા જિલ્લો

આણંદ તાલુકો	
મોગરી	૭૫-૦૦
જોળ	૬૨-૦૦
બાકરોલ	૫૦-૭૦
	૨૧૨-૦૦
બોરસદ તાલુકો	
કોસિંદ્રા	૪૫-૦૦
રૂદેલ	૭૫-૦૦
ચૂના	૪૦-૦૦
ગંભીરા	૭૫-૦૦
મોટી શેરડી	—
રણોલી	૭૫-૦૦
સીસ્વા	૭૫-૦૦
ઝારોળા	૭૫-૦૦
	૪૬૦-૦૦
ખંભાત તાલુકો	
ભુવેલ	૭૫-૦૦
ફીણાવ	૪૪-૦૦
જલુંધ	૨૯-૦૦
કાણીસા	૭૫-૦૦
ટીંબા	૨૩-૦૦
	૨૪૬-૦૦
કપડવંજ તાલુકો	
વડાલી	૩૦-૦૦
વ્યાસવાસણા	૭૫-૦૦
ઉકરડીના મુવાડા	૭૫-૦૦
આંબવેલ	૩૯-૦૦
વાઘજીપુર	૨૯-૦૦
ઝંડા	૬૨-૦૦
	૩૧૦-૦૦
નડિયાદ તાલુકો	
રામપુર	૬૬-૦૦
પલાણા	૭૫-૦૦
	૧૪૧-૦૦
માતર તાલુકો	
માલાવાડા	૪૭-૦૦
	૪૭-૦૦
પેટલાદ તાલુકો	
ભાલેલ	૪૭-૦૦
ભાટિયેલ	૩૩-૦૦
માંગરોલ	૧૩-૦૦
પલોલ	૬૩-૦૦
રૂણ	૭૫-૦૦
સંજાયા	૭૫-૦૦
શેખડી	૨૬-૦૦
સિંહોલ	૭૫-૦૦
સુંદરણા	૬૩-૦૦
વિશ્રામપુરા	૩૪-૦૦
પાડગોલ	૭૩-૦૦
અગાસ	૪૬-૦૦
અરડી	૨૨-૦૦
બામણોલી	૨૮-૦૦
ખાંધલી	૭૫-૦૦
ભડકદ	૩૮-૦૦
ભુરાકોઈ	૪૬-૦૦
દંતાલી	૭૫-૦૦
ડેમોલ	૭૫-૦૦
ધર્મપુરા	૨૪-૦૦
ગાડા	૨૪-૦૦
ઘુંટલી	૨૪-૦૦
કલોલી	૧૫-૦૦
કાણિયા	૪૬-૦૦
ખાણસોલ	૪૨-૦૦
કોઠાવી	૩૮-૦૦
લીંબાલી	૨૫-૦૦
મલાતજ	૭૫-૦૦
મેઘલપુર	૪-૦૦
મોરડ	૭૪-૦૦
નવાગામ	—
રામોદડી	૧૬-૦૦
રામોલ	૫૭-૦૦
રૂણજ	૬૭-૦૦
સાંસેદ	—
સીલવાઈ	—
સીમરડા	૫૩-૦૦
સુંદરા	૧૩-૦૦
થલેડી	૧૫-૦૦
વટાવ	૧૬-૦૦
વીરોલ	૨૧-૦૦
	૧૬૪૩-૦૦

તારીજ

આણંદ	૨૧૨-૦૦
બોરસદ	૪૬૦-૦૦
ખંભાત	૨૪૬-૦૦
કપડવંજ	૩૧૦-૦૦
નડિયાદ	૧૪૧-૦૦
માતર	૪૭-૦૦
પેટલાદ	૧૬૪૩-૦૦
	૩૦૫૯-૦૦

અમદાવાદ જિલ્લો

દહેગામ તાલુકો

ધમીજ	૫૪-૦૦
દેવકરણના મુવાડા	૧-૦૦
નાંદોલ	૭૫-૦૦
પાલજ	૩૪-૦૦
મગોડી	૭૫-૦૦
મહુદરા	૬૨-૦૦
સીહીવીમોટી	૪૭-૦૦
હાલીસા	૭૫-૦૦
	૪૨૩-૦૦

અમરેલી જિલ્લો

અમરેલી તાલુકો

નાના માચિયાળા	૭૫-૦૦
મોટામાંડવડા	૭૫-૦૦
કેરાલા	૬૪-૦૦
ખીજડિયાખારી	૫૫-૦૦
માંગવાપાળ	૭૫-૦૦
પીઠવાજાળ	૭૫-૦૦
વરસડા	૭૫-૦૦
મેડી	૨૪-૦૦
કેરીઆનાગસ	૭૩-૦૦
દેવળિયા	૭૫-૦૦
ચક્કરગઢ	૭૫-૦૦
ચાંદગઢ	૭૫-૦૦
	૮૧૬-૦૦

કોડીનાર તાલુકો

આલીદર	૭૫-૦૦
વેળવા	૬૦-૦૦
જમનાવાડા	૮-૦૦
મોટી ફાંફણી	૧૩-૦૦
પેંઢાવાડા	૫૦-૦૦
ગીરદેવળી	૩૪-૦૦
સિંધાજ	૭૫-૦૦
વેલણ	૭૫-૦૦
વડનગર	૫૦-૦૦
દામલી	૭૫-૦૦
	૫૧૫-૦૦

દામનગર તાલુકો

પાડરસીંગા	૭૫-૦૦
શાખપુર	૭૫-૦૦
શાહપુર	૭૫-૦૦
ખીજડિયા (હાકેમ)	૬૫-૦૦
મોણપુર	૬૬-૦૦
	૩૫૬-૦૦

ધારી તાલુકો

દીતલા	૬૮-૦૦
અમૃતપુર	૩૯-૦૦
	૧૦૭-૦૦

ઓખામંડળ તાલુકો

વરવાળા	૭૫-૦૦
આરંભડા	૭૫-૦૦
ખતુંબા	૩૨-૦૦
કલ્યાણપુર	૨૫-૦૦
	૨૦૭-૦૦

ઘોઘા તાલુકો

અવાણિયા	૭૫- ૦
	૭૫-૦૦

તારીજ

અમરેલી	૮૧૬-૦૦
કોડીનાર	૫૧૫-૦૦
દામનગર	૩૫૬-૦૦
ધારી	૧૦૭-૦૦
ઓખામંડળ	૨૦૭-૦૦
ઘોઘા	૭૫-૦૦
	૨૦૭૬-૦૦

સુરત જિલ્લો

નવસારી તાલુકો

દેવવાડા	૭૪-૦૦
ભાઠા	૭૫-૦૦
વડોલી	૬૫-૦૦
પરથાણ	૪૧-૦૦
પીનસાડ	૭૫-૦૦
અસુંદર	૩૭-૦૦
	૩૬૭-૦૦

મહુવા તાલુકો

વછાવાડ	૩૨-૦૦
વણિયાદ	૩૨-૦૦
રાણત	૨૮-૦૦
ગુણસવેલ	૨૨-૦૦

ઉમરા	૬૮-૦૦
અમરોલી	૪૯-૦૦
ઝેરવાવરા	૭૫-૦૦
ડુંગરી	૪૪-૦૦
બામણિયા	૯-૦૦
	૩૨૯-૦૦

માંગરોલ તાલુકો

વેલાછા	૭૫-૦૦
નંદાવ	૭૫-૦૦
સીમોદ્રા	૪૫-૦૦
લીંબાડા	૫૪-૦૦
કંટવા	૨૧-૦૦
કુંવરદા	૪૬-૦૦
લીમોદ્રા	૨૦-૦૦
ચીખોદરા	૧૪-૦૦
	૪૦૨-૦૦

ગણદેવી તાલુકો

ધંધોર	૭૫-૦૦
દેવધા	૭૫-૦૦
દેવસર	૭૫-૦૦
પાથરી	૭૫-૦૦
ભાઠા	૭૫-૦૦
તોરણગામ	૫૪-૦૦
વલોટી	૩૦-૦૦
માસા	૬૬-૦૦
સોનવાડી	૬૯-૦૦
	૫૯૪-૦૦

બારડોલી તાલુકો

મસાડ	૨૯-૦૦
અસ્તાન	૭૫-૦૦
ખરવાસા	૪૮-૦૦
ઉમરાખ	૭૫-૦૦
ધામડોદ લુંભા	૫૮-૦૦
	૨૮૫-૦૦

વ્યારા તાલુકો

ધાણી	૨૪-૦૦
	૨૪-૦૦

પલસાણા તાલુકો

જોળવા	૬૪-૦૦
દસ્તાન	૫૫-૦૦
	૧૧૯-૦૦

કામરેજ તાલુકો

પાલી	૭૫-૦૦
કોસમાડા	૩૩-૦૦
ટીંબા	૬૦-૦૦
દેલાદ	૭૫-૦૦
સેવણી	૫૩-૦૦
હળધરુ	૫૯-૦૦
	૩૫૫-૦૦

ચોર્યાસી તાલુકો

લાજપોર	૭૫-૦૦
પોપડા	૭૦-૦૦
	૧૪૫-૦૦

તારીજ

નવસારી	૩૬૭-૦૦
બારડોલી	૨૮૫-૦૦
મહુવા	૬૨૯-૦૦
વ્યારા	૨૪-૦૦
પલસાણા	૧૧૯-૦૦
કામરેજ	૩૫૫-૦૦
માંગરોલ	૪૦૨-૦૦
ચોર્યાસી	૧૪૫-૦૦
ગણદેવી	૫૯૪-૦૦
	૨૬૨૦-૦૦

પંચમહાલ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ

ગોધરા તાલુકો

કાંકણપુર	૫૦-૦૦
ડાંગરિયા	૩૦-૦૦
મહેલોલ	૩૦-૦૦
ઓરવાડા	૧૫-૦૦
મોરા	૧૫-૦૦
કલિયાણી	૧૫-૦૦
મણિપુર	૧૦-૦૦
એરંડા	૪૦-૦૦
બોડીદ્રાખુર્ગ	૧૨-૦૦
ટુવા	૩૦-૦૦
ગોલી	૧૨-૦૦
છતપુરા	૪૫-૦૦
જૂનીધરી	૫૦-૦૦
પારેખપુરા	૧૨-૦૦
ધોળી	૪૦-૦૦
મોરવાહડફ	૧૫-૦૦
ગોઠડા	૫૦-૦૦
મોટી કાંટડી	૨૦-૦૦
રતનપુર	૧૨-૦૦
ટીંબા	૫૦-૦૦
નદીસર	૫૦-૦૦
બગેડોળ	૫૦-૦૦

નોતાલ	૨૫-૦૦
	૬૭૮-૦૦

કાલોલ તાલુકો

એરાલ	૫૦-૦૦
ડેરોલ ગામ	૫૦-૦૦
કાનોડ	૩૦-૦૦
ઝરડકા	૨૫-૦૦
બોરુ	૧૫-૦૦
ડેરોલ સ્ટેશન	૫૦-૦૦
કંડાચ	૨૦-૦૦
મલાવ	૪૦-૦૦
ધુસર	૫૦-૦૦
દેલોલ	૪૦-૦૦
રતનપુરા	૫૦-૦૦
શક્તિપુરા	૧૫-૦૦
અડાદરા	૫૦-૦૦
સુરેલી	૨૦-૦૦
રામનાથ	૧૨-૦૦
બાકરોલ	૧૫-૦૦
સણુસોલી	૧૦-૦૦
જંત્રાલ	૩૦-૦૦
કાતોલ	૧૦-૦૦
	૫૮૨-૦૦

હાલોલ તાલુકો

મોતીપુરા	૪૦-૦૦
પારખંડા	૧૫-૦૦
રુસ્તમપુરા	૩૫-૦૦
ત્રિકમપુરા	૧૫-૦૦
હાલોલ તાલુકા પુસ્તકાલય	૧૦૦-૦૦
કુંવરપુરા	૫૦-૦૦
રામેશરા	૫૦-૦૦
અરાદ	૧૫-૦૦
ટીંબી	૩૫-૦૦
રાયણુખાડ	૧૫-૦૦

કણઝરી	૫૦-૦૦
મોરખલા	૨૦-૦૦
ધનપરી	૩૦-૦૦
ચંદ્રપુરા	૫૦-૦૦
ગોરજ	૨૫-૦૦
સૈડાલ	૧૦-૦૦
ગંભીરપુરા	૨૦-૦૦
કથોલા	૧૦-૦૦
તરખંડા	૧૫-૦૦
સ્વાલિયા	૪૦-૦૦
બારકા	૩૦-૦૦
વલવા	૩૫-૦૦
જેપુરા	૧૦-૦૦
	૭૨૫-૦૦

શહેરા તાલુકો

રેણા	૩૫-૦૦
ગોકળપુરા	૧૫-૦૦
મોરવા (રેણા)	૩૦-૦૦
બાહી	૧૫-૦૦
દલવાડા	૪૦-૦૦
સુરેલી	૪૦-૦૦
પાદરડી	૧૫-૦૦
ધાંધલપુર	૨૦-૦૦
વાઘજીપુર	૨૫-૦૦
શહેરા તાલુકા પુસ્તકાલય	૧૦૦-૦૦
મંગલિયાસણ	૨૫-૦૦
	૪૧૦-૦૦

દેવગઢ બારિયા તાલુકો

દ્રરોડ	૩૦-૦૦
દેગાવાડા	૨૫-૦૦
ધોધંબા	૫૦-૦૦
રણજિતનગર	૫૦-૦૦
વાલીનાથ	૧૦-૦૦
પરોળી	૫૦-૦૦

ભાણુપુરા	૩૫-૦૦
પીપલોદ	૧૫-૦૦
	૨૬૫-૦૦

દાહોદ તાલુકો

કઠલા	૨૫-૦૦
ગાગરડી	૧૦-૦૦
ગરબાડા	૩૦-૦૦
કતવારા	૪૦-૦૦
હિમાલા	૨૦-૦૦
જેસાવાડા	૫૦-૦૦
	૧૭૫-૦૦

લીમખેડા તાલુકો

દૂધિયા	૨૫-૦૦
વેડ	૧૫-૦૦
મોટી બાંડીબાર	૨૫-૦૦
	૬૫-૦૦

લુણાવાડા તાલુકો

વરધરી	૫૦-૦૦
કોઠંબા	૫૦-૦૦
કડાચલા	૫૦-૦૦
ડેસીયા	૫૦-૦૦
ખડોદી	૨૫-૦૦
કાનેસર	૧૨-૦૦
ગાંગટા	૫૦-૦૦
મધવાસ	૪૦-૦૦
	૩૨૭-૦૦

ઝાલોદ તાલુકો

ઝાલોદ તા. પુ.	૧૦૦-૦૦
રણિયાર	૨૫-૦૦
વસ્તી પાવડી	૨૫-૦૦
સંજેલી	૫૦-૦૦
કાળીગામ (ગૂર્જર)	૨૫-૦૦
લીમડી	૩૦-૦૦

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને છેડે)

સૂચના-સમાચાર

૧. સને ૧૯૫૮–૫૯ના વર્ષના ખર્ચની પાવતીઓ સાથેના હિસાબો જેતે પુસ્તકાલયોને અત્રેથી મોકલી આપવામાં આવ્યા છે.

૨. સને ૧૯૫૯–૬૦ના વર્ષ માટે બજેટની બે નકલો માર્ચ, '૫૯ માસના 'પુસ્તકાલય'ના અંકમાં મોકલવામાં આવી છે. એકસાથે દરેક પુસ્તકાલયનાં પત્રો તા. ૧ જાનેવારી, ૧૯૬૦થી શરૂ થાય તેમ જ માર્ચ, '૬૦ આખર સુધીમાં પુસ્તકો રવાના કરી શકાય એ ખાતર બજેટની નકલો વેળાસર મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

૩. ચાલુ મે, '૫૯ માસનો 'પુસ્તકાલય' માસિકનો અગ્રલેખ દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીભાઈને વાંચી જવા અમારી ભલામણ છે. સરકારે મદદ આપવાનું જે ધોરણ ઠરાવ્યું છે એની એમાં ચોખવટ કરવામાં આવી છે. તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બજેટ તૈયાર થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ.

૪. 'બહુરૂપી,' 'જયભારત,' 'ઉદ્યોગ' એ પત્રોનું પ્રકાશન બંધ થયું છે એવા સમાચાર મળ્યા છે. પત્રના સંચાલક તરફથી લવાજમ મજરે આપવામાં આવશે તો જેતે પુસ્તકાલયના ખાતે જમા લેવામાં આવશે. એ બાબત કોઈએ મંડળમાં ઉઘરાણી કરવાની જરૂર નથી.

તા. ૨–૫–'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી

(સામેના પૃષ્ઠનુ અનુસંધાન)

નાનસલાઈ	૧૦–૦૦	**સંતરામપુર તાલુકો**		શહેરા	૪૧૦–૦૦
ઝાલોદ મુવાડી	૧૧–૦૦	વેલણવાડા	૨૦–૦૦	દેવગઢબારિયા	૨૬૫–૦૦
	———	લીંબોલા	૫૦–૦૦	દાહોદ	૧૭૫–૦૦
	૨૭૬–૦૦	સુતપુર	૨૫–૦૦	લીમખેડા	૬૫–૦૦
જાંબુઘોડા તાલુકો		કડાણા	૫૦–૦૦	લુણાવાડા	૩૨૭–૦૦
પનિયારા	૪૦–૦૦			ઝાલોદ	૨૭૬–૦૦
ભાણપુરા	૨૦–૦૦		———	જાંબુઘોડા	૧૧૫–૦૦
દીપાપુરા	૧૫–૦૦		૧૪૫–૦૦	સંતરામપુર	૧૪૫–૦૦
કરા	૧૫–૦૦	**તારીજ**			
કણજીપાણી	૨૫–૦૦	ગોધરા	૬૭૮–૦૦		———
	———	કાલોલ	૫૮૨–૦૦		
	૧૧૫–૦૦	હાલોલ	૭૨૫–૦૦		૩૭૬૩–૦૦

અમરેલી જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી બીજી મદદ

ઈશ્વરિયા તા. અમરેલી	૨૫–૦૦	રંગપુર તા. અમરેલી	૪૮–૦૦	ડેરાળા તા. ધારી	૫૦–૦૦
			———		———
બાબાપુર ,,	૩૦–૦૦		૧૦૨–૦૦		૧૫૩–૦૦

પુસ્તકાલય નોંધ

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

ગામે ગામે સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ઉઘાડો : મુંબઈ રાજ્યે ૫૦૦ની વસ્તીવાળા એક એક ગામે પ્રાથમિક શાળાની અગત્ય સ્વીકારી છે, અને તે મુજબની શાળાઓ ઠેકઠેકાણે ઉઘડાયે જ જાય છે એ એક ખૂબ મહત્ત્વનું સ્તુત્ય પગલું છે. પણ તેની સાથે આપણે સૌએ હવે એ પણ સ્વીકારવું તો પડશે જ કે શાળામા લીધેલું શિક્ષણ ભૂલી ન જવાય તથા તેમા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થતી જાય તે માટે “ જ્યા શાળા ત્યા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ” પણ ખાસ હોવું જોઈએ

મુંબઈ રાજ્યે પણ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની અગત્ય સ્વીકારી, જેતે ગામના એક જ ગ્રામપુસ્તકાલયને ખર્ચના ૫૦ ટકા પણ રૂ. ૭૫)થી વધુ નહી એટલી સરકાર મદદ આપવાનું ધોરણ ઠરાવ્યુ છે

ઉપર જણાવેલી સરકાર મદદનો સને ૧૯૫૯–૬૦ના વર્ષ માટેનો લાભ લેવા માટે, નવીન ઉઘડતા પુસ્તકાલયે, **ચાલુ વર્ષના જૂન માસની તા. ૩૦ સુધીમા જેતે જિલ્લાના શ્રી ડે. એ ઈ. તરફ** પોતાના પુસ્તકાલયને સરકારમાન્ય કરાવવા અરજી **કરવાની છે.** પણ તે પહેલા પોતાને ગામે પુસ્તકાલય ઉઘાડી નાખવું જોઈએ આ અરજીનું ફૉર્મ અમારા તરફથી મળી શકશે

જે ગામે પુસ્તકાલય નથી તે ગામના શિક્ષકબંધુઓ, ગ્રામપંચાયતના સભાસદો તથા કાર્યકરો પોતાના ગામે પુસ્તકાલય ઉઘાડવાનો વહેલી તકે વિચાર કરે. ગ્રામપંચાયતો પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે તથા તેના નિભાવ માટે જરૂરી મદદ પોતાના ફાળામાથી દર વર્ષે આપી શકે છે. જેતે ગામની સહકારી મંડળી પણ પોતાના નફામાથી પુસ્તકાલયને યોગ્ય મદદ આપી શકે છે.

પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે નિદાન રૂ. ૫૦)થી ૧૦૦)નો ફાળો એકત્ર કરી, આગળની તજવીજ માટે **મંત્રી, વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ, સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી, વડોદરાને** લખો ત્યાંથી જોઈતી માહિતી પૂરી પાડવામા આવશે.

શિષ્ટ વાચનની ઇનામી પરીક્ષા : તા. ૨૭, રવિવાર, સપ્ટેમ્બર, '૫૯એ લેવાશે. પુસ્તક 'હિંદના જવાહર' એ નામનું રખાયું છે. તેની કિંમત રૂ. ૧ છે. દશ ઉમેદવારો ભેગા થયે આ પરીક્ષાનુ કેન્દ્ર ઉઘાડી શકાશે. કેન્દ્ર ઉઘાડવા તથા વિશેષ માહિતી માટે વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ, ઠે. સેન્ટ્રલ લાઈબ્રેરી, વડોદરા લખો

તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળોને વિનંતી : ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના સન ૫૮-૫૯ના જેતે તાલુકામા નોંધાયેલા સભાસદોની યાદી જેતે તાલુકાના તાલુકા મંડળ તરફ મે, '૫૯ આખર સુધીમા, જેતે જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળ મોકલી આપશે. તે યાદી સાથે એક પરિપત્ર પણ હશે તેમા જણાવ્યા મુજબ, દરેક તાલુકા પુ. મંડળને પોતાના તાલુકાની વાર્ષિક સભા

જૂન, '૫૯માં બોલાવવા અને તેમાં વાર્ષિક હિસાબો મંજૂર કરાવી, સન '૫૯–૬૦નું તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળ રચવા વિનંતી છે.

પંચમહાલ જિલ્લાનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોને : પંચમહાલ જિલ્લાનાં જે ગ્રામપુસ્તકાલયોને સન '૫૮–૫૯ની જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ મંજૂર થઈ છે, તેની યાદી આ જ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે, તથા તે ગ્રામપુસ્તકાલયોને પંચમહાલ જિ. લો. બોર્ડ તરફથી સીધી ખબર પણ આપવામાં આવી છે. આ યાદીમાંનાં જે પુસ્તકાલયોએ પોતાને જોઈતાં પુસ્તકોની યાદી, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., વડોદરા તરફ મોકલી આપી ન હોય તેમણે તે યાદી બને તેટલી વહેલી મોકલી આપવા તેમને વિનંતી છે. જિલ્લા લોકલ બોર્ડે પોતાના પુસ્તકાલય માટે જેટલી રકમ મંજૂર કરી હોય તેથી બમણી રકમનાં પુસ્તકોની યાદી મોકલવી.

ભરૂચ જિલ્લા પુસ્તકાલય પરિષદ : તા. ૨૪, ૨૫ મે, '૫૯–રવિ, સોમ ઝગડિયા મુકામે ભરાનાર છે. આ પ્રસંગે ઝગડિયાના શ્રી અનર્કેશ્વર પુસ્તકાલયનો હીરક મહોત્સવ પણ ઊજવશે. ભરૂચ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રી-પ્રમુખોને આ પરિષદમાં તથા હીરક મહોત્સવમાં હાજરી આપવા, ઝગડિયા તાલુકા સ્વાગત સમિતિની આગ્રહભરી વિનંતી છે. જિલ્લાનું દરેક પુસ્તકાલય પોતાના તરફથી બબ્બે પ્રતિનિધિ આ પરિષદમાં મોકલી શકે છે, અને તેનો ખર્ચ પણ પુસ્તકાલયમાં પાડી શકે છે.

પ્રચારકોની કામગીરી : ભરૂચ-સુરત જિલ્લા પુ. પ્રચારક શ્રી મહંતે એપ્રિલ, '૫૯માં ઝઘડિયા તાલુકાનાં ૧ ઉચેડિયા, ૨ મુલદ, ૩ આમલઝર, ૪ જગવિયા, ૫ ગવાલી, ૬ ઊટિયા, ૭ સરદારપુરા, ૮ પડવાણિયા એ ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન કર્યું છે, તથા છેલ્લાં ચાર પુસ્તકાલયોને સરકાર મદદ લેવા માટે પુસ્તકાલયોને નોંધાવવાની અરજી લીધી છે. ઉપરાંત ૧ નાના સાંજા, ૨ ગુદેચા, ૩ આમોદ, ૪ વંઠેવાડ, ૫ સેલોડ, ૬ વખતપરા, ૭ દુમાલા-નાના માલપોર, ૮ પડાલ, ૯ જામોલી, ૧૦ રતનપોર ભીલવાડા, ૧૧ કશર એ ગામોમાં નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા પ્રચાર કર્યો છે. ગુ. પુ. મં.ના ૯ સભાસદો નોંધ્યા છે.

વડોદરા-પંચ. જિ. પુ. પ્રચારક શ્રી છ. મ. પટેલે માહે એપ્રિલ, '૫૯માં સાવલી તાલુકામાં ૧ ધરમપુર, ૨ મેરાકુવા, ૩ વરસડા, ૪ જાંબુગોરલ, ૫ દાજીપુરા, ૬ ભૈયાપુરા, ૭ દોલતપુરા, ૮ રાજુપુરા, ૯ સાંઢાસાલ, ૧૦ ધનતેજ, ૧૧ રાનેલા, શિનોર તાલુકામાં ૧૨ માંજરોલ, ૧૩ સાઢલી, ૧૪ સુરાશામળ, ૧૫ માંડવા, ૧૬ બાર્વારિયા, ૧૭ ટીંગલોદ, ૧૮ ઉતરાજ, ૧૯ તરવા એ ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી છે, તથા ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના ૩૪ સભ્યો નોંધ્યા છે.

વ. મુ. પટેલ, સહમંત્રી

મહેરવાડા, તા. સિદ્ધપુર સાર્વ. પુસ્તકાલયના મકાનનું ઉદ્ઘાટન : તા. ૧૯–૪–'૫૯ને દિવસે મહેસાણા જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી છનાલાલ અંબાલાલ પટેલના પ્રમુખપદે મહેરવાડા સાર્વ. પુસ્તકાલયના નવીન મકાનનું ઉદ્ઘાટન શ્રી ભગવાનભાઈ જીવરામ પટેલે કર્યું; અને તેઓશ્રીએ તેમ જ અન્ય સદ્ગૃહસ્થોએ નીચે મુજબ મદદ આપવાનું જાહેર કર્યું:

(૧) રૂ. ૨૦૧ ભગવાનભાઈ જીવરામભાઈ પટેલ, મહેરવાડા, (૨) રૂ. ૧૦૧ શિવરામભાઈ નામરદાસ પટેલ, ધુણાવ, (૩) રૂ. ૫૧ મોહનલાલ હરગોવિંદદાસ પટેલ, ઊંઝા, (૪) રૂ. ૧૫

નોકળિયા ગામના આગેવાનો, (૫) મોટું ઘડિયાળ : મેવાડા કેશવલાલ શિવરામ, મહેરવાડા, (૬) બાંકડો : પ્રભુભાઈ છગનલાલ પટેલ, મહેરવાડા, (૭) ખુરશી : વિઠ્ઠલભાઈ અંબારામ પટેલ, મુ. ભુણાવ. ઉપરાંત પંચાલ પાર્વતીબહેન તે અંબારામ સાંકળાની વિધવાએ રૂ. ૧૦૦૧ અને પંચાલ દિવાળીબહેન તે શિવરામ સેંધાભાઈની વિધવા તરફથી રૂ. ૮૦૧ આપવાની જાહેરાત થઈ. આ પ્રસંગે રંજનકાર્યક્રમમાં ભાગ લેનાર બાળકોને પંચાલ વિઠ્ઠલભાઈ આત્મારામ તરફથી રૂ. ૫૧નું ઇનામ જાહેર થયું.

વાસણા, તા. કપડવંજના પુસ્તકાલયના મકાનનું ઉદ્‌ઘાટન : વાસણા, તા. કપડવંજ ગામે સામૂહિક વિકાસ ઘટકના આશ્રયે બંધાયેલા પુસ્તકાલયના મકાનનું ઉદ્‌ઘાટન અમદાવાદ વિભાગના વિકાસ યોજનાના કમિશ્નર શ્રી કાપડિયાના હસ્તે વિકાસ ઘટકના માનદ મંત્રી શ્રી ઉત્સવભાઈ પરીખના પ્રમુખપણા હેઠળ થયું છે.

વસ્તાણા, તા. માતરમાં ખુલ્લું મુકાયેલું પુસ્તકાલયનું મકાન : તા. ૨૮–૪–'૫૯ને દિવસે ઉપર જણાવેલા ગામે પુસ્તકાલયનું મકાન ખેડા જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી ગોરધનભાઈ પટેલને હસ્તે ખુલ્લું મુકાયું છે.

સ્વ. દેસાઈભાઈ પટેલ પુસ્તકાલય : તા. ૨૬–૪–'૫૯ને રવિવારે સવારે શ્રી વિઠ્ઠલ કન્યા-વિદ્યાલય, નડિયાદમાં સ્વ. દેસાઈભાઈ નાથાભાઈ પટેલ પુસ્તકાલયનું ઉદ્‌ઘાટન સરદાર વલ્લભ વિદ્યાપીઠના ઉપકુલપતિ શ્રી બાબુભાઈ જશભાઈ પટેલના શુભ હસ્તે થયું છે. આ પ્રસંગે યોજાયેલા સમારંભનું પ્રમુખસ્થાન માનનીય શ્રી મોરારજીભાઈ દેસાઈએ લીધું હતું.

ગોધરામાં મહિલા વાચનાલયનું ઉદ્‌ઘાટન : ગોધરા શહેરની બહેનોનો બૌદ્ધિક વિકાસ થાય તે હેતુથી ત્યાંની સ્ટુઅર્ટ લાયબ્રેરીએ પોતાની શાખા તરીકે મહિલા વાચનાલય ખોલવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આ વાચનાલયની ઉદ્‌ઘાટનવિધિ તા. ૨૬–૪–'૫૯ને દિવસે **શ્રી ચંદુલાલ લાલજીભાઈ શાહને** હસ્તે રાખવામાં આવી હતી. તે પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાન શેઠશ્રી **નાથજીભાઈ ભૂરાભાઈએ** સ્વીકાર્યું હતું.

સ્વ. મોતીભાઈ અમીનનું તૈલચિત્ર : ડેસર, તા. સાવલી સાર્વ. પુસ્તકાલયમાં સ્વ. મોતીભાઈ અમીનનું તૈલચિત્ર શ્રી ચિમનભાઈ હ. અમીનને હસ્તે તા. ૨૯–૩–'૫૯ને દિવસે ખુલ્લું મુકાયું છે.

મહાકવિ નાનાલાલનું બાવલું : એલિસબ્રીજ વિસ્તારમાં માણેકલાલ જેઠાલાલ લાયબ્રેરી નજીક સ્વ. મહાકવિ શ્રી નાનાલાલ દલપતરામ કવિનું બાવલું મૂકવા દેવા માટે નાનાલાલ સ્મારક સમિતિ તરફથી મ્યુ. કોર્પોરેશન પાસે માગણી કરવામાં આવી છે.

કરજણમાં પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ : કરજણ સાર્વ. પુસ્તકાલય-સંચાલિત મહિલાસમાજ શિક્ષણકેન્દ્રની ફરતા પુસ્તકાલયની યોજનાનો ઉદ્‌ઘાટન-સમારંભ તથા 'ફરતું પુસ્તકાલય અને ભમતો સાહિત્યકાર' એ વિષય પર વાર્તાલાપ તા. ૨૮–૪–૫૯ને દિવસે યોજવામાં આવ્યાં હતાં. ઉદ્‌ઘાટન અને વાર્તાલાપ બંને જાણીતા લેખક શ્રી યશોધર મહેતા દ્વારા થયાં હતાં.

વડોદરાના જયસિંહરાવ પુસ્તકાલયમાં બાલ-વિભાગનું ઉદ્‌ઘાટન : ઉપરોક્ત બાલ-વિભાગનું ઉદ્‌ઘાટન તા. ૨૯–૩–'૫૯ને દિવસે વડોદરા સુધરાઈના માજી પ્રમુખ ડૉ. હર્ષદરાય ઠાકોરને હસ્તે થયું હતું. તે પ્રસંગે શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ પ્રમુખસ્થાને હતા.

હાંસોટ પુસ્તકાલયને મળેલાં દાનો : હાંસોટના શ્રી મગનલાલ ચૂનીલાલ હાંસોટી પુસ્તકાલયને તાજેતરમાં ત્યાંના શ્રી છોટાલાલ ફકીરભાઈ શેઠ તરફથી તેમના સ્વ. પિતાશ્રીના સ્મરણાર્થે રૂ. ૧૦૧) તેમ જ શ્રી છોટાલાલ પ્રાણજીવનદાસ શેઠ તરફથી સ્વ. કુમારી શાંતાબહેન મજમુદારના સ્મરણાર્થે રૂ. ૧૦૧) દાન તરીકે મળ્યા છે.

ખેડાના જૈન પુસ્તકાલયને મળેલી પુસ્તકોની ભેટ : ખેડાની સુમતિરત્નસૂરિ જૈન પુસ્તકાલયને શ્રી રતિલાલ મોહનલાલ વાઢેલવાળા તરફથી તેમની પુત્રીના લગ્નપ્રસંગે રૂ. ૧૩૭ની કિંમતનાં ૬૧ પુસ્તકો ભેટ મળ્યાં છે.

હિંમતપુરા, તા. વિજાપુર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને મળેલી મદદ : ઉપરના પુસ્તકાલયને ત્યાંના ગ્રામવિકાસ મંડળ તરફથી રૂ. ૧૦૦)ની મદદ મળી છે.

પુસ્તકાલય પર્વણી : રૂપાલ, તા. કલોલ પુસ્તકાલયે પુસ્તકાલય-પર્વણી ઊજવી હતી. તે પ્રસંગે સાંજે 'અખંડિત એકતા ' નામની નાટિકા પણ ભજવી હતી.

કુકરવાડા, તા. વિજાપુર પુસ્તકાલયે પણ પુસ્તકાલય પર્વણીની ઉજવણી કરી હતી.

વાલમ સર્વોદય વિસ્તારમાં પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ : અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી ઉમિયાશંકર લ. દવેએ વાલમ સર્વોદય વિસ્તારમાં આવેલી ૧૧ શાળાઓના લગભગ ૫૦ શિક્ષકોનું સંમેલન વાલમ સાર્વ. પુસ્તકાલયમાં તા. ૨૨-૩-'૫૯ને દિવસે ગોઠવ્યું હતું. સંમેલનમાં સદર વિસ્તારનાં ગામોની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વ્યવસ્થિત તથા વેગીલી બનાવવા વિચારણા થઈ હતી.

પુસ્તકાલયપ્રેમીનો સ્વર્ગવાસ : મુજપુર, તા. સમી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિના પ્રાણ સમા શ્રી હરગોવિંદદાસ મહાદેવરામ દવે ચૈત્ર સુદ ૧ને દિને સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેમના માનમાં મુજપુરના નાગરિકોની શોકસભા મળી હતી. તે સભા દ્વારા તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છી તેમના કુટુંબને દિલાસો પાઠવવામાં આવ્યો હતો.

કપડવણજ શ્રી પુ. હ. મહાજન લાયબ્રેરી તરફથી નિબંધહરીફાઈ : વિષય: **રોગો થવાનાં કારણો તથા તેમના નિવારણાર્થે વ્યક્તિગત તથા સંસ્થાગત સૂચનો.** કદ : ૨૦૦ લીટી. તા. ૩૦-૬-'૫૯ સુધી સ્વીકારાશે. શાહીથી એક બાજુ લખવો. કપડવણજ શહેર તથા તાલુકાના વતની (પછી ગમે ત્યાં રહેતા હોય) તેમ જ રહીશ દરેક ભાઈબહેન લખી શકશે. વિભાગ ૧ : એસ. એસ. સી. અથવા શાળાંત પરીક્ષા પાસ ન કરી હોય તેવા ઉમેદવારોનો, વિભાગ ૨ : એસ. એસ. સી. અથવા શાળાંત પરીક્ષા પાસ અને તે ઉપરાંતનો. દરેક વિભાગમાં પ્રથમ, બીજા, ત્રીજા આવનારને રૂ. ૧૫), રૂ. ૧૧, રૂ. ૭નાં ઇનામ આપવામાં આવશે. હરીફે નામ, અભ્યાસ, ધંધો, ઉંમર, સરનામું એટલું જણાવવું.

શિષ્ટવાચન પરીક્ષાનાં પ્રમાણપત્રોનો વિતરણ-સમારંભ : કસુંબિયા, તા. સંખેડામાંથી 'બાપુની ઝાંખી 'ના પુસ્તકની શિષ્ટવાચન પરીક્ષામાં ૨૩ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા, તેમાંથી ૧૪ ઉત્તીર્ણ થયા છે. તેમને પ્રમાણપત્રો આપવાનો સમારંભ તા. ૧૬-૩-'૫૯ને દિવસે તે જ ગામના શ્રી લક્ષ્મણભાઈ મથુરભાઈ પટેલને હસ્તક થયો હતો.

લાયબ્રેરી સાયન્સની પરીક્ષાનું પરિણામ : મ. સ. યુનિવર્સિટી તરફથી લેવાયેલી લાયબ્રેરી સાયન્સની સને ૧૯૫૯ની પરીક્ષામાં પ્રથમ વર્ગમાં ૨, બીજા વર્ગમાં ૮, અને પાસ વર્ગમાં ૩ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થયા છે.

પુસ્તકાલયો સાથે ફરેબનો પ્રયાસ!

સંપાદકશ્રી,

સૌરાષ્ટ્રનાં પુસ્તકાલયો અને પુસ્તકપ્રેમી અન્ય સંસ્થાઓ સાથે ચેડાં કાઢવાનો એક ચોક્કસ પ્રયાસ થયાનું મારા ધ્યાન પર આવ્યું છે. 'જયહિન્દ' અને 'ફૂલછાબ'માં થોડાક સમય પર ઝાલાવાડની કોઈ પ્રચાર સંસ્થા તરફથી એક જાહેરાત પ્રગટ કરવામાં આવી હતી. તેમાં એવો ઉલ્લેખ હતો કે કોઈ સખી ગૃહસ્થ સંસ્કારપ્રચાર માટે પંચાયતો તેમ જ પુસ્તકાલયોને પુસ્તકખરીદીમાં મદદ કરવા ઇચ્છે છે. એટલે પોતે જેટલી રકમ મંજૂર કરી શકે તેમ હોય તેમાં પચાસ ટકા રકમ ઉમેરીને પોતાની પસંદગીનાં કુલ રકમનાં પુસ્તકોની યાદી મોકલી આપવાથી તે પુસ્તકો મળે તેવો બંદોબસ્ત કરવામાં આવશે.

આ માત્ર કોઈ ચોક્કસ હિત ધરાવતી સંસ્થાની તરકીબ હોવાનું બહાર આવ્યું છે. કારણ કે પચાસ ટકા જે બહારથી મેળવવાની લાલચ આપવામાં આવી છે તેવી કોઈ મદદ મેળવવાની જરૂર રહેતી નથી. આવી છાપેલી કિંમતનાં પુસ્તકો ૩૩ ટકા કમિશનથી અપાય એટલે મંગાવનાર સંસ્થાએ મંજૂર કરેલી રકમ થઈ જાય.

જો ખરેખર કોઈ વ્યક્તિ તરફથી આવી રોકડ રકમ મળવાની હોય તો દરેક સંસ્થાને પોતાની પસંદગીનાં પુસ્તકો બજારમાથી મુક્ત રીતે મેળવવાની છૂટ અપાય અને મદદની રકમના ૫૦ ટકા યે રોકડ આપવામાં આવે તો ૭૫ા ટકા વધુ રકમમાં તો તે સહેલાઈથી મેળવી શકે.

બીજી એક ફરિયાદ એવી ઊઠી છે કે આવી સંસ્થાઓને પોતાની પસંદગીનાં તમામ પુસ્તકો મળતાં નથી પરંતુ બીજાં ન માગેલાં પુસ્તકો અપાય છે. સંસ્થાઓ એવી ફરેબીનો ભોગ બનતાં અટકે તે માટે એવું નમ્ર સૂચન છે કે મદદ મેળવવાના મિથ્યા મોહને જતો કરી પોતે મંજૂર કરેલી રકમના પુસ્તકો મુક્ત બજારમાંથી કસીને કમિશન મેળવી ખરીદ કરશે તો પણ એટલી છાપેલી કિંમતનાં પુસ્તકો તો મળી રહેશે.

('જન્મભૂમિ'માંથી) ઇન્દુકુમાર શાહેરાવાળા

*

પૂર્તિ : પુસ્તકાલયો છેતરપિંડીનો ભોગ ન બને તેમ જ એમને સારી જાતનાં પુસ્તકો વગેરે બને તેટલી ઓછી કિંમતે મળે તે હેતુથી ગુજરાતની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિના પ્રણેતા સ્વ. મોતીભાઈ અમીને પુસ્તકાલયોનું સહકારી મંડળ સ્થાપેલું છે, અને તે મંડળ મારફત પુસ્તકો વગેરે ખરીદવા અમે પુસ્તકાલયોના હિતમાં તેમને વિનંતિ કરીએ છીએ. આ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ પ્રકાશકો પાસેથી જથ્થાબંધ પુસ્તકો બને તેટલી ઓછી કિંમતે ખરીદી પુસ્તકાલયો-ને તે ઓછી કિંમતે આપે છે. વળી આમ કરતાં જે કંઈ થોડો નફો થાય છે તે મુખ્યત્વે જે પુસ્તકાલયો સદર મંડળના શેર-હોલ્ડરો હોય તેમને ડિવિડંડ આપવામાં તેમ જ બાકીનો સદર મંડળની પ્રવૃત્તિ વિકસાવવામાં વપરાય છે. આ મંડળ અશ્લીલ પુસ્તકો રાખતું નથી, તેથી તે દ્વારા પુસ્તકો ખરીદવાથી પુસ્તકાલયોમા તેવાં પુસ્તકો નહિ પેસી જાય. અમે આશા રાખીએ છીએ કે પુસ્તકાલયો તેમનું હિત સમજશે અને લોભાવનારી અસત્ય જાહેરખબરોથી નહિ ફસાય.

તંત્રી, 'પુસ્તકાલય'

ગીતાંજલિ : એક અધ્યયન : લેખક : ગુરુદયાલ મલ્લિક; પ્રકાશક : રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ; પૃષ્ઠ : ૭૨; મૂલ્ય : ૧-૨૫

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર (૧૮૬૧-૧૯૪૧) 'ગીતાંજલિ' એ નામના ભાવવાહી ગીતોના સંગ્રહથી ૧૯૧૩માં નોબેલ પારિતોષિક મેળવી જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા. ૧૦૩ ગીતોમાં ગુરુદેવે જે ભક્તિપૂર્ણ ઉદાત્ત ભાવનાઓ પ્રકટ કરી છે તે આજે પણ મનુષ્યને પરમાત્માની પાસે લઈ જઈ શકે છે. જીવનના આદર્શો, આદર્શોની સાધના, સાધનાના પ્રકારો, પ્રભુનું દર્શન, પ્રેમ અને આનંદ—આ બધાં તત્ત્વોને ગુરુદેવે સંગીત અને કલા દ્વારા એવી સરસ રીતે વર્ણવ્યાં છે કે તેના રહસ્યનો શાંતિથી વિચાર કરવામાં અપૂર્વ પ્રકાશ અને પ્રેરણા મળે છે. શ્રી ગુરુદયાલ મલ્લિકે ગીતાંજલિમાંથી લગભગ વીસેક કાવ્યો ચૂંટી તેનું સુંદર વ્યાખ્યાન કર્યું છે. વ્યાખ્યાનની પદ્ધતિ એટલી બધી સારી છે કે ગહન વિચારો પણ બહુ સરલ બની જાય છે અને વાચકને ગળે બધું તરત જ ઊતરી જાય છે. વિવરણ વાંચ્યા પછી ગુરુદેવનું ગીત તરત જ સ્પષ્ટ થાય છે અને અસાધારણ આનંદ આપે છે. મહાકવિઓની કૃતિઓને લોકભોગ્ય બનાવવા માટે આવા પ્રકારની વિવરણપદ્ધતિ સ્વીકારવાની બહુ જરૂર છે. અનંતની અખૂટ લીલા, જીવનક્રીડા, મૃત્યુદૂત, ધીરજની મહત્તા, અવકાશની અગત્ય, ચરણસ્પર્શ, પ્રભુનું દાન, દુઃખનું ઓસડ, અહંકારનો પડદો, તાદાત્મ્યભાવ—આ અને આવા બીજા મહત્ત્વના વિષયોની ઉપનિષદની આર્ષ વાણીમાં જે રસમય ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેને માટે લેખકને અભિનન્દન આપવાં ઘટે છે. ગીતાંજલિનાં ગુજરાતી ભાષાન્તરો ઘણાં થયાં છે; પણ તેમાંથી શ્રી નગીનદાસ પારેખનું શ્રેષ્ઠ ભાષાન્તર પસંદ કરી વાચકને જે ઉત્તમ રસાસ્વાદ કરાવ્યો છે તેમાં ખરેખર લેખકની રસવૃત્તિ જ સ્પષ્ટ રીતે દેખાઈ આવે છે. આ પુસ્તક દરેક વ્યક્તિએ ગીતાની માફક રોજ વાંચવા જેવું છે, લગ્ન જેવા શુભ પ્રસંગોમાં મિત્રોને ભેટ આપવા જેવું છે. આજે ભાવનાપ્રધાન સાહિત્યસરિતાનાં નીર જ્યારે સુકાતાં જાય છે, ત્યારે ગુરુદેવની પ્રસાદી માનવસમાજને ચખાડવામાં આવે છે એ આપણું સદ્ભાગ્ય છે. મનોહર મુદ્રણ માટે પ્રકાશકને પણ ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે. દરેક પુસ્તકાલય આ પુસ્તક વસાવે અને આપણાં ભાઈબહેનો તેનો લાભ લે.

રવીન્દ્ર સૌરભ (લિપિકા): અનુવાદ અને રસગ્રહણ : કાકાસાહેબ કાલેલકર; પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૨૮૦; મૂલ્ય : રૂ ૨-૫૦

ગુરુદેવ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના અર્થગંભીર ભાવવાહી નિબન્ધોનો સંગ્રહ લિપિકા નામે પ્રસિદ્ધ થયેલો. તેનું મરાઠી ભાષાન્તર કાકાસાહેબ કાલેલકરે કરેલું અને તેનું જ ગુજરાતી ભાષાન્તર કાકાસાહેબની વિદુષી પુત્રી ચિ. સરોજિનીબહેને કર્યું, અને નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે પ્રકટ કર્યું. બંગાળી, મરાઠી અને ગુજરાતી એ ત્રણ ભાષાઓનો અદ્‌ભુત સંગમ અહીં થયો અને કાકાસાહેબ પોતે કહે છે તે પ્રમાણે આ 'ભાષાત્રિવેણી' છે, અને તેથી આ ગ્રન્થ પ્રયાગ જેવો તીર્થગંભીર બનેલો છે

આ ગ્રન્થમાં એકંદરે ૩૯ નિબન્ધો છે તેમાં કેટલીક વાર્તાઓ પણ છે. ઉપનિષદો અને બાઈબલમાં જેવી રૂપકકથાઓ અથવા ધ્વનિપૂર્ણ વાર્તાઓ જોવામાં આવે છે તેવી જ રૂપકકથાઓ અને ધ્વનિયુક્ત પ્રસંગો આ ગ્રન્થમાં આપવામાં આવેલા છે. માનવસમાજના અનેક મહત્ત્વના પ્રશ્નો, સમાજના બધા પ્રકારના મનુષ્યો, પશુઓ, પંખીઓ, ગિરિઓ, સરિતાઓ, પંચમહાભૂતો, દેવો, સ્વર્ગ અને પરમ તત્ત્વ—આ બધા વિષયોનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ અને મનન કરી ગુરુદેવે જગતને જે અગમ્ય શૈલીમાં બોધ આપ્યો છે તે તો સર્વ વિચારકોને આશ્ચર્યમુગ્ધ બનાવે છે. ગર્ભશ્રીમંત અને ગજદ્વારી વાતાવરણમાં ઊછર્યા હોવા છતાં ગુરુદેવ પાતાલ સુધીની નીચની ભૂમિકાએ જઈ પદાર્થોનું યથાર્થ અવલોકન કરે છે એ તેમની આર્ષ સિદ્ધિ છે. મેઘદૂત, શરણાઈ, સત્તર વર્ષો, પ્રથમ શોક, મીનુ, પહેલો પત્ર અને પરીનો પરિચય—આ નામો ઉપરથી જ વિષયોના વૈવિધ્યનો ખ્યાલ આવી શકશે

રવીન્દ્રનાથની કૃતિઓ ગૂઢ હોવાથી વિદ્વદ્‌ભોગ્ય છે. તેમને સમજવાને માટે અને સમજાવવાને માટે તેમની પાસે જઈ શકે એવા પંડિત તત્ત્વચિન્તકની જરૂર રહે છે. સદ્‌ભાગ્યે કાલિદાસને મલ્લિનાથ મળી આવ્યા તેમ ગુરુદેવના હૃદયની ચાવી રાખનાર—કાલેલકર—કાકાસાહેબ કાલેલકર આપણને મળી ગયા. કાકાસાહેબના શિષ્યો તેમને 'ગુરુજી' કહીને જ સંબોધે છે. 'ગુરુદેવ'નું દર્શન—સમ્યગ્‌દર્શન—'ગુરુજી' જ કરાવી શકે છે. રવીન્દ્રનાથના બધાય નિબન્ધોનું ગુરુજીએ એટલું સુન્દર, મર્મગ્રાહી, પાણ્ડિત્યપૂર્ણ વિવેચન કરેલું છે કે આ ગ્રન્થને જેટલી વાર વાંચીએ તેટલી વાર ઓછું છે. ગુરુજીના વિવરણની મદદથી જ ગુરુદેવની વિવક્ષા સ્પષ્ટ થાય છે. આ ગ્રન્થ વિદ્વાનો અને વિચારકોને માટે છે. મહાવિદ્યાલયના અનુસ્નાતક વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને શાન્તિથી અભ્યાસ કરવા જેવો આ ગ્રન્થ છે. ગુરુદેવ અને ગુરુજીનો મેળ એ તો સુવર્ણ અને સુગન્ધના યોગ જેવો છે. આ યોગથી ગુજરાતી સાહિત્ય સમૃદ્ધ બન્યું છે. નવજીવન પ્રકાશન મંદિરને આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા બદલ ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે. દરેક પુસ્તકાલયે આ ગ્રન્થ રાખવા જેવો છે

ગીતાભ્યાસ: લેખક . ય. ગુ. મરૂ, બી એ. પ્રકાશક : કૈવલ્યધામ સ્વાધ્યાય મંદિર, ગાન્ધીગ્રામ, પૃષ્ઠ : ૧૩૨. મૂલ્ય : રૂ ૨ ૦૦

ગીતા એ વિશ્વગ્રન્થ છે, અખિલ માનવસમાજની વાસ્તવિક પ્રગતિ કરનારું શાસ્ત્ર છે. તેના ઉપર અસંખ્ય ગ્રન્થો લખાયા છે, અને હજુ પણ લખાય છે, એ એની મહત્તા છે. આઈથી પચાસંગાય માર પૂ. સ્વામીશ્રી દિગમ્બરજીના સમાગમમાં આવી ગીતાના અમૃતનું પાન

કરી શકયા એ એમનું મહાભાગ્ય છે. સામાન્ય લોકો સમજી શકે એવી સરળ રસમય ભાષામાં ગીતાના મુખ્ય વિષયોની ચર્ચા કરી લેખક કહે છે કે ગીતાનું મુખ્ય પ્રયોજન મોક્ષ આપવાનું છે. ગીતાના દરેક અધ્યાયને અન્તે આવેલી ઇતિશ્રીમાં સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે કૃષ્ણ અને અર્જુનના સંવાદરૂપી ગીતા એ ઉપનિષદ્ છે, બ્રહ્મવિદ્યાનો ગ્રન્થ છે, યોગશાસ્ત્રનો ગ્રન્થ છે. ગીતાનું તાત્પર્ય, શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસે કહ્યું હતું એ પ્રમાણે, તાગી છે. 'ગીતા' એ અક્ષરોને ફેરવવાથી જ ('તાગી') ગીતાનું તાત્પર્ય જણાઈ આવે છે. આ વાત શ્રી મોરુભાઈએ સારી રીતે દર્શાવી છે.

આ ગ્રન્થમાં ત્રણ ખંડો છે. તેમાં ગીતાનો પરિચય, વર્ણાશ્રમધર્મ અને ધ્યાન-કર્મ-જ્ઞાન-ભક્તિ એ વિષયોની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. લેખકની દૃષ્ટિ ઉદાર છે તેથી ગીતાની ભિન્ન ભિન્ન વિચારધારાઓને ન્યાય મળી શકયો છે. ગ્રન્થ સર્વેએ વાંચવા જેવો છે. તદ્દન સરળ ભાષામાં તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયનું નિરૂપણ કરવા બદલ લેખકને ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે. રાજકોટના કૈવલ્યધામની પ્રવૃત્તિ સમાજનું કલ્યાણ કરનારી છે. આપણા દેશમાં જુદે જુદે સ્થળે આવી સંસ્થાઓ સ્થપાય તો કેવું સારું?

ગો. હ. ભટ્ટ

पुस्तकालय कार्यपद्धति का व्यावहारिक ज्ञान : લેખક : વિમલકુમાર દત્ત; અનુવાદક : હનુમાનપ્રસાદ વાજપેયી; પ્રકાશક : એશિયા પબ્લિશિંગ હાઉસ; પૃષ્ઠ : ડેમી આઠપેજી ૧૩૮+૮; પૂઠું : પાકું, જેકેટવાળું; કિંમત : રૂ. ૮-૫૦

આ પુસ્તક મૂળ અંગ્રેજીનું હિંદી ભાષાંતર છે. લેખક શાંતિનિકેતનના વિશ્વભારતી વિશ્વવિદ્યાલયના પુસ્તકાધ્યક્ષ છે. લેખકે પુસ્તકાલયશાસ્ત્રનો અમેરિકામાં અભ્યાસ કરેલો છે. પુસ્તકના નામ ઉપરથી જ જાણી શકાય છે કે પુસ્તક પુસ્તકાલયને લગતું છે.

આ પુસ્તકમાં ગ્રંથપાલ, પુસ્તક-પસંદગી, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ, પુસ્તક-સંભાળ, પુસ્તકાલયનું ફર્નિચર, પુસ્તકાલયના પ્રકારો, વગેરે વિવિધ વિષયો ચર્ચ્યા છે.

પુસ્તકાલય-શાસ્ત્રને લગતાં પુસ્તકો આપણા દેશની ભાષાઓમાં ઘણાં જ ઓછાં છે. એ સંબંધી વિશેષ પુસ્તકો આ વિષયની જાણકાર વ્યક્તિઓ દ્વારા દેશની વિવિધ ભાષાઓમાં લખાવાની તથા પુસ્તકાલયમંડળો દ્વારા પ્રસિદ્ધ થવાની જરૂર છે.

પુસ્તકનાં કદ, કાગળ, છપાઈ, પૂઠું, બાંધણી, વગેરે સરસ છે.

આવું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા માટે તેના લેખક, અનુવાદક તથા પ્રકાશકને ધન્યવાદ ઘટે છે.

હસ્ત્ર-પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક ખરીદવા જેવું છે.

કલાપીનો કેકારવ (આવૃત્તિ ૪થી): લેખક : કલાપી; પ્રકાશક : પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ, રાવપુરા, વડોદરા; પૃષ્ઠ : ડેમી આઠપેજી ૫૧૨+૭૨+૧૭૧; પૂઠું : પાકું જેકેટવાળું; કિંમત રૂ. ૧૦

ગુજરાતના રાજવી કવિ કલાપી ૨૬ વર્ષની ઉંમરે સ્વર્ગવાસ પામ્યા. તેટલી નાની ઉંમરમાં તેમણે જે કાવ્યો લખ્યાં તે ગુજરાતી પ્રજાના દિલમાં વસી ગયેલાં છે. આ પુસ્તકમાં

કલાપીનાં બધાં કાવ્યોનો સંગ્રહ છે. કલાપીના મહાકાવ્ય જેના 'હમીરજી ગોહિલ' કાવ્યનો પણ આમાં સમાવેશ કરેલો છે.

કલાપીનાં કાવ્યો લાગણીભરપૂર, પ્રસાદવાળાં, અને મનોહર છે. તેમાં પ્રેમ, તત્ત્વજ્ઞાન, પ્રકૃતિવર્ણન, વગેરે ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનાં જોવા મળે છે.

કલાપીને સ્વર્ગવાસ પામ્યે લગભગ ૫૯ વર્ષ થયાં; પણ હજી તેમની કવિતાનો નાદ ગુજરાત વીસરી શકતું નથી, અને તે વીસરશે પણ નહિ.

આ પુસ્તકમાં પ્રો. ઇંદ્રવદન કાશીનાથ દવેનો વિસ્તૃત વિદ્વત્તાપૂર્ણ ઉપોદ્ઘાત છે. એ ઉપોદ્ઘાત કવિના જીવન તથા તેમની કવિતા ઉપર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે. એ પ્રકાશની ઘણી માહિતી ગુજરાતને પહેલી જ વાર સાંપડે છે. આ ઉપોદ્ઘાત વિદ્વત્તાપૂર્ણ હોવા છતાં અસંદિગ્ધ શૈલીમાં લખાયેલો છે.

પુસ્તકના કાવ્યો ઉપર વિસ્તૃત વિવરણ પણ પ્રો. ઇંદ્રવદન દવેએ લખેલું છે.

પ્રો. ઇંદ્રવદન દવે કલાપીના ઊંડા અભ્યાસી છે, અને તે વિષય ઉપર તેમણે પીએચ. ડી. ની પદવી મેળવી છે.

પુસ્તકમાં આર્ટ-પેપર ઉપર કલાપીના બે ફોટા છે; તેમ જ બીજાં બે ચિત્રો છે, જેમાંનું એક શ્રી રવિશંકર રાવળનું દોરેલું ભરત અને મૃગનું સુંદર રંગીન ચિત્ર છે.

દરેક પુસ્તકાલયમાં 'કલાપીનો કેકારવ' હોવો જોઈએ. જે પુસ્તકાલયમાં તે ન હોય કે ફાટી ગયો હોય તેણે આ પુસ્તક ખરીદવા જેવું છે. કસ્બા-પુસ્તકાલય કે હાઈસ્કૂલ-કૉલેજનાં પુસ્તકાલયોમાં જૂની આવૃત્તિ હોય તોપણ આ નવી આવૃત્તિ—પ્રો. ઇંદ્રવદન દવેનાં ઉપોદ્ઘાત અને વિવરણ સાથેની ખરીદવા ભલામણ છે.

પ્રદક્ષિણા : લેખક : ભોગીલાલ સાંડેસરા; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૩૧૨+૮; પૂઠું : કાર્ડબોર્ડનું, કપડાની પટ્ટીવાળું, જેકેટવાળું; કિંમત: રૂ. ૫-૫૦

વડોદરાના મહારાજા સયાજીરાવ વિશ્વવિદ્યાલયના સુપ્રસિદ્ધ પ્રાધ્યાપક ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા ન્યૂ યૉર્કના રૉકફેલર ફાઉન્ડેશનના આમંત્રણથી જૂન, ૧૯૫૬થી મે, ૧૯૫૭ સુધી એક લાંબા પ્રવાસે ગયા હતા. તેઓએ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં જતાં પહેલાં યુરોપમાં અને ત્યાંથી પાછા-વળતાં જાપાન અને અગ્નિ-એશિયાના દેશોમાં પણ કેટલોક સમય ગાળ્યો હતો. આ મુસાફરીનું વર્ણન તેમણે સાત લાંબા પત્રો રૂપે 'બુદ્ધિપ્રકાશ'ના તંત્રી ઉપર લખી મોકલેલું તે અત્રે પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.

ડૉ. સાંડેસરા મુંબઈથી વિમાનમાં પ્રથમ ઇગ્લૅંડ ગયા. ત્યાં લંડન, ઑક્સફર્ડ, કેમ્બ્રિજ, સ્ટ્રેટ્ફર્ડ ઑન એવન, વગેરે સ્થળોએ ફર્યા. આ સ્થળોની તથા એની પછીની મુસાફરી ડૉ. સાંડેસરાએ વિદ્યા અને સંસ્કારની દૃષ્ટિથી કરેલી છે. ઇગ્લૅંડથી ડૉ. સાંડેસરા જર્મની ગયા. ત્યાંથી તેઓ સ્વિટ્ઝરલૅંડ ગયા. ત્યાંથી તેઓ ફ્રાન્સ ગયા. આ બધા દેશોમાંનાં મહત્ત્વનાં વિદ્યાધામોની તેમણે મુલાકાત લીધી. યુરોપમાંથી ડૉ. સાંડેસરા યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં ગયા. ત્યાં તેઓ લાંબી

મુદત રોકાઈ ત્યાંનાં પ્રસિદ્ધ વિદ્યાધામોના સંસર્ગમાં આવ્યા. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાંથી તેઓ જાપાન, હોંગકોંગ, સિયામ, સિંગાપુર, કંબોડિયા, વગેરે દેશોની ઝડપી મુસાફરી કરી સ્વદેશ પાછા ફર્યા.

આ પુસ્તક વાંચતાં પરદેશોના વિદ્વાનોનો આપણા દેશની ભાષાઓ, ધર્મો, તત્ત્વજ્ઞાન, કલા, વગેરેનો અભ્યાસ તથા પ્રેમ જોઈ આશ્ચર્ય થાય છે. એ બધા દેશોના નાગરિકોનો બીજા દેશોના નાગરિકો સાથેનો વર્તાવ પણ આપણને તેમને માટે માન ઉપજાવે છે. વળી ડૉ. સાંડેસરાનો વિદ્યાપ્રેમ કેટલો ઉત્કટ છે તે પણ આ પુસ્તક વાંચતાં સમજાય છે.

આ પુસ્તક આપણી હાઈસ્કૂલનાં ઉપલાં ધોરણોના વિદ્યાર્થીઓએ તેમ જ ટ્રેનિંગ કૉલેજો અને બીજી કૉલેજોના વિદ્યાર્થીઓએ ખાસ વાંચવા જેવું છે. અન્ય શિક્ષિત વર્ગોને પણ આ પુસ્તકમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે.

પુસ્તકની ભાષા અને શૈલી ઘણાં સારાં છે.

પુસ્તકની કિંમત વધારે લાગે છે.

વિસામો : લેખક : ઉમાશંકર જોશી; પ્રકાશક: વોરા ઍન્ડ કંપની, પબ્લિશર્સ, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૩, રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨; પૃષ્ઠ: ૨૪૭+૮; પૂઠું : કાપડની પટ્ટીવાળું કાર્ડબોર્ડનું, જૅકેટ સાથે; કિંમત : રૂ. ૩-૫૦

શ્રી ઉમાશંકર જોશીની, તેમના 'શ્રાવણી મેળો' વાર્તાસંગ્રહમાં સંગ્રહાયેલી વાર્તાઓ સિવાયની વાર્તાઓનો આ સંગ્રહ છે. શ્રી ઉમાશંકરના બીજા બે વાર્તાસંગ્રહો – 'ત્રણ અર્ધું બે' અને 'અંતરાય'—માંથી જાળવવા જેવી વાર્તાઓ આ નવા 'વિસામો' સંગ્રહમાં લઈ લીધી છે.

'વિસામો' સંગ્રહમાં કુલ ૨૨ વાર્તાઓ છે. એ વાર્તાઓ સને ૧૯૫૧ પહેલાં જુદે જુદે સમયે લખાયેલી છે. એમાંની કેટલીક વાર્તાઓ પહેલી જ વાર આ સંગ્રહમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે.

આ વાર્તાઓમાં જીવનનાં વિવિધ પાસાં ચિતરાયેલાં છે. મોટા ભાગની વાર્તાઓ વાંચતાં રસ જળવાઈ રહે છે; પરંતુ આ વાર્તાસંગ્રહ 'દ્વિરેફની વાતો' કે 'તણખા' કે આ જ લેખકના 'શ્રાવણી મેળો' જેટલો રસ જમાવી શકતો નથી. આમ છતાં આ વાર્તાસંગ્રહ મોટા ગામોના પુસ્તકાલયોમાં રાખવા જેવો છે. પુસ્તકની કિંમત આથી ઓછી રાખી શકાઈ હોત તો સારું.

ગૃહિણીની ઘરપોથી (My Daily Home Account) : પ્રકાશક : વૉલન્ટરી સેવિંગ્ઝ પ્રમોશન કૉર્પોરેશન, ૧૩૨ બી, કેડેલ રોડ, મુંબઈ-૧૬; કિંમત : રૂ. ૧-૫૦

આ ઘરપોથી ઘરની આવક અને જાવક દરરોજ વિગતવાર નોંધી શકાય તેવી રીતે યોજી છે. આવક અને જાવક જોઈ ખર્ચમાં ક્યાં કાપ મૂકવો કે કરકસર કરવી તે તુરત જ સમજાય તેવું છે. આ પોથીમાં માસવાર સામસામાં બે પૃષ્ઠ રોકેલાં છે. દરેક માસમાં તારીખવાર આવક-જાવક લખવાની સવડ છે. જાવકની વિગતમાં ભાડું, બત્તી-બળતણ, અનાજ, ઘી-તેલ, દૂધ, ચાપાણી, શાકભાજી ફળફળાદિ, કાપડ, ધોલાઈ, શણગાર, સામયિક પત્રો, ગાડીભાડું, દવાદારૂ, મનોરંજન, પાનસોપારી, નોકરચાકર, વગેરે ખાતાં નોંધ્યાં છે. ઉપરાંત દરેક મહિના કુલ આવક-જાવક કેટલી થઈ તે એકસાથે નોંધવા માટે પણ પોથીમાં સવડ છે. આ ઉપરાંત, ૧૯૫૯નું તારીખિયું,

જત, લંબાઈ, પોસ્ટ, વગેરેને લગતી માહિતી પણ આપી છે. ધોબીને આપેલાં કપડાંનો હિસાબ તથા દરરોજનો સાંજસવારનો દૂધનો હિસાબ નોંધવા માટે પણ સવડ છે. વળી મુંબઈના અગત્યના ટેલિફોન નંબરો તથા બસના રૂટ (માર્ગ) પણ પોથીમાં દર્શાવેલા છે. પોથીનું લખાણ અંગ્રેજી અને ગુજરાતી બંનેમાં છે. પોથી ગમે તે માસથી શરૂ કરી શકાય તેમ છે, તેમ જ તે બાર મહિના માટે ચાલે તેવી છે. પોથીનાં કાગળ અને છપાઈ સારાં છે. પૂઠું પાકું છે. મુંબઈ અને શહેરોની મધ્યમ જનતાએ આ પોથી રાખવા જેવી છે; તેમાંયે તે વિશેષ કરીને ગૃહિણીઓને વધારે ઉપયોગી છે.

રઢિયાળી રાત ભાગ ૪ : સંપાદક : ઝવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૧૫૮+૮; પૂઠું : કપડાની પટ્ટીવાળું, કાર્ડબોર્ડનું; જેકેટવાળું; કિંમત : રૂ. ૨–૫૦

આ પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. એમાં આગળની આવૃત્તિનો ૩૮ પાનાં જેટલો પ્રવેશક હતો તે કમી કર્યો છે, અને કિંમત થોડી ઘટાડી છે.

આ પુસ્તકમાં મોટે ભાગે સૌરાષ્ટ્રમાં પ્રચલિત લોકગીતો છે. આ ગીતો ત્યાંની રમણીઓ રઢિયાળી રાત્રિઓમાં ગરબારૂપે ગાય છે. ગીતોની સંખ્યા ૧૨૧ની છે. આ ગીતો વિવિધ વિભાગ પ્રમાણે સંગ્રહેલાં છે. એમાં વિનોદ–ગીતો, કજોડાનાં ગીતો, દેર-ભોજાઈનાં ગીતો, ધણક-મસ્તીનાં ગીતો, મુસલમાની રાસડા, રમત-રાસડા, ઇતિહાસ-ગીતો, અને જ્ઞાનગીતો છે.

લોકગીતોમાં સરળતા, સંગીત, તેમ જ કાવ્યતત્ત્વનું જે સુભગ મિશ્રણ જોવા મળે છે તે અર્વાચીન કવિતામાં ભાગ્યે જ હોય છે, તે આ 'રઢિયાળી રાત'ના ભાગો વાંચતાં અનુભવાય છે.

કંઈક સારી સ્થિતિવાળાં પુસ્તકાલયોમાં જો આ પુસ્તકની આગલી કોઈ આવૃત્તિ ન તો આ પુસ્તક ખરીદવા તેમને ભલામણ છે. મહિલા-પુસ્તકાલયોમાં તો આ પુસ્તક હોવું જોઈએ. પુસ્તકની કિંમત ઓછી રાખી શકાય તો સારું.

પલટાતી દુનિયાના દર્શને : લેખકો : રામનારાયણ ના. પાઠક અને ભાનુભાઈ સ. શુકલ; પ્રકાશક : સ્વાતિ પ્રકાશન, સુરેન્દ્રનગર; પૃષ્ઠ : ૨૪૬ + ૧૬; પૂઠું : કાર્ડબોર્ડનું કપડાની પટ્ટીવાળું (જૅકેટ સાથે); કિંમત : રૂ. ૩ ૫૦

આ પુસ્તકના લેખકો યુરોપમાં ઉત્તર દિશામાં આવેલા ફિનલૅંડ દેશના પાટનગર હેલસિંકીની વિશ્વશાંતિ યુવક પરિષદમાં ગુજરાતના પ્રતિનિધિ તરીકે ગયા હતા. ફિનલૅંડથી તેઓ રશિયા ગયા હતા. રશિયાથી તેઓ ચેકોસ્લોવેકિયા ગયા હતા, ચેકોસ્લોવેકિયાથી તેમાંના એક ભાઈ સ્વિટ્ઝરલૅંડ ગયા હતા. આ બધી મુસાફરી તેમણે બે માસમાં કરી. મુસાફરી મોટે ભાગે વિમાનમાં કરી. ટ્રેન, ટ્રામ, મોટરનો પણ તેમણે થોડોઘણો ઉપયોગ કર્યો. આ મુસાફરીમાં તેમની સાથે હિંદુસ્તાનના વિવિધ પ્રાંતોના પ્રતિનિધિઓ પણ હતા. આ મુસાફરીમાં તેમણે જે જોયું, જાણ્યું, અનુભવ્યું તેનું રોચક શૈલીમાં વર્ણન આ પુસ્તકમાં કર્યું છે. આ પુસ્તકથી ફિનલૅંડ, રશિયા, ચેકોસ્લોવેકિયા, વગેરે દેશોમાં જે પલટો આવી રહ્યો છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. એ દેશોની રાજકીય, સામાજિક, શિક્ષણવિષયક, ખેતીવિષયક, વગેરે ઘણી બાબતો પુસ્તકમાંથી જાણવાની મળે છે. વળી ગઈ લડાઈથી ત્યાંના પ્રજાજીવનને જે સહન કરવું

પડયું તેનો અને ફરી તેવી લડાઈ ન આવે તેવી ત્યાંની જનતાની તીવ્ર ઇચ્છાનો પણ આ પુસ્તક ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે. એ દેશોની પ્રજાનો માયાળુ સ્વભાવ તથા ભારતવાસીઓ તરફની તેમની મમતા પણ પુસ્તકમાં ઠેકઠેકાણે દેખાય છે. પુસ્તકમાં પ્રવાસનો નકશો તથા કેટલાંક ચિત્રો પણ છે. જૅકેટ ઉપરનું પૂઠું પ્રવાસનો સમગ્ર ખ્યાલ આપવાને બદલે ચેકોસ્લોવેકિયામાં નાઝીઓએ વર્તાવેલા ત્રાસનો જ ખ્યાલ આપે છે. આપણી ભાષામાં પ્રવાસ-પુસ્તકોની ઊણપ છે. આ પુસ્તક એક સારું પ્રવાસ-પુસ્તક હોવાથી તેનો અમે સત્કાર કરીએ છીએ, અને પુસ્તકાલયોને તે ખરીદવા ભલામણ કરીએ છીએ. પુસ્તકની કિંમત થોડી ઓછી રાખી શકાઈ હોત તો સારું.

સંત વિનોબા : લેખક: સોમાભાઈ પટેલ; પ્રકાશક: વોરા ઍન્ડ કંપની, ૩, રાઉંડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨; પૃષ્ઠ: ડેમી આઠપેજી ૪૦; પૂઠું: કાચું; કિંમત: રૂ. ૦-૭૦

આ પુસ્તકમાં વિનોબાના જીવનની રૂપરેખા આપી છે. ટાઈપ મોટા છે, છપાઈ સારી છે. શાળાપુસ્તકાલયો તથા અન્ય પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તક રાખવા જેવું છે.

બાલવાચન પુ. ૧ : યોજક: સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ; પ્રકાશક: ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ: ૪૦; પૂઠું: કાચું, સચિત્ર; કિંમત: રૂ. ૦-૪૫

આ ચોપડીમાં જોડાક્ષરો વગરનાં ક્રમે ક્રમે લાંબાં થતાં જતાં વાક્યો છે. શરૂઆતના ત્રણ પાઠમાં બબ્બે શબ્દોવાળાં વાક્ય છે. પછીના પાઠમાં ત્રણ શબ્દોવાળાં વાક્ય છે. પછીના ચોત્રીસ પાઠોમાં ચાર શબ્દોનાં વાક્યો છે: ફક્ત વચમાં અર્ધો પાઠ ત્રણ શબ્દોવાળો આવે છે. પહેલા ચૌદ પાઠોના ટાઈપ વધારે મોટા છે; પછીના પાઠોના ટાઈપ એનાથી નાના છે. આ પાઠોમાં આવતાં વાક્યો બાળકોને અનુકૂળ છે. આ ચોપડી પહેલા ધોરણની મૂળાક્ષરો-બારાખડી શીખી ગયેલાં બાળકો માટે વિશેષવાચન તરીકે ઉપકારક છે. શાળાપુસ્તકાલયોએ તથા ધનિકવર્ગે આ ચોપડી તેમનાં વાચનની શરૂઆત કરતાં બાળકો માટે ખરીદવા જેવી છે. આવી ચોપડી કિંમતમાં સસ્તી થાય તો જ તે ખરીદવાનું સામાન્ય માબાપોને પોસાય.

ચાંદાપોળી : બીજો ભા : રચનાર: વસંત નાયક; પ્રકાશક: ઉપરની ચોપડી પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ૩૨; પૂઠું: કાચું; કિંમત: ૭ આના

આ ચોપડીમાં બાળજોડકણાં છે. જોડકણાં બાળમાનસને સ્પર્શે તેવાં છે. એ જોડકણાં મોટા ટાઈપમાં છે, તથા તેમાં સાથે ચિત્રો આપ્યાં છે. બાલમંદિરનાં વાંચતાં શીખેલાં બાળકો તથા પ્રાથમિક શાળાના ધો. ૧-૨ નાં બાળકો માટે આ જોડકણાં સારાં ગણાય. જોડકણાંની આ ચોપડીની પ્રસ્તાવના પ્રસિદ્ધ કવિ શ્રી ઉમાશંકર જોશીએ લખી છે. બાલમંદિર, પ્રાથમિક શાળાના નીચલા બે વર્ગો, તથા સારી સ્થિતિનાં નાનાં બાળકોવાળાં માબાપોએ આ ચોપડી ખરીદવા જેવી ગણાય. પુસ્તકાલયો પણ સગવડ હોય તો આ ચોપડી ખરીદે તો સારું.

ભારતના ભાગ્યવિધાતાઓ : લેખકો: 'જયભિખ્ખુ' અને સોમાભાઈ પટેલ; પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ૮"x૫॥" માપનાં ૪૮; પૂઠું: કાગળનું; કિંમત: રૂ. ૦-૭૫

આ પુસ્તકમાં ભગવાન બુદ્ધથી માંડી મહાત્મા ગાંધી સુધીના ભારતના ઘડતરમાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવનાર ૨૪ વ્યક્તિઓનાં ટૂંક જીવનચરિત્ર છે. પુસ્તક પ્રાથમિક શાળાના ધો. ૪નાં

બાળકો તથા નવશિક્ષિત પ્રૌઢો માટે ઉપકારક છે. ટાઈપ મોટા છે. ચિત્રો પણ સારાં છે. શરૂઆતમાં 'ભારતલક્ષ્મી'નું સુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર છે. આ ભાગ્યવિધાતાઓમાં લોકમાન્ય ટિળક, સુભાષચંદ્ર બોઝ, અને સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનાં ચરિત્રો ઉમેરવા લેખકોને અમારી ભલામણ છે.

સવાઈ જાદુગર: લેખક : રમણલાલ સોની; પ્રકાશક : શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત; પૃષ્ઠ : ૩૦; પૂઠું : કાચું; કિંમત : ૭ આના

આ ચોપડીમાં પાંચ વાર્તાઓ છે; અને છેલ્લે ૪ જીવનપ્રસંગો છે. એકંદરે લખાણ સારું છે. ધો. ૪ તથા તેની આજુબાજુનાં ધોરણો માટેનાં બાળકોને વિશેષવાચન માટે આ ચોપડી અનુકૂળ પડે. કિંમત કંઈક વધારે કહેવાય.

શાં.

રમૂજી વાર્તાઓ: લેખક : શ્રી હરરાય અમૂલખરાય દેસાઈ; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ-મુંબઈ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૪૪; કિંમત : સવા રૂપિયો

દુનિયાના દરેક દેશમાં અને દરેક ભાષામાં અઢળક લોકસાહિત્ય પડ્યું છે. લોકગીતો, કહેવતો, લોકવાર્તાઓ રમૂજી અને બોધક હોય છે. ગૂજરાતીમાં કવિ શામળદાસે સુડાબહોતરી, વૈતાલપચીસી વગેરે વાર્તાઓ કાવ્યમાં લખી છે. શ્રી હરરાય દેસાઈએ આવી લોકવાર્તાઓનો કરેલો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. જુદા જુદા દેશની લોકવાર્તામાં ઘણી વખત એક પ્રકારનું સામ્ય જણાય છે. આ સંગ્રહમાંની વાર્તા — કન્યાની પસંદગી જેવી જ વાર્તા ઍરેબિયન નાઈટ્સમાં વાંચવામાં આવ્યાનું યાદ છે.

વાર્તાઓ નિર્દોષ છે. બાળકોને ગમી જાય એવી છે. 'રમૂજી' વાર્તાઓ કેમ નામ આપ્યું તે સમજાતું નથી. રમૂજ-હાસ્ય જેવું આમાં ખાસ કાંઈ નથી.

બાળપુસ્તકાલયોમાં વસાવવા જેવું પુસ્તક ખરું.

તન્ત્રકથાઓ: યોજક : શ્રી વાલજી ગોવિન્દજી દેસાઈ; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ-મુંબઈ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૬૦; કિંમત : દોઢ રૂપિયો

સંસ્કૃત સાહિત્યની અત્યંત બોધદાયક આ વાર્તાઓ ગુજરાતીમાં પહેલાં પણ ઉતારવામાં આવેલી છે. આ વાર્તાઓ મુખ્યત્વે તો કોઈ રાજાના ચાર મૂર્ખ પુત્રોને જ્ઞાન આપી બુદ્ધિવાન બનાવવા માટે જ એક વિદ્વાન પંડિતે કહેલી; અને સાચે જ રાજનીતિ, વહેવાર-સંસારમાં અત્યંત ઉપયોગી એવા દૃષ્ટાંતમાં બોધ આપતી આ વાર્તાઓ લોકપ્રિય અને ઉપયોગી છે. પંચતંત્રમાંની વાર્તાઓનો તરજૂમો પહેલવી, અરબી, પર્શ્યન, સ્પેનિશ વગેરે દુનિયાની ઘણી ભાષાઓમાં થયો છે એ એની લોકપ્રિયતા અને ઉપયોગિતા બતાવે છે. જગતસાહિત્યમાં ઈસપ-નીતિની વાર્તાઓ જેવી આ વાર્તાઓ પ્રસિદ્ધિ પામી છે. દરેક પુસ્તકાલયમાં રાખવા જેવી. બાળક, યુવાન, વૃદ્ધને બોધ આપે એવી આ વાર્તાઓ છે.

સો મૂર્ખનાં લક્ષણો: સંગ્રાહક : શાસ્ત્રી ગિરિજાશંકર મયાશંકર; પ્રકાશક : સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ-મુંબઈ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૪૪; કિંમત : ૨૦ નવા પૈસા

ભણેલા અને અભણ, વિદ્વાન અને મૂર્ખ એમ માનવીના વર્ગો પાડવામાં આવે તો મૂર્ખ કોને કહી શકાય? સંપાદક શ્રી શાસ્ત્રીએ આ નાનકડા પુસ્તકમાં સંસ્કૃત સાહિત્યમાંથી મૂર્ખનાં

લક્ષણો ચૂંટી કાઢી એકત્ર કર્યાં છે. વિવેકી અને સમજુ થવા ઇચ્છા રાખનાર માણસે વાંચવા વિચારવા અને વર્તનમાં ઉતારવા જેવાં સૂચનો છે.

શ્રી શુકદેવજી : સંપાદક : વામનરાવ આ. પટેલ; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ-મુંબઈ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૬૦; કિંમત : ૭૫ નવા પૈસા

શ્રી શુકદેવજી આજન્મ યોગી પુરુષ ગણાય છે. એ આજન્મ બ્રહ્મચારી હતા. પરમ ભાગવતાચાર્ય હતા. સિદ્ધ પુરુષ હતા. એમનું ટૂંકું જીવન જિજ્ઞાસુઓ માટે ઉપયોગી. ભાષા વધારે પડતી સંસ્કૃતમય છે. જરા વધારે સરળ ભાષામાં પુસ્તિકા લખાઈ હોત તો વાચકોને રસ અને સમજણ વધારે પડત.

આ બધી યોજનાઓ શા માટે ? લેખક : શ્રી વાડીલાલ ડગલી; પ્રકાશક : પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, રુસ્તમ હાઉસ, ચોથે માળે, ૨૯, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ ૧; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૩૨; કિંમત : ચાલીસ નવા પૈસા

આ યુગ—જેમાં આપણે જીવીએ છીએ—યોજના યુગ છે. જગત કૂદકે અને ભૂસકે આગળ વધી રહ્યું છે. દરેક દેશ સમૃદ્ધ અને સુખી બનવાને માટે પ્રજાને આબાદ બનાવવા માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. આઝાદી પહેલાં જ્યારે ભારત ગુલામ હતું ત્યારે આપણા પરદેશી માલિકનો સ્વાર્થ આપણી ઉન્નતિ વચ્ચે પહાડ સરખો ઊભો હતો. પરદેશીઓએ જે કાંઈ કર્યું તેની પાછળ સ્વાર્થ સાધવા સિવાય બીજો કોઈ હેતુ જણાતો ન હતો. હવે તો આપણે સ્વતંત્ર થયા છીએ અને આપણે જ આપણો ઉદ્ધાર કરવાનો છે, અને તેને માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાનો છે. આ પ્રયત્ન યોજનાબદ્ધ કરવાનો હોય છે, સમજપૂર્વક કરવાનો હોય; છે તેથી જ નિષ્ણાતો મારફત દેશના વિકાસની યોજના તૈયાર કરવામાં આવે છે. આ યોજના કેવી રીતે ઘડાય છે, શા માટે ઘડાય છે એનો ખ્યાલ આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સરસ રીતે આપ્યો છે. દરેક માણસ વસાવી શકે—વસાવી ન શકે તે વાંચી શકે એવી ભાષામાં લખાયેલી આ પુસ્તિકા દરેક પુસ્તકાલયમાં રાખવી ઘટે. આપણી ગરીબી, આપણું માનવબળ અને આપણી સાધનસામગ્રીનો ખ્યાલ આ પુસ્તકમાં આપ્યો છે તે આંખ ઉઘાડી નાખે તેવો છે; અને ત્યારે જ યોજના શા માટેનો સાચો ખ્યાલ આવી શકે

લોકશાહી જ શા માટે ? : લેખિકા : શ્રી ઉષા મહેતા; પ્રકાશક : ઉપર મુજબ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૩૨; કિંમત : ચાળીસ નવા પૈસા

ગુજરાતી ભાષામાં રાજકારણ તથા અર્થશાસ્ત્ર ઉપર બહુ થોડાં ગણ્યાંગાંઠ્યાં પુસ્તકો લખાયાં અને પ્રસિદ્ધ થયાં છે. સ્વાતંત્ર્ય પછી આપણે લોકશાહી પદ્ધતિ આપણા રાજકારભારને માટે અપનાવી છે. જગતમાં આજે મુખ્ય બે પદ્ધતિઓથી દેશનો વિકાસ અને રાજકારભાર ચલાવવામાં આવે છે. એક રીતે કહીએ તો જગત આજે બે પક્ષમાં વહેંચાઈ ગયું છે. એક પક્ષ લોકશાહી રીતે કામકાજ કરવા માગે છે. બીજો પક્ષ સરમુખત્યારશાહી ઢબે કારભાર ચલાવવો જોઈએ એમ માને છે. આપણા દેશમાં પણ લોકશાહીને બદલે સરમુખત્યારી સારી એમ માનનારા કોઈક હશે; જ્યારે પક્ષહીન રાજકારભારમાં માનનારા પણ છે. આમ જગતની જુદી જુદી વિચારસરણીમાંથી આપણે લોકશાહી પદ્ધતિ કેમ અખત્યાર કરી, એના ફાયદા

અને ગેરફાયદા, સરમુખત્યારશાહીના ફાયદા અને ગેરફાયદા સમજાવતી આ નાનકડી પુસ્તિકા પ્રજાને રાજકીય શિક્ષણના માર્ગે આગળ લઈ જવામાં ખૂબ જ ઉપયોગી થઈ પડશે. દરેકે વાંચવા જેવી પુસ્તિકા છે. ભાષા પણ સરળ અને સમજાય એવી છે.

જાતકકથાઓ (ભાગ બીજો) : લેખક : શ્રી ધૂમકેતુ; પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૮૩; કિંમત : સવા રૂપિયો

ભગવાન બુદ્ધના પૂર્વજન્મોની કથાઓ દ્વારા એમના સદ્ઉપદેશો જાતકકથાઓમાં શ્રી ધૂમકેતુએ બહુ જ સાદી ભાષામાં આલેખ્યા છે. જીવનમાં ઉતારવા જેવા આ ઉપદેશોનું પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયમાં હોય એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

જયભારતી ભાગ ૩ : લેખક : શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક : ઉપર મુજબ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૦૮; કિંમત : રૂ. ૧-૫૦

આઝાદી પછી આપણે યોજનાબદ્ધ કામ કરી દેશને આબાદ બનાવવાનું શરૂ કર્યું છે. પહેલી પંચવર્ષીય યોજના પૂરી કરી. બીજી પંચવર્ષીય યોજનાનાં પણ ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. યુગે યુગે ભગવાનના અવતારો થાય છે અને અવતારોનાં મંદિરો પણ થાય છે. મહાત્માજીએ ગરીબને દરિદ્રનારાયણ કહ્યા છે. એ ગરીબોની ગરીબી મટાડવાને માટે જે ભગીરથ પ્રયત્નો આપણી યોજનાઓ દ્વારા થાય છે તેમાંની ભાખરાનંગાલની યોજનાની વાત શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્યે પોતાની લાક્ષણિક શૈલી અને ભાષામાં લખી છે. ભાખરાનંગાલ યોજના એક ભગીરથ યોજના છે, દુનિયાની એક મોટામાં મોટી યોજના છે એનો ખ્યાલ તો શ્રી ગુણવંતરાયે પાછલા પાનામાં આપેલી એમાં વપરાતા લોખંડ, સીમેન્ટ, એમાં કામ કરતો માનવસમુદાય, અને યોજના પૂરી થયે એનો લાભ કેટલી વિશાળ જનતાને મળશે, કેટલાં ગામોને વીજળી મળશે અને કેટલા એકર ખેતી માટે પાણી પૂરું પાડી શકાશે એની વિગત ઉપરથી સમજાશે. તોફાની એવી સતલજ નદીનું વહેણુ બદલી નાંખવાનું આ કામ સાચે જ ભગીરથ છે.

આપણાં જૂનાં તીર્થસ્થાનોનાં દર્શને જતા લોકો આ નવા તીર્થસ્થાનોનાં દર્શન કરે એ જરૂરી છે. એ યોજનાનો સાચો ખ્યાલ તેઓ કરે એ પણ એટલું જ જરૂરી છે.

મારો જેલનો અનુભવ : લેખક : ગાંધીજી; પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૮૫; કિંમત : ૬૦ નવા પૈસા

પૂ. બાપુજી આફ્રિકામાં ચાર વખત જેલમાં ગયેલા. જગતના અમોઘ શસ્ત્રનો સહુ પહેલો ઉપયોગ આ જમાનામાં આફ્રિકામાં થયેલો. એક આદર્શ સત્યાગ્રહી અને નમુનેદાર કેદી કેવા હોવા જોઈએ તેનું માર્ગદર્શન પૂ. બાપુજીના આ પુસ્તકમાંથી મળી રહે છે. આજે જ્યારે સત્યાગ્રહને નામે અનેક ચળવળો થાય છે ત્યારે આ પુસ્તકથી યોગ્ય માર્ગદર્શન મળશે. આફ્રિકાની જેલો તે વખતે કેવી હતી તેનું પણ પુસ્તકમાં રસભર્યું વર્ણન છે. પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયમાં રાખવા જેવું છે.

ખોરાક (આરોગ્ય અને માંદગીમાં) : લેખક : પ્રો. જે. ડી. પાઠક; પ્રકાશક: ગુજરાત સંશોધન મંડળ, 'લલિતકુંજ, ૯મો રસ્તો, ખાર, મુંબાઈ ૨૧; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૮૪; કિંમત : જણાવી નથી.

આપણો ખોરાક આપણે સમજપૂર્વક ખાઈએ છીએ ખરા? શરીર ટકાવવા અને આરોગ્યપ્રદ રાખવા આપણે કેવી જાતના ખોરાકની જરૂર છે, કેટલી ગરમી જોઈએ, કેટલી ચરબીવાળો ખોરાક જોઈએ એનાથી આપણો બહુજનસમાજ અજ્ઞાન છે. ચાલતા આવેલા રિવાજ પ્રમાણે આપણે ખોરાક લઈએ છીએ.

ડૉ. પાઠકે ખોરાકમાં શરીર ટકાવવા અને આરોગ્યપ્રદ રાખવા કયાં કયાં તત્ત્વોની જરૂર છે અને આપણા ખોરાકમાંથી શેમાંથી શું મળી શકે તથા સામાન્ય રીતે ખોરાકમાં શું શું લેવું જોઈએ એ આ નાનકડી પુસ્તિકામાં બતાવ્યું છે. સાથે માંદગીમાં પણ કેવો ખોરાક લેવો એ બતાવવાનું તેઓ ચૂક્યા નથી. એટલે આ પુસ્તક દરેકને ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે.

લ. દી.

પ્રવાસ-પરાગ : લેખક : વલ્લુભાઈ દવે; પ્રકાશક : રવાણી પ્રકાશન, ટિળક માર્ગ, અમદાવાદ ૧; કિંમત : રૂ. ૩-૦૦

ભારતનાં અર્વાચીન તીર્થક્ષેત્રોની જાત્રાએ અમદાવાદ શારદામંદિરનાં બાળકો ઊપડે છે. તેઓ કાકરાપાડ, અજંટા, સાંબલપુર, તાતાનગર, ચિત્તરંજન કારખાનું, સીંદરીનું ખાતરનું કારખાનું, ધનબાદ અને ઝરિયાની કોલસાની ખાણો, ગયા, બનારસ, અલ્હાબાદ, કાનપુર, લખનૌ, હરદ્વાર, દહેરાદૂન, મસૂરી તથા ભાખરાનાંગલ બંધ વગેરે જોઈ અમદાવાદ પરત આવે છે, તેનું વર્ણન લેખકે બહુ જ સારી રીતે બધાંને ઉપયોગી થાય તેવી માહિતી સાથે આપ્યું છે.

ભારત આઝાદ થયા બાદ દેશને આબાદ કરવા માટે સરકાર શાં પગલાં લઈ રહી છે તેનો સાચો ખ્યાલ આ પુસ્તક ઉપરથી આવે છે. આવા પુસ્તકોનો પ્રચાર જેટલો વધારે થાય તેટલો ઇચ્છવા યોગ્ય છે. દેશને માટે લાગણી હોય તેવી દરેક વ્યક્તિએ આ પુસ્તક વાંચવા જેવું છે.

૧૬૦ પૃષ્ઠના પુસ્તકની કિંમત રૂ. ૩-૦૦ રાખવામાં આવી છે તે વધારે પડતી લાગે છે.

દીપિકા : લેખક : રવીન્દ્રનાથ ટાગોર; અનુવાદક : વિનોદ કોઠારી; પ્રકાશક : કુમાર કાર્યાલય લિ., રાયપુર, અમદાવાદ; કિંમત : બે રૂપિયા

આ પુસ્તકમાં કવિવરની ૨૯ નાની કથનિકાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કવિવર ટાગોરની આ વાર્તાઓ એક વિશિષ્ટ સર્જનપ્રકાર છે. જિંદગીનાં પરમ સત્યો આટલી સરલ, સહજ વાતોમાં ભર્યાં હશે તેની કલ્પના પણ ન આવે. ભાષાંતર સરલ અને સરસ થયેલું છે. કવિવરની વાર્તાઓ વાંચનાર દરેક આ પુસ્તક જરૂર વાંચે. આ પુસ્તક લગ્નપ્રસંગે ભેટ આપવા જેવું છે.

સોરઠી વીરાંગનાની વાતો : લેખક : સ્વ. ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા; પ્રકાશક : શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત; કિંમત : રૂ. ૨-૫૦

સ્વ. રાયચુરાએ સૌરાષ્ટ્રનું લોકસાહિત્ય જનતા સમક્ષ વાર્તાઓ રૂપે રજૂ કર્યું છે. આ આ પુસ્તકમાં એક એકથી ચઢિયાતી એવી નવ વાર્તાઓ આપવામાં આવી છે. પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે તે તેની લોકપ્રિયતાનો પુરાવો છે.

નૂતન ગુજરાતને વીરરસની અપેક્ષા છે. આજનું ગુજરાત વીરરસથી રંગાવા થનગની રહ્યું છે, એવે વખતે સોરઠ દેશની નવ વીરાંગનાઓની વાર્તાઓ દરેકને પ્રેરણા આપશે. ઘેળા આઈ, વેજી ભરખી, અમૃત શેઠાણી, રજપૂતાણી, મોતીમા, શરજી બેડી અને પાતળી નામની

સોરઠની વીરાંગનાઓ, સોરઠની નારીશક્તિની મહત્તાનું દર્શન કરાવે છે. નારીશક્તિનાં પ્રેમ, શૌર્ય, સ્વાર્પણ, ટેક અને માનવતાના ગુણોનું આબેહૂબ દર્શન આ વાર્તાઓ વાંચતાં આપણને થાય છે. સ્વ. રાયચુરાની વાર્તાઓનું આ પુસ્તક ગુજરાતીઓએ ખાસ વાંચી વિચારવા જેવું છે.

દે દરિયામાં દોટ : લેખક : ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; કિંમત : રૂ. ૧-૫૦

શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય એક સિદ્ધહસ્ત લેખક છે. તેમણે લખેલી આ દરિયાઈ સાહસકથા બાળકોને તેમ મોટાને પણ એકસરખી રીતે પકડી રાખે છે. આ સાહસ કરનાર એક સ્ત્રી છે અને તે પણ ગામડાની. એ પોતાના ખોવાયેલા ધણીને શોધવા દરિયામાં દોટ દે છે; અજબ જોખમો ખેડે છે; ગજબ સાહસો કરે છે.

સલાયા ગામનો ઠક્કર જમનાદાસ પરણીને તરત સાગર ડહોળવાને ગયેલો તે પાછો આવતો નથી. તેની સ્ત્રી નાથીબાઈ હમેશાં બંદર ઉપર જઈને તેના વાવડ મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે. સાત સાત વરસના વહાણો વાયા પરંતુ તેના ધણીની કાંઈ ખબર આવતી નથી. છેવટે નાથીબાઈ તથા તેની સાસુ અનેક કષ્ટો વેઠી જાતે શોધવા જાય છે, અને છેવટે એને ખબર મળે છે કે તેના ધણીને તો ચીનાઈ ચાંચિયા ઉપાડી ગયા છે; એટલે નાથીબાઈ બાનની રકમ લઈને ચીનાઈ ચાંચિયા આહવાંગ પાસે જાય છે. તે ચીનાઈ સમુદ્રમાં મધદરિયે એક બેટમાં રહે છે નાથીબાઈ ત્યાં જાય છે અને આહવાંગને જોતાં જ પૂછે છે કે "તમે જ આ બેટના ધણી આહવાંગ?" આહવાંગ હા પાડે છે. નાથીબાઈ એક થેલીમાંથી રૂપાની ત્રણ હજાર કોરીની ઢગલી કરે છે અને પોતાના ધણીને પાછો સોંપવાની માગણી કરે છે. આહવાંગે પકડેલા સોદાગરો, માણસોને ત્યાં લાવવામાં આવે છે અને તેમાંથી આહવાંગ જમનાદાસને છૂટો કરે છે અને નાથીબાઈને સોંપી દે છે; એટલું જ નહિ પરંતુ નાથીબાઈના સાહસથી ખુશ થઈ નાથીબાઈને કાંઈક માગવાનું આહવાંગ કહે છે. નાથીબાઈ એ બધાને છોડી દેવાની માગણી કરે છે. આહવાંગ બધાને છોડી મૂકે છે; અને આમ નાથીબાઈ પોતાના પતિને લઈને સલાયા પાછી આવે છે. બાળકોને ગમે તેવી ભાષામાં, વાર્તાનો રસ જળવાઈ રહે તેવી ભાષામાં લખાયેલું આ પુસ્તક બાળકોને જરૂર ગમશે. આવા પુસ્તકો જેટલાં વધારે બહાર પડે તેટલાં સારાં.

કાઠિયાવાડની દંતકથાઓ : લેખક : તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલજા; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય; કિંમત : રૂ. ૨-૦૦

વીરની વાતોના લેખક શ્રી અડાલજાથી ગુજરાત પરિચિત છે. શ્રી અડાલજાએ લખેલા પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ પુસ્તકમાં ૭૦ વાર્તાઓ આપવામાં આવી છે, તેમાંની કેટલીક વાર્તાઓ તો ફરી ફરીને વાંચવાનું મન થાય તેવી છે. દાખલા તરીકે શેઠાણી-ની ચતુરાઈ, લક્ષ્મી અને પ્રારબ્ધ, માણસનું પારખું, મારું મન ખાવા દે, ભાગ્યની બલિહારી, પૂર્વજન્મનો પરિચય, મારું કે મારા બાપનું, અને નેમચંદનું નસીબ. દંતકથાઓ એટલે માત્ર કલ્પનાઓનો ભંડાર નહીં, પરંતુ નીતિ, ધર્મ, કર્તવ્ય, સત્યનિષ્ઠા, શૂરવીરતા અને એવા અનેક ગુણોથી ભરપૂર કથાઓ.

જે જમાનામાં વર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો કે બીજાં જ્ઞાનપ્રચારનાં સાધનો નહોતાં તેવે સમયે લોકજીવનના વણાટમાંથી ઊપસી આવેલી આવી વાર્તાઓ જીવનઘડતરમાં અગત્યનો ભાગ ભજવતી. તે સમયના લોકોમાં બુદ્ધિબળ કેટલું હતું તેનો ખ્યાલ આવી વાર્તાઓ વાંચવાથી

આપણને આવે છે. આવી વાર્તાઓ ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે છે. પ્રજાએ તેમ જ રાજાએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ તથા આદર્શ જીવન, પરમાર્થ વગેરે અનેક વસ્તુઓ આ વાર્તાઓમાં એવી રીતે ગૂંથવામાં આવી છે કે આ વાર્તાઓનું વાચન માણસને ઉન્નતિ તરફ સહજ રીતે લઈ જાય છે. વાર્તાઓ ખાસ વાંચવા જેવી છે; અને આ પુસ્તક વસાવી લેવા ખાસ ભલામણ છે.

ઇતિહાસની તેજમૂર્તિઓ (વિભાગ બીજો) : લેખક : ધૂમકેતુ; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય; અમદાવાદ, કિંમત : ત્રણ રૂપિયા.

ઇતિહાસના કેટલાક ચિરસ્મરણીય પ્રસંગો આ પુસ્તકમાં સંઘર્યા છે. આ પુસ્તકમાં આવા ૩૩ પ્રસંગો આલેખેલા છે. આ પુસ્તકમાં સંઘરેલા દરેક પ્રસંગમાંથી આપણને કાંઈ ને કાંઈ જાણવાનું મળે છે. કેટલાક પ્રસંગો અને વ્યક્તિઓ તો આપણને હમેશાં યાદ રહે તેમ છે; જેવાં કે અંગુલિમાલ લૂંટારો, શહેરની ઇજ્જત, કવિતાએ રંગ રાખ્યો, રાણી દુર્ગાવતી, વીજળીની રેખા, ગોળ ગુમ્બજનાં પ્રેમપંખીઓ, અહલ્યાબાઈ, કાલભોજ, કવિ એટલે કવિ, કાલીકુંવર અને મોગલાઈના છેલ્લા દિવસો! તેવાં જ કેટલાંક વાક્યો પણ ચિરસ્મરણીય છે; જેવા કે 'જે પોતાના ભૂતકાળને ભૂલવા નવો વર્તમાનકાળ સરજે છે તે જીવે છે,' 'જે હારતો નથી તેનું જીવન હરતું નથી,' 'મહાનને સમજે છે તે, જે પોતે પણ જરાક મહાન છે.' અને છેવટે "મોગલાઈના છેલ્લા દિવસો"માં તો દિલ્હીની દશા જોઈને લેખક કકળી ઊઠે છે અને દિલ્હીને ઉદ્દેશીને કહે છે કે 'હે નગરી! તેં આવા આવા દિવસો જોયા છે તો કાંઈક બોલ, કાંઈક બોલ. અમને કાંઈક ભવિષ્ય કહે: તું એક દિવસ પાછી ફરીને તો આવો વિનિપાત નહિ બતાવે નાં? કોણ કહી શકે?'

આ મહાન દેશના ઇતિહાસમાં ઘણી ઘણી મહાન વ્યક્તિઓ વિષે જાણવા જેવું હજી ઘણું પડ્યું છે. આપણે આશા રાખીએ કે શ્રી ધૂમકેતુ દ્વારા આપણને તે જાણવા મળશે. આ પુસ્તક દરેકને વાંચવા ખાસ ભલામણ છે.

'રામ'

મધુપ્રમેહ: લેખક : ડૉ. હરિત રણજિતભાઈ દેરાસરી; પ્રકાશક: ગુજરાત સંશોધન મંડળ, ઠે. લલિતકુંજ, ૯મો રસ્તો, ૧૬૬ ખાર, મુંબઈ નં. ૨૧; પૃ૪ : ૨૬; પૂઠું : કાચું; કિંમત : દર્શાવી નથી.

ગુર્જરાત સંશોધન મંડળની આ આરોગ્યપત્રિકા નં. ૧૧ છે. ગુજરાતમાં સર્વાંગી સંશોધન કરી તેને ઉત્તેજવાનો અને તે સર્વેની સંકલના કરવાનો આ મંડળનો ઉદ્દેશ છે. ખોરાક અને આરોગ્યવિષયક પ્રવૃત્તિમાં એણે આ પહેલાં ૧૦ આવી જુદા જુદા વિષયો ઉપર પત્રિકાઓ બહાર પાડી છે. એ જ રીતે આ ૧૧મી પત્રિકા 'મધુપ્રમેહ' ઉપર છે. આ રોગ આપણા દેશમાં વ્યાપક પ્રમાણમાં ફેલાયેલો છે. સેંકડે ૨૫ ટકા માણસોને આ રોગ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં લાગુ થયેલો માલૂમ પડે છે.

આ પુસ્તિકામાં મધુપ્રમેહ એટલે શું ત્યાંથી શરૂ કરી શરીરતંત્રની રાસાયણિક રચનાની પશ્ચાદ્‌ભૂમાં કોને, કેમ થાય, તેનાં ચિહ્ન અને લક્ષણો કેવાં હોય, તેની વિવિધ ચકાસણીઓ, ઇન્સ્યુલીનને લગતી સમજ, રોગી માટેનું આહારનિયમન, શસ્ત્રક્રિયા, વારસાગત થતા મધુપ્રમેહ અંગે બાળકો માટે શું કરવું જોઈએ તેનું વિવેચન વગેરે અનેક

વિષયો ઉપર આધુનિક વિજ્ઞાનની દષ્ટિએ સંશોધનાત્મક માહિતી આ પુસ્તિકામાં આપવામાં આવી છે.

આમજનતા આ પુસ્તક વાંચે અને મધુપ્રમેહના દરદીઓ તેને સંપૂર્ણ રીતે સમજી લઈ તેનો ઉપયોગ કરે તો દરદીઓ પોતાનો રોગ ન મટાડે તો પણ જિંદગીના જોખમમાંથી તો બચે જ અને ભાવિ પેઢીમાં આ રોગનો ફેલાવો ન થાય એટલું તો જરૂર આનાથી થાય એમ છે.

ધનુર્વા : લેખક : ડૉ. ટી. પી. વ્યાસ; પ્રકાશક : ગુજરાત સંશોધન મંડળ, ઠે. લલિતકુંજ, ૯મો રસ્તો, ૧૬૬ ખાર, મુંબઈ નં. ૨૧; પૃષ્ઠ : ૭; પૂઠું-કાચું; કિંમત ૨૫ ન પૈ.

ગુજરાત સંશોધન મંડળની આ ૧૨મી આરોગ્યપત્રિકા છે. ધનુર્વા થવાનાં કારણો, તેનાં લક્ષણો અને તે માટે લેવાનાં સાવચેતીનાં પગલા તથા તેના ઉપચારો પુસ્તિકામાં ઠીક ઠીક ચર્ચ્યાં છે. સહેજ ઉઝરડો કે વાગ્યા પછી આ રોગના જંતુઓ શરીરમાં પ્રવેશી દરદીનો પ્રાણ હરે છે. નજીવી કાળજીના અભાવે આવું ભયંકર પરિણામ આવતું અટકે તે માટે અને હજારો આવા મૃત્યુ અટકાવવા માટે દરેક માણસે આ જ્ઞાનની જરૂર છે. આ પુસ્તિકા એકે એક માણસે વાચવા જેવી છે.

આયુર્વેદ વ્યાખ્યાનમાળા : લેખક : બાપાલાલ ગ. વૈદ્ય; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીમાર્ગ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૪૪૭; કિંમત : રૂ. ૬-૫૦ ન. પૈ; પ્રથમ આવૃત્તિ

શ્રી બાપાલાલભાઈ એ અમદાવાદની બી. જે. મેડિકલ કૉલેજમાં આપેલા આયુર્વેદ ઉપરનાં ૧૨ વ્યાખ્યાનો લઈ અને એને પુસ્તક આકારે મૂકવામાં પુસ્તકની પરિપૂર્ણતા લાવવા બીજાં ચાર વ્યાખ્યાનો એમાં ઉમેરી પુસ્તકને સર્વાંગસુંદર બનાવ્યું છે; અને છેવટના ભાગે સૂચિ ઉમેરી તેમા અધિકતા આણી છે.

(૧) આયુર્વેદ ઉપર ઊડતી નજર, (૨) આયુર્વેદ મેડિકલ એથિક્સ, (૩) આયુર્વેદ વિહંગાવલોકન, (૪) આયુર્વેદનો ઇતિહાસ, (૫) સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, (૬) આયુર્વેદ અને ષડ્-દર્શનો, (૭) પદાર્થવિજ્ઞાન, (૮) પ્રકૃતિ, (૯) આયુર્વેદમા માનસશાસ્ત્ર, (૧૦) દ્રવ્યગુણશાસ્ત્ર, (૧૧) રસ, વીર્ય, વિપાક પ્રભાવ, (૧૨) દોષ-ધાતુ-મલ-વિજ્ઞાન, (૧૩) રોગનિદાન, રોગપરીક્ષા-વિધિ, (૧૪) ઓજ, પ્રાણ, હૃદય, અગ્નિ, આમ, વગેરે પ્રાણવાન શબ્દો, (૧૫) વૈજ્ઞાનિક-વિચારણા, (૧૬) ઉપસંહાર.

ઉપર પ્રમાણેના વિષયોને પ્રાચીન અને આધુનિક રીતે સરખાવી એની સુંદર છણાવટ કરી છે. પુસ્તક આયુર્વેદના અભ્યાસીઓ માટે અમૂલ્ય છે; જ્યારે ડૉકટરમિત્રોને પણ આયુર્વેદનું રહસ્ય જાણવા માટે ઉપયોગી છે. આજે આયુર્વેદિક કૉલેજો ગુજરાતમાં ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ચાલે છે, તેના અભ્યાસક્રમમાં આ પુસ્તક દાખલ કરવા જેવું છે.

સમાજજીવન માહિતીદર્શન : સંપાદક : માનભાઈ ન. ભટ્ટ; પ્રાપ્તિસ્થાન : જયહિન્દ મિકેનિકલ વર્ક્સ, બંદર રોડ, ભાવનગર, સૌરાષ્ટ્ર; પૃષ્ઠ : ૧૦૮; કિંમત : રૂ ૨-૫૦ ન. પૈ.

આ એક ગુજરાતી ભાષામાં નવી ભાત પાડતું પુસ્તક છે. દેશમાં જ્યારે નવસર્જન ચાલી રહ્યું છે ત્યારે બીજી બાજુ બેકારી પણ વધતી જાય છે. આ બેકારીનાં કારણોમાં સમયસરની અને સંપૂર્ણ માહિતીનો અભાવ એ પણ એક કારણ છે. દેશમા બેકારી નિવારવા સરકાર અને સમાજસેવકો અથાગ પ્રયત્નો કર્યે જાય છે; પણ માહિતીને અભાવે તેનો પૂરતો લાભ લેવાતો નથી. સંપાદકે આવા મુદ્દાઓ નજર સામે રાખી આ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે.

મ્યુનિસિપાલિટી બેન્કિંગ, પોસ્ટ, મજૂરખાતું, રેલવે, સેલ્સટેક્સ, પ્લેન સરવિસ, નાનાં કારખાનાંને જરૂરી માહિતી વગેરે અનેક જાતની માહિતી આ પુસ્તકમાં આપી છે પુસ્તક એકંદરે ઉપયોગી છે. નાનામોટા ગૃહઉદ્યોગો શરૂ કરનારને આ પુસ્તક ઠીક ઠીક માહિતી આપે છે કાચો માલ મેળવવા અને પાકો માલ વેચવામાં સમજ અને જરૂરી માર્ગદર્શન પણ એમાંથી મળે છે

[વાંચુ

૫ વડ જ્વાળા (સંક્ષિપ્ત): લેખક: ચૂનીલાલ મડિયા; પ્રકાશક: વોરા એન્ડ કંપની, પબ્લિશર્સ, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ નં ૨; પૃષ્ઠ. ૧૧૭, કિંમત ૨ ૧–૭૫

પ્રસ્તુત નવલકથા સૌરાષ્ટ્રની ધરતી ઉપરના સ્વાતંત્ર્યના સંગ્રામને પાર્શ્વભૂમિમાં રાખીને લખેલી જૂના અને નવા જમાનાના માનસ વચ્ચે પેદા થતા સંઘર્ષની, એક મધ્યમ વર્ગના યુવકની કથા છે

ચરિત્રચિત્રણ એટલું સરસ અને સ્વાભાવિક છે કે પાત્રો બોલતાં અને જીવતાં હોય એમ લાગે છે, તેમ જ ચલચિત્રો જોતા હોઈએ તેમ એક પછી એક કથાના પ્રસંગો દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડા થાય છે

કિશોરો માટે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિ ખરેખર ઉમદા વાચનની ગરજ સારે છે આદર્શવાદી કૉલેજિયન યુવાન ભૂપત પ્રસ્તુત નવલકથાનો મુખ્ય નાયક છે પોતાના હાઈસ્કૂલ અભ્યાસ દરમિયાન કેળવેલા ગાંધીવાદી વિચારો પોતાની કૉલેજ કારકિર્દી દરમિયાન પણ તે ટકાવી રાખે છે અને સામ્યવાદી વિદ્યાર્થી વર્તુળમાં ઘેરાવા છતાં તે તેઓની સામે ચર્ચા અને દલીલોમાં પાછો પડતો નથી કૉલેજની સહાધ્યાયિની મિસ કીર્તિ દેસાઈનું એના પ્રત્યેનું આકર્ષણ અને આખરે પોતાનો વિવાહ થયો હોવાથી એમાંથી શુદ્ધ રીતે બહાર આવવું તેમ જ કીર્તિની લગ્નની માગણી ઠુકરાવી દેવી એ ભૂપતના પાત્રને વધુ ઉજ્જ્વળ બનાવે છે

"રાષ્ટ્રોત્થાનના કપરા કાળમાં સહુ જીવિતોની એક જ ફરજ હોઈ શકે–એના પુરાતા પાયામાં એક પથ્થર બનવું –એક સૈનિક તરીકે જીવન જીવી જેવું"—આ એનું સ્વપ્ન હતું, અને એ સ્વપ્નને મૂર્તિમંત કરવા માટે પોતાના દેહનું સમર્પણ તે કરે છે.

સમગ્ર વાર્તાનો અંત પણ ખૂબ જ અસરકારક છે ઊગતા યુવાનોના હાથમાં પ્રસ્તુત પુસ્તક મૂકવા જેવું છે

જ્યૉર્જ વૉશિંગ્ટન. મૂળ લેખિકા: જેનેટ ઈટન, અનુવાદક: ત્ર્યંબક મહેતા, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે, કિંમત: ૨ ૧–૫૦, પૃષ્ઠસંખ્યા: ૧૩૬

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં અમેરિકાના પ્રથમ પ્રમુખ જ્યૉર્જ વૉશિંગ્ટનનું બે દૃષ્ટિકોણથી ચરિત્ર ચિત્રણ કરવામાં આવ્યું છે: (૧) માનવી અને (૨) દેશભક્ત.

જ્યૉર્જ વૉશિંગ્ટનનું સમગ્ર જીવન દરેકને માટે એક આદર્શ સમાન છે જ્યૉર્જ વૉશિંગ્ટનના જીવનચરિત્રનું આલેખન અનેક લેખકોએ કર્યું છે, પરંતુ અમેરિકન લેખિકા જેનેટ ઈટનને હાથે લખાયેલ આ જીવનકથા જ્યૉર્જ વૉશિંગ્ટનને માનવ અને દેશભક્ત તરીકે વર્ણવતી હોઈ કિશોરો માટે લખાતી જીવનકથાઓમાં તે અનોખી ભાત પાડે છે. ઊગતા યુવાનોને તે વાચવા લાયક છે.

'રાજેન્દ્ર'

માણ્ડૂક્ય ઉપનિષદ: અનુવાદક-વ્યાખ્યાનકાર: સ્વામી પ્રણવતીર્થ; પ્રકાશક: સસ્તું

સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૩૧૫ + ૧૬; પૂઠું : કાર્ડબોર્ડનું કપડાની પટ્ટીવાળું; કિંમત : રૂ. ૩–૦૦

સર્વ ઉપનિષદોમાં માંડૂકચનું સ્થાન અજોડ છે. બ્રહ્મજ્ઞાનની સિદ્ધિ માટે આ એક જ ઉપનિષદનું વાચન-મનન પર્યાપ્ત છે એમ કહેવાય છે; પરંતુ આ ઉપનિષદનું વાચન-મનન સમર્થ વિદ્વાન ગુરુની પાસે થવાની અગત્ય છે. તેમાંનો વિષય અત્યંત ગહન છે. આનું ભાષાંતર સ્વામી પ્રણવતીર્થ જેવા વિદ્વાન સંન્યાસીએ કરેલું છે. વસ્તુનો બોધ સરળતાથી થાય તેવો પ્રયત્ન તેમણે કરેલો છે; છતાં તે જાતે જ 'પ્રાસ્તવિક'માં ઉલ્લેખ કરે છે કે સરળતા લાવવામાં વસ્તુનિર્દેશમાં જ વિકૃતિ થવાનો અને વસ્તુ વિશેષ દુર્બોધ થવાનો ભય રહેલો જ છે; છતાં શક્ય તેટલું સરળ ભાષાંતર થયેલું છે.

તત્ત્વજ્ઞાનના જિજ્ઞાસુ અને જ્ઞાનના શિખરે ચઢવાના પરમ ઉત્સુક મુમુક્ષુને માટે આ ગ્રંથનું વાચન-મનન લાભ કરનાર છે એ નિર્વિવાદ છે. જેનો વેદાંતમાં પ્રવેશ છે તેને વિશેષ પ્રકાશ તેમાથી અવશ્ય મળશે.

શ્રીમત્ આદ્ય શંકરાચાર્યના પરમગુરુ શ્રી ગૌડપાદાચાર્યની કારિકાનો પણ આમાં સમાવેશ કરેલો છે.

વેદાંતના શિખરગ્રંથ જેવું આ ઉપનિષદ જિજ્ઞાસુને વાચન-મનનથી અત્યંત લાભપ્રદ નીવડશે. સારી સ્થિતિના પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક ખરીદવા જેવું ખરું.

શ્રીપાતંજલ યોગસૂત્ર : અનુવાદક : નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યા; પ્રકાશક : ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૧૮૩; પૂઠું : કાચું; કિંમત : રૂ. ૧–૨૫

ભગવાન પતંજલિ મુનિના યોગસૂત્રો એ યોગશાસ્ત્રનો અત્યંત પ્રમાણભૂત ગ્રંથ છે. સ્વામી વિવેકાનંદે રાજયોગ નામથી એ યોગસૂત્રોનુ ભાષાંતર કરી સુંદર વિવેચન અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રકટ કરેલું છે, તેનો પ્રસ્તુત ગ્રંથ એ અનુવાદ છે. તેની આ ચતુર્થ આવૃત્તિ છે એમ તેના નિવેદન ઉપરથી સમજાય છે. ભાષાતર સરળ અને સુબોધ છે.

જીવનમાં ચિરંતન શાંતિ અથવા નિરવધિ સુખ આત્મસાક્ષાત્કાર અથવા સ્વરૂપ-સાક્ષાત્કારથી જ થાય છે, એ ભારતીય તત્ત્વદર્શનનો સિદ્ધાંત છે. એ સ્વરૂપસાક્ષાત્કારમાં રાજયોગ અત્યંત મહત્ત્વનું સાધન છે, અને આ પાતાંજલ સૂત્રો એનાં સુંદર સાધનોનો પ્રબોધ કરે છે. તેથી ચિરંતન સુખશાંતિની ઇચ્છાવાળાને માટે આ ગ્રંથનું મનન અત્યંત ઉપયોગી છે. તેના પોતાના અભ્યાસમાં સુંદર પ્રકાશ તેમાંથી તેને મળે તેમ છે. આથી અધ્યાત્મમાર્ગમાં આગળ વધવાની ઇચ્છાવાળા જિજ્ઞાસુઓ આ ગ્રંથનો લાભ મેળવી પોતાના ધ્યેયમાં આગળ જરૂર વધી શકે તેમ છે, એટલે તેમને આ ગ્રંથ માટે ભલામણ કરવામાં આવે છે. સારી સ્થિતિનાં પુસ્તકાલયોએ ગ્રંથ વસાવવા જેવો છે.

જપ અને નામસ્મરણ ; લેખક : વામનરાવ પ્રા. પટેલ; પ્રકાશક : ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૧૫૮; પૂઠું : કાચુ; કિંમત : રૂ. ૧–૨૫

આ જપયોગના સંબંધનું પુસ્તક છે. જપયોગ અથવા ઈશ્વરના નામનું સ્મરણ યોગ, ભોગ, અને મોક્ષની સિદ્ધિ માટે એક અપૂર્વ સાધન છે. જપમાર્ગ એક સ્વતંત્ર યોગસિદ્ધિનું સાધન છે, એ તો શ્રીપતંજલિ મુનિ પણ કહે છે. અનેક સંતોએ એ એક જ સાધનથી અપૂર્વ સિદ્ધિઓ મેળવી છે અને તેનાં દૃષ્ટાંત ભારતવર્ષમાં અનેક મળી આવે છે. સંત કબીર મહા

ચમત્કારિક સિદ્ધ પુરુષ હતા. તેમણે પણ 'રામ' એ બે અક્ષરનો જ અપૂર્વ ચમત્કાર ગાયો છે. ઉક્ત પુસ્તકમાં જ શ્રીએકનાથ મહારાજનું સુંદર વાક્ય છે: "વાચાથી રામનામ બોલતાં બ્રહ્મસુખ આપણી સામે નાચે છે; આપણને બ્રહ્મસુખ પ્રાપ્ત થાય છે." આવી રીતે સંત તુકારામ વગેરેનાં વાક્યો પણ મળી શકે છે. છેવટે આપણા રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધી પણ રામનામનો મહિમા અપૂર્વ છે એ સ્પષ્ટ આપણને સમજાવી ગયા છે. તેમની પ્રાર્થના અને ધૂન એ જ કહે છે. તેઓ કહે છે: "સત્ય અને અહિંસાનો અમલ કરવા માટેની જેટલી જેટલી દવાઓ છે તે બધી દવાઓમાં સૌથી સારી દવા રામનું નામ છે."

આ પુસ્તકમાં આવી અનેક વસ્તુઓનો સારો સંગ્રહ છે અને ઈશ્વરના નામમંત્રનો જપ કરનારને, રામનામ લેનારને અત્યંત શ્રદ્ધા વધારી પોતાના માર્ગમાં દૃઢપણે આગળ વધવામાં સહાયકર્તા થઈ શકે તેમ છે. મંત્રમાર્ગમાં ઉપયોગી ઘણી સામગ્રી આ પુસ્તકમાંથી મળી રહેશે.

હરિપાઠ : અનુવાદક : રમણીક અ. મહેતા; પ્રકાશક : ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૩૯; પૂઠું : કાગળનું; કિંમત : રૂ. ૦-૧૫

દક્ષિણના મહાન સંત શ્રીજ્ઞાનદેવના 'હરિપાઠના અભંગ' એ પુસ્તિકાનો આ અનુવાદ છે. "હરિનામ સ્મરણથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થતાં સકળ સૃષ્ટિ હરિરૂપ બને છે અને અંતે સમાધિમંજીવન પ્રાપ્ત થાય છે."—આ સુન્દર સુબોધ આ અભંગોમાં ગૂંથેલો છે. નિત્યપાઠ કરવાથી તેનો વિશેષ લાભ થતો હોવાથી ઘણા મનુષ્યો તેનો નિત્યપાઠ કરે છે. એથી હરિસ્મરણમાં જાગ્રત રહેવા માટે આ હરિપાઠ પુસ્તિકા અત્યંત ઉપયોગી છે.

પ્રભુમય જીવન : અનુવાદક : સ્વ. મણિલાલ નથુભાઈ દોશી; પ્રકાશક : ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૧૬૮; પૂઠું : કાચું; કિંમત : રૂ. ૧-૭૦

'પ્રભુમય જીવન' એ ગ્રંથ વિદ્વાન અમેરિકન લેખક રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઈને લખેલા 'ઇન ટયુન વિથ ધી ઇન્ફિનિટ' નામના ગ્રંથનો અનુવાદ છે.

મનુષ્ય પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલી જઈ પોતાના શરીરને તથા મનને જ વાસ્તવ સ્વરૂપ માને છે ત્યારે તેનામાં અલ્પજ્ઞતા, અલ્પશક્તિ, સંકુચિતતા વગેરે દુઃખની પરંપરાનો જન્મ પામે છે. સર્વ સુખ, શાંતિ, જ્ઞાન, ઐશ્વર્ય વગેરે પોતાના આત્મામાં જ છે, સર્વ સુખનું મૂળ પોતે જ છે, આ જાતનું ભાન આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં છે આ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની ચાવી આ પુસ્તકના લેખકે ઘણી પ્રેરક તથા સરળ ભાષામાં બતાવી છે.

પરમસુખ આત્મામાંથી અનુકૂલ ભાવના, વિચાર વડે આકર્ષી શકાય છે. વિચાર એ અમોઘ સાધન છે. કેવી જાતના વિચારથી આત્મા સાથે એકતા સધાય છે—અભિન્ન થવાય છે એ આ પુસ્તકમાં લેખકે ઘણી રસમય અને સચોટ શૈલીમાં બતાવ્યું છે. વિદ્વાન, અવિદ્વાન, સ્ત્રી, પુરુષ અને યુવાનોને આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. આ પુસ્તકની આ દશમી આવૃત્તિ છે એ જ ઉક્ત પુસ્તકની લોકપ્રિયતા સિદ્ધ કરી આપે છે,

મોક્ષનો માર્ગ (કૈવલ્ય નવનીત) : સંપાદક : છગનલાલ યોગી; પ્રકાશક : ઉપરના પુસ્તક પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૮૨; પૂઠું : કાચું; કિંમત : ૫૦ નવા પૈસા

મૂળ તામિલ ભાષામાં 'કૈવલ્ય નવનીતમ્' નામનો આ ગ્રંથ અત્યંત લોકપ્રિય થયેલો. તેનું સંસ્કૃતમાં તેમ જ અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર પણ થયેલું ગુજરાતીમાં આ નવી સંશોધિત આવૃત્તિ છે.

ગુરુશિષ્યના સંવાદ રૂપે આ ગ્રંથમાં જ્ઞાનમાર્ગની ચર્ચા છે. વિવેક, વિરાગ તથા શમાદિ ષટ્

સ પત્તિ જેને સાધન ચતુષ્ટય કહે છે તેને સાધી પોતાના સ્વરૂપનો વિચાર કરવાથી પરિણામે મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય છે, એ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી સુ દર રીતે સ્પષ્ટ કરેલુ હોવાથી આ પુસ્તક મુમુક્ષુઓને અત્ય ત ઉપયોગી છે

ત્રીજી આખ લેખક સ્વામી માધવતીર્થ, પ્રકાશક સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૧૨૦, પૂઠુ કાચુ, કિમત રૂ ૧–૦૦

મનુષ્ય સ્થૂલ ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગથી જે જ્ઞાન મેળવે છે તે સત્ય જ્ઞાન નથી તેના મન, બુદ્ધિ વગેરે સાધનોથી જે જ્ઞાન તે પ્રાપ્ત કરે છે તે સ્થાયી સત્ય પણ નથી તેની શક્તિ પ્રમાણે તે જ્ઞાનને ગ્રહણ કર છે વ્યવહારરૂપ હેતુથી વિવેકીઓને પણ 'હુ અને મારુ' એવો વ્યવહાર થાય છે વ્યવહારકાળે સાપેક્ષતા આવી જાય છે અને તે મિથ્યા છે મનુષ્યનુ લગભગ બધુ જ્ઞાન પારકુ હોય છે કેટલુક તેના માબાપ તરફથી, કેટલુક તેના સમાજ તરફથી, કેટલુક શાળા અથવા શિક્ષકો તરફથી કેટલુ ક તેણે વાચેલા પુસ્તકોનુ, કેટલુ ક તેના ધર્મગ્રથોનુ, અને કેટલુ ક ધાર્મિક સ સ્થાઓ તરફથી આમ લગભગ તેનુ બધુ જ જ્ઞાન પારકુ હોય છે આવી પરત ત્રતા એ આત્મ સાક્ષાત્કારનો અભાવ બતાવે છે ખરુ તત્ત્વ એ સ્વત ત્ર છે, અને તે નિ સ ક ૫ અવસ્થામા સમજાય છે આવી નિ સ કલ્પ સ્થિતિમા જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તે સાચુ જ્ઞાન છે આને જ લેખક ત્રીજી આખ કહે છે

અ ત કરણની શુદ્ધિ થયા પછી બુદ્ધિનો પ્રકાશ થાય છે અને નવી આત્મિક દશા પ્રાપ્ત થાય છે લેખકે આવી આત્મિક દશા કેવા ક્રમથી પ્રાપ્ત થાય છે તે લાક્ષણિક શૈલીથી આ ગ્રથમા બતાવ્યુ છે

મુક્તિ લેખક રવિશ કર ન પાઠક, પ્રકાશક રાજારામ રામકૃષ્ણ ભટ્ટ, વડોદરા, પાન ૮૭, કિ એક રૂપિયો

લેખક મહાશયે અનેક નવલિકાઓ, નવલકથા, નાટકો અને કાવ્યો ગુજરાતી સાહિત્યને પૂરા પાડયા છે તેમની લેખનશૈલી સાદી અને સહેલી હોય છે આ પુસ્તકમા તેમની પાચ વાર્તાઓ આપવામા આવી છે

ક્રિયાપદના બીજા પુરુષનુ બહુવચનનુ રૂપ 'ઓ'કારાત હોય છે એ સમજીને લેખકશ્રી 'તૈયાર થાવ' જેવો પ્રયોગ ન કરવાનુ શીખશે એવી આશા છે 'પેપાક' 'ગદ્ગદ્', 'ઊ ડુ,' 'હથીઆર' વગેરે પ્રકારના શબ્દપ્રયોગ ખૂચે છે સિદ્ધહસ્ત સાહિત્યકાર થવાની ખેવના રાખતા લેખક મહાશય હવે પછી લેખનશુદ્ધિ તરફ વધુ ધ્યાન આપશે એવી આશા છે

પ્રાચીન સમયના ધાર્મિક પ્રસગોને અર્વાચીન સમયના સ વાદો રૂપે રજૂ કરવાની લેખકની ઢબ આકર્ષક અને સુવાચ્ય હોઈ વાચકોને ધર્મભાવના પોષનારી આ પુસ્તિકાની ભલામણ કરતા અમને આન દ થાય છે

વિજ્ઞાનવિનોદ લેખક નવનકાત નેમચ દ ભાવસાર, પ્રકાશક ગુર્જર ગ્ર થરત્ન કાર્યાલય, ગાધી માર્ગ, અમદાવાદ પાન ૬૩, કિ મત બાર આના

બાળકો માટેના આ આકર્ષક અને બોધક પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો પ્રસ ગ ઊભો થયો છે, એ એની લોકપ્રિયતાની પ્રતીતિ છે એમા વીજળી, ટ્રામ, મોટર, ટેલિફોન, સિનેમા અને અવાજ જેવા વૈજ્ઞાનિક વિષયો રોચક સ વાદો રૂપે રજૂ થયા છે

બાલસોગ્ય શૈલીથી વૈજ્ઞાનિક વિષયો રજૂ કરવામાં ઊગતા લેખક મહાશય સફળ થયા છે એ પ્રસંશાપાત્ર છે. એ પ્રવૃત્તિ એઓ ચાલુ રાખશે એવી ઉમેદ છે, પરંતુ વિજ્ઞાનની માહિતી પૂરી પાડતાં પાડતાં તેઓ સાહિત્યિક શુદ્ધિ નહીં ભૂલે એવી આશા છે. વર્તમાન વિજ્ઞાનયુગમાં આવી માહિતીપૂર્ણ પુસ્તિકા લખ્યા ને પ્રકટ કર્યા બદલ લેખક મહાશયને તથા પ્રકાશક સંસ્થાને અમે હાર્દિક અભિનંદન આપીએ છીએ અને આ પુસ્તિકા રાખવા ભલામણ કરીએ છીએ.

બાલરામાયણ : પ્રયોજક : પ્રફુલ્લ પ્રા. ઠાકોર; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ-મુંબઈ; પાન : ૧૪૭; પૂઠું : કાચું; કિંમત : સવા રૂપિયો

આ પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ છે એ જ એની લોકપ્રિયતા સાબિત કરે છે. એના પ્રયોજક ઊગતા લેખક છે. એમના માનસ ઉપર અંગ્રેજી ભાષાની ઘેરી અસર છે. ભાષાશુદ્ધિ માટે એઓ આગ્રહ રાખે એ ઇચ્છવાજોગ છે. એઓ સાદી ને સહેલી શૈલી અપનાવી શકે છે; પણ એમના હાથે આ ગ્રંથમાં અનેક ત્રૂટીઓ પેસી ગઈ છે તેમાંના માત્ર થોડાક દાખલાઓ અહીં આપીએ છીએ :—(૧) તું તારી જાતે જ તારો વિનાશ નોતરી રહ્યો છું; (૨) એક હજાર કરોડ વાનરોનું લશ્કર; (૩) સાથે રામ-લક્ષ્મણને જોતા જનકે આ બે જણા કોણ છે એમ વિશ્વામિત્રને (૪) સ્વર્ગમાં સિધાવાનું નક્કી કર્યું...રામ સદેહે સ્વર્ગ સિધાવ્યા; (૫) તેવું ભયંકર યુદ્ધ પૃથ્વી પર ક્યારેય થયું નહિ હોય; (૬) તમે રામથી નકામા ગભરાવ છો; (૭) ત્રણેય જણા બાકીના દિવસો પસાર કરવા લાગ્યા; (૮) રામના જેવો અવાજ ××× વાલી જેવા જ હાલ; (૯) ત્યારે સીતાએ પોતાનાં ઘરેણાં જમીન પર નાખી દીધાં, જેથી રામ-લક્ષ્મણ તેમની શોધમાં નીકળે, તો તે કયે રસ્તે ગયાં છે તેની તેમને ખબર પડે; (૧૦) હનુમાનનું શરીર જેટલું મોટું હતું તેટલું તેમનું પૂછડું પણ લાંબું હતું. કોઈ ભાષાશુદ્ધિના આગ્રહી પાસે આ ગ્રંથમાં સુધારાઓ કરાવવાની તજવીજ પ્રકાશક સંસ્થા ત્રીજી આવૃત્તિ નીકળતાં પહેલાં કરાવી લે તો એ ઠીક થઈ પડે.

વળી બાળકો માટેના પુસ્તકમાં છાપભૂલો ન રહી જાય, એવી ખાસ તજવીજ થવી ઘટે. દા. ત. ' કિષ્કિન્ધાકાંડ '; ' ઉત્તરાકાંડ '; ' એકી કૂદ કે '; ' કેટલાં સુંદર વૃક્ષો ત્યાં ઉગ્યાં હતાં ? '; ' કોશિષ ' વગેરે વગેરે જેવા પ્રયોગો બાળકો માટેના ગ્રંથમાં તો ન જ થવા ઘટે.

ભવિષ્યમાં લેખક પુસ્તકના વસ્તુની શુદ્ધિને પ્રાધાન્ય આપશે તેની સાથે સાથે ભાષાની શુદ્ધિને પણ લક્ષમાં રાખશે, એવી આશા રાખીએ છીએ. પ્રકાશક સંસ્થાના સંચાલકો પણ પુસ્તકની છપાઈ, પુસ્તકના સુશોભન વગેરે તરફ ધ્યાન આપવા ઉપરાંત પ્રૂફ સુધારવા તરફ ખાસ લક્ષ દેશે, એવી ઉમેદ છે.

એકંદરે આ ગ્રંથના પ્રયોજક તેમ જ પ્રકાશક પ્રશંસાના અધિકારી છે. દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તકની થોડી નકલો હોવી જોઈએ, એમ અમને લાગે છે. પુસ્તક સચિત્ર છે.

બ.

રતનપોથી : અનુવાદક : શ્રી રમણલાલ સોની; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પાન : ૯૮; સચિત્ર બોર્ડ પૂઠું; કિંમત : રૂ. ૧-૨૫

બંગાળી લેખક શ્રીપ્રમોધરંજન સેને બંગાળીમાં લખેલી બાલવાર્તા "ચોરેર મેયે"નો આ અનુવાદ છે. મંદા નામની એક છોકરી અને વલવો નામનો વાઘ એ આ વાર્તાનાં મુખ્ય બે પાત્રો છે. મંદા ભોળી અને ગરીબ માબાપની છોકરી છે. મંદાનો બાપ ગરીબાઈના કારણે ચોરી કરે છે; પણ એ ચોરીનું અનાજ મંદાની બા લેતી નથી, અને પોતાના ધણીને સખ્ત ગરીબાઈમાં પણ ચોરી ન કરવા પ્રતિજ્ઞા લેવડાવે છે. મંદાની બા ગરીબાઈના દુઃખમાં માંદગીની પથારીએ પડે છે, અને તેને બચાવવા મંદા એક સંન્યાસીના કહેવાથી જંગલમાં વનસ્પતિનાં પાન લેવા જાય છે. ત્યાં વલવો વાઘ તળાવડીના કાંઠે છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહ્યો છે. મંદા વાઘને મરી ગયેલો જાણી તેની પાસે જાય છે, તો તેને છેલ્લા શ્વાસ લેતો જોઈ, મંદા પાણી લાવી પાય છે, માથે હાથ ફેરવે છે. વાઘને શાંતિ વળે છે, અને બેઠો થાય છે. ત્યારથી બંને વચ્ચે પ્રેમની લાગણી જન્મે છે. તે પછી મંદાને ખરાં સંકટોમાં વાઘ બચાવે છે. રતનપોથી એ એક ગુપ્ત ભંડારનું સ્થાન અને રસ્તો બતાવતી પોથી છે. તે પોથી એક સંન્યાસી પાસેથી મંદાના હાથમાં આવી ચઢે છે. મંદાની પાસેથી બીજા સંન્યાસીઓ પોથી મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે; પણ મંદા તે પોથી આપતી નથી, અને પોથીમાં બતાવેલા રસ્તે ગુપ્ત ભંડારના સ્થળે જઈ ધન મેળવે છે. એ ધનથી પોતાના બાપની ચોરી છોડાવે છે તથા પોતાની મૃત માતાના આત્માને પણ શાંતિ આપે છે. મેળવેલું ધન બધું જ મંદા ગરીબોમાં વહેંચી દે છે.

મોટા ટાઈપમાં છપાયેલી આ વાર્તા બાળકોને ખૂબ ગમ્મત અને આનંદ આપે તેવી છે; સાથે બોધક પણ છે.

આશ્રમની બહેનોને : સંપાદક : કાકા કાલેલકર, પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; પાન : ૯૮; સાદું પૂઠું; કિંમત : રૂ. ૧-૦૦

પૂ. બાપુજીએ સાબરમતી આશ્રમની બહેનોને સન ૧૯૨૭થી ૧૯૨૯ દરમ્યાન લખેલા પત્રોનો આ સંગ્રહ છે. સાબરમતી આશ્રમની બહેનોનું જીવન ઉન્નત બને તથા આશ્રમજીવનને અનુકૂળ પોતાનું જીવન બનાવે તથા બહેનો પોતે અબળા નથી પણ પુરુષ જેટલી જ શક્તિ અને લાયકાત પોતામાં પડેલી છે તેમ સમજી તે જાગ્રત કરી પોતે જ પોતાના જીવનને ઘડે અને ઉજાળે એ હેતુથી આ પત્રો લખાયેલા છે. પત્રો એકેએક બહેને વાંચવા અને વંચાવવા જેવા છે. કાકા કાલેલકર આ પુસ્તકમાં 'બહેનોના બાપુ'માં સ્ત્રીજાતિના ઉદ્ધારને અર્થે ગાંધીજી પોતે સ્ત્રી બન્યા હતા" એમ જે લખે છે, તે આ પત્રો વાંચ્યા પછી ખરે જ સાચું લાગે છે. પત્રોની ભાષા પણ ખૂબ સાદી અને સરળ છે.

વ. મૂ. પટેલ

સ્થળસંકોચને લીધે પુસ્તકપરિચયનું કેટલુંક લખાણ આવતા અંક ઉપર મુલતવી રાખવું પડ્યું છે, તેમ જ 'સામયિક દોહન' પણ આપી શકાયું નથી. તંત્રી

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] જૂન, ૧૯૫૯ [અંક ૧૨

પુસ્તકાલય આજનુ સૌ કોઈનુ દેવમંદિર છે. ત્યા મહાન પુરુષો પુસ્તકરૂપે સરસ્વતીદેવીનો મહિમા ગાઈ રહ્યા છે તેમની પાસે કોઈ નાનુ કે મોટું નથી તેઓ શ્રેષ્ઠ નેતાઓ અને પીગંબરો કરતા પણ મહાન છે, છતા અલ્પમા અલ્પ જનના તેઓ સાથી અને મિત્ર છે દરેકને માટે તેમના મનના દ્વાર ખુલ્લાં રાખી તેઓ બેઠા છે સરસ્વતીના થાળમા સૌ કોઈ એક પંક્તિએ પ્રસાદ આરોગી શકે છે.

પુસ્તકાલય પ્રત્યેક જનને પોતાની મતિશક્તિ પ્રમાણે આગળ વધવાની તક કરી આપે છે. રાષ્ટ્રનુ ખમીર ત્યા જ ઘડાય છે ભાવિના વિચારકો, કવિઓ, લેખકો અને સાહસિકો ત્યાથી પ્રેરણા મેળવી સંસારમા ઘૂમે છે. આજે પુસ્તકાલય વિનાનુ ગામ કે નગર કલ્પી શકાય નહીં એટલુ જ નહીં પણ ઘર અને વ્યક્તિને પણ પોતાના વિકાસ પૂરતા ગ્રંથસંગ્રહ વિના ચાલવાનુ નથી.

રવિશંકર મ. રાવળ

અનુક્રમણિકા

તંત્રીસ્થાનેથી	૬૪૯
સાહિત્યસૃષ્ટિનુ અવતનુ	૬૫૧
પુસ્તક પસંદગી	૬૫૫
કેવી રીતે વાંચશો ?	૬૫૬
નિકોલાઈ ગ્રાગોલ	૬૫૭
ગ્રંથપાલો આટલુ કરશે ?	૬૫૯
વૈજ્ઞાનિક ગ્રંથોનુ પ્રદર્શન	૬૬૦
સુરત જિલ્લાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	૬૬૨
પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ	૬૬૪
આજના સોવિયેત વર્તમાનપત્રો	૬૬૭
પુસ્તક પરિચય	૬૬૯
ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ	૬૯૨
શ્રી અનકેશ્વર તાલુકા પુસ્તકાલયની હીરક જયંતી	૬૯૫
શ્રી રવિશંકર મ. રાવળનુ સન્માન	૬૯૬
પુસ્તકાલય-નોંધ	૭૦૩
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ.ના સૂચના-સમાચાર	૭૦૫

લવાજમ :

દેશમા (વાર્ષિક) : રૂ ૫–૦૦
પરદેશમા (વાર્ષિક) : રૂ ૬–૫૦
છૂટક નકલ : રૂ ૦–૬૨

વ્યવસ્થાપક :

લક્ષ્મણસિંહ બ. પરમાર
મંત્રી : પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ
પો. બો. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા

અમારાં તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ત્રિશંકુ (નવલકથા)	શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ	૪·૦૦
મધ્યાહ્નનાં મૃગજળ (જીવનસંસ્મરણો)	,, ,,	૪·૫૦
કવિદર્શન (નાટકો)	,, ,,	૨·૫૦
હીરાની ચમક (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩ ૭૫
શકુંતલા (નવલકથા)	શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર	૪·૫૦
આકાશગંગા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૪·૦૦
સંસારનાં વમળ (લેખો)	,, ,,	૫·૦૦
ઘેર બેઠાં ગંગા (નવલિકાઓ)	શ્રી પીતાંબર પટેલ	૫·૦૦
કલ્પના (,,)	,, ,,	૪·૫૦
ભારતના નવાં યાત્રાધામો (પ્રવાસવર્ણન)	,, ,,	૩·૫૦
સંધ્યાના રંગ (નવલકથા)	શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય	૪·૫૦
અનાથ (,,)	પ્રા. વસંત કાનેટકર	૫·૦૦
આધાર (,,)	ડૉ. કુ. સુમતિ ક્ષેત્રમાડે	૪·૦૦
વૃન્દા (,,)	,, ,,	૭·૫૦
હદપાર (,,)	શ્રી શ્રી. ના. પેંડસે	૪·૦૦
રાગવૈરાગ (નવલિકાઓ)	શ્રી સારંગ બારોટ	૪·૦૦
સૌંદર્યપૂજા ૧–૨ (નવલકથા)	શ્રી ' શયદા '	૭·૫૦
જ્યોતિ (,,)	શ્રી ' ગૌતમ '	૫·૫૦
અણપ્રીછયાં હેત (,,)	શ્રી ' વિશ્વમિત્ર '	૪·૫૦
ટારઝનનું શૌર્ય (,,)	શ્રી એડગર રાઈસ બરો	૪·૦૦
લીલુડી ધરતી ૧–૨ (,,)	શ્રી ચૂનીલાલ મડિયા	૧૦ ૦૦
શૂન્ય શેષ (ત્રિઅંકી નાટક)	,, ,,	૨ ૫૦
અંતઃસ્રોતા (નવલિકાઓ)	,, ,,	૩·૦૦
ધરતીનો પછેડો (નવલકથા)	શ્રી દેવશંકર મહેતા	૫·૦૦
રત્નદીપ (,,)	શ્રી પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય	૫·૫૦
હું, સરલા અને મિત્રમંડળ (હાસ્યલેખો)	શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા	૪·૫૦

: મળવાનું મુખ્ય સ્થળ :

આર. આર. શેઠની કંપની : મુંબઈ-૨

કેશવબાગ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ; પો. બોક્સ નં. ૨૫૧૭
ફોન નંબર : ૩૪૩૪૧ ☆ તાર : 'LITERATURE'

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।

પુસ્તકાલય

તંત્રી : શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ

વર્ષ ૩૩] જૂન, ૧૯૫૯ [અંક ૧૨

તંત્રીસ્થાનેથી

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓને

પુસ્તકાલય એ પ્રજાઘડતરની મહત્ત્વની સંસ્થા છે શાળામાં ભણે તેમાં ઉમેરો થાય તથા શાળામાં ભણેલું ભૂલી ન જવાય તે માટે પુસ્તકાલયની ખાસ જરૂર છે. પુસ્તકાલયને વિસારે પાડી શાળા તરફ ધ્યાન આપવાથી પ્રજાનાં શિક્ષણ, સંસ્કાર, અને ઘડતરમાં ઊણપ રહે છે.

માનવજીવનની પ્રગતિનો વૃત્તાંત પુસ્તકાલય દ્વારા વર્તમાન માનવીને મળી રહે છે, અને તેને સહારે તે વિશેષ પ્રગતિ કરી શકે છે.

પુસ્તકાલય એના વાચકોને ઉદ્યોગધંધાની પણ માહિતી આપે છે તથા તેને વાચનનો સાત્ત્વિક આનંદ પણ આપે છે.

આવી અગત્યની પુસ્તકાલય-સંસ્થાને પ્રજાએ તથા સરકારે વિકસાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પુસ્તકાલય માટે પ્રજાએ લોકમદદ એકઠી કરવી જોઈએ; સરકારે તેને સારી ગ્રાંટ આપવી જોઈએ.

વર્તમાન યુગમાં પ્રજા અને સરકારની કડીરૂપ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ હોય છે. એ સંસ્થાઓમાં ગ્રામપંચાયતો, શહેર સુધરાઈઓ, તથા જિલ્લા લોકલ બોર્ડો મુખ્યત્વે ગણાય.

આ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓનાં આવક માટેનાં સાધનો કાયદાથી નક્કી થયેલાં છે. આ સાધનોમાંથી થતી આવકનો વિનિયોગ તેમણે પોતાના વિસ્તારની પ્રજાના હિત માટે કરવાનો હોય છે.

પુસ્તકાલય એક મહત્ત્વની જનતાના હિતની પ્રવૃત્તિ છે. તેને વિકસાવવા માટે આર્થિક મદદની તેને હંમેશ જરૂર રહે છે.

પુસ્તકાલયોને સ્થાનિક જનતા તરફથી તથા સરકાર તરફથી એકંદરે ઠીક મદદ મળે છે. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાંથી પણ ઘણી સંસ્થાઓ પુસ્તકાલયોને મદદ કરે છે. આમ

ન્તા હજી ઘણી મોટી સંખ્યામાં ગ્રામપંચાયતો ગ્રામપુસ્તકાલયોને મદદ કરતી નથી, તેમ જ કેટલીક ગ્રામપંચાયતો થોડી જ મદદ કરે છે. ગુજરાતની ગ્રામપંચાયતોને અમારી વિનંતિ છે કે ગ્રામજનતાના ઘડતરમાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવતાં પુસ્તકાલયોને તે બને તેટલી મદદ કરે.

શહેર સુધરાઈઓને પણ વિનંતિ છે કે તેઓ તેમના શહેરનાં પુસ્તકાલયોને પૂરતી આર્થિક મદદ કરે. જે શહેરોમાં પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન ન હોય તે શહેરોએ પુસ્તકાલયનું મકાન બાંધવામાં આગેવાની લેવી જોઈએ. વળી શહેરનાં પુસ્તકાલયોમાં દિનપ્રતિદિન સારાં પુસ્તકો અને સામયિકોનો વધારો થતો રહે, તેમાં જરૂરી ફર્નિચર વસાવી શકાય, તેમ જ તેની વ્યવસ્થા માટે લાયકાતવાળો જરૂરી સ્ટાફ રાખી શકાય તે માટે શહેર સુધરાઈઓએ પુસ્તકાલયોને પૂરતી મદદ કરવી જોઈએ.

જિલ્લા લોકલ બોર્ડો પણ પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને પોતાનું મહત્ત્વનું કાર્ય માને તે જણાવવાની જરૂર ન હોય. ગુજરાતમા વડોદરા, અમરેલી, મહેસાણા, ખેડા, પંચમહાલ, વગેરે જિલ્લા લોકલ બોર્ડો પુસ્તકાલયોને ઠીક ઠીક મદદ કરતી લાગે છે. સુરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ પણ પુસ્તકાલયોને પુસ્તકોના રૂપે મદદ કરે છે; અને થોડા વખત ઉપર વાઘોડિયામાં મળેલી ભરૂચ જિલ્લા પુસ્તકાલય પરિષદ પ્રસંગે ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડે પણ વાર્ષિક રૂ. ૩૦૦૦)ની મદદ પુસ્તકાલયોને આપવાનું જાહેર કર્યું છે. પરંતુ સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, અને તળ ગુજરાતની ઘણી જિલ્લા લોકલ બોર્ડો હજી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિમાં ખાસ રસ લેતી દેખાતી નથી. આવી જિલ્લા લોકલ બોર્ડોને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે કે પુસ્તકાલય જેવી લોક-સંસ્કાર અને લોક-શિક્ષણની મહત્ત્વની પ્રવૃત્તિને મદદ કરવાનું તેઓ નહિ ચૂકે.

અમેરિકા અને યુરોપના કેટલાક દેશોમાં તો પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિનું સંચાલન તથા તેની આર્થિક જવાબદારી મુખ્યત્વે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ જ ઉપાડી લે છે. કેટલીક જગાએ તો પુસ્તકાલયને લગતો ખાસ વેરો પ્રજા પાસેથી આ સંસ્થાઓ ઉઘરાવે છે, અને પ્રજા તે વેરો ઉત્સાહથી આપે છે.

આપણે આશા રાખીએ કે આપણા દેશમાં પણ પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને વિકસાવવામાં પ્રજા, સરકાર અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓનો પૂરતો સહકાર મળી રહેશે.

☆

પુત્રને શિખામણ

ઇંગ્લેંડના જાણીતા વડાપ્રધાન ગ્લેડ્સ્ટને પોતાના પુત્રને એક વાર પત્ર લખ્યો હતો, એ મનનીય છે:

"સ્વાશ્રય કેળવજે. જે તું જાતે મેળવી શકે એમ હોય, તેને માટે બીજા ઉપર આધાર રાખીશ નહીં. તારી જરૂરિયાતો બને તેટલી ઓછી રાખજે; કારણ કે પુરુષાર્થ, સમૃદ્ધિ અને સુખની ચાવી એમાં જ રહેલી છે. જેમ જેમ આપણે આપણી જરૂરિયાતો વધારતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણે કાયર, પરાવલંબી અને સ્વાર્થી બનતા જઈએ છીએ."

મુકુલભાઈ

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવલોકન

—જ્હોન વિલ્સન ૧૭૮૬ની બર્ન્સની કિલ્મારનૉક આવૃત્તિની મૂળ, પાનાં કાપ્યા વિનાની નકલ ડમ્ફ્રિસમાં એનાન ખાતે એક સ્થાનિક વિદ્યાર્થીને મળી આવી છે. તજજ્ઞો આ નકલનું નિરીક્ષણ કરીને તથા પ્રસિદ્ધ મૂળ નકલો સાથે સરખાવીને એવા નિર્ણય પર આવ્યા છે કે આ આવૃત્તિ નકલી નથી. છાપેલ આવૃત્તિની ૬૧૨ નકલો હતી, તે પૈકી માત્ર નવનો જ પત્તો લાગ્યો છે. આ નકલો સંગ્રહસ્થાન તથા ખાનગી સંગ્રહોમાં છે.

—૧૯૫૮માં સોવિયેટમાં એક અબજ પુસ્તકો છપાયાં હતાં. ઝારશાહીના છેલ્લા વર્ષ ૧૯૧૭માં આ સંખ્યા ૯ કરોડ ૯૦ લાખની હતી. વસ્તીના માથાદીઠ આ નવ ગણાં પુસ્તકો થયાં.

—મિલ્ટનના ' પૅરેડાઈઝ લૉસ્ટ ' તથા ' પૅરેડાઈઝ રીગેઈન્ડ 'નાં જ્યૉર્જિયન ભાષામાં સંપૂર્ણ ભાષાંતરો પહેલી જ વખત થયાં છે. આ ભાષાંતર વખતાંગ ચેલિડ્ઝેએ કર્યાં છે. અગાઉ તેણે શેક્સપીઅરનાં તથા બીજાં અંગ્રેજી પુસ્તકોનાં ભાષાંતર કર્યાં છે. અત્યારે ચેલિડ્ઝે માર્લોના ' ડૉ. ફૉસ્ટસ ' તથા ' ટેમ્બરલેન ધી ગ્રેઈટ 'નાં ભાષાંતર કરી રહેલ છે.

—સુપ્રસિદ્ધ કન્નડ નવલકથા લેખક શ્રી કે. એસ. કરન્થને નૃત્ય અને નૃત્યનાટકોની તેની સેવા બદલ સ્વીડનની નૃત્ય અકાદમી ' લેસ આર્કિવ્ઝ ઇન્ટરનૅશનેલ દ લા દાન્સ 'એ કાંસાનો ચંદ્રક આપ્યો છે. આ ચંદ્રક બહુ ઓછાને મળે છે. થોડા સમય પહેલાં સ્વીડનની નૃત્ય એસોસીએશનના પ્રમુખ શ્રી બેંગ્ટ હેગરે દક્ષિણ કન્નડમાં પુટ્ટુર ખાતે શ્રી કરન્થને આ ચંદ્રક આપ્યો હતો. દક્ષિણ કન્નડના નૃત્યનાટક ' યક્ષગણ ' વિષે કરન્થના પુસ્તક માટે આ ચંદ્રક આપવામાં આવ્યો છે.

—સિંહાલીઝ ભાષાના ઉત્તમ પુસ્તક માટે અપાતું ' ડૉન પેડ્રિક સાહિત્યવિષયક ઇનામ ' ૧૯૫૮માં સીલોન વિશ્વવિદ્યાલયના ડૉ. ઈ. આર. શરતચંદ્રને, સાહિત્યવિવેચનના ગ્રંથ ' કલ્પનાલોકય ' માટે આપવામાં આવ્યું છે.

આ પારિતોષિક ચોથી વખત અપાયું છે. આગલા વિજેતા માર્ટિન વિક્રમસિંઘે તથા કે. એચ. દ સિલ્વા છે. વિવેચન માટે અપાતું આ પહેલું ઇનામ છે.

—ફિલિપાઈન્સના કવિ જે. વી. ગ્રાસિયાને થોડા સમય પહેલાં ' પલાંકા મેમોરિયલ પારિતોષિક ' મળ્યું હતું. હમણાં તેને એક હજાર ડૉલરનું ' શેલી સ્મારક પારિતોષિક ' મળ્યું છે. અમેરિકાના પદ્ય સાહિત્યમાં આ પારિતોષિક ખૂબ મહત્ત્વનું છે.

—કલકત્તા ખાતેના કલ્ચરલ ફ્રીડમની કૉંગ્રેસના પ્રતિનિધિ શ્રી કે. કે. સિંહાએ પાસ્તરનાક વિષે વિગતવાર પુસ્તિકા પ્રગટ કરી છે. તેમાં સત્તાવાર સોવિયેટ નિવેદનો તથા બીજા દેશના આગેવાનોની ટીકાનો સમાવેશ થાય છે.

ઇટાલિયન લેખકો ઇગ્નેઝિયો સિલોન તથા આલ્બર્ટો મોરેવિયાના લેખો, 'માંચેસ્ટર ગાર્ડિયન' તથા 'ન્યુ સ્ટેટ્સમેન'ની તંત્રીનોંધો, સોવિયેટ સાહિત્ય સામયિક 'નોવીમીર'નું નિવેદન તથા બીજાં ઘણાં નિવેદનો તેમાં આપવામાં આવ્યાં છે.

—બંગાળના સુપ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી મોહનલાલ ધામીના સાહિત્યનાં વિવિધ ક્ષેત્રોની સેવા જાણીતી છે. તે અત્યારે ત્રણ-ચાર દશ વર્ષની સામાજિક નવલકથા 'ગોરી ધીરે ચલો'ના શીર્ષક હેઠળ તથા ઐતિહાસિક નવલકથા 'સંસાર ચાલ્યો જાય છે' લખી રહ્યા છે.

તેમની નવલકથા 'રૂપરેખા'નું હિંદીમાં ભાષાંતર થયું છે અને દિલ્હીના રાજહંસ પ્રકાશન તરફથી તે સત્વરે પ્રગટ થશે.

—ભારતીય લેખક શ્રી એસ. કે. ચેટર્જીની કેટલીક નવલિકાઓ ખૂબ વંચાતા સામયિકોમાં મોટા પ્રમાણમાં પ્રગટ થઈ ચૂકી છે. તેના પુસ્તકો 'હિઝ મફલ્ડ ફ્રીંગ્સ' તથા 'ધી ફાલ્ચાઝ ઑફ ધર્મગરી'એ નવલિકાલેખક તરીકે પ્રતિષ્ઠા સ્થાપન કરી. બીજાં પુસ્તકો 'બૉમ્બે મર્ડર' તથા 'મસાલા એડવેન્ચર' છે. તેમનો છેલ્લો વાર્તાસંગ્રહ 'ધી ગ્રેપ્સ ઑફ ઑકાઈટ એન્ડ અધર સ્ટોરીઝ' તાજેતરમાં બહાર પડ્યો છે.

*—છેલ્લા ચાર દશકામાં ગાંધીજીની પ્રબળ અસર ભારતીય જીવન પર પડી છે. ઉડિયા ભાષા પર તેમનો પ્રભાવ જોવો તેવો પડ્યો નથી. શ્રી ગયાધર માનસિંહે 'કમલાયન'ના શીર્ષક હેઠળ લાંબું કાવ્ય લખ્યું છે. તેમાં તેણે હિંસા અને અહિંસા વચ્ચેનો સંઘર્ષ બતાવ્યો છે. ઉપરાંત ૮૧ વર્ષની ઉંમરના શ્રી રાધાકૃષ્ણ પટનાયકે 'શુભસ્થમ' નામનું રૂપકકાવ્ય લખ્યું છે.

*—શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના ગમે તે ભાષાના ભાષાંતરોની બે નકલો મોકલવા રવીન્દ્ર પુરિષદ, વિશ્વભારતી, શાંતિનિકેતનના ક્યુરેટરે વિનંતિ કરેલ છે. કવિ સંબંધી પ્રાદેશિક તથા રાષ્ટ્રીય લેખકોએ લખેલ પુસ્તકોની પણ બે નકલો મોકલવાની છે. ૧૯૬૧માં ટાગોરની જન્મ શતાબ્દી ઉજવાતી વખતે કવિના પુસ્તકોનું પ્રદર્શન આને અંગે બને તેટલું સંપૂર્ણ થશે.

*—સોળમી સદીની શરૂઆતમાં સુફી સંત તથા કવિ મલિક મહંમદ જયાસીએ અમર મહાકાવ્ય 'પદ્માવત' લખ્યું છે. તેની સરખામણી તુલસીદાસના રામાયણ તથા જયશંકરપ્રસાદના 'કામાયની' સાથે થઈ શકે છે.

માસમાં દિલ્હીમાં ભરવામાં આવનાર રાષ્ટ્રભાષાપ્રચાર સંમેલનની વાર્ષિક બેઠક વખતે આપવામાં આવશે.

*—શ્રી કે. એમ. પન્નિકરનું 'કીંગ લીઅર'નું મલાયલમ ભાષાંતર સાહિત્ય અકાદમી તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે. શેક્સપિયરનાં કેટલાંક નાટકોનાં મલાયલમ ભાષાંતરો થયાં છે; પરંતુ શ્રી એમ. આર. નાયરના 'ઓથેલો' તથા 'કીંગ લીઅર' સિવાય બીજાં ભાષાંતરો સફળ થયાં નથી.

—જ્યારે એડવર્ડ ફિટ્ઝરાલ્ડે પોતાના અદ્ભુત પુસ્તક રૂબાયતનું પુનર્સર્જન પૂરું કર્યું ત્યારે તે ઉત્સાહભેર પોતાના પ્રકાશકો પાસે તે લઈ ગયો. પ્રકાશકોએ બે વર્ષ સુધી પુસ્તકને રાખી મૂક્યા બાદ તેનો સાભાર અસ્વીકાર કર્યો. પછી ફિટ્ઝરાલ્ડે પોતે જ તે છપાવવાનો નિર્ણય કર્યો, અને લંડનના પ્રખ્યાત બુકસેલર ક્વેરિટચની મદદ મેળવી.

સસ્તી છાપેલ કાચા પૂંઠાની આવૃત્તિ ક્વેરિટચે પાંચ શિલિંગની કિંમતે વેચવા મૂકી. પુસ્તકની ખપત થઈ નહિ. તેથી ક્વેરિટચે કિંમત ઘટાડીને છ પેન્સની કરી. છતાં ખપત થઈ નહિ. છેવટે તેણે દુકાનની બહાર એક પેનીની કિંમતે વેચાતાં પુસ્તકોમાં તેને મૂકી. છતાં વેચાણ થયું નહિ. એક દિવસ વ્હિટ્લી સ્ટોકસ નામના ગૃહસ્થ ત્યાં થઈને જતા હતા તેમણે એક પેનીનું જોખમ ખેડવાનું નક્કી કર્યું. તેમણે તે કાવ્ય વાંચ્યું અને તેનાથી તે પ્રભાવિત થતાં રોસેટી પાસે તે કાવ્ય લઈ ગયા. રોસેટીએ તે સ્વિન્બર્નને વંચાવ્યું. આ પુસ્તક જોઈને સ્વિન્બર્ન પર એટલી અસર થઈ કે બીજે જ દિવસે તે પુસ્તકની બાકીની નકલો ખરીદવા દુકાને ગયો. ત્યાં જતાં તેને જણાયું કે અચાનક માગ નીકળી પડતાં પુસ્તકની કિંમત બમણી—બે પેન્સ કરવી પડી હતી. આજે એક નકલના ૨૦૦-૩૦૦ પાઉન્ડ પડે છે.

વાંકાનેર, ૨૮-૫-'૫૯ છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

* નિશાનીવાળી નોંધો 'ઈન્ડિયન પી. ઈ. એન.'માંથી સાભાર ઉદ્ધૃત

*

—ગુજરાત મુદ્રક પરિષદ વડોદરા ખાતે 'કુમાર'ના તંત્રી શ્રી બચુભાઈ રાવતના પ્રમુખપણા નીચે તા. ૩૦, ૩૧ મે, ૧૯૫૯ના દિવસોમાં મળી હતી. તેમાં જુદાં જુદાં સ્થળોના લગભગ ૧૨૫ પ્રતિનિધિઓ હાજર રહ્યા હતા. પરિષદ પ્રસંગે મુદ્રણકળાનું પ્રદર્શન પણ યોજ્યું હતું.

—'માનસી' ત્રૈમાસિક બંધ પડેલું તે પાછું શરૂ થયું છે. તેના તંત્રીઓ તરીકે શ્રી વિજયરાય વૈદ્ય અને શ્રી પ્રભાકર મહેતા છે.

—'ગાયત્રી વિજ્ઞાન' નામે નવું ગુજરાતી માસિક એપ્રિલ માસથી મુંબઈથી શરૂ થયું છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫ છે. સંપાદકનું નામઠામ પ્રો. 'અવધૂત' (ગૂઢ-મંત્ર-વિદ્યા-વિશારદ), ગોરેગાંવ (ઈસ્ટ), મુંબઈ ૪૪ છે.

—'બાલ દક્ષિણા' નામે બાળકો માટેનું ગુજરાતી ત્રૈમાસિક શ્રી અરવિંદ આશ્રમ,

પોંડીચેરી તરફથી શ્રી સુંદરમ્‌ના તંત્રીપણા નીચે શરૂ થયું છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨ અને પરદેશમાં શિલિંગ ૫ છે.

—ભારતના રાષ્ટ્રીય ગ્રંથનિધિ (ધી નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ ઑફ ઇન્ડીઆ)ની ગ્રંથપ્રકાશન પ્રવૃત્તિ હવે આવતા છ મહિનામાં જ શરૂ થવાની છે. આ ગ્રંથનિધિની ગ્રંથ-પ્રકાશન-પ્રવૃત્તિની વિશેષતા એ છે કે એ ભારતની ચૌદે ભાષામાં પ્રજાને સામાન્ય રીતે રસ પડે એવા વિષયો પર અઢીસો અઢીસો પાનાનાં પુસ્તકો પ્રગટ કરશે અને પ્રજાને તે પોસાઈ શકે એવે દરે એ વેચાશે.

—ગુજરાતી શબ્દોના આકર-ગ્રંથો સમા અને ગુજરાતી સાહિત્યના ભૂષણરૂપ ભગવદ્‌ગોમંડલ કોશની હવે સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિ તૈયાર થઈ રહી છે. તેમ ગુજરાત વિદ્યાપીઠના સાર્થ જોડણીકોશનું નવેસરથી સંપાદન થઈ રહ્યું છે.

—પંજાબના ૩૦૦ જેટલા લેખકોએ પ્રકાશકોના શોષણમાંથી તેમ જ રાજકીય વાડાબંધીમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટે પોતાની સહકારી મંડળીની રચના કરી છે. આ મંડળીનું નામ " The Associated Writers' and Authors' Cooperative Society, Ltd. " રાખવામાં આવ્યું છે. આ મંડળી અંગ્રેજી, હિંદી, પંજાબી અને ઉર્દુ સાહિત્યના પ્રકાશનનું કાર્ય હાથ ધરશે અને તે માટે તે પોતાનું છાપખાનું તથા વેચાણવ્યવસ્થા ઊભી કરશે. મંડળીનો નફો લેખકસભ્યો વચ્ચે વહેંચાશે.

—વઢવાણમાંનું કવિ દલપતરામનું જૂનું જર્જરિત મકાન મેળવવાનો પ્રયત્ન ત્યાંની સ્થાનિક સભા કરી રહી છે. આ મકાનને દલપતરામની યાદગીરી તરીકે જાળવી રાખવાનો આ સંસ્થાનો મનોરથ છે.

શાં. સો. પરેલ

☆

જ્ઞાન અને કર્મમાં પડેલું અંતર

આપણી કેળવણીમાં જ્ઞાન અને કર્મ છૂટાં પડવાથી કેટલાક અન્યાયો નિર્માણ થયા છે. તેમાંનો પહેલો માનસિક અન્યાય છે. માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કર્મ અને જ્ઞાન વચ્ચે અંતર પાડી શકાય નહિ.

બીજો અન્યાય સામાજિક છે. કર્મથી જ્ઞાન જ્યારે વેગળું પડે છે ત્યારે સમાજમાં બે વર્ગોનું નિર્માણ થાય છે: એક સુશિક્ષિતોનો અને બીજો મજૂરોનો. સુશિક્ષિતો મજૂરો તરફ તોછડાઈથી વર્તે છે.

આ અન્યાયની પાછળ આર્થિક અન્યાય પણ માથું ઊંચું કરે છે.

અન્યાયની પરંપરાની શૃંખલામાંથી છૂટવું હોય તો અત્યારે જ્ઞાન અને કર્મમાં જે અંતર પડ્યું છે તેને ઘટાડવું જ જોઈએ.

પુસ્તક-પસંદગી

પુસ્તકાલયને જીવંત, તેજસ્વી બનાવવા માટે આપણે શું કરીએ ?

પહેલાં તો પુસ્તકાલયની સાચી અગત્ય, એની લોકવિદ્યાપીઠ તરીકેની મહત્તા જનતામાં સ્થાપિત કરવાની રહે છે. લોકપ્રિય પુસ્તકાલય ત્યારે કહેવાય કે જ્યારે એનાં શિષ્ટ પુસ્તકો વાંચવા વાચકો પડાપડી કરતા હોય. વાચકોની સદ્રુચિ સંતોષાય અને તેમને ઉન્નત માર્ગે દોરે એવાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં હોવાં જોઈએ. પુસ્તક-પસંદગી માટે થોડાંક સૂચનો યાદ રાખવા જેવાં છે :

૧. માસિકના તંત્રી પોતાની રુચિ પ્રમાણેનું નહિ પણ વાચકોની રુચિ પ્રમાણેનું સાહિત્ય પોતાના માસિકમા પ્રગટ કરે છે તેમ પુસ્તકાલયના મંત્રી કે ગ્રંથપાલે વાચકોની રુચિ ઓળખી પુસ્તક-પસંદગી કરવી. વળી હાલમાં એકલી વાર્તાઓ વાંચનારો વર્ગ મોટો છે, માટે તેને જ સંતોષવા એકલી વાર્તાઓ ખરીદવી એ પણ બરાબર નથી. સુપથ્ય ભોજનથાળમાં જેમ દેહને પોષણ આપતી દરેક જાતના વાનગીઓ પીરસાય છે અને જમનાર દરેક વાનગીનો સ્વાદ ચાખે છે, તેમ જ પુસ્તકાલયમાં આવતા વાચકને સાહિત્યનાં જુદાં જુદાં અંગોથી સુમાહિતગાર કરવો જોઈએ. નવાં ઊઘડતાં ને બીજાં પુસ્તકાલયમાં પણ વાચકો સાહિત્યના એકાદબે અંગથી માહિતગાર હોય એવા આવે છે. નવા વાંચતાં શીખેલા વાચકોને તો ખાસ માર્ગદર્શનની જરૂર રહે છે. વળી જ્યાંની જનતા પછાત હોય તેને પ્રચાર કરીને ઉત્તેજિત કરવી પડે છે. આ માટે પુસ્તકાલયમાં ભૂગોળ, ઇતિહાસ, વિજ્ઞાન, આરોગ્ય, પ્રવાસ, ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, વાર્તા, કાવ્ય, નાટક, બાલસાહિત્ય એવાં દરેક અંગનાં પુસ્તકો હોવાં જોઈએ, ને દર વર્ષે દરેક જાતનાં પુસ્તકોમાં વધારો કરતા રહેવું જોઈએ.

૨. કેટલાક સંચાલકો પોતાની રુચિ માટે જ પુસ્તકો ખરીદે છે., એક પુસ્તકાલયમાં અઘરાં અઘરાં આરોગ્યનાં જ પુસ્તકો ખરીદાયાં હતાં; બીજામાં ' શિકારી કૂતરો ' જેવાં ડીટેક્ટિવ વાર્તાઓનાં પુસ્તકો ખરીદાયાં હતાં; તો બીજામાં એકલી ભારે કિંમતની નવલકથાઓ જ ખરીદાઈ હતી. આ યોગ્ય નથી.

૩. ગ્રંથપાલ-મંત્રીએ વરસ દરમિયાન પ્રગટ થતાં સારાં સારાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરવી જોઈએ, ને એમાંથી પસંદગી કરીને પુસ્તકો ખરીદવાં જોઈએ. વધારે કમિશનના લોભમાં પડીને નવજીવન ને સસ્તું સાહિત્ય જેવાં સસ્તાં પ્રકાશનોનો લાભ જવા દેવો નહિ.

૪. વાચકોને આકર્ષવા, અભણોને શિક્ષણ અને વાચનમાં રસ લેતા કરવા શ્રાવ્યવાચનની પ્રથા શરૂ કરવી જોઈએ. માણભટ્ટોની પ્રથા જીવતી કર્યા વગર આપણાં પુસ્તકાલયો જીવંત બનવાનાં નથી. ગામના પુસ્તકાલયે પોતાના ગામની સાહિત્યસભાની ગરજ સારવી પડશે. આ માટે પખવાડિયે-મહિને જનસમુદાયને ભેગો કરીને સાહિત્યમાંથી સારી સારી વાનગીનું વાચન અને કાવ્યગાન રાખવાં જોઈએ. શ્રાવ્યવાચનની અસર ખૂબ સારી થાય છે. આ માટે જૂલેવર્નનાં સાહસિકોની સૃષ્ટિ, પાતાળપ્રવેશ, સાગરસમ્રાટ; નાનાભાઈ ભટ્ટનાં મહાભારતનાં પાત્રો તથા હિંદુધર્મની આખ્યાયિકાઓના બે ભાગ; ચંદ્રભાઈ ભટ્ટનાં વૈજ્ઞાનિક જગત, વિજ્ઞાનની જ્યોત; ભુગતરામ દવેકૃત ખેડૂતનો શિકારી; ગીતાપ્રવચનો; સાને ગુરુજીકૃત શ્યામની મા; પ્રભાશંકર પટ્ટણીકૃત વાતોમાં બોધ; ગિજુભાઈની કિશોરકથાઓ; રમણલાલ સોનીલિખિત બત્રીસ પૂતળીની વાતો; સ્વામી આનંદકૃત ઈસુચરિત; મેઘાણીકૃત સૌરાષ્ટ્રની રસધાર; રમણલાલ

દેસાઈની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ તેમ જ દિવ્યચક્ષુ, કોકિલા જેવા સંક્ષેપો ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ મારા સ્વાનુભવની બીના છે; કેમકે શ્રાવ્યવાચનનો પ્રયોગ મેં ઈ. સ. ૧૯૩૯થી શરૂ કર્યો છે.

૫. એકાંગી સાહિત્ય વાંચનારને પણ દરેક જાતનું સાહિત્ય વાંચવાનો બોધ કરવો. વાચકને સમજાવવું કે આપણે સમાજમાં રહેવું પડે છે, ધંધોરોજગાર કરવો પડે છે, કોઈ એક ધર્મ પાળવો પડે છે તેમ જ મનોરંજનની પણ જરૂર રહે છે. ખાટલાના ચાર પાયા સમાન હોય તો ખાટલો બરાબર રહે છે, તેમ આપણામાં દરેક પ્રકારનું જ્ઞાન ન હોય તો આપણું અજ્ઞાન આપણને ઘણી વાર મુશ્કેલીમાં મૂકે છે. આ ટાળવા માટે દરેક જાતનું સાહિત્ય વાંચવાની જરૂર પડે છે.

૬. કોઈ પણ વાદ, પક્ષ, પંથ કે પ્રાંતીયતાનો ભેદ રાખ્યા વગર શુદ્ધ બુદ્ધિથી તટસ્થપણે લખાયેલ સાહિત્ય વસાવવામાં વાંધો નથી. પુસ્તકના નામથી કે પૂંઠાના રંગથી ભડકવાની જરૂર નથી.

ટૂંકમાં સ્થાનિક વાચકજનતા, તેનો અભ્યાસ, વાચનરુચિ તથા તેને કેવું જ્ઞાન જરૂરી છે તે લક્ષમાં લઈને સ્ત્રી-પુરુષો તથા બાળકોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવું દરેક જાતનું સાહિત્ય પસંદ કરવું અને ખરીદવું.

—શંકરભાઈ સોમાભાઈ તડવી

☆

કેવી રીતે વાંચશો ?

(૧) આંખો ખેંચવી પડે એવા થોડા અજવાળામાં કદી વાંચવું નહિ.

(૨) વાંચતી વખતે ડોકું નીચું નમાવી કદી વાંચવું નહિ. અક્ષરો બરાબર દેખાય નહિ તો ચોપડી આંખો પાસે લાવો; પણ વાંચતી યા લખતી વખતે ગરદન તો ટટાર જ રાખો.

(૩) આ વાત કદી ભૂલતા નહિ કે તમારી આંખની કિંમત કોઈ પણ ચોપડી કરતાં વધારે છે અને તમારી આંખ પર જ તમારાં રક્ષણ તથા ફતેહનો મુખ્ય આધાર છે.

(૪) વાંચતી વેળા તમારી ચોપડી આંખોથી ૧૪ ઇંચ દૂર રાખો.

(૫) જ્યારે તમે બારી આગળ અથવા દીવાના પ્રકાશથી વાંચતા હો, ત્યારે એવી ગોઠવણ કરો કે તે અજવાળું કાં તો તમારા માથા ઉપરથી અથવા તો ડાબી બાજુથી આવે, સામો પ્રકાશ રહેવાથી આંખોનું બળ અને તેજ ઘટે છે.

(૬) થોડી થોડી વારને અંતરે ચોપડીની બહાર જરા પણ જોતા રહીને કે આંખો બિલકુલ બંધ કરતા રહીને તેને આરામ આપવો.

(૭) ચોપડી ઉપર સૂર્યનો પ્રકાશ પડતો હોય તેવી રીતે કદી પણ વાંચવું નહિ.

(૮) તમારી આંખો સવારમાં જ ચોખ્ખા અને ઠંડા પાણીથી ધોજો અને ફરવા જાઓ ત્યારે લીલા ઘાસ અને દૂરનાં ઝાડો તરફ લાંબી નજર નાખજો.

(૯) આગગાડીમાં અથવા દોડતી ગાડીએ કદી વાંચવું નહિ.

(૧૦) હીંચકો કે આરામખુરશી પર બેસી કદી વાંચો નહિ. ટટાર બેસીને જ વાંચવું.

(૧૧) જે દીવેથી વાંચો તેનો પ્રકાશ પૂરતો અને સ્થિર હોવો જોઈએ અને તે પ્રકાશ આંખો પર ન પડતાં ચોપડી પર પડે તેવી રીતે કાગળ કે કપડાની આડ રાખવી.

નિકોલાઈ ગોગોલ

[મહાન રશિયન લેખક ગોગોલની તા. ૨૦ માર્ચને દિવસે ૧૫૦મી જન્મજયંતી ઉજવાઈ. એ લેખક સંબંધી ટૂંક માહિતી નીચેના લેખમાં છે તંત્રી]

વિશ્વવિખ્યાત રશિયન લેખક નિકોલાઈ ગોગોલનો જન્મ યુક્રેનના નાનકડા ગામ બોલ્શીયે સોરોચિન્ત્સીમાં, ૧૮૦૯ના માર્ચની ૨૦ તારીખે થયો હતો. એમના પિતા રંગભૂમિના શોખીન હતા અને એમણે ઉઝબેક ભાષામાં અનેક નાટકો લખ્યાં હતાં. આથી ગોગોલને બાળવયમાં જ સાહિત્ય અને નાટકમાં રસ જાગ્રત થયો હતો. ગોગોલને યુક્રેનના ગ્રામજીવનનો પરિચય હતો અને યુક્રેનિયન ગીતો, પરીકથાઓ અને લોકકથાઓ માટે પ્રેમ હતો.

ગોગોલ નેઝિનની શાળામાં ભણતા હતા ત્યારે પણ રંગભૂમિ, સાહિત્ય, સંગીત અને ચિત્રકલામાં તેમનો રસ વધતો જ જતો હતો. તેઓ શાળાનાં નાટકોમાં ભાગ લેતા અને પુશ્કિન એમનો પ્રિય કવિ હતો. એની આખી ને આખી કવિતાઓ તેઓ પોતાની નોટબુકમાં ઉતારતા. ધીમે ધીમે ગોગોલ પોતે લખવા લાગ્યા અને શાળાના હસ્તલિખિત પત્રમાં પ્રસિદ્ધ પણ કરવા લાગ્યા.

૧૮૨૮માં સ્નાતક થયા બાદ ગોગોલ રશિયન સામ્રાજ્યના પાટનગર સેન્ટ પીતર્સબર્ગમાં આવ્યા. ત્યાં થોડો સમય રખડ્યા પછી એમને એક નાનકડી નોકરી મળી. તેઓ ફુરસદનો વખત સાહિત્ય અને કળા પાછળ જ ગાળતા. તેઓ કલા અકાદમીમાં પણ જોડાયા અને ચિત્રકામ પણ કરતા.

૧૮૩૦માં એમની વાર્તા "બાસાવ્રીયુક" અથવા તો "સેન્ટ જોન દિન નિમિત્તે" "ઓતેચેસ્ત્વેનિયે ઝાપીસ્કી" પત્રમાં પ્રસિદ્ધ થઈ. "દિકાન્કા ખેતરની સાંજ" નામની વિખ્યાત વાર્તામાળાની આ પ્રથમ વાર્તા હતી. આ પુસ્તકનો પહેલો ભાગ ૧૮૩૧ના સપ્ટેંબરમાં અને બીજો ૧૮૩૨ના માર્ચમાં બહાર પડ્યો. આ પુસ્તકથી ગોગોલે રશિયન સાહિત્યમાં નિશ્ચિત સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું.

યુક્રેનના જીવનનાં હૃદયંગમ ચિત્રો

ગોગોલની વાર્તાઓએ રશિયન વાચક સમક્ષ એક અજ્ઞાત દુનિયા છતી કરી દીધી. એમાં યુક્રેનનાં જીવન, ઇતિહાસ, કવિતા, લોકકથાઓ એની સંપૂર્ણ સુંદરતા સાથે રજૂ થતાં હતાં. આ લેખક કુદરતનાં તાજગીસર્યાં વર્ણન અને આકર્ષક માનવપાત્રોનું સર્જન કરતા. સેન્ટ પીતર્સબર્ગમાં ગોગોલ મિત્રો અને બિરાદરોના વર્તુળનું આકર્ષણકેન્દ્ર બની રહ્યા. આ આ વર્તુળના પ્રેરણાદાયી નેતા મહાકવિ પુશ્કિન હતા. ગોગોલે ઉપર્યુક્ત પુસ્તક પછી "મિર્ગોરોદ" અને "આરેબેસ્કસ" તૈયાર કર્યાં. "આરેબેસ્કસ"માં તેઓએ ઐતિહાસિક, કેળવણીવિષયક તેમ જ સાહિત્ય અને કલાવિષયક લેખો પણ પ્રસિદ્ધ કર્યા. "મિર્ગોરોદ" પહેલા વાર્તાસંગ્રહના કેવળ અનુસંધાન જેવો જ ન હતો. એમાં ગોગોલે નવા પ્રશ્નો છણ્યા

હતા અને એ કાળના જીવનમાં પ્રવર્તતા વિરોધો ઉઘાડા પાડયા હતા. ગોગોલે યુક્રેનિયન અને રશિયન પ્રજાઓની વધતી જતી એકતા રજૂ કરી હતી.

" મિર્ગોરોદ " પછી પ્રસિદ્ધ થયેલી ગોગોલની વાર્તાઓનું વસ્તુ સેન્ટ પીતર્સબર્ગના જીવનમાંથી લીધેલું છે.

નાટકો પણ લખ્યા

એ જ ગાળામાં ગોગોલે નાટકો પણ લખ્યાં હતાં. પુશ્કિને સૂચવેલા વિષયને બહેલાવીને ગોગોલે એમનું વિખ્યાત હાસ્યપ્રધાન નાટક " રેવિઝોર " ૧૮૩૫માં લખ્યું. " રેવિઝોર"માં ગોગોલે રશિયાના પ્રાંતીય શહેરના નેતાઓના લાંચિયા અમલદારોના આખા વર્ગને ઉઘાડો પાડ્યો છે અને એ રીતે શાસકવર્ગનો સડો, તકવાદ, બેવકૂફી અને સંકુચિત મનોદશાની ઝાટકણી કાઢી છે.

"રેવિઝોર "ના પ્રકાશનને પ્રગતિશીલ તત્ત્વોએ વધાવી લીધું, જ્યારે પ્રત્યાઘાતી માલિકો એથી ગેભે ભરાયા. આ નાટકના પ્રકાશન પછી ગોગોલ પરદેશોના પ્રવાસે ગયા અને જર્મની, ફ્રાંસ, સ્વિટ્ઝરલેંડ અને ઇટલીની મુલાકાત લીધી. તેઓ રોમમાં લગભગ બે વર્ષ રહ્યા અને એ દરમ્યાન એમનું " મૃતાત્માઓ " લખ્યું. આ પુસ્તકનું વસ્તુ પણ એમને પુશ્કિને સૂચવ્યું હતું. ૧૯૪૨ના મે મહિનામાં એનો પહેલો ભાગ પ્રસિદ્ધ થયો.

"મૃતાત્માઓ" ગોગોલની શ્રેષ્ઠ કૃતિ

" મૃતાત્માઓ " ગોગોલની શ્રેષ્ઠ કૃતિ છે. લેખકના જ શબ્દો ટાંકીએ તો આ મહાગ્રંથ "સમગ્ર રશિયાને આવરી લે છે." એમાં બેંકમાંથી લોન લેવાની જામીનગીરી તરીકે ટાંકવા માટે મૃત ખેડૂતોનાં નામ ભેગાં કરી, એમને જીવતા ગણાવનાર ચીચીકોવ જેવા માણસોથી માંડીને મોસાકેવિચ જેવા ક્રૂર ગુલામ માલિકોનાં પાત્રો એમણે સર્જ્યાં છે. આ ગુલામી અને જમીનદારીની પ્રથા સામેનું એમનું બુલંદ તહોમતનામું હતું.

પુસ્તક પૂરું ન થઈ શક્યું

આ મહાગ્રંથ પૂરો કરવા માટે ગોગોલ જીવ્યા નહીં. એના બીજા ભાગનો તેમણે પોતે જ નાશ કરેલો અને એમાંથી જે કાંઈ અકસ્માત બચ્યું તે આપણને મળી શક્યું છે. ૧૮૫૨ના ફેબ્રુઆરીમાં માત્ર ૪૩ વર્ષની વયે એમનું અવસાન થયું.

ગોગોલ મહાન શક્તિશાળી અને મૌલિક વાસ્તવવાદી લેખક હતા. એમની પ્રતિભા રશિયન તેમ જ વિશ્વસાહિત્યમાં આજે પણ ઝગઝગી રહી છે.

લેખક : એલેકઝાંડર ઝિગુલેવ

(ઇન્ફર્મેશન બ્રાંચ ઑફ યુ. એસ. એસ. આર. કોન્સ્યુલેટ જનરલ ઇન ઇન્ડિયા મારફત)

☆

જીવનને પદાર્થો કરતાં પ્રેમની વધુ જરૂર છે. એના વિના જીવનની સર્વ ક્રિયાઓ સત્ત્વહીન બની જાય.

ડૉ. જેમ્સ કઝિન્સ

ગ્રંથપાલો આટલું કરશે ?

થોડાક દિવસો પર હું અહીંના (મુંબઈના) એક અતિ જાણીતા ગ્રંથાલયમાં ગયો અને ત્યાં મેં મુનશીજીની નવલકથા 'ભગ્ન પાદુકા'ની માગણી કરી. હું એ ગ્રંથાલયનો રીતસરનો સભ્ય છું. ગ્રંથપાલે કહ્યું: "એ તો વાંચવા ગઈ છે," અને પછી ઉમેર્યું, "નવલકથા લગભગ બધી જ વાંચવા ગઈ છે. કોઈ તત્ત્વજ્ઞાન કે સંશોધનના ગ્રંથ જોઈએ છે? એવા ગ્રંથ આખું વર્ષ જ્યારે પણ માગશો ત્યારે મળશે?" તત્કાળ તો હું નવલકથા જ વાંચીને મન હળવું કરવા માગતો હતો એટલે ગ્રંથપાલની ઉદારતાભરી અને સૌજન્યભરી ઑફરનો મેં સાભાર અસ્વીકાર કર્યો.

બીજે દિવસે એક ઓળખીતા ભાઈ જે ગ્રંથાલયના સભ્ય હતા ત્યાં ગયો. ત્યાં પણ આગલા દિવસ જેવો જ અનુભવ થયો.

ત્રીજે દિવસે બેચાર કૉલેજનાં ગ્રંથાલયોમા દરેકમાં કોઈ ને કોઈ અધ્યાપકબંધુ પરિચિત હોવાથી હું ત્યાં પહોચી ગયો. પણ ત્યાં યે નવલકથાઓ ન મળે.

આ પરથી મને એટલું સમજાયું કે આપણા લોકોને નવલકથા જ સહુથી વિશેષ પ્રિય છે. જો કે આ કંઈ નવી શોધ નથી; પણ નવલકથા કે નવલિકા અથવા નાટક સિવાય પણ જીવનમાં આનંદ અર્પે અને કંઈક જ્ઞાન વધે અથવા માહિતી મળે એવાં પુસ્તકોની કંઈ ખોટ નથી! એવાં પુસ્તકો હું જોઈ આવ્યો તે લગભગ બધાં જ ગ્રંથાલયોમાં છે. હું આપણા પક્ષીમિત્રો વિષે અને બીજું પ્રવાસવર્ણનનુ એમ બે પુસ્તકો લઈ આવ્યો, અને એ પુસ્તકો બિલકુલ અસ્પૃષ્ટ જેવાં જણાયાં.

આ વસ્તુસ્થિતિમા મને આપણા વાચનપ્રિય વર્ગનો દોષ નથી જણાતો. દોષ કંઈક અંશે ગ્રંથપાલનો જણાય છે. ગ્રંથપાલ માત્ર વાચક માગે તે પુસ્તક આપીને બેસી રહે તેને બદલે ગ્રંથાલયમાં વાંચવા જેવાં કયા કયા વિષયનાં, કયા કયા લેખકનાં, કયાં કયાં પુસ્તકો આવ્યાં છે તે પ્રત્યે વાચકોનું ધ્યાન ન ખેંચી શકે?

એ માટે ગ્રંથપાલે આવે તે બધાં જ નવાં પુસ્તકો એકીશ્વાસે કે એકીબેઠકે વાંચી જવાં જોઈએ એમ વિવક્ષિત નથી. એ પોતે અનેક વિષયોનો રસિક હોય અને પોતાના વિષયનો સારો જાણકાર હોય એટલુ જ બસ છે.

હું માનું છું કે શહેરનાં નાનાંમોટાં તમામ પુસ્તકાલયોમાં નવાં આવેલાં પુસ્તકોની વિષયવાર વર્ગીકૃત યાદી દર મહિને નિયમિત રીતે તેમ જ સહુ કોઈનું ધ્યાન ખેંચાય એ રીતે મૂકવી જોઈએ. ગ્રંથપાલો આટલું કરી શકશે?

('જન્મભૂમિ'માંથી) રાહુલ દેસાઈ

☆

જેને સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ હોય છે તે ગમે તે જગ્યાએ એકાંત સહેલાઈથી વેઠી શકે છે.

ગાંધીજી

વૈષ્ણવગ્રંથોનું પ્રદર્શન

દ્વારકામાં તા. ૩-૫-'૫૯ના દિવસે મહાપ્રભુજી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના પ્રાગટ્ય-ઉત્સવ નિમિત્તે તેમના સંપ્રદાયના આચાર્યો અને વૈષ્ણવોના રચેલા સંસ્કૃત, હિંદી અને ગુજરાતી પુસ્તકોનું પ્રદર્શન દ્વારકા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં ત્યાંના સંસ્કાર-સંઘ તરફથી યોજવામાં આવ્યું હતું. તે પ્રદર્શનમાં રાખેલાં પુસ્તકોની યાદી નીચે પ્રમાણે છે. આશા છે કે આ યાદી ગુજરાતના વલ્લભ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓને તેમ જ વલ્લભ સંપ્રદાયના અભ્યાસીઓને ઉપકારક થશે.

પુસ્તકનું નામ	કર્તાનું નામ	ભાષા
તત્ત્વાર્થદીપ નિબંધઃ શાસ્ત્રાર્થ પ્રકરણ	શ્રીવલ્લભાચાર્યજી	સંસ્કૃત મૂળ તથા ભાષાંતર સાથે
તત્ત્વાર્થદીપ નિબંધઃ સર્વનિર્ણય પ્રકરણ	,,	,, ,,
તત્ત્વાર્થદીપ નિબંધ : ભાગવતાર્થ પ્રકરણ સ્કંધ ૧થી ૪	,,	,, ,,
બ્રહ્મસૂત્ર અણુભાષ્ય ભા. ૧	,,	,, ,,
,, ,, ભા. ૨	,,	,, ,,
ષોડશ ગ્રંથ	,,	,, ,,
અંતઃકરણપ્રબોધ	,,	,, ,, (હસ્તલિખિત)
સુબોધિની ભા. ૧ : સ્કંધ – ઉત્તરાર્ધ રાજસ પ્રકરણ	,,	સંસ્કૃત – મૂલ સંસ્કૃત ટીકાઓ સહિત
નવરત્ન પ્રકાશ	શ્રીગુંસાઈજી વિઠ્ઠલનાથજી	સંસ્કૃત મૂલ તથા ભાષાંતર
ભાવસિન્ધુ	શ્રીગોકુલનાથજી	વ્રજ ભાષામાં
રહસ્યભાવના	,,	,,
શ્રીહરિરાયજીનું મોટું શિક્ષાપત્ર	શ્રીહરિરાયજી	ગુજરાતી ભાષાંતર
શ્રીગોકુલમાહાત્મ્	,,	મૂલ સંસ્કૃત તથા હિંદી ભાષાંતર
વિવિધનામરત્નાવલી	શ્રીવલ્લભાચાર્યજી, શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી વગેરે	,, ,, ગુજરાતી ભાષાંતર
શ્રીહરિરાયજીનું શિક્ષાપત્ર	શ્રીહરિરાયજી	મૂલ સંસ્કૃત હિંદી ભાષાતર સાથે (હસ્તલિખિત)
શ્રીવલ્લભાચાર્ય ચરિત્ર		વ્રજભાષા (હસ્તલિખિત)
શ્રીવલ્લભ દિગ્વિજય		ગુજરાતી ભાષાંતર
શ્રીગિરધરલાલજીનાં વચનામૃત	શ્રીગિરધરલાલજી	વ્રજભાષા
શ્રીરણછોડલાલજીનાં વચનામૃત	શ્રીરણછોડલાલજી	ગુજરાતી
પંચમંજરીઃ ૧ રસમંજરી, ૨ વિરહમંજરી, ૩ માનમંજરી, ૪ અનેકાર્થમંજરી, ૫ રૂપમંજરી	નંદદાસજી	વ્રજભાષા

સ્વધર્મવેધક તથા સંશયછેદક	સુરતવાળા શ્રીયદુનાથજી	માસિક ફાઈલ–ગુજરાતી
રસિકવલ્લભ	મહાકવિ દયારામ	ગુજરાતી
દયારામકૃત કાવ્યમણિમાલા ભા. ૧	,,	,,
,, ,, ,, ભા. ૩–૪	,,	,,
વૈષ્ણવી ષોડશ ગ્રંથ	મહાકવિ નાનાલાલ	ગુજરાતી ભાષાંતર
શુદ્ધાદ્વૈત સિદ્ધાન્ત પ્રદીપ	મગનલાલ ગણપતિરામ શાસ્ત્રી	ગુજરાતી
તુલસીમાલા વિજયપતાકા		,,
ભગવાનની સર્જનલીલા	પ્રો. જેઠાલાલ ગો. શાહ	,,
પુષ્ટિદર્પણ	,,	,,
ભક્તિમાર્ગનું હાર્દ	ગોવિન્દ ર. ગોસ્વામી	,,
નિર્મલ શ્યામરસ	કુ. નિર્મલાદેવી	ગુજરાતી, હિંદી, સંસ્કૃત કાવ્ય
કાંકરોલી (તૃતીયપીઠના આચાર્યનો ઇતિહાસ)	વિદ્યાવિભાગ	ગુજરાતી
હરિગીત	કવિ વલ્લભજી ભાણજી	ગુજરાતી કાવ્ય
કવિ દયારામનું જીવનચરિત્ર	શંકરલાલ છગનલાલ રાવળ	,,
વૈષ્ણવ નિત્યકર્મ		,,
શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગ સિદ્ધાંત	અધિકારીજી ચરણદાસજી	,,
પુરુષોત્તમજી મહારાજનું ચરિત્ર	હરિશંકર ઓંકારજી શાસ્ત્રી	,,
શ્રીગોવર્ધનલાલજીનું ચરિત્ર	પ્રો. ગો. જે. શાહ, વસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી વગેરે	,,
પુષ્ટિમાર્ગીય ઉદ્‌બોધ	રણછોડદાસ પેટલાદી	,,
મંગલ પ્રવચનો	કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીના ભાગવત સપ્તાહની નોંધ	,,
નરહરિ વચનામૃત	શાસ્ત્રી નરહરિ અકોલકરના ભાગવત સપ્તાહની નોંધ	,,
પુષ્ટિમાર્ગ અને લોકેષણા	કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી	,,
વૈષ્ણવ બાલશિક્ષા ભા. ૩જો		,,
વૈષ્ણવ નિત્યપાઠમાળા		,,
નરસિંહ મહેતાના ભજનો	સં. હરસિદ્ધભાઈ વજુભાઈ દિવેટિયા	,,

જમનાદાસ મેઘજી ભાયાણી

☆

સુરત જિલ્લાની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ

સુરત જિલ્લાનું અને ગુજરાતનું સૌથી પ્રથમ પુસ્તકાલય સુરતમાં રેવરંડ કારના પ્રયાસથી સને ૧૮૨૪માં અસ્તિત્વમાં આવ્યું હતું. તે પુસ્તકાલય 'સુરત સ્ટેશન પુસ્તકાલય' તરીકે ઓળખાતું હતું, તે તા. ૧-૭-૧૮૫૦થી ઍન્ડ્રુઝ પુસ્તકાલય સ્થપાતાં, તેમાં અંતર્ગત થઈ ગયું હતું. ઍન્ડ્રુઝ પુસ્તકાલય શરૂ કરવાનું માન 'રાસમાળા'ના કર્તા ને સુરતના ન્યાયાધીશ શ્રી એ. કે. ફૉર્બસને ફાળે જાય છે. શ્રી ફૉર્બસ આ પુસ્તકાલયના પ્રમુખ હતા; જ્યારે શ્રી ભેજનજી કોટવાલ તેના મંત્રી હતા. સને ૧૯૦૭માં આ જ પુસ્તકાલયને શ્રી નગીનચંદ ઝવેરીએ રૂ. ૩૬ હજારનું દાન આપ્યું હતું; તેથી હાલ તે તેમના નામથી ઓળખાય છે. આ પુસ્તકાલય જિલ્લા પુસ્તકાલય તરીકે માન્ય થયું છે; અને તે રૂ. ૩૫૦૦ની વાર્ષિક ગ્રાંટ મેળવે છે.

જૂના વડોદરા રાજ્યના નવસારી પ્રાંતમાં ગણદેવીમાં સને ૧૮૬૪માં એક પુસ્તકાલય શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. તેનો સને ૧૯૧૪માં સુવર્ણજયંતી મહોત્સવ ઊજવવામાં આવ્યો હતો. તેને શ્રી માણેકબાઈ ગઝદરે રૂ. ૬૦૦૦ની મદદ આપી હતી. સરકાર અને પંચાયતની મદદથી આ પુસ્તકાલયનું મકાન સારું બન્યું છે, અને તે શ્રી કાવસજી ધનજીભાઈ વાચનાલય અને પુસ્તકાલય તરીકે ઓળખાય છે. સને ૧૮૭૨માં નવસારીમાં શ્રી મહેરજી રાણા પુસ્તકાલય અસ્તિત્વમાં આવ્યું હતું. સને ૧૮૭૮માં 'સાર્વજનિક વાચનાલય'ના નામથી અસ્તિત્વમાં આવેલી સંસ્થા, સને ૧૮૯૮માં 'શ્રીમંત સયાજી વૈભવ પુસ્તકાલય' નવું સ્થપાયું, ત્યારે તેની સાથે જોડાઈ ગઈ હતી. સને ૧૮૮૦માં કઠોરમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય સ્થપાયું હતું. સને ૧૮૮૨માં બીલીમોરામાં પણ એક પુસ્તકાલય સ્થપાયું હતું, જેને શ્રી જહાંગીરજી બમનજી પીટીટે સને ૧૯૦૮માં દાન આપતાં, સુંદર મકાન પ્રાપ્ત થયું છે. સોનગઢમાં સને ૧૮૮૪માં પુસ્તકાલયની સ્થાપના થઈ હતી, જ્યારે વ્યારામાં સને ૧૮૯૮માં પુસ્તકાલય સ્થાપવામાં આવ્યું હતું. રાંદેરનું 'શ્રી. આર. આર. પુસ્તકાલય' સને ૧૮૮૨માં અસ્તિત્વમાં આવ્યું હતું. આ સિવાય વલસાડનું 'શ્રી આવાંબાઈ પુસ્તકાલય' અને પલસાણાનું પુસ્તકાલય પણ જૂનાં છે. ઇતર દેશી રાજ્યોમાં ધરમપુરમાં એક પુસ્તકાલય છે. આમ વીસમી સદીની શરૂઆત પહેલાં, સુરત જિલ્લાનાં મોટાં શહેરોમાં એક કે તેથી વધુ પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં હતાં.

વીસમી સદીના પ્રથમ ચરણમાં શ્રી મોતીભાઈ અમીન તથા શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજની વ્યવસ્થિત યોજનાથી, નવસારી પ્રાંતનાં ૩૨ ગામોમાં પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં હતાં. શ્રી સો. મ. દેસાઈના જણાવ્યા પ્રમાણે સને ૧૯૨૫ સુધીમાં, નવસારી પ્રાંતનાં ૮૦ ગામોમાં ગ્રામ-પુસ્તકાલયો ખોલવામાં આવ્યાં હતાં. સને ૧૯૪૯માં વડોદરા રાજ્યનો નવસારી પ્રાંત મુંબઈ રાજ્યમાં વિલીન થયો, ત્યારે તેમાં આશરે ૨૫૦થી વધારે પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં હતાં.

સુરત જિલ્લામાં જૂના બ્રિટિશ મુલકમાં નવેમ્બર, ૧૯૨૫થી સર પુરુષોત્તમદાસના પ્રયાસથી 'પુસ્તકાલયોની યોજના' અમલમાં આવી હતી. આ યોજના અનુસાર રૂ. ૫૨૩૭-૧૨ આની કિંમતનાં ૧૧,૫૪૪ પુસ્તકો સર પુરુષોત્તમદાસ તરફથી મળ્યાં હતાં. આ યોજના

અનુસાર જે ગામના લોકો પુસ્તકાલય માટે રૂ. ૨૫નો ગ્રામફાળો કબાટ માટે આપે, તે ગામની શાળાને ઓળામાં ઓછા રૂ. ૪૦ની કિંમતનાં પુસ્તકો આપવામાં આપતાં હતાં. આવાં શાળા સાથે સંકલિત ૪૧૨ પુસ્તકાલયો આ જિલ્લામાં સ્થપાયાં હતાં. હાલમાં કેટલીક કન્યાશાળાઓ કુમારશાળાઓ સાથે જોડાઈ જતાં તે સંખ્યા ૩૯૭ની થઈ છે. સને ૧૯૪૭માં સુરત જિલ્લામાં ૪૩ ગ્રામપુસ્તકાલયો હતાં. તા. ૩૧-૩-૫૨ના રોજ એ સંખ્યા વધીને ૭૧ની થઈ હતી, તે તા. ૩૧-૧૨-૫૬ને રોજ નવસારી વિભાગનાં પુસ્તકાલયો સહિત ૩૫૩ની હતી. સને ૧૯૫૧માં તાલુકા અને મોટા પુસ્તકાલયોની સંખ્યા ૧૭ની હતી, તે સને ૧૯૫૬માં વધીને ૧૯ની થઈ હતી. તા. ૩૧-૩-૫૮ના રોજ આ જિલ્લામાં ૩૪૪ પુસ્તકાલયો હતાં. તે સંખ્યા બીજા જિલ્લાઓની સંખ્યા સાથે સરખાવતાં પ્રમાણમાં ઓછી છે, અને તે આ જિલ્લામાં હજી નવાં પુસ્તકાલયો ખોલવા માટે ઘણો અવકાશ છે એમ સૂચવે છે.

નીચેનો કોઠો તે હકીકત પુરવાર કરે છે:

ગ્રામપુસ્તકાલયો : સને ૧૯૫૮

જિલ્લાનું નામ	પુસ્તકાલયોની સંખ્યા	જિલ્લાનું નામ	પુસ્તકાલયોની સંખ્યા
૧. અમદાવાદ	૫૨	૪. વડોદરા	૫૬૩
૨. ખેડા	૩૪૭	૫. ભરૂચ	૨૩૯
૩. મહેસાણા	૫૭૦	૬. સુરત	૩૪૪

આ સિવાય સને ૧૯૫૮માં તાલુકા દીઠ કેટલાં બાળપુસ્તકાલયો હતાં, તે નીચેના આંકડા ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે:

તાલુકા દીઠ બાળપુસ્તકાલયો : સને ૧૯૫૮

તાલુકાનું નામ	પુસ્તકાલયની સંખ્યા	તાલુકાનું નામ	પુસ્તકાલયની સંખ્યા
૧. ઓલપાડ	૬૩	૬. જલાલપોર	૭૬
૨. ચોર્યાસી	૫૨	૭. ચીખલી	૪૧
૩. બારડોલી	૫૬	૮. વલસાડ	૫૫
૪. વાલોડ	૧૯	૯. પારડી	૩૩
૫. માંડવી	૧૭		
			કુલ ૪૧૨

ઉપર્યુક્ત સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો અને સર પી. ટી.નાં બાળપુસ્તકાલયો ઉપરાંત, સુરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી સને ૧૯૫૦-૫૧થી શાળાનાં પુસ્તકાલયો માટે મોટી સંખ્યામાં પુસ્તકો આપવામાં આવે છે. આમ સુરત જિલ્લામાં ધીમે ધીમે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ લોકો અને સરકારના પ્રયાસથી ઠીક ઠીક પાંગરતી રહી છે.

શિવપ્રસાદ રાજગોર, એમ. એ., એમ. એડ્.

✫

ભલે મૃદુ રહી સહી જખમ છેક ચૂરો થતું
કાઠન ન બનો કદી હૃદય એ જ ઇચ્છું પ્રભુ !

પરિચય-પુસ્તિકા-પ્રવૃત્તિ

આજથી આઠદશ વર્ષ પહેલાં અમેરિકાની કૅલિફૉર્નિયા યુનિવર્સિટીમાં એક ગુજરાતી તરુણ અભ્યાસ કરતો હતો. એ યુનિવર્સિટી તરફથી દર અઠવાડિયે દેશ અને દુનિયાની ઘટનાઓ તથા સામ્પ્રત સમસ્યાઓ વિશે એકેક પુસ્તિકા પ્રગટ થતી હતી. ગુજરાતી ભાઈને મનમાં એક ઓરતો જાગ્યો : મારા વતનમાં અને મારી માતૃભાષામાં આવી શૈક્ષણિક પુસ્તિકાઓ પ્રગટ થાય તો કેવું સારું !

સ્વપ્ન અને સિદ્ધિ

એ વેળા તો આવો અભિલાષ માત્ર માનસિક મનોરથ જ હતો; પણ આજે એ તરુણનું સ્વપ્ન સાકાર થયું છે.

એ સ્વપ્નસેવી યુવાનનું નામ છે વાડીલાલ ડગલી; અને એમણે આરંભેલ પ્રકાશન-પ્રવૃત્તિનું નામ છે : પરિચય-પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ. દર મહિને બબ્બે પુસ્તિકાઓ બહાર પાડતી આ પ્રકાશનમાળાનું પ્રથમ વર્ષ ગયે મહિને જ પૂરું થયું. તરેહતરેહના વિષયોને આવરી લેતી પૂરી બે ડઝન પુસ્તિકાઓ આજે સુલભ થઈ છે, તેથી એના ઉપર ઊડતી નજર નાંખવાનું વધારે અનુકૂળ બનશે.

ઉત્સાહની મૂડી વડે

આજથી દોઢેક વર્ષ પહેલાં કેટલાક મિત્રો આ પુસ્તિકાઓની યોજના વિચારવા માટે મુંબઈના એક રેસ્ટોરાંમાં મળ્યા ત્યારે એમની પાસે અસીમ ઉત્સાહ, લેખનપ્રકાશનનો થોડોઘણો અનુભવ, અને પાંગરતી લોકશાહીમાં લોકશિક્ષણ માટે કશુંક કરી છૂટવાની ખ્વાબી ખ્યાલાત સિવાય બીજી કશી મૂડી નહોતી. નાણાંકીય " મૂડી "નો અભાવ તો આ પ્રવૃત્તિમાં એક રસિક ઇતિહાસ સરજી ગયો છે; પણ એ કથામાં વાચકોને સંડોવવાની જરૂર નથી લાગતી.

ઉદ્દેશો અને આકાંક્ષાઓ

પુસ્તિકાઓના સંપાદકોએ પોતાના ઉદ્દેશો અને આકાંક્ષાઓ સ્પષ્ટ કરતો " પ્લૅટફૉર્મ " સમો એક ખરીતો ઘડી કાઢ્યો. એનો પ્રથમ પરિચ્છેદ આ પ્રમાણે હતો :

" પ્રજાને સાવ સાદી પણ રોચક ભાષામાં સમાજ અને જીવનના પ્રશ્નો વિશે સમજણ આપી શકે એવું સાહિત્ય આપણે ત્યાં કેમ થોકબંધ તૈયાર થતું નથી એવો પ્રશ્ન વારંવાર સંભળાય છે. નવાં ભણેલાં પ્રૌઢો ભણ્યા પછી વાંચી શકે અને એ રીતે પોતાના ભણતરને તાજું રાખી શકે એવું સાહિત્ય આપણી પાસે ઘણું ઓછું છે એવી ફરિયાદ પણ થઈ રહી છે. "

અને છેલ્લા પરિચ્છેદમાં ઉમેર્યું હતું.

" પ્રશ્ન એટલો વિશાળ છે કે ક્યાંથી શરૂઆત કરવી એની સૂઝ ન પડે પણ ક્યાંકથી શરૂઆત કર્યા સિવાય નહિ ચાલે. આથી અમે પરિચય-પુસ્તિકા-પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું છે."

કેટલાંક આશ્ચર્યો

કયાંથી શરૂઆત કરવી એની સૂઝ ન પડવા અંગેની આ કબૂલાત ઔપચારિક નહિ, પણ સાવ સાચી હતી. પ્રથમ વર્ષની પુસ્તિકાઓના વિષયો એક પ્રયોગ તરીકે જ નક્કી કરેલા. લોકશાહીના નાગરિકે જાણવી જોઈએ એવી કેટલીક બુનિયાદી હકીકતોને આવરી લે એ દષ્ટિએ સર્વાંગી કેળવણીનો ખ્યાલ રાખીને આ વિષયો વિચારવામાં આવેલા; પણ એમાંના કયા વિષયને કેવો આવકાર મળશે એ બાબતમા તો સંપાદકોય આશ્ચર્ય અનુભવવા તૈયાર હતા; અને એવાં આશ્ચર્યો એમને સારા પ્રમાણમાં સાંપડી રહ્યાં. નાગરિકોના સર્વાંગી શિક્ષણનો અત્યંત વ્યાપક ખ્યાલ નજર સામે રાખીને જોડણીવિષયક એક પુસ્તિકા પણ યોજવામાં આવેલી. "સાચી જોડણી અઘરી નથી." જેવી જોડણીની સાવ સાદી બાળપોથી જેવી ચોપડી કોણ ખરીદશે એવી આ લખનાર જેવા બીજા પણ કેટલાકને શંકા હતી; પણ થોડાક અઠવાડિયાંમાં જ જણાયું કે વધુમાં વધુ માગ એ પુસ્તિકાની જ આવી રહી છે. આજે ચોવીસે ચોપડીઓમાં સહુથી વહેલી ખલાસ થનાર અને સહુથી પહેલી પુનર્મુદ્રણ પામનાર એ જ પુસ્તિકા છે.

કેટલાક અનુભવો

એ જ રીતે "સંતતિનિયમનની સરળ રીતો" શીર્ષક વાંચીને ઘણાં નાકનાં ટેરવાં ચડી ગયાં હશે. (એક જાહેર સંસ્થાના મુદ્રકોએ તો આ ચોપડી છાપી આપવાનીય ના પાડેલી.) સાવ "યુટિલિટેરિયન" પ્રકારની આ ચોપડી હતી; પણ જથ્થાબંધ માગમાં જોડણીની ચોપડી પ્રથમ આવી, એમ છૂટક માગમાં આ કુટુંબનિયોજનનો વિષય લોકપ્રિય સાબિત થયો. આજે વાચકો પરિચય ટ્રસ્ટની કચેરી (રૂસ્તમ હાઉસ, ૨૯, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ-૧)ના ચાર દાદરા ચડીનેય ચાલીસ નવા પૈસામાં આ ચોપડી ખરીદી જાય છે. એક મધ્યમવર્ગી ગૃહસ્થે કોઈ પણ ૩૦૦ કુટુંબોને આ ચોપડી વિનામૂલ્યે મોકલી આપવાની કરેલી ઑફર પણ આપણે ત્યાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિનાં કયાં કયાં ક્ષેત્રોમાં કયે કયે સ્થળે "ગૅપ" કે શૂન્ય જેવી સ્થિતિ રહેલી છે એનો તે ખ્યાલ આપે છે.

સંપાદનની ચીવટ

આ પુસ્તિકાઓ માત્ર લખાતી જ નથી; એનું સંપાદન થાય છે, અને એ સંપાદન માત્ર નામનું જ નહિ, પશ્ચિમના દેશોની જેમ સાચા અર્થમાં સંપાદન થાય છે. એમાં અહીં-તહીં કાટછાંટથી માંડીને કવચિત્ આખીય પુસ્તિકાના પુનર્લેખનનો પરિશ્રમ રહેલો હોય છે. એમ કરવા પાછળનો આશય દરેક પુસ્તિકાને સંપાદકોએ નક્કી કરેલી ભાષા, ગદ્ય તથા એકંદર લખાવટના એક ન્યૂનતમ ધોરણે પહોંચાડવાનુ હોય છે. આ પરિશ્રમ, મહદંશે, આખીય પ્રવૃત્તિમાં નેપથ્યે રહીને કામ કરતા યશવંત દોશી ઉપાડે છે.

નિષ્ઠા અને પરિશ્રમનો સુમેળ હોવા છતાં બધી જ પુસ્તિકાઓ એકસરખી રસાળ નથી બની શકી એ હકીકત પણ નોંધવી જ રહી. "સિનેમા કેવી રીતે ઊતરે છે?" વિષય જેટલી એની રજૂઆત રસપૂર્ણ નથી બની શકી. એ જ રીતે "નાટક ભજવતાં પહેલાં" પણ કદાચ હદની મર્યાદાને કારણે, એ વિષયના ઊંડાણમાં જઈ શકતી નથી. એનું લખાણ ઉપરચોટિયું જ બની રહે છે.

નવી કલમો

આ મર્યાદાઓનો સામો પક્ષ છે. બીજો એક લાભ પણ થયો છે. આ પુસ્તિકાઓના યોજકો અને સંપાદકો તદ્દન અરૂઢ માનસ ધરાવતા હોવાને કારણે એમણે સાહિત્યકારો અને

લેખકોમાં ટાપેન કાટલાનો મોહ આરંભથી જ તજી દીધો છે એમની કાર્યપદ્ધતિ પ્રથમ વિષયો નક્કી કરવાની અને પછી જ એના લખનાર શોધવાની હોવાથી એમણે ઘણી નવી નવી કલમોને લખતી કરી છે પરિણામે, કેટલાક કિસ્સાઓમાં ચીલાચાલુ કે ઘરેડિયા લેખનશૈલીને સ્થાને સરલ, તાઝગીભરી ગદ્યશૈલીઓનો લાભ આ પુસ્તિકાઓને સાંપડી શક્યો છે "ભૂદાનનો મર્મ" (મહેન્દ્ર દેસાઈ) તથા "લોકશાહી જ શા માટે?" (ઉષા મહેતા)માં તે તે વિષયોની અધિકૃત રજૂઆત ઉપર સુંદર ગદ્ય પણ નીપજી શક્યું છે

આવકાર અને અભિનંદન

યોજકોએ નિશાન તો ઘણું ઊંચું નોંધ્યું છે આ પુસ્તિકાઓ તો એમની પ્રવૃત્તિઓનું માત્ર પ્રથમ પગરણ છે વિદ્યાવિસ્તાર અને જ્ઞાનપ્રચારના અત્યંત વ્યાપક ઉદ્દેશો આવેલું જાહેર "પરિચય ટ્રસ્ટ" તાજેતરમાં જ અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે આ સંસ્થા સાહિત્ય, સરકાર અને લોકશિક્ષણની શક્ય તેટલી પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવા માગે છે પ્રથમ વર્ષની પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ પ્રયોગરૂપ હતી બીજા વર્ષની પુસ્તિકાઓની તૈયાર થયેલી નામાવલિ જોતાં એમ લાગે છે કે આ પ્રવૃત્તિ પ્રયોગદશાની પા પા પગલીમાંથી આગળ ધપીને હવે મોટાં ડગ ભરવા તૈયાર થઈ છે આવતી સાલ મોટા કદના પુસ્તકોની શ્રેણી પ્રગટ કરવાની પણ યોજના વિચારાઈ રહી છે આ જોતાં, આ પ્રવૃત્તિના મુખ્ય પ્રણેતા વાડીલાલ ડગલીને આવકાર આપીએ અને અભિનંદન તો એમના પરિશ્રમના હજી વધારે ફળ પ્રાપ્ત થાય એ અવસર માટે અનામત રાખીએ

☆

રૂપિયા જેવું રૂપ

પૂ રવિશંકર મહારાજ હમણાં ભૂદાનયાત્રામાં અમારે ત્યાં પધારેલા સ્ત્રીઓની વેશભૂષા સંબંધનમાં વાત નીકળતાં તેઓએ સુંદર દૃષ્ટાંત આપ્યું

તેઓશ્રીએ કહ્યું "જૂના વખતમાં શરાફોની પેઢીઓ ચાલે એ વખતે બેંક કે એવું નહિ શરાફો સવારે લૂગડાંના કોથળીમાં રૂપિયા ભરીને લાવે, સાંજે થેલી ભરીને ઘેર લઈ જાય જતાં કે આવતાં થેલી હમેશાં બગલમાં રાખે એના ઉપર ખેસ નાખે એના પર પછેડી ઢાંકે પછી ચાલે કોઈને ખ્યાલ ન આવે કે આ શેઠની પાસે રૂપિયા છે

લોકો કહે, 'આમ શા માટે કરો છો? તમારા રૂપિયા છે, તમે લઈ જાઓ છો, એમાં ચોરી છે કંઈ? વળી પોલીસનો બંદોબસ્ત પણ જુઓ છો ને?'

જૂની પેઢીના એ શરાફ લોકો કહેતા 'બધી વાત બરાબર રૂપિયા અમારા એ ખરું, છડેચોક લઈ જવામાં કોઈની ચોરી નથી પણ રૂપિયા આપણી પાસે હોય એથી શું? રૂપિયા લલચાવનારી વસ્તુ છે એનું પ્રદર્શન કરી કોઈને લલચાવવા કે લોભાવવા એ પણ પાપ છે કોઈને આપણે લોભમાં નાખીએ એ આપણા પક્ષનું પાપ કોઈ લોભાઈને લૂંટાલૂંટ કરે, એ એના પક્ષનું પાપ માટે આવું તો ઢાંક્યું સારું.'

મહારાજશ્રીએ આ વાતનો ઉપસંહાર કરતાં કહ્યું "જેવું રૂપિયાની બાબતમાં એવું રૂપની બાબતમાં સમજવું"

અમને આ વાત આપણાં યુવાનયુવતીઓના બેમર્યાદ પોશાક જોઈને યાદ આવી યુવાન યુવતી બનવા મથે છે, તો યુવતી ફૅશનની પૂતળી બની છે જો કે વર્તમાનના યુગમાં નારી વર્તનના સ્વાતંત્ર્ય પર તરાપ ન પડાય ભલે દિનપ્રતિદિન વધતી અત્યાચાર ટોળીઓથી છેડાય એ આ સંસ્કાર તો જીવ ભલે જાય, પણ રગ રક્ષાની છે

આજનાં સોવિયેત વર્તમાનપત્રો

(મે મહિનાની ૫ તારીખે સોવિયેત સંઘનો વર્તમાનપત્ર દિન હતો. એ પ્રસંગે સોવિયેત સંઘમાં વર્તમાનપત્રોની વર્તમાન પરિસ્થિતિ એના જંગી ફેલાવાના આંકડા અને બીજી હકીકતો જાણવી ખરેખર રસપ્રદ થઈ પડશે — તંત્રી)

સોવિયેત સંઘની પ્રગતિની સાથે સાથે સોવિયેત સંઘના વર્તમાનપત્રો પણ પ્રગતિ સાધી રહ્યા છે અખબારો, સામયિકો અને પુસ્તકોના પ્રકાશનની સંખ્યામાં એકધારો વધારો થઈ રહ્યો છે

એને માટે નીચેના આંકડા જાણવા ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડશે

૧૯૫૮માં સોવિયેત સંઘમાં ૩,૧૯૩ સામયિકો પ્રસિદ્ધ થયા હતા અને એનો વાર્ષિક ફેલાવો આશરે ૬૦ કરોડ નકલોનો હતો આ ઉપરાંત ૧૦,૫૦૦ કરતાંય વધુ વર્તમાનપત્રો પ્રસિદ્ધ થતા હતા

સપ્તવર્ષીય યોજના પ્રમાણે ૧૯૬૫ સુધીમાં, પત્રોના પ્રકાશનમાં હજી ઘણો મોટો વધારો થવાનો છે સપ્તવર્ષીય યોજનાના લક્ષ્યાંક પ્રમાણે, "૧૯૬૫માં ૧ અબજ, ૬૦ કરોડ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થશે, સામયિકોની સંખ્યા બમણી થશે અને વર્તમાનપત્રોનો વાર્ષિક ફેલાવો દોઢો થઈ જશે"

તાજેતરમાં થયેલા પ્રકાશનના વિકાસની કેટલીક હકીકતો અને આંકડાઓ નીચે પ્રમાણે છે

વર્તમાનપત્રો

પ્રાથમિક ગણતરી પ્રમાણે, ૧૯૫૮માં સોવિયેત સંઘમાં ૧૦,૧૮૫ વર્તમાનપત્રો પ્રસિદ્ધ થતા હતા અને એનો ફેલાવો આશરે ૬ કરોડ, ૨૦ લાખ નકલોનો રોજનો હતો ૧૯૫૫ની સરખામણીમાં વર્તમાનપત્રોની સંખ્યામાં ૩,૩૦૧નો અને એના વાર્ષિક ફેલાવામાં ૨ અબજ, ૮૦ લાખનો વધારો થયો છે "સોવિયેત રશિયા," "ઔદ્યોગિક-આર્થિક ગેઝેટ," 'સોવિયેત વિમાન-વ્યવહાર,' "સાહિત્ય અને જીવન" વગેરે વર્તમાનપત્રો નવા પણ નીકળ્યા છે

કઝાખસ્તાન કે કિર્ગિઝિયા જેવા પ્રજાસત્તાકોમાં ક્રાન્તિ પહેલાં એક પણ અખબાર નહોતું ત્યાંના વર્તમાનપત્રોના ફેલાવામાં ૧૯૫૫ પછી મોટામાં મોટો વધારો નોંધાયો છે કઝાખસ્તાનમાં ૧૧૬ ટકાનો અને કીર્ગિઝિયામાં ૪૦ ટકાનો વધારો થયો છે, જ્યારે યુક્રેનમાં ૨૧ ટકાનો વધારો થયો છે

સોવિયેત સંઘની વિવિધ પ્રજાઓની ભાષાઓના અખબારોમાં પણ એકધારો વધારો થઈ રહ્યો છે સોવિયેત સંઘના સ્વાયત્ત પ્રજાસત્તાકોમાં સ્થાનિક ભાષાઓમાં પણ મોટી સંખ્યામાં વર્તમાનપત્રો પ્રસિદ્ધ થાય છે દા ત બ્યેલોરશિયામાં કુલ વર્તમાનપત્રોમાંથી ૮૭ ટકા પત્રો બ્યેલોરશિયન ભાષામાં, યુક્રેનમાં ૮૧ ટકા પત્રો યુક્રેનિયન ભાષામાં, તાજીકીસ્તાનમાં ૮૦ ટકા તાજીક ભાષામાં અને લીથુઆનિયામાં ૮૭ ટકા લીથુઆનિયન ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થાય છે

માસિકો અને અન્ય સામયિકો

છેલ્લા ત્રણ વર્ષમા સોવિયેટ સંઘમા ૩૧૫ નવા સાહિત્ય, વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, કેળવણી, વૈદક, વગેરેના સામયિકો નીકળ્યા છે.

પ્રાથમિક ગણતરી પ્રમાણે, સોવિયેત સઘમા ૩,૧૯૩ સામયિકો પ્રસિદ્ધ થાય છે, જે ૧૯૫૫ની સરખામણીમા ૧૦ ટકા જેટલા વધારે છે એના વાર્ષિક ફેલાવામા પણ ૭૦ ટકાનો વધારો થયો છે.

૧૯૫૮મા સામાજિક રાજકીય અને સામાજિક આર્થિક સામયિકોનો આકડો મોટામા મોટો હતો છેલ્લા ત્રણ વર્ષમા આ જાતના નવા ૫૦ સામયિકો નીકળ્યા છે અને આ નવા સામયિકોનો વાર્ષિક ફેલાવો ૧૦ લાખ નકલ કરતાય વધારે છે નવા સામયિકોમા "કોમ્સોમોલ જીવન," ચીની ભાષામા નીકળતુ "સોવિયેત ચીની મૈત્રી" અને ઉઝબેક ભાષામા નીકળતુ "ગંગા" નોધપાત્ર છે

ઔદ્યોગિક અને ટેકનિકલ સામયિકોના પ્રકાશનમા પણ અત્યંત ઝડપી વધારો થઈ ગયો છે. ટેકનિકલ સામયિકોની સખ્યામા ૬૦નો, એટલે કે ૮૦ ટકાનો અને એના વાર્ષિક ફેલાવામા ૧૨૦ ટકાનો વધારો થયો છે.

ખેતી અને સાહિત્યનાં સામયિકો

ખેતીવિષયક સામયિકોની સખ્યામા પણ વધારો થયો છે અત્યારે સોવિયેત સઘમા ખેતીના ૭૮ સામયિકો પ્રસિદ્ધ થાય છે અને તેમનો વાર્ષિક ફેલાવો ૨ કરોડ ૪ લાખ નકલોનો છે છેલ્લા ત્રણ વર્ષમા એની સખ્યામા ૫૦ ટકાનો વધારો થયો છે

છેલ્લા ત્રણ વર્ષમા ૪૯ નવા સાહિત્યિક સામયિકો નીકળ્યા છે, જેમા યુક્રેનિયન ભાષામા "સમગ્ર વિશ્વ," જ્યોર્જિયનમા "સરકાર અને જીવન" અને "સાહિત્યિક આદપરિયા," લિથુઆનિયનમા "જ્વાળા" વગેરે મુખ્ય છે

સ્ત્રીઓ, યુવકો અને બાળકોનાં સામયિકો

સ્ત્રીઓ, યુવકો અને બાળકોના સામયિકોની સખ્યામા પણ મોટો વધારો થયો છે ૧૯૫૮મા સોવિયેત સઘમા સ્ત્રીઓ માટેના ૩૪, યુવકો માટેના ૨૪ અને બાળકો માટેના ૩૪ સામયિકો નીકળતા હતા

કેટલાક જૂના સામયિકોના ફેલાવામા પણ વધારો થયો છે "સ્ત્રી કામદાર" સામયિકનો ફેલાવો ૧૯૫૫મા ૯ લાખનો હતો, એ વધીને ૧૯૫૮મા ૧૮ લાખનો થયો છે. "કિસાન-મહિલા"નો ફેલાવો ૬,૫૦,૦૦૦થી વધીને ૧૮,૦૦,૦૦૦નો થયો છે, જ્યારે "મઝીંલ્કા" અને "ઓગોન્યોક"ના ફેલાવામા ૫૦ ટકાનો વધારો થયો છે.

અખબારી સ્વાતંત્ર્ય

સોવિયેત સઘની નિંદા કરનારા એમ કહે છે કે સોવિયેત સંઘના અખબારો ઉપર 'સરકારનો જબરજસ્ત અકુશ છે,' પરંતુ સોવિયેત રાજ્ય અખબારો પાસે કેવળ એક જ

(અનુસધાન પૃષ્ઠ ૧૬૯ પર)

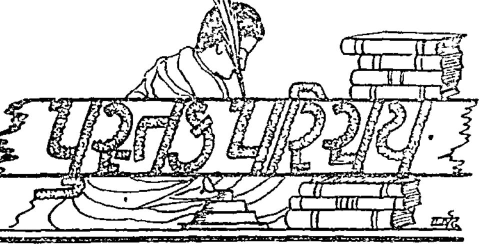

ધમ્મપદ (બીજી આવૃત્તિ) : અનુવાદક : પ્રા. હસિત બૂચ; પ્રકાશક : પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ., વડોદરા; પૃષ્ઠ : ૬૫; મૂલ્ય : રૂ. ૦ ૭૫

ધમ્મપદ એ બૌદ્ધધર્મનો બહુ લોકપ્રિય અને પ્રેરણાદાયક ગ્રન્થ છે. તેમાં ભગવાન્ બુદ્ધનો ઉપદેશ ૪૨૩ ગાથાઓમાં આપવામાં આવેલો છે. જુદા જુદા વિષયો ઉપર બહુ સરળ ભાષામાં વિષયનું નિરૂપણ કરવામાં આવેલું છે. એકંદરે છવ્વીસ પ્રકરણોમાં—વર્ગોમાં—બધા મુખ્ય વિષયો આવી જાય છે. અપ્રમાદ, પંડિત, પાપ, બુદ્ધ, સુખ, ક્રોધ, મલ, તૃષ્ણા, ભિખ્ખુ અને બ્રાહ્મણ જેવા ખંડોમાં નીતિ અને ધર્મના જે ઉદાત્ત વિચારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે તેને લીધે ધમ્મપદ ગીતાની માફક રોજ પાઠ કરવા જેવો ગ્રન્થ બની ગયો છે. પ્રા. બૂચ એ મર્મજ્ઞ, રસિક અને આદર્શવાદી કવિ છે, વિવેચક છે, તત્ત્વચિન્તક છે, તેથી ગૌતમ બુદ્ધનો સનાતન ઉપદેશ રસિક શૈલીમાં તેઓ ઉતારી શક્યા છે અને ગુજરાતી સાહિત્યને સમૃદ્ધ બનાવ્યું છે. ગૌતમ બુદ્ધે જેમ લોકભાષામાં—પાલિ ભાષામાં—ઉપદેશ આપી જનસમાજનું કલ્યાણ સાધ્યું તેમ પ્રા. બૂચે ગુજરાતી ભાષામાં ગાથાઓને ઉતારી પ્રજાની ખરી સેવા કરી છે. તે માટે અમે

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૬૬૮નું ચાલુ)

અપેક્ષા રાખે છે અને તે એ કે સોવિયેત સંઘનાં વર્તમાનપત્રો અને સામયિકોએ લોકશાહી અને શાંતિની નીતિને વળગી રહેવું જોઈએ, અને બીજા દેશોના રાષ્ટ્રીય તેમ જ રાજકીય સાર્વભૌમત્વને માન આપવું જોઈએ. અખબારો ઉપર નિયંત્રણ મૂકતો કાયદો તો સોવિયેત સંઘમાં એક જ છે અને તે શાંતિના રક્ષણનો ધારો. આ કાયદા દ્વારા યુદ્ધનો પ્રચાર કરવાની મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે.

સોવિયેત સંઘમાં અખબારો ઉપર ખરું નિયંત્રણ તો પ્રજામત રાખે છે. સોવિયેત પ્રજા અર્થ વગરના ઉતાવળા અભિપ્રાયો આપતાં અખબારોને સહી લેવા તૈયાર નથી, અને જનતાનું આ વલણ પોતાનાં અખબારો પ્રત્યે સેવાતી મહાન શ્રદ્ધા અને એના મહાન ધ્યેયની માન્યતામાંથી ઉદ્ભવેલું છે.

'સોવિયેત યુનિયનના સમાચાર અને વિચાર'માંથી સાભાર

ધન્યવાદ આપીએ છીએ. અનુષ્ટુપ છન્દમાં ઉપદેશની પરંપરા એકધારી વહી રહી છે એ પ્રા બૂચની સિદ્ધિ છે. કેટલીક ગાથાઓ તો કુદરતી રીતે મોઢે જ થઈ જાય છે: દા. ત., સર્વ પાપ તજી રે'વું કર્તવ્યો કરવાં શુભ, વિચારો કરવા શુદ્ધ બુદ્ધોનું એહ શાસન (૧૮૩). આ ગ્રન્થની પહેલી આવૃત્તિ બુદ્ધપરિનિર્વાણના પ્રસંગે પ્રસિદ્ધ થઈ હતી તે વખતે તેની યોગ્ય પ્રશંસા થઈ હતી. આ બીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરીને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ.ના વ્યવસ્થાપકોએ સમાજને કલ્યાણમાર્ગે પ્રયાણ કરવા માટે જે પ્રેરણા આપી છે તેને માટે આપણે તેમનો જેટલો આભાર માનીએ તેટલો ઓછો છે. બધા પુસ્તકાલયો આ પુસ્તક વસાવે અને અનેકને વંચાવે તો બધાઓનો શ્રમ સાર્થક થાય. દરેક સંસ્કારી માણસ પોતાના રોજના સ્વાધ્યાયમાં આ ગ્રન્થને સ્થાન આપશે તો દુઃખનો નાશ કરી અમર શાન્તિ ભોગવશે.

ગો. હ. ભટ્ટ

કાવ્યતત્ત્વવિચાર: લેખક: ડૉ. આનન્દશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવ; પ્રકાશક: ગુર્જર ગ્રંથ-રત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ: ૧૬૮; કિંમત: રૂ. ૨.૫૦

પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે શ્રી આનંદશંકરભાઈનું સાહિત્ય વાંચ્યા વિના ગુજરાતી સાહિત્યના વિદ્યાર્થીનો અભ્યાસ અધૂરો જ ગણાય એમના બીજાં પુસ્તકોની જેમ આ પુસ્તક વર્ષોથી આપણી યુનિવર્સિટીઓમાં બી. એ., એમ. એ. કક્ષાએ પાઠ્યપુસ્તક તરીકે યોજાતું આવ્યું છે. શ્રી રામનારાયણ પાઠક અને શ્રી ઉમાશંકર જોષી જેવાની સંપાદન દૃષ્ટિનો આ પુસ્તકને લાભ મળ્યો હોઈ વિવેચન વિષેનું એમનું દૃષ્ટિબિંદુ અહીં રજૂ થયેલા લેખોના અનુક્રમ માત્રથી સ્પષ્ટ થાય છે. આ પુસ્તકની વિશિષ્ટતા એ છે કે અહીં માત્ર પૂર્વના કે પશ્ચિમના સાહિત્યવિવેચનની મીમાંસા નહિ પણ બંનેની વિચારણાને અંતે લેખકને જે સત્ય પ્રાપ્ત થયું છે તે અહીં વિશદ રીતે રજૂ થયું છે. આ આવૃત્તિમાં વિદ્યાર્થીઓ માટે અભ્યાસદૃષ્ટિએ આવશ્યક એવો પુસ્તકનો પૂર્વાર્ધ જ પ્રસિદ્ધ થયો છે, એથી એની ઉપયોગિતા વધી છે

મધ્યાહ્ન: લેખક: કરસનદાસ માણેક; પ્રકાશક: વોરા એન્ડ કું., પબ્લિશર્સ, પ્રા. લિ., મુંબઈ; કિંમત: રૂપિયા ચાર

'આલબેલ,' 'મહોબતને માંડવે' અને 'કલ્યાણરાત્રી'ના મસ્ત કવિ શ્રી કરસનદાસ માણેકનો આ ચોથો સંગ્રહ છે. 'પ્રભાતનર્મદા'ના કવિની જેમ શ્રી માણેક અભિવ્યક્તિની દૃષ્ટિએ અનોખા છે. 'વૈશંપાયનની વાણી' અને 'અહો રાયજી સુણિયે' જેવી કટાક્ષાત્મક કાવ્યધારાથી ગુજરાત સમસ્તમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલા શ્રી માણેકમાં મણિલાલ કે કલાપીની જેમ લાગણી, મસ્તી અને ચિંતન છે. સિંધુપ્રદેશના એ કવિની કવિતાનો વેગ પણ સિંધુનો છે. અહીં એ ઊર્મિપ્રવાહ વિવિધસ્વરૂપે વહ્યો છે સવૈયા, મુક્તધારા, ચારણી અને ગઝલ જેવા છંદો ઉપરાંત પૃથ્વી, મિશ્રોપજાતિ, ગુલબંકી, પરંપરિત અંજની, ખંડ હરિગીત અને સ્રગ્ધરા જેવા છંદોનો પણ ઉપયોગ અહીં થયો છે અહીં માણેકની એક વિશિષ્ટતા ખાસ આકર્ષક છે કે પ્રત્યેક કૃતિને ભાવને અનુરૂપ એવું કલેવર પ્રાપ્ત થયું છે. સત્તાવનની વયે પણ જેમના કવિતાપ્રદેશમાં મસ્ત યૌવનની ખુમારી અનુભવાય છે એવા 'મધ્યાહ્ન'ના કવિને એમની દૃષ્ટિની તાઝગી માટે

ભિગવાવી આ સંગ્રહનું સ્વાગત કરીએ છીએ. પ્રો જયાનંદ દવેએ ખાસ પરિશ્રમપૂર્વક આ સંગ્રહને સમજવામા ઉપયોગી થઈ પડે તેવું ટિપ્પણ આપ્યું છે જે એની ગુણવત્તામાં વધારો કરે છે

વલ્લરી : લેખક : રમણ કોઠારી, પ્રકાશક : વોરા એન્ડ કંપની, પ્રા લિ , મુબઈ, પૃ૪ . ૧૦૦; કિંમત : બે રૂપિયા

'વૃંદાવન 'ના કવિનો આ બીજો સગ્રહ છે. પ્રસ્તાવનાકાર જણાવે છે તેમ કવિ 'આજની અને એ પહેલાની બે એમ ત્રણ પેઢીનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે ' પંડિત યુગની કવિતાના અણસારથી માંડીને ગાંધી યુગની કવિતા અને આજની કવિતાના ઉન્મેષો અહી જોવા મળે છે છંદોબદ્ધ રચનાઓ, ગીતો, અને લયાનુસારી રચનાઓનુ અહીં મનોરમ વૈવિધ્ય છે ભાવની ઉષ્મા સાથે કવિ પાસે એની ઉચિત અભિવ્યક્તિનો કસબ પણ છે પ્રણય ઉપરાંત અહીં અનેક વિષયો આ નાના સંગ્રહમા પ્રવેશ પામ્યા છે છંદો પરનું એમનુ પ્રભુત્વ નોંધપાત્ર છે વૃત્તોમા તત્સમ શબ્દો તેમના શુદ્ધ સ્વરૂપે કોઈ પણ જાતની લઘુગુરુની છૂટ લીધા વિના આજે કેટલા કવિઓ યોજે છે? એ દૃષ્ટિએ એમણે ભાની અને વૃત્તની શુદ્ધિ જાળવવાનો આગ્રહ રાખ્યો છે તે પ્રશસ્ય છે. સંગ્રહને અંતે કવિએ ચિંતનક્ષમ એવા કેટલાક સુભાષિતો — મુક્તકો પણ રજૂ કર્યા છે. એકંદરે સગ્રહ ખૂબ આસ્વાદ્ય બન્યો છે

પરિવેશ : લેખક : ભાનુશંકર ઓધવજી વ્યાસ, પ્રકાશક આર આર શેઠની કંપની, મુબઈ, પૃ૪ . ૧૪૪+૧૬, કિ રૂ. ૨-૫૦

ભારતની બહાર આફ્રિકામા રહેતા અત્યાર સુધી અપ્રસિદ્ધ એવા કવિનો આ સગ્રહ છે ૧૯૪૭મા 'યુગાન્તર' સાપ્તાહિકમા પ્રસિદ્ધ થયેલા પ્રથમ કાવ્યથી માંડીને બીજા જે અનેક કાવ્યો અહીં રજૂ થયા છે તેમાના મોટા ભાગના કાવ્યો પત્રોમા, માસિકોમા, દિવાળી અંકોમા પ્રસિદ્ધ થયેલા છે દેશપ્રેમ, પ્રણય, અર્ધ્યકાવ્યો, ચિંતનકાવ્યો વગેરે અનેક પ્રકારની રચનાઓ અહી સંગૃહીત થઈ છે એ રચનાઓનું વૈવિધ્ય રોચક છે પણ પદાવલિની સમતા ક્યારેક જળવાતી નથી કવિ ઉપર બ ક. ઠા થી માંડીને ઉમાશંકર, સુંદરમ્, મેઘાણી, મનસુખલાલ વગેરેની અસર જોવા મળે છે કવિ પાસે શબ્દો છે, કસબ છે, દર્શન છે પણ સંવેદનની ઉચિત અભિવ્યક્તિ નથી. એના પરિણામે કેટલીક રચનાઓ રવાળ બની છે તો કેટલીક આકૃતિદૃષ્ટિએ અપૂર્ણ રહી છે છતા એકંદરે સંગ્રહ સુવાચ્ય છે.

મૃત્યુનું રહસ્ય : લેખક : હરજીવન કાલિદાસ મહેતા, પ્રકાશક : મથુભાઈ છોટાભાઈ સુતરિયા, મ ની, ગુજરાતી થિયૉસૉફિકલ ફેડરેશન, વડોદરા, પૃ૪ : ૬૦, કિંમત : ૪૦ નવા પૈસા

થિયૉસૉફીના આરૂઢ અભ્યાસી શ્રી હરજીવનભાઈએ આ નાની પુસ્તિકામા સામાન્ય માણસને સમજાય એ રીતે મૃત્યુના પ્રશ્નની મીમાંસા કરી છે. એમના લખાણનો નિષ્કર્ષ એ છે કે મૃત્યુ એક કલ્યાણકારી યોજના છે, કારણ તે ઈશ્વરી યોજનાનું એક અંગ છે આ નાની સરખી પુસ્તિકા રસપ્રદ વાચન પૂરું પાડે છે, એટલું જ નહિ પણ મરણાન્તર સ્થિતિઓ વિષેની કેટલીક નવી માહિતી પણ એમાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

કર્મનો નિયમ : લેખક : હરજીવન કાલિદાસ મહેતા; પ્રકાશક : બચુભાઈ છો. સુતરિયા, મંત્રી, ગુજરાતી થિયોસોફિકલ ફેડરેશન, વડોદરા; પૃષ્ઠ : ૪૪; કિંમત : ૨૫ નવા પૈસા

આ નાની પુસ્તિકામાં જાણીતા થિયોસોફીના વિદ્વાન 'કર્મ, પુનર્જન્મ અને વિકાસક્રમ જેવા વિશ્વવ્યાપી નિયમોનો અભ્યાસ કોઈ ધર્મની માન્યતા તરીકે નહિ પણ કુદરતના નિયમોની દૃષ્ટિએ કરવાની જરૂર છે,' એ વસ્તુ પર ભાર મૂકીને સમજાવે છે. લેખકે કરેલાં પ્રવચનોના સારરૂપ આ પુસ્તક એ વિષયમાં એક સુંદર ઉમેરો કરે છે.

માનવજીવનનું સ્વર્ગ અને બીજા લેખો : લેખક-પ્રકાશક : કૃષ્ણકાન્ત ઓ. કડકિયા, વિક્ટરી સર્કલ, દેવગઢબારિયા; કિંમત : એક રૂપિયો

પોતાના વાચનમનનને અંતે લેખકે જે લેખો લખ્યા છે અને જેમાંના કેટલાક પ્રસિદ્ધ પણ થયેલા છે તે સૌ અહીં સંગૃહીત થયા છે. 'સહકારી ખેતી,' 'વધુ અન્ન ઉત્પાદન,' 'ગણોતધારો' વગેરે અત્યારના યુગના પ્રાણપ્રશ્નો વિષે લેખકે વિચારણા કરી હોઈ પુસ્તિકા તે દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે. એમાંની જોડણીની ભૂલો સુધારી લેવામાં આવી હોત તો એની વાચનક્ષમતામાં ઉમેરો થાત.

વ્યાપારની નવી ક્ષિતિજ (અમેરિકાની 'ન્યૂ સ્કૂલ ફોર સોશિયલ રિસર્ચ'ના વ્યાપાર-વ્યવસ્થા કેન્દ્રને માટે ડૉ જ્યુલિયસ હર્શ દ્વારા આયોજિત વ્યાખ્યાનમાળા) : અનુવાદક : નવીન શાહ : પ્રકાશક : વોરા ઍન્ડ કં., પ્રા. લિ., મુંબઈ; પૃષ્ઠ : ૧૧૬; કિંમત : રૂ. ૨-૦૦

હિંદમાં અત્યારે વ્યાપાર-ઉદ્યોગના ક્ષેત્રમાં જે વિકાસ સધાઈ રહ્યો છે તે વખતે આવું પુસ્તક ખૂબ આવકારદાયી થઈ પડે તેવું છે. એમાં 'આર્થિક ભાવિ'ની વિચારણા સાથે યંત્રશાસ્ત્રની નવી ક્ષિતિજ, સ્વયંસંચાલિત યંત્રો, એની બીજી બાજુ, મૂડી રોકાણના પ્રશ્નો, વગેરેની ચર્ચા ખૂબ રસપ્રદ છે. અભ્યાસી ઉપરાંત સામાન્ય જનને પણ સમજાય એ પ્રકારના અનુવાદ માટે અનુવાદકને અભિનંદન.

પરમાણુ–આજે અને આવતી કાલે : લેખિકા : માર્ગરેટ ઓ. હાઈડ; અનુવાદક : છોટુભાઈ સુથાર; પ્રકાશક : વોરા ઍન્ડ કં., પ્રા. લિ., મુંબઈ; પૃષ્ઠ : ૧૧૬; કિંમત રૂ. ૧-૫૦

આ નાની પુસ્તિકામાં લેખિકાએ જરૂરી આકૃતિઓ સાથે 'પરમાણુ'ના પ્રશ્નની છણાવટ કરી છે. અત્યારના પરમાણુયુગમાં દરેક નાગરિકે પરમાણુ એટલે શું એ તો જાણવું જોઈએ. વિદ્યુતને બદલે પરમાણુથી કામ લઈ શકાય છે એવા યુગમાં આવાં પુસ્તકોની ખૂબ અગત્ય છે. અનુવાદકે મૂળ પુસ્તકને એવી સાદી અને સરળ ભાષામાં રજૂ કર્યું છે કે એનું વાચન માત્ર માહિતીપૂર્ણ નહિ પણ રસપદ પણ બન્યું છે. પુસ્તક ખૂબ આવકારાર્હ છે.

સરસ્વતીચંદ્ર (સંક્ષિપ્ત) : પ્રયોજક : શ્રીકાન્ત ત્રિપાઠી; પ્રાપ્તિસ્થાન : શ્રી ગુજરાત પુસ્તકભંડાર, કલ્યાણ ભવન, કૃષ્ણ સિનેમા પાસે, અમદાવાદ ૧; પૃષ્ઠ : ૧૮૨; કિં. : ત્રણ રૂપિયા

સ્વ. ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠીની સમર્થ નવલકથા 'સરસ્વતીચંદ્ર'નો આ ત્રીજો સંક્ષેપ પ્રસિદ્ધ થાય છે. પ્રથમ સંક્ષેપ અધ્યાપક ઉપેન્દ્ર પંડ્યાએ કર્યો હતો. એ પછી નવજીવન પ્રકાશન તરફથી સરસ્વતીચંદ્રની આખી કથા સરળ રીતે રજૂ થઈ હતી. શ્રી શ્રીકાન્ત

નિવેદાનો આ એ જ દિશાનો સંગમ સ્થાન છે અહીંઆગે. જેટલા પાના જે નવલકથા ગઢ છે તેના સંક્ષેપનું કાર્ય જો સંક્ષેપકારને મૂળ ગ્રંથનો પૂરતો પરિચય ન હોય તો ખૂબ દુષ્કર બને છે આ સંક્ષેપ જોતા સંક્ષેપકારે મૂળ ગ્રંથની ભાષા જાળવી રાખી 'સરસ્વતીચંદ્ર'ની કથા આબાલવૃદ્ધોમા પ્રિય થઈ પડે એ રીતે રજૂ કરી છે પ્રસ્તાવનાકાર શ્રી યશોધર મહેતા જણાવે છે તેમ આ ગ્રંથ પાછળનો આશય એ જ હોઈ શકે કે વાચક આ સંક્ષેપ વાંચી મૂળ ગ્રંથનો રસાસ્વાદ કરવા પ્રેરાય. વિદ્યાર્થીઓ માટે આ નવલકથા ખૂબ રુચિકર થઈ પડશે એમા શંકા નથી

ભા.

તળાવડીને આરે . મૂળ લેખક મરીન રફીપર અનુવાદકો નાનક મેવાણી અને મહેન્દ્ર મેવાણી, પ્રકાશક સસ્તું સાહિત્ય મંદિર, ભાવનગર, પાન ૧૦૭, કિંમત દોઢ રૂપિયો

ઇન્ડોનેશીઆના 'દાત' નામના બેટના લોકોને મુખે સાંભળેલી વાર્તાઓ લેખકે 'મીટિંગ પૂલ' નામના પુસ્તકમા ઉતારી છે મીઠા પાણીની એક જ તળાવડી કે જે જંગલના પશુપંખીઓનું વિશ્રામસ્થાન છે ત્યાં બધા ભેગા મળી, દિનપ્રતિદિન જંગલ કાપી આગળ વધતા લોકોને અટકાવવા માટે, વિચારણા કરે છે દરેક પોતપોતાની બુદ્ધિ અનુસાર કીમિયા સૂચવતી વાર્તા રજૂ કરે છે એદી, બગલો અને પાડો વગેરે ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપતી વાર્તાઓ આ પુસ્તકનો મોટો ભાગ રોકે છે

લોકનો બોલાવેલો પુત્ર દેવસ્થાન આ તળાવડીને કાંઠે સાંજે તાજો મળે છે એના દિલમા દયા વસે છે, અને જંગલનો આ ભાગ ન કાપવાનો નિર્ણય કરે છે પશુપક્ષીઓની મુશ્કેલીનો અંત આવે છે

સાદી અને સરળ ભાષામા લખાયેલી આ બાળવાર્તાઓનો આવો સુંદર અનુવાદ કરવા માટે અનુવાદકોને ધન્યવાદ ઘટે છે

ના.

અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્યસ્વરૂપોનો વિકાસ લેખકો ડા રણજિત એમ પટેલ (અનામી) અને પ્રો રામચંદ્ર ના પંડ્યા, પ્રકાશક ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૨૩૨+૮, પૂઠું કાર્ડબોર્ડનું, કપડાની પટ્ટીવાળું, જેકેટ સાથે કિંમત રૂ ૪ ૦૦

આ પુસ્તકમા આ પ્રમાણેના ગુજરાતી સાહિત્યસ્વરૂપોનો ઇતિહાસ છે કાવ્ય, નવલકથા, નાટક, નવલિકા, વિવેચન, નિબંધ, નિબંધિકા અને હાસ્યસાહિત્ય, જીવનકથા અને આત્મકથા, જીવનચરિત્ર, રેખાચિત્રો, ડાયરી, પ્રવાસસાહિત્ય, પત્રસાહિત્ય, ભાષાશાસ્ત્ર, બાળસાહિત્ય, શિક્ષણવિષયક સાહિત્ય, પત્રકારત્વ, અનુવાદ સાહિત્ય વિશેષમા અંતે છંદોના વિકાસ સંબંધી પણ એક પ્રકરણ છે

આપણે ત્યાં ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસના અનેક ગ્રંથો છે તેમ ચામા મોટે ભાગે સમયવિભાગ પ્રમાણે સાહિત્યના સમસ્ત સ્વરૂપોનું વિવેચન કરેલું જોવામા આવે છે, પણ સાહિત્યનું એકેક સ્વરૂપ લઈ તેનું સમગ્ર દર્શન કરાવવામા આવ્યું હોય તેવું આ જ પુસ્તક

અમારા જોવામાં આવ્યું છે. આ જાતના પુસ્તકની આવશ્યકતા આપણે ત્યાં હતી તે આ પુસ્તકના લેખકોએ પૂરી પાડી છે તે બદલ તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે.

આ પુસ્તકમાંનું સાહિત્યસ્વરૂપોનું વિવેચન જોતાં એમ લાગે છે કે લેખકોએ સાહિત્ય-સ્વરૂપોના વિવેચનને પૂરતો ન્યાય આપ્યો છે.

આ પુસ્તક હાઈસ્કૂલોનાં ઉપલાં ધોરણોના ગુજરાતી સાહિત્યના શિક્ષકોને, તેમ જ ટ્રેનિંગ, આર્ટ્સ અને અન્ય કૉલેજોના ગુજરાતી સાહિત્યના અધ્યાપકોને ઉપયોગી નીવડશે. કૉલેજોના વિદ્યાર્થીઓ પણ તેનો ઉપયોગ કરી શકશે. ગુજરાતી સાહિત્યના વાચકોને પણ આ પુસ્તક ઉપકારક નીવડશે.

પુસ્તકની કિંમત ઓછી રાખી શકાઈ હોત તો સારું.

લોભ અને કરુણા : અનુવાદક : મુકુલભાઈ કલાર્થી; પ્રકાશક : ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ ૧૪; પૃષ્ઠ : ૧૮૦; પૂઠું : કાચું; કિંમત : રૂ. ૧-૫૦

આ પુસ્તક અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ પુસ્તક ' અંકલ ટૉમ્સ કૅબિન ' ઉપરથી ગુજરાતીમાં લખાયું છે. મૂળ પુસ્તક શ્રીમતી હેરિયટ બીચર સ્ટો નામની અમેરિકન બાઈએ લખેલું છે. અમેરિકામાં ઈ. સ. ૧૬૧૯થી આફ્રિકાના હબસીઓને ગુલામ તરીકે રાખવાનું શરૂ થયું તે ઈ. સ. ૧૮૬૩ સુધી ચાલુ રહ્યું. આ મુદત દરમ્યાન અમેરિકનોએ હબસી ગુલામો ઉપર કાળો કેર વર્તાવ્યો. અમેરિકનો ગુલામોને ઢોરની જેમ વેચતા, તેમની પાસે ગજા બહાર શારીરિક કામ કરાવતા, અને ઢોરમાર મારતા, સ્ત્રીઓ ઉપર અત્યાચાર વર્ષાવતા, સ્ત્રી-પુરુષોને તેમ જ માબાપ સંતાનોને એકબીજાથી વિખૂટાં પાડી ગમે ત્યાં વેચી દેતા : આ બધી બાબતોનું હૃદયદ્રાવક ચિત્ર સદર નવલકથામાં સરળ અને રસિક શૈલીમાં રજૂ થયું છે. પુસ્તકનું વસ્તુ અને પાત્રો પણ સુયોગ્ય છે. દુનિયામાં લોભને લીધે કરુણાજનક પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે તે આ નવલકથામાંથી જોવા મળે છે.

નવલકથાનો આ ગુજરાતી અનુવાદ પહેલાં હપ્તે હપ્તે ' લોકજીવન ' પખવાડિકમાં પ્રસિદ્ધ થયો હતો, તે અત્રે પુસ્તકરૂપે સળંગ પ્રસિદ્ધ થયો છે; આથી તેના વાચનમાં એક-પ્રતા જળવાય છે. અનુવાદ શુદ્ધ અને સરસ છે. પુસ્તક બોધપ્રદ અને રસપ્રદ છે.

આ પુસ્તક બધાં પુસ્તકાલયોમાં વસાવવા જેવું છે. કિંમત પણ વધારે નથી.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં શ્રેષ્ઠ હાસ્યપ્રસંગો : સંપાદક : પ્રો. ડૉ. બિપિન જી. ઝવેરી; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૨૨૪; પૂઠું : કાચું; કિંમત : રૂ. ૨-૦૦

આ પુસ્તકમાં દલપતરામથી શરૂ કરી અત્યાર સુધીના હાસ્યરસ-લેખકોના હાસ્ય-લેખો લેવામાં આવ્યા છે. એમાં ૧૭ લેખકોના ૧૭ લેખો છે. એ લેખકોમાં દલપતરામ, નવલરામ, રમણભાઈ, વિદ્યાબહેન, ઓલિયા જોશી, મસ્તફકીર, રામનારાયણ પાઠક, કનૈયાલાલ મુનશી, ધનસુખલાલ મહેતા, જદુરાય ખંધડિયા, જ્યોતીન્દ્ર દવે, ચંદ્રવદન મહેતા, બકુલ ત્રિપાઠી, વગેરે છે. લેખકો અને લેખોની પસંદગી એકંદરે યોગ્ય છે. લેખોના પ્રકારમાં નાટક, નવલકથા, નવલિકા, સંવાદ, નાટિકા, નિબંધિકા, વગેરે છે.

પુસ્તક સામાન્ય વાચકોને તથા માધ્યમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓને રસિક વાચન પૂરુ પાડે છે સામાન્ય પુસ્તકાલયો અને માધ્યમિક શાળાઓ, અધ્યાપનમંદિરો તથા મહાવિદ્યાલયોના પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક ખરીદવા જેવુ છે ખાનગી ગૃહપુસ્તકાલયોમા પણ તે રાખવા જેવુ છે

કાવ્યસંક્ષેપ સંપાદક : કવિ દલપતરામ, પ્રકાશક : સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૧૮૩, પૂઠું : કાચુ, કિંમત : રૂ. ૧ ૫૦

આ પુસ્તકમા કવિ લજ્જારામ અને કવિ શામળ ભટ્ટની પદ્યકૃતિઓ સંગ્રહેલી છે. કવિ લજ્જારામની કૃતિ આમા ફક્ત એક જ છે તે કૃતિ મહાભારતને લગતા આખ્યાનરૂપે છે પાડવો દ્યૂતમા હારીને બાર વર્ષ વનમા રહી તેરમુ વર્ષ વિરાટનગરના રાજાને ત્યા ગુપ્તવાસમા રહે છે ત્યાથી આખ્યાનનુ વસ્તુ શરૂ થાય છે, તે સાત કોઠાના યુદ્ધમા અભિમન્યુ હણાય છે અને ત્યાર પછી અર્જુન જયદ્રથનો વધ કરે છે ત્યા સુધીનુ છે આખ્યાનની લખાવટ સારી છે

શામળ ભટ્ટની કૃતિઓમા વિવિધ વિષયોને લગતા છપ્પા, સમસ્યાઓ અને પદ્માવતીની વાર્તા મુખ્ય છે આ ત્રણે બાબતોમા શામળ સિદ્ધહસ્ત છે

પુસ્તક સામાન્ય વાચકોને રસ પડે તેવુ છે શિક્ષણસંસ્થાના તેમ જ સામાન્ય પુસ્તકાલયોમા તે રાખવા જેવુ છે ખાનગી પુસ્તકાલયોમા પણ તે રાખવા ભલામણ છે.

જળમા કમળ : લેખક : જયભિખ્ખુ, પ્રકાશક . શ્રી જીવનમણિ સદ્વાચનમાળા ટ્રસ્ટ, હઠીભાઈની વાડી, દિલ્હી દરવાજા બહાર, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૨૩, પૂઠું કાચુ, કિંમત : આ શ્રેણીની ૧૧ પુસ્તિકાઓના રૂ ૨ ૫૦

વિજય નામે કુમાર છે, વિજયા નામે કુમારી છે. વિજયને મુનિરાજ માસમા કૃષ્ણપક્ષમા બ્રહ્મચર્ય પાળવાનુ વ્રત લેવડાવે છે વિજયાને એ જ મુનિરાજ શુક્લપક્ષમા બ્રહ્મચર્ય પાળવાનુ વ્રત લેવડાવે છે. બન્નેનુ લગ્ન થાય છે બન્નેને એકબીજાના વ્રતની જાણ થાય છે બન્ને જીવનભર બ્રહ્મચર્ય પાળે છે આ પ્રમાણે સંયમવ્રતીઓનો મહિમા ગાતી વાર્તા લેખકે સરસ રીતે લખી છે.

કાચી માટીનાં કોડિયાં . લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે, પૃષ્ઠ ૨૦

ગ્વાલિયર પાસેની મુરાદની કબર આગળ તેનો ભાઈ મોગલ બાદશાહ ઔરંગઝેબ ખડો થાય છે. તે મુરાદને ઉદ્દેશીને સ્ત્રીદેહના સૌંદર્યમા, ધનના મોહમા, રંગરાગમા પડેલા જીવોને તેની નિરર્થકતા સમજાવે છે

આ પુસ્તિકામા એમ કલ્પવામા આવ્યુ છે કે મુરાદ એશઆરામી હતો અને ઔરંગઝેબ ત્યાગી અને સંયમી હતો વાસ્તવિક રીતે ઇતિહાસમા મુરાદને વિશાળદૃષ્ટિવાળો અને ધર્મપ્રેમી અને ઔરંગઝેબને સંકુચિત ધર્મદૃષ્ટિવાળો માનવામા આવે છે

ગમે તેમ હો, પણ આ પુસ્તિકામા સાદાઈ, સંયમ, અને ત્યાગનો મહિમા વર્ણવ્યો છે તે સ્પષ્ટ છે

દેવતાઈ વસ્ત્ર . લેખક, પ્રકાશક, પૃષ્ઠ, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

આ પુસ્તિકામાંની વાર્તા ટૂંકમાં નીચે પ્રમાણે છે:

સોમશર્મા નામે બ્રાહ્મણ છે. ભગવાન મહાવીર રાજપાટને ત્યાગ કરતા પહેલાં પોતાની સર્વસ્વ સંપત્તિ ખેરાત કરી દે છે સોમશર્મા દૂર બહારગામ હોવાથી તેને આની ખબર મોડી પડે છે. તે મહાવીર પાસે આની ભિક્ષા માગે છે. ભગવાન મહાવીર પાસે એક કીમતી ઉપરણું બાકી હતું તેમાથી અડધું ફાડીને તે બ્રાહ્મણને આપે છે. બ્રાહ્મણ તે ઉપરણું વેચવા જતાં તેને ભાગે રકમ મળે તેમ લાગે છે; પરંતુ તે ઉપરણાનો અડધો ભાગ મળે તો બંનેને તુણાવી અખંડ વસ્ત્ર થતા તેની કિંમત અઢળક ઊપજે તેમ છે. સોમશર્મા ખોળતો ખોળતો ભગવાન મહાવીર પાસે જાય છે ભગવાન મહાવીરે ઉપરણાની પરવા કર્યા વગર તેને પડી જવા દીધું હોય છે તે સોમશર્મા લાવે છે. બંને કકડા ભેગા કરાવી તે વેચવા કાઢતા તેની કિંમત પારાવારની ઊપજે તેમ છે. છેવટે સોમશર્માને વિચારજાગૃતિ થાય છે કે જે વસ્ત્ર ભગવાન મહાવીર ત્યજે છે તે વસ્ત્રની આર્થિક કિંમતમાં મોહવુ યોગ્ય નથી. વળી જે દુન્યવી સંપત્તિ નિરર્થક ગણી મહાવીરે તેનો ત્યાગ કર્યો તે સંપત્તિમા રાચવું પણ યોગ્ય નથી. આથી સોમશર્મા મહાવીરનું વસ્ત્ર પ્રસાદી તરીકે દેવને અર્પણ કરે છે, અને ત્યાગમાં સુખ માને છે.

દીકરા કે દીકર્યાં: લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ૧૬

આ પુસ્તિકામાં દીકરાની ઘેલછા ત્યજવાનો બોધ વાર્તારૂપે ગૂંથ્યો છે.

ગંગાવતરણ; લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ૨૦

આ પુસ્તિકામા ગ્રામજીવનનો મહિમા વાર્તારૂપે ગૂંથ્યો છે.

કવિનું મન: લેખક, પ્રકાશક, પૃષ્ઠ, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે

આ પુસ્તિકામા કવિના મનનું બંધારણ વાર્તારૂપે સમજાવ્યું છે. પોતાની વાહવાહ બોલાય તે દૃષ્ટિથી બીજાએ દર્શાવેલું ઉદાર વર્તન કવિના મનને પ્રફુલ્લ કરી શકતું નથી, પણ ભાવપૂર્વકનું વર્તન કવિના આત્માને ઉપકારવશ કરી તેનામાં કવિત્વ સ્ફુરાવે છે: આમ લેખકનુ વક્તવ્ય છે. આ વક્તવ્ય આશા ગઢવી (કવિ)ના બે પ્રસંગોથી સ્ફુટ કર્યું છે. આશા ગઢવી પોતાને બિરદાવે એ દૃષ્ટિથી મેવાડપતિ તેની આગતાસ્વાગતા કરે છે, પણ કવિહૃદય તેથી પ્રસન્ન થતું નથી. દાદુ પડાણ કવિનો હૃદયપૂર્વક સત્કાર કરે છે અને તે સત્કાર પાછળ તે સ્વેચ્છાથી ખુવાર થાય છે એ જાણી આશા ગઢવીનું હૃદય ઉપકારવશતાના તારોથી ગુંજી ઊઠે છે.

શંકા અને શ્રદ્ધા: લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ૧૬

આ પુસ્તિકામા પતિપત્નીને પરસ્પર શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ, એ મંતવ્ય લેખકે શંકર, સતી અને પાર્વતીની વાર્તા દ્વારા રજૂ કર્યું છે.

કઠિનમાં કઠિન કામ: લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ: ૨૩

સુંદરીના દૈહિક સૌંદર્યમાં ન લપટાવું એ કઠિનમાં કઠિન કામ છે એ વિધાન આ પુસ્તિકામાં ગુરુ, ચાર શિષ્યો, અને એક સુંદરીની વાર્તા દ્વારા સમજાવ્યું છે.

સ્વર્ગ અને નરક : લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૨૪

આ પુસ્તિકામાં વિજ્ઞાન અને શ્રમનો મહિમા વાર્તા રૂપે સમજાવ્યો છે. વિજ્ઞાન અને શ્રમ નરકને પણ સ્વર્ગ બનાવી શકે છે તેમ વાર્તામાં બતાવ્યું છે.

સોનાની મેડી : લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૨૮

આ પુસ્તકમાં સટ્ટાથી થતી બેહાલી વર્ણવી છે. સટ્ટાબજારને સોનાની મેડી માની ભલભલા તેમાં લપટાય છે, અને તે દ્વારા જાતની તથા કુટુંબીજનોની ખુવારી વહોરી લે છે, એવું આ પુસ્તિકામાંની વાર્તામાં વર્ણવ્યું છે.

મૂઠી રાઈ : લેખક, પ્રકાશક, પૂઠું, કિંમત એ ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; પૃષ્ઠ : ૨૦

બુદ્ધ અને કિસા ગૌતમીનો જાણીતો પ્રસંગ આ પુસ્તિકામાં વિસ્તારથી વર્ણવ્યો છે. એ પ્રસંગમાં મૃત્યુની અનિવાર્યતા સમજાવી છે.

ઉપરની ૧૧ પુસ્તિકાઓમાંની વર્ણનશૈલી આકર્ષક છે પુસ્તિકાઓની છપાઈ અને પૂઠાંનો ઉઠાવ પણ સારાં છે. આ પુસ્તિકાઓ પ્લાસ્ટિકના આકર્ષક કેસમા આપવામાં આવે છે. આ પુસ્તિકાઓ પુસ્તકાલયોમાં તથા નાગરિકોનાં ગૃહોમાં રાખવા જેવી છે. કિશોર તથા યુવાન સ્નેહીજનોને શુભ પ્રસંગે ભેટ આપવા લાયક પણ આ પુસ્તિકાઓને ગણી શકાય.

સરદારશ્રીની પ્રતિભા ભા. ૧ : સંપાદક : મુકુલભાઈ કલાર્થી; પ્રકાશક : ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ–૧૪; પૃષ્ઠ : ૪૮; પૂઠું : કાચું; કિંમત : રૂ. ૦-૪૦

સ્વ. નરહરિભાઈ પરીખ રચિત સરદારશ્રીના જીવનચરિત્રને આધારે 'લોકજીવન' પાક્ષિક માટે લખેલા પ્રસંગો અત્રે પુસ્તિકારૂપે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. પ્રસંગો ૨૯ છે. આ પ્રસંગો ઓછું ભણેલા પ્રૌઢો તેમ જ કિશોરો પણ રસપૂર્વક વાંચી શકશે તેમ જ તેમાથી પ્રેરણા મેળવશે. શાળાપુસ્તકાલયો તથા અન્ય પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તિકા વસાવવા ભલામણ છે.

જીવનામૃત : લેખક : મુકુલભાઈ કલાર્થી; પ્રકાશક, પૃષ્ઠ અને પૂઠું : ઉપરની પુસ્તિકા પ્રમાણે; કિંમત રૂ. ૦-૪૫

આ પુસ્તિકામાં સેવા, સાધુતા, મધુરતા, કરુણા, પરોપકાર, વગેરે ગુણો દર્શાવતાં કથાનકો આપેલાં છે. આમાંનાં કેટલાંક કથાનકો 'લોકજીવન' માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં છે. આ કથાનકો સામાન્ય વાચકોને, ઓછું ભણેલા પ્રૌઢોને, અને કિશોરોને ઉપકારક વાચન પૂરું પાડશે. શાળાપુસ્તકાલયો તથા અન્ય પુસ્તકાલયોમાં આ પુસ્તિકા વસાવવા જેવી છે.

બાપુજીના જીવનમાં પ્રેમ અને શ્રદ્ધા : લેખિકા : મનુબહેન ગાંધી; પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૪૮; પૂઠું : કાચું; કિંમત : રૂ. ૦-૫૦

આ ચોપડીના લેખિકા મહાત્મા ગાંધીજીના કુટુંબી થાય, અને તે તેમની સાથે પૂર્વ બંગાળ, દિલ્હી, અને હરદ્વાર પ્રવાસમાં હતા તે દરમ્યાનના કેટલાક પ્રસંગો તેમણે આ ચોપડીમાં રજૂ કર્યા છે આ પ્રસંગો ઉપરથી મહાત્માજીના જીવનમાં રહેલા પ્રેમ અને શ્રદ્ધાની વાચકને પ્રતીતિ થાય છે સદર ચોપડી પુસ્તકાલયોમાં રાખવા જેવી છે

અવંતીના પ્રરાક્રમો લેખક મુકુલભાઈ કલાર્થી, પ્રકાશક ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ ૧૪, પૃ ૩૨, પૂઠું કાચું, કિંમત રૂ ૦ ૩૦

આ ચોપડીઓમાં ચીન દેશની ૧૬ વિનોદકથાઓ આપી છે આપણા દેશમાં બાદશાહ બિરબલની રમૂજી વાર્તાઓ છે તેમ ચીનમાં અવંતી સબંધી વાર્તાઓ છે એ ચીની વાર્તાઓના અંગ્રેજી રૂપાંતરનો આ ગુજરાતી સરળ અનુવાદ છે આ વાર્તાઓમાંની મોટા ભાગની વાર્તાઓ 'લોકજીવન' પખવાડિકમાં આવી ગયેલી છે નાનામોટા સૌને આ વાર્તાઓ ગમે તેવી છે, અને તે નિર્દોષ હોઈ સૌને વાચવા ભલામણ છે શાળાપુસ્તકાલયો અને અન્ય પુસ્તકાલયોમાં આ ચોપડી રાખવા જેવી છે

जगत्में मंगल લેખક મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ, અનુવાદક નિર્મળા પગ્લીકર, પ્રકાશક ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ-૧૪, પૃષ્ઠ ૩૬, પૂઠું કાચું, કિંમત રૂ ૦ ૪૦

અંગ્રેજ લેખક ડેનિયલ ડિફો લિખિત 'રોબિન્સન ક્રુઝો' પુસ્તક જગતભરમાં જાણીતું છે એ પુસ્તકમાં કલ્પિત વાર્તા છે એ વાર્તાનો નાયક રોબિન્સન ક્રુઝો દરિયાની મુસાફરીએ નીકળે છે, ત્યાં તેનું વહાણ એક ટાપુને કિનારે ઘસડાઈ આવી ચોંટી જાય છે વહાણમાંની હોડી ઉતારી રોબિન્સન તથા તેની સાથેના માણસો તેમાં બેસે છે, તેટલામાં હોડી ઊંધી વળે છે, અને રોબિન્સન સિવાય બાકીના બધા માણસો ડૂબી જાય છે રોબિન્સન કિનારે ઊતરી ટાપુ પર જાય છે તે ટાપુ નિર્જન છે રોબિન્સન એ ટાપુના એકાંત જીવનને સુખમય બનાવવા કેવા પ્રયત્નો કરે છે તેનું રસમય વર્ણન આ પુસ્તકનો મુખ્ય વિષય છે આ પુસ્તકને ટૂંકાવીને શ્રી મગનભાઈ પ્ર દેસાઈએ ગુજરાતીમાં લખેલું તેનો આ હિંદી અનુવાદ છે આ પુસ્તક કિશોર વાચકોને રસ પડે તેવું છે આ પુસ્તકના વાચનથી તેમના હિંદી ભાષાના જ્ઞાનમાં પણ વધારો થશે

ગાંધીજીના પાવન પ્રસંગો–૩ લેખક લલ્લુભાઈ મકનજી, પ્રકાશક નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ પૃષ્ઠ ૪૮, પૂઠું કાચું, કિંમત રૂ ૦ ૩૫

ગાંધીજીના જીવનના ૧૨ પાવન પ્રસંગો આ પુસ્તિકામાં આપ્યા છે પુસ્તિકા નવશિક્ષિત અને અલ્પશિક્ષિત પ્રૌઢોને તથા કિશોરોને ઉપકારક નીવડે તેમ છે શાળાપુસ્તકાલયો તથા સામાન્ય પુસ્તકાલયોમાં આ પુસ્તિકા તથા તેના અન્ય ભાગો વસાવવા જેવા છે

જોડણીપ્રવેશ યોજક રતિલાલ સા નાયક, પ્રકાશક અનડા બુક ડીપો, ગાંધીમાર્ગ, અમદાવાદ, પૃ ૭૨, પૂઠું કાચું, કિંમત રૂ ૧ ૦૦

આપણા લોકોમાં આપણી માતૃભાષાના લેખનમાં જોડણીની ભૂલો ઘણી થાય છે એ ભૂલો ઓછી થાય તે માટે દરેક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એ પ્રયત્નમાં આ પુસ્તક ઘણું મદદગાર થાય તેમ છે આ પુસ્તક માધ્યમિક શાળાના ઉપલા ધોરણોના વિદ્યાર્થીઓએ તેમ જ સામાન્ય નાગરિકોએ વસાવવા જેવું છે પુસ્તકાલયોમાં પણ આ પુસ્તક રાખવા ભલામણ છે

દીનાક્રન્દમ્ : રચયિતા : મુનિ ન્યાયવિજયજી; પ્રકાશક : મોતીલાલ મંગળચંદ અરિનગ, રાજકાવાડો, આપજી મહેતાનો પાડો, પાટણ, ઉ. ગુજરાત; પૃષ્ઠ : ૩૨; પૂઠું : કાચું; કિંમત : અમૂલ્ય

આ નાનકડી પુસ્તિકામાં પ્રભુ પ્રત્યેની દીનભાવે પ્રાર્થનારૂપ ૩૨ સંસ્કૃત શ્લોકો તથા તેના ગુજરાતી અર્થ આપેલા છે. આ પ્રાર્થનામાં પ્રભુની કોઈ સાંપ્રદાયિક કલ્પના નથી, તેથી તે સૌ પ્રભુપ્રેમીને રોચક નીવડે તેમ છે. શ્લોકો સરળ અનુષ્ટુપ છંદમાં છે. પુસ્તિકાની ભાષા, છપાઈ, વગેરે શુદ્ધ અને સુઘડ છે.

સ્ત્રીજીવનના રંગ : લેખિકા : સરોજિની મહેતા; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૧૨૦, પૂઠું કાચું; કિંમત : રૂ ૧-૦૦

આ પુસ્તકમાં સ્ત્રીજીવનને લગતી મુશ્કેલીઓ દર્શાવતા વિવિધ પ્રસંગો છે એ મુશ્કેલીઓમાં મુખ્યત્વે લગ્નજીવનને અંગે ઊભી થતી મુશ્કેલીઓ છે. એ મુશ્કેલીઓમાંથી માર્ગ કેવી રીતે કાઢવો તેનું દિશાસૂચન પણ પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યું છે પુસ્તકના પ્રસંગો વાસ્તવિક લાગે છે, તથા તેની ભાષા તેમ જ શૈલી રોચક અને સરળ છે. આવું સરસ ઉપયોગી પુસ્તક લખવા માટે લેખિકા બહેનનું તથા તેના પ્રકાશન માટે સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયનું ગુજરાત અને તેમાં ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ ઋણી છે. મહિલા પુસ્તકાલય તેમ જ સામાન્ય પુસ્તકાલયમાં પુસ્તક વસાવવા જેવું છે.

બાપુ : લેખક : મીનુ દેસાઈ; પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, કેશવબાગ, મુંબઈ-૨; પૃષ્ઠ : ડેમી આઠપેજી ૭૨; પૂઠું : કાચું, કિંમત : રૂ. ૧-૨૫.

આ ચોપડીમાં ગાંધીજીના જીવન સંબંધી ટૂંકી કરુણપ્રશસ્તિ છે. એ કરુણપ્રશસ્તિ કાવ્યરૂપે છે. આ કાવ્ય "ઝેર ગયાં ને વેર ગયાં વળી કાળા કેર ગયા કરનાર" એ દલપતરામની કવિતાના ઢાળમાં છે. આ કાવ્યમાં ગાંધીજીના જીવનની મહત્તા તથા તેમનું મૃત્યુ થવાથી ઊભી થયેલી કરુણ પરિસ્થિતિ વર્ણવી છે. દરેક પાનની સાથે સૂચક ચિત્ર સામા પાન ઉપર આપ્યું છે. કાવ્ય એકંદરે સારું છે. આ ચોપડીને કેંદ્ર સરકારના શિક્ષણ ખાતાએ રૂ. ૫૦૦)નું ઇનામ આપ્યું છે. આ ચોપડીમાં લખાણ થોડું છે, અને પૃષ્ઠ પણ ઝાઝાં નથી; પરંતુ કિંમત રૂ. ૧-૨૫ છે, તેથી તે સામાન્ય ગ્રામપુસ્તકાલયો તેમ જ સામાન્ય સ્થિતિના વાચકોને મોંઘી લાગે તેમ છે. છપાઈ, ચિત્રો, વગેરે સારું છે. સારી સ્થિતિનાં પુસ્તકાલયો તથા સારી સ્થિતિના વાચકોને તે ખરીદવા ભલામણ છે. લેખક પારસી છે અને તેમની ભાષા શુદ્ધ છે, તે નોંધપાત્ર છે.

શાં.

નટીશૂન્ય નાટકો (સ્ત્રીપાત્ર વિનાનાં નાટકો) : સંપાદક ; ચૂનીલાલ મડિયા, પ્રકાશક : વોરા એન્ડ કંપની, પબ્લિશર્સ, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૩, રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૭૮; કિંમત : રૂ. ૩-૦૦

એક જમાનામાં જ્યારે સ્ત્રીપાત્ર થવાને માટે પુરુષો જ શોધવા પડતા ત્યારે આવાં નટીશૂન્ય નાટકોની ખાસ જરૂર પડતી; પરંતુ તે વખતે સ્ત્રીપાત્ર વિનાનાં નાટકો બહુ લખાતાં

નહી આજે જ્યારે સ્ત્રીઓ જ સ્ત્રીપાત્રનુ કામ કરે છે ત્યારે પણ આ નારીશૂન્ય નાટકોનો સગ્રહ આવકારને પાત્ર છે આ નાટકો સિદ્ધહસ્ત લેખકોને હાથે લખાયેલા હોઈ શાળામા અગર ઇતર મેળાવડાઓના પ્રસગોએ ભજવી શકાય એવા છે પારખુ, ખોટો ચેક, અકળ લીલા વગેરે નાટકો ગમ્મ્જ ઉપજાવે એવા છે, જ્યારે બીજા નાટકો કાઈક ગભીર વિચારપ્રેરક છે

આ પુસ્તક શાળાના પુસ્તકાલયો માટે ઉપયોગનુ છે એમ કહી શકાય બીજા પુસ્તકાલયો મા પણ તે રાખવા જેવુ છે કિમત જરા ઓછી હોત તો વધારે સારુ ગણાત.

દસ બાળનાટકો પ્રકાશક દેના કલ્ચરલ સર્કલ, દેનકરણ નાનજી બિલ્ડિગ્સ, ૧૭ એ, હોર્નિમેન સર્કલ, મુબઈ ૧, પૃષ્ઠસખ્યા ૧૭૧, કિમત રૂપિયા બે

દેનકરણ નાનજી બેન્કિગ કોરપોરેશનવાળા સદ્ગત શ્રી બાબુલાલ દેનકરણ નાનજી સરકારી અને વિદ્યાવ્યાસગી હતા એમણે દેના કલ્ચરલ સર્કલ શરૂ કર્યુ હતુ અને એ સર્કલ તરફથી બાળનાટકોની હરીફાઈ યોજવામા આવેલી તેમાના કેટલાક સારા વીણેલા નાટકોનો આ સગ્રહ એક અચ્છો સગ્રહ છે પ્રો મધુકર રાદેરિયા, શ્રી આગજી ડોસા, શ્રી સુરેશ ગાધી જેવા જાણીતા લેખકો ઉપરાત શ્રી વસતકુમાર નાણાવટી, શ્રી જયત ઠક્કર વગેરે નવા લેખકોના નાટકોને પણ આ સગ્રહમા સ્થાન મળ્યુ છે. ધ્યેયલક્ષી આ નાટકો નિર્દોષ અને સરળ ભાષામા લખાયેલા છે તે ભજવી શકાય એવા છે અને શાળા પાઠશાળા માટે ઉપયોગી છે અન્ય મેળાવડાઓમા પણ તે કામ લાગે એવા છે પુસ્તકાલયોમા તે વસાવવા યોગ્ય છે

ત્રણ સરદારો અને હીરાનો હાર શ્રી ગુણવતરાય આચાર્ય, પ્રકાશક વોરા એન્ડ કપની, પબ્લિશર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૩, રાઉડ બિલ્ડિગ, કાલબાદેવી રોડ, મુબઈ ૨, પૃષ્ઠસખ્યા ૧૩૨, કિમત રૂ બે

વિશ્વવિખ્યાત ફ્રેચ નવલકથાકાર એલેકઝાન્ડર ડ્યુમાની લોકપ્રિય નવલકથા થ્રી મસ્કેટીઅર્સ અને ક્વીન્સ નેકલેસનુ ગુજરાતી રૂપાતર શ્રી આચાર્ય, જેવા સમર્થ લેખકની કલમથી થયેલુ છે તેમા ભારતના પ્રદેશની વાર્તા હોય તેમ પાત્રોના નામો પણ ભારતીય રાખ્યા છે, બાકી કથા તો મૂળ ફ્રેચ લેખકની નવલકથા જ છે રૂપાતર સારુ થયુ હોઈ સાહસપ્રિય બાળકો અને કુમારો તેમ જ યુવાનોને ગમે એવી કથા છે

સરી જતી રેતી ભાગ ૨ લેખક શ્રી યશોધર મહેતા, પ્રકાશક ગૂર્જર ગ્રથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ, પૃષ્ઠસખ્યા ૩૫૨, કિમત સાડાપાચ રૂપિયા

'સરી જતી રેતી'નો પ્રથમ ભાગ અસલ સ્વરૂપે પ્રગટ થયો ત્યારે એમાના કેટલાક પ્રસગો અગે અશ્લીલતાનો વાધો ઊઠ્યો હતો અને સરકારે એના ઉપર પ્રતિબધ મૂક્યો હતો ત્યાર પછી એને સુધારી ફરી છાપવામા આવેલો

બીજા ભાગમા અભેદ અને ગૂઢ તત્ત્વો—યોગ, થીઓસોફી વગેરે સમજાવવામા આવ્યા અને એને અગેના પ્રસગો આપવામા આવ્યા છે લેખક એમ ઘટાવવા માગતા લાગે છે કે બધુ ઈશ્વર નિર્મિત જ છે, અને જન્મ અને પુનર્જન્મના સિદ્ધાત મુજબ જ ઈશ્વરની ઇચ્છા મુજબ મનુષ્યો કાર્ય કર્યે જાય છે

સામાન્ય વાચકને આ બધામાં બહુ રસ પડે એવું લાગતું નથી. તેમાં પણ ખાસ કરીને મુક્ત સહચાર–લગ્ન વગરની સ્ત્રીપુરુષની મિત્રતા–વગેરે વાસ્તવિક હોય અગર બનતું આવતું હોય તેથી એના વધારે પડતા પ્રસંગો નવલકથામાં યોજવામાં લેખકનો શો હેતુ હશે તે સમજાતું નથી.

રાજવિદ્રોહ : લેખક : જયભિખ્ખુ; પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૩૫૦; કિંમત : રૂ. ૫ ૨૫

જૈનોમાં ભગવાન ઋષભદેવ એક તીર્થંકર થઈ ગયા. જયભિખ્ખુએ ભગવાન ઋષભદેવના તથા રાજર્ષિ ભરતદેવના અનુસંધાનમાં લખેલી આ નવલકથા સત્ય અને અહિંસાના અંતિમ જયનો બોધપાઠ શીખવે છે. ભગવાન ઋષભદેવે પોતાના બે પુત્રો ભરતદેવ અને બાહુબલિ વચ્ચે રાજ્યની વહેંચણી કરી આપી હતી. ભરતદેવ વડીલ હોવાથી તેમની આજ્ઞા બાહુબલિએ ઉઠાવવી અને તેમને ચક્રવર્તી તરીકે માન્ય રાખી તેના તાબેદાર રાજા તરીકે રહેવું એવા સામ્રાજ્યવાદી મોહમાં પડી ભરતદેવ બાહુબલિને એવી રીતે ખંડિયા રાજા તરીકે પોતાની સત્તા કબૂલ કરવા આજ્ઞા કરે છે. એમાંથી બન્ને વચ્ચે યુદ્ધનાં કહેણ મોકલવામાં આવી યુદ્ધની તૈયારી થાય છે. છેવટે બન્ને ભાઈઓ પિતા ઋષભદેવના ઉપદેશો યાદ કરે છે, બન્ને વચ્ચે સંપ થાય છે, ભરતદેવ યોગી બને છે, અહિંસાનો વિજય થાય છે.

જયભિખ્ખુની કલમે લખાયેલી આ વાર્તા જૈનસમાજને ખાસ ગમશે.

મગધપતિ (આવૃત્તિ બીજી) : લેખક : શ્રી ધૂમકેતુ; પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૩૨૮; કિંમત : રૂ. ૪-૫૦

ગુપ્તયુગ નવલગ્રંથાવલિના આ ત્રીજા પુષ્પ–મગધપતિની બીજી આવૃત્તિ આટલી જલદી પ્રસિદ્ધ થાય છે તે જ આ ગ્રંથાવલિની લોકપ્રિયતા બતાવે છે. ગુપ્તયુગ હિંદનો સુવર્ણયુગ હતો. હિંદ તે સમયે સંસ્કાર અને સમૃદ્ધિની ટોચ પર હતું. આજે પણ એ યુગના ધર્મચક્રને આપણા રાષ્ટ્રધ્વજમાં સ્થાન મળ્યું છે અને આપણી રાષ્ટ્રમુદ્રામાં અશોકના વખતની સિંહ-મુદ્રાને જ મહત્ત્વ અપાયું છે. ગુપ્તયુગની યશગાથા તે વખતે શિખરે પહોંચેલી. શ્રી ધૂમકેતુ જેવાના સિદ્ધહસ્તે લખાયેલી આ ગ્રંથાવલિ દરેક પુસ્તકાલયમાં વસાવવા જેવી છે.

ઋષભદેવ : લેખક : જયભિખ્ખુ; પ્રકાશક : લાલભાઈ મણિલાલ શાહ, શ્રી જીવનમણિ સદ્વાચનવાળા ટ્રસ્ટ, દિલ્હી દરવાજા બહાર, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૩૯૦ : કિંમત : રૂ. ૮-૫૦

જૈન ધર્મમાં ભગવાન ઋષભદેવનું એક અનોખું સ્થાન છે. સંસારસ્વામી તરીકે જગતને સામાજિક વ્યવસ્થા આપી લગ્નસંસ્કાર સમજાવ્યા, આર્થિક ઉન્નતિના પ્રકાર બતાવ્યા, અને સૌથી અગત્યનો અહિંસાના હાર્દ સમો પ્રેમધર્મ સમજાવ્યો. રાજ્યવ્યવસ્થામાં પણ ન્યાયશાસન અને શાંતિ આપ્યાં. જુદા જુદા માનવકુળોને નજીક આણી ભાઈબહેન વચ્ચેનાં લગ્નો બંધ કરાવી અલગ ગોત્ર લગ્નોને સામાજિક રીતે અને કાયદાથી પ્રતિષ્ઠા આપી પ્રચલિત કરાવ્યાં. આમ જગતમાં પ્રથમ વાર જ યોગ્ય શાસન દ્વારા સામાજિક અને આર્થિક ઉન્નતિનાં મંડાણ અહિંસા, પ્રેમ અને સહકારના ધોરણે મંડાયાં.

ભગવાન ઋષભદેવની આ કથા શ્રી જયભિખ્ખુએ પોતાની અનોખી શૈલીમાં લખી હોઈ વાંચવા યોગ્ય છે.

ભવનું ભાતું : લેખક : ચિત્રભાનુ – મુનિ ચંદ્રપ્રભસાગરજી મહારાજ; પ્રકાશક : લાલભાઈ મણિલાલ શાહ, શ્રી જીવનમણિ સદ્દવાચનમાળા ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૪૦; કિંમત : રૂપિયો સવા

જૈન મુનિઓમાં બે પ્રકારની વિચારસરણી છે. એક જગતથી અલિપ્ત કેવળ ધાર્મિક વ્યાખ્યાનો – ધર્મચર્ચા પૂરતી જ મર્યાદિત પ્રવૃત્તિ કરવામાં માને છે; બીજી કેવળ ધર્મપ્રચાર કરતાં કાંઈ વધુ – આજના જગતને સ્પર્શતા સવાલો અને જગતની સામાજિક, આર્થિક પરિસ્થિતિને લક્ષમાં રાખી જીવનનો ઉચ્ચતર માર્ગવિકાસ કરવામાં જનતાને સહાયરૂપ – માર્ગદર્શક થવામાં માને છે. મુનિશ્રી ચંદ્રપ્રભસાગરજી બીજી કક્ષાના સાધુ જણાય છે. સંદેશ, ગુજરાત સમાચાર વગેરેમાં એમનાં લખાણો વાંચવામાં આવતાં. એમાંના બોધદાયક પ્રસંગો ખૂબ પ્રેરણાત્મક લાગ્યા. આ પુસ્તકમાં એવા જ દશ પ્રસંગો આપ્યા છે. એ ખરે જ ભવનું ભાતું હોઈ જૈનેતર – સામાન્ય સમાજને પણ ઉપયોગી થાય એવું પુસ્તક છે. વસાવવા યોગ્ય ખરું.

વીરડાનાં પાણી : લેખિકા : ઉષાબહેન જોશી; પ્રકાશક : લાલભાઈ મણિલાલ શાહ, શ્રી જીવનમણિ સદ્દવાચન ટ્રસ્ટ ગ્રંથમાળા, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૮૬; કિંમત : બે રૂપિયા

આપણા સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રી ધૂમકેતુનાં સુપુત્રી શ્રી ઉષાબહેન જોશી આ વાર્તાસંગ્રહ દ્વારા સાહિત્યમાં પગરણ માંડે છે તેને આવકાર આપતાં સહજ આનંદ થાય છે. ભાવનાપ્રધાન ઊર્મિલ વાર્તાઓની શરૂઆત ઘણુંખરું શ્રી ધૂમકેતુએ કરી : એમનાં તણખામંડળ એક વિશિષ્ટ વાર્તાસંગ્રહ છે. શ્રી ઉષાબહેને પણ એ જ પગલે ભાવનાપ્રધાન વાર્તાઓ શરૂ કરી છે. ભૈયાજી, દાદાજી, અધૂરું ગીત વગેરે વાર્તાઓ સાચે જ સરસ છે.

શ્રી ઉષાબહેનના આવા બીજા સંગ્રહોની રાહ જોઈએ છીએ.

ડોલતી નૈયા : લેખક : આરસી; પ્રકાશક : ભરતકુમાર રમણભાઈ પટેલ, રવિપ્રકાશન, આણંદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૨૮૦; કિંમત : રૂ. ચાર

એક નવીન લેખકનો પ્રવેશ આ પુસ્તક દ્વારા થાય છે. ડોલતી નૈયા એક સામાજિક નવલકથા છે. અરુણ, મહેશ, ઉષા અને સંધ્યા – આ ચાર મુખ્ય પાત્રોની આજુબાજુ આ નવલકથા ગૂંથી છે. સર્વોદય અને સામ્યવાદના આદર્શો ચર્ચવા પ્રયાસો કર્યા છે; પણ તે સફળ થયા નથી. મહેશ સામ્યવાદી વિચારસરણી ધરાવતો યુવાન છે. ઘર છોડી મુબાઈ જેવી નગરીમાં આવી ચઢે છે. પોતાની જાતમહેનતથી જ તે માર્ગ કરે છે. કારખાનામાં કારીગર તરીકે કામ કરતાં તે મૅનેજર અને છેવટ માલિકનો જમાઈ – માલિક થાય છે. તે સામ્યવાદી વિચારસરણીવાળો હોવાથી મજૂરો પ્રત્યે ખૂબ સહાનુભૂતિવાળો હોય છે. અરુણ સર્વોદયમાં માનનારો છે. તે પિતાના મિત્ર – ડૉકટરને ત્યાં રહીને ભણે છે. તે ડૉકટરપુત્રી ઉષા સાથે લગ્નથી જોડાય છે. બન્ને ગામડામાં રહીને સર્વોદયના પંથે સેવા કરે છે.

આમ મહેશ–સંધ્યા અને અરુણ–ઉષા બન્ને દંપતીઓ જુદે જુદે રસ્તે અને જુદી જુદી

રીતે સેવા કરે છે. આ ચાર સિવાયનાં બીજાં નાનાં પાત્રો પોતપોતાની રીતે ભાગ ભજવે છે. એકંદરે નવલકથા નિર્દોષ અને સારી છે.

લ. દી.

અશ્વકન્યા : લે. : મેરી ઓહારો; અનુવાદક : સુશીલ સહાય; પ્રકાશક : દીપક પ્રકાશન-ગૃહ, મુંબઈ નં. ૨; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૬૮; કિંમત અઢી રૂપિયા

આ વાર્તા અમેરિકી લેખિકા મેરી ઓહારોની અંગ્રેજી નવલકથા 'માય ફ્રેન્ડ ફ્લિકા 'નું ભાષાંતર છે. ભાષાંતર બહુ વાંચવું ગમે તેવું નથી. છાપકામ પણ સુંદર નથી. ગુજરાતમાં આવી વાર્તાઓને સ્થાન નથી. બાળમાનસ અને પ્રાણીમાનસમાં ઊંડી ઊતરતી આ વાર્તા છે એમ ભાષાંતરકારનું કહેવું છે; છતાં આ વાર્તામાં લેખક શું કહેવા માગે છે તે અડધે સુધી તો સમજી શકાતું નથી. અમેરિકામા જંગલી ઘોડા ઉછેરવા બાબત જે પ્રસંગો વર્ણવેલા છે તે ગુજરાતનાં બાળકોને સમજવા મુશ્કેલ છે. ૧૬૮ પાનાનાં આ પુસ્તકની અઢી રૂપિયા કિંમત વધારે ગણાય. બીજી ભાષાઓમાંથી ભાષાંતર કરવા હરકત નથી; પરંતુ બીજી ભાષાઓમાંથી સારા લેખકોનાં સારાં પુસ્તકોનું ભાષાતર કરવામા આવે તો આપણને બીજા દેશોના સાહિત્ય વિષે જાણવાનું મળે. એકંદરે આ પુસ્તક સામાન્ય કોટિનું ગણી શકાય.

બાપનું દેવું અને બીજી વાતો : અનુવાદક : શ્રીકાન્ત ત્રિવેદી; પ્રકાશક : રવાણી પ્રકાશનગૃહ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૨૨; કિંમત : રૂ. ૨-૦૦

આ પુસ્તકમાં છ અમેરિકન લેખકોની જુદી જુદી વાર્તાઓનુ ભાષાંતર કરવામાં આવેલું છે. વાર્તાઓ પૈકી (૧) "મા," (૨) "બાપનું દેવું," (૩) "નોકરી" અને (૪) "સારંગી" સરસ વાર્તાઓ છે. "મા" વાર્તામાં એક અનાથ છોકરો એકનિષ્ઠાથી કામ કરે છે અને તેથી તે જેને ત્યાં કામ કરવા જાય છે તે બાઈની સહાનુભૂતિ મેળવે છે. તે બાઈ ને તે અનાથ છોકરાને કાંઈનું કાંઈ આપવાનું મન થાય છે, પરંતુ તે છોકરો આનાકાની કરે છે અને તેની મા ન હોવા છતાં, મા તરફથી અવારનવાર વસ્તુઓ મળે છે તેવી બનાવટી વાત કરે છે. પરંતુ પેલી બાઈ તે અનાથ છોકરા માટે થોડીઘણી વ્યવસ્થા કરતી જાય છે. "મા" એ Mayoric Kinan Rawlingsનું " A Mother in Manvilleનું ભાષાંર છે. "બાપનું દેવું" નામની વાર્તામાં ચાર્લ્સ હસ્કેલ નામનો એક માણસ તેની પાછળ વિધવા અને નવ સંતાનો મૂકીને ગુજરી જાય છે. તેનો સૌથી મોટો પુત્ર જ્હોન સોળ વર્ષનો હોય છે, તે જાતમહેનત કરી પૈસા પેદા કરે છે. ન્યાયાધીશ પાસે તેના બાપે વેચેલા એક ઘેટાની — એક ડૉલરની તે ઉઘરાણી કરવા જાય છે. ન્યાયાધીશ ઉપર તેની સારી છાપ પડે છે. ન્યાયાધીશ એને મદદ કરે છે અને તેની મદદથી જ્હૉન દૂર દૂર જઈ "ફર" લાવી વેચવાનો ધંધો કરે છે અને તેથી સારી મિલકત સંપાદન કરે છે. વાર્તા ખરેખર બહુ જ સુંદર છે. કોઈ પણ ધંધો કરવામાં નાનમ નથી એનું અને અમેરિકન જીવનનું પ્રતિબિંબ પાડતી આ વાર્તાઓમાથી ગુજરાતને ઘણું શીખવાનું છે. ભાષાંતર સરસ છે. પુસ્તકાલયો આ પુસ્તક વસાવી લે.

રાગવૈરાગ : લેખક : સારંગ બારોટ; પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની, મુંબઈ; પૃષ્ઠ : ૨૯૧+૮; કિંમત : રૂ. ૪-૦૦

સારંગ બારોટને ગુજરાત સારી રીતે ઓળખે છે. તે એક સિદ્ધહસ્ત લેખક છે. તે એક કુશળ વાર્તાકાર પણ છે. તેમણે અત્યાર સુધી ૮ નવલકથાઓ અને ૫ વાર્તાસંગ્રહો ગુજરાતને ચરણે ધર્યાં છે. આ પુસ્તકમાં ૨૨ વાર્તાઓ છે તે પૈકી કેટલીક વાર્તાઓ ઉત્તમ છે. "ઠેસ," "પાંચમો રૂપિયા," "સથવારો," "પરિવર્તન," "સાચાં મૂલ્યો," "નહિ પુરુષ બળવાન" વગેરેની ગણના તેમાં થઈ શકે. આ વાર્તાઓમાં સમાજનું વાસ્તવપૂર્ણ દર્શન થાય છે. તેમની વાર્તાઓના નાયકો મોટે ભાગે મધ્યમ વર્ગમાંથી લેવામાં આવેલા હોય છે. "નમાઝ" વાર્તામાં "બંદગીસે ક્યા મિલતા હૈ"નો જવાબ લેખક સારી રીતે આપે છે, અને જણાવે છે કે "બંદગીસે બંદગી કરનેકી તાકત મિલતી હૈ." "ઠેસ" વાર્તા પણ ઘણી સરસ છે. તે ઘણી ઘણી વાતો કહી જાય છે. નાણાંકીય નાગચૂડમાં જકડાયેલો માણસ કાં તો સન્ત બને કે શયતાન વાર્તાનાયકને સંત બન્યે પાલવે તેમ નહોતું, કારણ તે સંસારી હતો. સંજોગવશાત્ એક માણસ સાથે તેને ઠેસ વાગતાં તે અથડાયો અને અથડામણમાંથી ક્રાંતિ પ્રગટી. પેલા માણસના ખિસ્સામાંથી જગજીવને—વાર્તાના નાયકે—પાકીટ તફડાવી લીધું. વખત જતાં તે માલદાર થાય છે; અને પ્રાણુલાલ કે જેનું પાકીટ જગજીવને તફડાવી લીધું હતું તે દુઃખી થાય છે. પૈસાના અભાવે તેની બૈરીને પણ તે બચાવી શકયો નહીં. વખત જતાં પ્રાણુલાલ જગજીવનનો મિત્ર બને છે, અને તેથી એક દિવસ તે જગજીવનને ત્યાં જાય છે. ત્યાં વાતવાતમાં પાકીટની વાત નીકળે છે અને જગજીવન શેઠની ખાતરી થાય છે કે તેમણે જે પાકીટ તફડાવ્યું હતું તે પ્રાણુલાલનું હતું. આમ તો જગજીવન શેઠ હંમેશાં સજ્જન બનવાની તમન્ના લઈને જીવતા હતા પણ સંજોગોએ એક વાર—માત્ર એક વાર—એમની પાસે દુષ્કૃત્ય કરાવ્યું હતું. એ દુષ્કૃત્ય કેટલું હલકું કોટિનું હતું તેનો સાચો અંદાજ આજ સુધી એમને આવ્યો નહોતો. આવ્યો ત્યારે સજ્જન બનવાની તમન્ના ફરી જાગી. પ્રાણુલાલ અને જગજીવન શેઠ વાતો કરતા હોય છે એટલામાં ટેલિફોનની ઘંટડી વાગે છે અને જગજીવન શેઠ પાકીટ હાથમાં લઈ ટેલિફોન લેવા જાય છે ત્યાં તેમને ઠેસ વાગે છે અને પાકીટ તે સામેના સોફા પર બેઠેલા પ્રાણુલાલ પર પડે છે. પ્રાણુલાલ તે પાકીટ ઓળખે છે. પ્રાણુલાલ તે પાકીટ પાછું આપવા જાય છે એટલે જગજીવન શેઠ બોલે છે, "ઠેસ ખાઈને લીધું હતું. ઠેસ ખાઈને પાછું આપું છું. તમારું જ છે. તમે રાખો." આમ જગજીવન શેઠની સજ્જન બનવાની તમન્નાનો વિજય થાય છે. "પરિવર્તન" વાર્તા પણ એટલી જ સરસ છે. તેમાં શ્રીકાન્તનો દંભ છેવટે ખુલ્લો થાય છે. આખી વાર્તા ખાસ વાંચવા જેવી છે. આવી તો એક એકથી ચઢિયાતી ઘણી વાતો છે. કેટલીક વાર્તાઓ સામાન્ય પણ છે; પરંતુ એકંદરે આ પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલય વસાવી લે. આ વાર્તાસંગ્રહ બહાર પાડવા બદલ શ્રી સારંગ બારોટને અભિનંદન ઘટે છે.

વૃંદા : મૂળ લેખિકા : ડૉ. કુ. સુમતિ ક્ષેત્રમાડે; ગુજરાતીમાં ઉતારનાર : ગોપાળરાવ ગ. વિદ્વાંસ; પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની, પૃષ્ઠસંખ્યા : ૪૯૫+૨૦; કિંમત : રૂ. ૭-૫૦.

મૂળ લેખિકાનો ધંધો ડૉક્ટરનો છે. તેમાં સમય મળે ત્યારે તે કાંઈક લખે છે. આ સિવાય બીજી બે નવલકથાઓ લેખિકાએ લખેલી છે. આ નવલકથા સમાજનું વાસ્તવદર્શી ચિત્ર રજૂ કરે છે. આ નવલકથાની નાયિકા, ગામડાગામની બ્રાહ્મણની પુત્રી વૃંદા બાળપણમાં વિધવા થઈ હતી. તે ગામડાગામમાં દાદા સાથે રહી મહાદેવની પૂજામાં મદદ કરી સંયમપૂર્વક જીવન જીવતી

હતી. તેના એક બાળમિત્રની સહાયથી શિક્ષણ લેવા તે શહેરમાં આવી. ત્યાં તેની સાથે ભણતી એક તારા નામની કન્યા માંદી પડે છે. તેની સેવાચાકરી કરવા જતાં તેને બોર્ડિંગમાંથી રુખસદ મળે છે. ત્યાંથી તે મુંબઈ ભણવા જાય છે. તેનો બાળમિત્ર તેને ભણાવીને તેની સાથે પુનર્વિવાહ-કરવાના ઉદાર હેતુથી તેને મદદ કરતો હતો. સમય જતાં કોઈ બીજી છોકરીના પ્રેમમાં તે પડે છે અને તેને પરણી જાય છે. એટલે વૃન્દા પોતાના પગ પર ઊભી રહી સીવણકામ કરી દિવસો વ્યતીત કરે છે. મુંબઈમાં સાથે સાથે તે સમાજસેવાનું કાર્ય પણ કરે છે. તેનો બાળમિત્ર રઘુનંદન તેને છેતરી બીજીને પરણી જાય છે છતા વૃન્દા તેની વિરુદ્ધ એક અક્ષર પણ બોલતી નથી. તે જરાયે દુર્બળ કે કમતાકાત નથી, પ્રખર ઇચ્છાશક્તિ અને કઠોર સંયમ વડે એનું વ્યક્તિત્વ દીપે છે. અન્યના દોષો અને પોતાના જીવન પ્રત્યે જોવાનું એનું દષ્ટિબિંદુ જુદું હતું. એના જીવનમાંથી નિષ્ઠા, સંયમ, નીતિ, ચારિત્ર્યની ઉચ્ચતા અને ક્ષમાશીલતાના ગુણો આપણને જોવા મળે છે. દાદાજીનું પાત્ર પણ એટલું જ જોરદાર છે. રઘુનંદનના પાત્રમાં આપણને *પૌર્વાત્ય અને પાશ્ચાત્ય આચારવિચાર અને સંસ્કારોના સકંજામાં સપડાયેલા તરુણનાં દર્શન થાય* છે. વૃન્દાને બદલે બીજીને પરણી રઘુનંદન દુઃખી થાય છે. આ નવલકથાના કેટલાક પ્રસંગો એટલા જોરદાર છે કે તે આપણને હમેશાં યાદ રહી જાય. વૃન્દા એક અસામાન્ય વ્યક્તિ – જીવનમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે તેવી સંસ્કારમૂર્તિ છે. મુંબઈમાં વૃન્દા એક ઓરડી ભાડે રાખી રહે છે. તે સમાજસેવાનું કાર્ય કરતી હોય છે. ત્યાં તે બીજી બહેનો સાથે સંસર્ગમાં આવે છે. તેમની સાથે તે અંજનગાંવ શ્રમયજ્ઞ શિબિરમાં જાય છે. ગામડાંના ઉદ્ધાર માટે શું કરવું જોઈએ તે આપણને આ શિબિરના કાર્યક્રમમાંથી જાણવા મળે છે. આ શિબિરમાં નાગપુર યુવકસંઘ તરફથી કેટલાક ભાઈઓ પણ આવે છે. તેમાં બંગાળના જમીનદારનો પુત્ર કોમળ-કાંતિ પણ આવે છે. તેણે કોઈ દિવસ મહેનત કરેલી નહીં હોવાથી અહીં શ્રમયજ્ઞમાં મહેનત કરતાં તેના હાથ છોલાય છે. વૃન્દા તેના ઉપર મલમ લગાડે છે. વૃન્દાની કામ કરવાની રીતથી તે વૃન્દા તરફ આકર્ષાય છે અને તે વૃન્દા પાસે લગ્નની માગણી કરે છે. તેને વૃન્દા જે જવાબ આપે છે તે પ્રસંગ લેખિકાએ બહુ જ સુંદર રીતે આલેખ્યો છે. આ પુસ્તકને ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરવા બદલ શ્રી વિદ્વાંસનું ગુજરાત હમેશાં ઋણી રહેશે. દરેક પુસ્તકાલય આ પુસ્તક વસાવી લે.

અનાથ : મૂળ લેખક : શ્રી વસંત કાનેટકર; ગુજરાતીમાં ઉતારનાર : શ્રી ગોપાળરાવ ગ. વિદ્વાંસ; પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની; પાન : ૩૧૧; કિંમત : રૂ. ૫-૦૦

મહારાષ્ટ્રના આજના લેખકોમાં પ્રો. વસંત કાનેટકરનું અનોખું સ્થાન છે. એમની મરાઠીમાં "पोरका" નામની નવલકથાનું આ ગુજરાતી રૂપાંતર શ્રી વિદ્વાંસે કરેલું છે. શ્રી કાનેટકર એક પ્રતિભાશાળી લેખક છે, તેની પ્રતીતિ આપણને આ પુસ્તક વાંચતાં થાય છે. આ નવલકથાનાં અનેક પાત્રોમાં મુખ્ય પાત્રો ત્રણ છે : (૧) સુમિત્રા, (૨) છબ્યા અને (૩) ભાઈ દીનાનાથ. સુમિત્રા એક અનાથ બાળાને દાદાસાહેબ મુક્તિબોધ ઉછેરે છે. નાનપણથી જ સુમિત્રાને ફૂલો તથા સંગીતનો ખૂબ શોખ હોય છે. તેમના બાજુના ઘરમાં પંડિત ઇન્દ્રભૂષણ કરીને એક પ્રખ્યાત સિતારિયો રહેતો હતો. સુમિત્રા અવારનવાર પંડિતને ત્યાં ફૂલો લેવા જતી હતી. એક વાર સુમિત્રા ફૂલો લેવા ગઈ હતી ત્યારે પંડિતજી સતાર વગાડતા હતા. તે વખતે

છસાત વર્ષની સુમિત્રા બારણા બહાર સતાર સાંભળવા કલાક દોઢ કલાક રોકાઈ હતી. પછી તો જ્યારે જ્યારે પંડિતજી સતાર વગાડે ત્યારે ત્યારે સુમિત્રા રમત પડતી મૂકી તેમની પાસે જઈ બેસતી. બાળ અને કિશોરીકાળ વટાવી સુમિત્રાએ યૌવનમાં પગલાં માંડયાં. પંડિતજી પાસેથી તે સતાર શીખી અને તેના સતારવાદનનાં ઘર તેમ જ બહાર વખાણ થવા લાગ્યાં. પંડિતજીની સ્વરમાળામાંથી નીતરતાં રસરંગ અને તેમની દષ્ટિમાંથી વહી આવતા અનુરાગના પ્રવાહમાં સુમિત્રાની જીવનનાવ ખરાબે ચઢી, એની જિંદગી ધૂળમાં રગદોળાઈ! તે ગર્ભવતી થઈ. સુમિત્રાને કોઈ દૂરને ગામે લઈ જવામાં આવી અને તેને જન્મેલી બાળકીને સુયાણી મારફતે કોઈ નાયિકાને ત્યાં પહોંચાડી દેવામાં આવી! ત્યારબાદ સુમિત્રા કન્યાશાળામાં શિક્ષિકા તરીકે નોકરી કરે છે અને તેને એક જાહેર કાર્યકર્તા સાથે પરણાવવામાં આવે છે. તે કાર્યકર્તા તે ભાઈ દીનાનાથ. સુમિત્રા શાળા છોડી ઇન્દ્રમણિ નામના રજવાડામાં અનાથ મહિલાશ્રમમાં નોકરી કરવા જાય છે. ત્યાં અનાથ મહિલા આશ્રમને વ્યવસ્થિત કરતાં એને અનેક કડવા અનુભવો થાય છે. દેશી રાજ્યના ખટપટના અનેક રંગો તેને જોવા મળે છે. ભાઈ દીનાનાથ એક જાહેર કાર્યકર્તા છે અને એમને જ્યારે પૈસાની જરૂર પડે છે ત્યારે સુમિત્રા પાસેથી મંગાવે છે. સુમિત્રા સાથેના લગ્ન પછી ૭ વર્ષ બાદ તે ફરી દેખા દે છે અને સુમિત્રા પાસેથી હંમેશાં પૈસાની માગણી કરે છે અને છેવટે સુમિત્રાની સોનાની બંગડીઓ પણ માગી લે છે. સુમિત્રા ખૂબ મહેનત કરી અનાથાશ્રમનો ખૂબ વિકાસ સાધે છે. કન્યાશાળામાંથી ઇન્દ્રમણિ આવતી વખતે એક છબ્યા નામના છોકરાને તે સાથે લાવે છે. તેની કહાણી પણ દિલ કંપાવનારી હોય છે. સુમિત્રા છબ્યાને ભણાવે છે અને ભાઈ દીનાનાથના સંસર્ગમાં આવતાં છબ્યા ભાઈ દીનાનાથની મોટી મોટી વાતોથી ભરમાય છે અને તેની પાર્ટી માટે ગમે તે કામ કરવા તૈયાર થામ છે. ભાઈ દીનાનાથ મજૂરો અને માલિકોનું ઘર્ષણ પેદા કરે છે. સભા-સરઘસ-હડતાલનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવે છે. ભાઈ દીનાનાથ ભૂગર્ભમાં ચાલ્યા જાય છે. છબ્યા કૉલેજમાં ભાષણ કરે છે. ત્યાં લાઠીચાર્જ થાય છે. સુમિત્રા દોડીને તેના ઉપર પડી છબ્યાને બચાવે છે અને લાઠીના ઘા પોતે ઝીલે છે. છબ્યા પકડાય છે અને એને સજા થાય છે. સુમિત્રા ઘાયલ થયેલી હોઈ તેને લાંબી મુદત દવાખાનામાં રહેવું પડે છે અને લાઠીચાર્જથી તે અપંગ થઈ જાય છે. દીવાન સાહેબની ખટપટને લીધે ખુદ રાણી સાહેબ સુમિત્રા પાસે આવી અનાથાશ્રમની સંચાલિકા તરીકેનું રાજીનામુ લખાવી લે છે. સુમિત્રા દવાખાનામાં જ અવસાન પામે છે. આ નવલકથામાં લેખકે સુમિત્રાનુ પાત્ર બહુ સરસ આલેખેલું છે. જાહેર કાર્યકર્તાઓ કેવા હોય છે તે પણ બહુ જ સારી રીતે બતાવ્યું છે. દેશી રાજ્યો જો કે હવે અસ્તિત્વમાં નથી તો પણ તેમાં કેવી ખટપટો ચાલતી હતી તે પણ બહુ જ સારી રીતે બતાવ્યુ છે. શ્રી. વિદ્વાંસે ભાષાંતર બહુ જ સરસ રીતે કરેલું છે. એક વખત હાથમાં લીધા પછી પૂરું કર્યા વિના છોડવાનું મન ન થાય તેવું આ પુસ્તક છે, અને દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક અવશ્ય હોવું ઘટે.

પરાજિત પૂર્વગ્રહ ભાગ ૧-૨ અનુવાદક : વિનોદિની નીલકંઠ; પ્રકાશક : રવાણી પ્રકાશન ગૃહ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ભા. ૧, ૨૬૮, ભાગ ૨, ૨૬૨; કિંમત : અનુક્રમે રૂ. ૫-૮-૦, ૫-૮-૦

જેન ઑસ્ટિન જેવી પ્રતિભાશાળી અંગ્રેજ લેખિકાની સુંદરતમકૃતિ Pride and

Prejudiceનું શબ્દશ: ભાષાંતર શ્રી વિનોદિનીબહેન નીલકંઠે કરેલું છે. તે વખતના ઇંગ્લૅન્ડના સમાજજીવનનો તથા ત્યાંની રહેણી-કરણી, આચાર-વિચાર, અને રીતરસમનો ખરો ખ્યાલ આપણને આ નવલકથા ઉપરથી આવે છે. Pride and Prejudiceની નવલકથાથી વિદ્યાર્થી-આલમ જાણીતી છે, તેમ જ એ નવલકથા ઘણી જાણીતી છે, એટલે તે સંબંધી વધુ વિવેચનની જરૂર નથી. અનુવાદક શ્રી વિનોદિનીબહેનને ગુજરાત સારી રીતે ઓળખે છે. અખંડ આનંદ અને બીજાં સામયિકોમાં એમના લેખો આવે છે. તેમણે અનેક પુસ્તકો લખ્યાં છે. શ્રી વિનોદિનીબહેને દોઢ વર્ષ સુધી કાળજીભરી જહેમત ઉઠાવી આ કપરું કામ બહુ જ સારી રીતે પૂરું કરી ગુજરાત સમક્ષ રજૂ કર્યું છે આવું સરસ ભાષાંતર કરવા બદલ તેમને અભિનંદન ઘટે છે. પૃષ્ઠસંખ્યાના પ્રમાણમાં કિંમત વધારે લાગે છે. જેન ઑસ્ટિનની સુંદરતમ કૃતિનું આ સુંદર ભાષાંતર દરેક પુસ્તકાલય વસાવે જ.

સમર્પણ : લેખક : કે. જે. મહેતા, બી. એ., એલએલ. બી.; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૨૦૦; કિંમત : દોઢ રૂપિયો

આ વાર્તાસંગ્રહમાં માનવજીવનની તેજછાયા રજૂ કરતી ૧૪ વાર્તાઓ છે. સસ્તું સાહિત્ય હંમેશાં ઊંચું સાહિત્ય પીરસે છે, એની આ ગ્રંથ પણ સાક્ષી પૂરે છે. સમર્પણ નામના વાર્તામાં એક ગામડાની ગોરી પોતાનું સર્વસ્વ પોતાના સ્વામીના સુખને માટે અર્પણ કરે છે. જે ભાવના આ ગામડાની ગોરીમાં છે તે ભાવના અને સંસ્કાર આજકાલની ભણેલી છોકરીઓમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. એકથી એક ચઢિયાતી એવી અનેક વાર્તાઓ આ સંગ્રહમાં છે. "સોનાના કાપ," "અભાગિની," "સ્વામી," "મૃત્યુના કેશેન ગૃહિતમ્," "કર્મયોગ," "ઘરમની ભૂત" તો ખાસ ધ્યાન દોરે તેવી છે. આ પુસ્તક દરેક શિષ્ટ સાહિત્યના શોખીન જરૂર વસાવે. પુસ્તકાલયો તો વસાવે જ.

પાપ અને પુણ્ય : લેખક : જયભિખ્ખુ અને સત્યમ્; પ્રકાશક : શ્રી જીવનમણિ સદ્વાચનમાળા ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ; પાન : ૨૧૬; કિંમત : બે રૂપિયા

'પાપ અને પુણ્ય' એ નવલકથા છે. એ મૌલિક નવલકથા નથી, પરંતુ અંગ્રેજીનો અનુવાદ છે, ભાવાનુવાદ છે અથવા ઘણું પરિવર્તન પામેલી ભારતીય રૂપાંતર પામેલી એક નવલકથા છે. મૂળ નવલકથાના લેખક આનાતોલ ફ્રાંસ છે, અને તે નવલકથાનું નામ 'થૈયસ' છે. આ નવલકથાનાં મુખ્ય બે પાત્રો: આચાર્ય પુણ્યકાશ્યપ અને બેલા. બીજાં અનેક પાત્રો છે પરંતુ તે ગૌણ છે. આચાર્ય પુણ્યકાશ્યપ સંસાર અને સંસારના લોકોનો સંબંધ તોડી એકાંતવાસનું સેવન કરે છે, કઠણ તપ આદરે છે, પરંતુ એકાએક બેલાની મૂર્તિ એમને કુટિરમાં દેખાય છે અને તે બેલાનો ઉદ્ધાર કરવા નીકળી પડે છે. આચાર્ય પુણ્યકાશ્યપ સંત પાલમની સલાહ લે છે. સંત પાલમ કહે છે કે "માણસે જગતને સુધારવાની ઉતાવળ કરવી જોઈએ નહિ. તેમ જ માછલીઓ જેમ સૂકી ભૂમિ પર મરી જાય છે એમ જે સાધુ પોતાની કુટિર છોડીને સંસારના પ્રાણીઓ સાથે હળતોમળતો રહે છે તે પણ માછલીઓ જેવી સ્થિતિ અનુભવે છે. એ સ્થિતિમાં ભલાઈની કોઈ આશા રહેતી નથી. દીવો ક્યાંક જતો નથી; પોતાની પ્રભાથી એ પતંગને આકર્ષે છે." સંત પાલમની સલાહને અવગણી આચાર્ય પુણ્યકાશ્યપ બેલાનો ઉદ્ધાર કરવા નીકળી પડે છે અને છેવટે તેનું પતન થાય છે. પરંતુ બેલા તો

જગ જીતી જાય છે અને તેનો ઉદ્ધાર થાય છે. લેખકોએ આ વાર્તા ભાષાંતર છે એવું ન લખ્યું હોત તો આ ભાષાંતર છે એમ આપણને લાગે તેમ નથી; અને ખરેખર આ ભાષાંતર છે પણ નહીં પરંતુ આનાતોલ ફ્રાંસની નવલકથા ઉપરથી એક મૌલિક નવલકથા લેખકોએ લખી છે એમ જ લાગે છે. પાપ તરફ ઘૃણા પરંતુ પાપી તરફ સમભાવ એ આ નવલકથાનો મુખ્ય સંદેશ છે. બાલાની સરલતા, નમ્રતા અને માનવતા છેવટે એનો ઉદ્ધાર કરાવે છે, અને આચાર્ય 'પુણ્યકાશ્યપનું ગર્વભર્યું' તપ અને તિરસ્કારભર્યા સાધુત્વને આખરે જોખમી બનાવે છે. આખી નવલ વાંચતાં માનવજીવનમાં વાસ કરીને રહેલાં સુર અને અસુર, દેવ અને દાનવ તત્ત્વો કયાં અને કયારે તેમ જ કેવી રીતે પરિબલ જમાવે છે એ પણ આપણને જાણવા મળે છે. આજન્મ પુણ્યવાન જીવ એક ઘડીમાં પતિતમાં પતિત બને છે. આ પુસ્તકનું કવર અત્યંત ભાવવાહી ચિત્રથી વિભૂષિત છે. છાપકામ સુંદર છે. આ પુસ્તક દરેક સંસ્કારી કુટુંબે વસાવી લેવા જેવું છે. કિંમત બિલકુલ વધારે નથી. દરેક પુસ્તકાલય પુસ્તક વસાવી લે.

પ્રેમપંથ પાવકની જવાળા : લેખક : શ્રી જયભિખ્ખુ; પ્રકાશક : શ્રી જીવનમણિ સદ્વાચનમાળા ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા : ૧૫૮; કિંમત : ૧-૫૦

આ પુસ્તકમાં ચૌદ વાર્તાઓ છે. શ્રી જયભિખ્ખુ ગુજરાતને જાણીતા છે. આ વાર્તાસંગ્રહમાં કેટલીક વાર્તાઓ ઉત્તમ છે: 'ઘૂંઘટપટ ખોલ,' 'દિલનો રંગ,' 'ગણિકા-સતી,' 'બુદ્ધ અને સુંદરી,' 'પ્રેમપંથ પાવકની જવાળા,' 'રથનાં બે પૈડાં,' 'કલ્યાણ કૅાચમેન' ખાસ વાંચવા જેવી છે. માણસના ૭ દુશ્મનો કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મોહ અને મત્સર પૈકી કામ જીતવો બહુ અઘરો છે, બલ્કે અશક્ય છે. કોઈ વિરલ જ તેને જીતી શકે છે. આ વાર્તાઓમાં પ્રેમ, મોહ અને કામ વિશે ઘણું જાણવાનું મળે છે. વાચકને આ વાર્તાઓમાંથી માર્ગદર્શન પણ મળી શકે તેમ છે. એક વખત નહિ પરંતુ અનેક વખત વાંચવાનું મન થાય તેવું આ પુસ્તક છે. આ વાર્તાઓ નીતિ અને ધર્મપ્રેરક છે. જેને આગળ વધવાની ઇચ્છા હોય તેણે આવું શિષ્ટ અને સંસ્કારી સાહિત્ય વાંચવું જોઈએ. પુસ્તકનું કવર પણ સુંદર છે. છાપકામ મઝાનું છે. કિંમત વધારે નથી. શ્રી જીવનમણિ સદ્વાચનમાળા ટ્રસ્ટ તરફથી પ્રગટ થતું સાહિત્ય દરેક પુસ્તકાલયે વસાવી લેવું જોઈએ.

'રામ'

સુશીલા : લેખક : માધવ મો. ચૌધરી; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ–મુંબઈ; પૃષ્ઠ : ૬૬; કિંમત : રૂ. ૦-૨૫

શ્રી જયદયાળજી ગોયાંદકાના હિંદી ગ્રંથનું આ ભાષાંતર છે. ભાષા સહેલી અને સાદી છે. આખા પુસ્તકમાં નામો, શૈલી વગેરે વિષે ઉત્તર હિંદુસ્તાનના સાંસારિક અને સામાજિક વાતાવરણની ઝાંખી થાય છે. સુશીલા જેવી આદર્શ ગૃહિણી જે ઘરમાં ઉપસ્થિત થાય તે તો ખરેખર બહુ ભાગ્યશાળી ગણાય પરંતુ એ તો કવચિત્ જ બની આવે.

આ પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ છે એ જ એની ઉપયોગિતાની સાબિતી પૂરી પાડે છે. ભાષાની કેટલીક અશુદ્ધિઓ આમાં નજરે પડે છે એ ખેદની વાત છે. તેમ છતાં લેખક મહાશય હવે પછીના પોતાના ભાષાંતરમાં શુદ્ધિનો આગ્રહ રાખશે એવી આશા છે. પ્રકાશક સંસ્થા પણ છાપકામની શુદ્ધિ બાબત કાળજી રાખશે એવી ઉમેદ છે. એકંદરે દરેક પુસ્તકાલયમાં આ ચોપડીની નકલ કે નકલો હોય તો વાચકોને ઉપકારક નીવડે એમ ખુશીથી કહી શકાય. બંનેને અમે આભિનંદન આપીએ છીએ.

દહીંની વાટકી : લેખક : શ્રી જયભિખ્ખુ; પ્રકાશક : શ્રી લાલભાઈ મણિલાલ શાહ, હઠીસાઈના દેરા સામે, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૫૨; કિંમત : રૂ. ૦-૪૫

લેખક મહાશય સિદ્ધહસ્ત સાહિત્યકાર ગણાય છે. એમની શૈલી સહેલી ને રોચક છે. આ પુસ્તિકામાં જીવનના ઘડવૈયાઓનાં પ્રસંગચિત્રો રજૂ થયાં છે. તેમાં કુલ ૨૪ પ્રસંગો અપાયા છે તે પૈકી ૪ ગુજરાતી, ૨ બંગાળી અને ૨ મહારાષ્ટ્રી મહાશયોના, ૪ ધાર્મિક વ્યક્તિઓના, ૫ ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓના અને ૭ પ્રકીર્ણ બાબતોના પ્રસંગોનો સમાવેશ થયો છે. પ્રત્યેક પ્રસંગકથાના અંતમાં લેખક મહાશયે પોતાની દૃષ્ટિએ ને ઢબે સારાંશરૂપ બોધ દર્શાવ્યો છે તે વાચકને માર્ગદર્શક ને વિચારપ્રેરક બને તેમ છે. આખા જગતમાંની વિવિધ ખ્યાતનામ વ્યક્તિઓના જીવનમાંથી જડી આવે તેવા અનેક બોધક પ્રસંગો મળી શકે તેમ છે એટલે આવા પ્રકારનો બીજો ગ્રંથ પણ બની શકે તેમ છે એ તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરતાં અમને સંતોષ થાય છે. લેખકને તેમ જ પ્રકાશકને અમારાં હાર્દિક અભિનંદન. દરેક પુસ્તકાલય સુશોભનવાળું આ સુંદર પુસ્તક વસાવે એ ઇષ્ટ છે.

મુશાયરાની કથા : લેખક : હરીંદ્ર દવે; પ્રકાશક : જયવદન તકતાવાળા, પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, રુસ્તમ હાઉસ, ચોથે માળે, ૨૯, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ ૧; પાનાં : ૩૨; કિંમત : ચાળીસ નવા પૈસા

સદરહુ ગ્રંથમાળાનું આ ૨૩મું પુસ્તક છે. લગભગ ત્રીસ વર્ષની ઉંમરના સદરહુ કચ્છી લેખક મહાશય આપણા ઊગતા સાહિત્યકાર છે. એમની શૈલી સાદી ને સહેલી છે. એમણે પોતાની પુસ્તિકામાં દાખલાદલીલ સાથે 'મુશાયરા'નો સાદ્યંત ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે. એ વાંચવાથી ઘણી નવી માહિતી મળી શકે તેમ છે. રસપ્રદ અને ભારોભાર માહિતીથી ભરપૂર આ પુસ્તિકા આવકારપાત્ર છે એટલે અમે એના લેખકને તેમ જ પ્રકાશકને હાર્દિક અભિનંદન આપીએ છીએ, અને તેઓ આ પ્રવૃત્તિ સતત ચાલુ રાખી વાચક-જનતાને જ્ઞાનભંડાર પૂરો પાડતા રહેશે એવી આશા વ્યક્ત કરતાં અમને આનંદ થાય છે.

પ્રજા અને પોલીસ : લેખક : પ્રભુદાસ પટવારી; પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે; પાનાં : ૩૨; કિંમત : ચાલીસ નવા પૈસા

પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિની ગ્રંથમાળાનું આ ૨૪મું પુસ્તક છે. આશરે પચાસ વર્ષની ઉંમરના જાણીતા લેખક મહાશય ધંધુકાના વતની છે તેઓ કાયદાના માહિતગાર છે. આ પુસ્તિકામાં તેમણે પોલીસતંત્રની સારીનરસી બાજુઓ દાખલાદલીલ સાથે રજૂ કરી છે. એમણે જે રસપ્રદ ને જ્ઞાનદાયક હકીકતો આપી છે ને હરકોઈ વાચકને ઉપકારક ને માર્ગદર્શક નીવડે તેવી છે એમ ખુશીથી કહી શકાય. લેખક મહાશય તેમ જ પ્રકાશક મહાશય આવી લોકોપયોગી પુસ્તિકા વખતોવખત વાચકોને આપતા રહેશે એવી ઉમેદ છે. આ પુસ્તિકામાં જેવી સહેલી અને સાદી શૈલી વપરાઈ છે તેવી સાદી ને સહેલી શૈલીવાળી ચોપડીઓ હવે પછી અપાશે તો તેથી જનતા ઉપકારી થશે.

વીર હનુમાન : લેખક : સોમાભાઈ ભાવસાર; પ્રકાશક : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ અને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨; પૃષ્ઠ : ૪૭; કિંમત : રૂ. ૦-૨૫

લેખક મહાશયે બાલસાહિત્યમા પુષ્કળ ફાળો આપ્યો છે અને અનેક ગ્રથોની પ્રસિદ્ધિ કરાવી છે એમની ભાષા સહેલી અને સરસ હોઈ બાલભોગ્ય છે મારુતિદેવની સાદ્યત હકીકત નુશીલનો સાથે આ પુસ્તિકામા વિગતવાર અને રસપ્રદ રીતે રજૂ કરવામા આવી છે એમા કમ ખરો છે એટલામા પ્રસ્તુત મહાનીરની હકીકત સમાવી લેવામા આવી છે આવા સુદર ને રુચિકર ગ્રથ માટે અમે લેખકને તેમ જ પ્રકાશકને હાર્દિક અભિનદન આપીએ છીએ દરેક ગ્રથાલયમા એ ગ્રથ હોય એ ઇષ્ટ છે

ત્યાગવીર દરબાર સાહેબ લેખક *ઈશ્વરભાઈ પટેલ*, પ્રકાશક *ચરોતર એજ્યુકેશન* સોસાયટી, આણદ, પૃષ્ઠ ૪૮, કિમત રૂ ૦ ૨૫

આ ગ્રથના લેખક જાણીતા છે પ્રકાશક સસ્થા જાણીતી છે પુસ્તકની ભાષા સરળ ને સાદી છે વસાના ખૂબ વિખ્યાત દરબાર સાહેબનુ ટૂકુ જીવનચરિત આમા ગ્રથિત કરવામા આવ્યુ છે એના વાચનથી ઘણાને ઘણુ નવુ જાણવાનુ મળે તેમ છે આવા લોકોપયોગી અને માર્ગદર્શક ગ્રથના લેખન અને પ્રકાશન બદલ બન્નેને અભિનદન ઘટે છે આ પુસ્તિકાને દરેક પુસ્તકાલયમા સ્થાન મળવુ જોઈએ

ભ

માનવ સમાજ અનુવાદક અમૃતલાલ યાજ્ઞિક, પ્રકાશક વોરા એન્ડ કપની, પબ્લિશર્સ, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ ૩, રાઉડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી રોડ, મુબઈ ૨, પૃષ્ઠ ૧૩૮ કિમત રૂ ૧ ૭૫

ગુજરાતી ભાષામા માનસશાસ્ત્રના પુસ્તકો ઘણા ઓછા પ્રગટ થાય છે, અને જે કોઈ પ્રગટ થાય છે તે સામાન્ય વાચકને પ્રિય લાગે એવી દૃષ્ટિથી લખાયેલા હોય છે આ પુસ્તક શાસ્ત્રીય પદ્ધતિનુ લખાયેલુ છે માનવસબધોને સસ્કારી અને ફળદાયી બનાવવામા આ વિચારણા ખૂબ કીમતી થઈ પડે તેમ છે વ્યક્તિગત અને સામાજિક સબધો સુધારવામા અને ઘડવામા આ વિચારસરણી એક સામગ્રી પૂરી પાડે છે પુસ્તકમા ઉમદા સાહિત્ય ભરેલુ હોવા છતા છાપકામમા વાપરેલા કાગળ તદ્દન હલકા ને જૂના વપરાયા છે કિમત પ્રમાણસર છે જાહેર જીવનમા કામ કરનારાઓને પુસ્તક મનન કરવા જેવુ છે

આર્થિક વિકાસની પ્રવેશિકા —અનુવાદક યશવત દેશી, પ્રકાશક વોરા એન્ડ કપની, પબ્લિશર્સ, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૧૩, રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી રોડ, મુબઈ ૨ પૃષ્ઠ ૧૫૬, કાચુ પૂઠુ, કિમત રૂ ૨

આપણે ત્યા અનેક વિચારો ગાળી લેખો કરે છે પણ તે પરપરાગત ચાલતા આવેલા વાદ અને પછી અર્થશાસ્ત્રની અટપટી કડીઓ સમજીને અને તેનો શાસ્ત્રોક્ત રીતે અભ્યાસ કરીને ધધોરોજગાર કરનારા બહુ જ ઓછા માનવીઓ જોવામા આવે છે દેશમા આજે સહકારી સમૃદ્ધિઓની અને સરકારી નેતામડળીઓ દ્વારા સમાજની અર્થવ્યવસ્થા ગોઠવાતુ જોય વિચારણી રહ્યુ છે તેને ગણી એક એમ માનવી અર્થશાસ્ત્રનો વિચાર અને અભ્યાસ કરતો નહી થાય તો કેમ ચાલશે? આ પુસ્તકમા અર્થશાસ્ત્રની સપૂર્ણ સમીક્ષા નથી, પરતુ આર્થિક પ્રશ્નો વિશે વિચારવાની પદ્ધતિનો એમા સમાવેશ કર્યો છે

સરજનહારની લીલા : લેખક : ઈશ્વરભાઈ પટેલ, આચાર્ય, દા. ન. હાઈસ્કૂલ, આણંદ; પ્રકાશક : શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય; ટાવર રોડ, સુરત; પૃ૦ : ૨૨૩; કિં. : રૂ. ૩-૫૦

ટૂંકાં ટૂંકાં ૧૯ જીવનચરિત્રોનો આ સંગ્રહ છે. આજકાલ ઢોકબંધ નવલકથાઓ બહાર પડે છે; જ્યારે સમાજનું ઘડતર કરે ને જુવાનોને પ્રેરણા આપે, કાંઈ ને કાંઈ નવી દિશા આપે, એવું સાહિત્ય ઘણું ઓછું હોય છે. શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલે અંગ્રેજી સાહિત્યમાંથી ગુજરાતી ભાષામાં ટૂંકાં જીવનચરિત્રો વાચકવૃંદ પાસે રજૂ કરવાનો ઠીક ઠીક પ્રયત્ન કર્યો છે. એકેએક ચરિત્ર પ્રેરણાદાયી છે. આપણા ઊગતા યુવાનોના હાથમાં આ પુસ્તક મૂકવા જેવું છે.

ઘરની જીવાત : લેખક : વિજયગુપ્ત મૌર્ય; પ્રકાશક : જયવદન તકનાવાલા, પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, રુસ્તમ હાઉસ, ચોથે માળે, ૨૯, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ ૧; પૃ૦ : ૩૨; કિંમત : ૪૦ નવા પૈસા

પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિની આ ૨૧મી પુસ્તિકા છે. આ પ્રવૃત્તિમાં સાદી અને રોચક ભાષામાં સમાજ અને જીવનના પ્રશ્નોને છણવાનો આશય છે. આ પુસ્તિકામાં જીવાતની જાતો સમજાવી એના જીવનકાળ અને કર્તવ્યો સમજાવી મનુષ્યજાતિને જીવાત કેટલી ઉપયોગી છે તે સમજાવી તે કેટલું નુકસાન કરે છે તે પણ સમજાવ્યું છે. ભાષા એટલી સરળ અને રોચક છે કે નવા ભણેલા પ્રૌઢોથી માંડી કૉલેજ-શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરેલાને પણ ગમે તેવી છે.

ધર્મ ક્યાં છે ? : લેખક : પંડિત સુખલાલજી; પ્રકાશક : પરિચય પુસ્તિકા- પ્રવૃત્તિ, ૨૨, રુસ્તમ હાઉસ, ચોથે માળે, ૨૯, વીર નરીમાન રોડ, મુંબઈ-૧; પૃ૦ : ૩૨; કિંમત : ૪૦ નવા પૈસા

પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિની આ બાવીસમી પુસ્તિકા છે. પુસ્તિકા નાની હોવા છતાં ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ ધર્મનાં સઘળાં પાસાંઓથી છણી એમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે. વળી એકબીજા ધર્મો અંદરોઅંદર કેવાં કારણોસર અથડાય છે અને લડે છે, તેની છણાવટ પણ સરસ રીતે કરી છે. ધર્મ અંગે સાચા શિક્ષણની જરૂર અને ધર્મના શિક્ષણમાં ચારિત્ર્યનું ઘડતર તથા આચાર્યોના આચરણોની ધર્મ અને સમાજ ઉપર થતી અસરનું એમાં વર્ણન છે. પુસ્તિકાની ભાષા ઓછું ભણેલાંઓને સમજાય એવી છે, એટલું જ નહિ પરંતુ બાળકો પણ સમજી શકે એટલી સરળ છે.

વિષ્ણુ

માનવ-મૂત્ર : લેખક : રાવજીભાઈ મણિભાઈ પટેલ, સંયોજક, ભારત સેવક સમાજ, ગુજરાત; પ્રકાશક : ભારત સેવક સમાજ, અમદાવાદ; પાન : ૨૦૨; કિંમત : રૂ. ૨-૨૫

આયુર્વેદનાં આઠ પ્રકારનાં પ્રાણીઓના મૂત્રના ઉપયોગ વિષે ઘણું કહેવાયું છે. વળી નરમૂત્ર માટે પણ ઠીક ઠીક ફાયદા બતાવાયા છે. લેખકે સ્વમૂત્રનો પોતાને માટે ઉપયોગ કરેલો. પરદેશી લેખક આર્મસ્ટ્રોંગના અનુભવો પણ જણાવેલા છે. સ્વમૂત્ર પિવાય છે તેમ જ ચોપડાય છે. પુસ્તક વાંચી ખસથી દુઃખી થતા સાત વર્ષના બાળક ઉપર મેં તેના પોતાના મૂત્રનો ઉપયોગ કર્યો. ત્રણ દિવસમાં ખસ નરમ પડી ગઈ, અને બાળક નિશાળે જતું થઈ ગયું. ગોમૂત્રનો ઉપયોગ વ્યાપક છે. સ્વમૂત્રનો ઉપયોગ જરા વિચાર કરી અમલમાં મૂકવા જેવો છે. વીંછી કરડ્યો હોય તો સ્વમૂત્રથી ઊતરી જાય છે. આરોગ્ય સાચવવા કીમતી દવાઓના અખતરા કરવા કરતાં આવા કંઈક કુદરતી ઉપચાર વાજબી સલાહ લઈ કરવા જેવા છે.

ચિં૦ પ્રસાદ

✫

ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ

(ઝઘડિયા, તા. ૨૪-૯-'૫૯)

ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ ઝઘડિયા મુકામે મે, '૫૯ની તા. ૨૪ના રોજ 'કુમાર' માસિકના આદ્ય સ્થાપક શ્રી રવિશંકર રાવળના પ્રમુખપદે સવારના ૯-૩૦ વાગ્યે દીવાન ધનજીશા હાઈસ્કૂલમાં મળી હતી. તે પ્રસંગે જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત બહારથી મુંબાઈ રાજ્યના પ્રકાશન ખાતાના વડા અધિકારી શ્રી મણિલાલ શાહ, ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી ચીમનભાઈ હ. અમીન, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળના પ્રમુખ શ્રી મણિલાલ કાશીવાળા તથા મંત્રી શ્રી લક્ષ્મણસિંહ પરમાર, વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળના સહમંત્રી શ્રી વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ, ભરૂચ જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના ઉપપ્રમુખ શ્રી દલસુખરામ શાસ્ત્રી તથા મંત્રી શ્રી ગજાનન દવે, તથા વિભાગ પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી છગનભાઈ તથા શ્રી મહંત વગેરેની પણ હાજરી હતી.

શરૂમાં ઈશ્વરસ્તવન થયા બાદ સ્વાગત-પ્રમુખ શ્રી કાળિદાસ હિં. મહેતાએ સૌનું સ્વાગત કરી ઝઘડિયાનો તથા શ્રીઅનર્કેશ્વર પુસ્તકાલયનો ટૂંકો ઇતિહાસ રજૂ કરી પોતાનું વક્તવ્ય પૂરું કર્યું હતું. તે બાદ જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના ઉપપ્રમુખ શ્રી દલસુખરામ શાસ્ત્રીની દરખાસ્ત તથા ઝઘડિયાના શ્રીઅનર્કેશ્વર પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી કુમુદચંદ્ર ગાંધીના અનુમોદનથી પરિષદના પ્રમુખ તરીકે શ્રી રાવળની વરણી થઈ હતી. ત્યાર પછી ભરૂચ જિલ્લા પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી ગજાનન દવેએ ભરૂચ જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળનું સન '૫૮–૫૯નું નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું હતું, તથા શ્રીઅનર્કેશ્વર પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક શ્રી કેશવપ્રસાદે પરિષદ અંગે આવેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા હતા. એમાં મુખ્ય સંદેશા ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી મગનભાઈ શં. પટેલ, આસિ. ક્યુરેટર ઑફ લાઈબ્રેરીઝ શ્રી ઉમેદભાઈ મો. પટેલ, શ્રી કુસુમબહેન પટેલ, સેંટ્રલ લાઈબ્રેરી, વડોદરાના લાઈબ્રેરીયન શ્રી દેવારકર, ખેડા જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી બહેચરદાસ શાહ, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરતવાળા શ્રી નટવરલાલ માળવી વગેરેના હતા.

તે પછી પરિષદના વરાયેલા પ્રમુખ શ્રી રવિશંકર રાવળે પોતાનું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું હતું, તે આ જ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ કરાયું છે.

ત્યારબાદ બપોરના ત્રણ વાગ્યે ફરી બેઠક શરૂ થતાં નીચેના ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. આ ઠરાવો પૈકી ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના સભાસદો બનવાના ઠરાવમાં શ્રી ચીમનભાઈ હ. અમીને તથા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળના સભ્યો બનવાના ઠરાવમાં શ્રી મણિલાલ કાશીવાળાએ તથા શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા બાબતમાં શ્રી વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલે વિશેષ સમજ આપી હતી.

ઠરાવો

...હું અને ૫... ...

કરીને ધંધોરોજગાર કરનારી અને મુંબઈ રાજ્યના માજી કેળવણીપ્રધાન શ્રી દિનકરરાય સહકારી સમૃદ્ધિની માસિકના માજી તંત્રી શ્રી ચીમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળાના અવસાન બદલ ઊંડી દિલગીરી શોક પ્રદર્શિત કરે છે, અને તેમના આત્માની શાંતિ વાંચ્છે છે.

કરતો નહીં ચાય

આર્થિક પ્રશ્નો

પ્રમુખસ્થાનેથી

(૨) પ્રાથમિક શાળાનું શિક્ષણ લીધા પછી ભણેલું ભૂલી ન જાય તથા મેળવેલા જ્ઞાનમા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થાય તે માટે જ્યા શાળા ત્યા પુસ્તકાલય હોવુ જોઈએ, એમ આ પરિષદ માને છે, અને તેથી શાળાવાળા જે ગામે પુસ્તકાલય ન હોય ત્યા તે વહેલી તકે ઉઘાડવા જેતે ગામના શિક્ષકબંધુઓને તથા ગ્રામપંચાયતના સભાસદોને આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનતી કરે છે

દ મૂ શ્રી **નાગજીભાઈ દે. પટેલ** (કીશનાડ) અ આ શ્રી **પ્રદ્યુમ્ન શાહ** (ઊંધડિયા)

(૩) તાલુકા પુસ્તકાલયને વાર્ષિક રૂ ૧૦૦૦ સુધી અને ખર્ચના ૭૫ ટકા સરકાર મદદ આપવાનુ મુંબઈ સરકાર જે ધોરણ સ્વીકાર્યું છે તે બદલ આ પરિષદ મુંબઈ સરકારનો ખૂબ ખૂબ આભાર માને છે તેવી જ રીતે ગ્રામપુસ્તકાલયોને પણ વાર્ષિક રૂ ૨૫૦ સુધી અને ખર્ચના ૭૫ ટકા મદદ આપવાનુ ધોરણ સ્વીકારવા તથા ખર્ચની જવાબદારીનુ ધોરણ રદ કરવા આ પરિષદ મુંબઈ સરકારને ખાસ વિનંતિ કરે છે

દ મૂ શ્રી **કનુભાઈ હરિલાલ શાહ** (મકતમપુર) અ આ શ્રી **ગુમાનભાઈ બાલુભાઈ**(નાગલ)

(૪) ભરૂચ જિલ્લાની જે સુધરાઈઓ તથા ગ્રામપંચાયતો પોતાની હદના પુસ્તકાલયોને મદદ આપે છે, તેમનો આ પરિષદ આભાર માને છે, અને જે સુધરાઈઓ તથા ગ્રામપંચાયતો મદદ આપતી નથી, તેમને મદદ આપવાની ચાલુ કરવા આ પરિષદ આગ્રહભરી વિનતી કરે છે

દ મૂ શ્રી **ગુમાનભાઈ બાલુભાઈ** (નાગલ)

અ આ શ્રી **એહમદખા દિલદારખાં પઠાણ** (કેરવાડા)

(૫) ભરૂચ જિલ્લામા હાલ જે ૪૮ શિષ્ટવાચન પરીક્ષામા કેન્દ્રો ચાલે છે, એ કેન્દ્ર સંચાલકોનો આ પરિષદ આભાર માને છે, અને જે હાઈસ્કૂલો તથા ધોરણ ૭ વાળી પ્રાથમિક શાળામા સદર પરીક્ષાના કેન્દ્રો ઊભડ્યા નથી ત્યા તે ઉઘાડવા તથા જિલ્લાના નાનામોટા ભાઈબહેનોને તા ૨૭–૯–'૫૯ને રોજ " હિંદના જવાહર " નામના પુસ્તકની લેવાનારી નવમી પરીક્ષાનો લાભ લેવા લેવડાવવા આ પરિષદ વિનંતી કરે છે

દ મૂ શ્રી **કનુભાઈ હ. શાહ** (મકતમપુર)

સ આ શ્રી **મંગુભાઈ જ સોની** (હાંસોટ)

વિ અ આ શ્રી **વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ**

(૬) પુસ્તકાલયોને જોઈતુ સાહિત્ય પૂરુ પાડવા માટે પુસ્તકાલયોએ પોતે સ્થાપેલ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળનો રૂ ૨૫નો એક શેર લઈ તેના સભાસદ બનવા તથા વાચનસાહિત્ય, ફોર્મો અને ફર્નિચર વગેરે તે મંડળ દ્વારા ખરીદવા આ પરિષદ ભરૂચ જિલ્લાના તમામ પુસ્તકાલયોને ભલામણ કરે છે

પ્રમુખસ્થાનેથી

વિશેષ સમજ · શ્રી **મણિભાઈ કાશીવાળા**

(૭) ગુજરાતમા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રચાર માટે સ્થપાયેલ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના સભાસદ બનવા આ પરિષદ ભરૂચ જિલ્લાના તમામ પુસ્તકાલયોને તથા નાગરિકોને વિનતી કરે છે

પ્રમુખસ્થાનેથી

વિશેષ સમજ શ્રી **ચીમનભાઈ હ. અમીન**

(૮) ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી જિલ્લાના ગ્રામપુસ્તકાલયોને ચાલુ વર્ષથી મદદ આપવાને રૂ ૩૦૦૦) સુધીની રકમ આપવાનું બોર્ડના નવી બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી ડાહ્યાભાઈ ડી પટેલે આજે જાહેર કરવા જે જણાવ્યું છે, તે બદલ આ પરિષદ પોતાનો હર્ષ વ્યક્ત કરે છે, અને ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડનો ખાસ આભાર માને છે

મૂ શ્રી રમણલાલ ધી. શાહ (ગણીપગ)

અ આ શ્રી અહમદખા દિલદારખા મુનશી (ફૂલવાડી)

વિ અ આ શ્રી કુમુદચંદ્ર ગાંધી

(૯) ગ્રામપુસ્તકાલયોની ખીલવણી માટે સ્વતંત્ર મકાનની ખાસ જરૂર આ પરિષદ માને છે, જેથી જે ગ્રામપુસ્તકાલય રૂ ૫૦૦૦) સુધીની લોકમદદ એકત્ર કરે તેને બીજી તેટલી જ નગકાર મદદ આપવા આ પરિષદ મુંબઈ સરકારને વિનતી કરે છે

૬ મૂ શ્રી મગુભાઈ જગજીવન સોની (હારીટ)

અ આ શ્રી કેશવપ્રસાદ ગ. શાહ (ઝઘડિયા)

(૧૦) પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો ખરીદવામા માર્ગદર્શક થઈ પડે તે માટે જુદા જુદા વિષયોના કુલ ૧૦૦ શિષ્ટ પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી તે યાદી પ્રસિદ્ધ કરવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને ભલામણ કરે છે

મૂ શ્રી ગજાનન દવે (ભરૂચ) અ આ શ્રી કુમુદચંદ્ર ગાંધી (ઝઘડિયા)

(૧૧) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તરફ જનતાને આકર્ષવા તથા પુસ્તકાલયને એક સરકાર અને લોકસંપર્ક સાધનાનું કેન્દ્ર બનાવવા આ પરિષદ ભરૂચ જિલ્લાના તમામ પુસ્તકાલયોને તા ૧લી ફેબ્રુઆરીએ પુસ્તકાલય પર્વણી ઊજવવા તથા અન્ય પર્વો અને મહાપુરુષોની જયંતીઓ, પ્રદર્શનો તથા આમંત્રિતોની મુલાકાતો વગેરે યોજવા વિનતી કરે છે

પ્રમુખસ્થાનેથી

(૧૨) 'કુમાર' માસિકના આદ્યસ્થાપક શ્રી રવિશંકર રાવળે આ પરિષદનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી પુસ્તકાલય ક્ષેત્રમા આપણને જે નવું માર્ગદર્શન કર્યું છે, તે બદલ આ પરિષદ તેઓનો આભાર માને છે

૬ મૂ શ્રી કુમુદચંદ્ર ગાંધી (ઝઘડિયા) અ આ શ્રી રમણલાલ ધી. શાહ (ગણીપગ)

(૧૩) ઝઘડિયાના આગ્રહે ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદને નોતરી, તેને પાર પાડવા માટે, ઝઘડિયા કસ્બાના તથા તાલુકાના નાગરિકોએ જે શ્રમ લીધો છે તથા પ્રતિનિધિઓ અને મહેમાનોનું જે ભાવભર્યું સ્વાગત કર્યું છે તે બદલ આ પરિષદ તેમનો આભાર માને છે

૬ મૂ શ્રી ગજાનન ગ. દવે (ભરૂચ) અ આ શ્રી ભાઈલાલભાઈ દા. પટેલ (ભરૂચ)

ઠરાવોનું કામ પૂરું થયા પછી પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહારનું ભાષણ કરતા પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા દર્શાવી લોકોને એ પ્રવૃત્તિમા રસ લેતા કરવા સારુ પુસ્તકાલયને લગતા તથા નીતિના સુભાષિતો પસંદ કરી તે જાહેર જગોમા મૂકવા જોઈએ એમ જણાવ્યું હતું વળી તેમણે કહ્યું હતું "દુકાનદારો દુકાનમા પણ કાચના કબાટ રાખી તેમા પણ અઠવાડિયે અઠવાડિયે પસંદ કરેલા નવા નવા સુભાષિતો મૂકી શકે પુસ્તકાલયની મર્યાદા એકલા મકાનમા પૂરી થતી નથી, પણ

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને છેડે)

ઝઘડિયામાં શ્રી અનર્કેશ્વર તાલુકા પુસ્તકાલયની હીરક જયંતી

ભરૂચ જિલ્લાના ઝઘડિયા મુકામે શ્રી અનર્કેશ્વર તાલુકા પુસ્તકાલયનો હીરક મહોત્સવ તા. ૨૪મી મે ને રવિવારે યોજાયો હતો. તે પ્રસંગે શ્રી દીવાન ધનજીશા હાઈસ્કૂલમાં એક પ્રદર્શન પણ ગોઠવવામાં આવ્યું હતું, અને રાત્રે મનોરંજન કાર્યક્રમ પણ યોજાયો હતો. પ્રદર્શનમાં જનતાને ઉપયોગી જુદા જુદા વિભાગો હતા. તેની ગોઠવણી કરવામાં અને જનતાને તેની સમજ આપવામાં ઝઘડિયાના કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો.

આ પ્રસંગે યોજાયેલા મનોરંજન કાર્યક્રમમાં ઝઘડિયાના કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ વાદ્યસંગીતના સુંદર પ્રયોગો રજૂ કર્યા હતા.

પ્રદર્શનનું ઉદ્‌ઘાટન કરતાં મુંબઈ સરકારના પ્રકાશન સંચાલક શ્રી મણિલાલ શાહે કહ્યું હતું કે "પ્રદર્શનમાં જે વિભાગો રાખવામાં આવે છે તે સામાન્ય રીતે જૂની ઢબે હજુ પણ રાખવામાં આવે છે, તો વિષયની પસંદગી અને વિભાગોની ગોઠવણી જનતાને ઉપયોગી થાય તેમ જ વર્તમાન પ્રશ્નોની તેમને વધારે માહિતી આપે એ રીતે કરવી જોઈએ. કુટુંબ-નિયોજન, પંચવાર્ષિક યોજના વગેરે ઉપયોગી વિભાગો અવશ્ય રાખવા જોઈએ."

રાત્રે મનોરંજનનો કાર્યક્રમ પણ શ્રી શાહના પ્રમુખપદે થયો હતો.

શ્રી કાલિદાસભાઈ જેમણે પુસ્તકાલયના હીરકમહોત્સવની વ્યવસ્થા કરી હતી તેમણે શ્રી શાહ તથા શ્રીમતી કુસુમબહેન શાહનો ખાસ આભાર માન્યો હતો.

પુસ્તકાલયની સ્થાપના સ્વ. શ્રી રણછોડભાઈની ઉદાર સખાવતથી થઈ હતી, એટલે સમારંભમાં તેમને અંજલિ આપવામાં આવી હતી.

☆

(સામેના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

ગામમાં—જાહેર જગોમાં—ઠેકઠેકાણે એવું સાહિત્ય મૂકી લોકોને પુસ્તકાલય તરફ આકર્ષી શકીએ. નાનપણમાં અમારી માતા રામાયણમહાભારતની કથા કહેતી. અમને તેમાં ખૂબ રસ પડતો. એમાંથી હું પુસ્તકવાચન તરફ વળ્યો. તમે પણ પુસ્તકાલયમાં કથાવાર્તા ગોઠવી શકો, અને એ રીતે લોકોને પુસ્તકોના વાચન તરફ વાળી શકો."

છેવટમાં પ્રમુખશ્રીનો તથા ઝઘડિયાના નાગરિકોનો આભાર મનાયા બાદ કુલડારવંદેમાતરમ્ થઈ પરિષદનું કાર્ય સાંજે ૭ વાગ્યે પૂરું કરાયું હતું.

આ પરિષદમાં ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી ડાહ્યાભાઈ પટેલ જિલ્લા લોકલ બોર્ડના અંદાજના કાર્યમાં રોકાયાથી પરિષદમાં હાજરી આપી શક્યા ન હતા; પણ તેમણે પોતાના તરફથી "ભરૂચ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને ભરૂચ જિલ્લા લોકલબોર્ડ રૂ. ૩૦૦૦ની મદદ આ વર્ષે આપશે," એ પ્રકારનો સંદેશો ભરૂચ જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી ગજાનન દવે તથા વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળના સહમંત્રી શ્રી વલ્લભભાઈ ને જાહેર કરવાનું જણાવ્યું હતું. તે પરિષદમાં જાહેર કરતાં સૌને ખૂબ હર્ષ થયો હતો; અને એ હર્ષમાં ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડનો તથા તેના પ્રમુખ શ્રી ડાહ્યાભાઈનો સૌએ આભારદર્શક ઠરાવ પણ પસાર કર્યો હતો.

વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ

☆

છે. પોતાને માફક આવે એવું વાચનક્ષમ સાહિત્ય પૂરું પાડનાર વ્યક્તિ કે સંસ્થા અથવા એકાદ વિદ્યાપ્રેમી મિત્રનો તેને પરિચય થાય તો તેની પાસેથી તેને નવો ચોપડીનો રંગ લાગે છે, અને એક પછી એક પુસ્તકો વાંચતાં નવા આનંદો અને અનુભવોથી તે ભાગ્યશાળી બને છે.

જ્યારે આવો કોઈ સંજોગ નથી બનતો ત્યારે તે ભણેલો છતાં તેનું મગજ સૂકા રણપ્રદેશ જેવું સૂકુંભઠ રહે છે અથવા ફુરસદ ગાળવા કે ખોટી તાજગી મેળવવા સિનેમા, કલબો કે મહેફિલોમાં પડી જાય છે અને અસંભાવ્ય જીવનદશ્યોની મોહિનીનો ક્ષણિક ઉશ્કેરાટ ભોગવી પાછો નિત્યજીવનનો ભાર ખેંચતો રહે છે. પરંતુ તેને એકાદ સારા પુસ્તકની ચોટ લાગી જાય, તો તેના વર્તનમાં, વાણીમાં અને વ્યવહારમાં પ્રભાવ અને પ્રગતિ અનુભવતો થઈ શકશે અને તેની આસપાસના સંસારમાં તેનું વ્યક્તિત્વ ઝળકી ઊઠશે.

આપણે દરેક જણ પોતપોતાના પૂર્વજીવનના પ્રસંગો યાદ કરીશું, તો લાગશે કે કોઈ એવી તકો હતી કે જે વખતે કોઈ નવી દિશામાં પગલું ભરવાનું કે [illegible] આકાર આપવાનું બન્યું હોય, તેના અનુસંધાનમાં એકાદ દૃષ્ટાંત [illegible] આપણા તે કાળના જીવન પર નવો પ્રકાશ આપ્યો હોય કે જેને [illegible] છે. પૂર્વકાળન [illegible] કરી શકયા હોઈએ. મારા પોતાના સંબંધમાં હું દઢતા[illegible] સતત પ્રચાર કરી પ્રજાજી [illegible] અને પુસ્તકોનો પરિચય થયો, તેનાથી હું [illegible] વ્યવહારમાં તેજસ્વિતા અને કર્મકુ[illegible] એક માત્ર સાધન સૈકાઓ સુધી વાણી [illegible] થોડાએક

એવી જ રીતે આપણ[illegible] કરી લેનારો એક વર્ગ ઉત્પન્ન થયો હતો [illegible] સમાજમાં પ્રસાર પુસ્તકોએ તેમના પસંદ[illegible] કથાકાર તરીકે માન પામ્યો હતો. તેમના થકી જ પ્રાચીન[illegible] બની ગયું હતું. [illegible]કોએ તેમને નવાં[illegible], હોમર જેવાની વાણી સંઘરાઈ રહી અને તે વાણીમાં [illegible], ઉપનિષદ, વેદ વિશ્વમાં ઠામોઠામ [illegible]પ્રતાપી નારીઓ અને સંતોનો આપણને પરિચય મળી શક[illegible] જાગૃતિ રાખી પ્રાપ્ત થયેલ[illegible]

કાળાંતરે પ્રત્યેક દેશના બુદ્ધિમાનોએ વાણીને લિપિની સંજ્ઞાઓનાં રૂપ [illegible] વિચારો પથ્થર, માટી, ચામડું, મકાન કે ગુફાની ભીંતો કે ધાતુપત્ર ઉપર વાણીની વાત લ[illegible] શકે એવી સ્થિતિ શરૂ થયો.

[illegible] અપાવનાર આ

ઇજિપ્તમાં નાઈલ નદીને તીરે પ્રાચીન થીબ્ઝ નગરીનાં ખંડેરોમાં સમ્રાટ ર[illegible] કાળના જ્ઞાનના ભ[illegible] મહેલ છે. તેના પ્રચંડ સ્તંભો પર એક પુસ્તક આખું કોતરાયું છે. તેને વિશ્વન[illegible] કે માહિતી ર કદનું પુસ્તક કહી શકાય. ૧૨૮ ફૂટ ચોડાઈનાં તેનાં પાનાં ૩૦૦૦ વર્ષ થયાં [illegible] કૃતિઓનો સમૂહ ઝીલી રહ્યાં છે.

[illegible], તેમ જ નવા ન

૧૪૦૩ની સાલમાં સમરકંદની એક ભીંત પર કુરાન આખું કોતરેલું છ[illegible] પરિસ્થિતિ નિવાર સાત ફૂટ લાંબો અને સાડા ૭ ફૂટ પહોળો હતો. ભારતમાં વળી ઝીણામાં ઝીણ[illegible] વિકાસ અને સમા મૂઠીમાં માય એવડાં ગીતા કે ચંડીપાઠનાં પુસ્તકો પણ મળે છે.

[illegible] વિશ્વભરમાં ઝુંબેશ

કાગળ જેવું સાધન નહોતું ત્યારે ઇજિપ્તમાં પેપીરસનાં પાનાં ઉપર [illegible] રીતે, પુસ્તકો લખાયા હતા. એલેકઝાંડ્રિયામાં એક મોટું પુસ્તકાલય હતું અને એ કાળની સર્વ[illegible] જાહેર કર્યા છે. આ ત્યાં હતા. એની શક્તિથી ઇજિપ્તના લોકો દેવી કામો કરી શકે છે એવું મા[illegible] મનનો વિ દુશ્મનોએ તે બાળી નાંખ્યું હતું. પરંપરાગત જ્ઞાનનો સંગ્રહ કરવા ઇરાન, અરબ[illegible] અનુશીલનની કે

તો અભ્યાસી પાસે તેના ગ્રંથનું વાચન કે વિવેચન કરાવે તો એ પુરુષો પ્રતિ નવા યુગની સદ્‌ભાવના જાગશે અને એમનો સંદેશ વિસ્તરતાં એમનું જીવન સાર્થ ગણાશે.

હવેના યુગનો માણસ કોઈ એકાંત બેટવાસી નથી. પચાસ કે સો વર્ષ પહેલાં બીજા દેશોમાં કેવા ગ્રંથો છે, કેવા વિદ્વાનો છે તે ગુજરાતીમાં જાણવું મુશ્કેલ હતું. આજે કુશળ અનુવાદકારોએ દેશદેશનાં અંતર ભેદી જર્મન, ફ્રેન્ચ, અંગ્રેજી, રશિયન, ફારસી કે ચીની સાહિત્યમાંથી જ્ઞાનતત્ત્વ અને કથાઓના સ્વચ્છ અનુવાદોથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે પ્રાચીનકાળથી ભારત જ્ઞાનનું આદાનપ્રદાન કરવામાં એક અગ્રણી દેશ હતો. કેટલીયે ચોટદાર કથાઓ અને દૃષ્ટાંતો યુરોપમાં પ્રચલિત થયાં છે, તેનાં મૂળ પંચતંત્રની કથાઓમાં છે. અરબ પ્રવાસીઓએ, ચીના પ્રવાસીઓએ ભારતનાં સાહિત્યસંસ્કૃતિ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં ફેલાવી દીધાં હતાં. આજે હવે પશ્ચિમ સમર્થ જ્ઞાનપ્રચારક બની રહ્યું છે. જગતના કોઈ પણ ખૂણે શ્રેષ્ઠ અને જનોપકારક સાહિત્ય પડ્યું હોય તો તે ખેંચી લાવી તેની પુનઃપ્રતિષ્ઠા કરાય છે.

આ સર્વમાં 'Unesco' સંસ્થા દ્વારા બધા અગ્રણી દેશોના વિદ્વાનો એકદિલે કામ કરે છે અને સુંદર અને સસ્તાં પ્રકાશનો આપણી બજારમાં આવવા લાગ્યાં છે. આ બધા નવા ઉત્પાદનનો લાભ લેવા જેટલી વિદ્યાપ્રિયતા વધારવા આપણે શો પ્રયત્ન કર્યો છે ?

આજકાલનું ટચૂકડું જાપાન આ દિશામાં ચમત્કાર કરી રહ્યું છે. કોઈ પણ દેશ કરતાં જાપાનની પ્રજા વાચનનો શોખ વધુ ધરાવે છે. તેમનાં દૈનિકપત્રોની ૧૬ મિલિયન (૧૬૦૦૦૦૦૦) જેટલી નકલો નીકળે છે અને ઇંગ્લેંડ કે ફ્રાન્સ કરતાં તેની પુસ્તકસંખ્યા વધારે હોય છે. ત્યાં એક જ વર્ષમાં ચોવીસસોથી પચીસસો જેટલા પરભાષાના અનુવાદો પ્રગટ થાય છે તે બીજા દેશોના મુકાબલે ઘણા નહીં હોય, પણ જાપાની ચોપડીઓની પસંદગી અનેરી છે. ચોપડીઓનાં નામ જુઓ, તો છક થઈ જવાય. કોઈ પણ નવા અગત્યના લેખક કે ચિંતકનું પુસ્તક રહી ન જાય તેની અનુવાદકો ખૂબ કાળજી બતાવે છે. પ્રત્યેક દેશનો કોઈ પણ યુગનો મહાન લેખક તેમાં હોય જ. માનવસંસ્કૃતિ, ઇતિહાસ, વિજ્ઞાન, રાજકારણ, કાવ્ય, કહાણી વગેરે જ્ઞાનના દરેક પ્રકાર આવી જાય છે. દુનિયાની બધી નવીજૂની મહાનવલો જાપાનમાં પહોંચી ગઈ છે. કવિતા તો વિશિષ્ટ સ્થાન પામી છે. જીનપોલ સાર્તેથી અગાથા ક્રીસ્ટી અને ૧૮ વર્ષની ફ્રેન્ચ બાલિકા-લેખિકાની પ્રથમ વાર્તા કે સનસનાટીભરી ભેદી કથા ત્યાં મળશે.

આ હિસાબે ભારતનો વાચકવર્ગ ક્યાં છે ? હાઇસ્કૂલો, કૉલેજો અને યુનિવર્સિટીઓ લાખોના હિસાબે યુવાનોને સંસારમાં હડસેલી મૂકે છે. તેમની પાસે બીજા દેશોના તરુણોના મુકાબલે જ્ઞાનનું ભાથું કેટલું છે ? ઑફિસરો, શિક્ષકો, કાર્યકરો દર વર્ષે કેટલાં નવાં પુસ્તક વાંચતા હશે ? પછી અધું ભણી ઊઠી ગયેલા, થોડું ભણેલો સ્ત્રીવર્ગ, ગુમાસ્તા-વર્ગના માણસો અને ગામડાંની પ્રાથમિકશાળા વાડામાં અટકી પડેલી જનતાનું શું પૂછવું ? તેમના અંગત જીવનમાં પ્રકાશ, નવા વિચારો, નવી દૃષ્ટિ કે નવાં પ્રસ્થાન આપનારું સાહિત્ય ક્યાં છે તેનો વિચાર સહેજ આવે છે.

કોઈ પણ એવો ભ્રમ ન સેવે કે શાળાનાં પાઠ્યપુસ્તકોથી માણસ જીવનનું સમગ્ર ઘડતર પામે છે. પાઠ્યપુસ્તકોની યોજના તેના વિદ્યાર્થીઓનાં જીવનના ઉત્કર્ષ માટે સરળતા થાય એટલું

શબ્દભંડોળ, ભાષા, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, ગણિત વગેરે વિષયોનાં પ્રાથમિક પગથિયાં આપવા પૂરતી છે. એ પગથિયા પૂરાં કરી અટકી બેસવું કે આગળ ઉપર ચડવું તે દરેક જણના મનમાં પ્રગટેલી જ્ઞાનપિપાસા કે પ્રગતિ કરવાની મહેચ્છા ઉપર આધાર રાખે છે. જો તેને પોતાનુ મૂલ્ય વધારવું હોય, તો ઉપર પહોંચેલા માનવીઓનાં પગલે ડગ માંડવા પડશે. સ્વભાવ અને શક્તિ પ્રમાણે તે માટે ગ્રંથોનો સહવાસ અને સાહચર્ય વિના છૂટકો નહીં થાય.

સદ્ગ્રંથો મહાન જીવનનેતાઓ, ધર્મગુરુઓ કરતાં પણ ઉચ્ચ પ્રકારનું પદ ધરાવે છે, કારણ કે અનેક વર્ષો ગયાં છતા તેમનાં મૂલ્ય ઊતર્યાં નથી. કોઈ પણ પુસ્તકાલય તેના વાચકને દેશના શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો આપી ન શકે, તો તે પુસ્તકાલય નામને યોગ્ય નથી. ઘણી વાર નવીન વાચકો ગૂઢ અને ચિંતનપૂર્ણ ગ્રંથોમાં પહેલા આકર્ષાતા નથી તેવાને માટે દરેક પુસ્તકાલય કથાવાર્તા, નાટક, ટૂચકા તથા ભેદભરમોની સુપથ્ય કથાઓથી પ્રારંભ કરાવી શકે. દરેક દેશના વિદ્વાનોએ પણ આવા પ્રારંભિક વાચકો માટે એવા રોચક પુસ્તકો લખ્યા છે.

આથી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના સંચાલકોએ સર્વ પ્રકારનાં પ્રકાશનોમાંથી બહુ ચીવટભરી પસંદગી અને સંપ્રાપ્તિ કરવી જરૂરની છે.

આપણા પ્રદેશમા પુસ્તકાલયનું વ્યાપક આંદોલન શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજે કર્યું; અને પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી મોતીભાઈ અમીન તે પુણ્યકાર્યના સંવાહક હતા. તે પછી આજ સુધીમાં પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ અને આદર્શોમા કંઈક અવનવી ભાવનાઓ અને પ્રકારો દાખલ થયા છે.

પુસ્તકાલયમા પુસ્તકો કેવા રાખવાં જોઈએ તે વિષે વર્ષો પહેલાં શ્રી મોતીભાઈની પ્રેરણાથી કેટલાક સાક્ષરો અને લેખકોએ ગુજરાતી ભાષાનાં ૧૦૦ ઉત્તમ પુસ્તકોની યાદીઓ [illegible]ાર પાડી હતી એ પછી આજ સુધીમાં કેટલાય નવા પુસ્તકો બહાર પડ્યા છે. જૂનાંમાંથી [illegible]ણના મૂલ્ય વધુઓછા થયા છે એટલે આવી ચૂંટણી દર પાંચ વર્ષે થાય, તો સામાન્ય [illegible]ાચકને તથા પુસ્તકસંગ્રાહકોને ઠીક માર્ગદર્શન મળે.

પુસ્તકાલયો વસ્તી, સંખ્યા અને સાધનો પ્રમાણે પોતાનું સ્વરૂપ નક્કી કરી લે એ હકીકત નિર્વિવાદ ગણીને પણ એક વાત સ્વીકારવી જોઈએ કે પુસ્તકાલયની એક વિચારવંત દૃષ્ટિ ધરાવતું મંડળ કે વ્યક્તિ હોવી જોઈએ. પુસ્તકાલય ચારપાંચ મિત્રોના સંગ્રહથી શરૂ કરીને કુટુંબો, મહોલ્લો કે ગામના વિભાગને કે ગામ સમસ્તને લાભ આપનારી સંસ્થા બનાવી શકાય, પણ તેમાં એક વાત નક્કી હોવી જોઈએ કે કોઈ પણ પુસ્તક ચોક્કસ જરૂર કે પસંદગી વગર સ્થાન પામવું ન જોઈએ. જ્યાં આવી દૃષ્ટિ રાખવામાં આવતી નથી ત્યાં ઘરમાં કે સંસ્થામાં અનેક પુસ્તકો, ભેટ આવેલાં કે પડેલાં છે તે, વર્ષો સુધી પડ્યાં પડ્યાં જીર્ણ થઈ જાય છે કે ઉધઈનો ખોરાક બને છે અથવા અંતે પસ્તીમાં જાય છે. આવા માલના ઢગલા મુંબઈ તેમ જ બીજાં શહેરોના રસ્તા પર સહેજે જોવા મળશે. પુસ્તકાલયના ગ્રંથસંગ્રહમાં હું પચાસ ટકા વાર્તાસાહિત્યની જગ્યા રાખું. કોઈ પણ ગંભીર વાચક એવો નહીં મળે કે જેણે વાચનનો શોખ એકદમ વેદાંત અને જ્ઞાનના ગ્રંથોથી શરૂ કર્યો હોય વાર્તા, કથા કે દૃષ્ટાંત જ માણસને સુસ્પષ્ટ ચિંતન અને વાસ્તવિકતાની સમજ આપે છે. વાર્તાની પસંદગી વય પ્રમાણે જુદી જુદી થાય ખરી, પણ જો કોઈ વાચનાર હિંમતથી અબરી કોટીની વાર્તા વઈ બેસે,

તો ચિંતા કરવાનું કારણ નથી. દરેક વાંચનાર ધીરે ધીરે તેના યોગ્ય ક્રમમાં આવી જાય છે, પણ તેની વાચનની ભૂખ મરવા દેવી ન જોઈએ. ડિટેક્ટિવ કથા પણ જરૂરની છે. તેમાંથી બદમાશી તત્ત્વો સાથે કાયદો, વ્યવસ્થા અને શક્તિ કેમ ટક્કર લે છે અને સમાજને સ્વસ્થ રાખે છે તે સમજાય છે. વાર્તાઓ સામાજિક, ઐતિહાસિક, રોમાંચકારી બધી ભલે હોય. વાર્તા પછી તરત જ પ્રવાસકથાઓ, જીવનચરિત્રો અને સાહસકથાઓને સ્થાન આપી શકાય તેને ૨૦ ટકા હિસ્સો મળવો જોઈએ.

તે પછી ૨૦ ટકા હુન્નરઉદ્યોગ અને શાસ્ત્રીય ગ્રંથો રાખી શકાય; અને ૧૦ ટકામાંથી શિષ્ટગ્રંથો, સંપુટો, સંગ્રહો, માહિતીગ્રંથો કટકે કટકે ધીરે ધીરે વસાવવા જોઈએ. રાષ્ટ્રભાષાના શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો પણ ઉમેરવા જોઈએ. સંસ્કારપ્રદ અને રસપ્રદ પુસ્તકો ઉપરાંત સર્વસામાન્ય માહિતી આપનારા ગ્રંથો, કોશો, નકશાઓ કોઈ પણ પુસ્તકાલય પાસે હોવા જોઈએ; કારણ કે કવચિત જોવાની જરૂર પડે એવું આ સાહિત્ય મોઘું હોય છે અને એક વ્યક્તિને તેનો ખર્ચ ભારે જ પડે.

ભારત સરકારે બહાર પાડેલા પ્રમાણિત નકશાપટો, મોટા જોડણીકોશો, શબ્દકોશો, ભારતની રેલવેનું સર્વાંગ ટાઈમટેબલ, ભારતના અને અન્ય દેશોના ચિત્રગ્રંથો, સંપુટો, ફોટોગ્રાફો વગેરે પુસ્તકાલયની આવશ્યકતાઓમાં ગણાવી શકાય

ભારત સરકારે ઘણાં ઉપયોગી સચિત્ર પુસ્તકો અને ગ્રંથો લોકોને પોષાય એવી કિંમતે પ્રગટ કર્યાં છે અને બીજા રાજ્યવિભાગો પણ ઉપયોગી સાહિત્ય સસ્તા દરે આપે છે.

પુસ્તકાલય પુસ્તકરસિયાઓનું એક મિલનસ્થાન પણ છે. ઉપરાંત નવાં આગંતુકો તેમાં રસ લેતાં થાય અને ધીરે ધીરે વાચનના પગથિયા ચડતા જાય તે માટે જુદાં જુદાં પુસ્તકો તેઓ જોઈ શકે એટલી સગવડ મળવી જોઈએ. વાંચનારાઓનો વર્ગ કેળવવો એની જ ચિંતા રાખી ગ્રંથપાલે તે માટે વાણી, વ્યવહાર અને વર્તનનો યોગ કરવો જોઈએ.

નવાં આવેલા પુસ્તકોની યાદી બોર્ડ પર રહેવી જોઈએ. કોઈ ઉત્સાહી વાચક પાસે રોજનાં ચોપાનિયાંમાં શું શેમાં વાંચવા જેવું છે તેની નોંધ પણ બોર્ડ પર કરાવવી જોઈએ અને કોઈ પોતે વાંચેલા પુસ્તકની વાત કે વિવેચન કરવા તૈયાર હોય, તો ભલે થોડા હોય એવા શ્રોતાઓની સાથે પુસ્તકાલયને એક ખૂણે બેસી તેનો પરિચય કરવા તક આપવી જોઈએ. આ રીતમાંથી ઘણાંઓ વાર્તાનાં નવા રહસ્યો સમજશે અને બેપાંચ મનુષ્યો વચ્ચે સહચાર અને મૈત્રીની હવા પ્રગટશે.

પુસ્તકાલય ગામ કે લત્તાનું સંસ્કારકેન્દ્ર બની રહે તે માટે દિવસરાત આબાલવૃદ્ધ ત્યાં આવી કંઈ રાહત કે પ્રકાશ મેળવી શકે એવો પ્રબંધ થવો ઘટે છે; કારણ કે અહીં કોમ, ધર્મ, પંથ, વિદ્યા વગેરેના ભેદો નષ્ટ કરવાની ઘણી તકો મળે છે. બગીચો કે ફૂલઝાડનાં કૂંડાં, પુસ્તકાલયની ભીંત પર સુંદર ચિત્રો, દૃશ્યો અથવા સુયોગ્ય રીતે કાપેલાં ચિત્રો વખતોવખત બદલીને નવીનતા બનાવી શકાય. કોઈ કાચવાળું કબાટ હોય, તો તેમાં માગી આણેલા કે ભેટ મળેલા પદાર્થો, મૂર્તિઓ કે ચિત્રોનું નાનું પ્રદર્શન ગોઠવી શકાય. ગમે તે યોગ્યતાવાળા માણસ તેમાં થોડું-વધુ આકર્ષણ અને રસ લઈ શકશે.

વિદ્યાર્થીઓ અને બાળકોને પુસ્તકાલયમાં સદાસર્વદા આવકાર અને આનંદ મળે એવો વ્યવહાર અને સગવડ આપવા જોઈએ. શક્ય હોય ત્યાં માઈક્રોસ્કોપ અને ટેલિસ્કોપ તેમ જ આકાશદર્શન માટે નાનો પ્લેનેટેરિયમ ગોળો પણ વસાવી શકાય. થોડા ખર્ચવાળું સ્લાઈડ બતાવનાર મેજિકલેન્ટર્ન અને એપીસ્કોપ પણ જ્ઞાનચર્ચા અને પ્રત્યક્ષાનુભવના ઉપયોગી સાધનો છે. સરકારી સંસ્થાઓ હવે આ બાબતમાં ગામો અને મંડળોનો સહકાર શોધે છે અને તેમની પાસેની ફિલ્મો, નકશા, ચિત્રપટો, પ્રવાસી પ્રદર્શન તરીકે મોકલે છે. ફિલ્મ ડિવિઝનની ફિલ્મોનો લાભ પણ પુસ્તકાલય દ્વારા મેળવી શકાય.

આવાં યાંત્રિક સાધનો પૂરાં ન હોય ત્યાં સહજપ્રાપ્ત થઈ શકે એવા કવિઓ, વિદ્વાનો, કલાકારોની મુલાકાતો, પ્રવચનો અને પ્રયોગો પુસ્તકાલયના આંગણમાં બહુ ઔચિત્ય વધારશે.

ઝડપથી આગળ વધતા આ જમાનાની વાતો, વિચારો, સિદ્ધાંતો અને કાર્યક્રમો સમજવાને ચિત્રો પ્રત્યક્ષ સાધન છે. તેનો ઉપયોગ હવે પુસ્તકાલયોમાં બરોબર અને ખૂબ થવો ઘટે છે. ગ્રંથો, સંગ્રહો, ફોટોગ્રાફો મેળવવાની આજે સગવડો વધી છે. પૈસા અને માણસોની સગવડ હોય ત્યાં સંગીતની રેકર્ડો, ચિત્રોની ફિલ્મો, ભાષણોની ટેપ રેકર્ડો વગેરે લાયબ્રેરીના આગળ પડતા વિભાગો બન્યા છે.

જ્યાં લાયબ્રેરી પાસે અલ્પ સાધનો અને અલ્પ મૂડી હોય ત્યાં સહકાર અને સદ્ભાવથી બીજી સંસ્થાઓ અને કેન્દ્ર સંસ્થાઓના સહકારનો લાભ લઈ શકાય. તે રીતે લોન પર કીમતી ચિનસંપુટો, ચિત્રો વગેરે થોડી મુદત માટે લાવી શકાય.

ભારતના એક પ્રાંત જેવડું ઇંગ્લેંડ એક વખત વિશ્વમાં આધિપત્ય સ્થાપી શક્યું હતું તેનું કારણ તેની જ્ઞાનસંચયની તમન્ના છે. ત્યાંના બ્રિટિશ મ્યુઝિયમની લાયબ્રેરીમાં કેટલાં પુસ્તકો છે તે હજુ કોઈ જાણી શક્યું નથી, પણ પચાસ લાખનો અંદાજ છે. તેની અભરાઈઓની સળંગ લાઈન ૬૦ માઈલ થાય. એનું સર્વાંગદર્શી સૂચિપત્ર ૧૯૩૧થી શરૂ થયું છે એટલે કે ૨૭ વર્ષ થયા અને અનુભવીઓ કહે છે હજી બીજાં ૮૨ વર્ષ લાગશે. હાલની ગતિએ કામ ચાલુ રહે, તો ૨૦૩૬ની સાલમા પૂરું થશે. તેનાં ૨૦૦ વોલ્યુમો થશે પણ ત્યાં સુધીમા પુસ્તકોની હાર ૮૦ માઈલે પહોંચશે.

દેશની આબાદી, સંસ્કાર અને સદ્ભાવના વધારવા સોવિયેટ રાજ્યોમાં પુસ્તકાલયનું મહત્ત્વ તેનાથી પણ આગળ પહોંચ્યું છે. ૧૯૫૫ના આંકડા પ્રમાણે ૫૪,૭૬૨ પુસ્તકો નવાં નામનાં હતા. તેમાં કોઈની એક લાખથી ઓછી પ્રત છપાઈ નહોતી. ૪૨૦૨ એક જ વર્ષના તરજૂમાના ગ્રંથોના નામ છે. ત્યા ૫૦૦ ઘર દીઠ એક પુસ્તકાલય હોય જ એવું ધોરણ છે. સાધારણ એકાદ માધ્યમિક શાળામાં વીસ હજાર જેટલાં પુસ્તકો અને એકાદ ઇસ્પિતાલમાં પચાસ હજાર જેટલાં પુસ્તકો એ પ્રજાના જીવનનું એક પાસું બતાવે છે.

પુસ્તકાલય આજનું સૌ કોઈનું દેવમંદિર છે. ત્યા મહાન પુરુષો પુસ્તકરૂપે સરસ્વતીદેવીનો મહિમા ગાઈ રહ્યા છે. તેમની પાસે કોઈ નાનું કે મોટું નથી. તેઓ શ્રેષ્ઠ નેતાઓ અને વીરનરો કરતાં પણ મહાન છે, છતાં અલ્પમા અલ્પ જનના તેઓ સાથી અને મિત્ર છે. દરેકને માટે

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠને છેડે)

પુસ્તકાલય

વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ : તા. ૨૪-૫-'૫૯ના રોજ ઝઘડિયામાં 'કુમાર' માસિકના આદ્ય સ્થાપક શ્રી રવિશંકર મ. રાવળના પ્રમુખપદે ભરાઈ ગઈ છે. પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ તથા પરિષદનો અહેવાલ આ જ અંકમાં અન્યત્ર મુકાયો છે.

ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડની મદદ : ભરૂચ જિલ્લાનાં પુસ્તકાલયોને ચાલુ વર્ષથી જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મદદ મળતી શરૂ થશે. એ માટે ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડે રૂ. ૩૦૦૦] આ વર્ષે મંજૂર કર્યા છે. એ માટે ભરૂચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તથા એ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી ડાહ્યાભાઈ પટેલ સાહેબને વડોદરા વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ અભિનંદન અર્પે છે.

પંચમહાલ જિલ્લા પુસ્તકાલય પરિષદ ક્યારે મળશે? : પંચમહાલ જિલ્લાની ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ હાલોલમાં ભરવાનું આમંત્રણ હાલોલ તાલુકા પુ. મંડળના અગ્રગણ્યોએ કાલોલમાં મળેલી છેલ્લી પરિષદ વખતે આપ્યું છે; પણ હજુ એ પરિષદ ક્યારે મળશે તેની તારીખો નક્કી થતી નથી. હાલોલ તાલુકા પુ. મંડળના અગ્રણીઓને અમારી વિનંતી છે કે આ પરિષદની તારીખો નક્કી કરી તેનું પ્રચારકાર્ય અને બીજી તૈયારીઓ અત્યારથી જ હાથ ધરે. હાલોલે કાલોલના મંડળમાં આપેલું જાહેર આમંત્રણ હવે હાલોલે સહર્ષ પાળવું તો જોઈશે જ.

શિષ્ટવાચન પરીક્ષા : નવમી શિષ્ટવાચન પરીક્ષા 'હિંદના જવાહર' એ નામના પુસ્તકની તા. ૨૭-૯-'૫૯ ને રવિવારને રોજ લેવાનાર છે. આ પરીક્ષાના નવા નવાં કેન્દ્રો સારા પ્રમાણમાં ઊઘડતાં જાય છે. જે ગામે આ પરીક્ષાનું કેન્દ્ર ન હોય તે ગામનાં ઉત્સાહી યુવકોને અને નાગરિકોને પોતાને ગામે કેન્દ્ર ઉઘાડવા વિનંતી છે.

(સામેના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

તેમનાં મનનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખી તેઓ બેઠા છે સરસ્વતીના થાળમાં સૌ કોઈ એક પંક્તિએ પ્રસાદ આરોગી શકે છે.

પુસ્તકાલય પ્રત્યેક જનને પોતાની ગતિશક્તિ પ્રમાણે આગળ વધવાની તક કરી આપે છે. રાષ્ટ્રનું ખમીર ત્યાં જ ઘડાય છે. ભાવિના વિચારકો, કવિઓ, લેખકો અને સાહસિકો ત્યાંથી પ્રેરણા મેળવી સંસારમાં ઘૂમે છે. આજે પુસ્તકાલય વિનાનું ગામ કે નગર કલ્પી શકાય નહીં એટલું જ નહીં પણ ઘર અને વ્યક્તિને પણ પોતાના વિકાસ પૂરતા ગ્રંથસંગ્રહ વિના ચાલવાનું નથી. દેવી સરસ્વતીનો પ્રસાદ રંકને સમૃદ્ધ કરી શકે છે, દુર્બળતાનો નાશ કરી વિરાટ માનવ બનાવે છે. ત્યાં ભૂત અને વર્તમાનના પ્રવાહોનો અભ્યાસ કરી માનવ ભાવિ ઉપર પ્રભુત્વ મેળવે છે.

પ્રચારકોની કામગીરી : વડોદરા-પંચમહાલ-જિ. પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી છ.' મ. પટેલે માહે મે, '૫૯માં શિનોર તાલુકામાં મોટા ફોફળિયા, અંબાલી, કણજેઠા, મોલેથા, બરકાલ, ઝાઝડ, બીથળી, દરિયાપુરા, સીમળી, તેરસા, અવાખલ, આનંદી, સેગવા, પુણિયાદ, મીઢોલ, દામાપુરા, કુકસ, માલસર એ ૧૮ ગામનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન કર્યું છે, તથા ગુ પુ. મં. ના ૩૪ સભ્યો બનાવ્યા છે.

ભરૂચ-સુરત જિ. પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી મહંતે ઝઘડિયા તાલુકાનાં દધેડા, ધોરોલી, તલોદ્રા, લિમોદ્રા એ ચાર તથા વાલિયા તાલુકાના હીરાપોર, ભીલોડ, ડોંઢ, અને લીમેટ એ ચાર મળી કુલ ૮ ગામનાં પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી માર્ગદર્શન કર્યું છે; તથા ઝઘડિયા તાલુકાના રંદેરી ગામે નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવાનો પ્રચાર કર્યો છે. વળી તેમણે ગુ. પુ. મં.-ના ૧૧ સભ્યો નોંધ્યા છે.

બન્ને પ્રચારકોએ ભરૂચ જિલ્લા બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ અંગે ઝઘડિયામાં પણ હાજર રહી કામગીરી આપી છે.

વ. મૂ. પટેલ
સહમંત્રી

અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળ

પુસ્તકાલય-પ્રચારકોની કામગીરી : અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય-પ્રચારક શ્રી અમૃતલાલ અં. શાહે માહે એપ્રિલ, સને ૧૯૫૯માં વીરમગામ તાલુકામાં નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવાનો પ્રચાર નીચેના ૧૧ ગામોમા કર્યો હતો : (૧) માંડલ, (૨) ભોજવા, (૩) પાટડી, (૪) ઝુંડ, (૫) કાલિયાણા, (૬) ધાંકડી, (૭) ઉખલોડ, (૮) રામપુરા, (૯) ભડોડા, (૧૦) કાજ, (૧૧) દેત્રોજ. ઉપરાત નીચેનાં બે પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી યોગ્ય માર્ગદર્શન આપ્યું હતું : (૧) દહેગામ, (૨) નાદોલ. વિશેષમાં ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળનાં ૫ સભ્યો નોંધ્યા હતા

પ્રચારક શ્રી અમૃતલાલ અં. શાહે મે, ૧૯૫૯માં અમદાવાદ વિભાગ પુસ્તકાલય મંડળની ઑફિસમાં નોંધાયેલા સભ્યોની તાલુકાવારી યાદી કરી તથા પાવતીબુકો ઉપરથી લવાજમની તારીજ તેમ જ જોઈતી વિગતો તૈયાર કરી હતી.

પ્રચારક શ્રી ઉમિયાશંકર લ. દવેએ એપ્રિલ, ૧૯૫૯માં ચાંપાથળ, અમરપુર, માંગવાપાળ, નાનાભંડારિયા, અમરેલી, ઈશ્વરિયા, કેરિયાનાગસ, વરસડા, ધૂફણિયા, ટાંસા, ડાભડા, દામનગર, કાંચરડી, રૂપાવતી, ગણેશગઢ, અવાણિયા, એમ કુલ ૧૬ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી, તથા સણુસા, ઘોઘા, ચિત્રા એમ ત્રણ ગામે નવીન પુસ્તકાલય શરૂ કરવા માટેની તજવીજ કરી હતી, તથા ગુ. પુ. મંડળના સને ૧૯૫૯-૬૦ના ૯ સભ્યો નોંધ્યા હતા.

વળી મે, ૧૯૫૯માં ઉપરોક્ત પ્રચારકે મહેસાણા, વીસનગર, બેચરાજી, સંખલપુર, રણુંજ, દેણપ, વાસણા, અને સિદ્ધપુર એમ કુલ ૮ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી; તથા મેતપુરમાં નવીન પુસ્તકાલય શરૂ કરાવ્યું; તથા ગુ. પુ. મંડળના ૧ સભ્યની નોંધણી કરી હતી.

મણિભાઈ દેસાઈ
સહમંત્રી

પ્રકીર્ણ

માલોસણ, તા. વિજાપુરમાં પુસ્તકાલયનું મકાન : સદર ગામના મુંબઈમાં વસતા શ્રી છોટાલાલ ખુશાલરામ જોશીએ સદર ગામમાં પુસ્તકાલયનું મકાન બાંધી આપ્યું છે

રૂણુજ, તા. પેટલાદમાં પુસ્તકાલયના મકાનનું ઉદ્‌ઘાટન ઉપરોક્ત મકાનની ઉદ્‌ઘાટનવિધિ જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી ગોરધનભાઈના પ્રમુખપણા નીચે ગામના અગ્રગણ્ય નાગરિક શ્રી ચતુરભાઈ પટેલને હસ્તે થઈ હતી

અંકલેશ્વરમાં પીપીટ પુસ્તકાલયના પરવીઝ હૉલનું થયેલું ઉદ્‌ઘાટન પીપીટ લાયબ્રેરીના પરવીઝ હૉલનુ ઉદ્‌ઘાટન તથા હૉલમા મુકાયેલા શ્રી પરવીઝ કાથાવાળા તથા જહાંગીરજી દીનશાજી દલાલ તેમ જ દીનશાજી પીરોજશા પટેલના ફોટાઓને આશીર્વાદ આપી ઉદ્‌ઘાટન કરવાની વિધિ શ્રી પેસોતન કાસનજી અંકલેશ્વરિયા, એમ એ, પીએચ ડી એ તા ૨૦મીએ સવારે ૧૦–૪૦ કલાકે કરી હતી

આ પ્રસંગે શ્રી પેસોતન અંકલેશ્વરિયાએ ઇંગ્લૅન્ડમા પુસ્તકાલયો કેવી રીતે ચાલે છે, તેનો સુંદર ચિતાર આપ્યો હતો, અને તેમણે પુસ્તકાલયો કેવી રીતે ચલાવવા તેની સરળ રીતો બતાવી હતી.

વિશેષમા લાયબ્રેરી સને ૧૮૮૮મા સ્થપાયેલી તેને ૭૦ વર્ષ પૂરા થતા હોવાથી તેનો 'મણિમહોત્સવ' પણ ઊજવ્યો છે

સાવદા, જિ. થાણા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય સાવદા હિતવર્ધક યુવકમંડળ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો સને ૧૯૫૩થી ૧૯૫૭ સુધીનો પાંચ વર્ષનો અહેવાલ મળ્યો છે, તે જોતા ત્યાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંતોષકારક ચાલતી લાગે છે

ઉના સાર્વજનિક પુસ્તકાલય, સૌરાષ્ટ્ર આ પુસ્તકાલયને ૪૬ વર્ષ થયા છે હાલ તેના સભ્યો લગભગ ૧૮૫ છે સન ૧૯૫૮ ૫ ના વર્ષ દરમ્યાન ૧૨,૦૦૦ પુસ્તકો વંચાયા છે પુસ્તકાલયમા હાલ ૬૫ સામયિકો આવે છે પુસ્તકોની સંખ્યા ૬,૬૬૮ છે તેમા અંગ્રેજી પુસ્તકોની સંખ્યા સારી છે આ પુસ્તકની વાર્ષિક આવક લગભગ સાતેક હજાર રૂપિયા અને ખર્ચ તેથી થોડું ઓછું છે આ પુસ્તકાલયનો લાભ ઉના તાલુકાના ગામોની જનતા પણ લે છે સદર પુસ્તકાલય પ્રગતિ કરે તેવી શુભેચ્છા !

કપડવણજ શ્રી પુ. હ. મહાજન પુસ્તકાલયને મળેલી ભેટ (૧) જ્ઞાનપરબ ફંડ માટે ડૉ રવીન્દ્રકુમાર રાધેકૃષ્ણ ત્રિવેદીએ પોતાના પિતાશ્રીના સ્મરણાર્થે રૂ ૧૫૧), (૨) સ્વ મણિલાલ દલસુખરામના સુપુત્રોએ માતુશ્રી મણિબહેનના સ્મરણાર્થે રૂ ૧૫૧) અને (૩) શ્રી સુરેશચંદ્ર મોહનલાલ શેઠે સ્વ સૌ ઊર્મિલાબહેનના સ્મરણાર્થે રૂ ૧૫૧) આપ્યા છે વળી **કાયમી ઇનામ માટે** શ્રી સુરેશચંદ્ર મોહનલાલ શેઠે સ્વ સૌ ઊર્મિલાબહેનના સ્મરણાર્થે રૂ ૧૦૦) આપ્યા છે તેનું વ્યાજ રૂ ૪) શિષ્ટવાચન પરીક્ષામાં કપડવણજ કેન્દ્રમા

પ્રથમ આવનાર બહેનને ઇનામ તરીકે અપાશે. વિશેષમાં, શ્રી રમણલાલ હરિલાલ દેસાઈએ ચિ. પ્રવીણચંદ્રના લગ્નપ્રસંગે રૂ. ૧૦૧) આપ્યા છે.

બોકરવાડા, તાલુકા વીસનગર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને લગ્નપ્રસંગે મળેલી ભેટ : (૧) રૂ. ૧૦) શ્રી રામદાસ રણછોડભાઈ પટેલ, જારકા; (૨) રૂ. ૧૦) શ્રી ભીખાભાઈ કેવળદાસ પટેલ, જારકા; (૩) રૂ. ૧૦) શ્રી બબલદાસ શિવીદાસ પટેલ, વરવાડા. આ ઉપરાંત વિવિધ ગામના વિવિધ સદ્‌ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૫૮) મળ્યા છે.

પુસ્તકાલય સલાહકાર સમિતિનાં સૂચનો : ભારત સરકારને તાજેતરમાં સુપરત કરવામા આવેલા પોતાના અહેવાલમાં પુસ્તકાલયોને લગતી સલાહકાર સમિતિએ પ્રત્યેક નાગરિક માટે મફત પુસ્તકાલય-સેવા, પ્રત્યેક રાજ્યમાં સામાજિક શિક્ષણ અને પુસ્તકાલયોને લગતા એક સ્વતંત્ર નિયામક તંત્રની સ્થાપના, કેન્દ્ર કક્ષાએ તેમ જ રાજ્ય કક્ષાએ પંચવર્ષીય પુસ્તકાલય યોજના, મફત સેવાના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે પ્રોપર્ટી ટેક્સના દર રૂપિયે ૬ નવા પૈસા જેટલો વેરો—સેસ નાખવો, વગેરે ભલામણો કરી છે.

અહેવાલમાં જણાવવામા આવ્યું છે કે બીજી પંચવર્ષીય યોજનાની મુદતની આખર સુધીમાં આખો દેશ કેન્દ્રિય પુસ્તકાલયો, રાજ્ય પુસ્તકાલયો, જિલ્લા પુસ્તકાલયો, વગેરેથી વ્યાપ્ત થયેલો હશે. વિશેષમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે માર્ચ, ૧૯૫૪ની આખરે દેશમાં ૩૦૦૦૦ પુસ્તકાલયો હતાં જેમાના ઘણાખરાં તો નાના નાનાં હતા. તેમાંની કુલ પુસ્તકસંખ્યા ૭૧ લાખની હતી.

અહેવાલમા જણાવવામાં આવ્યું છે કે વિકાસઘટકો અને પંચાયતોનાં પણ પુસ્તકાલયો હોવાં જોઈએ; બલ્કે પ્રત્યેક પંચાયત પાસે એકેક પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ.

કેન્દ્રિય શિક્ષણમંત્રીના અધ્યક્ષપદે એક અખિલ ભારતીય પુસ્તકાલય સલાહકાર સમિતિ હોવી જોઈએ એવી પણ અહેવાલમાં ભલામણ કરવામાં આવી છે.

પ્રસ્તુત સમિતિએ પોતાના અહેવાલમાં કરેલી એક રસપ્રદ ભલામણ એ છે કે મોટાં શહેરોનાં પુસ્તકાલયો તેમ જ જિલ્લા પુસ્તકાલયોમાં બાળવિભાગો હોવા જોઈએ.

પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને અંગે મળેલું સ્તુત્ય દાન : દિલ્હી વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલયના સ્ટેનોગ્રાફર શ્રી મહાલિંગમે દિલ્હી વિદ્યાપીઠની લાયબ્રેરી સાયન્સ ડિપ્લોમા પરીક્ષામાં દર વર્ષે પ્રથમ નંબરે પાસ થનાર વિદ્યાર્થીને સુવર્ણચંદ્રક એનાયત કરવા માટે રૂ. ૪૦૦૦ની દેણગી દિલ્હી વિદ્યાપીઠને આપી છે. સ્તુત્ય !

પુસ્તક-વ્યવસાયના વિકાસઅર્થે વિદેશગમન : મુબઈની ૭૦ વર્ષ જૂની પુસ્તક-વ્યવસાયની પ્રતિષ્ઠિત પેઢી શ્રી એન. એમ. ત્રિપાઠી, પ્રા. લિ.ના પ્રતિનિધિ શ્રી ચંપકલાલ છ. શાહ સ્ટીમર હિમાલય દ્વારા તા. ૧૩-૫-'૫૯ને બુધવારે ધંધાના વિકાસ અને અભ્યાસ અર્થે ઇંગ્લૅન્ડ અને યુરોપના પ્રવાસે ઊપડી ગયા છે. અનેક મિત્રો, શુભેચ્છકો અને વ્યાપારીઓ તેમને સફળ સફર ઇચ્છવા બંદર ઉપર હાજર રહ્યા હતા.

☆

સૂચના સમાચાર

૧. ગ્રામ-પુસ્તકાલયોના કેટલાક મંત્રીભાઈઓ માર્ચ આખર સુધી પોતાનાં બજેટ મોકલી આપે છે જેથી મંડળના કામકાજમાં ઘણી મુશ્કેલી ઊભી થાય છે અને તેમનો ખર્ચ વર્ષ દરમ્યાન થઈ શકતો નથી; જેથી ૧૯૫૯-૬૦ના વર્ષ માટે ઓક્ટોબર, '૫૯ની આખર સુધીમાં બધાં જ બજેટ મંડળમાં આવી જાય તો એકીસાથે તા. ૧-૧-'૬૦થી પત્રો શરૂ કરાવી શકાય.

૨. ગીતા પ્રેસ, ગોરખપુરનાં પુસ્તકો મંડળમાંથી મળી શકશે.

શ્રી ભાઈલાલભાઈ પટેલ અભિનંદન ગ્રંથ

૩. વલ્લભવિદ્યાનગર, આણંદના વિશ્વકર્મા શ્રી ભાઈલાલભાઈ દ્વાભાઈ પટેલ (ભાઈકાકા)-ની સિત્તેરમી જન્મગાંઠ પ્રસંગે તેમને તેમના શુભેચ્છકો તરફથી અભિનંદન ગ્રંથ અર્પણ થયો હતો. તે ગ્રંથની કિંમત રૂ. ૫-૫૦ છે; પરંતુ એ ગ્રંથની લગભગ ૭૮૦ નકલો પુસ્તકાલયોને મફત આપવાની હોવાથી જે પુસ્તકાલયો તેમનાં ચાલુ વર્ષનાં બજેટ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ. તરફ મોકલે તેમાં તે મૂકશે તેમને તે તેમનાં પુસ્તકો સાથે મોકલી આપવામાં આવશે. સદર ગ્રંથનું વાચન વાચકોમાં ગ્રામસેવા, કર્તવ્યનિષ્ઠા, વગેરે ગુણોની પ્રેરણા કરે તેમ હોવાથી પુસ્તકાલયોને વિનંતિ છે કે તેમનાં બજેટમાં સદર ગ્રંથ મૂકવાનુ તેઓ ચૂકે નહિ. નકલો ખૂટી જતાં પુસ્તકાલયોને તે મળી શકશે નહિ.

પુસ્તકાલયોને ઓછા લવાજમે 'ગ્રંથાગાર' ત્રૈમાસિક

૪. મુંબઈથી 'ગ્રંથાગાર' નામનું મૌલિક સાહિત્યનું ત્રૈમાસિક કુમારી ભાનુબહેન ઝવેરી પ્રસિદ્ધ કરે છે. એ ત્રૈમાસિકનું હાલ ત્રીજું વર્ષ ચાલે છે. એનું વર્ષ જાન્યુઆરીથી ડિસેંબર સુધીનું ગણાય છે. એનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪) છે; પરંતુ કોઈ સજ્જન તરફથી તેઓશ્રીને આર્થિક સહાય મળી હોવાથી પુસ્તકાલયોને તે રૂ. ૨)માં આપવાનું તેમણે નક્કી કર્યું છે. આ લાભ હાલ ૧૦૦ પુસ્તકાલયોને મળે તેમ છે. આથી જે પુસ્તકાલયોને 'ગ્રંથાગાર'ના ગ્રાહક થવું હોય તેમણે તે તેમના બજેટમાં મૂકવું.

વડોદરા, તા. ૬-૬-'૫૯

લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમાર
મંત્રી

અક્કલની ખાણ

'બહુરત્ના વસુંધરા'ના લેખક દા. ન. હાઈસ્કૂલ, આણંદના આચાર્ય શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલનો બીજો તેવો જ ટૂંકાં જીવનચરિત્રોનો સંગ્રહ હમણાં જ પ્રસિદ્ધ થયો છે.

આ સંગ્રહમાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં પ્રયત્નશીલ રહી સિદ્ધિ મેળવનાર ૨૧ વ્યક્તિઓનાં જીવનચરિત્રો છે.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી ઈશ્વર પેટલીકરે લખેલી છે.

પૃષ્ઠ : ૨૨૧; પૂઠું : પાકું સચિત્ર જૅકેટવાળું

કિંમત : રૂ. ૨-૫૦

પ્રકાશક :

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ.

રાવપુરા, પો. બૉ. ૧૦, વડોદરા

કલાપીનો કેકારવ

(ચોથી નવી આવૃત્તિ)

પ્રો. ઇંદ્રવદન કાશીનાથ દવે, એમ. એ., પીએચ. ડી.નાં
નવાં ઉપોદ્‌ઘાત (પૃષ્ઠ ૬૨) અને વિવરણ (પૃષ્ઠ ૧૪૮) સાથે

હમણાં જ બહાર પડ્યો છે.

ડેમી આઠપેજી ૮૦૦ પૃષ્ઠના દળદાર સચિત્ર ગ્રંથની
પાકા પૂઠા અને કવિના ચિત્ર સાથેના જૅકેટવાળાની

કિંમત રૂ. ૧૦

પ્રકાશક :

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ. રાવપુરા, વડોદરા

નવી નવલકથાઓ

તપસ્વિની ભાગ ૧—૨—૩ કનૈયાલાલ મુનશી ૨૮–૫૦	**પ્રિયદર્શી સમ્રાટ અશોક** ધૂમકેતુ ૪–૫૦	**રાજવિદ્રોહ** જયભિખ્ખુ ૫–૨૫
જાણીતા નવલકથાકાર શ્રી મુનશીજીની નવી નવલકથા	ગુપ્તયુગ નવલ ગ્રંથાવલીનું પ્રિયદર્શી અશોકનો બીજો ભાગ	ચક્રવર્તી ભરતદેવ પછીની ઐતિહાસિક નવલકથાનો બીજો ભાગ
રાય બુક્કારાય ગુણવંતરાય આચાર્ય ૬–૦૦	**રક્તરાગ** દેવેશબાબુ અનુ. : રમણલાલ સોની ૫–૦૦	**પ્રતિશોધ** ના. સી. ફડકે અનુ. : બિપિન ઝવેરી ૩–૫૦
વિજયનગર સીરીઝમાં રાય હરિહર, કૃષ્ણાજી નાયક, રાય રેખા પછી આગળ વધતી ઐતિહાસિક નવલકથા	આધુનિક સમયને અનુરૂપ સામાજિક નવલકથા	નવી સામાજિક નવલકથા
ઝારાનો સંગ્રામ રસિકલાલ જોશી ૨–૦૦	**વિમલમૂર્તિ** આર. જી. શાહ ૬–૦૦	**હું ને દિવ્યબાળા** આર. જી. શાહ ૪–૫૦
નવી ઐતિહાસિક સુંદર નવલકથા	અધ્યયનિકાયુની નવી નવલકથા	અરવિંદ યુગને અનુલક્ષી લખાયેલ નવલકથા

વૈદકનાં સુંદર પુસ્તકો

બાપાલાલ ગ. વૈદ્ય

આયુર્વેદ વ્યાખ્યાનમાળા	૬–૫૦	આપણો ખોરાક	૩–૦૦
આયુર્વેદ વિહંગાવલોકન	૪–૦૦	ખોરાકનાં તત્ત્વો	૨–૫૦
આયુર્વેદ ને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિ	૬–૦૦	ઘરગથ્થુ વૈદક	૫–૨૫

આયુર્વેદ એ ભારતની મહાન વિદ્યા છે. એના ઉદ્ધારની ચારે તરફ ચર્ચા થાય છે. એવે વખતે આયુર્વેદના નિષ્ણાત વિદ્વાનની અતિ ઉત્તમ કૃતિઓ પ્રગટ થઈ ચૂકેલ છે. તો આપની નકલ તરત જ મેળવી લેશો.

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ

લાયબ્રેરી કંઇ ઊણી રખાય?

બાળસાહિત્ય

પુરાણ-ગુચ્છ (૭ પુસ્તકો) રૂ. ૫.૨૫
પરીકથા-ગુચ્છ (,,) ,, ,,
રમૂજ-ગુચ્છ (,,) ,, ,,
શૂરાતન-ગુચ્છ (,,) ,, ,,
મનોહર ગુચ્છ (,,) ,, ,,
ટોલ્સ્ટોય-ગુચ્છ (૬ પુસ્તકો) ,, ૨.૨૫
વાર્તા વિનોદ ગુચ્છ (૧૦ પુસ્તકો) ,, ૬.૦૦

કિશોરમાળા

(૧) ચિણગારી (૨) શિકારિકા (૩) વાઘદહન
(૪) મોતના પંજામાં (૫) પૂછડિયાના પ્રદેશમાં
(૬) જીવતાં સમાધિ (૭) ચાંદા પર ચડાઇ
દરેકનો રૂ. સવા : : ગુચ્છના રૂ. ૮.૭૫

કુમાર-ગુચ્છ (ચરિત્રો)

(૧) દાનેશરી (૨) જ્યોતિર્ધર (૩) મારી મા
(૪ નાનેરો ગોવાળિયો (૫) મોત સામે મોરચો
(૬) ઊંડા અંધારેથી.
દરેકના રૂ. બે : : ગુચ્છના રૂ. ૧૨

શ્રી નટવરલાલ માલવીકૃત
વિનોદી શાળાનાટકો ૨ રૂ.

બકોર પટેલ

(૧) કથાઓ (૨) વાતો (૩) રમૂજો (૪) ગમ્મતો
(૫) ફજેતા (૬) ગોટાળા (૭) કહાણીઓ
(૮) છબરડા (૯) પરાક્રમો (૧૦) આસમાનમાં
(૧૧) માનો યા ન માનો
પાકાં પૂઠાં : : દરેકના રૂ. ૩

ઇતિહાસમાળા

(રમણલાલ સોની)
(૧) ચંડ (૨) હમીર
(૩) પદ્મિની (૪) બાપ્પાદિત્ય
(૫) ગુહાદિત્ય (૬) રાણો કુંભ
દરેકના રૂ. ૦.૮૦ નપૈ

દરેક શાળાએ વસાવવા યોગ્ય
શ્રી ઇંદુ વસાવડાકૃત
શાળોપયોગી નાટકો ૧-૨ રાા
શ્રી ચંદ્રવદન મહેતા સંસ્કારિત
ચાલો ભજવીએ ૧-૬ ૭ા

નવી જ દુનિયામાં

જંગલમાં મંગળ
જ્ઞાનનો કિલ્લો
સુવર્ણ પ્રભાત
છુટકારો

સમાજશિક્ષણ

માટે ઉપયોગી પુસ્તકો
ગાંધીજીની વાતો ૧-૧૦ ૪.
દરબારસાહેબની વાતો
ઠક્કરબાપાની વાતો
વિનોબાની વાતો
સરદારની વાતો
અમીઝરણું ભા. ૧-૪ ૧.
ભણ્યા એટલે—
આપણો દેશ
આપણે આઝાદ બન્યા
આપણે આવું કરીએ

ગાંડીવ પાક્ષિક

ત્રીસ વરસથી નિયમિત પ્ર...
સચિત્ર બાળ પખવાડિ...
વાર્ષિક લવાજમ
રૂ. સવાસાત

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, હવાડિયા ચકલો, સુર...

ચેતના પ્રેસ, પ્રાઇવેટ લિ., નવા બજાર, વડોદરામાં લક્ષ્મણસિંહ બહેચરસિંહ પરમારે
રાવપુરા રોડ, વડોદરાથી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ, લિ., વડોદરા માટે પ્રસિદ્ધ કર્યું : તા. ૧૫-૬-